

सकलमन्त्र-मन्त्र-यन्त्राधिपराजगलैश्वर्यश्रीसिद्धचक्रेभ्यो नमोऽनमः ।

श्रीज्ञाताधर्मकथाङ्ग-

प्रथमो विभागः (अध्यायन १ थी ८)

संपादक-

प. पृ. आचार्यदेव-चन्द्रगिरिसूरिवरः

092/6

श्रीआनन्दचन्द्रग्रन्थाब्धौ (ग्रन्थरत्नाकरे) ग्रन्थरत्नम्-१६.

शाश्वतानन्ददायक-श्रीयन्त्राधिराजराजेश्वर-श्रीसिद्धचक्रेश्वरो नमो नमः ।

सकलसमीहितपूरक-श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथो विजयतेतमाम् । शासनसखालक-धुत्रकुचलीसुधर्मगणयुते नमो नमः ॥

वर्तमानशासनमान्यसूत्रकार-पञ्चमगणधरप्रवरश्रीसुधर्मस्वामिसंहबंधं, तत्सूत्रार्थरहस्यकार-श्रीमद्भद्रबाहुस्वामिनिर्मितनिर्युक्तियुतं,

नवाङ्गीवृत्तिकार-श्रीमदभयदेवसूरिविहितविवरणसुशोभितं; संपादकीयविविधप्रत्यन्तरपाठाद्यनेकपरिशिष्टसमलङ्कृतं च —

॥ श्रीज्ञाताधर्मकथाङ्गम् ॥

[तस्यायं श्रीज्ञाताधर्मकथाङ्गीय-प्रथमश्रुतस्कंधस्याष्टाध्यायनस्वरूपः प्रथमो विभागः]

संशोधकः सम्पादकश्च

प्रातःस्मरणीयपूज्यानां गीतार्थसार्वभौमानामागमोद्धारकाणां श्रीवर्द्धमानजैनागममन्दिरसंस्थापकानां प्रावचनिकधुरन्धराणां

स्व० श्रीआनन्दसागरसूरीश्वराणां विद्वद्भिनेयः आचार्यश्रीचन्द्रसागरसूरिः ।

प्रकाशिका — “ श्रीसिद्धचक्रसाहित्यप्रचारकसमिति ” इति संस्था ।

वीरसंवत् २४७६ ।

विक्रमसंवत् २००६ ।

पण्यम् ८-०-०

क्राइस्ट्याब्द १९५१ ।

પ્રકાશિકા—

અભિલેખક-સાહિત્યપ્રચારક-સમિતિ-

પ્રધાનસચાલક-

પાનાવનન્દ રૂપવન્દ દ્વાવેસી.

૨૨૪ લેક્સમેનસ્ટ્રીટ, મુમ્બાઈ નં. ૨

॥ સ્વં પૂં ગુરુદેવ-આગમોદ્ધારક-સુધાવાક્ ॥

સર્વવ્યાપક યોગ કયો ?, ધર્મકથાનુયોગ. ધર્મિષ્ઠોના ચરિત્રોનો સંચય તેનું નામ ધર્મકથાનુયોગ છે. ધર્મકથાનુયોગ એ એક વ્યાપક વીજ છે, કે જેઓ જ્ઞાસવમાન્યમાર્ગમાં પ્રવેશોલા ન હોય, અને નવા દાઘલ થતાં હોય, તે વધાને પ્રથમ-દેશનામાં ધર્મકથાનુયોગ કહેવો. (દેશનાનન્દસુધાસિન્ધુ-દેશના-૬)

સુદક-શાહ ગુલાવનન્દ લલ્લુભાઈ,

શ્રીમહોદય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ.

દાળાપોઠ-ભાવનગર.

(સૌરાષ્ટ્ર)

— आर्थिक-सहायक-नामावलि. —

श्रीज्ञानार्थकथाह-भा-१-२ ना मुद्रण माटे अगाऊथी भेट रकम आपनारं पुण्यशालीओ ।

वडोदरा

- १००१) श्री जानीशेरी वडोदरा जैन उपाश्रयना
ज्ञानखाता तरफथी.
२५१) श्रीकोडीपोल वडोदरा जैन उपाश्रय तरफथी.
२५१) शा मंगलदास लक्ष्मीचन्द धडुवाला.
१०१) शा छगमलाल रायचन्द ह० रंगीलदासभाह.
१०१) शा केशरीमलजी हीराचन्दजी नवापुरा.
१०१) शा असुतलाल हरिलाल तरफथी.
ह. चन्दुलाल परसोतमदास.
१०१) श्री शाहखाते ह. मंगलदास शिषलाल.
१०१) शा नेमचन्द बेचरदास तरफथी भेट,
ह. केशरीचन्द कल्याणचन्द.
१०१) शा जमनादास जेठाभाह छाणीवाला.
१०१) शा वाडीलाल केशवलाल काटवाला.
१०१) शा सुकनराज हीराचन्दजी.
५१) बाह गंगाबेन ते त्रिभोवनदास दुर्लभदासनी दीकरी
तरफथी ह. जमनादास कालीदास.

- ५१) श्री शाहखाते ह. शान्तिमाह जमनादास वैद्य.
५१) शा दलसुखभाह मोहनलाल अंगुठणवाला.
५१) गांधी कान्तिलाल बसुतलाल बेजलपुरवाला.
५१) शा नगीनदास गुलाबचन्द घीया.
५१) शा त्रिभोवनदास मोहोळाल हाथीपोलवाला.
५१) शा मोतीलाल मोहनलाल.
५१) शेटे अम्बालाल हीराचन्द.
३१) शा भायचन्दभाह त्रिभोवनदास पटवा.
३१) शा भीखमचन्दजी फोजमलजी.
३१) शा नगीनदास छोटालाल दोडकावाला.
३१) शा मणिलाल मोतीलाल दोडकावाला.
२५) शा मगनलाल कस्तुरचन्द मेथीवाला.
११) शा सुन्दरलाल चुनीलाल.
११) उषा-कुलोथ मरचन्द ह. व्होरा भोगीलालभाह.

શ્રીજ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞે—

પ્રકાશિકાનું નિવેદન.

શ્રીસિદ્ધચક્રનો અને સમિતિનો જન્મ—

પ્રાતઃસ્મરણીય, પૂજ્યપાદ, તપાગચ્છગગનદિનમણિ—શ્રીદેવસૂરસંવરપ્પરાસંરક્ષક—આગમોદ્ધારક—શ્રીઆનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીનું અનેક ઠાળાં સહ વિ. સં. ૧૯૮૮ સુમ્બાઈ-મૂલેશ્વર-લાલબાગના ઉપાશ્રયે સંકલ સંઘની વિનંતિથી ચાતુર્માસ થયું, અને તે અવસરે ધૂ. મુનિશ્રી ચન્દ્રસાગરજી (હાલમાં પૂ. આચાર્ય—શ્રીચન્દ્રસાગરસૂરિજી) પણ સાથે હતા.

આ ચાતુર્માસ થયું તે અવસરે યુવાનીઆઓં શાસનમાન્ય—દીક્ષાના અસ્વલિત—પ્રવાહને રોકવા કમ્પર કરી હતી, તન—મન અને ધનદ્વારાં દીક્ષાર્થીઓને કનડગત કરવાની અનેકવિધ કાર્યવાહીઓ શરૂ કરી હતી, માનવ—જીવનને કલંક સમાન ક્રાન્તિમાલાના લેખોની હારમાલા લેખીને—પ્રચારીને આગેવાન ઉત્કોષે મદ્રિક—યુવાન વર્ગના મગજ ઢેકાવી મૂકવાની વેગમરી શરૂઆત કરી હતી, પ્રવ્રજ્યાના પવિત્ર પ્રબલ વેગને રોકવા ગામે ગામ યુવકસંઘની સ્થાપના કરી હતી—થતી હતી; આવા વિષમ વાતાવરણમાં સમ્યક્ત્વ પામે-લાઓ સમ્યક્ત્વથી પતિત થાય, નવા જીવો સમ્યક્ત્વ પામે નહિ, અને સમ્યક્ત્વની અભિમુલ્ય થયેલો વર્ગ સ્વસી જાય તેવાં તેવાં આશ્વળો થતાં, તથા આત્મશક્તિના વિકાસને રુંધનારા અનેકવિધ પ્રકાશનો, પ્રબન્ધો, લેખો, માસિકો, પાક્ષિકો, સાપ્તાહિકો દી ડગે દેલાવ દેતાં

हतां; तेवा शासन ऊपरना भयंकर आक्रमण अवसरे प्रातःस्मरणीय पूज्यपाद आगमोद्धारक स्व० आ० श्री आनन्दसागरस्वामीजीनी संमतिने अनुसरीने तेओश्रीना विद्वद्भिनेयरल-श्रीसिद्धचक्रतीर्थोद्धारक-श्रीसिद्धचक्र-नवपदआराधकसमाजसंस्थापक-वैयाकरणकेशरी-श्रीसिद्धदेवचन्द्रशब्दानुशासनमहाव्याकरण पर श्रीआनन्दबोधिनी वृत्तिना रचयिता, श्रीवर्द्धमानतपोमाहात्म्य, विंशति विशिक्का-सारांश-रहस्य, पंचाशकशास्त्रसारांश, सूत्रकृताङ्गसारांश, सुधावर्षादि विविध साहित्यना आलेखनकार पूज्यपाद आचार्यदेवश्री चन्द्रसागर-स्वरिजीनी शासनसंरक्षक प्रेरणाथी अने तेओश्रीनी पुनित देखरेख नीचे उपर जणावेला अनेकविध विधातक तत्त्वोने जडमूलथी नाबुद करवा माटे अने शासनरसिक-चतुर्विधसंघमां धर्मना जोमने प्रबलवेग आपवा माटे श्रीसिद्धचक्रपाक्षिकनो जन्म थयो. ते पाक्षिकनुं संचालन करवा माटे अने आराधकोनी आराधना आराध्यपदने अनुसरवा साथे उज्ज्वल बने ते हेतुथी तेने, अनुसरतुं शासन-मान्यसाहित्यनुं प्रकाशन करवा माटे साथे साथे श्रीसिद्धचक्र-माहित्य-प्रचारक-समितिनी पण जन्म थयो.

बन्नेनी प्रशंसनीय कार्यवाही—

आ शासनसंरक्षक-श्रीसिद्धचक्रपाक्षिकने प्रबलवेग आपीने पगभर बनावया माटे पू. आगमोद्धारकनी अमोघदेशनाओ, तथा तेओश्रीए आपेल समाधानोना संचयरूप श्रीसागरसमाधानद्वाराए जटिलप्रश्नोना प्रत्युत्तरो, आराधकोना जीवन आराधनामां ओतप्रोत बने अने विराधनाथी बचे ते सार सुधानी गरज सारी शके तेवा तेओ श्रीमाननाहृदयस्पर्शी सुधा समान वाक्योना संचयरूप, सुधासागर, शासन पर हुमला करनाराओने जडबातोड जवाब मली शके ते सार समालोचना विगेरे सुन्दरविभागोने-सुन्दर-अतीव उपकारीक सामग्रीओथी, अने तेओश्रीना विद्वद्भिनेयश्रीचन्द्रसागरसूरिजीना प्रेरणात्मक सदुपदेशो आर्थिकसहायको मलबाथी समिति

અને પાશ્વિક શાસનસંરક્ષકના કામને નિર્વિખે આગલ વધારવાને સમર્થ થયા. આ પાશ્વિકનું અને મંમિતિનું સંચાલન કરવાનું કામ સંમતી લેવાની જવાબદારી શરૂઆતથી જે મેં ઉપાડી લીધી હતી અને તે જવાબદારી અદ્યપિ પર્યંત સેવાશ્રાવિણાથી હું બજાવી રહ્યો છું. આ શ્રીસિદ્ધચક્રપાશ્વિકે અને શ્રી સિં સાં પ્રાં સમિતિપ્રેરિત શાસનમાન્ય સુપ્રસિદ્ધ સેવાઓ શાસન પર આવી પડેલી આપસિકાલપ્રાં બજાવી છે કે-જે સેવાઓ માટે અદ્યપિપર્યંત શ્રીચતુર્વિધસંઘની દરેક વ્યક્તિ તે બંને માટે (પાશ્વિક-સમિતિ માટે) હાર્દિક આશીર્વાદ આપી રહી છે, અને સુક્ત કળે પ્રશંસા ગાઈ રહી છે.

સંચાલનનું પુણ્યકાર્ય—

ઉપર જણાવ્યા મુજબનો શાસન પર આવેલો વિષમ જુવાલ લગભગ શમી ગયેલ હોવાથી, શાસનમાં અનેકવિધ કાર્યોની જવાબદારી ૫૦ આં શ્રી ચન્દ્રસાગરસુરિમહારાજને હોવાથી, અને શ્રીસિદ્ધચક્ર-પાશ્વિક માટેની પ્રેસ મેટર નિયમિત અવસરસર મેલવવામાં મુદ્દફેલી થતી હોવાથી, આ પાશ્વિકને માસિકના રૂપમાં પ્રકાશન કરવાનું સમિતિપ્રેરિત નક્કી કર્યું, અને તે પછી સત્તર વર્ષની પરિસમાપ્તિ સુધી નિયમિત માસિકરૂપે આ સિદ્ધચક્રનું પ્રકાશન થયું છે, અને વાંચકો, વિચારકો, અભ્યાસકો તેનો સારો લાભ લે છે. હાલમાં ચતુર્વિધ સંઘના સહકાર સાથે આ શ્રી સિદ્ધચક્ર-માસિકે અઢારમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરેલો છે. વાંચકો-વિચારકો અને અભ્યાસકોને શાસનમાન્ય સાહિત્ય મળતું રહે તે હેતુથી સમિતિ તરફથી લગભગ મ્હં પંદર ગ્રન્થો મુદ્રણ કરાવીને પ્રસિદ્ધ કર્યા છે, અને ૫૦ ૫૦ આં શ્રીચન્દ્રસાગરસુરિજીની મહેરબાનીથી આ શ્રીજ્ઞાતાથર્મકથાજ્ઞ નામના છઠ્ઠા અંગના પ્રથમ વિભાગનું (ગ્રન્થરત્ન નં. ૧૬ માનું) પ્રકાશન કરવા અમારી સમિતિ તરફથી હું ભાગ્યશાળી થયો છું. સ્વસ્ત ! દુઃષમ કાલમાં શાસનહિતકર-માસિકનું અને સમિતિનું

સંચાલન કરવાનું કાર્ય પ્રથમ પુણ્યની અનુકૂળતા વગર બની શકતું જ નથી.
આ ગ્રન્થના બે વિભાગ—

આ ગ્રન્થની પ્રથમ આશૃત્તિ પ્રાતઃસ્મરણીય પૂ. આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવેશ સ્વ. ગુરુદેવ શ્રી આનંદમાગરસૂરીશ્વરજી તરફથી પ્રકાશન થયેલ છે, તે પછી પૂ. શ્રમણ ભગવન્તોની સંખ્યામાં વધારો થવાથી દશગુણી કિંમતે પણ તે ગ્રન્થ મેલવવાનું મુશ્કેલ થઈ જવાથી આ ગ્રન્થનું દ્વિતીય આવૃત્તિરૂપે હસ્તલિખિતપ્રતિઓ સાથે મેલવીને અમ્યાસીયોની સવલતા માટે પ્રત્યન્તર પાઠો-પ્રસ્તાવના-પરિશિષ્ટો-સારાંશ વિગેરેથી સુશોભિત બનાવીને આ ગ્રન્થનો પ્રથમ વિભાગ પ્રસિદ્ધ કરાય છે. પ્રસ્તાવના પરિશિષ્ટો વિગેરેથી આ ગ્રન્થનું કદ મોટું થઈ જવાથી આ ગ્રન્થને બે વિભાગમાં વ્યવસ્થિત રીતિએ બહાર પાડવામાં આવે છે.

હવે આ ગ્રન્થના પ્રથમ વિભાગમાં-પ્રથમશ્રુતસ્કંધના પ્રથમઅધ્યયનથી આઠ અધ્યયનો સંપૂર્ણ છે તથા પ્રસ્તાવના-પરિશિષ્ટો, અધ્યયનોનો સારાંશ વિષયાનુક્રમ પણ તેટલા જ અધ્યયનોનો તેની સાથે છે. બીજા વિભાગમાં પ્રથમશ્રુતસ્કંધના નવમા અધ્યયનથી ૧૬ અધ્યયનો સંપૂર્ણ છે, અને તેની સાથે બીજાશ્રુતસ્કંધના સર્વ અધ્યયનો છે. આ બીજા ભાગની સાથે પણ પ્રસ્તાવના-પરિશિષ્ટો, સારાંશ-વિષયાનુક્રમ હવે પછી આપવામાં આવનાર છે.

ગ્રન્થપ્રકાશનનું નિમિત્ત—

વહોદરા સુહેરમાં-૫૦ પૂ. પંન્યાસપ્રવર શ્રી ચન્દ્રમાગરગણીન્દ્રશ્રીનું (વર્તમાનમાં આ. શ્રી ચન્દ્રમાગરસૂરિજીનું) આઠ ટપા સહ ચાતુર્માસ (વિ. સં. ૨૦૦૬) હરુ. પૂ. પંન્યાસપ્રવરશ્રીજીને અને તેઓશ્રીના શિષ્ય પ્રશિષ્યાદિને આ દરમ્યાન વર્ષીતપ

चाछु हतो तेथी ते तपना पारणा निमित्ति आ ग्रन्थनुं प्रकाशन थाय अने तेनी थोडी नकलो पूज्य साधु साध्वीजीओने वर्षीतपना पारणा निमित्ति भेट अयाय ते हेतुथी श्रीसंघे ते अवसरे चच्छल लक्ष्मीने स्थिर करवा माटे श्रीसंघनी उदार चित्तवाली जुदी जुदी व्यक्तिओए पैसा आप्या के जेओश्रीना सुबारक नामो आर्थिक सहायकोनी नामावलिमां छे.

प्रथमआवृत्तिरूपे प्रकाशन थयेला श्रीज्ञाताधर्मकथाग्रन्थने हस्तलिखित प्रतो साथे मेलववामां अने प्रत्यन्तरपाठो आपवामां, प्रेस-मेटर तैयार करवामां धारणा करतां वधु विलम्ब थयो तेथी प्रेस पर मुद्रण कराववा माटे मोकलवामां विलम्ब थवाथी वर्षीतपना पारणाना अवसर पर ते ग्रन्थ तैयार थइ शक्यो नहिं, परन्तु ते अवसरे दानवीर श्रेष्ठिवर्य श्रीचीमनलाल डाह्याभाई परीख तरफभेदे 'देशनानन्दसुधासिन्धु' के जेनी अंदर श्रीभगवतिसूत्रनी शुरुआतनी शाल प्रस्तावना अने सूत्रो उपर २३० आगमोद्धारकश्रीनी १०१ देशनाओ बहार पडी, अने ते ग्रन्थ ६५ फर्मा उपरांतनो दलदार अने पाका बाइन्डिंगनो ग्रन्थ वर्षीतपना पारणा निमित्ति भेट आपवामां तेओश्रीनी संमति आववाथी आप्यो; आ रीते प्राप्त थयेला प्रसंगने साचवीने तेओश्रीमाने अखण्ड पुण्य उपाजने कयुं.

हवे आ ग्रन्थप्रकाशनरूपे प्रसिद्ध थाय छे, तेना मूल निमित्तरूप श्रीवडोदरा श्रीसंघना आगेवानो छे. चातुर्मासना अवसरे श्री वडोदरा संघना माननीय गृहस्थोनी ग्रन्थ प्रकाशनमां आपेली आर्थिक मददने सफलीभूत बनाववा माटेनो उपर जणाव्या मुजब प्रथम प्रसंग साचवी न शक्यो, छतां पालीताणा खुशालमुवनमां चातुर्मास विराजमान पू० आचार्यमहाराज श्रीचन्द्रसागरस्वरिजी पोताना शिष्य-प्रशिष्यादि विशाल परिवार साथे शाश्वत तीर्थनी नवाणु यात्रा करे छे, तेथी तेनी परिसमासिना आ बीजा शुभ प्रसंगे पूर्वे नियत थयेल ग्रन्थनी नकलो भेट तरीके न्हँचीने पुण्यना भागीदार श्रीवडोदरा श्रीसंघना आर्थिक सहायको बनइओ आ हेतुने अत्र स्पष्ट करवामां आवे छे.

उपसंहार—

आ ग्रन्थने प्रकाशन करवानी प्रथमतः पहिल करनार तरीके वडोदरा शहरना श्रीसंघना आर्थिक सहायकोनो, हस्तलिखित ग्रन्थनी प्रतिओ साथे मेळववानुं काम करनार पू० उपा० श्रीदेवेन्द्रसागरगणीवरना शिष्य पू० मुनिश्रीदोलतसागरजी म० नो, प्रेस मेटर तैयार करवानुं, प्रेस प्रूफो संशोधन करवानुं, परिशिष्टो तैयार करवानुं अने शुद्धिपत्रक तैयार करवानुं शुभ कार्य करनार पू० मुनिश्रीचन्द्रनसागरजी म० नो, बनती त्वराए सुन्दर काम करी आपनार प्रेस मालीक शा गुलाबचन्द लल्लुभाईनो, तेमज तेओश्रीना प्रेसना कंपोझीटर वगेरेनो अने संशोधननुं तथा ग्रन्थ सम्पादननुं सर्वोत्तम कार्य .प० पू० आ० श्रीचन्द्रसागरखरिजीनी पुनित नजरतळे थयेळ होवाथी तेओश्री आदिनो हार्दिक आभार मानुं छुं. वांचको-विचारको-अभ्यासको वांचवा गहेलां शुद्धिपत्रकथी अशुद्धस्थलो शुद्ध करीने वांचे-विचारे अने परिशीलन करे एज एक शुभेच्छा.

निवेदकः—
पानाचन्द रूपचन्द झवेरी.
श्रीसिद्धचक्र-मासिकना तन्त्री

तथा

श्रीसिद्धचक्र-साहित्य-प्रचारक-समितिना प्रधान-संचालक.

२२४ शेखसेमणस्ट्रीट

मुंबाइ नं. २

२००८ सौभाग्य पञ्चमी.

परिशिष्ट-१ ।

॥ वाचनामेद-पाठान्तर-संग्रहः ॥

अथवा संकृष्टादिविशेषानि०	पृ.	पंक्ति	कैश्चियुगलेवं संभावितमिदं 'सरसच्छाया- वलवक्षरदृष्टिः०	पृष्ठ.	पंक्ति
हरितालाम् इति वृद्धाः	२	२	पाठान्तरापेक्षया चन्दनवरकनककुलशैः	१६	१३
कल्याणशालास्तत्पादिसि वृद्धाः	५	४	वाचनान्तरे त्वेवं दृश्यते 'जाव सीहं सुविणे पासेचाणं	१६	२२
इह ग्रन्थे वाचनाद्वयमस्ति, तत्रैकम् बृहत्तरां व्याख्या-	५	४	पडिबुद्धा' तत्र यावत्करणदिदं द्रष्टव्यम्	१७	२२
स्वामी, द्वितीया तु प्रायः सुगमैव; यच्च तत्र			अत्र वद्वत्तट-इत्येतावदेव पुस्तके दृष्टं संभावनया तु		
दुरवगमं तद्विरव्याख्यामनतोऽवबोद्धव्यमिति ।	७	१२	वृत्ततर्हित इति व्याख्यातमिति पाठान्तरेण तु 'वद्वपडि-		
अचिद्रासगृहे गुणसिलके इति दृश्यते, स चापपाठ			पुण्यपसत्स्थनिद्धमहुगुलियपिंगलज्जं स्फुटच्चायं पाठः	१८	८
इति मन्यते	९	१०	तथा शिरसावर्च इत्येके, शिरसा अप्राप्त इत्यन्ये	१९	९
वृद्धव्याख्या तु कनकस्य, न लोहादेर्यः पुलकः०	१०	१७	पाठान्तरेण 'कुलहेउ' कुलकारणं,	२०	१५
द्वारमिस्थस्ये; स्तम्भविशेषणमिदमित्यन्ये	१६	६	क्वचिद्वृत्तिकरमित्यपि दृश्यते वृत्तिश्च निर्वाहः;	२०	१६

पृष्ठ.	पंक्ति	अथवा "सामचिपाठः, तत्र श्यामा पिक्वङ्गुः,"	पृष्ठ.	पंक्ति
२४	२६	अथवा "सामचिपाठः, तत्र श्यामा पिक्वङ्गुः,"	२९	३
२४	२७	पाठान्तरे नगेषु पर्वतेषु	२९	१३
२५	२	पाठान्तरेण परिश्रमिताः कृतप्रभांशः	३०	१
		तथा—"कुंडलोच्चोत्तितानमा वरपायपत्तनेउरमणिमेह-		
		लाहारइयउविय कडगखुडुयएगावलिकंठमुरयतिसर-		
२५	७	यवखल्यहेमसुत्तकुंडलुच्चोवियाणणाओचि	३०	७
२६	४	पाठान्तरे "सर्वतुंकसुरभिकुसुमैः सुरचिता प्रल-		
२६	६	म्बमाना शोभमाना कान्ता विकसन्ती चित्रा माला		
		यासां तास्तथा, एवमन्यान्यपि पदानि बहुवचना-		
२६	२८	न्तानि संस्करणीयानि, इह वर्णके बृहत्तरो वाचना-		
२७	९	मेदः "	३०	१८
		अथमेवार्थो वाचनान्तरे इत्थमधीतः	३०	२१
२८	२४	वाचनान्तरे तु 'ओलोएमाणीओ' २, आहिंडेमाणीओ		

छेकैः—अथसत्तैर्द्विसप्ततिलक्षपण्डितैरिति वृद्धाः

प्रष्टेः—कश्चिन्मिदिति वृद्धव्याख्या

व्याख्यास्तरं तु छेकैः प्रयोगजैर्द्वैतैः शीघ्रकारिभिः,

पाठान्तरे 'समचजालाभिरामे'ति तत्र समस्तैर्जालैर्कर-

भिरामो यः स तथा, पाठान्तरेण 'ससुचजालाभिरामे'

सहसुचजालैर्वो वर्ततेऽभिरामश्च स तथा तत्र०

मत्तान्तरेणाणिमार्थैश्चर्ययुक्ताः

माण्डगारिका इति वृद्धाः;

तथा क्वचित् 'सिद्धत्यहस्रियालियाकमंगलमुद्धाणा

एवं पाठः

क्वचि 'द्विणय'चि पाठः स च उभाकृतात एव,

वाचनान्तरे. "सनस्थाने कामक्षन् संक्षिप्तस्थाने

सरिसगोचि पठ्यते "

पाठान्तरे तु प्रथमदिवसे स्थितिपतितां	पृष्ठ० ४४	पङ्क्ति० २६	पुरुषारूढः पुरुष इत्यन्ये, स्वस्तिकपञ्चकमित्यन्ये,	पृष्ठ० ६२	पङ्क्ति० ७
'निब्रूते सुहृज्जायकम्भकरणे' 'चि, वा पाठान्तरं	४४	२७	प्रासादविशेष इत्यन्ये,	६३	१६
पाठान्तरे तु 'उवणञ्जिमाणे २, उवगाइज्जमाणे २,	४४		अन्ये तु 'भायल' चि मन्यन्ते,	६४	२
उवखलिज्जमाणे २, अवगूहिज्जमाणे' २,	४५	२०	क्वचिद्वरा इति पाठः,	६४	३
अन्ये त्वाहुः-नंदं-वृत्तं लोहासनं	४७	२१	क्वचित् रहसंगेल्लीति पाठः,	६४	१५
वाचनान्तरे रथानन्तरमक्षा हस्तिनश्चाभिधीयन्ते, तत्र			पाठान्तरेण बालिका-दृढा बद्धा कक्षा येन स तथा	६६	१८
ते वाहनभूताः-ज्ञेयाः ।	४१	८	पाठान्तरे अक्षं च तत्सारं चेत्यल्पसारं मूल्यगुरुकं	६६	२०
क्वचिद्विद्योसरणयेति पाठः,	५०	२४	पाठान्तरे 'पच्छाउरस्स' चि	७२	१४
क्वचिदेगत्तमावेणं ति पाठः,	५०	२७	वाचनान्तरे विशेषणद्वयमिदं०	७२	१९
वाचनान्तरे तु जीविउस्सइएचि	५४	२३	पर्वतदेशेष्वित्यन्ये;	७३	६
वाचनान्तरे-मेघकुमारभार्यावर्णक एवमुपलभ्यते,	५५	५	क्वचित् 'किमवत्ति' पाठः	७३	१०
पाठान्तरेण-एकान्ता एकविभागाश्रया धारा यस्य तत्तथा	५६	६	वाचनान्तरे-स्वरपरुषरिष्ठव्याहृतानि०	७४	४
अन्ये त्वाहुः अष्टसंख्यानि अष्टमङ्गलसंज्ञानि वस्तूनीति, ६२		५	'क्वचित्चित्तुले' चि०		

पृष्ठ०	पङ्क्ति०	
७४	२०	कचिद् 'दक्षमिसंतापकाण्ड' 'सि
७४	२७	पाठान्तरे तु वन्नेणवो-वचपांसवो
७५	१	कचिद् 'उज्जकुसुम' 'सि पाठः,
७५	५	पाठान्तरे-परिचोषितामि तरुवशिखराणि०
७५	८	पाठान्तरे-उक्तविशेषणस प्रतिभारुतेनादिगंधं
७५	१३	पाठान्तरे-शब्दोद्धतश्च यः स तथा
७५	१६	पाठान्तरेण-'आयवालोय' 'सि,
७५	२०	पाठान्तरे-तत्राभोगो-विस्तरः,
७६	८	वाचनान्तरे तु सित एवासाविति,
७७	९	पाठान्तरे-निरुपहत्यारीस्पासश्वासौ लब्धपञ्चेन्द्रियश्चेति
७७	१५	समाप्तः,
८४	१३	पाठान्तरे-संस्मारितपूर्वभवं,
		चिर्भटिकाकच्छक इति तु जीवाभिगमचूर्णिकारः,

पृष्ठ०	पङ्क्ति०	
८४	१८	कचिद्-हरितःशुकपिच्छवत्, हरितालम इति वृद्धाः
८४	४	बल्ल्याद्याक्रान्तत्वादिति च वृद्धाः
		वाचनान्तरे त्विदमधिकं पठ्यते पक्षिण् पुष्पिण् फलिण्
		हरियगरेरिज्जमाणे हरितकश्चासौ रेरिज्जमाणे चि
८४	२१	मृशं राजमानश्च यः स तथा
८४	२३	कचिद् 'कूविण्हिय' 'सि पाठः,
८४	२४	पाठान्तरेण-'स्वच्छण्हि' 'ति-स्वातेर्गैरित्यर्थः,
		पाठान्तरे-निसंसे ति नूनं-नरान् शंसति-हिनस्तीति नृशंसः
११	८	निःशंसो वा विगतश्चाधः, अथवा-वर्मितशब्दः
९१	९	कचिन्नाधीयत एव
९३	९	वाचनान्तरे-त्विदं नाधीयत एव,
९३	१२	पाठान्तरेण 'अरेह' 'सि पूरयति
९३	२७	पाठान्तरेण भोजनपिटके करोति अशनादीनि

कचित् 'सबोडए'ति दृश्यते, पाठान्तरे—'संहिच्च'ति संहस्य सहसंभूय वाचनान्तरे—स्विदमधिकं 'सुंदरथणजघणवयणचरण- नयणलावणरूवजोवणविलासकलिया' पाठान्तरेण—'लहुकरणजुत्तएहि'ति वाचनान्तरे 'जंबूणयमयकलावजुत्तपइविसिद्वएहि' वाचनान्तरेऽधिकमिदं 'सुजातजुगजुत्त० कचित्कदलीगृहादिपदानि यावच्छब्देन सूच्यन्त इति, १०२ वाचनान्तरे विचित्राः पिच्छेष्वासक्ताः १०२ कचिदिदमधिकं दृश्यते 'अच्छविमलसलिलपलिच्छजे' १०४ कचित् 'संछजे' त्यादिसूचनादिदं दृश्यं 'संछजपउम- पचभिसमुणाले' १०४	पृष्ठ० पङ्क्ति०	९७ १८ ९९ १० ९९ १५ ९९ २० ९९ २३ ९९ २७ १०२ ३ १०२ १४ १०४ २३ १०४ २३
कचिदेवं पाठः 'संछजपत्तपुप्फपलासे' कचित्सामुदायिकीमिति पाठः, मौनीन्द्रप्रवचनावास्या परितुष्टमना इत्यर्थः इतिवृद्धव्याख्या; केचित्त्वाहुः उच्छ्रितः—अर्गलास्थानादपनीय ऊर्ध्वीकृतो न तिरश्चीनः कपाटपश्चाद्भागादपनीत इत्यर्थः ११६ 'अवंगुण्यदुवारे'.....अस्थगितगृहद्वारं इत्यर्थः इत्येकीयं व्याख्यानं, वृद्धानां-तु भावनावाक्यमेवं यदुत० ११६ १२ वाचनान्तरे तु यावत्करणादेवमिदमवगन्तव्यं, ११६ २२ कचित्काञ्चनिका करोटिका वाऽपीयेते ते च ११७ २ 'वेयणा पाउब्भूया' इत्यस्य स्थाने रोगायकेति क्वचित् दृश्यते, ११९ २४ पाठान्तरेण—'तइया व' चिं सुखातत्वच इत्यर्थः; १२५ २६ गमनिकैवेयं पाठान्तरेण शल्यकिताः १२६ २	पृष्ठ० पङ्क्ति०	१०४ २५ १०७ २८ ११६ ९ ११६ १२ ११६ २२ ११७ २ ११९ २४ १२५ २६ १२६ २

प्रत्यतरे च कर्मधारयेण अन्ये त्वाहुः आमूषितानि-संकुटितानि संलग्नौ-सम्बद्धावित्येके पाठान्तरेण-भ्रूकुटितं-कृतभ्रूकुटिललाटं यस्य स तथा तं १४५ पाठान्तरेण-अप्रस्थितः सन् यः प्रस्थित इव मुमुर्षु- रित्यर्थः, १४६ अन्ये त्वेवं विलासमाहुः “स्थानासनगमनानां हंस्तभ्रूनेत्र- कर्मणां चैव । उत्पद्यते विशेषो यः स्मिष्टोऽसौ विलासः स्यात् ॥” १५० इह च ‘किमंग पुण’ति यत्कचिद् दृश्यते, ततः ‘इमस्स पुण’ति पठनीयं वाचनान्तरे तथादर्शनात्; १५६ कचिद् प्रेषितेभ्य इत्यर्थः, १५९ कचिद् ‘कायकोडियाणं’ति १५९	पृष्ठ० पङ्क्ति०	पृष्ठ० पङ्क्ति०
ग्रन्थान्तरे-नलिनावतीत्युच्यते १२९	२२	१२९
पाठान्तरे तु ‘एसो’ति एष महाबलो० १३०	१४	१३०
वाचनान्तरे तु गिम्हाणं पठमे इत्यादि दृश्यते, १३२	९	१३२
पाठान्तरेण-धवलदन्तश्रेणिका० १३६	३	१३६
वाचनान्तरेण-वरकमलकोमलाङ्गीत्यनवद्यमेव, १३६	७	१३६
पाठान्तरेण ‘पठमुप्पलुप्पलंगंधनीसास’ति १३६	८	१३६
पाठान्तरेण ‘सुगमगगे’-अतीववेके १४४	३	१४४
वाचनान्तरे ‘विगयसुगसुमय०’ १४४	७	१४४
गमान्तरं-‘आगासदेवयाओ नच्चंति,’ १४४	१४	१४४
अत एव वाचनान्तरे नेदमुपलभ्यते, १४४	१५	१४४
‘अवच्छिद्यं’ति प्रसारितमित्येके, अन्ये तु यकारस्या- लुप्तत्वात्, ‘अवयच्छिद्यं’प्रसारितमुखत्वेन दृश्य- मानमित्याहुः, १४४		१४४

‘एवमेवं ह्यथामास’ इति वाचनान्तरे दृश्यते,
‘सुरासुरियं’ इति वाचनान्तरे दृश्यते,

पृष्ठ०	पङ्क्ति०	पृष्ठ०	पङ्क्ति०
१५९	२४	‘दुमासपरियाए’ इति क्वचित्, क्वचिच्च ‘चउमास-	
१६०	४	परियाए’,	१६२ ३

परिशिष्ट-२.

श्रीज्ञाताधर्मकथाङ्गवृत्तौ आगताः आर्षप्रयोग-निपातन-व्याकरणपाठाः ।

ते इत्यत्र च य एकारः प्राकृतशैलीप्रभवो०	१	१६	ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः,	३	२
अधिकरणे चैवं सप्तमी,	१	१७	राजदन्तादिदर्शनात् सा	३	१३
अथवा-तृतीयैवेयं	१	१९	बहवो येषां ते तथा, ततः कर्मधारयः,	६	१८
राजदन्तादिदर्शनादाकीर्णजनमनुष्येत्युक्तं;	१	२६	इह च प्राकृतत्वेन ‘उल्लोयचित्तियतले’०	१६	२०
संतोषवतीति कर्मधारयो०	२	१७	इह चार्षत्वादेकरेफलोपेन ‘पुष्परचावरचे’ ल्युक्ते,	१७	१८
शुभा च वेति कर्मधारयः,	२	१८	ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः,	२५	१६
उप-अप-इत्येतस्य शब्दत्रयस्य स्थाने शकन्वादि-			ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः,	२५	१८
दर्शनादकारलोपे उपपेतेति भवतीति,	२	२७	छान्दसत्वात्०	२८	१८

एवं सर्वत्र सप्तमी योज्या,
तानि तथा ततः कर्मधारयः,
ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः,
वरपादप्राप्तनूपुरादीनां कर्मधारयः,
'मणु'चि मकारस्य प्राकृतगौलीप्रभवत्वात्०

'करेमि भंते !' इत्यादिषु०
यदाह—“ पिंडविसोही समिई भावण० ”
“ वयसमणधम्मसंजमवेयावच्चं च० ”
वक्ता हर्षभयादिभिरा०
अट्ट हिरणसुवन्नय०

पृष्ठ० पङ्क्ति०
३८ १८
२९ २८
३० ७
३० ११
३८ २३

आर्षत्वाच्चैवंविधः समास इति,
वरचिह्नपट्टो यैस्ते तथा ततः कर्मधारयः,
करणे तृतीया वेयं०
इह आहं शब्दो भाषायां,
ततः पदचतुष्कस्य कर्मधारयः,

परिशिष्ट-३.

साक्षिपाठाः ।

१ १६ कणगावलिरयणावलि०
८ १३ सिरिहिरिचिह्न०
८ १४ हत्थी जाणा जुग्गा०
१८ २२ किंकरकंचुइमयहर०
४७ ५ पावीढ भिसिय०

हंसे १ कुंचे २ गरुडे०
तेल्ले कोट्टसमुगा०
खुज्जा चिलाइ०
लासिय लउसिय०
लत्तघरी चेडीओ०
अट्टंगमदियाओ०
उच्छाविया उ तह०
वलकारिय०
अवणेइ पंच ककुदाणि०
दावो मुखविकारः०
अनुलापो मुहुर्भाषा०
आणा द्वित्रिचतुः प्रोक्ताः०
पडिवज्जइ एयाओ०

पृष्ठ०	पङ्क्ति०		पङ्क्ति०	पृष्ठ०
४७	११	गच्छेच्चिय निम्माओ०		७८
४७	११	वोसट्टचत्तेहो०		७८
४७	१२	दुट्टस्सहस्थिमाइ०		७८
४७	१३	पण्णरसवीसचउवीस चेव०		७९
४७	१४	तीस तेत्तीसावि य०		७९
४७	१५	पनरसदसट्ट छप्पं च०		७९
४७	१५	महुरेहिं निउणेहिं०		८३
४७	१७	सो होइ साइजोगो०		८६
५०	१५	सिवसाहणेसु आहारविरहिओ०		९६
६१	२१	जिणवरमासिय०		१०२
६१	२२	निस्सेदेहत्तं पुण०		१०२
६७	२	कत्थइ महदुल्लेण		१०२
७८	२४	हेज्जदाहरणासंभवे०		१०२

नवाङ्गी-

बु० बृ०

भीष्माता-

धर्मकथाङ्गे

॥ १० ॥

अणुवकयपराणुगहपरायणा०

विसृष्टु इंदियाहं०

अवरे उ अणत्थपरंपरा उ०

सिद्धिलियसंजमकज्जावि०

जह मिउलेवालितं०

तं चेव तन्निमुक्कं०

द्वो असईओ पसई०

जह सेट्ठी तह गुरुणो०

जह सा उज्झयनामा०

तह भन्वो जो कोई०

सो इह चेव भवंमी०

“धम्माओ भट्टे” वुत्तं “इहेवऽहम्मो” वुत्तं

जह वा सा भोगवती०

तह जो महब्बयाइं०

३-परि०

साक्षि-

पाठाः ।

॥ १० ॥

पृष्ठ०	पङ्क्ति०	पृष्ठ०	पङ्क्ति०
१०२	२३	१२७	२१
१०५	६	१२७	२
१०५	७	१२७	३
१२०	८	१२७	४
१२१	१७	१२७	५
१२१	१८	१२७	६
१२६	७	१२७	६
१२६	२१	१२७	७
१२६	२२	१३६	४
१२६	२३	१५०	२३
१२६	२४	१५०	२४
१२६	२५	१५०	२५
१२६	२६	१६२	२०
१२७	१	१६२	२१

सो एत्थ जहिच्छाए०

जह वा रक्सियवहुया०

तह जो जीवो सम्म०

सो अप्पहिएक्करई०

जह रोहिणी उ सुण्हा०

तह जो भन्वो पाविय०

सो इह संवपहाणो०

तित्थस्स वुद्धिकारी०

पउमाभवासुपुज्जा रत्ता०

हावो मुखविकारःस्याद्०

स्थानासनगमनानां०

इष्टानामर्थानां०

उगगतवसंजमवओ०

जह मल्लिस्स महाबलभवंमि०

शुद्धिपत्रकम् ।

अशुद्धम्	शुद्धम्	पृष्ठ.
एकारः प्राक्०	एकारः स प्राक्०	१
पुरातनं	पुरातनं	४
० भूततत्	भूततत्	४
० इगुल्यः	० इगुल्यः	४
वृद्धः	वृद्धाः	५
वृन्दककल्पे	वृन्दकल्पे	५
दुस्वगमं	दुरवगमं	७
कुणिकनाम	कुणिकनामा	७
प्रधान तत्र	प्रधानस्तत्र	८
० त्सुक्यभाव०	त्सुक्याभाव०	९
० णामे	० णामे०	९
ऊर्ध्व	ऊर्ध्व	१०

अशुद्धम्	शुद्धम्	पृष्ठ.
० तोक्तानि	० तोक्तानि	१६
स्तम्भ०	स्तम्भ०	५
कैश्चित्	कैश्चित्	७
० तद्भूते	तद्भूते	१४
हृष्ट	हृष्टा	५
वाहणे	० वाहण	८
सेणिण्	सेणीण्	१३
० छति	० छति	१३
प्राकाश्ये	प्राकाश्ये	१३
येन	ये न	७
० वगापसु	० वगापसु	१७
० लुङ्ग्य०	० लुङ्ग्य०	२५

पृष्ठ.	पङ्क्ति.
१२	२३
१६	६
१६	१३
१७	४
२१	३
२३	१४
२३	१५
२३	१७
२४	१
२५	१३
२८	१२
३०	८

नवाङ्गी-

६० ३०

भीष्माता-

धर्मकथाङ्क

॥ ११ ॥

अशुद्धव

० धारयः

० अयमाणा

क्षिप्यद्

महर्षेण

० बद्ध

दर्शनं

क्रन्दन्ती

० वसिता०

उबद्ध०

० तुल्य०

कोडंबिय०

गुलसिद्धि

भटितं

शुद्धम्

० धारयः

० याणमणा

क्षिप्यद्

यदर्शनं

० यद्ध

दर्शने

क्रन्दन्ती

वर्जिता०

उबद्ध०

० तुल्य०

कोडंबिय०

गुणसेलए

भटितं

पङ्क्ति.

११

१२

९

११

११

१२

२३

२०

३

१८

६

२०

२८

पृष्ठ.

३०

३१

३७

३९

४२

४६

५२

५६

५७

५८

५९

५९

५९

अशुद्धम्

० नट्टमी०

द्ववि०

मज्झ०

० भागस०

ला झलं

कार्पटिक०

चेत्येवं

चिट्टि०

० जसौ

धर्ममा०

संस्तारकाः वाचनयै

तुमं

शुद्धम्

० नट्टमी०

द्ववि०

मज्झ०

० भागय०

ला झलं

कार्पटिक०

चेत्येवं

चिट्टि०

० जसौ

धर्ममा०

संस्तारकाः शय्या-

संस्तारकाः वाचनयै

तुमं

पङ्क्ति.

२८

२४

२

३

११

१२

१९

२३

२५

२५

५

३

पृष्ठ.

५९

६१

६३

६४

६४

६४

६४

६५

६६

६६

६७

६९

शुद्धि-

पत्रकम् ।

॥ ११ ॥

अशुद्धम्
पुन्वा० वात्यया उद्धाव० चिकहुं उर्द्ध० इत्यर्थः ०सत्त्व० सम्यग् सुवि रयणी णण विप्रकीर्ण० पयह०

शुद्धम्
पुवा० वात्यया उद्धाव० चिकहु उर्द्ध० इत्यर्थः ०सत्त्व० सम्यग् सुवि रयणी णण विप्रकीर्ण० पयह०

पङ्क्तिः ३ ९ १२ ३ ७ २३ २८ २८ १७ २१ १५ २६ ६
पृष्ठः ७० ७५ ७५ ७६ ७६ ७७ ७८ ७८ ७९ ७९ ८० ८२ ८३

अशुद्धम्
०वच्छाहृ स्त्रिधो घण० कुडुंवेसुय जाव ०कारक० ०कारक० ०सट्टमु० तम्हा चि ०सुणति ०वेसेचि लत्ता

शुद्धम्
०वच्छाहृ स्त्रिधो घण० कुडुंवेसुय मंतेसुय जाव ०दारक० ०दारक० ०सट्टमु० जम्हा ति ०सुणति ०वेसेचि लत्ता

पङ्क्तिः ३ १९ २० ६ २५ २५ २३ १४ २७ १० १२ २२
पृष्ठः ८४ ८४ ८४ ८५ ८६ ८६ ८८ ८९ ८९ ९३ ९३ ९३

नवाङ्गी-
दृ० दृ०
भीष्मात्ता-
धर्मकथाङ्गे
॥ १२ ॥

अशुद्धम्
४२
४७
४८
०नामिमा०
'संगार'सि
॥ १० ॥
मउर०
०त्यर्थः
प्रवेशेन
०दुब्बलेण
०णेणं च ना०
०दएणं ॥
इह

शुद्धम्
४७
४८
४९
नामिमा०
'संगार'सि
॥ १०० ॥
मऊर०
०त्यर्थः
प्रवेशेन
०दुब्बलेण
०णेणं ना०
दएणं च ॥
इह

पृष्ठः
९५
९६
९६
९६
९८
१००
१०१
१०२
१०२
१०२
१०२
१०२
१०२
१०२

पङ्क्तिः
३
३
११
१३
१०
२८
१८
२
९
२१
२२
२२
२२
२२

अशुद्धम्
यैन्तस्त०
०तवितथं
बउहु
०प्रापि०
०मुट्टियं
पडिवधं
०स्वभावै
०माणं
दमः
बहूणं
एतमहं
०दुःस्व०
०सुखी

शुद्धम्
यत्तैतस्त०
०तमवितथं
बहुउ
०प्रापि०
०मुट्टियं
पडिवधं
०स्वभावै
०माणे
दमैः
बहूणं
एतमहं
०दुःख
०सुखी

पृष्ठः
१०२
१०२
१०३
१०५
११३
११५
११७
१२०
१२५
१२१
१२२
१२४
१२६
१२७

पङ्क्तिः
२५
२७
७
२३
२
१२
२०
२५
१३
४
११
१२
१२
११

शुद्धि-
पत्रकम् ।

॥ १२ ॥

अशुद्धम्
० मंइ०
उक्किट्टा
णिस्सम
जाव
विदेह०
व्युष०

शुद्धम्
० मेह०
उक्किट्टा
णिसम्म
जाव
विदेह०
न्युप०

पृष्ठ.	पङ्क्ति.	अशुद्धम्
१३१	१०	अवि०
१३३	१	कुंडल०
१३८	१०	० प्पिणत्ति
१३९	१४	पख्खे
१४२	९	ग्रहणं
१४४	१३	

शुद्धम्
अव०
कुंडल०
० प्पिणत्ति
पख्खे
ग्रहणं

पृष्ठ.
१४४
१४८
१५७
१५९
१६०

पङ्क्ति.
२५
४
१३
९
६

वर्णक(वण्णओ)यावत्(जाव)शब्दातिदिष्टपाठाः ।

परिशिष्ट-४ ।

ज्ञा. पृ. प.

१-१५ चंपानामं नयरी होत्था; वण्णओ

उव. सू. १, पृ. १ थी ३

३-२७ पुण्णभेदे नामं चेइए होत्था; वण्णओ

उव. सू. २ थी ५, पृ. ४ थी १०

४- १ कोणिको नामं राया होत्था; वण्णओ

उव. सू. ६ पृ. ११

१०- ३-६ भगवता महवीरेणं जाव संपत्तेणं

उव. सू. १२, पृ. १५

१२- ९ जति णं मंते जाव संपत्तेणं उव. सू. १२, पृ. १५

१२- ९ उक्खित्ताणए जाव पुंडरीएत्ति. ज्ञा. पृ. १०, पं. ७

ज्ञा. पृ. प.

१२-११ रायगिहे नामं नयरे होत्था, वण्णओ

उव. सू. १, पृ. १ थी ३

१२-११ चेतिए, वन्नओ उव. सू. २ थी ५, पृ. ४ थी ३

१२-१२ महाहिमवंतं वन्नओ उव. सू. ६, पृ. ११

१२-१३ सुकुमालपाणिपाया वण्णओ उव. सू. ७, पृ. १२

१२-१५ अहीण जाव सुरूवे १२-२६

१४- ७ धारिणी नामं देवी होत्था जाव

सेणियस्स रत्तो इट्ठा जाव विहरइ १५- ९

१५- ५ सालिंगणवट्टिए जाव नियगवयणं १४- ३

१५- ६, २२, १० उरालस्स जाव सुमिणस्स १४-२१

ज्ञा. प्र. प.

१९-१२ हट्ट जाव हियये

१९-१६ धारिणि देवीं ताहिं जाव हियय०

१९-८ सुकुमालपाणिपायं जाव दारयं

१९-२४/२३-१०/१५ सुमिणे दिट्ठे जाव आरोग०

१९-२६/२२/१५/२३/२२ हट्टुट्ठा जाव हियया

१९-२६ करतलपरिगहियं जाव अंजलिं

२१-३/२२/११ समाणा हट्टुट्ठा जाव

पच्चपिण्यंति

२२-२४ उरालस्स जाव सत्तिरीयस्स

२२-१६ कम्मा जाव पायच्छिप्पा

२३-१२ पडिपुच्चाणं जाव दारयं

२३-१६ हट्ट जाव हियये

२३-२१ सुमिणा जाव एगं

ज्ञा. प्र. प.

१४-२२

१४-२५

१५-९

१९-१६

१४-२२

१५-४

२०-२७

१४-११

२६-२६

१९-१९

१४-२२

२३-१

ज्ञा. प्र. प.

२८-१० ओवलित्तं जाव सुगंधवरगंधियं

२८-१२ मेहेसु अब्बुवगएसु जाव दोहलं

३१-१८ ओहयमणसंकप्पा जाव झियायह

३१-१४ कल्पसू० सूत्र ९२।

३१-१९ ओलुगं जाव झियायमाणि०

३१-२०/२४ ओलुगसरीरा जाव झियायसि,

३२-१ करतलपरिगहियं जाव कट्टु जएणं०

३२-२/६ ओलुगसरीरा जाव अट्टझाणोवगया०

३२-५ ओलुगसरीरं जाव अट्टझाणोवगयं०

३२-७ नो आढाह जाव तुसिणीयां०

३२-८ ओलुगगा जाव झियायसि !

३२-१३ उरालस्स जाव महासुमिणस्स०

३२-१६ अम्भयाजो जाव वेमारगिरिपायमूलं०

ज्ञा. प्र. प.

२१-१

३१-१४

३१-१४

१५-४

३१-१४

३१-१४

३१-२४

३१-१४

१४-२१

२७-११

२७-१३

ज्ञा. पृ. प.

३२-१६ अहमवि जाव डोहलं०

३२-१७/१८ ओलुगगा जाव अट्टज्झाणोवगया०

३२-२० ओलुगगा जाव झियाहि,

३२-२५ ओहयमणसंकप्पे जाव झियायति,

३२-२६ कयनलिकम्मे जाव सबालंकार-

विभूसिण्ण,

३३-१ ओहयमणसंकप्पं जाव पासइ,

३३-१७ अम्मयाओ तहेव निरवसेसं भाणियवें

जाव विणिंति,

३३-१८ ओहयमणसंकप्पे जाव झियायामि,

३३-१९ ओहय० जाव झियायामि,

३३-२० हट्ट जाव हियए,

३३-२० ओहयमण० जाव झियायह,

ज्ञा. पृ. प.

३१-१४

३१-१४

कल्पसू. सू. ९२

क. सू. ९५

क. सू. ९२

२७, २१

क. सू. ९२

क. सू. ९२

१४-२२

क. सू. ९२

ज्ञा. पृ. प.

३३-२२ इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ,

३३-२३ हट्टुट्टे जाव अभयकुमारं०

३३-२६/३४-८ अब्भत्थिए जावं समु-

प्पज्जित्था,

३४-१ महिङ्खीए जाव महासोक्खे,

३४-७ बंभयारी जाव पुब्वसंगतियं०

३५-६ करयल० अंजलि०

३५-८ अम्मयाओ तहेव पुव्वगमेणं जाव

विणिज्जामि,

३५-९ हट्टुट्ट० अभयकुमारं०

३५-२३ हट्टुट्ट० कोडुंबियपुरिसे०

३५-२४ आसित्तसित्त जाव सुगंधवरगंधियं०

३५-२५ कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति,

ज्ञा. पु. प.

३५-२७ तहेव जाव पक्षिपिणंति,

३६-१ सगज्जिया जाव पाउससिरी,

३६-४ वरपायपत्तेउर जाव आगास०

३६-६ कयबलिकभे जाव सस्सिरीए !

३६-९ सबजुइए जाव दुंदभि०

३६-१९ हयगय जाव रहेणं (!)

४०-१२ सुकुमालपाणिपादं जाव सब्बंगसुंदरंगं,

४०-१३/१५ नवण्हं मासाणं जाव दारंगं,

४०-२० रायगिहं नगरं आसिय जाव परिगयं,

४०-२१ पक्षिपिणह जाव आमन्नेति,

४०-२५ तहेव पक्षिपिणंति,

४१-३ दंडणाथग जाव आमन्तेति,

४१-४ कयकोउय जाव सब्बालंकार०

ज्ञा. पु. प.

३५-२५

३५-१३

२८-१

क. सू., १०२

१५-९

१९-१९

४३-१८

४०-२०

४०-२१

क. सू. ६२

” ९५

ज्ञा. पु. प.

४१-५

४१-९

४१-१६

४१-१९

४३-१

४३-१

४३-५

४३-६

४३-८

४३-९

ज्ञा. पु. प.

क. सू. १०४

४२-७

क. सू. ४४

उव. सू. २९, पु. ६१-

४२-२५

७-२५

उव. सू. २७, पु. २८-

मित्तनातिगणायग जाव सद्धि,

नावत्तरिकलापंडितं जाव विगलुचारी,

इहामिय जाव भत्तिचिं,

लाज्जोइयमहियं जाव गंधवट्टिमूयं,

घणकणग जाव परिमाइउं,

दलयति जाव एगमेगं (!)

चेतिए जाव विहरति,

सिंघाडग० महया बहुजणसेहेति जाव

बहवे उग्गा भोगा जाव रायगिहस्स,

मुयंगमत्थएहि जाव माणुस्सए (!)

उग्गे भोगे जाव एगदिसामुहे (!)

ज्ञा. प्र. प.

३२-१६ अहमवि जाव डोहलं०

३२-१७/१८ ओलुगा जाव अट्टज्झाणेवगया०

३२-२० ओलुगा जाव झियाहि,

३२-२५ ओहयमणसंकप्पे जाव झियायति,

३२-२६ कयबलिकम्मे जाव सवालंकार-

विमसिए,

३३-१ ओहयमणसंकप्पं जाव पासइ,

३३-१७ अम्मयाओ तहेव निरवसेसं भाणियवं

जाव विणिंति,

३३-१८ ओहयमणसंकप्पे जाव झियायामि,

३३-१९ ओहय० जाव झियामि,

३३-२० हट्ट जाव हियए,

३३-२० ओहयमण० जाव झियायह,

ज्ञा. प्र. प.

३१-१४

३१-१४

कल्पसू. सू. ९२

क. सू. ९५

क. सू. ९२

२७, २१

क. सू. ९२

क. सू. ९२

१४-२२

क. सू. ९२

ज्ञा. प्र. प.

३३-२२ इद्धाहिं कंताहिं जाव समासासेइ,

३३-२३ हट्टुहे जाव अभयकुमारं०

३३-२६/३४-८ अन्मत्थिए जावं ससु-

प्यज्झिथा,

३४-१ महिङ्खीए जाव महासोक्खे,

३४-७ बंभयारी जाव पुब्बसंगतियं०

३५-६ करयल० अंजलिं०

३५-८ अम्मयाओ तहेव पुव्वगमेणं जाव

विणिज्जामि,

३५-९ हट्टुट्ट० अभयकुमारं०

३५-२३ हट्टुट्ट० कोडुंबियपुरिसे०

३५-२४ आसिच्चसिच्च जाव सुगंधवरगंधियं०

३५-२५ कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चिप्पणंति,

ज्ञा. प्र. प.

१४-२५

१४-२२

क. सू. १५०

३८-३

३४-२

१५-४

२७-११

१४-२२

१४-२२

२८-१०

३५-२३

ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.
३५-२७ तहेव जाव पच्चप्पिणंति,	३५-२५	३५-२५
३६-१ सगज्जिया जाव पाउससिरी,	३५-१३	३५-१३
३६-४ वरपायपत्तेणउर जाव आगास०	२८-१	२८-१
३६-६ कयवलिकम्भे जाव सस्सिरीए !		
३६-९ सब्बजुइए जाव दुंदभि०	क. सू., १०२	
३६-१९ हयगय जाव रहेणं (!)		
४०-१२ सुकुमालपाणिपादं जाव सब्बंगसुंदरंगं,	१५-९	१५-९
४०-१३/१५ नवण्हं मासाणं जाव दारंगं,	१९-१९	१९-१९
४०-२० रायगिहं नगरं आसिय जाव परिगयं,	४३-१८	४३-१८
४०-२१ पच्चप्पिणह जाव आमन्नेत्ति,	४०-२०	४०-२०
४०-२५ तहेव पच्चप्पिणंति,	४०-२१	४०-२१
४१-३ दंडणायग जाव आमन्तेत्ति,	क. सू. ६२	क. सू. ६२
४१-४ कयकोउय जाव सब्बालंकार०	" "	" ९५
ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.
४१-५ मित्तनातिगणायग जाव सद्धिं,	क. सू. १०४	क. सू. १०४
४१-९ वावत्तरिकलापंडितं जाव वियालचारी,	४२-७	४२-७
४१-१६ इहामिय जाव भत्तिचिचं,	क. सू. ४४	क. सू. ४४
४१-१९ लाउल्लोइयमहिंयं जाव गंधवट्टिमूयं,		
	उव. सू. २९, पृ. ६१-	उव. सू. २९, पृ. ६१-
४३-१ घणकणग जाव परिमाइउं,	४२-२५	४२-२५
४३-१ दलयति जाव एगमेगं (!)		
४३-५ चेतिए जाव विहरति,	७-२५	७-२५
४३-६ सिंघाडग० महया बहुजणसेदति जाव		
बहवे उमगा भोगा जाव रायगिहस्स,		
	उव. सू. २७, पृ. २८-	उव. सू. २७, पृ. २८-
४३-८ मुयंगमत्थएहि जाव माणुस्सए (!)		
४३-९ उमो भोमे जाव एगदिसामुहे (!)		

ज्ञा. पृ. प.

४३-१२/१४ उगा भोगा जाव एगदिसि (१)

४३-१४ इंदमहेति जाव गिरिजाओ,

४३-१६ अहापडि० जाव विहरति,

५०-८ णहाते जाव सबालंकारविभूसिए,

५०-१९ धम्मकहा भाणियबा, जाव परिसा

पडिगया, उव. सू. ३४/३५ पृ. ७७ थी ८२

५३-५ एगे पुत्ते तं चेव जाव निरावयक्खे,

५३-५/१२ समणस्स ३ जाव पबइस्ससि,

५३-१४ सरिसियाओ जाव समणस्स०

५३-१८ अम्मयाओ ! जाव पबत्तिच्चए,

५३-२४ अल्लगपल्लग० जाव तओपच्छा०

५३-२५ सुवणो य जाव सावतेल्ले,

५३-२६ अगिसामवे जाव मच्चुसामवे,

ज्ञा. पृ. प.

४३-१०

७ -२५

क. सू. ९५

५२-२५

५३-२

५३-१०

५१-१८

५३-१९

५३-२०

५३-२५

ज्ञा. पृ. प.

५३-२७ अम्मयाओ ! के जाव गमणाए तं,

५३-२७ इच्छामि णं जाव पबत्तिच्चए,

५४-१२ समणस्स ३ जाव पबइस्ससि,

५४-१८ भगवओ जाव पबइच्चए०

५७-२ कोडुंबियपुरिसा जाव तेवि तहेव,

५७-३ णायगेहि य जाव संपरिवुडे,

५७-७ सबबलेणं जाव दुंदभिनिघोस०

५७-७ करयल जाव कट्टु०

५७-९ मित्तपक्खं जाव भरहो०

५७-१० गामागरनगर जाव सन्निवेसाणं,

५७-११ महया जाव विहरति,

५७-२० हट्ठे जाव हयहियए,

५७-२५ हट्ठ जाव हियए,

ज्ञा. पृ. प.

५३-८

५१-१८

५१-१९

५१-१९

५७-२-

क. सू. ६२

क. सू. १०२

१५-४

५९-२६

५९-२७

उव. सू. ६ पृ. ११

१४-२२

१४-२२

ज्ञा. पु. प.	ज्ञा. पु. प.	ज्ञा. पु. प.	ज्ञा. पु. प.
५८-८ नासानीसासवायवोऽञ्चं जाव हंसलक्खणं०	२८-२	६५-२२ आथार जाव धम्ममातिकसइ,	६५-२१
५८-१८ हट्ठुट्ठा जाव उवट्ठेति,	५८-१३	६६-६ अठमस्थिए जाव समुपज्झिथा,	क. सू. १५
५८-२० कयबलिकम्मा जाव अप्प०	क. सू. ९५	६६-७ मेहे, जाव समणयाए (!)	
५८-२६ सिंगारागारचारुवेसाओ जाव		६६-११ समणा नो आढायंति; जाव नो संलवंति०	६६-८
कुसलाओ,	५८-२३	६६-१२, ६७, १९ पुच्छणाए जाव महालियं०	६६-२
५९-१ सिंगारा जाव कुसला,	५८-२३	६६-१३/१५. ८०-७/१२ रयणीए जाव	
५९-३ वरतरुणी जाव सुरूवा,	५८-२३	तेयसा जलेंते,	२१-४
५९-६ सदावेह जाव सदावंति,	१४-२२	६६-१६ वंदइ नमंसइ जाव पज्जुवासइ,	९-२०
५९-७ हट्ठा, ण्हाया जाव पगाभरण०	क. सू. ९५	६७-२१ आढायंति जाव परियणंति,	६६-८
५९-१४ दप्पण जाव बहवे अत्थात्थिया		६७-२२ आढायंति जाव न परियणंति,	६६-८
जाव ताहि इट्ठाहि जाव अण-		६७-२३ वायणाए जाव पायरेणुगुडियं०	६६-२
वरयं अभिणंदता य०	६२-७	६७-२५ अट्टुहट्ठवसट्ठमाणसे जाव रयणी०	६६-१६
६४-२३ कंते जाव जीवियाउसासए,	५२-२५	६८-८/१३/२५ हट्ठिहिय जाव परिवुडे०	६८-४

ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.
६९-१० कक्खडा जाव दुरहियासा (!)	७१-८ पाणानुकंपयाए जाव सत्ताणुकंपयाए,	७१-५	
६९-११ उज्जलं जाव दुरहियासं०	७१-१० सीहाय जाव चिल्लला,	७१-७	
६९-२१ तहेव जाव पडिल्लवे,	७१-१० तं वणदवं निट्ठियं जाव विज्झायं,	७१-१	
६९-२३ दिसासु जाव मंडलवाएव,	७१-१२ हत्थि जाव लुहाए०	७१-९	
६९-२४ तत्थे जाव संजायभए,	७१-१६ उज्जला जाव दाहवक्कंतिए०	६८-४	
७०-२ मूले जाव तत्थ णं महया०	७१-१७ तं उज्जलं जाव दुरहियासं०	६९-१	
७०-३ सत्तुस्सेहे जाव सन्निजाइस्सरणे,	७६-११ पाणानुकंपयाए जाव अंतरा०	६९-९	
७०-४ अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था,	७६-१४ वायणाए जाव धम्माणुओगचिंताए,	७१-७	
७०-८ हत्थीहिं जाव कलमियाहि०	७६-२४ मुंडावियं जाव सयमेव०	६६-२	
७०-१२ गिरीसु य जाव विहरसि,	७६-२५ पब्बावेइ जाव जायामायावचियं०	६५-२०	
७०-१५ तणं वा जाव सुहंसुहेणं,	७७-१ तह विट्ठति जाव संजमेणं संजमति,	६५-२०	
७०-२७ पायवसंधंसमट्ठिएणं जाव संधट्ठिएसु०	७७-२ अणगार वन्नओ भणियवो,	६५-२३	
७१-४ बह्वहिं सीहेहिं जाव चिल्लएहिं,	७८-१८ अहासुत्तं जाव सम्मं०	७७-१७	
		७७-२६	

ज्ञा. पृ. प.

७८-१९ अहाकप्यं जाव किट्टेत्ता०

७९-२७ तित्थयरे जाव पुवाणपुब्बि०

उव. सू. १०, पृ. १४ श्री २१

८०-३/१५ अज्झत्थिते जाव समुपज्जित्था,

क. सू. १५

८०-३ उरालेणं तहेव जाव भासं०

७९-१७

८०-५ संवेगे जाव ह्मे,

८०-४

८०-१६ ओरालेणं जाव जेणेव०

७९-१७

८०-२० हट्ट जाव हियए०

१४-२२

८०-३३ भगवंताणं जाव संपत्ताणं-

उव. सू. १२, पृ. २५

८०-२४ महावीरस्स जाव संया-

उव. सू. १०, पृ. १४

विउक्कामस्स०

८०-१ पक्खस्वामि जाव मिच्छादंसणसल्लं,

८०-२६

८१-३ पियं जाव विविहा० !

ज्ञा. पृ. प.

८१-१२/१९ पगइभइए जाव विणीते,

८१-२१ तहारूवेहिं जाव विउलं०

८२-५ तित्थगरेणं जाव संपत्तेणं० उव. सू. २२, पृ. २५

इति प्रथममध्ययनम् ।

८३-२७ रायगिहे णांमं नयरे

उव. सू. १

८४-२ गुणसिलए नामं चेत्तिए,

उव. सू. २, पृ. ४

८४-५ किण्होभासे जाव रस्से०

८४-१४

८४-२७ दिसे जाव विउलभत्तपाणे०

८५-२६

८५-३ चारुवेसा जाव पडिरूवा.

५८-२३

८५-६/७ जाव चक्खुभूते मंतेसु य०

१२-१८

८५-२५ छिद्देसु य जाव एवं०

८५-१८

८७-१९ अज्झत्थिए जाव समुपज्जित्था,

क. सू. १५

ज्ञा. पृ. प.

८७-२१ अम्भयाओ जाव सुलद्धे०

८७-२५ रयणीए जाव जल्लेते०

८८-१ नागपडिमाण य जाव वेसमण-
पडिमाण य,

८८-४, ८९-३ कल्लं जाव जल्लेते,

८८-६ वासार्ति जाव देति,

८८-७ असणं ४ जाव अणुवड्ढेमि,

८८-१० हट्टुट्ठ जाव हयहियया,

८८-१४ उप्पलाइं जाव सहस्सपत्ताइं (१)

८८-१५ नागधरए जाव वेसमणधरए,

८८-१७ नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण,

८८-१९ करेति २, जाव धूवं ड्हति २ (१)

८८-२१ अहं जायं च जाव अणुवड्ढेमि,

ज्ञा. पृ. प.

२७-११

२१-४

८७-२८

२१-४

८७-१९

८८-३

१४-२२

८७-२८

८७-२८

ज्ञा. पृ. प.

८८-२१

८८-२२

८८-२२

८८-२६

८९-२

८९-४

८९-५

८९-६

८९-६

८९-७

८९-८

८९-१०

ज्ञा. पृ. प.

क. सू. १०४

क. सू. १०५

८७-२८

२७-११

क. सू. १४

८८-२४

८७-२६

१४-२२

८८-११

८८-१५

८७-२७

८८-२७

परिशिष्ट-४।

वर्णक-

यावत्-

शब्ददाति-

दिष्टपाठाः।

॥ १७ ॥

ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.
८९-११ संपुवडोहला जाव तं गळमं०	क. सू. ९५	११-८ उष्णीलियसरासणवट्टिया जाव	ज्ञा. पृ. प.
८९-१२ सुकुमालपाणिपादं जाव दारगं०	उव. सू. ७, पृ. १२	गहियाउहपयहरणा०	९१-२४
८९-१३ तेहेव जाव विपुलं असणं ४		११-१० अतिगमणाणि य जाव पवासु य०	८५-१४
उवक्सडावेति,	४१-१	१२-६ तक्करे जाव गिद्धे विव आमिसयक्खी०	८५ ७
८९-८५ नागपडिमाणय जाव वेसमणपडिमाण य०	८७-२८	१२-९ तिसंझं कसप्पहारे जाव निवाएमाणा०	९२-४
९०-९ डिभियाहिय जाव कुमारियाहिय०	९०-५	१२-१० रोयमाणे जाव विलवमाणे०	९०-२१
९०-१० डिभिण्हिय जाव कुमारियाहिय०	९०-५	१२-१४ } कल्लं जाव जल्लं विपुलं०	२१-४
९०-१२ तेहेव जाव आमोएमाणे,	८५-१४	१३-३ कसप्पहारेहिय जाव लयापहारेहिय (!)	.
९०-२५ दारयं ण्हायं जाव मम हत्थं०	९०-६	९३-१६/१४, २१ पुत्तवायगस्स जाव पच्चामित्तस्स०	९२-२४
९०-२५ गिण्हामि जाव मगगणवेसणं०	९०-८	९४-५ रुद्धा जाव मिसिमिसेमाणा,	६९-७
९१-५ इट्ठे जाव उंबरपुप्फपिव (!)		९४-९ कयबलिक्रमे जाव रायगिहं०	क. सू. ९५
९१-६ पंथास्स हत्थे दलति जाव पायवडिइ०	९०-७	९४-२५ हट्ठं जाव आसणतो०	१४-२२

ज्ञा. प्र. प.	ज्ञा. प्र. प.
९४-२५ ण्हाया जाव पायच्छिता०	ज्ञा. प्र. प. क. सू. ९५
९४-२७ कसप्यहारेहिय जाव तण्हाए य०	९३-३
९४-२८ कालोभासे जाव वेयणं०	९५-११
९५-१९ जातिसंपन्ना २ जाव पुब्बाणुपुर्वि०	७-१८
९५-२० चेतिए जाव अहापडिरूवं०	७-२५
९५-२२ अज्झत्थिते जाव समुपज्जित्था,	क. सू. १५
९५-२६ पावयणे जाव पव्वतिए जाव बहूणि वासाणि, ५१-	५
९६-२ सिञ्जिहति जाव सब्बदुक्खाणमंतं०	८२-४
९६-३ धम्मोच्चिव वा जाव विजयस्स०	९४-२२
९६-५ अम्हं निगंथे वा २, जाव पव्वतिए,	९५-२
९६-१० अणवदगं दीहं जाव वीतियत्तिस्सत्ति,	९५-१
९६-१० समणेणं जाव दोब्बस्स० उव. सू. १२, प्र. २६	

ज्ञा. प्र. प.	ज्ञा. प्र. प.
९३-८ मालुयाकच्छए वल्लओ,	८४-५
९८-६ अट्ठा जाव भत्तपाणा,	८५-२६.
९९-८ संगयगयहसिय०	९९-१३
९८-११ आहेवच्चं जाव विहरति,	५९-२७
९८-१२ कल्लं जाव जल्लंते विपुलं०	२१-४
९८-१८ सुगंध जाव कलियं करेह,	क. सू. १००
९८-१८ चिट्ठह जाव चिट्ठंति,	९८-१५
९८-२२ ण्हाया जाव सरीरा०	क. सू. ९५
९८-२८ पवर जाव सिरिसमाणवेसा०	२८-१
१००-१२ परियागये जाव पासिच्चा (!)	
१००-१८ पक्खिवह जाव तेवि पक्खिव्वेत्ति	१००-१६

ज्ञा० पृ० प०

१००-२३ कल्लं जाव जलंते०

१०१-२ ओहतमणं जाव क्षियायति,

१०१-३ पंचमहवप्सु जाव छज्जीवनिकाप्सु (!) ज्ञा० पृ० प०

१०१-४ संकिते जाव कल्लससमावजे,

१०१-६ दंडणाणि य जाव अणुपरियट्ठए (!)

१०१-८ उच्चत्तेति जाव नो टिड्ढियावेति

१०१-९ अणुबसिज्जमाणे जाव

अटिड्ढियाविज्जमाणे

१०१-१४ मयूरपोयगं जाव मट्ठुल्लग०

१०१-१७ उम्मुक्क जाव करेमाण०

१०१-१९ पीतिदाणं जाव पडिविसज्जेह,

१०१-२२ सिंघाडग जाव पहेसु,

ज्ञा० पृ० प०

२१-४

क० सू० ९२

ज्ञा० पृ० प०

१००-२४

१००-२६

१००-२६

१०१-११

१०१-१४

२३-२८

क० सू० १००

ज्ञा० पृ० प०

इति तृतीयाध्ययने ।

१०३-५ वाणारसी नामं नयरी होत्था, वन्नओ, उव० सू० १५

१०३-८ पासदीए ४ १०५-३

१०३-११ माल्लुयाकच्छओ होत्था वण्णओ, ज्ञा० ८४-५

१०२-१८ आहारत्थी जाव आहारं (!)

१०३-२६/१०४-५ उच्चत्तेति जाव नो चेव .

संचाहन्ति १०३-२३

१०४-६ चत्तारि वि पाया जाव सणियं, १०४-२

१०४-१० दंडणाणं जाव अणुपरियट्ठति (!)

१०४-१२ उच्चत्तेति जाव दंतेहिं अक्खुडंति जाव

करेत्तए, १०३-२३

१०४-१२ तच्चपि जाव नो संचाएन्ति, १०३-२३

१०४-१३ विबाहं वा जाव छविच्छेयं. १०३-२५

ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०
१०४-१५ ताए उक्किट्टाए	१०५-१२
१०४-१८ गुत्तालिं भवन्ति जाव जहा उ से, (!)	
इति चतुर्थाध्ययने ।	
१०६-१६ ईसरतलवर जाव सत्थवाहपभिर्णिणं,	२१-२६
१०६-१७ आहेवच्चं जाव पालेमाणे,	५९-२७
१०६-२६ अट्ठा जाव अपरिभूता,	८५-२६
१०७-२७ सुकुमालपाणिपाए जाव सुल्लवे, उव० सू० ७५, पृ. १२	
१०७-२ उवर्णेति जाव भोगसमत्थं०	ज्ञा० ४१-२३
१०७-३ दाओ जाव वचीसाए,	
१०७-३ सहफरिसरसुपवन्नगंधे जाव सुंजमाणे	४३-३
१०७-४ अरहा अरिट्टनेमी, सो चेव वण्णओ,	
उव० सू० १०, पृ० १५, पं० ४	
१०७-६ चरमाणे जाव जेणेव,	७-२४

ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०
१०७-११ हट्ठे जाव मत्थए अंजलिं०	१४-२२
१०७-१२ तहसि जाव पडिसुणेति,	१०७-१०
१०७-१८ दसदसारा जाव गणिआ सहस्साई	१०६-१२
१०७-२२ दसदसारे जाव अंतियं०	१०६-१२
१०७-२३ हट्ठुट्ठ जाव कोडुंविअयपुरिसे०	१४-२२
१०८-१३ मित्त जाव संपरिवुडा.	क० सू० १०४
१०८-१६ इट्ठे जाव से णं०	ज्ञा० ६४-२२
१०८-१७ अरिट्टनेमिस्स जाव पव्वत्तिअए,	५१-१९
१०९-४ ०च्चर जाव हत्थिखंधवरगया (!)	२८-९
१०९-९ घोसेह जाव घोसंति,	१०९-५
१०९-१३ जाव अरहतो अरिट्टनेमिस्स०	५८-६
१०९-१४ विज्जाहरचारणे जाव पासिआ,	५०-११
१०९-१९ लोयं करोति जाव पव्वत्तिअ,	६५-१४

ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०
१०९-२० भासासमिए जाव विहरति ।	११०- ७	११२-१५ तुळमंषि पाणातिवाएणं जाव	ज्ञा० पृ० प०
१०९-२१ बहहिं जाव चउत्थेणं.	७७- ४	मिच्छादंसणसखेणं,	८०-२६
१११-११ भोगा जाव चइत्ता.	उव० सू० १४, पं. १६	११२-२० पाणाइवायावेरमणेणं जाव	८०-२६
१११-११ हिरन्नं जाव पवइत्ता.	उव० सू० १४, पं. १६	मिच्छादंसणवेरमणेणं,	८०-२६
१११-१२ पंचाणुबइयं जाव समणोवासए,	ज्ञा० ११५-२४	११२-२१ वत्थस्स जाव खुद्धेणं वारिणा.	११२-१७
१११-१२ जीवाजीवे जाव अप्पाणं०	११५-२६	११२-२३ जाणित्ताए जाव समणोवासए,	१११-१२
१११-१४ सोगंभिया नाम नयरी		११२-२३ अहिगयजीवाजीवे जाव समु-	
होत्था, वन्नओ,	उव० सू० १५, पं. १	प्पज्जित्था,	११५-२६
१११-१५ अइडे जाव अपरिमूते,	ज्ञा० ८५-२६	११३- ३ अब्भुट्टेसि जाव वंदसि इयाणि.	११३- १
१११-२२ हवमागते जाव विइरइ,	१११-१६	११३- ४ पासित्ता जाव णो वंदसि०	११३- १
११२- १ पडिलभेमाणे जाव विहरति,	११६-१७	११३- ७ अणगारे जाव इहमागए (!)	
११२-१२ सोयमूले धम्मे पन्नत्ते जाव		११३-१० अट्ठातिं जाव वागरति,	११३- ९
सगं गच्छंति,	१११-२४	११४-१३ अहासुहं जाव उत्तरपुरच्छिमे०	५१/९. ६५, ३

ज्ञा० पृ० प०

११४-२० तिडंडय जाव घाउरसाओ य (!)

११४-२१ भविता जाव पवचिपु,

११४-२५ मुढविसिलापट्टयं जाव पाओवगमणं (!)

११४-२६ अणसणाए जाव केवलवरनाणदंसणं.

११४-२७ पच्छासिद्धे जाव पहीणे,

११५-६ संसारमयउव्विगे जाव पवयामि,

११५-७/११ संसार जाव पवयह,

११५-९ कारणेषु य जाव तहा.

११५-९ संसारमयउव्विगा जाव पवयामो,

११५-१० बहुसु जाव चक्खुभूते,

११५-१४ महत्थं जाव रायाभिसेयं०

११५-१५ अभिसिंचति जाव राया विहरति,

११५-१६ आसित जाव गंधचट्टिभूतं०

ज्ञा० पृ० प०

१११-१८.

६५-२७

८१-८

क० सू० ११४

ज्ञा० ६४-२७

६४-२७

१२-१६

६४-२७

१२-१६

५७-२

५६-७

२१-१०

ज्ञा० पृ० प०

११५-१८ महत्थं जाव निक्खमणाभिसेयं०

११५-१९ तेहेव जाव सामातियमातियातिं०

११५-२० बहूहिं चउत्थ जाव विहरति,

११५-२३ पवण जाव सिद्धे,

११८-१ उज्जला जाव दुरहियासा०

११८-३ चरमाणे जाव जेणेव०

११८-४ अणगारं जाव वंदति (!)

११८-५ सुक्कं जाव सवावाहं०

११८-११ फासुयं पीढ जाव विहरति,

११८-१२ जाव तेगिच्छं आउट्टेह,

११८-१४ अहापवचेहिं जाव मज्जापाणेण०

११९-२० सहियाणं जाव पुब्रचावरच-

कालसमयंसि (!)

ज्ञा० पृ० प०

५७-२

७८-१९

क० सू० ११४

ज्ञा० ६९-९

७-२४

७९-१८

११६-१७

११८-६

१११-११

ज्ञा० पृ० प०

११८-२१ अढमत्थिए जाव समुपज्जित्था, क० सू० १५
११८-२१ रज्ज जाव पवत्तिए, उव० सू० १४, पृ. २७
११८-२२ नो संचाएति विहरित्तिए, ज्ञा० ११८-१७
११८-२४ अब्बुज्जएणं जाव विहरित्तिए, ११८-१९
११८-२५ पीढ० पच्चप्पिणंति, ११८-१८
११८-२६ बहिया जाव विहरंति, ११८-१९
११९-३ आसुरत्ते जाव मिसिमिसेमाणे. ६९- ७
११९-४ अप्पत्थियपत्थिए जाव परिवज्जिए. १५- ४
११९- ५ करयल० कट्टु, १५- ४
११९- ९ अयमेयारूवे जाव समुपज्जित्था, क० सू० १५
११९- ९ रज्जं जाव ओसन्नो. उव० सू० १४, पृ. २७
११९-१० ओसन्नो जाव उउबद्धपीढ. ज्ञा० ११८-१७
११९-१२ अब्बुज्जएणं जाव जणवयविहारेणं. ११८-१९

ज्ञा० पृ० प०

११९-१३ कल्लं जाव विहरति, २१- ४
११९-१३ समणाउसो जाव निगंथो वा (!) ११८-१७
११९-१३ ओसन्ने जाव संथारए. ११८-१३
११९-१६ पंथएणं बहिया जाव विहरति, ११८-१३
११९-१९ जो निगंथो वा२, जाव विहरिस्सति, इति पञ्चमाध्ययने ।
१२०-१८/१९ समणेणं जाव संपत्तेणं, उव० सू० १२, पृ० २५
१२०-२० अदूरसामंते जाव सुक्कज्जाणो- उव० सू० ३८, पृ.
वगए (!) ज्ञा० १२०-२३
१२०-२६ सुक्कवेमाणे जाव अट्ठहिं. ८०-२६
१२१- २ पाणातिवाएणं जाव मिच्छा-
दंसणसंख्खेणं.
१२१- ६ मट्ठियालेवे जाव उप्पत्तिचा.

आ० पु० १०

१०१-१ निवेष्टु जाव विमुक्तवपने.

१०१-१ वाणादिवापवेषमणेजं जाव

विष्णुकारंमणमज्ञवेषमणेजं.

इति पञ्चादववने ।

१२१-२२/२४ समणेजं जाव संपतेजं, उव० सू० १२. पु. १५

१२१-२६ पंचेदिय० जाव सुल्ला, १२-२६/८५-२६

१२२-३ अठमल्लिण् जाव समुप्पजित्था, क० सू० १५

१२२-४ ईसर जाव पमिर्हिणं, ज्ञा० २१-२७. ।

१२२-८/१२३ कल्लं जाव जल्ले, २१-४

१२२-१०, २५/२७ धुवणुप्पवत्थांगव-

जाव सक्करेजा, २३-१८

१२२-१३ कल्लं जाव मिचणाति. २१-४

आ० पु० १०

१०२-१० वम-२ ११ सख १००.

१०२-१६ इन्ध भो व-२ ११ सख १००.

१०३-१ विष्णु जाव व-२ ११ सख १००.

१०३-२ जाव ते भविम्यस.

१०३-११ किण्टोभासा जाव निउरं-

वम्या.

१२३-१३ पत्तिण् जाव सल्लहण.

१२३-१९ उक्खयणिहण् जाव लुण्ठेति,

१२३-१९ जाव चलणतलमल्लिण्.

१२३-२० कुडवा जाव एगदेससि.

१२३-२१ केदारे सुपरि० जाव लुण्ठेति,

१२३-२१ मल्लेति, जाव वहवे कुंभा जाया;

१२३-२२ पक्खिवंति जाव विहरंति,

आ० पु० १०

१२४-१०

१२४-१६

१२४-१५

१२४-२६

५-२ थी ६-१८ युधी

१२३-१२

१२३-१२

१२३-१३

१२३-१६

१२३-१९

१२३-१४

१२३-१६

॥ २१ ॥

पमिअए

५ वणक-

यावतु

मन्नाति-

दिष्टपाठाः ।

ज्ञा० पृ० प०

१२३-२६ परिजाइच्च जाव जाणामि ताव

काए किहं सारक्खिया,

१२३-२७ सुण्हाणं, कुलधर जाव सम्माणित्ता.

१२४-११ कुल० जाव विहरामि,

१२४-१४ आसुरत्ते जाव मिसिमिसेमाणे.

१२४-१७ निगंथो वा २ जाव पबतिते,

१२४-१८ समणाणं ४ जाव अणुपरि-

यट्ठस्सइ,

१२४-२१ समणाणं ४ जाव हील ४ (!)

१२४-२६ पंचमंमि जाव भवियधं.

१२४-२७ वत्थे जाव तिसंघं.

१२५-१ समाणाउसो ! जाव पंच.

१२५-२ समणाणं ४ अच्चणिजे जहा जाव सा.

ज्ञा० पृ० प०

१२२-१२

१२२-९

१२२-१३

६९-७

९५-२

९५-१

१२४-१०

१२२-१८

९५-२

९६-२

ज्ञा० पृ० प०

१२५-६ मित्त जाव बहवे कुंभसया.

१२५-१० सिंघाडग जाव बहुजणो.

१२५-१४ कज्जेसु य जाव रहस्सेसु य.

१२५-१५ आपुच्छणिज्जं जाव वट्ठावितं.

१२५-१७ समणाउसो जाव पंच महब्बया,

१२५-१७ समणाणं जाव वीतीवइस्सइ

जहा रोहिणीया,

इति सप्तमाध्ययने ।

१२७-२३ नवजोयणविच्छिन्ना जाव पच्चक्खं.

१२७-२८ उम्मुक्क जाव भोगसमत्थे (!)

१२८-१ पंचसतो दातो जाव विहरति,

१२८-३ ठवेति जाव एक्कारसंगवी.

१२८-४ सीहं सु० जाव बलभदो.

ज्ञा० पृ० प०

१२१-१/२१

उव० सू० २७

१२२-४

१२२-५

९५-२

९६-७

१०६-३

४२-२३ !

११५ १/१९

ज्ञा० सूत्र ९/१९

ज्ञा० पृ० प०

१२८- ६ सहजायया जाव संहिच्छाते.

१२८- ८ ठावेमि जाव छप्पिय बालवयंसए.

१२८- ९ अन्ने आहारे वा जाव पवयामो,

१२८-१० सद्धि जाव पवयह.

१२८-११ दुरुढा जाव पाउळभवति,

१२८-१३ जाव महया इह्मीए,

१२८-१४ चउत्थ जाव भावेमाणे,

१२८-१७/१२९-२६ चउत्थ जाव विहरति,

१२८-२६ विहरंति जाव एगराइयं.

१२९- ९ अहासुत्ता जाव आराहिया भवइ,

१२९-१२ अहासुत्तं जाव आणाए.

१२९-१४ जहा खुड्ढागं नवरं,

१२९-१७ अहासुत्तं जाव आराहेत्ता,

ज्ञा० पृ० प०

९७/१२

११५- १

११५- ८

६४-२७

१२८-१०

६२

७७- ४

७७- ४

७७/७८

७७-२६

७७-२६

१२९- १

७७-२६

ज्ञा० पृ० प०

१२९-१९ मुक्त्वा जाव खंदओ, श्री भगवती सू. ७९-१८

१२९-१९ दुरुहति जाव दोमासियाए. ८०-२०

१३१-१४ चोदस महासुमिणा, वन्नओ, क० सू० ३३ श्री ४५

६३२-१५ सुमिणापाढगपुच्छा जाव

विहरति, क० सू० ६९ श्री ९५

१३१-२० जलथलय० जाव दंसद्धवन्नमल्लं. ज्ञा० १३१-१६

१३१-२१ सिरिदामगंढं जाव मुयंतं. १३१-१७

१३१-२२ जलथलयं जाव मल्लेणं. १३१-१६

१३१-२२ पसत्थडोहला जाव विहरइ, क० सू० ९५

१३१-२४ उच्चट्टाण० जाव पमुइय. क० सू० ९६

१३२-२१ जहा जम्बूहीवपन्नत्तीए जम्माणं

सवं. जम्बू. प्र. वल्ल. २, सू. ११२ श्री १२३.

१३३ १५ श्री १३५ २२

ज्ञा० पृ० प०

१३२-२२ जाव नंदीसरवरे,

जम्बू. प्र. वक्ष. २, सू. ३३.

१३२-२३ तिथ्यर० जाव कम्मं जाव

नामकरणं.

क० सू० ९९ थी १०७

१३२-२४ जहा महाबले नाम जाव परिवहिया,

१२७-२६ क० सू० ७९

१३२-२८ उम्मुक्कबालमावा जाव रूवेण.

१३३-२ पडिबुद्धिं जाव जियसत्तु.

१३३-५ करेह २ जाव पच्चप्पिणंति,

१३३-८ मत्थयच्छिङ्गाए जाव पडिमाए.

१३३-९ कणगमतीए जाव मत्थयच्छिङ्गाए.

१३३-१० अहिमडे चि जाव एत्तो.

१३७-१५ सिरिदामगंडं जाव गंधदुर्णि,

१३७-१६ कोडुंबिया जाव चिट्ठति,

ज्ञा० पृ० प०

१३७-१७ आसितसम्मज्जितोवलित्तं जाव

पच्चप्पिणंति,

१३७-१८ लहुकरणजुत्तं जाव जुत्तामेव.

१३७-१९ पढाया जाव धम्मियं.

१३७-२१ जलमज्जणं जाव परमसद्भूया,

१३७-२२ उप्पलतिं जाव गेण्हति (!)

१३७-२७ सक्कोरंट जाव सेयवरचामराहिं.

१३८-२ गामागर जाव सन्निवेसाइं.

१३८-२ रायईसर जाव गिहातिं.

१३८-१० सुपइट्टियकुम्भयचारुकरणा वक्कओ, (!)

१३८-१५ दुरूढे जाव हयगय० (!)

१३९-३ अह्हा जाव अपरिभूया,

१३९-३ अहिगयजीवाजीवे वक्कओ,

ज्ञा० पृ० प०

२१-१/२८-१०

९८-१९

क० सू० ९५

ज्ञा० ८८-१३

६६-२२

५९-२७

२१-२७

८५-२६

११५-२६

ज्ञा० पृ० प०

१३९-८ मुंजोवेति जाव आपुच्छंति २, (१)

१३९-१० गणिमस्स जाव चउब्धिहस्स.

क० सू० ८९, वि० टीका.

१३९-१४ अरहन्ना जाव वाणियगाणं

परियणो.

१३९-२० उक्किट्ठिसीहनाय जाव रवेणं.

१३९-२१ एगदिसिं जाव वाणियगा (१)

१४०-२४ अरहंताणं जाव संपत्ताणं,

१४१-१ अपत्थियपत्थिया जाव परिवज्जिया, ज्ञा० १४६-३

१४१-४ सीलब्बयं जाव ण परिच्चयसि,

१४१-७ देवेण वा निग्गंथाओ (१)

१४१-९ अमीए जाव अभिन्नमुहरागण-

यणवत्ते (१)

६८-२७

ज्ञा० पृ० प०

१४१-११ हं भो अरहन्नागा !०

१४१-१३ सचट्ठलाइं जाव अरहन्नागं.

१४१-१४ सीलब्बय तहेव जाव धम्म-

ज्झाणोवगए,

१४१-१५ उवसंते जाव निच्चिन्ने,

१४१-१७ सखिखिणियाइं जाव परिहिते.

१४१-१८ देवाणुप्पिया ! जाव जीवियफले,

१४१-२२ चालित्तए जाव विपरिणामेच्चए,

१४१-२४ किं चालेति जाव परिच्चयति,

१४१-२८ जसे जाव परक्कमे,

१४२-४ अरहन्नापमोक्खा जाव वाणियगा.

१४२-८ संजसगाणं जाव पडिच्छइ २,

१४२-११ वत्थगंध जाव उस्सुक्कं.

परिशिष्ट-

४-वर्णक-

यावत्

शब्दाति-

दिष्टपाठाः।

ज्ञा० पृ० प०

१४१-१

१४१-४

१४१-२/१०

१०३-२७

३५-२

२७-११

१४१-८

१४१-८

१४६-२५ !

१३९-२

१३९-२

२३-१७

॥ २३ ॥

ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०
१४२-१४ संकामेति २ जाव महत्थं.	१४२- ५	ज्ञा० पृ० प०
१४२-१५ महत्थं जाव उवणेति,	१४२- ७	१४७-२५ सेसं तहेव०
१४२-१७ गामागार जाव आहिंडह,	५९-२७	१४८- ४ आएहि य जाव परिणमेमाणा,
१४२-२० अहिणमतितरिचं जाव कुंम- गस्स.	१३९ श्री १४२- ८	१४८ ६ सदावेह २ जाव संधि.
१४२-२३ देवकन्ना वा जाव जारिसिया.	१४७- २	१४८ ७ सुवक्कागरभिसियाओ जाव नो संचाएमो.
१४२-२४ सदावेति जाव जहविय.	१३८-१०	१४८ १५ महत्थं जाव पाहुडं.
१४२-२५ हेट्टे जाव पहारेत्थ.	१३८-१२	१४८ १६ करयल० जाव एवं.
१४७- ६ सुकुमाल० रुवेण य,	उव. सू. ७	१४८ २१ सदावेति २ जाव निविसया.
१४७-१० साहरेह, जाव सिरिदामगंडे.	ज्ञा० १४७-१२	१४८ २४ गंधक्कन्ना वा जाव जारिसिया.
१४७-१३ पट्टयं एह २ जाव पक्कप्पिणंति,	१३७- ९	१४८ २५ सदावेति जाव तहेव,
१४७-१९ लाव० जाव० विम्हिण् (!)		१४९ ३ राया होत्था जाव विहरति,
१४७-२२ रुप्पि करयल०	१५- ४	१४९ ४ कुमारो जाव जुवराया (!)
		१४९ ६ अणेग जाव पक्कप्पिणह,
		ज्ञा० १४९ ७
		उव० सू० ६
		१४७ .२
		१३८ ११
		१४८ ६ श्री ११
		१५ ४
		१४२ ७
		१४७ ३
		३२-२३
		१३८-११
		१४७ १
		१४७ ३
		१४२ ७
		१५ ४
		१४८ ६ श्री ११
		१४७ .२
		१३८ ११
		उव० सू० ६
		ज्ञा० १४९ ७

ज्ञा० पु० प०

१४९ ७ चित्तेह २ जाव पक्कप्पिणह,

१४९ १० हावभाव जाव चित्तेउ,

१४९ १३ इमेयारूवे जाव सेयं.

१४९ १४ सरिसगं जाव गुणोववेयं (!)

१४९ १५ चित्तसमं जाव हावभावे,

१४९ १६ तेणेव २, जाव एत्तमाणातिं.

१४९ २१ अत्तमत्थिए जाव समुप्पज्जित्था,

१४९ २७ अयत्थियपत्थिए जाव परिवज्जिए.

१४९ २८ देवमूयाए जाव निवत्तिए,

१५० १/९. १५२ २८ करयेलपरिगहियं

जाव वद्धावेह २,

१५० ३ दुपयस्स वा जाव णिवत्तेति,

१५० ८ महत्थं जाव पाहुडं गेण्हइ २

ज्ञा० पु० प०

१४९ ७

१४९ ७

क० सू० १५

ज्ञा० १४९ ७

१४९ ७

क० सू० १५

ज्ञा० १४६ ४

२४९ २४

१५ ४

१४९ ११

१४७ ७

ज्ञा० पु० प०

१५० १२ बाहुच्छायापरिगहिए जाव

परिवसित्तए (!)

१५० १५ मम चित्तसमं तं चेव सबं

भाणियबं. जाव मम संडा-

सगं छिदावेह २,

१५० २१ तेहेव जाव पहारेत्थ गमणाए,

१५१- ३ रिउन्वेद जाव परिणिट्ठिया,

१५१- ४ राईसर जीव सत्थवाहपभितीणं,

१५१- ६ कुडियं च जाव घाउरत्ताओ,

१५१- ९ दाणधम्मं च जाव विहरति,

१५१-११ मट्ठियाए जाव अविग्गेणं,

१५१-१४ पाणाइवाएणं जाव मिच्छादंसणसंखेणं,

१५१-२० दासवेडियाहिं जाव गरहिज्जमाणी,

ज्ञा० पृ० प०

१५१-२० आसुरुत्ता जाव मिसिमिसेमाणी,

१५१-२३ राइसर जाव परूवेमाणी,

१५१-२४ परियालसद्धि संपरिवुडे एवं जाव
विहरति (!)

१५१-२७ उदगपरिफासियाए जाव भिसियाए०

१५१-२८ रज्जे य जाव अंतेउरे य कुसलोदंत० (!)

१५२-१ दाणघम्मं जाव अंतेउरे०

१५२-२ गामागर जाव अडह,

१५२-३ रत्तो वा जाव एरिसए (!)

१५२-७ अगडे वा जाव सागरे वा,

१५२-१५ राईसर जाव सत्थवाहपभिर्हणं,

१५२-१७ जुबणेण जाव नो खळ,

१५२-२० सद्दावेति २, जाव पहारेत्थ गमणाए० १३८-११

ज्ञा० पृ० प०

६९-७

२१-२७

१५१-८

१५१-४

५१-२७

१५२-६

११-२७

१३२-२८

१३८-११

ज्ञा० पृ० प०

१५२-२३ करयल० साणं० २,

१५२-२४ आसुरत्ते जाव तिवलियं०

१५३-१ मिहिला जाव अवदारेणं०

१५३-४ जमगसमगं चेव जाव निच्छूढा०

१५३-७ सकोरंट मल्लदामया जाव सेयवर०

१५३-७ नगरेहितो जाव निगच्छंति (!)

१५३-८ सबिद्धीए जाव रवेणं ४९-१/६२-२६

१५३-९ हय जाव सेणं सद्दाहेह, जाव पच्चप्पिणंति, १५३-९

१५३-१० हत्थिखंध० १३७-२५

१५३-१० सकोरंट० ६२-२२

१५३-१० महया० ६२-२६

१५३-१५ हयमहित जाव पडिसेहिए १५५-२६

१५३-१६ अवीरिए जाव अघारिणिज्जामि (!)

ज्ञा० पृ० प०

१५-४

६९-७

१५२-२१

१५२-२१

६६-२२

ज्ञा० पृ० प०

- १५३-१६ तुरियं, जाव वेइयं (!)
- १५३-२२ ओहतमणसंकप्पे जाव श्रियायति,
- १५३-२३ ण्हाया जाव बह्हिं०
- १५३-२५ एज्जमाणं, जाव निवेसेह,
- १५३-२७ असक्कारिया जाव निच्छूढा,
- १५३-२८ निस्संचारं जाव चिट्ठति,
- १५४-१ अलभमाणे जाव श्रियामि,
- १५४-२ ओहयमणसंकप्पा जाव श्रियायह,
- १५४-६ तं चेव जाव पवेसेति,
- १५७-७ पाउळमूया जाव जालंतरेहिं०
- १५४-९ गिद्धा जाव अज्झोवण्णा (!)
- १५४-१० ण्हाया जाव पायच्छित्ता,
- १५४-११ खुज्जाहिं जाव परिकित्ता (!)

ज्ञा० पृ० प०

- क. सू. ९२
- क. सू. ९५
- १५३-२४
- १५२-२५
- १५३-१८
- १५३-२०
- क. सू. ९५
- १५४-३
- १५४-४
- क. सू. १५

ज्ञा० पृ० प०

- १५४-१२ अहिमडेति जाव असुभतराए०
- १५४-१४ उत्तरिज्जेहिं जाव परम्मुहा०
- १५४-१६ सएहिं जाव चिट्ठामो,
- १५४-१७ कणग जाव पडिमाए,
- १५४-१९ सडण जाव धम्मस्सु०
- १५४-२३ सहजाया जाव पव्वतिता,
- १५४-२५ सेसं तहेव सबं, १२८-१८ थी १२९-२१
- १५४-२७ जंबूहीवे २ जाव साइं० १३१-६
- १५४-२८ आउक्खएणं जाव दारियत्तए, क. सू. ३
- १५५-३ ईहावूह०, जाव सण्णिज्जाहसरणे, ७६-१८
- १५५-९ संसार जाव पव्वयह, ६४-२७
- १५५-१० मेढी पमाणं जाव धम्मधुरा, १२१-५
- १५५-११ इण्हिपि जाव भविस्सह, १५५-१०

ज्ञा० पृ० प०

१५५-१२ संसारमउच्चिगा जाव भीया,
 १५५-१२ मुंडा भविचा, जाव पब्यामो,
 १५५-१३ तुळमे संसार जाव मए सद्धि,
 १५५-१८ सक्कारेति, जाव पडिविसज्जेति,
 १५७-२६ अळमरिथए जाव समुप्पज्जिथा, क. सू.
 १५७-३ मारहे वासे जाव असीति०
 १५७ ५ करयल जाव पडिसुणेइ २,
 १५७ ८ वेसमणेणं जाव सुणेत्ता (१)
 १५७ १ अवक्कमंति २, जाव उत्तर-
 वेउच्चियाइ०
 १५७ ९ ताए उक्किट्टए जाव वीइयवमाण
 १५७ ११ कोडिसया जाव साहरंति,
 १५७ ०२/१३ करयल जाव पच्चप्पिणंति,

ज्ञा० पृ० प०

६४-२७
 ६५-२७
 ६४-२७
 २३-१८
 क. सू. १५
 १५६-२६
 १५-- ४
 ३४ १२
 १०५ १२
 १५७ १
 १५ ४

ज्ञा० पृ० प०

१५७ १८ सुहासणवरगत० (!)
 १५७ १९ सिंघाडग जाव बहुजणो,
 १५७ २३ समणणा य जाव परिवेसिज्जनि (!)
 १५७ २७ ०गीयवाइय जाव रवेणं,
 १५६ १ तेहेव जाव अरहंताणं०
 १५८ ४ जंमगा जाव जेणेव मिहिलां०
 १५८ ५ सर्खिसिणिगाइं जाव वत्थातिं०
 १५८ ५ करयल०, ताहि इट्ठा०
 १५८ १० भविचा जाव पच्चत्तिचए,
 १५८-११ सोवणिणयाणं जाव भोमेज्जाणंति
 १५८ ११ महत्थं जाव तिथयरासिये०
 १५८ ११/१३ उवट्ठवेह जाव उवट्ठवेति;

ज्ञा० पृ० प०

१. सू. १००
 क. सू. १३
 १५६ २७
 १५७ ९
 ३५ २
 ४/१४ २५
 ६५ २७
 ५७-- ४
 ५७ २
 १५८ १०

ज्ञा० पृ० प०
१५८ १२ चमरे असुरिदे जाव अङ्घ्रुय-
पञ्जवसाणा० (१)
१५८ १३ सोवणिण्याणं जाव अण्णं च तं०
१५८ १५ सोवणिण्याणं जाव अभिसिचति०
१५८ १७ उत्तरावक्कमणं जाव सब्बालंकार-
विमूसियं (१)
१५८ १९ अणेगखंम० जाव मणोरमं०
१५८ १९ उवट्टवेह सा वि सीया०
१५८ २२ ण्हाया जाव सब्बालंकार०
१५८ २३ परिवहह जाव परिवहंति,

ज्ञा० पृ० प०
१५९ १ निगमो जहा जमालिस्स, भग. श. ९, उ. ३३
१५९ २ अड्ढिभतरवासविहि गाहा जाव
परिघावन्ति (१)
१५९ १४ अट्टाहियं करेति २, जाव पडिगया, (१) .
१५९ १७ अणंते जाव केवलनाणदंसणे० क. सू. १२
१६० २७ अट्टाहियमहा० नंदीसरं० (१)
१६१ १ मल्ली जाव पज्जुवासति, . औप. सू. ३२
१६१ ४ भंते ! जाव पब्वहया, ६५ १५
१६१ १८ सिद्धे एवं परिनिबाणमहिमा
भणियन्ना, जम्बू. प्र. वक्ष. २, सू. ३३

પરિશિષ્ટ-૫

શ્રીશક્તેશ્વરપાર્શ્વનાથાય નમઃ ।

॥ પ્રથમ-શ્રીઉત્ક્રિષ્ટ(મેઘકુમાર)-અધ્યયન-સારાંશઃ ॥

કથાપ્રારમ્ભ-દોહદવર્ણન-મેઘકુમારવિવાહ—

અમ્બુદ્વીપના દક્ષિણાર્દ્ધભરતમાં રાજગૃહી નામની નગરીમાં શ્રેણિકમહારાજા રાજ્ય કરતા હતા, અને તેઓને ધારિણી વગેરે રાણીઓ હતી. અમ્બકુમાર નામનો પુત્ર, સકલબુદ્ધિનિધાન બધા મંત્રીઓ વિષે મુખ્ય હતો. એકદા સુન્દર વાસગૃહમાં પલંગ વિષે પોટેલી ધારિણી રાણીએ અર્ધજાગૃત-અવસ્થામાં મધ્ય રાત્રિએ પોતાના મુખમાં અવતરતા મવ્ય, સુન્દર, લક્ષ્ણોપેત હાથીનું સ્વપ્ન જોયું, અને જાગૃત થઈ. આનન્દથી પૂર્ણ હૃદયે શ્રેણિક મહારાજાની પાસે ગઈ, અને જય-વિજય-સૂચક વાણીથી વધાવી જાગૃત કર્યા, અને સ્વપ્નની વાત કહી. આ સ્વપ્નની વાત સાંભળી હર્ષાન્વિત થયેલા રાજાએ સ્વક્ષયોપશમ અનુસાર પ્રાપ્ત થયેલ બુદ્ધિના આધારે સમ્યગ્ ઝહાપોહપૂર્વક તેનો વિચાર કરી ધારિણી રાણીને જોયેલા સ્વપ્નનું અમિનન્દન આપવાપૂર્વક-કલ્યાણ-મન્ગલ-દીર્ઘાયુ અને આરોગ્યાદિ વિશિષ્ટ ફળો સૂચવવા સાથે અપૂર્વ ભાગ્યશાલી પુત્રસ્તની પ્રાપ્તિ જણાવી. આ સાંભળી બધુ આનન્દિત બનેલ ધારિણીદેવીએ શકુનની ગાંઠ બાંધી, અને શેષ રાત્રિ નિદ્રાથી પ્રાપ્ત થયેલ મહાસ્વપ્નનો વિષાત ન થાય તે હેતુથી ધર્મકથા આદિ દ્વારા પૂર્ણ કરી. સવારે રાજાએ વ્યાયામશાળામાં અંગ-શ્રમ કરી, તૈલાદિથી વિશિષ્ટ પ્રકારની માલીશ આદિ કરાવી સ્નાન કરી અંગમૂષા કરી, પ્રધાનઆસજનોના પરિવાર સાથે વિશેષ પ્રકારે

સજાવેલ વાહ્ય આસ્થાન-સમા(કચેરી)માં સિંહાસન ઉપર બેસી અષ્ટાંગ નિમિત્તને જાળનારા સ્વપ્નપાઠકોને(જ્યોતિષીઓને) તેડાવ્યા અને ધારિણીરાણીને ઓફલપહદામાં બેસાડી.

સ્વપ્નપાઠકો આવીને શ્રેણિક મહારાજાને આશીર્વાદોથી નવાજી યોગ્ય આસન પર બેઠા. રાજાએ ધારિણીરાણીના સ્વપ્નની વાત જણાવી અને તેના ફળાદેશ શ્રવણનીઃજિજ્ઞાસા કરી. પંડિતોએ તેનો યોગ્ય વિચાર કરી (કલ્પસૂત્રમાં વર્ણવ્યા મુજબ) સ્વપ્નશાસ્ત્રનો સામાન્યથી પરિચય આપીને છેવટે પ્રસ્તુત સ્વપ્નનો ફળાદેશ જણાવતાં કહ્યું કે--“ ધારિણી રાણી યોગ્ય સમયે સર્વ લક્ષણોથી યુક્ત પુત્રરત્નને જન્મ આપશે, તે પુત્ર--વિશાલસમૃદ્ધિથી શોભતા મહારાજ્યનો મોક્ષા થશે, અગર આત્મકલ્યાણ સાધી કૃતાર્થતામયું જીવન ગુજારનાર વિશિષ્ટ અનગાર (સાધુ) થશે ! ” આ સાંભલી રાજાએ તેઓનો યોગ્ય સત્કાર કર્યો, પારિતોષિક--ઇનામ વગેરેથી સંતોષી સ્વપ્નપાઠકોને વિદાય કરી પોતે ધારિણીરાણી પાસે ગયા, સ્વપ્નના ફળાદેશની વાત કહી, અને તેણે તેણીની ભાગ્યશાલિતા સૂચવી. ધારિણી પણ પોતે ઉત્તમપુત્રની માતા થવાનું સૌભાગ્ય મલ્યાથી આનન્દિત બની યોગ્ય રીતિએ ગર્ભનું પાલન કરવા લાગી.

બે મહિના જેટલો સમય પસાર થયા બાદ ધારણીને “ સઘનમેઘઘટાયુક્ત, વિજલીઓના ચમકારા સહ મેઘની ગર્જનાઓથી વ્યાસ સુંદર ચૌમાસાની ઋતુ પૂર બહારથી સીલી હોય અને હું વૈભારગિરિની ગિરિકન્દરાઓની વનરાજિઓમાં ચતુરંગ સૈન્યના ઠાઠ સાથે શ્રેણિક મહારાજા સહ વિહરણ કરું ” આવો દોહદ પ્રગટ થયો. ધારિણીએ અકાલે આવી મેઘઘટા વગેરેનો અસંમત વિચારી પોતાના દોહદની પૂર્ણતા ન થાય તેમ હોવાથી વાત કોઈને કરી નહીં, કિન્તુ દોહદની પૂર્તિ ન થવાથી દિવસે દિવસે ધારિણીનું શરીર ક્રુશ થવા લાગ્યું અને વેચેની વધી. આ હકીકત દાસદાસીઓએ રાજાને કહી, અને શ્રેણિકમહારાજાએ આવીને જ્યારે આગ્રહપૂર્વક પૂછ્યું ત્યારે

અનિચ્છાએ પણ ધારિણીએ પોતાના દોહદની વાત કહી. રાજાએ રાણીને આશ્વાસન આપ્યું, અને પોતે સમામાં બેસીને મન્ત્રીઓ સાથે વિચારણા ચલાવી. પરન્તુ આ દોહદ તો કુદરતી બનાવરૂપ હોઈ માનવ શક્તિઓથી બહાર હોવાથી કેવી રીતે બને ? આ કારણથી સહુ ચિન્તાતુર બન્યા. આ સમયે આવી પહોંચેલા અમયકુમારે પિતાશ્રીની ગમગીની જોઈ કારણ પૂછતાં વાતનો મર્મ જાણી લઈ કહ્યું કે--પિતાશ્રી ! દિવ્યશક્તિ આગલ આ વાત શી વિસાતમાં છે ? હું હમણાં જ આનો ઉપાય કરું છું ! એમ જણાવી પૂર્ણ વિચાર કરી અટ્ટમનો તપ કરી પૂર્વ સાંગતિક--સૌધર્મિકરૂપવાસી દેવનો સંકલ્પ કરી પૌષ્ઠશાલામાં ધ્યાન ધરી બેઠો, પુણ્યબલે તે દેવનું આસન ચલાયમાન થયું. અવધિ-જ્ઞાનના ઉપયોગથી અમયકુમારે યાદ કર્યાનું જાણી દિવ્ય રૂપ ધારણ કરીને તુરતજ અમયકુમાર પાસે હાજર થયો, અને મને શા માટે યાદ કર્યો છે ? તે પૂછવાપૂર્વક પોતાના લાયક કામ ફરમાવવા કહ્યું. અમયકુમારે “ધારિણીમાતાના અકાલ મૃત્યુ સંબંધી થયેલ દોહદને પૂર્ણ કરવા ” સૂચવ્યું. દેવે તુરત વૈક્રિય શક્તિથી અકાલે પણ સઘન ચૌમાસાની ઋતુનો દેસાવ કરી દોહદ પૂર્ણ થાય તેવી ગોઠવણ કરવાનું કબૂલ કર્યું અને અદૃશ્ય થઈ ગયો. ક્ષણવારમાં દેવના કહ્યા પ્રમાણે ઋતુનો પલટો નિહાલી શ્રેણિક મહારાજાને વધામણીપૂર્વક ધારિણી-રાણીના દોહદને પૂર્ણ કરવા યોગ્ય તૈયારી કરાવવા વિનંતિ કરી. રાજાએ પણ ધામધૂમપૂર્વક રાણીની ઇચ્છામુજબ દોહદ પૂર્ણ કરાવી યથાયોગ્ય રીતે ગર્ભનું સન્માન કર્યું તેમ વિવિધ અનુકૂળ ગર્ભને યોગ્ય આહારવિહાર સેવતા ક્રમશઃ યોગ્ય સમયે ધારિણી રાણીએ વિશિષ્ટ લક્ષણો યુક્ત તેજસ્વી પુત્રને જન્મ આપ્યો.

તેની વધામણીના સમાચાર આપવા અહમહમિકાપૂર્વક આવેલી દાસીઓને મારહાજા શ્રેણિકે તેણીઓના જીવનભરના દાસીપણને દૂર કર્યું, અર્થાત્-પ્રમાણાતીત હનામ (બક્ષીસ) આપ્યું. રાજાએ આજ્ઞાકારી સેવકો દ્વારા પુત્રજન્મની ખુશાલીમાં આજાયે રાજગૃહનગરને

क्षणगार्थं, विविध मनोरंजक-आयोजनो ढेर ढेर योज्यां, बंदीखानाओमांथी कैदीओने मुक्त कर्या. एकंदर आखुं गाम नाच-गान-तानथी प्रमुदित बनी गयुं. राजमर्यादाने उचित वेपारीओ वगेरेने छूट आपवामां आवी (श्री करपसूत्रमां वर्णव्या मुजब) दश दिवसनी कुल मर्यादा अनुसार थती विधि पतावी, अशुचि निवारण थयेथी नारमे दिवसे सहु-ज्ञाति-स्वजन-मित्र परिवारादिने एकठा करी जमाडी सन्मान-सत्कार करी, अकाले मेघ सम्बन्धी दोहद थवाना कारणे पुत्रतुं शुभमुहूर्ते मेघकुमार एवुं नाम पाडयुं. ते पछी पांचघावमाताओथी लालनपालन कराता मेघकुमारें योग्य वय प्राप्त थये उपाध्याय(गृहशिक्षक) पासे ढ्होंतेर कलाओ शीखी विचक्षण थयो. युवावस्थांमां पगळुं मांडतां मातापिताए होंशमेर उत्तमकुलनी आठ राजकन्याओ साथे एकज दिवसे लग्न कराव्यां, अने प्रमाणाधिक-अनर्गल धन-सम्पदाओथी भरपूर सुन्दर राजमहेल विषे ते मेघकुमार दोगुंदक देवनी जेम तेमनी साथे यथेच्छ सांसारिक सुखोने अनुभववा लाग्यो.

मेघकुमार दीक्षावर्णन—

एकदा श्रमण-भगवान्-श्रीमहावीर--देव राजगृहनगरनी बहार गुणशीलचैत्यमां समोसर्या, प्रभुतुं पधारतुं सांभली नगरना सहु लोको वन्दनार्थे जवा लाग्या. लोकाना समुहने उत्साहमेर जतां जोहने मेघकुमारें जिज्ञासाथी कंबुकी पुरुषने (महेलना द्वार उपर रहेनार नोकरने) पूछयुं के शुं छे ?; आ बधा क्यां जाय छे ?; एटले कंबुकी पुरुषे तपास करीने प्रभुश्री महावीरस्वामी पधार्यानी वात करी, तुरतज नोकरो द्वारा सुन्दर चारघोडाथी जोडेला रथने मंगवी तेमां बेसी मेघकुमार पण प्रभु पासे गयो, अने विनयपूर्वक नमस्कार करी प्रभुनी मधुरदेशना श्रवण करवा बेठो. अखण्डदेशना सांभली भवनिर्वेदथी तुरत प्रभु पासे मातापिताने पूछीने संन्यम

લેવા આવવાની માવના પ્રગટ કરી. પ્રસુએ પળ “જહા સુહં દેવાણુપ્પિયા” કહી, “શ્રેયાંસિ બહુવિદ્વાનિ” સૂચવી ધર્મના કાર્યમાં ઢીલ ન કરવા જણાવ્યું. ઘરે આવી માતાપિતાને વાત કરી અને સંયમ સ્વીકારવા માટે અનુમતિ માંગી. ધારિણીમાતા તો આ સાંપઢી શોકથી વિહ્વલ બનીને મૂઢ્ઢા પામી બેમાન થઈ ગઈ. મૂઢ્ઢા દૂર થયે મોહના આવેશથી અનેક પ્રકારના રાગોત્પાદક વચનોથી મેઘકુમારને સંયમના વિચારોથી ઁસેડવા પ્રયત્ન કર્યો, કિન્તુ મેઘકુમારે તો અસ્થિમજ્જાનુગતપણે પ્રગટેલા ધર્મરાગથી આત્મકલ્થાણ સાધવાની તાલવેલીમરી તમન્ના બતાવનારા વિવિધ ઉચ્ચરોથી પોતાનો મવનિવેદ સૂચવ્યો; ત્યારબાદ માતાએ સંયમની દુષ્કરતા અને શરીરની સુકુમાલતા વગેરે જણાવી સંયમ ન લેવા સંચવ્યું. મેઘકુમારે સ્વાધીનપણે સંયમમાં આવતા પરીષ્હોપસર્ગાદિ તથા સામાચારી પાલનની દુઃશક્યતાઓને સામી છાતીએ સામનો કરવાથી, નરકાદિમાં પરાધીનપણે અનન્તગુણ મોગવી પડેલ વેદનાઓની જેમ નિઃસારપણું નથી એમ જણાવી સંયમ સ્વીકાર માટેમો અટલ-અળનમ દ્વઢ સંકલ્પ જાહેર કર્યો. આથી નિરૂપાય થઈને માતાપિતાએ ફક્ત એક દિવસનું રાજ્ય મોગવી લેવાનો આગ્રહ કર્યો, એટલે માતાપિતાનું મન પ્રસન્ન કરવા સ્વાતર મેઘકુમારે મૌનપણાથી સંમતિ આપી. તુરતજ વિપુલ તૈયારીપૂર્વક ધામધૂમથી મેઘકુમારનો રાજ્યાભિષેક કર્યો. ત્યારપછી સિંહાસને બેઠેલ મેઘકુમારને મહારાજા શ્રેણિક પૂછે છે કે—શી આજ્ઞા છે : જવાબમાં તુરતજ ઓઘો-પાત્રાં મંગાવવાનું અને હજામને બોલાવવાની ઇચ્છા દર્શાવી. શ્રેણિકરાજાએ આતપુરુષોદ્વારા એક લાસના મૂલ્યથી ઓઘો, એક લાસના મૂલ્યથી પાત્રાં મંગાવ્યાં અને એક લાસના મૂલ્યે નાવી—હજામને તેઢાવ્યો, અને વિધિ સહિત હજામ પાસે મસ્તકના કેશનું ચાર આંગુલની શિલા વર્જીને મુંડન કરાવ્યું. દેદીપ્યમાનન્ધર્ણ-રજતના કલશોથી સ્નાનવિધિ કરાવી, શુદ્ધ મહામૂલ્યં વસ્ત્રોનું પરિધાન કરાવી, એક હજાર માળસ ઉપાડે તેવી મનોરમા-શિવિકા(પાલસી)માં બેસાડ્યા. વર્ણકમાં વર્ણિત ધામધૂમપૂર્વક

પ્રમુમહાવીર પાસે મેઘકુમાર-માતાપિતા સ્વજન મેલા સહ હાજર થયા.

ધારિણીમાતાએ વિનયપૂર્વક પ્રમુને નમસ્કાર-વંદના કરી વિનંતી કરી કે-અમારા પ્રાણ કરતાં પળ વ્હાલા, અનેક મનોરથોથી પ્રાપ્ત થયેલ, કાલજાની કોર સરલા આ મારા પુત્રને આપને શિષ્ય તરીકે વ્હોરાવું છું, તો આપ કૃપા કરી સ્વીકારો ! મેઘકુમારે દૈશાન સ્વૂને જઈ આમરણાદિ ઉતારી સર્પ જેમ કાંચલી ઉતારે તેમ સંસારનો મોહ ઉતારવાનો અભિનય કર્યો. આ સમયે માતાનું શોકના આવેશથી હૃદય મરાઈ આવ્યું, અને વિલાપાદિ કરવા માંડી. આ છતાંયે આત્મકલ્યાણ સાધી જીવનને ઉજાલનાર પુત્રને સંયમમાર્ગે વિચરકની શુભાશિષ અને અપ્રમત્તપણે સાવધ રહેવાની મલામણરૂપે બે શબ્દો કહ્યા. ત્યારવાદ મેઘકુમારે પ્રમુ મહાવીરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી અંજલિ બાંધી પ્રાર્થના કરી કે-હે પ્રમુ ! આ સંસાર વિષય કષાય અગ્નિથી વ્યાપ્ત છે. હે પ્રમુ ! તેમાંથી બચવા માટે મને સંયમ-દીક્ષાનું પ્રદાન કરો ! સ્વયં પ્રમુએ સામાયિક ઉચ્ચરાવી સંયમની મહત્તાનો તથા તેની સાચવણી વગેરેનો ઉપદેશ કરી મેઘકુમારને અળગાર-ધર્મનો પથિક બનાવ્યો.

મેઘકુમારનું આર્તવ્યાન, અને પ્રમુએ કરેલું તેના પૂર્વમવનું વર્ણન—

દીક્ષાપર્યાયના અનુક્રમે મેઘકુમારનો સંથારો સાધુઓના જવા-આવવાના પ્રવેશદ્વાર પર આવ્યો, આથી રાત્રિએ વાચના-પૃચ્છનાદિ અને અને ઠલ્લે માત્રાદિ માટે જતા આવતા સાધુમહાત્માઓના પાદરજથી સંથારો મરાઈ ગયો અને રાત્રિએ તે મહાત્માઓના પગની ઠોકરો વાગી, અંધારાને ભેડે શરીરના અવયવો પર પળ પળ લાગ્યા. આ હેતુએ સુંવાલી મલ્લમલ્લી પથારી પર આલોટેલ હોવાથી શરીરની અતિ ક્રોમલ્લતાના કારણે મેઘકુમારને ક્ષણવાર પળ નિદ્રા ન આવી, અને નવદીક્ષિત હોવાના કારણે આર્તવ્યાનને ચઢી દુઝ્યાન થયું કે-‘અહો !

आ साधुओ में दीक्षा लीधी न हती त्यासुधी राजकुमार तरीके मने आदर-सन्मानथी बोलवता हता, अने हवे तो मारो संधारो जवा आववाना बारणा पर खसेडी जता आवता साधुओनी ठोक्रो अने धूल मने खवडावे छे !, माटे हवे आपणाथी तो आ संयम (साधुपणुं) नहों पलाय, सवारो भगवान्ने पूछी घरे चाल्यो जाउं, आवी विचारणाओनी घटमालमां नरकनी वेदना सरखुं कष्ट-वेदना सहन करतो आर्तध्यान करतां रात्रि पूरी करी. सवार थतांज प्रभुए पोतेज मेघकुमारने रात्रिनी बधी बीना जणावी अने पूछयुं के-हे मेघकुमार ! में कहुं ते साचुं छे ! मेघकुमारो कहुं के-हे प्रभु ! साचुं छे. त्यारपछी मेघकुमारने स्थिर करवा माटे प्रभुए तेना पूर्वभवो जणाव्या—

हे मेघ ! अहीथी त्रीजा भवे तुं वैताल्व पर्वतनी तलेटीमां सुन्दर लक्षणो युक्त अंगोपांगथी शोभतो. सुमेरुप्रभ नामनो छ दंतु-शलवालो हस्ती हतो. अनेक हाथणीओथी अने बच्चाओथी परवरेलो गिरिकंदराओ, सघन-झाडीओ विगेरेमां यथेच्छ तुं विचरतो हतो. एकदा ग्रीष्मऋतुमां जेठ महिमा विषे वांस आदि झाडोना घसाराथी अचानक भयंकर दावानल प्रगटयो, ते जोई प्राण बचा-ववा तारा परिवार साथे ते नाशभाग करी तेना परिणामे श्वासमेर दोडधाम करतां स्वयूथथी विवूटो पळ्यो. दोडवाना अति परिश्रमथी अने दावानलना तापथी तेम जेठ मासना तापथी तृषातुर बनेलो दोडतां सरुत कीचड अने सामान्य जलवाला एक सरोवरमां पाणी पीवा माटे पडयो, उपरथी देखाता पाणीना मोहमां पडतानी साथे ज सरोवरना कोहायेल-चीकणा कादवमां तारुं विशाल शरीर खुंची गयुं. प्रचंड तापथी उकळी गयेछुं तेनुं पाणी महासुरकेलीथी थोडुं पीने ज्यां तुं बहार निकलवा मथे छे त्यां तो तुं भारे झरीरना कारणे वधु खुंचवा लाग्यो, अने निकलवा माटे अशक्त थयो. निरुपाये भीषण कीचडनी भीसमां असह्य कलतरनी वेदना

મોગવવા લાગ્યો. આ સમયે તારા યૂથમાંથી યૂથપતિ ભવિષ્યમાં થઈ જશે તેવી આશંકાથી પહેલાં હાંકી કાઢેલ એક હાથી તેજ સરો-
વરમાં પાણી પીવા આવ્યો. તે તો સ્થાનનો મોમિયો હોવાથી કીચડરહિત કિનારેથી પાણી પીને તૃપ્ત થયો. ત્યારવાદ એક બાજુ તને
હુંવેલો દેહી પૂર્વવૈરનું સ્મરણ કરી ‘આ ટીક લાગ છે’ એમ વિચારી એક બાજુથી દાવાનલ આદિ અનેક અસહ્ય પીડાઓથી નિર્બલ
બનેલા તને પોતાના દંતશૂલના પ્રહારથી મારીને પહાડ જેવી તારી કાયાને જર્જરિત કરી નાંખી. પરિણામે આશ્વા શરીરમાં મીષણ
દાહ-જ્વર પ્રગટ્યો. પરાધીનપણે કાયાને જર્જરિત કરી નાંખી. પરિણામે અને ન છૂટકે અસહ્ય તે વેદનાઓ તે સાત દિવસ સુધી
અસ્વશ્વપણે મોગવી. છેવટે આર્ત-રોદ્ધ્યાનના સંક્ષિપ્ત પરિણામથી કાલ કરી વિંધ્યપર્વતની તલેટીમાં એક હાથિનીની કુક્ષિમાં ઉત્પન્ન
થયો. ક્રમે કરી જન્મ થયા વાદ સારા લક્ષણોથી શોભતા, સુન્દર અંગોપાંગવાલા, દેહીપ્યમાન કાન્તિવાલા અને ચાર દાંતવાલા એવા
તારું નામ વનચરો મેરુપ્રભ પાડ્યું. ક્રમે કરી તું યુવાવસ્થામાં યૂથાધિપતિ થઈ યથેચ્છપણે વિચરવા લાગ્યો. એક સમયે દાવાનલના
કારણે પૂર્વભવમાં પોતાની થયેલી દુર્દશા જાતિસ્મરણ જ્ઞાનથી જાણી, આ વર્તમાન ભવમાં હવે તેવી હાડમારી મોગવવી ન પડે તેથી
પોતાના રહેઠાણમૂલ સ્થાનની ચારે દિશાએ જોજનપ્રમાણ મૃમિ સાફ કરી અને તેમાંથી શ્વાહ-પાન-તળશલા-ધાસ વગેરે જે શાય તે બધું
માવી દાવાનલ ન ફેલાઈ શકે માટે દૂર કરવા લાગ્યો. ભવિતવ્યતાના યોગે ત્યાં જંગલમાં દાવાનલ પ્રગટ્યો. આથી તું ત્રાસ પામી
બચવા માટે પહેલેથી સાફ કરેલા માંડલામાં પોતાના પરિવાર સાથે પેઢ્યો, ભયથી જીવ બચાવવા બીજા પળ પ્રાણીઓ વૈર-વિરોધ
મૂલી જઈ તે માંડલામાં આવવા લાગ્યા. ચારે બાજુથી ત્રાસ પામીને આવતા જંગલના પશુઓના સમૂહથી તે માંડલું સ્ત્રીચોક્ષીચ મરાઈ
ગયું, જરાપણ જગ્યા રહી નહીં, આ સમયમાં એક વિચારું સસલું પોતાના પ્રાણ બચાવવા બીજે જગ્યા ન મલવાથી આમતેમ દોડી રહેલું

હતું તેવા અવસરે સંજવાઢવા માટે તારો ઁક પગ તેં ઁંચો કર્યો ઁટલે તે સ્વાલી પડેલી જગ્યામાં જગ્યા મઢવાની આશાઁ તે સસઢું ત્યાં આવી ગયું, સંજવાઢ્યા પછી પગ મૂકવા જતાં તારી નજર પગ નીચે રહેલ સસઢા ઉપર પડી. દયાથી તેં પગ અઢ્ઢરજ રાઢ્યો, તે વસતે અપૂર્વ જીવદયાના માહાઢ્મ્યથી—પ્રમાવથી-સંસાર પરિત્ત (અરૂપ) કર્યો અને મનુષ્યનું આયુષ્ય બાંધ્યું. અઢી દિવસ પછી દાવાનલ શાન્ત થયો ત્યારે સર્વ જીવો-પ્રાણીઓ પોતપોતાના સ્થાને ચાલી ગયા. તેં અઢી દિવસ સુધી અઢ્ઢર રાઢેલા પગને ઢ્યાં મૂમિ પર મૂકવાની તૈયારી કરી ત્યાં તો તે પગ સાઢ કલાક સુધી વાઢી રાઢેલ હોઢ અકઢાઢ ગયેલો હોવાથી ઢુરતજ તું તો તે પગ પર ઢલી પઢ્યો, આઢ્વા શરીરમાં દાહ આદિ પીઢા થવા લાગી, કિન્તુ તે પીઢાઓ સમતાપૂર્વક સહન કરી સસઢાના બચાઢ્યાના શુભ ઢ્યાનથી પવિત્ર માવની શ્રેણીઁ કાલ કરી શ્રેણિકમહારાજાને ત્યાં ઢારિણીરાણીની કુઢ્શિઁ તું પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. અનુક્રમે. યુવાવસ્થા પામી મારી પાસે તું અણગાર(સંયમી) થયો છે. હે મેઘ ! પૂર્વભવમાં તેં તિર્યચયોનિમાં સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ ન છતાં પળ સસઢાને બચાવવા આવી અસઢ્ઢ પીઢા સહન કરી, તેથી સંસાર પરિત્ત કર્યો અને મનુષ્યનું આયુષ્ય બાંધ્યું. અને આ ભવમાં સમ્યક્ત્વ અને ઉત્તમોત્તમ ચારિત્ર આદિને મેઢઢ્યાં છે, તો પછી આ મહાત્માઓ—સાધુભગવંતોની ચરણરજથી કંટાલી સ્થાનઞ્ઢ થવા કેમ માગે છે ? આ દુઃસ તો તેની આગલ યલ્કિચિત્ છે, વિગેરે પ્રમુઁ ઉપદેશ આપ્યો.

મેઘકુમારની મઢ્ઢગતિ—

પ્રમુ મહાવીરની અમૃત સરસી વાણીનું પાન કરવાથી મેઘકુમારમુનિને ઁઢ્ઢાપોહ કરતાં જાતિસ્મરણઢ્ઢાન થયું અને પૂર્વ ભવો પ્રમુઁ કરેલ વર્ણન પ્રમાણે સાઢ્શાત્ તે ઢ્ઢાનથી જોતાં પોતાની મૂલ તરત જ સમજાણી અને થયેલી મૂલ માટે પશ્ચાત્તાપ કરતો પ્રમુને

વંદન-નમસ્કાર કરી કહેવા લાગ્યો કે-હે પ્રસુ ! આજથી માંડી હું મારી ચક્ષુ સિવાય વાકીનું શરીર વોસરાવી દઉં છું. અર્થાત્ ચક્ષુ ફરકવા સિવાયના મારા શરીરની હું દરકાર નથી રાખતો !!! એમ કહી ફરીથી દીક્ષા ગ્રહણ કરી. સ્થવિરો પાસે ગ્રહણ-આસેવન-શિક્ષાથી મેઘકુમાર મહાત્મા તૈયાર થઈ એકાદશાંગપાઠી બની છટ્ટ-અટ્ટમ આદિ ધોર તપસ્યા કરી ક્ષિષ્ટ કર્મોને સ્વપાવવા લાગ્યા. યોગ્ય સમયે પ્રસુ પાસેથી આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરી સાધુની વાર પડિમાઓને વિધિપૂર્વક સેવી તેમ લાગટ સોલ માસની ઉત્ક્રષ્ટ તપસ્યાવાલો ગુણ-રત્નસંસ્વત્સરતપ આરાધ્યો. છેવટે તપ આદિથી શરીર અતિ કુશ થયું જાળી સંલેખનાપૂર્વક અનશન સ્વીકારવાની પ્રમુની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરી વૈભારગિરિ પર્વત પર સ્થવિર મુનિઓ સાથે જઈ શુદ્ધશિલાતલ પર બેસી, ચારે આહારનાં પક્ષ્વસ્થાન કરી, અઢારે પાપસ્થાનકોને આલોચી, શુદ્ધ વૈરાગ્યના વધતા માવપૂર્વક ક્ષમાપના અને સુકૃતની અનુમોદના કરી, એક મહિના સુધી અનશન કરી, વિશુદ્ધ માવે કાલધર્મ પામી પાંચમા અનુત્તર વિમાનમાં વિજય નામના વિમાનમાં તેત્રીસસાગરોપમની સ્થિતિના દેવપણે મેઘકુમારમુનિ ઉત્પન્ન થયા. ત્યાંથી રચવીને મહાવિદેહક્ષેત્રમાં મનુષ્યપણે જન્મી મંચમ પ્રાપ્ત કરી મોક્ષે ગયો.

। ઉપસંહાર ।

પોતાના આત્માને સંયમમાંથી ચલવિચલ થતા પરિણામોથી બચાવવા આદર્શ-નમૂનેદાર ઉદાહરણરૂપે આ મેઘકુમારનું અધ્યયન જ્ઞાતાસૂત્રમાં પ્રથમ જણાવેલ છે. આમાં મેઘકુમારના પૂર્વભવમાં હાથીએ જીવદયા સ્વાતર પગ ડુંબો રાસ્યો તેમાં મનુષ્ય આયુષ્ય બાંધ્યું, અને જીવદયાનું ઉત્ક્રષ્ટ પુણ્ય વંધાયું તેથી મુલ્યતાપ્ત આ અધ્યયનનું મુલ્ય નામ ઉત્ક્રિષ્ટઅધ્યયન છે.

આ રીતિએ પ્રથમ ઉત્ક્રિષ્ટ નામના અધ્યયનનો મારાંશ મમાપ્ત થાય છે.

॥ द्वितीय-श्रीसंघाटकाध्ययनसारांशः ॥

कथाप्रारम्भ-पुत्रप्राप्ति—

राजशुहीनगरीमां विपुल धनधान्यादिनी समृद्धिबालो धन्य नामनो सार्धवाह हतो, तेने भद्रा नामनी स्त्री हती. घणा वर्ष विषयानन्दमां व्यतीत थया छतां भद्राशेठाणीने कंइ संतान थयुं नही. एक समये भद्राशेठाणी आ सम्बन्धी विचारधाराए चढी अने पुत्रादिनी अप्राप्ति माटे खूब आसंख्यान करवा लागी, प्राप्त थयेला धन-संपत्ति अने वैभवोने अने स्वर्जिदगीने निष्फल मानी दिन-प्रतिदिन वधु ने वधु चिन्तातुर थई. आ चिन्ताना परिणामे अनेक देव-देवीओनी मान्यताओ-पूजाओ करवा लागी. पुत्रप्राप्ति करवानी तीव्र अभिलाषा जागी, पोताना आ अभिप्रायनी वात धन्यशेठने करी संमति मेळवी पुष्कल आडम्बर-धामधूमयुक्त सखी-ओना परिवार साथे तमाम देवायतनो-मन्दिरोमां जई भावभक्तिपूर्वक सेवा-पूजा आदि करी पोतानी वर्षोजूनी आशाने फलवती बनाववा दृढ संकल्पपूर्वकनी मान्यताओ करी. तथाप्रकारनी भवितव्यताना योगे थोडा समयबाद शेठाणी गर्भवती थई, अने तेणीने योग्य सारसंभाल करतां योग्य समये पुत्ररत्नो जन्म थयो, घणा हर्ष-प्रमोदशी महोत्सवपूर्वक देवताओनी बाधा-आग्यडीओशी आ पुत्र प्राप्त थयेलो छे तेम मानी तेतुं गुणनिष्पन्न एतुं देवदिन्न नाम पाइयुं.

विजयचोरना हाथे देवदिन्नपुत्रतुं मोत, अने विजयचोरतुं पकडावतुं—

एकदा तहेवारना प्रसंगने पामी भद्राशेठाणीए पोताना आ एकना एक पुत्रने अति प्रेमशी स्नान करावी, किमती वस्त्रो पहाराबी अति मूल्यवान आमूषणो पहाराबी, बालकनी सारसंभाल माटे गखेल अति विश्वासु पंथक नामना नोकरने विनोद माटे शहेरमां फेर-

વવા માટે સોંપ્યો. એક સ્થાને અન્ય શેઠીયાઓના વચ્ચાઓ સાથે રમવામાં તહીન બનેલા શેઠના પુત્રને દેહી ત્યાં તેને રમતો રાહી આજુબાજુમાં તે લટાર મારવા લાગ્યો. આવા અવસરને પામી મલમલ ચતુર રાજ્યાધિકારીઓને પણ થાપ આપી નાશી જનાર ધાડપાહુ વિજયનામના ચોરની ચકોર દ્રષ્ટિ તે આવ્યો. ધનની તીવ્ર લાલસાને વશ થઈ બરાબર સમય જોઈ કોઈ ન જાણે તેવી રીતે તેનું હરણ કરી મારી નાહી તે બાલકનાં તમામ આમુષળો-વસ્ત્રો લઈ લીધાં અને નગરબહારના ગુણશીલચૈત્યની નજદીકના પ્રાચીન બગીચાની ગાઢ-શાહીમાં જીર્ણ કૂવામાં તે બાલકની લાશ ફેંકી પોતાના સ્થાને જહ સંતાઈ ગયો. આ બાજુ થોડીવારમાં પંથકનું ધ્યાન રમતા બાલકો તરફ જતાં પોતાના શેઠના પુત્રને તેમાં ન જોતાં તેમ જ આજુબાજુ ન જોતાં યૂવ જ બેબાકાઓ થઈ ગયો. બધે તપાસ કરી લોકોને પૂછ્યું પણ તેનો કંઈ પત્તો લાગ્યો નહીં ત્યારે અતિ દીનભાવે રહતો શેઠની પાસે ગયો અને સર્વ વાત કહી. આ સાંભળતાં જ શેઠ વજા-ઘાત લાગ્યાની જેમ એકદમ બેમાન થઈ જમીન ઉપર પડ્યા અને મૂર્છા વળ્યા પછી યૂવ તપાસ કરાવી પણ કંઈ પત્તો લાગ્યો નહીં. આથી મેટળું લઈ શ્રેણિક મહારાજા પાસે ગયો અને ફરિયાદ કરી પોલીસની મદદ માગી, 'રાજાએ તુરતજ તેનો પ્રબંધ કર્યો.

પોલિસોએ ચાંપતી તપાસ કરી, પગેરું શોધતાં તેઓ નગર બહારના જૂના બગીચામાં જૂના કૂવા પાસે આવી પહોંચ્યા. દુર્ગન્ધ આદિથી શંકિત થયેલા પોલિસોએ શોધસોલ કરતાં પરિણામે જીર્ણ કૂવામાંથી તે બાલકની લાશ મલી આવી અને તે લાશને બહાર કાઢી ધન્યશેઠને સોંપી. શેઠે અતિશોકવ્યાસ હૈયે તે બાલકના અધિસંસ્કારાદિ વિધિ કરી. પોલિસોએ યૂવનીની પૂરતી તપાસ કરી અને યૂવ કરનાર વિજયચોરને પકડી શ્રેણિકરાજાની સમક્ષ હાજર કર્યો, તેનો હસ્તાક્ષ કરાવી આશ્વા નગરમાં ફેરવ્યો અને ચાબૂક આદિથી માર મારતા અનેક પ્રકારે કષ્ટ આપતા પોલિસોએ યૂવને જેલમાં-(કેદસ્થાનામાં) પૂર્યો અને બેઢી નાહી ચાબૂકના

માર મારવા લાગ્યા. એક સમયે સામાન્ય અપરાધ આવતાં ધન્યશેઠને જેલમાં પૂર્યાં અને વિજયચોરની જ લોહંડી બેઠીથી શેઠને કેદ કર્યા. મદ્રાશેઠાણી હંમેશાં સારું સારું સ્વાવાનું તૈયાર કરી પંથક નોકર સાથે જેલમાં શેઠને મોકલે છે. તે સ્વોરાક શેઠ એકલા સ્વાય છે, મૂલ્યો વિજયચોર શેઠ પાસે સ્વોરાક માગે છે પણ શેઠ પોતાના પુત્રના સ્વૂન કરનાર સ્વૂની વિજયચોરને આપતા નથી અને તેને હલકા-તુચ્છ શબ્દોથી તિરસ્કારે છે, વિજયચોરને અસહ્ય મારની વેદના અને પેટપૂર સ્વોરાકના અમાવશી ઘણું લાગી આવે છે. ઘણી વખત શેઠને કાલાવાલા કરે છે પરંતુ શેઠ પુત્રના સ્વૂની વિજયચોરને કંઈ આપતા નથી. થોડા સમય બાદ ધન્યશેઠને હાજત લાગતાં એક જ બેઠીમાં શેઠ અને ચોર બંને હોવાથી શેઠે હાજત માટે જવા સાથે આવવા કહ્યું ત્યારે વિજયચોરે તમે આહાર-પાણી લ્યો છો એટલે તમને હાજત થાય પરંતુ મારે તો ચાલૂકના મારની અસહ્ય વેદના અને અરૂપાહાર મલવાથી ક્ષુધા-તૃષ્ણથી હાજતની શંકા થતી નથી માટે હું આવીશ નહીં. થોડીવારમાં શેઠને હાજતની ઉતાવળ થઈ એટલે નમ્રતા સહ કાલાવાલા કર્યા ત્યારે વિજયચોરે શેઠને આવતા આહારમાંથી ભાગ આપવાની કબુલત માંગી, નિરૂપાય બનેલા શેઠે તેની માગણી કબૂલ કરી પોતાનું કાર્ય પતાવ્યું, જ્યારે જ્યારે પંથક આહાર આદિ શેઠને આપવા લાવે છે ત્યારે શેઠ તેનો ભાગ આપી પોતે સ્વાય છે. આ વાત પંથકે શેઠાણીને કહી, શેઠાણીને અંદરના રહસ્યની સ્વબર ન હોવાથી ઘણું માટું લાગ્યું. જ્યારે જેલની સજાની અવધિ-મર્યાદા પૂરી થઈ એટલે શેઠ છૂટીને પોતાના નિવાસે આવ્યા. શેઠના છૂટકારાથી અતિ હર્ષિત બનેલા સ્વજનસમ્બંધીઓ હર્ષથી શેઠને મેટી પટ્ટા, પરંતુ નારાજ થયેલી શેઠાણી પણ નો શેઠની સ્થાનું પણ ન જોયું, આથી શેઠને આશ્ચર્ય થયું. શેઠે આમ કરવાનું કારણ શેઠાણીને પૂછ્યું, ત્યારે કેદસ્થાનમાં પુત્રના સ્વૂની દુશ્મનને સ્વાવાનું આપ્યાના દુઃસ્વની વાત કરી, શેઠે ત્યાં બનેલી હકીકતથી તેને વાકેફ કરી. શેઠાણી આ શ્રવણ કરી પોતાની તુચ્છ બુદ્ધિ માટે ઘણો

पस्तावो करवा लागी. विजयचोर आखी झिंदगी कैदखानामां रही घोर वेदना भोगवी लोभना प्रतापे आ भवमां पण दुःखी धयो अने अन्तकाले काल करी नरकादिनां दुःख भोगवतो चारे गतिनां दुःख भोगवशे ! नेवी रीते हे जम्बू ! जे माधु अथवा साध्वी आचार्य उपाध्यायो पासे संयम जीवन अंगीकार करी उत्तम संयम प्राप्त कर्या छतां लोभना प्रतापे धन अदिशी लोभाय छे ते पण आ भवमां दुःखी थई परभवमां पण नरकादिनां दुःखो भोगवतो चारे गतिनां दुःखो पामतो मंमारमां ग्वडशे ! भटकशे !

एक समये राजगृह नगरनी बहार गुणग्रीलचैन्यविषे धर्मवोप नामना आचार्य यथार्या हता, तेओने वंदना-नमस्कार अने धर्मनुं श्रवण करवा घणा लोको गया. धन्यश्रेष्ठी पण वंदना-नमस्कार कावा गया अने तेमनी वाणीनुं श्रवण करी जिनवचनविषे श्रद्धालु थई संयम ग्रहण कर्युं, घणा वर्ष संयमनुं पालन करी अने एक मासनुं अनशन करी समाधिपूर्वक काल करी सौधर्मदेवलोकमां चारपल्लवोपमनी स्थितिवाळा देवपणे उत्पन्न थया त्यांशी चयवीने महाविदेहक्षेत्रमां मोक्षने पामशे.

योजना—राजगृहनगरना सरखुं-मनुष्यक्षेत्र, धन्यश्रेष्ठना समान साधुनो जीव, विजयचोरना सरखुं शरीर, पुत्रना सरखुं निरुपम निरन्तर-आनन्दना कारणे संयम (स्वराब वृत्तिमां प्रवर्तेल शरीरशी संयमनो घात थाय छे.) आभरण मरखा शब्द-रूप-रस-गन्ध-स्पर्श आदि विषयो. (तेने माटे प्रवर्तेला शरीरशी संयमनो वान थाय छे.) बल्लेनुं एक बेडीमां गेहवाना मरखुं जीव-शरीरने एकमेकपणे रहेनुं, राज्यपुरुषो समान कर्मना परिणाम, पोताना थोडा अपराध मनुष्य आयुष्यना बन्धना हेतुओ, मूत्र वगेरे मल सरखा पडिलेहण वगेरे व्यापारो, जे कारणशी आहारादिना अभावे जेवी रीते ते विजयचोर मात्रु वगेरे करवामां प्रवर्त्यो नहीं तेवी रीते आ शरीर पण आहार विना पडिलेहणादि क्रियाओमां प्रवर्त्तवा शक्तिवंत थनुं नथी. पन्थक दुल्य मुग्ध साधु, सार्थवाहीना स्थाने

આચાર્યો. તે જેની વિવેકશક્તિ કરવામાં આવે છે એવા સાધુને આહારાદિથી શરીરને ટેકામૂત કરવાનું જુદી રીતે શ્રવણ કરી આચાર્યો ટપકો આપે છે જ્યારે વેદના વૈયાવચ્ચાદિનું પુષ્ટ કારણ તેઓને જણાવે છે ત્યારે આચાર્યો તુષ્ટ થાય છે.

ઉપસંહાર—આ દૃષ્ટાન્તથી ધન્યશેઠનો જેમ જેલમાં વિજયચોરને લાવાનું આપવામાં ફક્ત હેતુ શરીરની વાધા દૂર કરવા પૂરતો અને પોતાની અનુકૂળતા સાચવવા પૂરતો જ હતો, તેવી રીતે માણુ સાધ્વીઓએ ફક્ત ધર્મની આગધનામા ટેકામૂત થાય તેજ હેતુથી શરીરને પોષણકારી આહારાદિ લે પરંતુ વર્ણરૂપ-વલ્લાદિની પુષ્ટિમાટે આહાર વગેરે લે તો તેઓ ધન્યશેઠની જેમ ઉચ્ચેરોત્તર કર્મ્યાણ સાધ્વી મુક્તિસુલ્ભને પામે છે : આ રીતિએ દ્વિતીય અધ્યયનનો મારાંશ મમાપ્ત થાય છે.

। તૃતીય—શ્રીઅણ્ડકાધ્યયન—સારાંશ : ।

કથાપ્રારમ્ભ અને વૈ શ્રેષ્ઠિપુત્રોનો વનવિહાર—

તે કાલે તે સમયે (પ્રભુ જે સમયે આ કથા કહી રહ્યા છે તે કાલ અને સમયે) અતિસમૃદ્ધિથી ભરપૂર ચંપા નામની નગરી વિષે ધનિક તરીકે પ્રસિદ્ધ જિનદત્ત અને માગરદત્ત નામના સાર્થવાહના વૈ પુત્રો જિગરજાન મિત્રરૂપે પૃથક્ચિત્તવાલા હતા. વલ્લે મિત્રો સાંસારિક આદિ કાર્યોમાં અને સુખ-દુઃખમાં દિલ્લોચીરી વગર પૃથક્પૃથક્કના સહકારી બનીને નાના મોટા નમામ કાર્યો સાથે મલીનેજ કરવાનો દૃઢ સંકેત—નિશ્ચય કર્યો, તે જ નગરીમાં અનેક યુવકજનોના દૃઢયને પ્રમોદ આપત્તી સ્ત્રીઓની ચોસઠકલાઓમાં નિપુણ દેવદત્તા નામની ગણિકા રહેતી હતી.

एक प्रसंगे बन्ने मित्रोए मनोविनोद अर्थ देवदत्ता गणिका साथे नगर बहारना रमणीय बगीचांमां स्वैरविहार करवानी, आनन्द-विलास भोगववानी अमिलाषा थतां खानपाननी विपुल तैयारीओ करवी बगीचाओमां तब् ठोकावी विशिष्ट प्रकारना वस्त्र आभरणो पहेरी देवदत्ता गणिकाने घेरे जह देवदत्ताने आमन्त्रण कर्युं अने तेनी साथे अनेक मित्रमण्डल्युक्त खुब आडंबरपूर्वक ते चंपानगरीनी बहार इशानखूणे आवेल सुभूमिभाग नामना बगीचांमां पहोच्या. यथेच्छ रीते विविध विलासो करता वनना निकुंजो अने लता-कुंजोमां फरतां फरतां ते बगीचाना उत्तर विभाग विषे रहेल एक घाडी झाडीमां प्रवेश्यां त्यां एक मयूरी देवदत्ता गणिका सह बबने पोतानी बाजुमां आवता जोह मयथी त्रास पामी पांखोने फफडावती नजीकना एक झाड उपर जहने बेसी अनिमिषदृष्टिए पोताना ताजा-तुरतमां प्रसवेला बे इंडाओने जोवा लागी. सार्थवाहना पुत्रो मयूरीनुं फफडाट सह उडी वृक्ष पर बेसवुं अने एकी नजरे एक बाजु मोरलीनुं जोवुं जोह कुतूहलथी तपासतां सुन्दर-मनोहर रूपाळां मोरनां बे इंडां जोयां. पोताना क्रीडाना मोर वनाववानी लालचे परस्पर बन्ने मित्रोए निर्णय कर्यो के-आ इंडा आपणे कुकडीना इंडा भेंगुं मेली दइयुं अने भद्रिक कुकडी पोतानां पारकां इंडां ओलल्या विना सेवशे अने कालक्रमे सुन्दर बे मोर तैयार थशे अने आपणा अपूर्व मनोविनोदनुं साधन थशे. आ प्रमाणे बन्ने मित्रोए परस्पर निश्चय करी पोताना सेवको पासे ते बन्ने इंडां लेवारी कुकडीनां इंडां भेंगां मूकावी दीधां. देवदत्ता गणिकाने घेर बोलवी यथायोग्य सत्कार करी तेनुं विसर्जन कर्युं, नोकरो द्वारा बन्ने इंडांओनी पूरती सारसंभाल करवी परन्तु तेमांना एक श्रेष्ठपुत्रे पोताना इंडाने सारो मोर आमांथी थशे के केम ? परिपक्व थयुं छे के केम ? आदि शंकाथी कलुषित हृदयथी ते इंडाने उंचुं नीचुं करे छे, आंगलीओथी गोदा-दकारो मारी जुवे छे, आम करतां एक दिवस अपक अवस्थामां ते इंडुं फूटी गयुं; जेथी ते श्रेष्ठपुत्रने हार्दिक

દુઃખ થયું, અરે ! મારી મૂલના પરિણામે આ હંડુ ફૂટી ગયું, અરે ! મારા મનને વિનોદ આપનાર મોર આમાંથી તૈયાર ન કરી શક્યો અને તેનું મોત થયું, આથી હૃદયમાં બલતરા કરવા લાગ્યો.

બીજા સાર્થવાહના પુત્રે યોગ્ય દરકાર-સંભાલ પોતાના ભાગમાં આવેલ હંડાની રસાવી યોગ્ય કાલે હંડામાંથી બહાર નીકળેલ નાના મયૂરને પ્રેમપૂર્વક વ્હાલમયો આવકાર આપી મયૂરને ઉછેરનારને બોલાવી કહ્યું કે-આ બાલમયૂરને તમે લઈ જઈ તેને યોગ્ય રીતે પાલન-પોષણ કરી નૃત્યકલાદિ અને મનરંજક વિવિધકલાદિ શિખવાડી લોકરંજન કરવામાં નિપુણ બનાવો ! આ સાંભઠ્ઠી મયૂરપોષકલોકોપ શેઠના પુત્રના કહેવા પ્રમાણે કબૂલ કરી તે બાલમોરને ઇછેરી મનોહર કલાઓ શિખવાડી લોકરંજન કરવામાં અતિ નિપુણ બનાવ્યો અને શ્રેષ્ઠિપુત્રને પાછો સોંપ્યો. શ્રેષ્ઠિપુત્રે પળ તે મોરની સર્વપ્રકારે હૃદયહારી પીંછાને ફેલાવવાની અને નાચ કરવાની વિવિધ કલાઓ કરતો જોઈ હર્ષિત થઈ મયૂરપાલકોને ધનાદિથી સારી રીતે સંતોષી વિદાય કર્યા. શ્રેષ્ઠિપુત્ર પોતે ચંપાનગરીના જાહેર જનસમવાયોના પ્રસંગે બીજાઓના મોરોની કલા નૃત્યાદિ સાથે પોતાના મોરની કલા વગેરેને સ્થાતિમતી સાબિત કરી આપવા હજારોના દાવ-હોડ કરી બીજાઓને હરાવે છે અને હજારોનું દ્રવ્ય લે છે. આવી રીતે તે શ્રેષ્ઠિપુત્ર ઘણી રુદ્ધિસમૃદ્ધિવાળો થયો અને સુલી બન્યો.

ઉપસંહાર—

હે જંબૂ ! જે સાધુ સાધ્વી દીક્ષિત થયા પછી પ્રમુશાસનના પ્રરૂપેલા સિદ્ધાન્તોમાં શંકા આદિ રાखે છે તે પ્રથમ શ્રેષ્ઠિનો પુત્ર જેવી રીતે મયૂરપ્રાપ્તિ ન કરી શક્યો તેમ મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરી શકતો નથી, અને જે સાધુ સાધ્વી પ્રમુશાસનના પ્રરૂપેલા સિદ્ધાન્તોમાં વિશ્વાસ-દૃઢશ્રદ્ધા રાखે છે તે બીજા શ્રેષ્ઠિના પુત્રે જેવી રીતે મયૂરની પ્રાપ્તિ કરી, લોકરંજન કરીને પોતાની સ્થાતિ મેલવી, તથા ધન આદિથી

અતિ સમૃદ્ધ બન્યો અને સુખી થયો; તેવી રીતે આ મલમાં રુચિ અને ઉચ્ચોત્તર સુખ સંપદાઓ પામી ક્રમે કરી મોક્ષસુખને પામે છે. આ રીતિએ તૃતીય અધ્યયનનો સારાંશ સમાપ્ત થાય છે.

। ચતુર્થ-શ્રીકુર્માધ્યયન-સારાંશ: ।

કથાપ્રારમ્ભ—

વાણાસી શહેરની બહાર ઈશાનલૂણે ગંગા નામની મહા નદી અને મયંગતીરદ્વહ નામનું મોટું સરોવર છે. તેમાં અનેક પ્રકારના જલજંતુઓ આનન્દ કહોલ કરી રહ્યા હતા. તે સરોવરની નજીકમાં ઘાટી એક ઢાઢી હતી, તેમાં માંસાહારી-માંસલેલુપી બે શિયાલો હતા. તે રાત્રિનો લામ લઈ શીકાર કરી પોતાની લોહપતા પૂર્ણ કરતા હતા. એક વસ્ત તે સરોવરમાંથી બે કાચબાઓ (કૂર્મો) સૂર્યના અસ્ત થવા પછી વિકાલવેલાએ જનસંચાર ઓછો થયેથી આહારની કોષ માટે બહાર આંવી સરોવરની ચારે બાજુ આમતેમ ફરવા નિકળ્યા હતા; તેવામાં પેલા બે શિયાલો આહારની લાલસાએ અને માંસની લોહપતા તૃપ્ત કરવા માટે ઢાઢીમાંથી નિકલી સરોવરની નજીક આમતેમ મટકતાં પેલા બે કાચબાઓને યથેચ્છ ફરતા જોયા. તેને જોઈ તેનો શિકાર કરવા માટે ધીમેથી તેની તરફ જવા લાગ્યા. બંને કાચબાઓએ તેમને આવતા જોઈ મય પામી પોતાનું શરીર સંકોચી લીધું, બંને શિયાલોએ તે બંનેની પીઠ ઉપર ઘણા નહોર માર્યા, બંનેમાં મર્યા પળ તેની પીઠ દૃઢ વજ્ર સમાન હોવાથી કંઈ વઢી શક્યું નહિ. છેવટે થાકી એક બાજુ લૂપી રીતે લપાઈ ગયા. કેટલોક સમય ગયા બાદ એકકાચબાએ તે શિયાલો ગયાં હશે એમ ધારી એક પગ બહાર કાઢ્યો પૃટેલે લૂપી રીતે લપાઈ ગયેલ શિયાલોઓએ

આવી તેનો પગ પકડી લીધો અને તેનું મક્ષણ કરી ગયા અને પાછા લપાઈ ગયા, ફરી પણ ડ્યાં તેણે બીજો પગ કાઢ્યો છટકે તેની દશા પૂર્વની જેમ થઈ. યાવત્ એવી રીતે પગો, ગ્રીવા વગેરેનું મક્ષણ કરી ગયા. આમ એક કાચબાનો નાશ થયો જ્યારે બીજા કાચબાએ તો પોતાના સંકોચેલા પગ વગેરેને જરા પણ પરકાઢ્યા નહીં પરન્તુ શિયાલિઆઓ થાકીને ચાલી જાય ત્યાં સુધી પોતાના અંગો સ્થિર રાહ્યા. શિયાલો જ્યારે ચાલી ગયાં ત્યારે ખૂબ ક્રીપ્રતાથી દોડી સરોવરમાં પ્રવેશી ગયો અને દીર્ઘકાલ સુધી સુલી થયો.

ઉપસંહાર—

હે જંબૂ ! જે સાધુ-સાધ્વી સંયમ પ્રાપ્ત કર્યા પછી પાંચે ઇન્દ્રિયોને ગોપવે નહિ, સંયમિત રાખે નહિ, અસંયમમાં પ્રવર્તવે તે સાધુ-સાધ્વી ગ્રથમ કાચબાની જેમ આ ભવમાં પણ સાધુપુરુષોને ગર્હણીય-મિદ્રણીય આચારવાલો થઈ અનેક ભવોમાં રલ્લે છે અને દુઃખી થાય છે, તેમ જે સાધુ-સાધ્વી સંયમ પ્રાપ્ત કર્યા પછી પાંચે ઇન્દ્રિયોને ગોપવે છે, સંયમિત રાખે છે અને અસંયમમાં પ્રવર્તવતા નથી અને ચિત્તેન્દ્રિય થાય છે તે સાધુ-સાધ્વી આ ભવમાં પણ સાધુપુરુષોથી વલ્લણાય છે, પૂજનીય થાય છે તેમ ઉચ્ચોત્તર સુલસંપદાઓને પામી મોક્ષસુલને પ્રાપ્ત કરે છે. આ રીતિએ ચોથા અધ્યયનનો સારાંશ સમાપ્ત થાય છે.

। પંચમ—શ્રીશૈલકાઘ્યયન—સારાંશ : ।

કથાપ્રારમ્ભ—શ્રીકૃષ્ણવાસુદેવ—

આ ભારતવર્ષની શોભામાં અનેરો વધારો કરતી, બારયોજન લાંબી, નવયોજન પહોલી અને જેની ઉત્તર પશ્ચિમદિશમાં રૈવતાચલ

पर्वत छे एवी द्वारका नगरीमां त्रणखंडना स्वामी श्रीकृष्णवासुदेव हता, तेओ-समुद्रविजय वगेरे दश दशहो, बलदेव आदि पांच महान् वीरो, उग्रसेन विगेरे सोलहजारराजाओ, प्रद्युम्न आदि साठान्नणक्रोडकुमारो, झांब आदि साठहजारमडवीरयोद्धाओ, वीरसेन वगेरे एकवीशहजारसुभटो, महासेन विगेरे छप्पनहजारबलवानलडवैयाओ, ऋक्मिणी विगेरे बत्तीशहजारराणीओ, अनंगसेना आदि हजारो विलासिनीओ वगेरे बृहत् परिवार साथे परम सुखने विलसी रखा हता.

थावच्चापूत्रनुं वर्णन—तेज द्वारिकामां थावच्चा नामनी परम धनिक शेठाणी रहेती हती, तेणीने सुन्दररूपादिगुणोथी मनोहर थावच्चा नामनो पुत्र हतो. योग्य वय थये ते पुत्र कलाओ ग्रहण करी व्यवहारनिपुण थयो. हर्षित थयेली माताए एकज दिवसे ३२ कन्याओ साथे परणाव्यो. एक समय द्वारिका नगरीना सीमाप्रान्ते ईशानखूणे शोभता रैवताचलपर्वतनी समीपना नंदनवन विषे सूरप्रिययक्षना मन्दिरमां आवेला अशोकवृक्षनी नीचे चालीसहजारसाध्वी, तथा अठारहजारसाधुओथी परिवरेला श्रीनेमनाथप्रभु समवसर्या छे तेवुं श्रवण करी हर्षान्वित थई परिवारसह आडम्बरपूर्वक वंदना करवा माटे कृष्ण महारांजा गया, प्रभुनी देशनामृतनुं पान कयुं. थावच्चापुत्र पण आ वात सांभली सपरिवार प्रभु पासे वंदना करवा गयो अने देशनाने श्रवण करी हलुकर्मि एवा थावच्चाकुमार वैराय्यवासित बनी, मातानी अनुमति लेवा तुरत घरे आव्यो. माताए-अनुकूल-प्रतिकूल वचनभंगी द्वारा घणी रीते समजाव्यो छतां पुत्रनी दृढ वैराग्यता जाणी दीक्षामहोत्सव उजववानो पोतानो मनोरथ कब्यो, पुत्रे त्यां सुधी टकवानुं मौनपणे कबुल कयुं. थावच्चा-माता कृष्णमहाराजनी पासे बड़ विशिष्ट भेटणु करी राजशाही ठाठपूर्वक दीक्षा आपवा माटे छत्र, चामर वगेरे योग्य सामग्रीनी मागणी करी. सम्यक्त्वथी शुद्ध हृदयी कृष्णनरेशे भरयौवनमां बत्तीशसुन्दरीओने तथा अनर्गल लक्ष्मी-वैभवने तुणनी जेम त्याग

કરતા થાવચ્છાપુત્રની વારંવાર અનુમોદના કરતા તેનો દીક્ષા મહોત્સવ પોતેજ ઉજવવા માટે ઉત્સુકતા દર્શાવી અને પોતે ચતુરંગસેના સાથે હસ્તિ ઉપર બેસી થાવચ્છાપુત્રને ઘેર આવ્યા અને થાવચ્છાપુત્રની હઠતા તપાસવા માંડી.

શ્રીકૃષ્ણમહારાજે થાવચ્છાપુત્રની કરેલી પરીક્ષા—

હે મહાનુભાવ ! તું મારી નિશ્રામાં રહે, હું તને તારે જોઈએ તેવી ભોગસામગ્રી મેંઠઠવી આપું ! તું તારી इच्छાપ્રમાણે ભોગ ભોગવ ! તને કોઈ પીડા અથવા મનનું દુઃખ હોય તે મને કહે, હું તે દુઃખ દૂર કરૂં ! હું ઉપરથી જતા વાયુને રોકવા સમર્થ નથી વાકી વધી વાતે સમર્થ છું ! તું દીક્ષા ન લેઈશ ! આના જવાબમાં થાવચ્છાપુત્ર કહેવા લાગ્યા કે—હે રાજન્ ! મારા જીવનને અન્તકરવા આવતા મૃત્યુને રોકી શકો તથા શરીરના રૂપનો વિનાશ કરનારી જરને અટકાવી શકો તો તમારી નિશ્રામાં તમે કહો છો તે પ્રમાણે રહું અને કરું. થાવચ્છાપુત્રનો આવો સ્પષ્ટ ઉત્તર શ્રવણકરી કૃષ્ણમહારાજે કબું કે—હે દેવાનુપ્રિય ! અતિ બલવાન્ દેવ કે દાનવ કોઈનાથી પળ આ નિવારી શકવા શક્ય નથી. ફક્ત પોતાના કર્મના ક્ષયથીજ તે અટકી શકે ! આ પ્રમાણે કહી તેનો હઠ નિશ્ચય જાણી દર્શિત થયા.

થાવચ્છાપુત્રનો દીક્ષામહોત્સવ અને દીક્ષા—

કૃષ્ણમહારાજે આસ્ત્રી દ્વારકાનગરીમાં ઉદ્વોષણ કરાવી કે—“ થાવચ્છાપુત્રની સાથે જે કોહને દીક્ષા—સંયમ પ્રાપ્ત કરવા ઉત્સુકતા હોય, इच्छા હોય અને પોતાની પાછલના કુટુંબપરિવારના યોગક્ષેમની અગવડતાના લીધે પોતાની માવના સફલતા ન કરી શકતા હોય તે સર્વે દીક્ષાના ખનોરથવાઝાઓને કૃષ્ણનરેશ તરફથી જળાવાય છે કે—તેઓ સુસ્થેથી દીક્ષા અંગીકાર કરી આત્મકલ્યાણ સાધે ! નેમની પાછલના તમામ પરિવારની મારા પોતાના પરિવારની જેમ આજીવનપર્યંત કૃષ્ણમહારાજા સારસંભાલ રાસશે !! ” થાવચ્છાપુત્રવિષે

અનુરાગથી એકહજારમનુષ્યો દીક્ષા લેવા તૈયાર થયા. કૃષ્ણનરેશો અતિઉત્સાહથી એકહજારપુરુષો સહ શાવચ્છાપુત્રનો વરઘોડો શિવિકામાં બેસાડી કાઢ્યો અને નેમિનાથપ્રસુ પાસે આવ્યા. દીક્ષાના અર્થે શાવચ્છાપુત્રાદિએ સંસારસમુદ્રમાંથી પાર ઉતારવાની પ્રસુ પાસે માગણી કરી. શાવચ્છાપુત્રથી ત્યાગ કરતાં આશ્રણ-અલંકાર વગેરે માતા શાવચ્છાશ્રેષ્ઠિનીએ હંસલક્ષણવસ્ત્રવડે ગૃહણ કર્યું અને મોતીના સદૃશ આંસુઓની ધાર છોડતી શાવચ્છાપુત્રને હિતશિક્ષા આપવા લાગી કે-હે પુત્ર ! તમે સંયમ જીવનમાં પરાક્રમી થજો ! હે પુત્ર ! તમે તમારા આત્મ-હિતમાં અપ્રમાદી થજો ! આવા અનેક ઉત્તમ હિતશિક્ષા સ્વરૂપ આશીર્વાદો આપ્યા. શાવચ્છાપુત્રે એકહજારપુરુષો સાથે પંચમુષ્ટિલોચ કરી પ્રવજ્યા ગ્રહણ કરી. તે વાર પછી શાવચ્છાપુત્ર અળગાર થયા, ઈર્યાસમિતિ આદિવાલા થયા. અરિષ્ટનેમિપ્રમુએ અભ્યાસઆદિ માટે સ્થવિરોને સોંપ્યા. સ્થવિરો પાસેથી ચૌદપૂર્વ મળ્યા અને ઘણી કઠીન તપસ્યાઓ કરવા લાગ્યા. એક સમયે હજાર શિષ્યસંપત્સહિત વિહાર કરવાની પ્રસુપાસે આજ્ઞા માગી અને પ્રસુએ વિચરવાની આજ્ઞા આપી. તે વાર પછી હજાર શિષ્યો સહિત ગ્રામાનુગ્રામ વિચરવા લાગ્યા.

શૈલક્રાજા—શાવચ્છાપુત્રઆચાર્ય વિચરતા શૈલકપુર નામના નગરના સુશ્રૂર્મિભાગ નામના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા, શૈલકપુરનો રાજા શૈલક નામનો છે. તેને પદ્માવતી નામની રાણી છે, મંડુક નામનો યુવરાજ છે, અને પંથક વગેરે પાંચસો મન્ત્રિઓ છે. શૈલકરાજા-શાવચ્છાઆચાર્ય સમોવસર્યાનું શ્રવણ કરી સપરિવાર વંદનાર્યે આવ્યો અને ધર્મકથાનું શ્રવણ કર્યું. આ વસંતે ઘણાઓએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી, શૈલક-નરપતિ સંયમ ગ્રહણ કરવા શક્તિવાન ન થવાથી પંચઅણુવ્રતો વગેરે ભૂદે શ્રમણોપાસક થયા અને જીવ-અજીવ આદિ તત્ત્વોને મળ્યા. પંથક વગેરે પાંચસો મન્ત્રિઓ પણ શ્રમણોપાસક થયા.

સુદર્શનશેઠ—શાવચ્છાઆચાર્ય ત્યાંથી વિચરતા ૨ સોગંધિકા નામની નગરીના નીલશોક નામના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. તે નગરીમાં ઘણો

ધનાઢ્ય સુરર્શન નામનો નગરશેઠ વસે છે. ત્યાં ઇક વહત શુકનામનો સાંલ્યમતનો પરિત્રાજક ઇકહજારના પરિવાર સાથે આવેલો. તેનો ઉપદેશ સાંમઢી સુદર્શનશેઠે તે પરિત્રાજકનો શૌચમૂલ ધર્મને અંગીકાર કર્યો હતો, તે સુદર્શનશેઠ થાવઢ્ઢાપુત્રઆઢાર્યને પધારેલા જાણી તેમની દેશના સાંમઢલા ગયો અને દેશના શ્રવણ કરી દેશનાંતે વિનીતભાવે પૂછલા લાગ્યો કે-હે ભગવન્ ! આપનો ધર્મ કિં મૂલક છે? થાવઢ્ઢાઆઢાર્યે તેના જવાબમાં જણાવ્યું કે-વિનયમૂલક અમારો ધર્મ છે. તે વિનય પળ બે પ્રકારનો છે, ૧ અગારવિનય-૨ અળગાર-વિનય. ૧ અગારવિનય ઇટલે-પાંચમહાવ્રત, સાત શિક્ષાવ્રત, અગ્યાર ઉપાસકપહ્મિમાઓ. ૨ અળગારવિનય ઇટલે-પાંચમહાવ્રત, અઢાર પાપસ્થાનકોનો ત્યાગ, દશ પ્રકારે પચ્ચસ્વાળ અને મિશ્ત્રુની વાર પ્રતિમાઓ. આ બે જાતના વિનયથી યાવત્ ઓઠે જાતિના કર્મો દૂર કરી લોકોત્તર-અનુપમ મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ થાય છે. થાવઢ્ઢાપુત્રઆઢાર્યે-સુદર્શનશેઠને પૂછ્યું કે હે મહાનુભાવ ! તમારો ધર્મ કિં મૂલક છે ? સુદર્શનશેઠે કહ્યું કે-અમારો ધર્મ શૌચમૂલક છે, ઇમ કહી પોતાના ધર્મને વિસ્તારપૂર્વક વર્ણવ્યો. આ સાંમઢી થાવઢ્ઢાપુત્રઆઢાર્યે તેને જણાવ્યું કે-હે સુદર્શન ! હું ઇક વાત પૂછું ? કે-કોઈ માળસ લોહીથી ઁરડાયેલ વઢ્ઢને લોહીથી ધોવે તો શું તે વઢ્ઢ શુદ્ધ થાય ? સુદર્શને ઉત્તરમાં જણાવ્યું કે-ના ! ના ! ઇતો કઢ્ઢી ન બને ! ત્વારે થાવઢ્ઢાપુત્રે કહ્યું કે તમારો ધર્મ અઢારપાપસ્થાનકોના પરિહાર વિનાનો કર્મમલથી ઁરડાયેલ છે તે આત્માને કેવી રીતે શુદ્ધ કરનારો થાય ? વગેરે વિસ્તારથી સમજાવ્યું. આથી તુરત પ્રતિબોધ પામેલા સુદર્શનશેઠે જિનમતની સઢ્ઢહળા સ્વીકારી અને પરમશ્રાવક વન્યા અને જીવાદિતત્ત્વને પામ્યા.

સુદર્શનશેઠે વિનયમૂલધર્મ સ્વીકાર્યો છે તેવું જાણી શુકપરિત્રાજક સપરિવાર ત્યાં આવ્યો અને થોઢા શિષ્યો સહિત સુદર્શનશેઠને ત્યાં ગયો પળ સુદર્શનશેઠે તેવું સન્માન ન કર્યું. આ જોઈ શુકપરિત્રાજકે પૂછ્યું શેઠ તમારી શ્રદ્ધા કેમ ફરી ગઈ ? સુદર્શનશેઠે ઉત્તરમાં કહ્યું-

में थावच्चापुत्र नामना जैनाचार्यनी पासे जैनधर्म स्वीकार्यो छे वगैरे विस्तृत बीना कही. शुक्रपरित्राजके पोताने साथे लई त्यां जवानी मनोकामना दर्शावी तेथी शुक्रपरित्राजकनी साथे सुदर्शनदोठ गया. शुक्रपरित्राजके थावच्चापुत्रआचार्य साथे विविध प्रश्नोनी छणावट-पूर्वक विचारणा करी अने शौचयुलक सांख्यमतनी असारता जाणी तुरत त्रिदंडकनो त्याग कर्यो, पंचमहाव्रत उच्चरी अणगार धर्मनो स्वीकार कर्यो अर्थात् तेओ जैनसाधु थया, गुरु पासे विनयपूर्वक अध्ययन आदि करी चौदपूर्वी थया अने गीतार्थपणे हजार शिष्यो साथे आमानुगाम विचरबा लाग्या.

थावच्चापुत्रआचार्य घणा वर्षो सुधी भव्यजीवोने प्रतिबोध करी शत्रूंजयगिरि उपर महिनानुं अनशन करी सर्व कर्मनो क्षय करी केवलज्ञान प्राप्त करी मोक्षे पवार्या.

एकदा शुकाचार्य हजार शिष्योना परिवार साथे विचरता विचरता शैलकपुर नगरमां सुंभूमिभाग नामना उद्यानमां समोवसर्या. द्वादशव्रतधारक श्रमणोपासक शैलकराजा पांचसो मन्त्रीओ आदि परिवारसह वंदना अर्थे आढ्या, देशना श्रवण करी भवनेर्वेद थवाथी मंडूकपूत्रने राज्य पर बेसाडी दीक्षा लेवानो विचार कर्यो, महेले आवी पंथक आदि पांचसो मन्त्रीने स्व अभिप्राय जणाव्यो अने पूछ्युं के तमारो शो अभिप्राय छे ? मन्त्रीओए पोते पण साथे जीवननी सफलता मेलववा चारित्रिने अंगीकार करवानो अभिप्राय दर्शाव्यो. तयारपछी राज्याधिकारीओद्वारा योग्य व्यवस्था करावी मंडूककुमारनो राज्याभिषेक करी बहोळा आडम्बरपूर्वक पांचसो मन्त्रीओ सहित शैलकराजाए शुकाचार्य पासे दीक्षा ग्रहण करी, गीतार्थोनी निश्रामां अग्यार अंग भणी बन्ने प्रकारनी शिक्षा प्राप्त करी

અનુક્રમે ગીતાર્થ થયા. પંથગ વિગેરે પાંચસો શિષ્યો સાથે-ગ્રામાનુયામ વિહાર કરતા, જ્ઞાન-ધ્યાન-સંયમ વગેરેમાં તત્પર રહેતા અનેક મહાજીવોને પ્રતિબોધના લાગ્યા.

શુકાચાર્યે હજાર શિષ્યોના પરિવાર સાથે પુંડરીકગિરિ પર પધારી અનંશન સ્વીકારી મોક્ષે ગયા.

શૈલકરાજર્ષિની શિથિલતા—એક સમય શૈલકરાજર્ષિને અન્તપ્રાન્ત-લ્હા-શુષ્ક-આહારઆદિના કારણે દાહજ્વરનો રોગ ઉત્પન્ન થયો, કિન્તુ શરીરવિષે મમત્ત્વરહિત નિષ્પ્રતિક્રમતા ગુણની દૃઢતા પ્રાપ્ત કરેલા તેઓ કોઈ પણ જાતની ચિકિત્સા કરાવતા નથી. અનુક્રમે વિચરતા વિચરતા શૈલકપુર વિષે પધાર્યા, ત્યાં તેમનો સાંસારિકપુત્ર-મંડુકરાજોને તેમના આગમનની સ્વર પડતાં સપરિવાર વન્દના કરવા આવ્યો. ધર્મકથા શ્રવણ કર્યા પછી શરીરના રોગની ચિકિત્સા કરાવવાનો આગ્રહ કર્યો અને તેની વૈયાવઙ્ગાદિનો લાભ પોતાને આપવા વિનંતિ કરી. શૈલકાચાર્યે તેની વિનંતિનો સ્વીકાર કર્યો અને શિષ્યોના પરિવાર સહિત શૈલકપુરનગરમાં પધાર્યા અને યાનશાલામાં ઉતર્યા.

રાજાના બોલાવવાથી આવેલા ચિકિત્સકવૈદ્યોએ ચિકિત્સા કરી અને દવા કરી તેમાં મદ્યપાનનું અનુપાન ઉપદેશ્યું. મહિતવ્યતાના યોગે શૈલકાચાર્યે તે પ્રમાણે કરતાં રોગની શાન્તિ થઈ ગઈ અને રોગ જવાથી તેમ રાજ્યના આહારાદિથી ઋદ્ધ-પુદ્ગ થયા પણ તેમાંથી પરિણામ એ આવ્યું કે તેઓ મદ્યપાન અને રાજ્યના આહાર વગેરેમાં અતિ આસક્ત થયા તથા શિથિલવિહારી થયા. અર્થાત્ ત્યાંજ સ્થિરતા કરી. તેમની શિથિલતા અને આસક્તિ જોઈ પંથકને ગુરુ મળાવી, વાકીના શિષ્યો વિહાર કરી ગયા. પંથકમુનિ અનન્ય ભક્તિપૂર્વક ગુરુની સાથે રહ્યા પણ સ્વ આચારમાં શિથિલતા લાઘવા દીધી નહીં અને ગુરુભક્તિમાં તત્પર રહ્યા.

એક સમય કાર્તિક ચૌમાસીને દિને પળ તેઓ મદ્યાદિના નશામાં ઉન્મત્તની જેમ સુતેલાં છે. -પંથકમુનિ દેવસિકપ્રતિક્રમણના ક્ષામણા પછી કાર્તિક ચૌમાસીના ક્ષામણ કરવા આચાર્યને પગે હાથ મૂકતાં મદ્યના ઘેન સાથે આવેલી નિદ્રામાં મંગ થવાથી આચાર્ય ક્રોધાય- માનથયા છતાં પંથકમુનિ વિનીતભાવે નિદ્રામાં કરેલ સ્વલનાના વદલે ક્ષમાપના કરવા લાગ્યા અને ચૌમાસીના ક્ષામણની હકીકત જણાવી.

શૈલકરાજર્ષિનો પશ્ચાત્તાપ અને મોક્ષમાર્ગનું સાધનું—

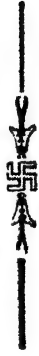
મવિતવ્યતાના યોગે પંથકમુનિએ કરેલી ક્ષમાપનાએ શૈલકરાજર્ષિના અધ્યવસાય પલટી ગયા અને પોતાની શિથિલતા આદિની આત્મસાક્ષીએ નિંદા કરવા લાગ્યા અને પંથકને સ્વમાવી ઉદ્યત વિહાર કરવા તન્મય થયા અને મંડુકરાજાને જણાવી વસ્તિ મળાવી ઉદ્યત વિહાર કર્યો અને પ્રમાદને દૂર કરી પ્રામાન્યપ્રાપ્ત વિચરવા લાગ્યા.

આ શ્રવણ થવાથી હર્ષિત થયેલા પહેલાં શિથિલતા જોઈને છૂટા પડેલા શિષ્યો પાછા આવીને મળ્યા. ઘણા વર્ષ સંયમ પર્યાય પાઠી સ્વશિષ્યો સહ શ્રીપુંડરીકગિરિ જઈ મહીનાનું અનશન કરી ઓઠે કર્મો સ્વપાવી કેવલજ્ઞાન પામી મોક્ષે ગયા.

ઉપસંહાર—

જે સાધુ સાધ્વી પ્રાપ્ત થયેલા શિથિલતાદિદોષોનો ત્યાગ કરી શૈલકાચાર્યની જેમ સ્વદોષોનો ત્યાગ કરશે તે આત્મકલ્યાણ સાધી મોક્ષસુખને પામશે !

આ રીતિએ પાંચમા શૈલકરાજર્ષિ અધ્યયનનો સારાંશ સમાપ્ત થાય છે.

॥ षष्ठ-तुम्बकाध्ययन-सारांशः ॥

ते काले, ते समये चरमतीर्थकरप्रभु महावीरदेव एकदा विचरता विचरता राजगृहीनगरमां पधायी, प्रभुने पधारेला जाणी अणिक-राजा सपरिवार वंदना करवा आव्या अने धर्मदेशना श्रवण करी सहु स्व स्व स्थाने गया, ते समये प्रथम गणविभु श्रीगौतम-स्वामीजीए प्रभुने विनयपूर्वक वन्दना-नमस्कार करी पूछ्युं के-हे भगवन् ! जीवो भारे अने हलका शायी थाय छे ? प्रभुए जणाव्युं के-हे गौतम ! जेवी रीते कोइ माणस बराबर सुकायेला तुम्बडाने डाभना घासथी वींटी माटीनो लेप करी त्यारबाद तडके सुकवे, अने बराबर सुकाया बाद फरी तेना उपर डाभना घासथी वींटी माटीनो लेप करी बराबर सुकबे; एवी रीते यावत् आठवार लेपादि करवानुं करे त्यारबाद तेने अगाध ऊंडा पाणी विषे तरतु मेले तो ते तुम्बडु स्वाभाविक तरवा योग्य वजनवाळुं होवा छतां घास अने माटीना लेपोना वजनथी डुबी जाय अर्थात् ते पाणीना तलीए जाय छे, तेज तुम्बडु पाणीमां रहेवाथी भींजाई माटी दूर थवाथी अने वींटळायेल घासना कोहवाइने दूर थवाथी जल उपर तरे छे अर्थात् ए स्व स्वभावथी तरवा मांडे छे.

तेवी रीते हे गौतम ! संसारमां रहेला जीवो प्राणातिपातादि अदारपापस्थानकोथी उपजेल आठप्रकारना कर्मोना लेपथी भारे श्रयेला अगाध संसारसमुद्रमां डुबे छे किन्तु धीमे धीमे धीमे धर्मना उत्तम अनुष्ठानोद्वारा आठे कर्मोने दूर करतो हलकापणाने प्राप्त थइ यावत् लोकना अग्रभागे-मोक्षे पहोचि छे.

॥ સસમ-શ્રીરોહિણીઅધ્યયન-સારાંશઃ ॥

રાજ્યધીનગરમાં ધન્યનામે સર્થવાહ હતો, તેને મદ્રાનામની સ્ત્રી હતી, ધનપાલ, -ધનદેવ-ધનગોપ-ધનરક્ષિત નામના ચારપુત્રો હતા, તેઓને અનુક્રમે ઉજ્જિતા-મોગવતી-રક્ષિકા અને રોહિણી નામની સ્ત્રીઓ હતી. એક સમયે પોતાની પાકેટવય થવાથી વિચાર આવ્યો કે-કોણજાણે ક્યારે પક્ષ્થવાથી સુકાયેલ પાન(પત્ર)ની જેમ હું સ્ત્રી પડું અને પાછલ આ મ્હારું વિશાલ કુટુંબ વ્યવસ્થા વિનાના વહીવટો કરીને હતવિહત ન થાય માટે સહુ-સહુની લાયકાત પ્રમાણે નવવધુઓને કાર્યોની વહેંચણ કરીને વ્યવસ્થા કરું જેથી મ્હારી મેલવેલી આબરુ વગેરે સચવાય અને કુટુંબ-પરિવાર દુઃખી ન થાય. આવો વિચાર કરી પૂત્રવધૂઓની પરીક્ષા કરવા માટે જ્ઞાતિ-બંધુઓને બોલાવી યોગ્ય સત્કાર કરીને મોજન આદિ કરાવી પહેરામણી અર્પણ કરી. સહુ સ્વજનોની સમક્ષ પૂત્રવધૂઓને બોલાવી અસ્વપ્ન ડાંગરના પાંચ પાંચ દાણાઓ મારપૂર્વક મલામણ કરી અર્પણ કર્યા, અને કહ્યું કે-હું જ્યારે માંગું ત્યારે મને આપજો. આત્રા સસરાજીના વચનો શ્રવણ કરી સહુ સહુની યોગ્યતા પ્રમાણે તેનો (ડાંગરના પાંચ દાણા સંબંધનો) વિચાર કર્યો.

પ્રથમ પૂત્રવધૂ સસરાજી આપે છે માટે આ નજીવી चीज છે છતાં લેવી જોઈએ એમ ધારી લીધા અને વિચાર કરવા લાગી કે આટલો સમારંભ કરી સસરાજી કંઈ અમૂલ્ય વસ્તુ અર્પણે પળ આ તેમને દુદ્ધાવસ્થામાં શું સુશ્યું કે ડાંગરના દાણા આપ્યા, સસરાજી જ્યારે માંગશે ત્યારે મરેલા ડાંગરના કોઠારમાંથી આપી દૃશ્ય એમ કરી તે દાણાને કચરામાં ફેંકી દીધા.

બીજી પુત્રવધૂ સસરાજી દુદ્ધ છે, માનનીય છે, ઘણા અનુભવી છે. આ તેમની નાની સી પળ પ્રાસાદી છે, આને સાચવવાની જરૂર નથી એમ કરી પોતે વડીલની પ્રાસાદી ધારી સ્વાઈ ગઈ.

ત્રીજી પુત્રવધૂં પોતાની બુદ્ધિને દોડાવી કે-લાલ્લોનો વેપાર કરનાર, વ્યવહારકુશલ એવા સસરાજીંણ આવા વિશાલ સમારમ્મને યોજી વિના કારણે કંઈ આ દાળા આપે નહીં તેમ સાચવવાની પાકી ભલામણ પળ કરે નહીં માટે પ્રાણની જેમ સાચવી રાલ્લવા ણમ વિચારી એક ઢવીમાં રાલ્લી વરોબર સાચવવા લાગી.

ચોથી પુત્રવધૂં સ્વબુદ્ધિવૈભવથી વિચાર કર્યો કે-સસરાજીંણ આ કાર્ય બુદ્ધિની પરીક્ષા માટે જરૂર હોવું જોઈએ. તે પાંચે દાળા પોતાના વિશ્વાસુ માણસોને બોલાવી કેટલીક ભલામણ કરી તેમની દ્વારા પીયરમાં મોકલ્યા. પીયરીયાઓએ પુત્રીની ભલામણ મુજબ જુદા સ્વેતરમાં વાલ્યા, અને તેમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા દાળાઓને દરવર્ષે વારંવાર વાવવા માંડ્યા, પાંચ વર્ષે તો તે દાળાનો કોઠાર થયો છે.

જ્યારે પાંચવર્ષ થયાં ત્યારે ધન્યસર્થવાહે વિચાર કરી ચારે પુત્રવધૂંઓને સર્વજ્ઞાતિજનોનો પૂર્વની માફક સમારમ્મ કરી બોલાવી અને સર્વની સમક્ષ તે દાળાની માગણી કરી.

પ્રથમ પુત્રવધૂં તુરતજ કોઠારમાંથી પાંચ દાળા લાવી સસરાજીંને અર્પણ કર્યા, સસરાજીંણે તેને પુછ્યું ત્યારે પોતાની સત્ય હકીકત કહી અને કોઠારમાંથી લાલ્યાની જાહેરાત કરી, શેટે જરા ગુસ્તો બતાવી ઘરમાં વાલ્યાનું, કચરો સાફ કરવા વિગેરેનું કામ તેને સુમત કર્યું.

બીજી પુત્રવધૂં આપની પ્રાસાદીમાની લાઈ ગઈ છું, તેમ જળાબ્ધુ તેને સસરાજીંણ રસોડાનો તમામ કારભાર સુપ્રત કર્યો.

ત્રીજી પુત્રવધૂં પ્રાણની માફક આપની પ્રાસાદી માની તે દાળા સાચવી રાલ્યાનું જળાવી રજુ કર્યા, તેને સસરાજીંણ ધરના સ્વજનચીપળાણે સ્થાયી પેઢીના પટારા વગેરેની ચાવીઓ સોંપી.

ચોથી પુત્રવધૂં કહું કે-પિતાજી ! મ્હારા પીયરે તે પાંચ દાણા લેવા માટે ગાડાં મોકલ્યાં. આવા પ્રકારના જુવાબથી આશ્ચર્ય પામેલા સસરાજીએ ખુલાસો પૂછ્યો. પટેલે તેણીએ તે પાંચ દાણાથી ભરાયેલ કોઠારોની વિગત જણાવી અને તૂટ ગાડાં મોકલી મંગાવ્યા. સસરાજીએ અતિઆનન્દિત બની તેના હુબ વલાણ કરી સર્વજન સમક્ષ આજ્ઞા કરી મુલ્ય સ્વામિની નીમી અને તેનાજ હુકમમાં બધાને રહેવાની મલામણ કરી, પોતાને પણ ચોથી પુત્રવધૂના પ્રતાપે આજ્ઞા કરી સુલી થશે એવી જાત્રી થઈ.

ઉપસંહાર—

આવી રીતે જે સાધુ પાંચમહાવ્રતોને પ્રથમવહૂની જેમ ફેંકી દે છે, દીક્ષાને છોડી દે છે તે આમલ અને પરમલમાં દુઃખી થાય છે. જે સાધુ બીજીવહૂની જેમ પાંચમહાવ્રતનો દુન્યવી ભોગો મેલવવામાં ઉપયોગ કરે છે, તે પણ નિંદનીય બને છે અને ભલે રહ્યું છે. જે સાધુ ત્રીજી વહૂની જેમ મહાવ્રતોને સાચવી રાખે છે તે વલાણવા લાયક બની પરમલમાં સુખ પામે છે. જે સાધુ ચોથી વહૂની જેમ ઉત્તરોચર સંયમગુણની વૃદ્ધિ કરી નિરતિચાર સંયમ પાળે છે, તે અહિં પણ માનનીય-પૂજનીય થાય છે અને જોડા મલોમાં મોક્ષ લક્ષ્મી પામે છે.

॥ અષ્ટમ-શ્રીમહીઅધ્યયન-સારાંશ: ॥

હે જંબૂ ! તે કાલે અને તે સમયે જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં મહાવિદેહકેત્રમાં સલિલવતિ નામના વિજયમાં વીતશોકા નામની દેવલોકના સદૃશ નગરી હતી, તે નગરીની બહાર ઇંદ્રકુમ્ભ નામનું ઉદ્યાન હતું અને બલ નામનો રાજા હતો. તે નૃપતિના અન્તેપુરીમાં

ધારણી વગેરે ૧૦૦૦ એક હજાર રાણીઓ હતી. એક સમયે ધારિણી રાણીએ અર્ધજાગ્રતઅવસ્થામાં સીંહનું સ્વપ્નું જોયું અને જાગ્રત થઈ, યાવત્ તેણીને મહાબલ નામનો પુત્ર થયો, યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત થયે તેમના માતાપિતાએ પાંચસો રાજકન્યાઓ સાથે પાળીગ્રહણ (લગ્ન) કર્યું તેઓ સાથે મહાબલકુમાર સુલ્તાનન્દ મોગવી રહ્યો છે.

તેવામાં સ્થવિર મહાત્માઓ હન્દ્રકુમ્ભ ઉદ્ધાનમાં સમવસર્યા, બલરાજા સપરિવાર તેમની વાળી શ્રવણ કરવા પધાર્યા અને તેમની વાળી શ્રવણ કરી વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થવાથી મહાબલકુમારને રાજ્યવિષે સ્થાપન કરી દીક્ષા ગ્રહણ કરી. અગીઆર અંગી થયા, ઘણા વર્ષો સંયમજીવન પાળી ચારુપર્વત ઉપર માસના ઉપવાસ કરી મોક્ષે પધાર્યા.

રાજ્યસિંહાસને વિરાજેલ મહાબલ રાજાને કમલશ્રી રાણીથી બલમદ્ર નામનો પુત્ર થયો તેને યુવરાજપણે સ્થાપ્યો, મહાબલરાજાને બાલમિત્ર રાજાઓ-૧ અચલ ૨ ધરણ ૩ પૂર્ણ ૪ વસુ ૫ વેસમણ ૬ અભિચન્દ્ર હતા આ સાતે મિત્રોએ અંદરોઅંદર એક સાથે સંયમ ગ્રહણ કરવાનું નક્કી કરી રાવેલેલું, એક સમયે હન્દ્રકુમ્ભ ઉદ્ધાનમાં સ્થવિરમહાત્માઓ પધાર્યા તેમની વાળી શ્રવણકરી બલમદ્ર-કુમારને રાજ્યસિંહાસને સ્થાપન કરી સાતે મિત્રોએ સંયમ ગ્રહણ કર્યું. અગીઆર અંગના અભ્યાસી થયા અને ઘણા વર્ષો સંયમમાં ગયા પછી એકસમયે આપણે સાતેયે એક સરસો તપ કરવો તેવું નક્કી કર્યું અને વિંશસ્થાનકની આરાધના કરવા લાગ્યા કિન્તુ કપટથી કંદેક બ્હાનું કાઢી મહાબલમુની મહાત્મા વધુ તપ કરે છે આથી તેમને સ્ત્રીનામગોત્રકર્મ ઉપાર્જન કર્યું અને વિંશસ્થાનકતપથી તીર્થંકરનામકર્મ બાંધ્યું.

સીંહનિષ્ક્રીડિત નામનો મહાન્ તપ સાતેય મિત્રે કર્યો યાવત્ વે મહિનાના ઉપવાસ કરી ચારુપર્વત ઉપર અમશન કરી કંદક ન્યૂન

૮૪ લક્ષ્યવર્ષનું, સાધુપણું પાઠી ૮૪ ળાસપૂર્વનું આયુષ્ય પૂર્ણકરી કાલધર્મપામી જયંતનામના વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા. જયન્ત-વિમાનવિષે વત્રીસસાગરોપમની ઉત્કૃષ્ઠસ્થિતિ છે. મહાબલદેવ સિવાયના છ મિત્રદેવોનું આયુષ્ય વત્રીસસાગરોપમમાં કંઈક ન્યૂન છે અને મહાબલદેવનું આયુષ્ય વત્રીસસાગરોપમ પૂર્ણ છે, દેવસવનો ક્ષય થયે છતે ય્યવીને છપ્ જળા સુદ્ધ માતા-પિતાવાળા વંશેમાં જુદાજુદા રાજાઓને ત્યાં જન્મ્યા.

મહીકુમારીનો જન્મ—

મરત્સેન્નમાં મિથિલા નામની રાજધાની છે ત્યાં કુમ્ભકનામનો રાજા છે, તે રાજાને પ્રભાવતી નામની રાણી છે. સદરહુ રાણીની કુલ્લિવિષે હેમંતઋતુના ચોથે માસે, આઠમાપસવવાઢીએ ફાલ્ગુનસુદિચતુર્થિદિને મધ્યરાત્રિવિષે જયન્તવિમાનથી મહાબલદેવનો જીવ ઘ્યવી ઉત્પન્ન થયો અર્થાત્ ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયો, પ્રભાવતીરાણીને અર્ધજાગ્રત અવસ્થામાં ચૌદ મહાસ્વપ્નાઓ આવ્યા, (અત્ર સવિસ્તર હકીકત વર્ણન વીરપ્રમુના વર્ણન સમાન જાળવી). પ્રભાવતીદેવીને ગર્ભના પ્રભાવે જે જે દોહદો થાય છે, તે તે દોહદો પૂર્ણ કર્યા, નવમાસ—સાઢાસાત દિવસ પૂર્ણ થયે છતે, હેમંતઋતુના પ્રથમમાસે માગશર સુદિ અગીઆસે મધ્યરાત્રિએ અશ્વિની નક્ષત્રનો યોગ આવ્યે છતે નિરોગી ણવા ઓગણીસમા તીર્થંકર શ્રીમહીનાથને જન્મ આવ્યો. (અત્ર દિકુમારીઓનો મહોત્સવ, ચોસઠ ઇન્દ્રોનુ મેરુશિખરપર લહ્ જવું, નંદીશ્વરદ્વીપે મહિમા કરવો વગેરે વીરપ્રમુના વર્ણન સમાન જાળવું). તે પુત્રીનું માતાપિતાએ મહીકુમારી ણવું પવિત્ર નામ પાડ્યું, અતુલ્ય શોમાવાળી તે કુમારી બાલભાવ મુક્ત થતાં યોવન—લવણ્યથી ઉત્કૃષ્ઠરૂપ અને શરીરવાળી થઈ, કંઈક ન્યૂન ણવા સો વર્ષ થયે વિપુલ ણવા અવધિજ્ઞાનથી છપ્ પ્રતિબુદ્ધિ યાવત્ જિતશત્રૂરાજાને ઉત્પન્ન થયેલા પૂર્વના છપે મિત્રરાજાઓને જોયા, તે વાર પછી

અસેકવણિકકવિએ શુક અનેકસુતઅંગુલું મોહનર કસવું અને તેના મન્યપ્રામમાં છમર્ધર કરાવ્યાં, તે મોહનરના મુલ્ય દરવા-
જાની ડસીક્ર મોહનરમાં એક મણીપીટિકા રચીને તે જ્યાર પોતાના સરલા કપ ઢાળવાળી સોવનઅવસ્થાએ દીપતી મસ્તકના મારગમાં
છિદ્રવાળી અને ઉપર સુન્દર કમલોતા ઢંકણવાળી પ્રતિમા કરી, તે પ્રતિમાના પોલ્કામાં રૂપરશ્મી હંમેશાં સુન્દર એવો આહાર નાંચી
ઢંકણ વંધ કરે છે. જ્યારે જ્યારે આહાર નાસવા ઢાંકણ સોલે છે ત્યારે ત્યારે મરેલાસર્પકરતાં પણ અનિદ્ર ગંધ નીકલે છે.

૧૧ પ્રતિબુદ્ધિ ।

(૧) કૌશલદેસાવિષે સાકેત નામની નગરી છે, ત્યાં પ્રતિબુદ્ધિ નામનો રક્ષકુરાજા રાજ્ય કરતા હતા, પદ્માવતી નામની રાણી
અને સુબુદ્ધી નામનો પ્રધાન હતો. નાગપૂજાનો દિવસ આવે છતે સ્વપતિ પ્રતિબુદ્ધરાજાને પદ્માદેવી રાણીએ વિનંતી કરી કે-હે સ્વામી !
કાલે નાગપૂજાનો દિવસ છે તો આપની આજ્ઞાથી ત્યાં મહોત્સવમાં આપની સાથે જવા રચ્છું, રાજાએ તેની વિનંતિનો સ્વીકાર કર્યો અને
મહોત્સવને વધુ દીપાવવા માટે અને આવવા માટે જુદુન્વિજોને જણાવ્યું, અને માલીને જણાવ્યું કે-પંચવર્ણના પુષ્પોનો અતિ શોભાવાળો
દહો અને નિવિધપ્રકારના ચિત્રોથી આશ્ચર્યયુક્ત પુષ્પનો મંડપને તું વનાવ ! માલીએ પણ રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે વધુએ તૈયાર કર્યું. નગરની
અંદર અને વહાર સારી રીતે વિમૂળા કરાવી, પ્રતિબુદ્ધિરાજા તથા પદ્માવતીરાણી સપરિવાર અતિ પવિત્ર થઈ આહમ્બરસહ નાગમન્દિરે પધાર્યા.
ત્યાં ચોમ્મ રીતે પુજા વિગેરે કસી પુષ્પમંડપમાં પધાર્યા ત્યારે માલીએ વનાવેલો અતિશોભાયુક્ત પુષ્પનો દહો રાણીનો જોઈ આશ્ચર્યમય
બનેલ રાજાએ પ્રધાનને પૂછ્યું કે-હે પ્રધાનજી ! આ રાણીના દહા સરસો કોઈ જગોએ તમે દહો જોયો છે ! પ્રધાને ઉત્તર આપતાં જણાવ્યું
કે-હે રાજન્ ! હું જ્યારે આપની આજ્ઞાથી-નૂતનપળાથી મિષ્ઠાનગરીએ ગયો હતો ત્યારે હુંમકારાજાની પૂચી મહાની પાસે જો દહો મેં

જોયો હતો તે દહો આ દહા કરતાં હજારગુણો તેજસ્વી હતો, તેમ તે કુમારી પણ અતિરુપલાવળ્યનાં તેજથી શોભતી હતી. પ્રતિબુદ્ધિરાજાણ દૂતને બોલાવી મહીકુમારી મારી સાથે વરાવે તેવું કથન કરી કુમ્ભરાજા પાસે મોકલ્યો. તે પણ મિથિલાનગરીમાં ગયો અને કુમ્ભરાજાની રાજસભામાં ગયો.

। ૨ ચન્દ્રચ્છ ।

તે કાલ અને સમયે અંગદેશમાં ચંપાનામની નગરી હતી. ત્યાં ચન્દ્રચ્છ નામનો રાજા હતો, તે ચંપાનગરીમાં અરહન્નમુસ નાવવાણિજ્ય કરનારા વહેપારીઓ વસે છે, અરહન્ન-ધનાલ્લ શ્રમણોપાસક—શ્રાવક હતો, તે જીવાદિતત્ત્વોને જાણનારો ધર્મિષ્ઠ હતો.

અરહન્ન શ્રમણોપાસકની પરીક્ષા—

અરહન્ન શ્રાવક એક સમયે ઘણા નાવવાણિજ્યના વહેપારીઓને લઈ અનેક પ્રકારનાં કરીઆણનાં વાહણો મરી શુભમુદ્ધર્તે સમુદ્રની મુસાફરી કરવાવાળા ધંધા અર્થે જતાં સેંકડો ગાડ સમુદ્રનું ઉછંધન કર્યા વાદ-અતિવ્યાદોને કરતો અને અતિભયંકરસ્વરૂપથી મય ઉત્પન્ન કરતો આવતો પિસાચ જોઈ અરહન્નશ્રાવક સિવાયના તમામ મનુષ્યો મયથી કંપવા લાગ્યા અને પોતપોતાના દેવોનું શરણ કરવા લાગ્યા. અરહન્નશ્રાવક તે પિશાચને જોઈ અને થતા ઉત્પાદો દેખી વહાણના એક ભાગને વલ્લથી પ્રમાર્જી મય પામ્યા વિના હસ્તકમલ જોડી અરિહંતનું સ્મરણ કરી જ્યાંસુધી આ ઉપસર્ગથી ન મુક્ત થવાય ત્યાંસુધીનું સાગારિક ભક્તપન્થક્ષણ કરી કાઝસ્સગમાં રહ્યો. પિશાચ અરહન્નશ્રાવકને કહેવા લાગ્યો કે—હે અરહન્ન ! હું શીલવ્રત-ગુણવ્રત પાપનાપન્થક્ષણ અને પોષધઉપવાસવાળો તું હોવાથી ચલાયમાન કરવા-શોભ પમાડવા અને પેંકી દેવા વિગેરેમાં અશક્ત છું, પરન્તુ બે આંગલીથી વહાળને પકડી આકાશમાં ઘળે ડુંચે ઉછાલી નીચે

પાડી અનેકઘાર ઇમ કરી તને દુઃખીઓ કરી આર્તધ્યાન રોદ્રધ્યાનથી અસમાધિપણે અકાલે નાશ કરવા સમર્થ હું!!! આમ કહેવા છતાં અરહન્તને નિશ્ચલ દેહી પિસાંચે અનેક પ્રકારના દુઃસહ ઉપસર્ગો કરવા માંઢ્યા અને સન્માર્ગમાંથી ચલાયમાન કરવાના તેના તે વઘાયે ઉપસર્ગો નિષ્ફલ ગયા ત્યારે પોતાનું પિસાંચરૂપ સંહરી લઈ પોતાનું દિવ્યરૂપ વિકુર્ચી અરહન્ત શ્રાવકને તેની નિશ્ચલતાનાં સૌધર્મહન્દ્રે કરેલાં વલાણ અને પોતાનું તે વલાણનું સહી ન શકવું અને પરિક્ષા કરવા આવવું તેમ પોતાના તમામ પ્રયોગોનું નિષ્ફલ થયાનું જણાવી વિનય-પૂર્વક વન્દના-નમસ્કાર કરી વારંવાર સમાવી જૈનધર્મની શ્રદ્ધા કરતો અરહન્તશ્રાવકને દિવ્ય વેકુંડલો અર્પણ કરી પોતે અહરિય થયો. ચન્દ્રચ્છરાજાએ મોકલેલ દૂત—

અનુકૂલવાયુના પ્રતાપે અરહન્તશ્રાવક વગેરેનાં વઢાણો મિથિલાનગરીએ આવી પહોંચ્યાં. ત્યાંના રાજા કુંભ પાસે મેટણાં લઈને ગયા અને મેટણાં સાદરસમર્પણ કરી રાજ્યને યોગ્ય કુણ્ડલો માની તે દિવ્યકુણ્ડલો મેટ ધર્યાં. કુંભરાજાએ મહીકુમારીને આપ્યાં. તેને તે કુણ્ડલો પહેરી પાછાં આપ્યાં. ખુશ થયેલા રાજાએ જગત મુક્ત કરવાથી અને વેપારની છૂટ આપવાથી સારી રીતે ધંધો કરી સર્વે પાછા ચમ્પાનગરી આવી ગયા. ચન્દ્રચ્છરાજાને યોગ્ય વચ્ચે દિવ્યકુણ્ડલો મેટ તરીકે અર્પણ કર્યા તે ચન્દ્રચ્છરાજાએ સાદર સ્વીકાર્યા, અને દેશાન્તરનાં આશ્ચર્યો પૂછ્યાં. અરહન્તશ્રાવકે મિથિલાનગરીના કુંભરાજાની પુત્રી મહીકુમારીના આશ્ચર્યમર્યા રૂપ અને ગુણોનું વર્ણન કર્યું. આથી ઉત્પન્ન થયેલા આશ્ચર્યથી તેમ રાગોત્પત્તિથી કુંભરાજા પાસે મહીકુમારીનું માગું કરવા દૂત મોકલ્યો.

। ૩ રુપ્પી નુપતિ ।

તે કાલ અને તે સમયે કુણાલાનામના દેશમાં સાવસ્તિ નામની નગરી હતી. ત્યાં રુપ્પી નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેને

धारिणी वामनी राणी हत्ती अने सुबाहु नामनी पुत्री हत्ती. चातुर्मासना स्नाननो महोत्सव आब्ये छंते सुबाहुकुमारीए महोत्सव उजववा माटे पोतानो विचार रुपीराजाने जणाब्यो, रुपीराजाए कुटुम्बिपुत्रबोने बोलावी सविस्तर महोत्सव उजववानी बात जणावी. अति उत्साह्यी महोत्सव उजववां आनंद पामेला राजाए पोताना दूतने पूछ्युं के-बारवार दूतपणे फरतां तें आबो चातुर्मासना स्नाननो महोत्सव जोयो छे ! दूते बणाव्युं के-हुं एक वस्तु दूतपणे मिथिलानगरी गयो हतो त्यारे त्यां कुम्भराजानी मल्लीनामनी कुमारीनो जे चौमासी स्नान महोत्सव में जोयेलो तेना लाखसे मागे पण आ नथी. आ श्रवण करी चुरत मल्लीकुमारीने पोतानी साथे वराववानुं कहेवा माटे कुम्भराजा पासे दूतने रवाना कर्यो.

। ४ संख राजा ।

ते काल अने समये काशीनामना देशमां बणाससीनगरीमां काशीदेशनो संख नामनो राजा राज्य करतो हतो. मल्लीकुमारीनां दिव्य कुण्डलोनी संखी खुली जवाथी कुम्भराजाए सोनीओना समूहने बोलाब्यो अने दिव्यकुण्डलोनीं सांधो फरी सांधी आपवा जणावी. सोनी लोको ते कुण्डलो लइ जइने घणा उपायो कर्यो पण ते सांधो सांधी न शकाइ त्यारे राजा पासे जइ आवां बीजां कुण्डलो हमे करी आपीए पण आनी सांधो हमे सांधी शकीये तेम नथी. आ सांमली कोपायमान थयेला कुम्भराजाए तेओने देशपार कर्या, तेओ पण मोच्यती फरवसरी सवे लई बणाससीनगरीए गया अजे नगरी बहार घरवसरी राखी, संखराजा पासे त्यां वसवानी आज्ञा लेवा गया. संखसजाए देशांतरथी आवेला ते सोनारोने प्रश्न कर्यो के तमोने मिथिलाना राजाए आ माटे हदपार कर्या छे ! आवा प्रकारना प्रश्नना जन्नावमां ते सोनीओए कुण्डलोनी सांखीओनी बीना अने मल्लीकुमारीहुं वर्णन कइ. सोनारो पासेथी सांमलेल हकीकतने कारणे संखराजा

મહીકુમારી પ્રત્યે રામાવાલો થયો અને પોતાની સાથે તેનું લગ્ન થાય તેવું કહેણ કરવા શીઘ્રતાથી પોતાના દૂતને મિથિલાનગરી વિષે કુમ્ભ-
રાજા પાસે મોકલ્યો.

। ૫ અદીનશત્રૂ ।

તે કાલ અને સમયે કુરુદેશ નામનો દેશ હતો. તેમાં હસ્તિનાપુરનામનું નગર હતું. ત્યાં અદીનશત્રૂનામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. મિથિલાનગરીના રાજા કુમ્ભને મહીકુમારીથી લઘુવયનો મહ્મદીન્ન નામનો યુવરાજ કુમાર હતો. એક વસ્ત તે કુમારને ગૃહઉદ્યાનવિષે ચિત્રસમા ચિતરાવાની પ્રબલ માવના થઈ આથી ચિત્રકારોના સમૂહને બોલાવ્યો અને ચિત્રસમા ચિતરાવાની આજ્ઞા કરી, સર્વે ચિત્રકારોણ પ્રથમ મીતરૂપપીઠિકા શુદ્ધ કરી જુદા જુદા પ્રકારના રૂપો ચિતરાવા લાગ્યા. આ ચિત્રકારોમાં એક ચિત્રકારને પૃવી લલિત્ર હતી કે કોઈ પણ વસ્તુનો એક અંશ દેલે પટલે આલુંય તેનું રૂપ પોતે આલેસી શકે છે. એક વસ્ત ઓછ્લપડદામાં રહેલી મહીકુમારીના પગનો અંગુઠો તેના જોવામાં આવતાં તેના રૂપ પ્રમાણેનું ચિત્ર આલેસવાનો માવ થયો આથી તેનું આવેહુવ રૂપ ચિતર્યું. ચિત્રકામ સર્વે પુરું થયા પછી કાર્ય સમાપ્ત થયાની જાણ મહ્મદિન્નને ચિત્રકારોણ કરી, હર્ષિત બનેલા મહ્મદિન્નિયુવરાજે સર્વે રાજ્યપરિનાર સહિત ચિત્રસમા જોવા માંઢી, જેમ જેમ જુવે છે તેમ તેમ આનન્દની દ્વિદ્ધિ થાય છે. આગલ જતાં ચિત્રેલી મહીકુમારીને આવેહુવ જોતાં અનેક વિકરૂપ કરતાં આ મારી વઢીલ વહેન મહીકુમારીનુંજ ચિત્ર છે તેવું મનમાં નક્કી કરી અતિ કોપ પામેલા યુવરાજે તે ચિત્રકારનો વધ કરવાનો હુકમ કર્યો. ચિત્રકારનો વધ થવાનો આદેશ થયાની વાત બીજા ચિત્રકારોણ સાંભઢી તેથી મેટણું ભડે યુવરાજ પાસે સદર હુ ચિત્રકારની લલિત્રની હક્કીક્ત જણાવી અને વધ સિવાયનો વંદ-સજા કરવાની વિનંતિ કરી, યુવરાજે તેનો અંગુઠો છેવડો અને હૃદયાર કરવો આવો હુકમ

क्यों. अंगूठाना छेदन पामेलो ते चित्रकार पोतानी धरवखरी सर्वे लई कुरुदेशमां हस्तिनापुरनगरविषे आव्यो अने पोतानो सर्वे सामान नगर बहार राखी अदीनशत्रू राजा पासे आवी वसवानी रजा आपवा विनंति करी.

अदीनशत्रू राजाए तेने पूछ्युं के तमने मल्लदिक्खुवरजे कया गुन्हाथी देशपार कर्या ! आवा प्रश्नना जवाबमां त्यां बनेल सर्वे वृत्तांत कब्यो अने पोते फरीथी एक पाटीआ उपर चीतरेली मल्लीकुमारीनुं दृश्य बताव्युं अने ते पाटीउ राजाने भेट कर्युं. मल्लीकुमारीना रूपने जोइ मोहित थयेला अदीनशत्रूराजाए तेनी साथे परणवानो मनसबो करी तेनुं मागुं करवा पोताना दूतने मिथिलानगरी विषे कुम्भराजा पासे रवाना कर्यो.

। ६ जितशत्रू राजा ।

ते काल अने समये पंचाल देशमां कांपिल्यपुरनामनी राजधानी विषे जितशत्रू नामनो राजा राज्य करतो हतो तेने धारिणी आदि एकहजार राणीओनुं अंतैउर हयुं.

मिथिलानगरीमां चोक्खा नामनी परिव्राजिका आवी छे ते ऋग्वेद आदिमां पारंगत छे. अनेक क्षत्रियो अने श्रेष्ठियो आगल पोताना शोचमूल धर्मने उपदेशे छे, एक वस्त्र ते परिव्राजिका पोताना सामान्य परिवारने साथे लेइ राजमहले गइ अने ज्यां मल्लीकुमारी छे त्यां गइ. मल्लीकुमारी आगल पोतानो धर्म अने तेनुं फल सविस्तर प्रलप्यां, त्यारे मल्लीकुमारीए तेणीने प्रश्न कर्यो के-हे चोक्खा ! लोहीथी स्वरुडायेल वस्त्र लोहीथी घोवामां आवे तो ते शुं घोवाय ! शुद्ध थाय ! चोक्खा परिव्राजिकाए जणाव्युं के शुद्ध न थाय तेम ते वस्त्र तेवी रीते घोवाय पण नहीं. त्यार पछी मल्लीकुमारीए तेने जणाव्युं के-प्राणतिपात यावत् मिथ्यादर्शनथी मलिन

થયેલ તારા શોચધર્મથી તેવી રીતે આત્મા શુદ્ધ થઈ શકે નહીં !

આ પ્રમાણેના જળાવાથી શંકિત થયેલી ચોક્સા પરિત્રાજિકા કંઈ પણ જવાબ ન આપી શકી અને મૌન રહી, આથી મહ્મીકુમારીની દાસીઓ અનેક-અનેકપ્રકારે તેની હાંસી કરવા લાગવાથી ક્રોધથી ધમધમતી સ્વાંથી તે નિકલી ગામાનુગામ ફરતી કાંપિલ્યપુરનગરમાં આવી અને જિતશત્રૂ રાજા આગલ શોચમૂલધર્મની પ્રરૂપણા કરી રાજ્ય અને અન્તેપુરીની કુશલતાનો દુષાંત પૂછ્યો. જિતશત્રૂ રાજાએ કુશલતા જણાવી. અને પૂછ્યું કે-તમે ઘણા ગામો નગરો વગેરેમાં ફરતાં મારા જેવો સ્ત્રીઓનો રૂપવંતપરિવાર કોઈનો જોયો છે ? આવા પ્રશ્નના જવાબમાં જિતશત્રૂ રાજાને કુવાના દેડકા સમાન તેની અન્તેડરી જણાવી મહ્મીકુમારીના. એક પગના અંગૂઠાનારૂપના લાલમા ભાગે પળ તારી કોઈ રાણીનું રૂપ નથી, આમ કહી તે પરિત્રાજિકા ગઈ. આથી આશ્ચર્યને પામેલા જિતશત્રૂરાજાએ પોતાની સાથે લગ્ન કરવાની કબૂલાત માટે પોતાના દૂતને મિથિલાનગરીએ કુમ્ભરાજા પાસે મોકલ્યો.

જિતશત્રૂ વગેરે છાપ રાજાઓના દૂતો મિથિલાનગરીની બહારના ઉદ્યાનમાં આવી પોતપોતાના તંબુઓમાં ઉતર્યા પછી જ્યાં કુમ્ભ-રાજાની રાજસભા છે ત્યાં ગયા અને બે હાથ જોડી વિનયપૂર્વક છાપ દૂતોએ પોતપોતાના રાજાઓની વાત જણાવી, આ શ્રવણ કરી અતિ ક્રોધાયમાન થયેલા કુમ્ભરાજાએ છાપ દૂતોનો તિરસ્કાર કર્યો અને અપમાન કરી પાછલે દરવાજેથી કાઢી મૂક્યા. અપમાનિત થયેલા દૂતોએ પોતાના સ્થાને જઈ રૂબરૂમાં પોતાનાં અપમાનો વગેરેનું નિવેદન પોતપોતાના નૃપતિને જણાવ્યું. આ સાંભળી છાપ રાજાઓએ સલાહ કરી એકી સાથે કુમ્ભરાજા સાથે યુદ્ધ કરી અપમાનનો વદલો ભેગા ઠરાવ્યું. છાપ રાજાઓ યુદ્ધ કરવા માટે પ્રયાણ કરી મિથિલા રાજ્યના સીમાંડે આવ્યા.

कुम्भराजा पण बुद्ध करत्ता माटे सन्मुख आव्यो अने युद्ध चाल्युं. छए राजाओना सामटा हंछाथी हतप्रहत थयेल कुम्भराजाए मिश्रिलयना दरवाजा बंध करावी दीधा. आथी छए राजाओए घेरो धाल्यो, कुम्भराजा तेओना घणा प्रकारे छिद्रोने जुवे छे पण छिद्र न प्राप्त थवाथी चिन्ताबुर अवस्थामां एक वस्त्र बेठा छे एवामां मल्लीकुमारी पिताजी पासे आबी विनीतभावे उभी रहेवा छतां चिन्ताप्रस्त अवस्थाना प्रतापे कुम्भराजाए आव्यानुं जाण्युं नहीं, मल्लीकुमारीए आबी अवस्था माटे पिताजीने प्रश्न कर्षो आथी आधन्त वृत्तान्त लेणीने नृपतिए कबो, मल्लीकुमारीए निर्भय थवानुं जणावी छए राजाओ पासे जुदा जुदा छुपी रीते दूतने मोकलो अने तमने आपशुं एम कही गुप्तमार्गे प्रवेश करावो अने दरवाजा बन्ध छे तेमने तेम रहेवा द्यो, मल्लीकुमारीनी सलहथी कुम्भराजाए तेम करान्युं अने छए राजाने तेवी रीते प्रवेश कराव्यो.

पूर्वे ओझल-पहदामां राखेली सुवर्णमय-मस्तके छिद्रवाळी अने तेना पर कमलोना दांकणवाळी प्रतिमाने आ मल्लीकुमारी छे एम घारी एकी नजरे जोता छतां उमा रक्षा छे एवामां स्नान आदिथी पवित्र बनी तमाम अलंकारो पहरेली घणी एवी दासीओथी प्ररिवरेली मल्ली त्यां आनी अने प्रतिमा उपरनुं कमळोनुं दांकण दूर कर्षुं, दांकण दूर थतां मरेला सर्प करतां पण अधिकतर दुर्गन्ध निकलवाथी छए राजाओ पराङ्गमुख थया अने उत्तरीयवस्त्रथी नाक बन्ध कर्षा.

मल्लीकुमारी, जितशत्रूराजा वगेरेने पूछवा लागीं के उत्तरीय वस्त्रथी नाक बन्ध करी पराङ्गमुखवाळा केम थया ? आ प्रश्नना उत्तरमां तेओ कहेवा लाग्या के-आ अशुभ गन्धथी अमे आम थमा छीए ! मल्ली कहेवा लागीं के-आ प्रतिमामां ताजां अने मनोहर स्नाहारसिन्धो पिण्ड हंमेशां नांस्ततां आवा अशुभ परिणामवाळा पुद्गलो थई जाय छे, तो आ औदारिक शरीर-स्त्रेलाश्रव, वंताश्रव,

પિતાશ્રવ, શુક-લોહી-પૂતાશ્રવ, લસાવ શ્વાસોશ્વાસ અને પેસાવ શ્વાડાથી ભરેલું અને સહેલા ધર્મવાલું કેવા પરિણામવાલું હશે ! આવા સ્તુભ્યઃ સન્નન્ધી કામયોગમાં આસક્તિ ન કરો ! વઢી આથી ત્રીજા ભવમાં અપરવિદેહમાં સલિલાવતિનામના વિજયવિષે વિત્તશોક નામની રાજવાનીમાં મહાબલ વગેરે સાતે આપણે બાલમિત્ર રાજાઓ હતા, સાથે દીક્ષા લીધી હતી, અને મેં માયાએ કરી સ્ત્રી નામગોત્ર કર્મ બાંહેડું, તે ભવમાંથી કાઢ કરી આપણે સાંતેય દેવલોકમાં જયંત નામના વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયેલા. ત્યાંથી ત્ર્યવીને આ જન્મૂર્ણીપમાં ઉત્પન્ન થયા છીએ તેનું તમને વિસ્મરણ કેમ થયું છે ! આ પ્રમાણે મહી પાસેથી શ્રવણ કરી શુભ પરિણામ, શુભ અધ્યવસાય અને શુદ્ધ કેદ્યાબલ્લા પરિણામથી તત્કાપ્રકારના આચરણો દૂર થયે જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. આથી મહીએ કથન કરેલી હકીકત ચરોચર છે તેવો નિશ્ચય થયો. અરહામહીએ તેમને તત્કાપ્રકારનું જાતિસ્મરણજ્ઞાન થયેલું જાણી દરવાજા खुला કરાવી દીધા.

અરહામહીએ છાપ રાજાઓને હું સંયમ ગ્રહણ કરીશ ! તમારી શું ફચ્છા છે ! છાપ રાજાઓએ ગણાવ્યું કે-અમે પણ સંસારભયથી ઉદ્વેગ પામેલા સોટા પૂત્રોને રાજ્ય વિષે સ્થાપન કરી દીક્ષાને તમારી પાસે ગ્રહણ કરીશું. છાપ રાજાઓ કુમ્ભરાજાને પળે પલ્લા, કુંભરાજાએ તેઓનો યોગ્ય સત્કાર કરી વિસર્જન કર્યા.

અરહામહીએ સંવત્સરીદાન (વીર ચરિત્ર પ્રમાણે વધુયે વર્ણન અહિં જાણવું ફક્ત એમાં મિથિલાનગરી, કુમ્ભરાજા અને મહી અરહાનું નામ તેમાં જોડી દેવું, આમલ પળ તેવું વર્ણન હશે ત્યાં વીરવર્ણનની જેમ અહિં જાણવું તેવું સૂચન થાય ત્યાં પણ આવી રીતે ત્રામો પેરપાર કરી વાંચવું) દીધું. લોકાન્તિદેવોએ તીર્થ પ્રવર્તાવવા વિનંતી કરી અને જેવી રીતે આબ્યા તેવી રીતે ગયા. (અત્ર વર્ણન વીરપ્રસુતી જેમ જાણવું) મહીઅરહાએ દીક્ષા માટે માતાપિતા પાસે આજ્ઞા માગી અને મહી. તેમને અભિષેક આદિ કરી મનોરમા નામની શિબિકામાં સેસાલ્યા (અત્ર હન્દ્રોનું આવવું, શિબિકાનું પ્રવેશવું વગેરે વર્ણન વીરપ્રસુતી જેમ જાણવું) ચાવત્ દીક્ષાનો વરઘોઠો

निकळ्यो अने सहस्राम्बवन नामना उद्यानमां अशोकवृक्ष नीचे शिबिका उतारी, अरहामल्लीए सर्व अलंकार उतार्या अने पंचमुष्टि लोच कर्यो यावत् गमोत्थुणं सिद्धाणं कही सर्वसामयिकने उच्चर्यु. (अत्र पण वीरप्रसुनी जेम जाणवुं) आ समये तेजोने चोथुं मनःपर्याय-ज्ञान उत्पन्न थ्युं, मल्लीअरहाए जे हेमन्तऋतुनो बीजो मास चोथुं पलवाडीथुं एटले पोषसुदिमां अगीआरसना दीने अधिनी नक्षत्रनो योग आल्ये छते पूर्वाण्हकालना समये दीक्षा ग्रहण करी, त्रणसो लीओनी अभ्यन्तरपर्वदा, अने त्रणसो पुरुषोनी बाह्यपर्वदाए तेमनी साथे दीक्षा लीधी हती, तारबाद आठ राजकुमारोए दीक्षा लीधी, अरहामल्लीने तेज दिवसे पूर्वावरण्यकालसमये अनंत एवुं केवलज्ञान-दर्शन उत्पन्न थ्युं. तारबाद जितशत्रू वगेरे छए राजाए संयम ग्रहण कर्युं, कुम्भराजाए श्रावकधर्म अंगीकार कर्यो. अरहामल्लीने भिषग् वगेरे अष्टावीस गणधरो, चोत्रीसहजार श्रमणो, बंधुमति वगेरे पंचावनहजार साध्वीओ, एकलाखचौरासीहजार श्रमणोपासको, त्रणलाखपांसठहजार श्रमणोपासिका, सोलसो चौदपुर्वीओ, बेहजार अवधिशानीओ अने बत्रीसो केवलज्ञानीओनी संपदा हती.

अरहामल्ली समेतशैलशिलरविषे पादोपगमनयुक्त, सो वर्ष गृहस्थावस्था अने चोपनहजलनवसो वर्षनो केवलिपर्याय एम करी पंचावनहजारनुं संपूर्ण आयुष्य करी उनाळानो प्रथममास बीजुं पलवाडीउं एटले चैत्रमुदिनी चोथनी रात्रिविषे भरणिनक्षत्र आल्ये छते मध्यरात्रिए पांचसो लीओनी अभ्यन्तरपर्वदा अने पांचसो अणगारोनी बाह्यपर्वदा सहित मासना उपवास करी मोक्षे सीधाव्या (अत्र निर्वाण महिमा वीरप्रसुनी जेम जाणवो) श्रमणभगवन्तमहावीरे कहेल ज्ञातासूत्रना आठमा अध्ययननो सारांश परम पूज्य आचार्यदेव श्रीचन्द्रसागरस्वरिजीनी पुण्यनिश्राए शुभ आशीर्वाद पामी वेरावलब्धदरे मुनिश्रीचन्दनसागरे वि. सं. २००८ पोषवदी द्वितीयावसरे समाप्त कर्यो.

॥ एवं ज्ञातासूत्र धर्मकथाज्ञे प्रथमविभागस्य अष्टाध्ययनस्य सारांश समाप्तः ॥

ॐ

। शाશ્વતાનન્વદાયક-સકલમન્દ્રતન્મયત્રાધિરાજરાજેશ્વરં-શ્રીસિદ્ધલોકેશ્વરો નમો નમઃ ।
સકલસમીહિતપૂરક-શ્રીરાજેશ્વરપાર્શ્વતાથો વિજયતેતમામ્ ।

। સ્વચ્છદ્રવ્યચરેશ્વરો નમઃ ।

॥ જ્ઞાતાધર્મકથાઙ્ગ-પ્રસ્તાવના ॥

માનવજીવનની મહત્તા—

અનાદિ અનંતકાલથી પરિઅમણ કરનારા જીવોને જન્મ-અરા-મરણ-દુઃખ-દરિદ્રતા-દૌર્ભાગ્ય-અધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિ આદિ અનેકવિધ દુઃખદાયિ-ભવચક્રની પરંપરામાં માનવજીવન મલવું તે દુર્લભ છે. આ દુર્લભતાને દશદ્રષ્ટાન્તોથી શાસ્ત્રકારોણ ઠામ ઠામ દ્રવીયૂત કરેલી છે, તે દશદ્રષ્ટાન્તો શ્રીઉપદેશપદાદિગ્રન્થોદ્ધારા અભ્યાસકોને વધુ સ્પષ્ટ થાય છે. જુગારસ્વાનામાં જુગારીઓના દાવની જેમ અનેક જીવોને અનેક દાવ પ્રસંગો નિષ્ફળ જાય છે, તેવી રીતે આ જીવને ચારે ગતિમાં ચોરાશી લાલ્સ જીવાયોનીમાં મટકતાં મનુષ્યજીવનને અનુસરતું આયુષ્ય બાંધવાનો દાવ અનેક વલત નિષ્ફળ ગયો છે, અને જાય છે. અત્ર યાદ રાખવું જોઈએ કે તથાભવ્યતા-પુરુષાર્થ-પુણ્યાદિની અનુકૂલતાના પ્રભાવે કષાયોની મન્દતા, દાન દેવાની રુચી અને મધ્યમ ગુણોની પ્રાપ્તિ કરીને

કલ્પત્તિ-કોઈ જીવ મનુષ્યના આયુષ્યનો વન્ધ વિગેરે ઘંધીને મનુષ્ય થાય છે, પરંતુ માનવજીવનને સફળ કરવાનાં સાધન-સામગ્રી-સંયોગો પ્રાપ્ત કરવાં તે અતીવ દુર્લભ છે, આથી શાસ્ત્રકારો જણાવે છે કે-સાનુકૂળ સાધન-સામગ્રી-સંયોગો પ્રાપ્ત થયા છતાં તે સર્વેને સફળીભૂત બનાવીને શાસનમાન્યરીતિપ્ માનવજીવન સફળ કરવું એજ માનવજીવન પામ્યાની મહત્તા છે.

પવિત્ર યુગ્ધનો પ્રવાહ અસ્તક્ષિત જેના જીવનમાં વશા કરે છે તેજ મહાનુભાવો આર્યદેશ, ઉત્તમકુલ, ઉત્તમજ્ઞાતિ, દીર્ઘઆયુષ્ય, સિદ્ધિશ્રી, રત્નિયોની પૂર્ણતા-પટલા, દેવશુરધર્મની જોગવાઈ, વીતરાગવાણીનું શ્રવણ, વિવેક અને વિનયોદિ ગુણગણ સંપદાઓને પ્રાપ્ત કરી ચક્રે છે, અન્યથા નહિ, પટલું જ નહિ પણ પ્રાપ્ત થયેલ સાનુકૂળ સંયોગ-સાધન-સામગ્રીઓદ્વારા મોક્ષમાર્ગનું ગમન અસ્તક્ષિત થયાં કરે તેવી રીતે તેને સફળીભૂત બનાવી તેમાં જ માનવજીવનની મહત્તા સાથે વિશિષ્ટ બુદ્ધિમત્તા છે.

અવગણની આવશ્યકતા—

માનવજીવનની મહત્તા સમજનારે અપર નિર્ણય કરવો ઘટે છે કે—“ વીર્યોક્ષ્ણસર્વવેક-સંયમમાર્ગે કૃત્વ કર્યા વિના અને વિવિધ તપોધર્મને સેવ્યા વિના મનુષ્યજીવનના અંતિમસાધ્યની સિદ્ધિ કોઈ પણ જીવે કરી નથી, કરતો નથી; અને કરશે પણ નહીંજ. ” સંયમમાર્ગે કૃત્વ કરનારને તથા વિવિધ તપો ધર્મનું સેવન કરનારને સમ્યક્જ્ઞાનની અનિવાર્ય જરૂર છે. કારણકે એ ત્રણેના (સમ્યક્જ્ઞાન સંયમ-તપોધર્મના) સિવાય શાસનકથિત-મોક્ષ શ્લેષ જ નથી, જે માટે ચૌદપૂર્વધર-શ્રુતકેવલિ-ભગવાન્-શ્રીભદ્રબાહુસ્વામિજી જણાવે છે— નાનાં પયાસગં સોદ્યો, તવો સંજમો અગુચ્છિધરો । તિષ્ઠંપિ સમાયોગે મુક્ત્વો, જિનશાસને ભણિઓ ॥ આનિ ગાથા ॥

માર્થઃ—શાસનમાન્યમાર્ગને પ્રકાશ કરનાર જ્ઞાન, અનાદિ અનંતકાલથી સંચિત કરેલાં કર્મને શોધક-કર્મમલને દૂરનારો

તપોધર્મ, અને સંવરભાવને ધારણ કરવાવાળો સંજમ એ વ્રણ જે જીવને શાસનમાન્ય મર્યાદાપૂર્વક પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે જિનેશ્વરભગવંતના શાસનમાં કથન કરેલો મોક્ષ થયો એમ કહેવાય છે. અંતિમ સાધ્યની સિદ્ધિ કરનારને સંયમ-તપોધર્મને સ્વીકાર્યા છતાં સમ્યગ્જ્ઞાન વગર અથવા તો સમ્યગ્જ્ઞાની ભગવંતની નિશ્રા સ્વીકાર્યા વિના દૃષ્ટફલની પ્રાપ્તિ થતીજ નથી. “આશ્રવના અનેક દ્વારોથી આવતાં કર્મોને રોકવા માટે સંવરરૂપ સંયમની સેવના અને અનાદિ અનંતકાલથી મેઘાં કરેલાં ક્ષિપ્તકર્મોને નિર્મૂલન કરવા માટે અમોઘસાધનરૂપ તપોધર્મની આરાધના વગરનું જીવન નિર્રથક છે, નિર્રથક નહિ પણ અનર્થકારી છે.” આ શ્રદ્ધા થવી, આ પ્રતીતિ થવી અને આવીજ રુચીના રંગમાં રંગાઈ જવું-ઓતપ્રોત થવું તે વીતરાગ વાણીના શ્રવણ ઉપર આધાર રાખે છે. અત એવ મનુષ્યમાં વાસ્તવિક-મનુષ્યપણા તરીકેની માણસાઈ અવિર્યાવિ કરવા માટે અને શ્રદ્ધાદિ ગુણોને વિકસ્વર કરવા માટે વીતરાગપ્રણીત શ્રવણની અનિવાર્ય જરૂર છે.

“ચત્તારિ પરમંગાણિ, દુલ્લહાણિ હહ જંતુણો માણુસચં”-હિતિ ઉત્તરાધ્યયને” -ચરુરક્ષાધ્યયને ।

માવાર્થ:-આ પદનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે-આ સંસારમાં પરિબ્રમણ કરનારા જીવોને આ ચાર ઉલ્કૃષ્ટ સાધનો પ્રાપ્ત કરવાં તે દુર્લભ છે. ૧ મનુષ્યપણું, ૨ શ્રવણ, ૩ શ્રદ્ધા અને ૪ વીર્યોદ્ધાસની દૃઢિપૂર્વક સંયમનું સેવન. આથી મનુષ્યપણામાં ઉચ્ચ-ઉચ્ચતર-ઉચ્ચતમ પદની પ્રાપ્તિ અર્થે આત્મહિતકર સંસ્કારશૂન્યઆત્માને સંયમાદિની સૌરભથી સુવાસિત રાખવામાં મર્વજ્ઞકથિત વાણીના શ્રવણ-મનન-પરિશીલનની અવશ્યમેવ જરૂર છે.

સમર્થવક્તાનો યોગ--

અનેક પત્થર સાથે મિશ્રિત થયેલ હીરાની લાણમાંથી નીકળેલ હીરો મુગટમાં જડી શકાતો નથી, સોનાની લાણમાંથી નીકળેલ

માટી સાથેનું સુવર્ણ અલંકારને યોગ્ય બની શકતું નથી, બજારમાંથી વેચાતાં લાવેલ શાક-અનાજનો મોજ્ય તરીકે ભોગવટો કરી શકાતો નથી, તેવી રીતે સ્માતાના ગર્ભમાંથી જન્મેલો બાલક સ્વ-પર જીવન માટેની યોગ્યતા ધરાવી શકતો નથી. સ્વચ્છ હીરા સાથે મિશ્રિત પ્રથરા માટી વિગેરેને વિવેકપૂર્વક દૂર કર્યા વિના, શાકાદિના સહેલા ભાગો અને દીંટા વગેરેને વિવેકપૂર્વક દૂર કર્યા સિવાય, અને અનાજ સાથેના માટી-કાંકરા-તણસલાં-ફોતરાં-સહેલ ટાણા વિગેરેને વિવેકપૂર્વક દૂર કર્યા વિના ક્રમશઃ શોભાવવા તરીકેનો અને ભોગવવા માટેનો ઉપયોગ થવો એ લગભગ નકામો છે, તેવી રીતે જન્મેલા બાલકને સમર્થ વક્તાના યોગ સાથે વીતરાગની વાણીના શ્રવણ-મનન-પરિશીલનથી હૃદય-ઉપાદેયરૂપ પવિત્ર સંસ્કારોથી સંસ્કારિક થવાની સાથે વિશિષ્ટ વિવેકને વર્તનમાં મૂક્યા વગર મલિન સંસ્કારો દૂર થતાં નથી, અને જીવનમાં સ્વપર હિતકર સંસ્કારો આવિર્ભાવ થતાં નથી. સમર્થવક્તાના સમાગમમાં આવ્યા સિવાય શ્રદ્ધાલુ શ્રોતાઓ કલ્યાણકારી માર્ગમાં અવિરત કૂચ કરી શકતોજ નથી. વ્યવહારમાં પણ જેવી રીતે હુંશિયાર કારીગરના હાથમાં આવેલ નિર્માલ્ય વસ્તુ અમોઘ મૂલ્યવાલી બને છે, તેવીરીતે સમર્થ વક્તા તીર્થંકર-ગણધર-પૂર્વધરં શ્રમણાદિ ભગવંતો પણ નીચ-નીચતર-નીચતમ ઉત્થાનમાં રહેલા જીવોને ઉચ્ચ-ઉચ્ચતર-ઉચ્ચતમ સ્થાન પ્રાપ્ત કરાવે છે. આથીજ “ શ્રાદ્ધશ્રોતા૦ ” વીતરાગસ્તોત્રના આ પદ્યનો પરમાર્થ અત્ર સફલભૂત બને છે. સર્વજ્ઞકથિત ઉપદેશામૃતનું આસ્વાદન કરાવનાર શાસનમાન્ય શ્રમણભગવન્તોનો યોગ મલે છે ત્યારે આત્મા અનાદિકાલની રહસ્યપટ્ટીના પ્રભાવે કરેલા અનેકાનેક જન્મ-મરણરૂપ અનંતભવોની પરંપરાનું નિયમન કરવાને માગ્યશાલી બને છે.

અનંતાનન્ત જન્મમરણની પરંપરાને ભોગવનારા તીર્થંકરોને પણ મર્યાદિત ભવોનું નિયમન કરાવનાર પણ શ્રમણભગવન્તોના યોગનો-સ્મમયમનો પ્રભાવ છે.

નયસારને અને ધનાર્થવાહને અનુક્રમે ૨૭-૧૩ તેરમવી નિયમિત મર્યાદા પર લાવનારા શ્રમણભગવંતરૂપ સમર્થવક્તાનો યોગ લાભદાયી નીવડ્યો છે, સમર્થવક્તાસ્વરૂપ શ્રમણભગવન્તોની અને શ્રદ્ધાલુ એવા શ્રોતાઓની પરંપરા પણ અનાદિકાલની છે, તે માન્યા વગર છૂટકો નથી. તે માટે સૂચકતાક્ર મા. ૧ લાની પ્રસ્તાવનામાં ૧ ઉપદેશક પ્રથમ કે ઉપદેશ પ્રથમ ૧, ૨ ઉપદેશકપણાની યોગ્યતાવાલા તીર્થંકર, અને ૩ ઉપદેશક તથા ઉપદેશ પળ અનાદિના, આ ત્રણ પેરેચાક પૃ. ૬-૭ વાંચકોએ વાંચવા-વિચારવાની જરૂર છે. આથી શાસનસંસ્થાપક શ્રીવર્દ્ધમાનસ્વામીજીનું જીવન સ્મૃતિપથમાં સ્થિર થાય છે.

આદ્યસદુપદેશક—

શાસનમાન્યપ્રણાલિકા પ્રમાણે અમન્તાનન્દ્ય ચોવીશીઓ થયેલી છે અને આવિમાં શરો, તેથી દરેક દરેક ચોવીશીમાં તે તે શાસનના આદ્યસદુપદેશક તરીકે તે તે તીર્થંકરોને જ માની શકાય. શાસનની સ્થાપનામાં અર્થાત્ ગળધરમગવન્તોની ગળધરપદે સ્થાપનામાં અને ચતુર્વિધસંઘની સ્થાપનામાં વિશ્વવન્દ્ય તીર્થંકરોનો મહાન્ હિસ્સો છે. “ હું પામ્યો તે રીતિએ જગતના જીવો મ્હારી વિદ્યામાનતામાં અને મ્હારો મોક્ષ થયા પછી પણ તેજ રીતિને અનુસરવાવાલા જીવો પામતા રહે તે માટે આ શાસનની સ્થાપના તેઓશ્રી કરે છે. તીર્થંકરનામકર્મનો વાસ્તવિક પુણ્યોદય તો ગર્મથી શરૂ છે, પણ તીર્થંકરનામકર્મની વાસ્તવિક પ્રવૃત્તિ તો કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયા પછી શરૂ થાય છે.

જગતના જીવોને સદુપદેશદ્વારા તારવાની અને શાસનરસિક બનાવવાની માવનાથી જે તીર્થંકરનામકર્મ બાંધ્યું છે, તેની વાસ્તવિક પ્રવૃત્તિ ૨૮ વર્ષ સમય ઉપરાંતની લગભગ છે. સાથે સાથે શાસનમર્યાદા પણ સમજી લેવાની જરૂર છે કે-ચ્હાય જેટલો

સદુપદેશથી લાભ થવાનો હોય પરન્તુ તીર્થકરો કેવલ્યજ્ઞાન પામીનેજ ઉપદેશ દર્દે શકે છે, અન્યથા સદુપદેશક તરીકે સદુપદેશ દેવાનું પારમાર્થિક કાર્ય પળ કરતાજ નથી. આ પ્રસંગને સૂત્રક્રુતાંગના પ્રથમ ભાગની પ્રસ્તાવનામાં વિસ્તારપૂર્વક આલેખેલ છે.

આદ્યસંચાલક—

વર્તમાનશાસનની સ્થાપના કરનાર શ્રીવર્ધ્દમાનસ્વામીને વૈશાલ્યસુદ ૧૦ ના દિવસે ઋજુવાલિકાનદીના કિનારે કેવલજ્ઞાન થયું. કેવલજ્ઞાની શ્રીવર્ધ્દમાનસ્વામીએ તીર્થકરનામકર્મની વાસ્તવિકપ્રવૃત્તિરૂપ દેશના દીધી, અને તે દેશનાનું શાસનમાન્ય ફલ બેસવું જોઈએ તે ન બેતું તેથી તે દેશના નિષ્ફલ ગર્દ. બીજે દિવસે ઇટલે વૈશાલ્યસુદિ ૧૧ ના દિવસે પ્રમુ વિહાર કરીને મહાસેન વનમાં ગયા, સમવસરણની રચના થયા બાદ ચૌદશો હુમ્માલીશ સાથે અગ્રેસર અગીઆર બ્રાહ્મણો(હન્દ્રમૂતિ વિગેરે બ્રાહ્મણો)નું આવવું થયું, વેદના પારંગત તે બ્રાહ્મણોને રહી ગયેલી શંકાનું સમાધાન થતાં તેઓ બધા વિશ્વવન્દ્યપ્રમુ પાસે અનુક્રમે દીક્ષા ગ્રહણ કરે છે. દીક્ષિત થયેલા અગીઆર અગ્રેસરો શાસનમાન્ય વિધિ પ્રમાણે અનુક્રમે તેઓ “ ઉપવેદ વા, વિગમેદ વા, ધ્રુવેદ વા; ” આ ત્રિપદી પામીને અન્ત-મુદ્દર્તમાં દ્વાદશાક્ષીની રચના કરે છે, અને પ્રમુ ચતુર્વિધસંધની સ્થાપના કરે છે. શાસનનું સંચાલન કાર્ય શ્રુતજ્ઞાનને અવલંબીને છે, અને તેથી શાસન સંચાલનમાં પંચમગ્ગધરમગવંત તથા તેઓશ્રીની દ્વાદશાંગી મુલ્ય ભાગ મજબે છે તે મૂલવા જેવું નથી.

વર્તમાન-શાસનપતિ-શ્રીમહાવીરમહારાજાના સમયમાં નવગ્ગધરો કેવલજ્ઞાન પામીને મોક્ષે જવાની તૈયારીમાં હતા ત્યારે તે બધાએ પોતાના સઘલાએ પરિવારને દીર્ઘાયુષી-પદ્મમગ્ગધર મગવન્ત શ્રીસુધર્માસ્વામીને સુપરત કર્યો, અને શાસનપતિના કાલધર્મે પછી (મોક્ષે ગયા પછી) પ્રથમ ગ્ગધર શ્રીહન્દ્રમૂતિએ(ગૌતમે) પળ કાલધર્મ પામીને પોતાના સઘલાએ પરિવારને પળ પદ્મમગ્ગધરને સુપરત કર્યો.

આથી શ્રીમહાવીરમહારાજાના સમયથી અને કાલઘર્મ પાત્યા પછી પણ સર્વ સાધુ-સાધ્વીઓ તેઓશ્રીના સન્તાનીયાણે વર્તે છે. શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ વાત છે. ઇટલું જ નહિ પણ દશગણધરો મોક્ષે ગયા પછી શાસનમાં તેઓશ્રીની (પંચમગણધર શ્રીસુધર્માસ્વામીની) દ્વાદશાક્ષી પ્રવર્તી છે-કે જેના પ્રભાવે ૨૪૭૮ વર્ષના બ્હાણાં વહી ગયાં અને લગભગ હજુ બીજાં અઢાર હજાર ઉપરાન્તના બ્હાણાં વાવાં બાકી છે, છતાં પણ પૂ. આચાર્ય ભગવન્તો વર્તમાનમાં સ્વપરકલ્યાણર્થે તે દ્વાદશાંગીના સન્નાદિની અમોઘ વર્ષા વર્ષાવી રહ્યા છે અને વર્ષાવરો તે બધો પ્રતાપ પંચમગણધરભગવંતની દ્વાદશાંગીનો છે. મોક્ષમાર્ગના અભિલાષી સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકાણ સ્વપરહિતકર મોક્ષમાર્ગની આરાધનામાં અસ્થલિતગમન કરીને ઇષ્ટ રિદ્ધિસિદ્ધિ સાધવી હોય તેઓને આ દ્વાદશાક્ષી અને દ્વાદશાક્ષીને અનુસરનારા જૈનાગમો પણ પરમાધાર છે. આ મહામણથી સદા સજાગ રહેવાની અનિવાર્ય જરૂર છે. આથીજ શાસનના સંચાલનના મુલ્ય હેતુરૂપ પંચમગણધરની દ્વાદશાંગી છે, અને તેથીજ શાસનના આદ્યસંચાલક તરીકે તેઓશ્રીનું આદરસત્કાર-બહુમાનાદિ કરીને તેટલાં ઓછાંજ છે. સુધર્માસ્વામીજીનું જીવન.

આસન્નોપકારી-અન્તિમ-શ્રીવીરવિસુના સુશિષ્ય-પંચમગણધર-ભગવાન્ શ્રીસુધર્માસ્વામીજી છે, અને આ ગ્રન્થમાં આવેલા સર્વ સૂત્રોના રચયિતા પણ તેઓ છે, ઇટલે તેઓશ્રીના જીવનની સંક્ષિપ્ત નોંધને સ્મૃતિપથમાં લઈને વીર્યોદ્ધાસનો વેગ વધારવાપૂર્વક આગળ વધીએ. પ્રમુશ્રીમહાવીર-મહારાજાની પાટપરમ્પરામાં તે પાંચમી પાટે છે, અને તેઓશ્રીનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે, કુદ્દાગનામના એક ગામમાં અગ્નિવૈશ્યાયન ગોત્રવાળા ધમ્મિલ નામના સ્ત્રી હતી. આ વક્ત્રેને સસારની લીલાના અનુભવમાં આગળ વધતાં મહિલાએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો, અને તેઓએ તે પુત્રને વિદ્યાભ્યાસાદિમાં અતિ કુશલતા પ્રાપ્ત કરવા માટે

વિદ્યાગુરુને સુપરત કર્યો. પિતાની આજ્ઞાથી પોતે વિદ્યાગુરુ પાસે રહીને વિવેક-વિનયપૂર્વક ચૌદ વિદ્વાનો પારંગત બન્યો ઇટલુંજ નહિ પણ તેઓની (આર્યસુધર્માની) નિશ્રામાં રહીને વિદ્યા સંપાદનના અર્થી-પાંચસો શિષ્યો અધ્યયન કરતા હતા. પચાસ વર્ષ લગભગ પઠનપાઠન, વાદવિવાદ અને બ્રાહ્મણકુળને અનુસરતી ક્રિયાકાण्डમાં વ્યતીત કર્યા. એક અવસરે અપાપા નામની નગરીમાં સોમિલ બ્રાહ્મણને ઘેર યજ્ઞહોમની ક્રિયા કરવા-કરાવવા માટે દેશપરદેશથી બ્રાહ્મણો આવેલા છે, તે સર્વ બ્રાહ્મણોમાં આર્યહન્દ્રમૂતિ, આર્યઅગ્નિ-મૂતિ, આર્યવાયુમૂતિ, આર્યવ્યક્ત અને આર્યસુધર્માદિ અગીઆર બ્રાહ્મણો આદિ મોટી સંખ્યામાં અનેક જાતિના બ્રાહ્મણો એકઠા મળ્યા છે, આ અવસરે કેવલજ્ઞાની વિશ્વ-શ્રીમહાવીર-મહારાજા ઋજુવાલિકાનદી પાસેના ક્ષેત્રમાંથી વિહાર કરીને મહાસેનવનમાં પધાર્યા છે, -ઇટલે દેવોએ પ્રમુશ્રીવીર પધારે છે માટે સમવસરણની રચના કરી છે. આકાશમાર્ગે આવતા જતા વિમાનોને અને દેવદેવીઓના પરિવારને નિહાળીને યજ્ઞની મહત્તા માનનારા આગેવાન બ્રાહ્મણો અને તેમનો સઘલોએ પરિવાર આશ્ચર્ય-ચકિત થાય છે, ઇટલું જ નહિ પણ આ વધાં વિમાનો, દેવેન્દ્રો, દેવો, દેવીઓ અને સઘલોએ જનસમુદાય અમારા યજ્ઞમાં નહિ આવતાં ભગવાન શ્રીમહાવીરમહારાજાને વન્દન કરવાને અને વાણી શ્રવણ કરવાને જાય છે, આ વાતનો નિર્ણય કરીને આગેવાન બ્રાહ્મણગૌતમગોત્રગાઝા આર્યહન્દ્રમૂતિ સર્વજ્ઞ-પણના અહંમાવ સાથે ભગવાન શ્રીમહાવીરમહારાજા સાથે વાદ કરીને જીતવા માટે જાય છે, અને છેવટે કેવી રીતે જીતાડે જાય છે તેનું સંક્ષિપ્તવર્ણન શ્રીકલ્પસૂત્રના ગણધરવાદ નામના પ્રસિદ્ધ વ્યાખ્યાનાવસરે ચતુર્વિધસંઘ નિયમિત શ્રવણ કરે છે. ગણધરવાદ-વિવાદ સમ્બન્ધી શંકા સમાધાન વિસ્તારથી જાણવાની અભિલાષાઝાણ શ્રીઆવશ્યકસૂત્ર, શ્રીવિશેષાવશ્યકાદિ પ્રૌઢગમ્થોનું વાંચન, મનન, પરિચીલન કરવું જરૂરી છે, આર્યહન્દ્રમૂતિ પોતાની ઘણા વર્ષોની જૂની શંકાનું સમાધાન પામીને

નીલકાંઠા પછી પોતાના પાંચસો શિષ્યોની સાથે દીક્ષિત થાય છે, અને પ્રથમ ગંગાધર તરીકે પ્રસિદ્ધ થાય છે. ત્યારપછી અનુક્રમે પોતાના માહ અગ્નિમૂર્તિ પોતાના જ્યેષ્ઠ બાન્ધવને પાછો લઈ જવાને જીતવાની મુરારથી ભગવાન્ શ્રીમહાવીર પાસે આવે છે. અને તુરત પોતાની શક્તિના સમાધાન સાથે તે પળ જીતાઈ જાય છે. પોતાના પાંચસો શિષ્ય સાથે દીક્ષા લઈને બીજા ગણધર તરીકે પ્રસિદ્ધ થાય છે, તે પછી અમારા વડીલ માહ આર્ય-ઈન્દ્રમૂર્તિ અને આર્ય અગ્નિમૂર્તિએ “ જેઓને મુરબ્બી તરીકે સ્વીકાર્યા તેઓશ્રી મ્હારા પળ મુરબ્બી છે ” એ માવથી અનુક્રમે આર્યવાયુમૂર્તિ, આર્યવ્યક્ત અને આર્યસુધર્મા વિગેરે આગેવાન બ્રાહ્મણો આવે છે, તેઓના હૃદયના ચૂનામાં છુપાઈ રહેલી શંકાઓને પ્રમુ મહાવીર જળાવે છે, અને સર્વની શક્તિના સમાધાન તેઓના વેદના તે તે શંકિતપદોદ્ધારા વાસ્તવિક અર્થનું અનુસ્યૂત સમ્બન્ધ સાથે નિવેદન કરીને શંકાના નિરસનપૂર્વક સમજાવે છે, અન્તે આગેવાન અગીઆર બ્રાહ્મણો પોતાના શિષ્યો (૪૪૦૦) ના પરિવાર સાથે દીક્ષિત થાય છે; એ વાત શાસનમાન્ય-શાસ્ત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે. આ અવસરે અનુક્રમે ચાર ગણધરોની જેમ સકલ અંગાદિના રચયિતા આ પદ્મમગળધર ભગવાન્ શ્રીસુધર્માસ્વામીજી છે તેઓની ઉમ્મર પચાસ વર્ષની છે. દીક્ષા લીધા પછી તેઓએ ત્રીસ વર્ષ પર્યન્ત શ્રીવીરવિમુના ચરણકમલની ઉપાસના કરી છે, અને શ્રીમહાવીરમહારાજાના નિર્વાણ પછી બાળું વર્ષે પૃથ્વે બાળું વર્ષની ઉમ્મરે વિશુદ્ધ ભાવનાથી ભાવિત થયેલા તે પદ્મમગળધર ભગવાનને ચારધનધાતીકર્મ તૃટવાથી કેવલજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે, કેવલજ્ઞાનના પર્યાયથી વિશુદ્ધિ થયેલા ભગવાન્ શ્રી સુધર્માસ્વામીજીએ ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરીને અનેક મન્યોનો ઉદ્ધાર કર્યો, અને આઠ વર્ષ સુધી કેવલી પર્યાય પૂર્ણ કરીને એક મહિનાના ચોવિહાર ઉપવાસની ધોર તપશ્ચર્યા તપીને, પાદપોષગમન નામના અભ્યાસને અનુસરીને, અને સકલ કર્મનો ક્ષય કરીને ભગવાન્ શ્રીસુધર્માસ્વામીજી મોક્ષે ગયા, અને ભગવાન્ શ્રીમહાવીરમહારાજાના

મોક્ષગમન પછી બે ગણધરો જીવતા હતા, જેમાં ૧ આર્ય શ્રીહૃન્દ્રમુતિ પ્રથમ ગણધર અને ૨ આર્ય શ્રીસુધર્માસ્વામીજી પંચમગણધર હતા. પૂર્વના નવગણધરોએ જેમ પોતાનો શિષ્ય-પરિવારાદિ શ્રીસુધર્માસ્વામીજીને મઝાબ્યો હતો, તેમ પ્રથમગણધરમગવન્તે પણ પોતાના સઘલા પરિવારને શ્રી સુધર્માસ્વામીજીને મઝાવીને પોતે મોક્ષે ગયા, દુટલે તે અવસરની શરૂઆતથી અઢાપિ પર્યન્તના જે સાધુ-સાધ્વીઓ છે તે બધાએ શ્રીઆર્યસુધર્માસ્વામીજીના શિષ્ય-સંતાનો છે. જુઓ-સ્થવિરાવલિમાં આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે--“ જે હમે અજ્ઞાતાએ સમર્પણનિર્મળા વિહરંતિ । एएणं सबे अज्जसुहम्मस्स अणगारस्स आवद्धिज्जा ॥ ”

શ્રીદ્વાદશાક્ષીના રચનાવસરે-સ્થલે સ્થલે મગવાન્ શ્રીસુધર્માજી પોતાના શિષ્ય શ્રીજંબૂસ્વામીને ઉદ્દેશીને કથન કરે છે, માટે તેઓશ્રીના જીવનને વાંચીને, વિચારીને અને પરિચીલન કરીને અનુમોદનરૂપ અમૃતનું આસ્વાદન કરીએ !!!
અંતિમકેવલીની જીવનચર્યા—

પદ્મમગણધર મગવાન્ શ્રી સુધર્માસ્વામીજીના પ્રથમ સુશિષ્ય કે જે વર્તમાન શાસનમાં અંતિમ કેવલી શ્રી જમ્બૂસ્વામીજી કહેવાય છે, સૂત્રકાર શ્રીપદ્મમગણધર છે, અને સૂત્રથી અનન્તર આગમને પ્રાપ્ત કરનાર શ્રીજમ્બૂસ્વામીજી હોવાથી તેઓશ્રીનું જીવન જાણવું જરૂરી જાણીને અત્ર વિચારાય છે. લગભગ ૨૪૭૭ વર્ષોના ઢ્ઢાળાં વીતી ગયાં, છતાં પણ આ મહાપુરુષોની જીવન ગાથાઓના યજ્ઞાગાન ગાદાએ છીએ, ત્યારે ભૂતકાલને ભૂલી જવાય છે, અને તેઓનું ભૂતકાલનું જીવન વર્તમાનકાલના સાક્ષાત્કારોનો અનુભવ કરાવે છે. આ જમ્બૂદ્વીપના દક્ષિણાર્દ ભરતક્ષેત્રમાં મગધનામનો દેશ છે, અને તેની રાજ્યધાની રાજગૃહનામના નગરમાં હતી તે નગરમાં અતિ ઘનવાન અને ઓટ વગરની સંપત્તિના મવ્યતરંગોના અનુભવો શ્રેષ્ઠિશ્રીઋષમ અને ધારિણી કરતાં હતાં. સંસારની લીલાનો અનુભવ

કરતાં ધારિણીની કુક્ષિમાં દેવલોકમાંથી ચ્યવીને એક દેવ ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયો, અને તે ગર્ભનો પરિપક્વકાલે પુત્રપણે જન્મ થયો. સ્વપ્ના અને દોહદના ભાવને અનુસરતું શ્રેષ્ઠિના સર્ગાવ્હાલાંઈ મઠી જમ્બૂ ઇંદુ નામ સ્થાન કર્યું.

અને તે જમ્બૂકુમારે શ્રીસુધર્માસ્વામિજીની પ્રથમતઃ દેશના શ્રવણ કરીને સમ્યક્ત્વસહિત શીલવ્રત અંગીકાર કર્યું. શ્રીજમ્બૂસ્વામિને પરણવાની ઇચ્છા નહોતી, છતાં માતપિતાના અતિઆગ્રહથી તેઓ આઠ કન્યાઓને પરણ્યા, પરન્તુ તે નવોડા સ્ત્રીઓની સ્નેહવર્ધક વાણીથી લેશમર વ્યામોહિત થયા નહિં, કારણ કે-સંસારસમુદ્રનો પાર પામવા માટે જેણે સમ્યક્ત્વ અને શીલ નામના વે તુંબડા ગ્રહણ કર્યાં છે, તે શ્રીજમ્બૂસ્વામીજી સ્ત્રીરૂપસરિતાઓમાં ઢૂંબી શકતા જ નથી. હવે રાત્રિમાં તે સ્ત્રીઓ સાથે સંસાર છોડવા નહિં છોડવા સમ્બન્ધની અનેક પ્રકારની શંકાઓના સમાધાન આપીને, અને સુન્દર વિચારવિનિમય કરીને તે આઠ સ્ત્રીઓને પ્રતિબોધ પમાડીને દીક્ષાની અર્થિની બનાવી, ઇટલુંજ નહિં પણ તેજ અવસરે પોતાના મકાનમાં રાત્રિમાં પ્રભવનામનો ચોર બીજા પાંચસો ચોરો સાથે ચોરી કરવા માટે આવ્યો હતો, તે વધાઈ સ્ત્રીઓ સાથે થતો વિનિમય શ્રવણ કરીને અને સ્ત્રીઓસહિત ૧૯ નવાળું ક્રોડની સંપત્તિને છોડી જનાર છે તે ૫ વાતને વિવેકપૂર્વક જાણીને હૃદયમાં તે સંબંધી વિવેકપૂર્વકનો વિચાર કરીને ચોરી કરવા આવેલા તે ચોરે વિનાશિસંપત્તિઓનો મોહમૂકીને અવિનાશિ-મહામૂલ્યવાળાં ત્રણ રત્નોરૂપી સંપત્તિની ચોરી કરવાનો નિર્ણય કર્યો. સવારમાં પાંચસો ચોર, આઠ સ્ત્રીઓ, આઠ સ્ત્રીઓના માતપિતા, પોતાનાયે માતપિતા અને પોતે મલીને કુલ ૫૨૭ પાંચસો સત્તાવીસની સંખ્યામાં દીક્ષિત થયા. મગવાનું સુધર્માસ્વામીજીની પાસે શ્રીજમ્બૂસ્વામી પ્રથમ શિષ્ય થયા, અને તેમની (જમ્બૂસ્વામીજીની) પાટે શ્રીપ્રભવસ્વામીજી આવ્યા. શ્રીજંબૂ-સ્વામીજી સોલ વર્ષ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને, તે પછી દીક્ષા લઈને, વીશ વર્ષ સુધી શ્રીસુધર્માસ્વામીજીના ચરણકમલની ઉપાસના કરીને

હુમ્મલીસ વર્ષ કેવલિષ્ઠ્યાય પાલીને, સમગ્ર ઇંશી વર્ષનું આયુધ્ય પૂર્ણ કરીને પરમપદને પામ્યા, શ્રીજમ્બૂસ્વામીજી મોક્ષે ગયા પછી કોઈ પળ કેવલજ્ઞાન પામ્યું નહીં, અર્થાત્ કેવલજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયું નથી, માટે તેઓશ્રીને શાસનમાં અન્તિમકેવલીના નામથી પિછાળે છે. સુત્રરચનાની મર્યાદા.

માનવજીવનની મહત્તા સમજનારને જ્યારે શાસનમાન્ય-સમર્થવક્તા સમાન મહાપુરુષોનો સમાગમ થાય છે, અને તે સમાગમમાં તેઓશ્રીના મુસમાંથી નીકળતી વીતરાગની વાણીનું વાસ્તવિક રીતિપ્ પાન થાય છે, ત્યારે તે તે યોગ્ય મન્યાત્માઓના વિવેકનેત્રો વિક્રસિત થાય છે; સાથે સાથે શાસનના સંસ્થાપક પ્રત્યે આદર-બહુમાનપૂર્વક સર્વસ્વસમર્પણની સુન્દર ભાવનાઓ જાગૃત થાય છે. આ શાસ્ત્રસ્ત્રી સંસ્થાપના સ્ત્રી રીતે થઈ ; કેવા સંજોગોમાં થઈ ;, કોણે કરી ;, કેવી રીતે કરી ;, અને તે રીતિને પ્રથમ અનુસરનારાઓનો સુચોલ કેવી રીતે સધાયો ;; વિગેરે અનેકવિધ પ્રશ્નોના ખુલાસા થઈ જાય છે, છતાં પણ શ્રદ્ધાના હગમગતા પાયોને અતીવ દ્રઢીમૃત વાકાકનારા હોય તો શાસનમાન્ય મહાપુરુષોના જીવનપ્રસંગો છે. સઘલાપ મહાપુરુષોના જીવનપ્રસંગોરૂપ પવિત્ર પ્રાસાદના સુવર્ણકલશ. સમાન શાસનમાન્ય-શાસનસંસ્થાપક-શ્રીમહાવીરપ્રમુ છે, શાસનસંચાલક શ્રીસુધર્માસ્વામી છે, અને શાસનના પરમરહસ્યોને જીલનાર શ્રીજમ્બૂસ્વામીજી છે; આ ત્રણ વ્યક્તિઓ અગ્રગણ્ય છે, અને તેથી ત્રણ પુરુષોના જીવનને સંશ્લિષ્ઠી સમજીને તે પછી આ ત્રણ પૈકિ આ મહાપુરુષ પચ્ચમગણધરે એકવીસ હજાર વર્ષના શાસનની સંચાલના માટે સૂત્રોની રચનાનો પ્રારમ્ભ કેવી રીતિપ્ કર્યો તે વિચારીપ્.

આસન્નોપકારી અન્તિમ તીર્થંકર શ્રીમહાવીરમહારાજા પાસે સુધર્માસ્વામીનું આવવું થયું, અને ભગવાને નામગોત્રથી સમ્બોધીને હૃદયમતેવેદના પરસ્પર વિસંવાદિપદોથી થયેલ શક્તાઓ જણાવીને તેજ પદોના વાસ્તવિક અર્થોથી શક્તાનું નિરસન કરવા સાથે તે

અગ્રેસર ત્રાસાળ પોતાના પરિવાર સાથે વીક્ષિત થયેલા તે સુધર્માસ્વામિજી ગણધરપદે સ્થિત થાય છે, ગણધરપદે સ્થિત થયેલા ગણધર મયવન્ત પૂછે છે કે-હે ભયવં ! કિં તત્તં ! (આ પ્રશ્નને પ્રદક્ષિણા દઈ વન્દન નમસ્કાર કરીને નતમસ્તકે પૂછે છે) અને ત્રણ વક્ત અથ્વા પ્રશ્ન ઉપરની રીતિએ પૂછે છે અને ભગવાન્ શ્રીમુખે અનુક્રમે ઉપદેશ વા, વિગમેશ વા, યુવેશ વા પ્રત્યુત્તરરૂપે કથન કરે છે.

સર્વશ્ચ પાસેથી સમાધાનના સુધાસ્વરૂપે આ ત્રણ પદો વીજરૂપે પામીને વીજબુદ્ધિ અને કોષ્ટબુદ્ધિના ઘણી દ્વાદશાક્ષીની રચના કરે છે. રચનાની આદિમાં “ સુયં મે આસંતેણ ભગવયા એવમકવાયં ” અને અન્તમાં “ તિવેતિ ” એ પદો સૂક્તીને ગણધર-મયવન્તો પોતાની હ્રુતોને પ્રતિપાદન કરે છે, કારણકે-ઝયારે પોતાના શિષ્યને સૂત્રસંદર્ભને આપે છે ત્યારે હું તેને જણાવું છું એમ કહેતા નથી પરન્તુ ભગવાન્ મહાવીર પાસેથી મ્હે માંમલ્યું છે તેજ તને હું અનુવાદરૂપ જણાવું છું. આથી હું કહેતો નથી, મ્હારા ઘરનું કહેતો નથી, તેમ મનોઘડમ્ત કલ્પનાઓ પણ ટાલવતો નથી; એ ઉપરના પ્રથમ જણાવેલા “ સુયંમે ” હત્યાદિ પદોથી ધ્વનિન થાય છે, અને “ સ્તિવેસિ ” પદોથી સ્વમવીષિકાનો મારપૂર્વક પરિહાર સૂચવે છે. અધ્યયનો આદિમાં અગર સૂત્રોની મમાસિમાં ઉપર જણાવેલાં પદો ન હોય તો પણ અવશ્યમેવ ઉપર જણાવેલાં તે તે પદો છેજ, એમ વાંચકોર અને વિચારકોર તેમ અધ્યાસકોરે અવશ્યમેવ સમજી લેવુંજ જોઈએ એવી આ શાસનની મર્યાદા છે. આ મર્યાદા અનુસરનાગઓને પ્રાતઃસ્મરણીય પૂજ્ય શ્રીતીર્થકરોરે કથન કરેલા અર્થનું અમૃતાસ્વાદન અને પૂજ્ય ગણધર મયવન્તના સૂત્રોનું સુધાસ્વાદન સ્પષ્ટપણે નિરંતર થયું છે થાય છે, અને થશે એ નિઃશંક વીના છે.

શ્રુતસંપદાના માલીક—

કર્તવ્યમન જૈનશાસનમાં વર્તેલી દ્વાદશાક્ષીના રચયિતા પશ્ચમ ગણધર મયવન્ત શ્રીસુધર્માસ્વામીજી હતા, અને છે. પૂ. ગણધરમયવન્તો

द्वादशांगी रचवानो प्रारम्भ कइ रीते करे छे ! ते पूर्वे विचारी गया छीए. अने तेथी त्रिपदी पामीने तेओश्री अंगोनी रचना करवाना अवसरे अनुक्रमे आचारांग-सूत्रकृताङ्ग-स्थानाङ्ग-समवायाङ्ग-भगवतीजी अने छट्ठ अंग श्रीज्ञातार्धर्मकथाङ्गनी रचना करे छे. शासननी मर्यादा समजनारे समजवुं जोइए के सूत्र सिवायना भाष्य-निर्युक्ति-चूर्णि-वृत्ति विगरे वर्तती सकलश्रुतसंपदाना मालीक तेओश्री (पञ्चम गणधर भगवन्त) हता अने छे, कारणके अर्थथी अने सूत्रथी-आत्मागम, अनन्तरागम अने परम्परागमना भेदोने विवेक-पूर्वक समजनारने उपरनी बीना समजाववी पडे तेम नथी. “ सर्व श्रुतसम्पदाना मालीक पञ्चम गणधर भगवन् श्री सुधर्मास्वामी हता, अने छे ” आ वातेवे स्मृतिपथमांश्री कोई विसरी जाय नहीं अने ते स्मरण जागवुं, जीववुं रहे ते माटे चौमासी-सांवत्सरिक प्रति-क्रमणमां त्रीजा सामणा प्रसङ्गे, चतुर्विधसंघ ते प्रसंगने अवश्यमेव याद करे छे. एटले अक्खरं वा, पयं वा, गाहं वा, सिलोंगं वा इत्यादि पदोद्वारा स्पष्टपणे सूचवाय छे. आ शासननी परम्परामां हमने अक्षर के पद, गाथा के श्लोक विगरे जे मळ्युं छे, ते तमने अपाय छे, अने अपाती चीजमां अमारी मालीकी नथी पण ते पूर्व पुण्य पुरुषोनी छे. आथी समजनारनं हवे स्पष्ट थशे के चौदपूर्वधरनी के दशपूर्वधरनी रचनाओ होय, निर्युक्तिकारनी के भाष्यकारनी रचनाओ होय, चूर्णिकारनी के वृत्तिकारोनी रचनाओ होय, सूरिपुन्दरोनी के वाचकवयोनी रचनाओ होय, प्रकरणकारोनी के संग्रहकारोनी रचनाओ होय तो पण दरेके दरेक रचनाओनी परम्पराना उंडाणने तपासीए तो शासनमान्य-सर्वश्रुत सम्पदाना मालीक श्रीसुधर्मास्वामी हता, छे, अने आ शासननी परिसमाप्ति पर्यन्त तेओश्रीज रहेशे. अंगोनो अनुस्यूत सम्बन्ध—

शासनमान्य श्रीआचाराङ्गमां अर्थिओ माटे पांच आचारवुं, तेना भेदोवुं, अने श्रमणपणुं पामेला श्रमणभगवन्तोने श्रमणजीवन

જીવવાના આચારોનું સુન્દર રીતિપદિગદર્શન કરાવ્યું છે. શાસનમાન્ય-આચારોથી વાસિત થયેલો આત્મા બાંધેલા કર્મના સ્વરૂપને જાણીને તે કર્મોને જડમૂલથી તોડવા કટિબદ્ધ થાય તેથીજ સૂત્રકાર, શ્રી સૂત્રકૃતાંગના પ્રથમ અધ્યયનના પ્રથમ ઉદ્દેશાનું પ્રથમ સૂત્ર આ પ્રમાણે જણાવે છે. ‘બુઝિજ્ઞાજ્ઞા’ ‘તિઝજ્ઞા’ इत्यादि पदोद्धार कर्मबंधनना स्वरूपने, नवा आवतां कर्मोना स्वरूपने, अने तोडवाना स्वरूपने जाणीने नाश कारवा उद्यमवन्त थाय, छतां विविध-इतरदर्शनकारोनी विविध-मान्यताओथी व्यामोहित न थाय ते माटे स्वसमयना सिद्धान्तोथी आत्माने केवो लाभ छे !, अने परसमयना सिद्धान्तोने तथा आचारोने मानवाथी-आचरवाथी केटलं नुकशान छे !, ते सम्बन्धमां विस्तारथी समजावीने आ सूत्रकृतांगमां ठाम-ठाम शासनमान्य-श्रद्धा-प्रतीति-रुचिने अतीव द्रढीभूत बनाववा माटेना वे श्रुतस्कन्धो २३ अध्ययनो अनेकभावथी भरपूर भरेला छे. श्री आचाराङ्गना सूत्रोनु सुधास्वादन ‘करीने, आचारथी वास्तविकरीतिपद वासित थइने, अने श्री सूत्रकृताङ्गना अध्ययनोना सूत्रोनु अमृतपान करीने श्रद्धा द्रढीभूत बनेली होय तेवाओने पण शासनमान्य पदार्थोना वर्गीकरण समजवानी अवश्यमेव जरूर छे. वर्गीकरण एटले एकत्ववाची, द्वित्ववाची विगोरे पदार्थो केटला छे !, अने कया कया छे !, ते समजवाथी बुद्धिवैभव विशालताने पामे छे. कोई अर्थि पूछे के-न्यायविभागना प्राथमिककक्षाना, मध्यमकक्षाना अने अन्तिमकक्षाना अर्थिओना उरसाहमां वृद्धि थाय छे. जेम कोई अर्थि पूछे के-न्यायविभागना प्राथमिककक्षाना, मध्यमकक्षाना अने अन्तिमकक्षाना ग्रन्थो तमारा पुस्तकालयमां केटला छे !, जो वर्गीकरणरीतिपद नोंध राखी होय तो (विषयवार ग्रन्थोनी नोंध राखी होय तो) तुरत नोंधपोथी आगल घरे छे, अने ते अवसरे मागनारने संतोष थाय छे; तेवी रीति आ शासनमां विषयवार एक संख्यावाचक बे, त्रण एम अनुक्रमे दश संख्या सुधीना पदार्थोना समुच्चय तरीके व्रीजुं अंग स्थानांगन्डाणांग नामना अंगमां अने वधु संख्याना वर्गीकरणरूपे

કરેલી નોંધ ચોથા શ્રીસમવાયાંગસૂત્રમાં આવે છે. આ ચાર અંગનો નિષ્ણાત થયા પછી સાથે દશ વર્ષનો દીક્ષાપર્યાય થયો હોય અને યોગોદ્વહન કર્યા હોય તેને વિવાહપક્ષતિ (પૂ. સુધર્માસ્વામીજીએ આપેલ નામ) કે જેનું નામ ચતુર્વિધસંઘે શ્રીભગવતીજી રાखेल છે, તેને અંગને મળવા-મળાવવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે. કારણ કે ચારે અનુયોગને અનુસરતા અનેકવિધ પ્રસંગો પ્રશ્નોત્તરરૂપે આ પંચમ (અંગમાં) મર્યા છે, અને આ પાંચમા અંગના વિધિ વિધાન સાથે યોગોદ્વહનપૂર્વક અભ્યાસી વનનારને સર્વ શ્રુત મળવા-મળાવવાની આજ્ઞા અપાય છે, તેથી તેનું (મળવતીજીનું) અતીવ મહાદ્દિકપણું છે. આ રીતિએ અંગોની અનુક્રમ રચના અને તેઓનો અનુસૂત-સમ્બન્ધ વિચારવાથી સમજાશે કે-પાંચમા અંગને મળ્યા પછી જૈનશાસનના સિદ્ધાન્તો જેના જીવનમાં પચી ગયા હોય તેવા મહાપુરુષોને લાભ કેવો થાય છે ! અને તેનો વિરોધ કરવાથી કેવું નુકશાન થાય છે !, તે જાણવાની જરૂર છે. આ શાસનના વાસ્તવિક—ऐतिहासिक-પ્રસંગોને જાણવનાર હોય તો આ છઠ્ઠું અંગ-શ્રીજ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞ મુખ્ય છે. આ રીતિએ પ્રથમ શ્રી આચારાંગથી છઠ્ઠા શ્રીજ્ઞાતાધર્મકથાંગ સુધીના અનુસૂત-સંબંધને અત્ર પ્રાસંગિક જણાવ્યો.

આ ગ્રન્થનું નામ અને સામગ્રીઓ—

પદ્મમગ્નધર મગવન્ત શ્રીસુધર્માસ્વામીજીએ પાંચે અંગનાં નામો તે તે અંગમાં મરેલા મન્ય માવને અનુસરીને યથાર્થ આપેલાં છે, તેવી રીતે તેઓશ્રીએ આ છઠ્ઠા અંગનું નામ શ્રીજ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞ તરીકે આપેલું છે. જ્ઞાતાશબ્દની દૃષ્ટિ લક્ષતાં શ્રીહરિમદ્રસૂરીશ્વરજી શ્રીદશવૈકાલિક્રમાં જણાવે છે—‘ જ્ઞાયતેડસ્મિન્ અતિદાદ્યાર્નતિકોડર્થ ’ હિતિ આથી તેનું નામ યથાર્થ ગુણનિષ્પન્ન છે.

શ્રીજમ્બૂસ્વામી પંચમગ્નધર મગવન્તને પૂછે છે કે-હે મગવંત ! જ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞમાં કયા માવો છે !, એટલે તે જ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞમાં

મગવાન્ શ્રીમહાવીરપ્રમુદ્ધ કયા ભાવો વર્ણવ્યા છે ?; આ પ્રશ્નના સમાધાનમાં શ્રીસુધર્માસ્વામીજી જણાવે છે કે-હે જમ્બૂ ! મગવાન્ શ્રીમહાવીરે આ છઠ્ઠા અંગના બે શ્રુતસ્કંધ--“નાયાણિ-જ્ઞાતાનિ” પૃથ્લે દાદૃષ્ટાન્તિક અર્થની સિદ્ધિ માટે આપેલા દૃષ્ટાન્તોના ઉદાહરણોના નામથી, અને બીજો શ્રુતસ્કંધ બનેલા વનાવવાની નોંધરૂપ ધર્મકથાઓના નામથી શાસ્ત્રમાં સુપ્રસિદ્ધ છે, જ્ઞાતા નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના ૧૧ ઓગળીસ અધ્યયનો છે, અને ધર્મકથા નામનો બીજો શ્રુતસ્કંધ છે તેના ૧૦ વર્ગો છે, અને બીજા શ્રુતસ્કંધના ૨૦૬ અધ્યયનો છે. પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના ૧૧ અધ્યયનોના નામ અનુક્રમે આ પ્રમાણે છે. અનુક્રમે જ્ઞાત શબ્દથી ૧ ઉત્ક્ષિપ્ત, ૨ સંઘાટક, ૩ અણ્ડક, ૪ કૂર્મ, ૫ શૈલક, ૬ તુમ્બ, ૭ રોહિણી, ૮ મહી, ૯ માકન્દી, ૧૦ ચન્દ્ર, ૧૧ દાવદ્રવ, ૧૨ ઉદક, ૧૩ દર્દુર, ૧૪ તેતલીપુત્ર, ૧૫ નન્દીફલ, ૧૬ અપરકક્કા, ૧૭ આકીર્ણ, ૧૮ સુસુમા; અને ૧૯ પુણ્ડરીક આ નામના ઓગળીસ અધ્યયનો છે.

અત્ર આ ગ્રન્થના પ્રથમ વિભાગમાં પ્રથમ ઉત્ક્ષિપ્ત નામના અધ્યયનથી મહી અધ્યયન સુધીના આઠે અધ્યયનો લીધેલા છે, તેથી અત્ર આઠ અધ્યયનોનો સારાંશ આપેલો છે. અને તે સિવાયના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના અગીઆર અધ્યયનો તથા બીજા શ્રુતસ્કંધના દશવર્ગો અને તેના સર્વ અધ્યયનોનો સારાંશ આ ગ્રન્થના બીજા વિભાગમાં આવશે.

આ પ્રથમ-વિભાગરૂપ ગ્રન્થની સામગ્રીઓમાં લગભગ જૈનશાસનનો ફલકતો ઇતિહાસ છે, ધર્મની સન્નિવૃત્તિ થનારાઓને માટે અને પૂર્વે ધર્મ પામેલાઓને વધુ સ્થિર કરવા માટે આ સામગ્રીઓ અનોખા સાધનરૂપ છે; અને દ્વિતીય વિભાગ જે હવે પછી પ્રકાશન કરવામાં આવશે તે પણ પૂર્વે જણાવેલ બીના માટે મશહૂર છે, અને રહશે.

આ ગ્રન્થના વૃત્તિકાર—

આ શ્રીજ્ઞાતાર્મકથાજ્ઞના વૃત્તિકાર શ્રીઅમયદેવસૂરિજી છે. અગીઆર અંગો પૈકી શ્રીઆચારાંગની અને શ્રી સૂત્રકૃતાજ્ઞની (પૂર્વે અણવેલા આ બે અંગોની) વૃત્તિ કરનાર શ્રીશીલાંકસૂરિજી છે. આ બે અંગની વૃત્તિ કરેલી હોવાથી શ્રીઅમયદેવસૂરિજીએ ત્રીજા શ્રીસ્થાનાજ્ઞસૂત્રની વૃત્તિ કરવાનો પ્રારંભ કર્યો, અને તે પછી અનુક્રમે શ્રીસમાવાયાજ્ઞસૂત્રથી અગીઆરમા શ્રીવિપાક સુધીના નવે અંગોની વૃત્તિ તેઓશ્રીએ કરી; આથી તેઓશ્રીને નવાક્ષીવૃત્તિકાર તરીકે ચતુર્વિધ સંઘ સારી રીતે પીછાળે છે. શાસનમાન્ય સૂત્રોની વૃત્તિ કરતાં વૃત્તિકારોના હૃદય વિશાલ હોય છે, અને તેવી વિશાલતાને શ્રીઅમયદેવસૂરિજી અનુસર્યા છે. અંગ-ઉપાંગ-સૂત્રાદિ પર પૂર્વાચાર્યોએ નિર્ધુક્તિ-ભાષ્ય-ચર્ચા વિગેરે જે જે રચનાઓ કરી હોય તે તે રચનાઓના માવો સ્મૃતિપથમાં સ્થિર કરીને-વૃત્તિ આલેખન અવસરે બન્ધવેસતા તે પૂર્વાચાર્યપ્રણીત-માવોને આલેખવામાં લેશમર સંકોચ રાખતાજ નથી, તે હાર્દિક-વિશાલતાનું પ્રતીક છે. “ પૂર્વાચાર્યોએ જે કશું તે જ કહે છે, પૂર્વાચાર્યપ્રણીત કેટલીક પદ્ધતિઓ એક સરખી છે. લક્ષાણના માવો લગભગ સરખા છે તેમ નવીન આલેખન ઘણુંજ ઓછું છે. વિગેરે ” કહેવું અને ઉપરથી વધુ પડતું કહેવું કે પૂર્વ આલેખનમાંથી ચોરી કરી છે, આવી રીતે કહેવાની અને સમજવાની ઉતાવળ કોઈ પણ વાંચકે, વિચારકે કે અભ્યાસકે કરવીજ નહિં. તત્ત્વદૃષ્ટિએ વિચારીએ તો પૂર્વપુરુષો પ્રત્યેનું આ बहुमान સૂચવે છે. માર્ગાનુસારના ગુણોનું વર્ણન કરતાં કલિકાલસર્વજ્ઞે પૂર્વાચાર્યના આલેખનનું અનુકરણ કર્યું છે. આથીજ વિશાલહૃદયના વૃત્તિકારોનો એ સ્પષ્ટ નિર્ણય હતો કે—“ પૂર્વપુરુષોએ જે બાબતનો खूलासો ન કર્યો હોય તે સમ્બન્ધમાં खूलासો કરવાનો હોય, પરન્તુ જે વિષયમાં પહેલાંનું મલે ત્યાં સુધી મ્હારી बुद्धिનું કહેવુંજ નહિ આ હૃદય-વિશાલતાનું વાસ્તવિક પ્રતીક છે.

जीववाना आचारोनुं सुन्दर रीतिए दिग्दर्शन करायुं छे. शासनमान्य-आचारोथी वासित थयेलो आत्मा बांधेला कर्मना स्वरूपने जाणीने ते कर्मने जडमूलथी तोडवा कटिबद्ध थाय तेथीज सूत्रकार, श्री सूत्रकृतांगना प्रथम अध्ययनना प्रथम उद्देशानुं प्रथम सूत्र आ प्रमाणे जणावे छे. ' बुज्झिज्झइ ' ' तिउज्झइ ' इत्यादि पदोद्वारा कर्मबंधनना स्वरूपने, नवा आवतां कर्मोना स्वरूपने, अने तोडवाना स्वरूपने जाणीने नाश करवा उद्यमवन्त थाय, छतां विविध-इतरदर्शनकारोनी विविध-मान्यताओथी व्यामोहित न थाय ते माटे स्वसमयना सिद्धान्तोथी आत्माने केवो लय छे !, अने परसमयना सिद्धान्तोने तथा आचारोने मानवाथी-आचाराथी केटलुं नुकशान छे !, ते सम्बन्धमां विस्तारथी समजावीने आ सूत्रकृतांगमां ठाम-ठाम शासनमान्य-श्रद्धा-प्रतीति-रुचिने अतीव दृढीभूत बनाववा माटेना बे श्रुतस्कन्धो २३ अध्ययनो अनेकभावथी भरपूर भरेला छे. श्री आचाराङ्गना सूत्रोनुं सुधास्वादन ' करीने, आचाराथी वास्तविकरीतिए वासित थइने, अने श्री सूत्रकृताङ्गना अध्ययनोना सूत्रोनुं अमृतपान करीने श्रद्धा दृढीभूत बनेली होय तेवाओने पण शासनमान्य पदार्थोना वर्गीकरण समजवानी अवश्यमेव जरूर छे. वर्गीकरण एटले एकत्ववाची, द्वित्ववाची विगोरे पदार्थो केटला छे !, अने कया कया छे !, ते समजवाथी बुद्धिवैभव विशालताने फामे छे. कोई अर्थि पूछे के-न्यायविभागना प्राथमिककक्षाना, मध्यमकक्षाना अने अन्तिमकक्षाना ग्रन्थो तमारा पुस्तकालयमां केटला छे !, जो वर्गीकरणरीतिए नौध राखी होय तो (विषयवार ग्रन्थोनी नौध राखी होय तो) तुरत नौधपोथी आगल धरे छे, अने ते अवसरे मागनारने संतोष थाय छे; तेवी रीते आ शासनमां विषयवार एक संख्यावाचक बे, व्रण एम अनुक्रमे दश संख्या सुधीना पदार्थोना समुच्चय तरीके व्रीजुं अंग स्थानांग-ट्टाणांग नामना अंगमां अने वधु संख्याना वर्गीकरणरूपे

કરેલી નોંધ ચોથા શ્રીસમવાયાંગસૂત્રમાં આવે છે. આ ચાર અંગનો નિષ્ણાત થયા પછી સાથે દશ વર્ષનો દીક્ષાપર્યાય થયો હોય અને યોગોદ્ગ્રહન કર્યા હોય તેને વિવાહપદ્ધતિ (પૂ. સુધર્માસ્વામીજીએ આપેલ નામ) કે જેનું નામ ચતુર્વિધસંઘે શ્રીમગવતીજી રાखેલ છે, તેને અંગને મળવા-મળાવવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે. કારણ કે ચારે અનુયોગને અનુસરતા અનેકવિધ પ્રસંગો પ્રશ્નોત્તરરૂપે આ પંચમ (અંગમાં) મર્યા છે, અને આ પાંચમા અંગના વિધિ વિધાન સાથે યોગોદ્ગ્રહનપૂર્વક અમ્યાસી બનનારને સર્વ શ્રુત મળવા-મળાવવાની આજ્ઞા અપાય છે, તેથી તેનું (મગવતીજીનું) અતીવ મહાદિકપણું છે. આ રીતિએ અંગોની અનુક્રમ રચના અને તેઓનો અનુસૂત-સમ્બન્ધ વિચારવાથી સમજાશે કે-પાંચમા અંગને મળ્યા પછી જૈનશાસનના સિદ્ધાન્તો જેના જીવનમાં પચી ગયા હોય તેવા મહાપુરુષોને લામ કેવો થાય છે ! અને તેનો વિરોધ કરવાથી કેટલું નુકશાન થાય છે ! તે જાણવાની જરૂર છે. આ શાસનના વાસ્તવિક-—એતિહાસિક-પ્રસંગોને જાણવનાર હોય તો આ છઠ્ઠું અંગ-શ્રીજ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞ મુલ્ય છે. આ રીતિએ પ્રથમ શ્રી આચારાંગથી છઠ્ઠા શ્રીજ્ઞાતાધર્મકથાંગ સુધીના અનુસૂત-સંબંધને અત્ર પ્રાસંગિક જણાવ્યો.

આ ગ્રન્થનું નામ અને સામગ્રીઓ—

પદ્ધતમગણધર મગવન્ત શ્રીસુધર્માસ્વામીજીએ પાંચે અંગનાં નામો તે તે અંગમાં મરેલા મળ્ય મગવને અનુસરીને યથાર્થ આપેલાં છે, તેથી રીતે તેઓશ્રીએ આ છઠ્ઠા અંગનું નામ શ્રીજ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞ તરીકે આપેલું છે. જ્ઞાતાશબ્દની દૃષ્ટિ લક્ષતાં શ્રીહરિમદ્રસૂરીશ્વરજી શ્રીદશશૈકાલિક્રમાં જણાવે છે-‘ જ્ઞાયતેડસ્મિન્ અતિદાદાષ્ટાન્તિકોડર્થ ’ હિતિ આથી તેનું નામ યથાર્થ ગુણનિષ્પન્ન છે.

શ્રીજન્મસ્વામી પંચમગણધર મગવન્તને પૂછે છે કે-હે મગવંત ! જ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞમાં કયા મગવો છે !, ઇટલે તે જ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞમાં

મગવાન્ શ્રીમહાવીરપ્રસુએ કયા ભાવો વર્ણવ્યા છે ?; આ પ્રશ્નના સમાધાનમાં શ્રીસુધર્માસ્વામીજી જણાવે છે કે-હે જન્મ્ ! મગવાન્ શ્રીમહાવીરે આ છટ્ટા અંગના બે શ્રુતસ્કંધ-“જ્ઞાયાણિ-જ્ઞાતાણિ” પૃથ્લે દાર્શનિક અર્થની સિદ્ધિ માટે આપેલા દૃષ્ટાન્તોના ઉદાહરણોના નામથી, અને બીજો શ્રુતસ્કંધ બનેલા બનાવવાની નોંધરૂપ ધર્મકથાઓના નામથી શાસ્ત્રમાં સુપ્રસિદ્ધ છે, જ્ઞાતા નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના ૧૯ ઓગણીસ અધ્યયનો છે, અને ધર્મકથા નામનો બીજો શ્રુતસ્કંધ છે તેના ૧૦ વર્ગો છે, અને બીજા શ્રુતસ્કંધના ૨૦૬ અધ્યયનો છે. પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના ૧૯ અધ્યયનોના નામ અનુક્રમે આ પ્રમાણે છે. અનુક્રમે જ્ઞાત શબ્દથી ૧ ઉત્ક્રિષ્ટ, ૨ સંધાટક, ૩ અણ્ડક, ૪ કૂર્મ, ૫ શૈલક, ૬ તુમ્બ, ૭ રોહિણી, ૮ મહી, ૯ માકન્દી, ૧૦ ચન્દ્ર, ૧૧ દાવદ્રવ, ૧૨ ઉદક, ૧૩ દર્દુર, ૧૪ તેતલીપુત્ર, ૧૫ નન્દીફલ, ૧૬ અપરકક્ષા, ૧૭ આકીર્ણ, ૧૮ સુસુમા; અને ૧૯ પુણ્ડરીક આ નામના ઓગણીસ અધ્યયનો છે.

અત્ર આ ગ્રન્થના પ્રથમ વિભાગમાં પ્રથમ ઉત્ક્રિષ્ટ નામના અધ્યયનથી મહી અધ્યયન સુધીના આઠે અધ્યયનો લીધેલા છે, તેથી અત્ર આઠ અધ્યયનોનો સારાંશ આપેલો છે. અને તે સિવાયના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના અગીઆર અધ્યયનો તથા બીજા શ્રુતસ્કંધના દશવર્ગો અને તેના સર્વ અધ્યયનોનો સારાંશ આ ગ્રન્થના બીજા વિભાગમાં આવશે.

આ પ્રથમ-વિભાગરૂપ ગ્રન્થની સામગ્રીઓમાં લગભગ જૈનશાસનનો શ્લકતો ઇતિહાસ છે, ધર્મની સન્મુલ થનારાઓને માટે અને પૂર્વે ધર્મ પામેલાઓને વધુ સ્થિર કરવા માટે આ સામગ્રીઓ અમોઘ સાધનરૂપ છે; અને દ્વિતીય વિભાગ જે હવે પછી પ્રકાશન કરવામાં આવશે તે પણ પૂર્વે જણાવેલ બીના માટે મશહૂર છે, અને રહશે.

આ ગ્રન્થના વૃત્તિકાર—

આ શ્રીજ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞના વૃત્તિકાર શ્રીઅમયદેવસૂરિજી છે. અગીઆર અંગો પૈકી શ્રીઆચારંગની અને શ્રી સૂત્રકૃતાજ્ઞની (પૂર્વે જણાવેલા આ બે અંગોની) વૃત્તિ કરનાર શ્રીશીલાંકસૂરિજી છે. આ બે અંગની વૃત્તિ કરેલી હોવાથી શ્રીઅમયદેવસૂરિજીએ ત્રીજા શ્રીસ્થાનાજ્ઞસૂત્રની વૃત્તિ કરવાનો પ્રારંભ કર્યો, અને તે પછી અનુક્રમે શ્રીસમાવાયાજ્ઞસૂત્રથી અગીઆરમા શ્રીવિપાક સુધીના નવે અંગોની વૃત્તિ તેઓશ્રીએ કરી; આથી તેઓશ્રીને નવાજ્ઞીવૃત્તિકાર તરીકે ચતુર્વિધ સંઘ સારી રીતે પીછાળે છે. શાસનમાન્ય સૂત્રોની વૃત્તિ કરતાં વૃત્તિકારોના હૃદય વિશાલ હોય છે, અને તેવી વિશાલતાને શ્રીઅમયદેવસૂરિજી અનુસર્યા છે. અંગ-ઉપાંગ-સૂત્રાદિ પર પૂર્વાચાર્યોએ નિર્ધુક્તિ-માપ્ય-ચર્ણિ વિગેરે જે જે રચનાઓ કરી હોય તે તે રચનાઓના ભાવો સ્મૃતિપથમાં સ્થિર કરીને-વૃત્તિ આલેખન અવસરે બન્ધબેસતા તે પૂર્વાચાર્યપ્રણીત-ભાવોને આલેખવામાં લેશભર સંકોચ રાખતાજ નથી, તે હાર્દિક-વિશાલતાનું પ્રતીક છે. “ પૂર્વાચાર્યોએ જે કહ્યું તે જ કહે છે, પૂર્વાચાર્યપ્રણીત કેટલીક પશ્ચિઓ એક સરસી છે. લલાળના ભાવો લગભગ સરસા છે તેમ નવીન આલેખન ઘણુંજ ઓછું છે. વિગેરે ” કહેવું અને ઉપરથી વધુ પડતું કહેવું કે પૂર્વ આલેખનમાંથી ચોરી કરી છે, આવી રીતે કહેવાની અને સમજવાની ઉતાવળ કોઈ પણ વાંચકે, વિચારકે કે અભ્યાસકે કરવીજ નહિં. તત્ત્વદષ્ટિએ વિચારીએ તો પૂર્વપુરુષો પ્રત્યેનું આ बहुमान સૂચવે છે. માર્ગાનુસારિના ગુણોનું વર્ણન કરતાં કલિકાલસર્વજ્ઞે પૂર્વાચાર્યના આલેખનનું અનુકરણ કર્યું છે. આથીજ વિશાલહૃદયના વૃત્તિકારોનો એ સ્પષ્ટ નિર્ણય હતો કે—“ પૂર્વપુરુષોએ જે વાવતનો ચૂલાસો ન કર્યો હોય તે સમ્બન્ધમાં ચૂલાસો કરવાનો હોય, પરન્તુ જે વિષયમાં પહેલાંનું મહેલું તેમ જ સુધી મ્હારી બુદ્ધિનું કહેવુંજ નહિં આ હૃદય-વિશાલતાનું વાસ્તવિક પ્રતીક છે.

નવાજ્ઞી-

૧૦ વૃં

મીજ્ઞાતા-

ધર્મકથાજ્ઞ

॥ ૫૬ ॥

પૂર્વના દુઃખરુખો પ્રત્યે નવાક્ષીવૃત્તિકારને અતિશય બહુમાન હજું, અને તેથીજ પંચમાઙ્ગ-શ્રીવિવાહપદ્ધતિની વૃત્તિના પ્રારંભમાં હૃદયના ભાવ ધ્વનિત કરે છે-“પૃટ્ટીકાચૂર્ણિં જીવાભિગમમદિવૃત્તિલેશાં ચ સંયોજ્ય પચ્ચમાઙ્ગં વિવૃણોમિ વિશેષતઃ કિઞ્ચિત્” । આ રીતિપૂર્ણ ગ્રંથના વૃત્તિકારને ઓલસવાથી ગ્રંથસ્થિત-ભાવોને જાણતાં હૃદયના હાર્દિક બહુમાન વૃદ્ધિ પામે છે.

ગ્રંથસામગ્રીના પ્રકારો—

આ ગ્રંથની સર્વ સામગ્રીઓ કથાસ્વરૂપે છે, તેથી કથાના પ્રકારો સમજવાની અત્ર આવશ્યકતા છે; માટે તે પ્રકારોને અત્ર વિચારીએ । આ ચરાચર વિશ્વમાં મુલ્યતઃ કથાઓ બે પ્રકારની પ્રવર્તે છે, એક બનેલા બનાવોરૂપ કથાઓ પ્રવર્તે છે, અને બીજી કરૂપના-ઓની જમાવટરૂપે કથાઓ પ્રવર્તે છે. આથીજ-અનુક્રમે ચરિત અને કલ્પિત એ બે વિભાગમાં કથાઓ વહેંચાયલી હોય છે; તેવી રીતે શાસ્ત્રોમાં પણ તે બે વિભાગરૂપે કથાઓ આવે છે. કલ્પિત કથાઓ રમૂજ સાથે બોધ આપે છે. જેમ-શ્રી ઉત્તરાધ્યયનના દુમપત્રીય-અધ્યયનનો ભાવ વિચારીએ તો સાક્ષરરત્ન-ઢાઢામાહ ધોલશાજીના વચનોમાં જણાવાય છે કે “પીપલ પાન સ્વરંત હસતી કુંપલીયાં મુજ વીતી તુજ વીતશે ધીરી વાપુડીયાં” આજ ભાવને અનુસરતાં ઉત્તરાધ્યયનના તે અધ્યયનના પદ્યમાં “જહ તુભમે” વિગેરે પદો છે તે તેને પુષ્ટ કરે છે. આવી ઘટનાઓ દ્વારા ઉપદેશ અપાય છે, છતાં તે કથા કલ્પિત છે, કારણ કે-પાંદડું શીલામણ આપે અને કુંપલોનું હસવું થાય એ બુદ્ધિને અસંગત છે, છતાં કથાના ભાવને સમજીએ તો ઘટના યુક્તિયુક્ત છે. આવાં આવાં અનેક કલ્પિત દૃષ્ટાન્તો શાસ્ત્રોમાં આવે છે. આ પ્રસિદ્ધ થતા ગ્રંથમાં પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધના ઓગણીસ અધ્યયનોમાં ચરિતો અને કલ્પિતોને અનુરૂપ જ્ઞાતાનિ-દૃષ્ટાન્તો આવે છે. ચરિત્રો બનેલા બનાવો ઉપર આધાર રાખે છે. બનેલો બનાવ વાંચનકાલે અગર શ્રવણકાલે ચમત્કારિક લાગે અગર

ન લાગે તે ચરિત આલેસન કરનારને જોવાનું હોતુંજ નથી. શ્રીત્રિષષ્ઠિશલાકાપુરુષચરિત્રમાં બનેલા બનાવોને સ્થાન છે, પણ આશ્ચર્યે ઉત્પન્ન કરવા માટે રમૂજને સ્થાન નથી, અવસર્પિણી કાલમાં વર્ણ-ગન્ધ-રસ-સ્પર્શના ઘસારા અનુભવીએ છીએ તેવા વિષમકાલમાં બનેલા બનાવોની નોંધ રાસ્ત્રવી પ માવી પ્રજા માટે અતીવ હિતકર કાર્ય છે. પૂર્વપુરુષના સમ્બન્ધમાં બનેલા બનાવોની કથાઓરૂપ સાહિત્ય પ જૈનોનો ફાલકતો ઇતિહાસ છે, તે ઉપરથી ઘણું ઘણું શીલવાનું, ઘણું ઘણું વિચારવાનું, અને ઘણું ઘણું સમજવાનું, બોધ લેવાનું, અને અનુકરણ કરવાનું તેમાંથી મલી આવે છે. શાસનમાન્ય સિદ્ધાન્તો અને કથનો કોળે પચાવ્યાં !, શાસનની માન્યતામાં કોણ દ્રઢ રહ્યું !, તેમાં દ્રઢ રહેવાથી શો લાભ મળ્યો !, માન્યતા વિરુદ્ધ વર્તન કરવાથી કયો ગેરલાભ મળ્યો !; આ વિગેરે શાસનમાન્ય અનેક સિદ્ધાન્તો-વર્તેનોને જીવનમાં ઓતપ્રોત બનાવનાર અને હામાહોલ ચિત્તવાલને દૃઢ બનાવનાર હોય તો ધર્મકથાનુયોગ છે. આ જ્ઞાતાધર્મ-કથાના બંને શ્રતસ્કંધોના અધ્યયનોને સાંગોપાંગ વાંચવાથી, વિચારવાથી અને પરિશીલન કરવાથી માર્ગાભિમુક્તાદિ આરાધકોને નવનવીન માર્ગદર્શન મળે છે. આ અંગના અધ્યયનોની અંદર ઠાંસી ઠાંસીને ચરિતવિભાગીય ચરિતો અને કરુણમાય કલ્પિતોને વાંચવાથી સારમૂત રહસ્ય પચાવનારાઓ દૃષ્ટમાર્ગની સિદ્ધિ કરી શકે છે, તે નિઃશંક સત્ય સર્વદા આદરણીય છે.

આ ગ્રન્થના પ્રથમ વિભાગમાં એકથી આઠ અધ્યયનો પટલે શ્રીઉત્ક્રિષ્ટ-અધ્યયનથી શ્રીમહાઅધ્યયન સુધીના આઠ અધ્યયનોનો સારાંશ પૂર્વે જણાવ્યો છે, પટલી પ્રાસંગિક નોંધ જણાવીને અધ્યયનોનો સારાંશ તે સ્થલેથી વાંચવાની મલામળ અત્ર કરાય છે. આ પ્રસ્તાવનાનો પ્રારંભ “ માનવજીવનની મહત્તા ” પ નામના પેરેમ્પ્રાફથી શરૂ કરીને ક્રમશઃ “ શ્રવણની આવશ્યકતા, સમર્થ વક્તાનો યોગ, આદ્ય-સદુ-પદેસક, આદ્ય-સંચાલક, સુધર્માસ્વામિજીનું જીવન, અંતિમ કેવલીની જીવનચર્યા, સૂત્રરચનાની મર્યાદા, શ્રુતસંપદાના માલીક,

અંગોનો અનુસૂત-સંબંધ, આ ગ્રંથનું નામ અને સામગ્રીઓ, આ ગ્રંથના દૃષ્ટિકાર; અને અંતમાં ગ્રંથસામગ્રીના પ્રકારો ” એ પેરિપ્લોજી આ પ્રસ્તાવનાના ઉપસંહાર સાથે પરિસમાપ્તિ થાય છે.

આ પ્રસ્તાવનાની પરિસમાપ્તિ સાથે અભ્યાસકોષ વાંચકોએ, અને વિચારકોએ એક પ્રસંગ હૃદયપટ સ્થિર કરવા જેવો છે. અને તે પ્રસંગ જ્ઞાનાચારના આઠ આચારો પૈકી ઉપધાન ઇટલે યોગોદ્વહન વગર સૂત્રના પઠન-પાઠન કરાવનાર વર્ત્તને તે પઠન-પાઠનાદિ નુકશાનકારક નીવડે છે. આ સંબંધમાં બૃહદ્વ્યોગવિધિ નામના ગ્રંથની પ્રસ્તાવના વાંચવાની આગ્રહપૂર્વક ભલામણ છે. સૂત્રના રહસ્ય પચાવવાની યોગ્યતા યોગોદ્વહન વગર નથી, અને જ્ઞાનાચારના તે આચાર પ્રસંગે આંલમીચામણા નિન્દાદિ કરવામાં, કરાવવામાં, કરનાર-કરાવનારાઓએ અઘાપિ પર્યંત નુકશાન અનુભવ્યું છે. અને શ્રુતધર્મની આશાતનાનું ભારી પાપ પ્રાપ્ત કર્યું છે તે મૂલબા જેવું નથી, માટે જે પુણ્યાત્માઓ જ્ઞાનાચારના આઠે આચારનું સેવન કરીને સૂત્રાદિ લેવા-મેલવાનો સ્વપ કરશે તે આત્માઓ જલ્લર શ્રેય સાધીને ઉત્તરોત્તર સુંદર સાધન-સામગ્રી-સંયોગો પામીને માવિમાં કલ્યાણમંગલની માલાઓ પ્રાપ્ત કરશે એવી શુભેચ્છાપૂર્વક અત્ર વિરમું છું.

શ્રીચન્દ્રપ્રભાસપત્તનતીર્થે, જૈનઉપાશ્રય, (વેરાવલ સમીપે.)

શ્રીચન્દ્રપ્રભસ્વામિપ્રાસાદસ્ય પ્રતિષ્ઠાપનાદિને

તા. ૧-૨-૫૨ માહ સુદ ૬ શુક્રવાર.

લિ. સ્વ. આગમોદ્ધારક-શ્રીઆનન્દસાગરસૂરીશ્વરચરણારવિંદ-

ચશ્ચરીક-ચન્દ્રસાગરસૂરિ.

श्रीज्ञाताधर्मकथान्ने प्रथमविभागस्य अनुक्रमणिका.

१ आर्थिकसहायकनामावलि-

२ प्रकाशिकानु निवेदन

परिशिष्टो ।

३ परिशिष्ट १ वाचनाभेद-पाठान्तरसंग्रह

४ परि० २ आर्षपयोग-निपातन-व्याकरणपाठाः

५ परि० ३ साक्षिपाठाः

६ शुद्धिपत्रकम्

७ परि० ४ वर्णक-यावत् शब्दातिदिष्टपाठाः

८ परि० ५ प्रथमविभागस्य अध्ययनानां सारांश

९ प्रस्तावना-अनुक्रमणिका

अध्ययनोनी अनुक्रमणिका ।

१ उत्तिष्ठाध्ययनम्

२ श्रीसंघाटकाख्यमध्ययनम्

३ श्रीअण्डकाख्यमध्ययनम्

४ श्रीकूर्माख्यमध्ययनम्

५ श्रीशैलकाख्यमध्ययनम्

६ श्रीतुम्बकाख्यमध्ययनम्

७ श्रीरोहिणी-अध्ययनम्

८ श्रीमल्ली-अध्ययनम्

पृ. १ थी पृ. ८३

पृ. ८३ थी पृ. ९६

पृ. ९७ थी पृ. १०२

पृ. १०३ थी पृ. १०५

पृ. १०५ थी पृ. ११९

पृ. १२० थी पृ. १२१

पृ. १२१ थी पृ. १२६

पृ. १२७ थी पृ. १६२

॥॥ सकलमन्त्रतन्त्रयन्त्राधिराजराजेश्वर—श्रीसिद्धचक्रेश्वरो नमो नमः ॥॥

॥ सकलसमीहितपूर्वक-श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथो विजयतेतमाम् ॥

। शासनप्रभावक-श्रीगणधराय नमः ।

नवाङ्गीवृत्तिकारकश्रीमदभयदेवसूरिवरविहितवृत्तियुते, पञ्चमगणधरशुम्भिते;

श्रीज्ञाताधर्मकथाङ्गः—

१-श्रीउत्क्षिप्ताख्यं प्रथममध्ययनम् ।

॥ 'नत्वा श्रीसन्महावीरं, प्रायोऽन्यग्रन्थवीक्षितः । ज्ञाताधर्मकथाङ्गस्यानुयोगः कश्चिदुच्यते ॥ १ ॥ तत्र च फलमङ्गला-
'दिवर्चः स्थानान्तरादवसेयः । केवलमनुयोगद्वारविशेषस्योपक्रमस्य प्रतिभेदरूपकान्तशास्त्रस्य 'वीरजिनवरेन्द्रापेक्षयाऽर्थतः
आत्मागमत्वं, तच्छिष्यं तु पञ्चमगणधरं सुधर्मस्वामिनमाश्रित्यानन्तरागमत्वं, तच्छिष्यं च जम्बूस्वामिनमपेक्ष्य परम्परागमतां
प्रतिपिपादयिषुः; अथवा—अमुगमाख्यस्य तृतीयस्यानुयोगद्वारास्य भेदभूताया उपोद्घातनिर्युक्तः प्रतिभेदभूतनिर्गमद्वारस्व-
भावं प्रस्तुतग्रन्थस्यार्थतो महावीरनिर्गतत्वमभिधित्सुः सूत्रकारः—'ते णं कालेण 'मित्यादिकमुपोद्घातग्रन्थं तावदादावाह—

१ पृष्ठ० । २ नमः नत्वा० अ । ३ 'वीरजिने'पञ्च० अ । ४ 'वर्धते' आ० अ ।

ॐ नमः सर्वज्ञाय । ते णं काले णं, ते णं समए णं, चंपानामं नयरी होत्था; वण्णओ ॥ सूत्रम्-१ ॥

तत्र योऽयं णंक्षब्दः स वाक्यालङ्कारार्थः, ते इत्यत्र च य एकारः प्राकृतशैलीप्रभवो, यथा-‘करेभि भंते !’ इत्यादिषु; ततोऽयं वाक्यार्थो जातः-तस्मिन् काले, तस्मिन् समये, यस्मिन्नसौ नगरी बभूवेति, अधिकरणे चेयं सप्तमी । अथ कालसमययोः कः प्रतिविशेषः ? उच्यते-काल इति सामान्यकालः, अवसर्पिण्याश्चतुर्थविभागलक्षणः, समयस्तु तद्विशेषो; यत्र सा नगरी, स राजा, सुधर्मस्वामी च बभूव; अथवा-तृतीयैवेयं, ततस्तेन कालेन-अवसर्पिणीचतुर्थारिकलक्षणेन हेतुभूतेन तेन समयेन, तद्विशेषभूतेन हेतुना ‘चंपा नाम नयरी होत्थ’ इति अभवत्-आसीदित्यर्थः । ननु चेदानीमपि साऽस्ति किं पुनरधिकृतग्रन्थकर-णकाले ? तत्कथमुक्तमासीदिति ? उच्यते-अवसर्पिणीत्वात् कालस्य वर्णकग्रन्थवर्णितविभूतियुक्ता तदानीमासीद्, इदानीं नास्तीति । ‘वण्णओ’ इति-चम्पानगर्या वर्णकग्रन्थोऽत्रावसरे वाच्यः, स चायं-‘ऋद्धित्थिमियसमिद्धा’-ऋद्धा-भवनादिभिर्वृद्धि-भूषणता, स्तिमिता-भयवर्जितत्वेन स्थिरा, समृद्धा-धनधान्यादियुक्ता; ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः । ‘पमुइयज्जणजाणवया’-प्रमुदितः प्रमोदकारणवस्तूनां सद्भावाज्जनाः-नगरीवास्तव्यलोकाः, जानपदाश्च-जनपदभवास्तत्रायाताः सन्तो यस्यां सा प्रमुदितजनजानपदा; ‘आइण्णजणमणुस्सा’-मनुष्यजनेनाकीर्णा-संकीर्णा, प्रमुष्यजनेनाकीर्णति वाच्ये राजदन्तादिदर्शनादाकीर्णजनमनुष्येत्युक्तं; ‘हलसयसहस्ससंकिट्ठिर्विहलट्ठपबत्तसेउसीमा’-हलानां-लाङ्गलानां श्रुतैः सहस्रैश्च शतसहस्रैर्वा-

१ वण्णउ अ । २ विभूतेति० अ । ३ ०ष ? उ० अ । ४ ०तेन०० अ । ५ वर्णप्रप्रं अ । ६ ऋद्धित्थिमियास०, अ । ७ ०सुणामता० अ । ८ ०विकिट्ठ० अ ।

लक्षैः संकृष्टा-विलिखिता विकृष्टं-दूरं यावद्विकृष्टा वा-आसन्ना लष्टा, मनोज्ञा कर्षकाभिमतफलसाधनसमर्थत्वात्, 'पण्णस्ते' ति-योग्या कृता बीजवपनस्य सेतुसीमा-मार्गसीमा यस्याः सा तथा; अथवा-संकृष्टादिविशेषणानि सेतूनि-कुल्याजलसेक्यक्षेत्राणि सीमासु यस्याः सा, तथा-अनेन तज्जनपदस्य लोकबाहुल्यं क्षेत्रबाहुल्यं चोक्तं, 'कुक्कुडसंडेयगामपउरा'-कुक्कुटाः-ताम्रचूडा षण्ढेयाः-षण्ढपुत्रकाः षण्ढा एव तेषां ग्रामाः-समूहास्ते प्रचुराः-प्रभृता यस्यां सा, तथा-अनेन लोकप्रमुदितत्वं व्यक्तीकृतं, प्रमुदितो हि लोकः क्रीडार्थं कुक्कुटान् पोषयति, षण्ढांश्च करोतीति; 'उच्छुजवसालिकलिया'-अनेन च जनप्रमोदकारणमुक्तं, न ह्येवंप्रकारवस्त्वभावेन प्रमोदो जनस्य स्यादिति । 'गोमहिंसगवेलगण्पभूया'-गवादयः प्रभृताः-प्रचुरा यस्यामिति वाक्यं, गवेलका-उरभ्राः । 'ओयारवंतंचेइयजुवइविविहसण्णिविट्ठबहुला'-आकारवन्ति-सुन्दराकाराणि यानि, चैत्यानि-देवता-यतनानि, युवतीनां च-तरुणीनां पण्यतरुणीनामिति हृदयं यानि विविधानि संनिविष्टानि-संनिवेशनानि पाटकास्तानि बहुला-नि-बहूनि यस्यां सा, तथा-'उक्कोडियगायगंठिभेयभडतक्करखंडरक्खरहिया'-उक्कोडा-उत्कोटा-लञ्चेत्यर्थः, तथा ये व्यवहरन्ति ते उत्कोटिकाः, गात्रान्-मनुष्यशरीरावयवविशेषान् कट्यादेः सकाशाद्ग्रन्थिकार्षापणादिपोट्टलिकां, भिन्दन्ति-आच्छिन्दन्तीति गात्रग्रन्थिभेदाः, भटाः-चारभटा बलात्कारप्रवृत्तयः, तस्कराः-तदेव-चौर्यं कुर्वन्तीत्येवंशीलास्तस्कराः, खण्डरक्षा-दण्ड-पाशिकाः शुल्कपाला वा एमी रहिता या सा । तथा-अनेन तत्रोपद्रवकारिणामभावमाह-'खेमा'-अशिवाभावात् 'निरुवदुवा'-निरुण्टुता अविद्यमानराजादिकृतोपद्रवत्वर्थः । 'सुभिक्षा'-सुष्ठु-मनोज्ञा प्रचुरा भिक्षा, भिक्षुकाणां यस्यां सा सुभिक्षा, अत एव

पालण्डिकानां गृहस्थानां च 'वीसस्थसुहावासा' - विश्वस्तानां निर्भयानामनुत्सुकानां वा सुखः - सुखस्वरूपः शुभो वा आवासो यस्यां सा । तथा - 'अणेगकोडीकोटुंबियाइणेनिन्नुयसुहा' - अनेकाः कोटयो द्रव्यसंख्यायां स्वरूपपरिमाणे वा येषां ते अनेककोटयः, तैः कौटुम्बिकैः - कुटुम्बिभिश्चाकीर्णा - संकुला या सा, तथा - सा चासौ निर्वृता च - संतुष्टजनयोगात् संतोषवतीति कर्मधारयोऽत एव सा चासौ सुखा च शुभा च वेति कर्मधारयः । 'नड-नट्टग-जल्ल-मल्ल-मुट्टिय-वेलंबग-कहक-पवक-लासक-आइक्खय-लंख-मंख-तूणइल्ल-तुंबवीणिय-अणेगतालाचराणुचरिया' - नटा-नाटकानां नाटयितारो, नर्तका - ये नृत्य-न्ति, अंकोल्ला - इत्येके; जल्ला - वस्त्राखेलकाः; राज्ञः स्तोत्रपाठका इत्येन्ये; मल्लाः - प्रतीताः; मौष्टिका - मल्ला एव ये मुष्टिभिः ग्रहरन्ति, विडम्बका - विदूषकाः, कथकाः - प्रतीताः, पुयका - ये उत्पुवन्ते नद्यादिकं वा तरन्ति, लासका ये रासकान् गायन्ति, जयशब्दप्र-योक्तारो वा भाण्डा इत्यर्थः; आख्यायिका - ये शुभाशुभमाख्यान्ति, लह्हा - महावंशप्रखेलका, मह्हाः - चित्रफलकहस्ता शिक्षाकाः, तूणइल्ला - तूणाभिधानवाद्यविशेषवन्तः, तुम्बवीणिका - वीणावादका, अनेके च ये तालाचराः - तालादानेन प्रेक्षाकारिणस्तैरनुचरिता-आलेविता या सा । तथा - 'आरासुज्जाण-अगड-तलाय-दीहि' - चप्पिपण-गुणोचवेया' - आरमन्ति येषु माधवीलता-गृहादिषु दम्पत्यादीनि ते आरामाः, उद्यानानि - पुष्पादिमद्बुधसंकुलान्युत्सवादौ बहुजनभोग्यानि, 'अगड' - अगडाः - कृपा-स्तङ्गागानि - प्रतीतानि, दीर्घिकाः - सारण्यः; 'चप्पिण' - 'ति - केदाराः, एतेषां ये गुणा - रम्यतादयस्तैरुपेता - युक्ता या सा; तथा - उप-अप - इत - इत्येतस्य शब्दत्रयस्य स्थाने शकन्वादिदर्शनादकारलोपे उपपेतेति भवतीति । 'उब्बिद्धविपुलगंभीरखाय-

फालिहा'—उद्विद्धं—उण्डं, विषुलं—विस्तीर्णं, गम्भीरम्—अलब्धमध्यं, खातम्—उपरि विस्तीर्णं अधः संकटं, परिखा च—अथ उपरि च समत्वातरूपा यस्याः सा; तथा—'चक्र-गय-मुसुंदि-ओरोह-सयग्धि-जमलकवाडघणटुप्पवेसा'-चक्राणि-अरघट्टयन्त्रिकाचक्राणि, गदाः—प्रहरणविशेषाः, मुसुण्डोऽप्येवं, अवरोधः—प्रतोलीद्वारेष्ववान्तरप्राकारः संभाव्यते, शतघ्नयो—महायष्ट्यो महाशिलामयः याः पातिताः शतानि पुरुषाणां म्रन्ति, यमलानि—समसंस्थितद्वयरूपाणि यानि कपाटानि, घनानि च—निश्छिद्राणि तैर्दुष्प्रवेशा या सा । तथा—'धणुकुटिलवंकपागारपरिखित्ता'—घनुः कुटिलं—कुटिलधनुः, ततोऽपि वक्रेण प्राकारेण परिक्षिप्ता या सा; तथा—'कचिसीसयवट्टरइयसंठियविरायमाणा'-कपिशिर्षिकद्वृत्तरचितैः—वर्तुलकृतैः संस्थितैः—विशिष्टसंस्थानवद्धिर्विराजमाना-शोभमाना या सा, तथा—'अट्टालय-चरिय-दार-गोपुर-तोरण-उन्नयसुविभत्तरायमग्गा'-अट्टालकाः—प्राकारोपरिवर्त्यार्थविशेषाः, चरिका-अष्टहस्तप्रमाणो नगरप्राकारान्तरालमार्गः, द्वाराणि-भवनदेवकुलादीनां, गोपुराणि—प्राकारद्वाराणि, तोरणानि—प्रतीतानि, उन्नतानि—गुणवन्ति उच्चानि च यस्यां सा; तथा—सुविभक्ता—विविक्ता राजमार्गा यस्यां सा, तथा ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः । 'छेयायरियरइयददफलिहइंदकीला'—छेकेन—निपुणेनाचार्येण—शिल्पिना रचितो दृढो—बलवान् परिघः—अर्गला इन्द्रकीलश्च—गोपुरावयवविशेषो यस्यां सा । तथा—'विवणिवणिछेत्तसिप्पियाइण्णनिव्वयसुहा'-विपणीनां—वणिक्पथानां हट्टमार्गाणां वणिजां च—वाणिजकानां क्षेत्रं—स्थानं या मा, तथा शिल्पिभिः—कुम्भकारादिभिराकीर्णानि सुनिर्धृतैः सुलैश्च—सुखिभिर्या राजदन्तादिदर्शनात् सा । तथा—'सिंघाडग-तिग-चउक्क-चच्चरपणियावण-विविहवन्थुपरि-

मंडिया'-शृङ्गाटकं-त्रिकोणं स्थानं, त्रिकं-यत्र रथ्यात्रयं मिलति, चतुष्कं-रथ्याचतुष्कमीलकः, चत्वरं-बहु रथ्यापातस्थानम्, पणितानि-भाण्डानि, तत्प्रधाना आपणा-दृष्टाः, विविधवस्तूनि-अनेकविधद्रव्याणि, एभिः परिमण्डिता या मा । तथा-'सुरम्मा'-अतिरमणीया, 'नरवइपविहन्नमहिबइपहा'-नरपतिना-राज्ञा, प्रविकीर्णो-गमनागमनाभ्यां व्याप्तः, महीपतिपथो-राजमार्गो यस्यां सा । तथा-अथवा-नरपतिना प्रविकीर्णा-विक्षिप्ता निरस्ता शेषमहीपतीनां प्रभा यस्यां सा । तथा-'अणेगवर-तुरगमत्तकुंजररहपहकरसीयसंदमाणीआइन्नजाणजुग्गा'-अनेकैर्वरतुरगैर्मत्तकुञ्जैः, 'रहपहयर'त्ति-रथनिकरैः शिबिकाभिः स्यन्दमानाभिराकीर्णा-व्याप्ता यानैर्युगैश्च या सा; तथा-तत्र शिबिकाः-कूटाकारेण छादिता जम्पानविशेषा स्यन्दमानिकाः-पुरुषप्रमाणजम्पानविशेषाः, यानानि-शुकटादीनि, युग्यानि-गोष्ठविषयप्रसिद्धानि द्विहस्तप्रमाणानि वेदिकोप-शोभितानि जम्पानान्येवेति; 'विमउल्लनवनल्लिणिसोभियजला'-विमुकुलाभिः-विकसितकमलाभिर्नवाभिर्निलिनीभिः-पद्मिनीभिः शोभितानि जलानि यस्यां सा, तथा-'पंडुरवरभवणसन्निमहिया'-पाण्डुरैः-सुधाधवलैर्वरभवनैः-प्रासादैः सम्यक् नितरां महितेव महिता या सा, तथा-'उत्ताणनयेपेच्छणिज्जा'-सौभाग्यातिशयद्रुचनैः-अमिर्मिषनयनैः-लोचनैः प्रेक्षणीया या सा, तथा-'पासाईया'-चित्तप्रसक्तिकारिणी, 'दरिसणिज्जा'-यां पश्यच्छुः श्रमं न गच्छति, 'अभिरूपा'-मनोज्ञरूपा, 'पडिरूवा'-प्रतिरूपा द्रष्टारं प्रति रूपं यस्याः सा तथेति ।

तीसे णं चंपाए नयरीए, बहिया उत्तरपुरच्छिमे दिसीभाए, पुण्णभदे नामं चेइए; होत्था । वण्णओ ॥ सूत्रम्-२॥

तत्थ णं चंपाए नयरीए, कोणिको नामं राया होत्था; वण्णओ ॥ सूत्रम्-३ ॥

तस्या णमित्यलङ्कारे, चम्पाया नगर्थ्या, 'उत्तरपुरत्थिमे'त्ति-उत्तरपौरस्थे उचरपूर्वायामित्यर्थः; 'दिसीभाए'त्ति-दिग्भागे पूर्णमंद्रं नाम चैत्यं-व्यन्तरायतनम् । 'वण्णओ'त्ति-चैत्यवर्णको वाच्यः, म चायं--'चिराइए पुब्बपुरिसपन्नत्ते'-चिरः-चिरकाल आदिः-निवेशो यस्य तच्चिरादिकं, अत एव पूर्वपुरुषैः-अतीतनरैः प्रज्ञप्तं-उपादेयतया प्रकाशितं-पूर्वपुरुषप्रज्ञप्तं । 'पुराणे'त्ति-चिरादिकत्वात् पुऽरातनं, 'सद्दिए'-शब्दः-प्रसिद्धिः स संजातो यस्य तच्छब्दितं, 'वित्ते'त्ति-वित्तं-द्रव्यं तदस्ति यस्य तद्वित्तिकं वृत्तिं वा आश्रितलोकानां ददाति यत्तद्वृत्तिदं, 'नाए'-न्यायनिर्णयकत्वात् न्यायः ज्ञातं वा-ज्ञातसामर्थ्यमनुभूततत्प्रसादेन लोकेनेति । 'सच्छत्ते-सज्झए-संधंटे-सपडागाइपडागमंडिं'--सह पताकया वर्तत इति सपताकं एकां पताकामतिक्रम्य या पताका सातिपताका तया मण्डितं यत्तत्तथास्तच्च तच्चेति कर्मधारयः, 'सलोमहत्थे'-लोमयप्रमाज्जनकयुक्तं, 'कयेवेयय(हि)ए'-कृतं वित्तदिकं-रचितवेदिकं, 'लाउल्लोइयमहिं'--लाइयं यद्भ्रमेच्छगणादिनोपलेपनं उल्लोइयं-कुब्जमालानां सेटिकादिभिः संस्पृष्टीकरणं ततस्ताभ्यां महितमिव महितं-पूजितं यत्तत्तथा, 'गोसीसरसरत्तचंदणदहरदिसपंचंगुलितले'-गोशीर्षेण-सरसरक्तचन्दनेन च ददरेण-बहलेन चपेटाकारेण वा दत्ताः पंचाङ्गुलास्तला-हस्तकाः यत्र दिसपंचंगुलितले'-उपचिता-निवेशिताः चन्दनकलशा-मैङ्गल्यघटा यत्र तत्तथा, 'चंदणघडुसुकयतोरण-पडिदुवारदेसभागे'-चन्दनघटाश्च सुष्ठु कृतास्तोरणानि च द्वारदेशभागां प्रति यस्मिंस्तच्चन्दनघटमुकृततोरणप्रतिद्वारदेश-

१ ०त्ति० अ । १ एतदंतरगतः पाठः 'अ' प्रती नास्ति । २ इगुल्यः तं अ । ३ भाद्रं अ ।

भागं, देशभागश्च देश एव । 'आसत्तोसत्तविपुलवद्वगधारियमल्लदामकलावे'—आसक्तो-भूमौ संबद्धः, उत्सक्त-उपरि संबद्धः, विपुलो-विस्तीर्णः, वृत्तो-वर्तुलः, 'वगधारिय'त्ति-प्रलम्बमानः माल्यदामकलापः—पुष्पमालासमूहो यत्र तत्तथेति । 'पंचवणसुरभिमुक्कपुफुफुओवयारकलिए' पंचवर्णेन सुरभिणा मुक्तेन—क्षिप्तेन, पुष्पपुञ्जलक्षणेनोपचारेण—पूजया कलितं यत्तत्तथा; 'कालागरूपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमधमधंतगंधुधुयाभिरामे'—कालागरुप्रभृतीनां धूपानां यो मधमधायमानो गन्ध उद्धृत-उद्धृतस्तेनाभिरामं यत्तत्तथा, तत्र कुंदुरुक्कं—चीडा, तुरुक्कं—सिलहकं, 'सुगंधवरगंधगंधिए'—सद्रन्धा ये वरगन्धा—वासस्तेषां गन्धो यत्रास्ति तत्तथा, 'गंधवद्विभूए'—सौरभ्यातिशयात् गन्धद्रव्यगुटिकाकल्पमित्यर्थः, 'नडनद्वकजल्लमल्लमुट्टिय-वेलेबग-पवक-कहक-लासक-आइक्खय-लंख-मंख-तूणइल्ल-तुंबवीणिय-मुयग-मागह-परिगए'—पूर्ववन्नवरं भुजगा—भोगिन इत्यर्थः, भोजका वा, तदर्चका; मागधा—भट्टाः । 'बहुजणजाणवयस्स विस्सुयकित्तिए'—बहोजनस्य पौरस्य ज्ञानपदस्य च—जनपदभवलोकस्य विश्रुतकीर्तिकं, प्रतीतख्यातिकं । 'बहुजणस्स आहुस्स आहुणिज्जे'—आहोतुः—दातुः आह-वनीयं—संप्रदानभूतं, 'पाहुणिज्जे'—प्रकर्षेण आहवनीयमिति गमनिका, 'अच्चणिज्जे'—चन्दनगन्धादिभिः, 'वंदणिज्जे'—स्तुतिभिः, 'पूयणिज्जे'—पुष्पैः, 'सुक्कारणिज्जे'—वस्त्रैः, 'सम्ममाणणिज्जे'—बहुमानविषयतया, 'कल्लहाणं मंगलं देवयं चेइयं विणएणं पज्जुबासाणिज्जे'—करयाणमित्यादिधिया विनयेन पथुपासनीयं; 'दिब्बे'—द्रव्यं प्रधानं, 'सच्चे'—सत्यं सत्यादेशत्वात्, 'सच्चो-वाए'—सत्त्वावपातं, 'सस्यसेवं'—सेवायाः सफलीकरणात्, 'सच्चिहियपाडिहेरे'—विहितदेवताप्रातिहार्यं, 'जागसहस्स भाग-पडिच्छए'—यागाः—पूजाविशेषा ब्राह्मणप्रसिद्धास्तत्सहस्राणां भागम्—अंशं प्रतीच्छति, आभाव्यत्वात् यत्तत्तथा, 'बहुजणो

अचेह आगम्म पुण्णभदं चेइअं । से णं पुण्णभदं चेइए, एक्केणं महया वणसंडेण, सव्वओ समंता संपरि-
 खित्ते'—सर्वतः—सर्वदिक्षु, समन्तात्—विदिक्षु च; 'से णं वणसंडे किणहे किणहोभासे'—कृष्णावभासः—कृष्णप्रभः—कृष्ण
 एव वाऽवभासव इति कृष्णावभासः, 'नीळे नीलोभासे'—प्रदेशान्तरे, 'हरिए हरिओभासे'—प्रदेशान्तर एव, तत्र नीलो
 मयूरमलवत्, हरिवस्तु शुक्रपिच्छवत्, हरितालाभ इति वृद्धाः; 'सीए सीओभासे'—शीतः स्पर्शपिथ्या वल्लयाद्याक्रान्तत्वा-
 दिति वृद्धः, 'निद्धे निद्धोभासे'—स्निग्धो न तु रूक्षः, 'तिव्वे तिव्वोभासे'—तीव्रो वर्णादिगुणप्रकर्षवान्, 'किणहे
 किणह्च्छाए'—इह कृष्णशब्दः कृष्णच्छाय इत्यस्य विशेषणमिति न पुनरुक्तता, तथाहि—कृष्णः सन् कृष्णच्छायः, छाया
 चादित्यावरणजन्यो वस्तुविशेषः; एवं 'नीळे नीलच्छाए, हरिए हरियच्छाए, सीए सीयच्छाए, निद्धे निद्धच्छाए, तिव्वे
 तिव्वच्छाए, घणकडियकडिच्छाए';—अन्योऽन्यं शाखानुप्रवेशाद्बहलनिरन्तरच्छायः, 'रम्मे महामेहनिकुरंभए'—महा-
 मेघवृन्दकल्पे इत्यर्थः; 'ते णं पायवा मूलमंतो कंदमंतो'—कन्दो—मूलानामुपरि, 'खंधमंतो'—स्कन्धः—स्थुडं, 'तयामंतो'
 'सालमंतो'—शाला—शाखा, 'पवालमंतो'—प्रवालः—पल्लवाङ्कुरः, 'पत्तमंतो पुप्फमंतो फलमंतो बीयमंतो'; 'अणुपुव्व-
 सुजायरुइलवट्टभावपरिणया'—आनुपूर्व्येण—मूलादिपरिपाट्या सुष्ठु जाता रुचिराः वृत्तभावं च परिणता ये ते तथा,
 'एक्कखंधा अणेगसाला अणेगसाहप्पसाहविडिमा'—अनेकशाखाप्रशाखो विटपस्तन्मध्यभागो वृक्षविस्तारो येषां ते ।
 तथा—'अणेगणरवामसुप्पसारियअणेज्झघणविपुलवट्खंधा'—अनेकाभिर्नरवामाभिः सुप्रसारिताभिः शाखो घनो—निविडो

विपुलो-विस्तीर्णो वृत्तश्च स्कन्धो येषां ते, तथा ॥ 'अच्छिद्य पत्ता'-नीरन्ध्रपण्डितः, 'अविरलपत्ता'-निरन्तरदलाः, 'अवाङ्गपत्ता'-अवाचीनपत्राः-अधोमुखपलाशाः, अवातीनपत्रा वा-अवातोपहतबर्हाः, 'अणईहपत्ता'-इतिविरहितच्छदाः, 'निद्धयजरठपंडुरयपत्ता'-अपगतपुराणपाण्डुरपत्राः, 'नवहरियभिंसंतपत्तभारंघकारगंभीरदरिसणिज्वा'-नवेन हस्तिनेन, 'भिसन्त'चि-दीप्यमानेन पत्रभारेण-दलसंचयेनान्धकारा-अन्धकारवन्तः, अत एव गम्भीराश्च दृश्यन्ते ये ते; तथा- 'उचनिगगयनवतरुणपत्तपल्लवकोमलउज्जलचलंतकिसलयसुकुमालपवालसोह्रियवरंकुरगगसिहरा'-उपनिगतैर्नवतरुणपत्रपल्लवैरिति-अभिनवपत्रगुच्छैः, तथा कोमलोज्ज्वलैश्चलद्भिः किसलयैः-पत्रविशेषैस्तथा सुकुमालप्रवालैः शोभितानि वराह्वराण्यग्रशिखराणि येषां ते, तथा-इह चाह्वरप्रवालकिसलयपत्राणां अल्पबहुबहुतरादिकालकृतावस्थाविशेषाद् विशेषः संभाव्यत इति, 'निचं कुसुमिया निचं माइया'-मयूरिताः, 'निचं लवइया'-पल्लविताः, 'निचं थवइया'-स्तबकवन्तः, 'निचं गुल्लइया'-गुलमवन्तः, 'निचं गोच्छिया'-जातगुच्छाः, यद्यपि स्तबकगुच्छयोरविशेषो नामकोशेऽधीतस्तथाऽपीह विशेषो भावनीयः, 'निचं जमलिया'-यमलतया समश्रेणितया व्यवस्थिताः, 'निचं जुयलिया'-युगलतया स्थिताः, 'निचं विणमिया'-विशेषेण फलपुष्पभारेण नताः, 'निचं पणमिया'-तथैव नन्तुमारब्धाः, 'निचं कुसुमियमाइय-लवइयथवइयगुलइयगोच्छियजमलियजुवलियविणमियपणमियसुविभत्तपिंडिंजरिवेंडेंसगधरा'-केचित् कुसुमिताद्वैकैकगुणयुक्ताः, अपरे तु समस्तगुणयुक्तास्ततः कुसुमिताश्च ते इत्येवं कर्मधारयः, नवरं सुविभक्ताः-विविक्ताः सुनिष्प-

१ श्रुतः स्क० अ । ॥ एतदन्तर्गतः पाठः 'अ' प्रतो नास्ति । २ ०वडिस० अ ।

नतया पिण्डोः—लुब्धः मञ्जर्यश्च प्रतीतास्ता एवावतंसकाः—शेखरकास्तान् धारयन्ति ये ते; तथा—‘सुयबरहिणमयणसाल-
 कोइलको’ मंडकं भिंगारककोमलकजीवजीवकनंदीसुहकविलपिंगलकखगकारंडचकवायकलहंससारसअणेग-
 सउणगणमिहुणविरइयसद्दुणइयमहुरसरनाइए’—शुकादीनां सारसान्तानां अनेकेषां शकुनगणानां मिथुनैर्विचितं
 शब्दोक्तिकं च उक्तशब्दकं मधुरस्वरं च नादितं—लपितं—यस्मिन् म, तथा—वनखण्ड इति प्रकृतं; ‘सुरम्मे संपिडियद-
 रियभमरमहुकरिपहकरपरिलितमत्तछप्पयकुसुमासवलोलमहुरगुमगुमितगुंजंतदेस भागे’—संपिण्डिता दप्तभ्रम-
 रमधुकरीणां वनसत्कानामेव, ‘पहकर’न्ति—निकरा यत्र स तथा, तथा—परिलीयमाना—अन्यत आगन्ध लयं यान्तो मत्तषट्-
 पदाः कुसुमासवलोलः—किञ्जलकलम्पटाः, मधुरं गुमगुमायमानाः, गुञ्जन्तश्च—शब्दविशेषं विदधानाः, दशभागेषु यस्य स तथा,
 ततः कर्मधारयः; ‘अडिभतरपुष्फफला बाहिरपत्तुच्छन्ना पत्तेहि य पुप्फेहि य उच्छन्न पत्तिच्छन्ना’—अत्यंतमाच्छा-
 दिता इत्यर्थः, एतानि पुनर्वृक्षाणां विशेषणानि; ‘साउफले मिट्टफले’ इत्यतो वनषण्डस्य भूयो विशेषणानि, ‘निरोयए’—रोग-
 वर्जितः, ‘नाणाविहगुच्छगुम्ममंडवगसोहिए विचित्तसुहकेउभूए’—विचित्रान्—शुभान्, केतून्—ध्वजान्, भूतः—प्राप्तः,
 ‘वाचिपुक्खरिणीदीहियांसुनिचेसियरम्मजालहरए’—वापीषु—चतुरस्रासु, पुष्करिणीषु—वृक्षासु पुष्करवतीषु वा, दीर्घिका-
 सु—ऋजुसारणीषु, सुत्तु निवेशितानि रम्याणि जालगृहकाणि यत्र स; तथा—‘पिडिमनीहारिमसुगंधिसुहसुरभिमणहरं
 च महया गंधद्धर्णि’—सुयंता पिडिमनिर्हारिमां पुद्गलसमूहरूपां दूरदेशगामिनीं च सद्गन्धिं—सुगन्धिं कां शुभसुरभिभ्यो गन्धा-

१ °कोमंगकभिंगारककोइलकजीव° अ । २ °तथाXभतर° अ । ३ °अम्भतर° अ । ४ °यासुयनिधे° अ । ५ °सुगन्धिंकां—सद्गन्धिं° अ ।

न्तरेभ्यः सकाञ्चान्मनोहरा या सा, तथा तां-च महता मोचनप्रकारेण विभक्तित्वस्ययात् महती वा गन्ध एव ध्राणहेतुत्वात्-
तुप्तिकारित्वाद्गन्धध्राणिस्तां मुञ्चन्त इति, बुद्धिविशेषणमेवमितोऽन्यान्यपि; 'नाणाविहगुच्छगुम्भमण्डवकधरकसुहसेउकेउ
बहुला'-नानाविधाः गुच्छा गुल्मानि मण्डपका गृहकाणि च येषां सन्ति ते तथा, तथा-शुभाः सेतवो-मार्गा आलवालपाल्यो
वा केतवश्च-ध्वजा-बहुला-बहवो येषां ते तथा, ततः कर्मधारयः; 'अणेगरहजाणजोगसिबियपविमोयणा'-अनेकेषां
रथादीनामधोऽतिविस्तीर्णत्वात् प्रविमोचनं येषु ते, तथा-'सुरम्मा पासार्इया दरिसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा ।
तस्स णं वणसंडस्स बहुमज्झदेसभागे एत्थ णं महं एक्के असोगवरपायवे पण्णत्ते, कुसविकुसविसुद्ध-
रुक्खमूले'-कुशा-दर्भा, विकुशा-नलवजादयस्तैर्विशुद्धं-विरहितं बुक्षानुरूपं मूलं-समीपं यस्य स, तथा-'मूलमंते' इत्यादि-
विशेषणानि पूर्ववद्वाच्यानि यावत् पडिरूवे, 'से णं असोगवरपायवे अन्नेहिं बहूहिं तिलएहिं, लउएहिं,
छत्तोएहिं, सिरिसेहिं, सत्तवण्णेहिं, दहिवण्णेहिं, लोद्धेहिं, धवेहिं, चंदणेहिं, अज्जुणेहिं, निंबेहिं, कुडएहिं,
कलंबेहिं, सव्वेहिं, फणसेहिं, दाडिमेहिं, सालेहिं, तालेहिं, तमालेहिं, पिंएहिं, पिंयंगूहिं, पुरोवएहिं, रायरुक्खेहिं,
नंदिरुक्खेहिं; सव्वओ समंता संपरिक्खत्ते, ते णं तिलया लउया जाव नंदिरुक्खा, कुसविकुसवि-
सुद्धरुक्खमूला मूलमंतो' इत्यादि पूर्ववत्, यावत्, पडिरूवा, 'ते णं तिलया जाव नंदिरुक्खा, अन्नाहिं
बहूहिं पउमलयाहिं, नागलयाहिं, असोगलयाहिं, चंपयलयाहिं, चूयलयाहिं, वणलयाहिं, वासंतियलयाहिं,

१ °तथा×अशु० अ । २ °अरहितं° अ । ३ °पियण्हिं° अ । ४ लवइया औ ।

कुंदलयाहिं, सामलयाहिं; सन्वओ समंता संपरिविबत्ता, ताओ णं पउमलयाओ निच्चं कुसुमियाओ जाव पडिरूवाओ, तस्स णं असोगवरपायवस्स हेट्ठा ईसिखंधंसमल्लीणे'-स्कन्धामन्नमित्थर्थः, 'एत्थ णं महं एक्के पुढविसिलापट्टए पणत्ते'-एत्थ णं'तिशब्दोऽशोकवरपादपस्य यदधोऽत्रेत्येवं संबन्धनीयः; 'विवखं भायामसुप्पमाणे किण्हे अंजणकवाणकुवलयहलहरकोसेज्जआगासकेसकज्जलंगीखंजणसिंगेभयरिट्ठयजंभूफलअसणकसणबंधणनीलुप्पलपत्तनिकरअयसिक्कुसुमप्पयासे'-नील-इत्यर्थः; अज्जनको-वनस्पतिः, हलधरकोशेयं-बलदेववत्त्वं, कज्जलाङ्गी-कज्जलगृहं, शृङ्गमेदो-महिषादिविषाणच्छेदः, रिष्ठुकं-रत्नं, अमनको-वियकाभिधानो वनस्पतिः, मनबन्धनं-मनपुष्पवृन्तः; 'मरकतमसारकलित्तनयणकीयरासिवत्ते'-मरकतं-रत्नं, मसारो-मसुणीकारकः-पाषाणविशेषः, 'कडित्तं'ति-कडित्रं-कृत्तिविशेषः, नयनकीका-'नेत्रमध्यतारा तद्राशिवर्णः काल इत्यर्थः; 'निद्धघणे'-खिग्धघनः, 'अट्टसिरे'-अष्टशिखाः-अष्टकोण इत्यर्थः, 'आयंसतलोवमे सुरम्मे इहामिग-उसभ-तुरग-नर-मगर-वालग-किन्नररुसरभ-चमरवणलयपउमलयभत्तिचित्ते'-ईहामृगाः-वृकाः, व्यालकाः-श्वापदाः सुजगा वा; 'आईणग-रुय-बूरणवणीय-तूलफासे'-आजिनकं-चर्ममयं वस्त्रं, रूतं-प्रतीतं, बूरो-वनस्पतिविशेषः, तूलम्-अर्कतूलं; 'सीहासणसंठिए पासाईए जाव पडिरूवे'त्ति । इह ग्रन्थे वाचनाद्वयमस्ति, तत्रैकां बृहत्तरां व्याख्यास्यामो, द्वितीया तु प्रायः सुगमैव; यच्च तत्र दुखगमं तदितरव्याख्यानतोऽवबोद्धव्यमिति । 'कूणिए नामं राय'त्ति-कुणिक्रनाम-श्रेणिकगजपुत्रो राजा, 'होत्थ'-

स्ति-अभवत् । 'बल्लओ'स्ति-तद्वर्णको ब्राह्म्यः, स च 'महया हिमवतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे' इत्यादि; 'पसंत-
डिंबडसरं रज्जं पसासेमाणे विहरति' इत्येतदन्तः; तत्र महाहिमवानिव महान् शेषराजापेक्षया, तथा-मलयः-पर्वत-
विशेषो, मन्दरो-मेरुर्महेन्द्रः-शक्रादिदेवराजस्तद्वत्सारः-प्रधानो यः स तथा, तथा प्रशान्तानि हिमवानि-विघ्नाः डमराणि-
राजकुमाप्रादिकृतविद्वरा यस्मिस्तत्तथा 'प्रमाध्यन्'-पालयन् 'विहरति'-आस्ते स्मेति, ममग्रं पुनरग्रे व्याख्यास्यामः ।

ते णं काले णं, ते णं समए णं, समणस्स भगवओ महावीरस्स अत्तेवासी अज्जसुहम्ममे नामं थेरे, जाति-
संपन्ने, कुलसंपण्णे, बलरूवविणयणाणंदसणचरित्तलाघवसंपण्णे; ओयंसी, तेयंसी, वच्चंसी, जसंसी;
जियकोहे, जियमाणे, जियमाए, जियलोहे, जियइंदिए, जियनिहे, जियपरिसहे; जीवियासमरणभय-
विप्पमुक्के, तवप्पहाणे, गुणप्पहाणे; एवं करणचरणनिगहणिच्छयअज्जवमद्वलाघववन्तिगुत्तिमुत्ति १०,
विज्जामंतंबंभवयनयनियमसच्चसोयणाणदंसण २०, चारित्त०; ओराले, घोरे, धोरव्वए, धोरतवस्सी,
धोरबंभचेरवासी; उच्छूढशरीरे, संखित्तविउल्लेत्येह्लेसे, चोदसपुब्बी, चउणाणोवगते, पंचहिं अणगार-
सएहिं सद्धिं संपरिवुडे, पुब्बाणुपुब्बि चरमाणे, गामाणुगामं दूत्तिजमाणे, सुहंसुहेणं विहरमाणे; जेणेव
चंपा नयरी, जेणेव पुण्णभदे चेतिए तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता; अहापडिरूवं उगगहं, उगिग-
गिहत्ता, संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति ॥ सूत्रम्-४ ॥

‘शेरे’ चि-श्रुतादिभिर्द्वत्वात् स्थविरः, ‘जानिंसंपन्न’ इति-उत्तममातृकपक्षयुक्त इति प्रतिपत्तव्यमन्यथा मातृकपक्ष-
संपन्नत्वं पुरुषमाह्वय्यापि स्यादिति नास्योत्कर्षः कश्चिदुक्तो भवेद्, उत्कर्षाभिधानार्थं चास्य विशेषणकलापोपादानं चिकी-
र्षितमिति, एवं कुलसंपन्नोऽपि, नवरं कुलं-पैतृकः पक्षः; तथा-बलं-मंहननविशेषमन्थः-प्राणः, रूपम्-अनुत्तरसुररूपाद-
न्तगुणं शरीरसौन्दर्यं, विनयादीनि प्रतीतानि; नवरं लाघवं-द्रव्यतोऽल्योपधित्वं, भावतो गौरवत्रयत्यागः, एभिः संपन्नो
यः स तथा; ‘ओयंसि’ चि-ओजो-मानसोऽवष्टम्भस्तद्धानोजस्वी, तथा-तेजस्वी तेजः-शरीरप्रभा तद्वांस्तेजस्वी, वचो-
वचनं सौभाग्याद्युपेतं यस्यास्ति स वचस्वी; अथवा-वर्चः-तेजः-प्रभाव इत्यर्थस्तद्धान् वर्वस्वी, यशस्वी-ख्यातिमान्, इह
विशेषणचतुष्टयेऽपि अनुस्वारः प्राकृतत्वात्; जितक्रोध इत्यादि तु विशेषणमसकं प्रतीतं, नवरं क्रोधादिजय उदयप्राप्तक्रो-
धादिविफलीकरणतोऽवसेयः; तथा-जीवितस्य-प्राणधारणस्याश्वा-वाञ्छा मरणाच्च यद्धयं ताभ्यां विप्रमुक्तः; जीविताशा-
मरणभयविप्रमुक्तस्तदुभयोपेक्षक इत्यर्थः; तथा-तपसा प्रधानः-उत्तमः शेषमुनिजनापेक्षया तपो वा प्रधानं यस्य स तपः-
प्रधानः, एवं गुणप्रधानोऽपि, नवरं गुणाः-संयमगुणाः, एतेन च विशेषणद्वयेन तपःसंयमौ पूर्ववद्भाभिनवयोः कर्मणोर्निर्जर-
णालुपादानहेतु मोक्षसाधने शुभक्षणाभुपादेयावुपदर्शितौ; गुणप्राधान्ये प्रपञ्चार्यमेमाह-‘एवं करणे’त्यादि, यथा-गुणशेद्धेन
प्रधानशुद्धोत्तस्पदेन तस्य विशेषणमुक्तमेवं करणादिभिरेकविंशत्या शङ्करैकविंशतिविशेषणान्यध्येयानि, तद्यथा-करणप्रधानश्च-
रणप्रधानो यावच्चरित्रप्रधान तत्र करणं-विण्डविशुद्ध्यादिः, यदाह-“पिंडविमोही मभिर्इ भावण” इत्यादि, चरणं-महाव्रतादि,
आह च-‘वयममणधम्मसंजमवेयावच्चं च’ इत्यादि, निग्रहः-अनाचारप्रवृत्तेर्निषेधनं, निश्चयः-नस्त्वानां निर्णयः, विहितानु-

छानेष्वाऽवश्यंकरणाभ्युपगमः; आर्जवं-मायानिग्रहो, मार्दवं-माननिग्रहो, लाघवं-क्रियासु दक्षत्वं, क्षान्तिः-कोर्धनिग्रहः, गुप्तिर्मनोगुस्यादिका, मुक्तिर्निर्लोभता, विद्याः-ग्रहस्यादिदेवताधिष्ठिता वर्णानुपूर्व्यः, मन्त्राः-हरिणेरगमिण्यादिदेवताधिष्ठितास्ता एव, अथवा-विद्याः ससाधनाः, साधनरहिताः मन्त्राः, ब्रह्म-ब्रह्मचर्यं सर्वमेव वा कुशलानुष्ठानं, वेदः-आगमो लौकिकलोकोत्तरकुप्रावचनिकमेदः, नयाः-नैगमादयः सप्त प्रत्येकं शतविधाः, नियमाः-विचित्रा अभिग्रहविशेषाः, सत्यं-वचनविशेषं, शौचं-द्रव्यतो निर्लेपता, भावतोऽनवद्यसमाचारता; ज्ञानं-मत्यादि, दर्शनं-चक्षुर्दर्शनादि सम्यक्त्वं वा, चारित्र्यं-बाह्यं सदनुष्ठानं, यच्चेह करणचरणग्रहणेऽपि आर्जवादिग्रहणं तदार्जवादीनां प्राधान्यख्यापनार्थम् ननु जितक्रोधत्वादीनां आर्जवादीनां च को विशेषः?, उच्यते-जितक्रोधादिविशेषणेषु तदुदयविकलीकरणमुक्तं, मार्दवग्रधानादिषु तु उदयनिरोधः; अथवा-यत एव जितक्रोधादिरत एव क्षमादिग्रधान इत्येवं हेतुहेतुमद्भावात् विशेषः; तथा-ज्ञानसंपन्न इत्यादौ ज्ञानादिमत्त्वमात्रमुक्तं ज्ञानग्रधान इत्यादौ तु तद्वतां मध्ये तस्य प्राधान्यमित्येवमन्यत्राप्यपौनरुक्त्यं भावनीयं, तथा-‘ओराले’ त्ति-मीमो भयानकः, कथम्?-अतिकष्टं तपः कुर्वन् पार्श्ववर्तिनामल्पमत्त्वानां भयानको भवति, अपरस्त्वाह ‘ओराले’ त्ति-उदारः-ग्रधानः, ‘घोरै’ त्ति-घोरो निर्दृष्टः परिषेहन्द्रियकषायाख्यानां रिपूणां विनाशे कर्तव्ये, अन्ये त्वात्मनिरपेक्षं घोरमाहुः, तथा-‘घोरञ्चए’ त्ति-घोराणि-अन्यैर्दुरनुचराणि व्रतानि-महाव्रतानि यस्य स तथा, घोरैस्तपोभिस्तपस्वी च, तथा-घोरं च तद्ब्रह्मचर्यं चाल्पसत्त्वैर्दुःखं यदनुचर्यते तस्मिन् घोरब्रह्मचर्ये वस्तुं शीलमस्येति घोरब्रह्मचर्यवासी; ‘उच्छृङ्ख-

शरीरे'—‘उच्छृङ्खल’ति-उल्लिखितमित्रोल्बितं शरीरं येन स तत्प्रकारं प्रति निःस्पृहत्वात्, तथा-‘संखित्त’ति-संक्षिप्ता शरीरान्तर्वर्तिनी विपुला अनेकयोजनप्रमाणक्षेत्राश्रितवस्तुदहनसमर्था तेजोलेइया-विशिष्टतपोजन्यलब्धिविषयप्रभवा तेजो-
 ज्वाला यस्य स संक्षिप्तविपुलतेजोलेइयः, तथा-चतुर्दशपूर्वीति वेदप्रधान इत्येतस्यैव विशेषाभिधानं, चतुर्ज्ञानोपगतः
 केवलवर्जज्ञानयुक्त इत्यर्थः; अनेन च ज्ञानप्रधान इत्येतस्य विशेषोऽभिहितः; पञ्चाभिरनगारशतैः-साधुशतैः ‘साङ्ख्य’-सह
 ममन्तात् परिकरित इत्यर्थः; तथा-‘पुण्वाणुपुण्ड्रि’न्ति-पूर्वानुपूर्व्या न पश्चानुपूर्व्या अनानुपूर्व्या वेत्यर्थः; क्रमेणेति
 हृदयं, ‘चरन्’-संचरन्; एतदेवाह-‘गामाणुगामं दूहजमाणे’त्ति ग्रामश्चानुग्रामश्च विवक्षितग्रामानन्तरग्रामो ग्रामानु-
 ग्रामं तत् द्रवन्-गच्छन् एकस्माद्ग्रामादनन्तरं ग्राममनुल्लङ्घयन्तीत्यर्थः; अनेनाप्यप्रतिबद्धविहारमाह, तत्राप्यौत्सुक्यभाव-
 माह-तथा सुहंसुहेणं विहरमाणे’त्ति-अत एव सुखं सुखेन शरीरखेदाभावेन संयमबाधाऽभावेन च विहरन्-स्थानात्
 स्थानान्तरं गच्छन् ग्रामादिषु वा तिष्ठन्, ‘जेणेव’त्ति-यस्मिन्नेव देशे चम्पा नगरी, यस्मिन्नेव च प्रदेशे पूर्णभद्रं
 चैत्यं; ‘तेणामेवे’ति-तस्मिन्नेव देशे उपागच्छति । क्वचिद्राजगृहे गुणसिलकं इति दृश्यते, स चापपाठ इति मन्यते ।
 उपागत्य च यथाप्रतिरूपं-यथोचितं मुनिजनस्य अवग्रहम्-आवासमवगृह्ण-अनुज्ञापनापूर्वकं गृहीत्वा ॥ १३ ॥ संयमेन
 तपसा चात्मानं भावयन् विहरति-आस्ते स्म ।

तएवं चंपानयरीए परिसा निगया, कोणिओ निगओ, धम्मो कहिओ; परिसा जामेव दिसं

१ सप्तस्कारं अ । २ शान्तर्निर्लीना वि० अ । ३ ‘ब्धि’विशेष प्र० अ । ४ इत्येतस्य x वि० अ । ५ सहस्रपरिकृतः-सम० अ । ६ न तु प० अ ।

पाउ०भूया, तामेव दिशि पडिगया । तेणं कालेणं; तेणं समयेणं, अल्लसुहम्मस्स अणगारस्स जेट्ठे अंते-
वासी, अल्लजंबू णामं अणगारे, कासवगोत्तेणं, सत्तुस्सेहे जाव अल्लसुहम्मस्स थेरस्स अदूरसामंते उद्धं-
जाणू, अहोसिरे ज्ञाणकोटोवगते, संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति; तंते णं सं अल्लजंबूणामे
जायसद्धे, जायसंसए, जायकोउहल्ले; संजातसद्धे, संजातसंसए, संजायकोउहल्ले; उप्पन्नसद्धे, उप्पन्नसंसए,
उप्पन्नकोउहल्ले; समुप्पन्नसद्धे, समुप्पन्नसंसए, समुप्पन्नकोउहल्ले; उद्धाए उट्टेति, उद्धाए उट्टित्ता, जेणा-
मेव अल्लसुहम्मं थेरे तेणामेव उवागच्छति २; अल्लसुहम्मं थेरे तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ २;
वंदति, नमंसति; वंदित्ता, नमंसित्ता; अल्लसुहम्मस्स थेरस्स णच्चासंने नातिदूरे सुस्सूममाणे, णमंसमाणे,
अभिमुहं पंजलिउडे, विणएणं पज्जुवासमाणं; एवं वयासी-जति णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं
आइगरेणं, नित्थग०, संयंसंबु० पुरिसु०, पुरिमसी०, पुरिसव०, पुरिसवरगं०, लोगु०, लोगनोहे०, लोग-
हिणं, लोगप०, लोगपज्जोय०, अभयंद०, सरणद०, चक्खुद०, मग्गंद०, बोहिद०, धम्मद०, धम्मदे०,
धम्मना०, धम्मसा०, धम्मवरचा०, अप्पडिह०, दंसणध०, वियट्ठुछ०, जिणेणं जाणएणं, तिन्नेणं तार०,
बुद्धेणं बोहएणं, सुत्तेणं मोअगेणं; संववणेणं, सच्चद०, सिवमयलमरुतमणंतमक्खयमन्वाबाहमपुणरावि-

१ तएणं० । २ जंबूणामो जा० अ । ००एतदन्तर्गतः पाठः अ० प्रतो नास्ति । ३ मुहे पं० अ । ००एतदन्तर्गतः पाठः अ० प्रतो नास्ति ।
४ ०हे० x x x x x लो० अ । ५ ०द० x x x x च० अ । ६ ०द० x x x x x ० अ । ७ ०दे० x x x x x ० अ । ८ ०णं
x x x x x x x x सि० अ । १५ जंबुह. अ ।

स्त्रियं सास्त्र्यं ठाणसुवगतेणं, पंचमस्स अंगस्स अयमट्ठे पन्नत्ते, छट्ठस्स णं अंगस्स णं भंते ! णाया-
धम्मकहाणं के अट्ठे पं० १, जंबूत्ति, नए णं अज्जसुहम्मं थेरे अज्जजंबूणामं अणगारं एवं व०-
एवं जल्लु जंबू ! समणेणं भगवता महावीरेणं जाव संपत्तेणं, छट्ठस्स अंगस्स दो सुयकवंधा पन्नत्ता;
तंजहा-णायाणि य धम्मकहाओ य । जति णं भंते ! समणेणं भगवता महावीरेणं जाव संपत्तेणं, छट्ठस्स
अंगस्स दो सुयकवंधा प०, नं०-णायाणि य । धम्मकहाओ य । पढमस्स णं भंते ! मुयककवंधस्स समणेणं
जाव संपत्तेणं, णायाणं कति अज्जयणा पन्नत्ता ? एवं खल्लु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं, णायाणं
एणव्वीसं अज्जयणा पं०, तं०-उक्खित्तणाए ?, मंघाट्ठे २, अट्ठे ३, कुम्मे य ४, मेलगे ५ । तुंबे य ६,
रोहिणी ७, मल्ली ८, मार्यदी ९, चंदिमा इय १० ॥ १ ॥ जावइवे ११, उदगणाए १२, मंडुक्क १३, तेयली-
विय १४ । नंदीफळे १५, अवरकंका १६, अनित्ते १७, मुंसुमा इय १८ ॥ २ ॥ अवेरे य पुंडरीयणाए
१९ एणुणवीसतिमे ॥ सूत्रम्-५ ॥

‘नए णं’ ति-ततोऽनन्तरं, णमित्यलंकारं, चम्पाया नगर्याः परिपन्न-कूणिक्कगजोदिका निर्गता-निःसृता, सुधर्मस्त्रामि-
बन्धनाथं, ‘जामेव विसि पाउब्भूया, तामेव दिमि पडिगए’ ति-यस्या दिशः मकागान् प्रादुर्भूता-आविर्भूता
आमता इत्यर्थः; तामेव दिशं प्रतिगतेति । तस्मिन् काले, तस्मिन् समये, आयेजम्भूनामानगरः;

काश्यपगोत्रेण 'सत्तुस्सेहे'त्ति-सप्तहस्तोच्छ्रयो यावत्करणादिदं दृश्यं, 'समचउरंसंठाणसंठिणं बज्जरिसहनाराग-
संघयणे कणगपुलगनिघसपम्हगोरे-' कनकस्य-सुवर्णस्य, 'पुलग'त्ति-यः पुलको लवस्तस्य यो निकपः-कषपट्ट-
रेखालक्षणः, तथा-'पम्ह'त्ति-यवगर्मस्तद्वत् गौरो यः स तथा, बुद्धव्याख्या तु-कनकस्य, न लोहादेर्यः पुलकः-सरो-
वर्णतिशयः, तत्प्रधानो यो निकषो-रेखा तस्य यत्पक्ष्मबहुलत्वं, तद्वद्यो गौरः स कनकपुलकनिकषपक्ष्मगौरः, तथा-
'उग्रत्तपा'-उग्रम्-अप्रधृष्यं तपोऽस्येतिकृत्वा, तथा-'तत्तत्तवे'-तप्तं-तापितं तपो येन स तप्तपाः, एवं तेन तत्तपस्तप्तं येन
कर्मर्माणि संताप्य तेन तपसा स्वात्मापि तपोरूपः संतापितो यतोऽन्यस्यास्पृश्यमिव जातमिति, तथा-महात्तपाः-
प्रज्ञस्ततपा बृहत्तपा वा, तथा-दीप्तं तपो यस्य स दीप्ततपाः, दीप्तं तु हुताशन इव ज्वलत्तप्तः कर्मन्धनदाहकत्वात्; तथा-
'उराले घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबंभचेरवासी उच्छृद्धसरीरं संखित्तविउलतेयलेसे' इति पूर्ववत् ;
एवंगुणविक्षिप्तो जम्बूस्वामी भगवान्, आर्यसुधर्मणः स्थविरस्य 'अदूरसामंते'त्ति-दूरं-विप्रकर्षः, मामन्तं-समीपं,
उभयोरभावोऽदूरसामन्तं, तस्मिन्नातिदूरे नातिसमीपे उचिते देशे स्थित इत्यर्थः; कथं ?-'उड्डंजाणू' इत्यादि, शुद्धपृथि-
व्यासनवर्जनात्, औपग्राहिकनिषद्याभावाच्च, उत्कटदुष्कामनः सन्नपदिश्यते, ऊड्डं जानुनी यस्य स ऊड्डंजालुः; 'अधःशिराः'-
अधोमुखो नोड्डं तिर्यग् वा विक्षिप्तदृष्टिः, किं तु नियतभूभागनियमितदृष्टिरिति भावना । 'झाणकोटोवगण'त्ति-ध्यानमेव
कोष्ठो ध्यानकोष्ठस्तमुपगतो ध्यानकोष्ठोपगतः, यथा हि कोष्ठके धान्यं प्रक्षिप्तमविप्रकीर्णं भवत्येवं, स भगवान् धर्मध्यानकोष्ठक-
मनुप्रविश्येन्द्रियमनांस्यधिकृत्य संवृतात्मा भवतीति भावः; संयमेन-संवरेण, तपसा-ध्यानेनात्मानं भावयन्-वासयन्

विहरति-तिष्ठति । 'तए णं से' इत्यादि, तत इत्यानन्तरं, तस्मात् ध्यानादनन्तरं, 'स' इति पूर्वप्रस्तुत-
 परामर्शार्थः, तस्य तु सामान्योक्तस्य विशेषावधारणार्थं आर्यजम्बुनामेति, स च उत्तिष्ठतीति संबन्धः; किम्भूतः सन्नित्याह-
 'जायसद्धे' इत्यादि, जाता-प्रवृत्ता श्रद्धा-इच्छाऽस्येति जातश्रद्धः, क्व ?-वक्ष्यमाणानां पदार्थानां तत्त्वपरिज्ञाने स तथा,
 जातः संशयोऽस्येति जातसंशयः; संशयस्त्वनिर्द्धीरितार्थं ज्ञानमुभयस्त्वंशवलम्बितया प्रवृत्तं, स त्वेवं तस्य भगवतो जातः-
 यथा-भगवता श्रीमन्महावीरवर्द्धमानस्वामिना त्रिभुवनभवनप्रकाशप्रदीपकल्पेन पञ्चमस्यांगस्य समस्तवस्तुस्तोमव्यतिकरा-
 विर्भावनेनार्थोऽभिहित एवं षष्ठस्याप्युक्तोऽन्यथा वेति; तथा 'जातकुतूहलो'-जातं कुतूहलं यस्य स तथा, जातौत्सुक्य
 इत्यर्थः; विश्वस्यापि विश्वव्यतिकरस्य पञ्चमाङ्गे प्रतिपादितत्वात् षष्ठाङ्गस्य कोऽन्योऽर्थो भगवताऽभिहितो भविष्यतीति,
 संजातश्रद्ध इत्यादौ समुत्पन्न श्रद्धा इत्यादौ च संशब्दः प्रकर्षादिवचनः, तथा-उत्पन्न श्रद्धः प्रागभूता उत्पन्ना श्रद्धा यस्ये-
 त्युत्पन्नश्रद्धः । अथोत्पन्नश्रद्धत्वस्य जातश्रद्धत्वस्य च कोऽर्थमेदो ? न कश्चिदेव, किमर्थं तत्प्रयोगः ? हेतुत्वप्रदर्शनार्थं,
 तथाहि-उत्पन्नश्रद्धत्वाजातश्रद्धः प्रवृत्तश्रद्ध इत्यर्थः; अपरस्त्वाह-जाता श्रद्धा यस्य प्रवृत्तं स जातश्रद्धः, कथं जातश्रद्धो ?
 यस्माज्जातसंशयः, षष्ठाङ्गार्थः पञ्चमाङ्गार्थवत् प्रज्ञप्तः उतान्यथेति, कथं संशयोऽजनि ? यस्मात् जातकुतूहलः, कीदृशो
 नाम षष्ठाङ्गस्यार्थो भविष्यति ? कथं च तमहमवमोत्स्ये इति ? तावदवग्रहः, एवं संजातोत्पन्नसमुत्पन्नश्रद्धादय
 ईहापायधारणामेदेन वाच्या इति । 'उट्ठाए उट्ठेइ' ति-उत्थानमुत्था-ऊर्द्धं वर्त्तनं तथा उत्थया उत्तिष्ठति उत्थाय च,
 'जेणे' त्यादि प्रकटं, 'अज्जसुहम्ममे थेरे' इत्यत्र पञ्चम्ये सप्तमीति, 'तिखुत्तो' ति-त्रिकुत्वस्त्रीन् वारान्, 'आदक्षिण-

नवाङ्गी-
दृ० दृ०
श्रीज्ञाता-
वर्मकथा
॥ ११ ॥

प्रदक्षिणां'—दक्षिणपार्श्वोदारभ्य परिभ्रमणतो दक्षिणपार्श्वप्राप्तिसिद्धिप्रदक्षिणा तां, 'अजसुहृद्मं थेरं'—इत्यत्र पाठान्तरे आदक्षिणात्प्रदक्षिणो—दक्षिणपार्श्ववर्ती यः स, तथा—तं 'करोति'—विदधाति, वन्दते—वाचा स्तौति, नमस्यति—कायेन प्रणमति, नात्यासन्नो नातिदूरे उचिते देशे इत्यर्थः; 'सुस्तुसमाणे'—श्रोतुमिच्छन्, 'नमंसमाणे'—ति—नमस्यन् प्रणमन् अभिमुखः, 'पंजलिउच्छे'—पंजलिउच्छेति—कृतप्राञ्जलिः विनयेन प्रणमति—उक्तलक्षणैः, 'पञ्जुवासमाणे'—ति—पर्युपासनां विदधानः, 'एवमिति—वक्ष्यमाणप्रकरणं, 'वदासि'—ति—अवादीत् यदवादीत् तदाह—'जड'—त्यादि प्रकटं, नवरं यदि भदन्त ! भ्रमणेन पञ्चमाङ्गस्यायमर्थः—अनन्तरोदितत्वेन प्रत्यक्षः प्रज्ञस्ततः षष्ठाङ्गस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्त इति प्रश्नवाक्यार्थः १, अथोत्तर-दामार्थं 'जम्बूनामे'—ति हे जम्बू ! इति—एवंप्रकारेणामन्त्रणवचसाऽऽमन्त्र्य आर्यजम्बूनामानं अनगा-स्तेष्वम्बवादीन्—'नायाणि'—ति—ज्ञातानि—उदाहरणानीति प्रथमः श्रुतस्कन्धः, 'धम्मकहाओ'—ति—धम्मप्रधानाः कथाः धर्मकथा इति द्वितीयः ।

'उक्खित्ते'—त्यादि श्लोकद्वयं साद्धं, तत्र मेघकुमारजीवेन हस्तिप्रभे वर्तमानेन यः पाद उत्क्षिप्तस्तेनोत्क्षिप्तेनोपलक्षितं मेघकुमारचरितमुत्क्षिप्तमेवोच्यते, उत्क्षिप्तमेव ज्ञातम्—उदाहरणं विवक्षितार्थमाधनमुत्क्षिप्तज्ञातं, ज्ञातता चास्यैवं भावनीया, दयप्रविशुणवन्तः सहन्त एव देहकष्टं, उत्क्षिप्तकपादो मेघकुमारजीवहस्तीवेति; एतदर्थमिद्वयकं सूत्रमधीयमानत्वादध्ययन-श्रुतमेवं सर्वत्र ॥ १ ॥ तथा—संघाटकः—श्रेष्ठिचौरयोरेकबन्धनबद्धत्वमिदमप्यमीष्टार्थज्ञापकत्वात् ज्ञातमेव, एवमौचित्येन

१ 'सन् अभिमृहे स्ति अभि' अ ।

१-उत्क्षि-
प्ताध्य०
क्षिप्य-
प्रश्नपृच्छा-
विधि-
वर्णनम् ।

॥ ११ ॥

सर्वत्र ज्ञातशब्दो बोध्यः, यथायथं च ज्ञातत्वं प्रत्यध्ययनं तदर्थविगमादवसेयमिति ॥ २ ॥ नवरं अण्डकं-मयूराण्डं ॥ ३ ॥
 कुम्भश्च-कच्छपः ॥ ४ ॥ दौलको-राजर्षिः ॥ ५ ॥ तुम्बं च-अलाबुः ॥ ६ ॥ रोहिणी-श्रेष्ठिवधूः ॥ ७ ॥ मल्ली-एकोन-
 विंशत्तिलमविनस्थानेनपक्षा तीर्थकरी ॥ ८ ॥ माकन्दी नाम वणिक्, तत्पुत्रो माकन्दीशब्दं न ह गुहीतः ॥ ९ ॥ चन्द्रमा
 इति च ॥ १० ॥ 'दम्बद्वे'ति-समुद्रतटे वृक्षविशेषाः ॥ ११ ॥ उदकं-नगरपरिखाजलं, तदेव ज्ञातम्-उदाहरणं-उदक
 ज्ञातम् ॥ १२ ॥ मण्डूकः-नन्दमणिकारश्रेष्ठिजीवः ॥ १३ ॥ 'तेयली इय'ति-तेतलिसुताभिधानोऽमात्य इति च ॥ १४ ॥
 'नन्दीफल'ति-नन्दिवृक्षाभिधानतत्फलानि ॥ १५ ॥ 'अवरकंका'-धातकीखण्डभरतक्षेत्राजधानी ॥ १६ ॥ 'आइणो'-
 चि-आकीर्णा-आत्याः समुद्रमध्यवर्त्तिनोऽश्वाः ॥ १७ ॥ 'सुसुमा इय'ति-सुसुमाभिधाना श्रेष्ठिदुहिता ॥ १८ ॥
 अपरं च पुण्डरीकज्ञानमेकोनविंशतितममिति ॥ १९ ॥

ऊति णं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं, पायाणं एगूणवीसा अज्झयणा पं०, तं-उक्त्वित्तणाए जाव
 पुंडरीएत्ति य । पदमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते १, एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं २, इहेव
 जंबूदीवे दीवे, भारहे वासे, दाहिणद्ध भरहे, रायगिहे नामं नयेर होत्था, वणओ; चेति ए वन्नओ । तत्थ
 णं सम्यगिहे नगरे, सेणिए नामं राया होत्था, महताहिमवंनं वन्नओ; तस्स णं सेणियस्स रत्तो नंदा नामं
 देवी होत्था, सुकुमालपाणिपाया वणओ ॥ सूत्रम्-६ ॥

तस्स णं सेणियस्स पुत्ते नंदाए देवीए, अत्तए अभए नामं कुमारं होत्था, अहीण जाव सुरूवे, साम-
दंडभेयउवप्पयाणणीतिसुप्पउत्तणयविहिन्नु, ईहावूहमगणगवेसणअत्थसत्थमइविसारए, उप्पत्तियाए-
वेणइयाए-कम्मियाए-पारिणामिआए-चउत्तिवहाए-बुद्धिए उववेए, सेणियस्स रण्णो बहुसु कज्जेसु य,
कुडुंबेसु य, मंतेसु य, गुज्जेसु य, रहस्सेसु य, निच्छएसु य, आपुच्छणिज्जे, पडिपुच्छणिज्जे; मेढी पमाणं,
आहारं, आलंबणं, चक्खु, मेढीभूए, पमाणभूए, आलंबणभूए, चक्खुभूए, सव्वकज्जेसु, सव्व-
भूमियासु लद्धपच्चए, चिइण्णवियारं, रज्जधुरच्चित्तए यावि होत्था; सेणियस्स रत्तो रज्जं च, रट्ठं च, कोसं च,
कोट्टागारं च, बलं च, वाहणं च, पुरं च, अंतउरं च; सयमेव समुवेक्खमाणे २ विहरति ॥ सूत्रम्-७ ॥

यदि प्रथमश्रुतस्कन्धस्यैतान्यध्ययनानि भगवतोक्तानि, ततः प्रथमाध्ययनस्य कोऽर्थो भगवता प्रज्ञप्तं?, इति
आस्त्रार्थप्रस्तावना । अथैवं पृष्टवन्तं जम्बूस्वामिनं प्रति सुधर्मस्वामी यथाश्रुतमर्थं वक्तुमुपक्रमते स्मेति । 'एव'मित्यादि
सुगमं, नवरं 'एव'मिति वक्ष्यमाणप्रकारार्थः प्रज्ञप्त इति प्रक्रमः, खलुर्विक्यालङ्कारे, जम्बूरिति श्रिण्यामन्त्रणे, 'इहैवे'ति
देशतः प्रत्यक्षासञ्ज्ञे, न पुनरसंख्येयत्वात्; जम्बूद्वीपानामन्यत्रेतिभावः भारते वर्षे-क्षेत्रे, 'दाहिणद्वुभरहे'ति-दक्षिणार्ध-
भारते, नोत्तरार्द्धभारते । 'देवी'ति-राजभार्या, 'वण्णओ'ति-वर्णको वाच्यः, स च वक्ष्यमाणधारिण्या इव दृश्यः ।
'अत्तए'ति-आत्मजः-अङ्गज इत्यर्थः, 'अहीण जाव सुरूवे'ति-इह यावत्करणादिदं द्रष्टव्यं, 'अहीणपंचिदिय-

१ विहन्तु० अ । २ °जे XXXXXX भे° अ । ३ °XXXXXX आ° अ । ४ भारतव० अ ।

सरीरे'-अहीनानि-अन्यूनानि लक्षणतः स्वरूपतो वा, पञ्चापीन्द्रियाणि यस्मिस्तत्तथाविधं शरीरं यस्य स तथा; 'लक्ष्णव-
 ल्पणगुणोर्वेषे' -लक्षणानि-स्वस्तिकचक्रादीनि, व्यञ्जनानि-मण्डितलकादीनि, तेषां यो गुणः-प्रशस्तता तेनोपेतो-
 युक्तो यः स तथा, उप-अप-इत-इति शब्दत्रयस्य स्थाने शकन्वादिदर्शनादुपेत इति स्यात्; 'माणुम्माणपमाण-
 पडिपुण्णसुजायसर्व्वंगसुदरंगे'-तत्र मानं-जलद्रोणप्रमाणता, कथं? -जलस्यातिभृते कुण्डे पुरुषे निवेशिते यज्जलं
 निस्सरति, तदादि द्रोणमानं भवति, तदा स पुरुषो मानप्राप्त उच्यते; तथा उन्मानं-अर्द्धभारप्रमाणता, कथं? -तुलारोपितः पुरुषो
 यद्यर्द्धभारं तुलति, तदा स उन्मानप्राप्त इत्युच्यते; प्रमाणं-स्वाङ्गुलेनाष्टोत्तरशतोच्छ्रयता, ततश्च मनोन्मानप्रमाणैः प्रतिपूर्णाणि-
 अन्यूनानि, सुजातानि-सुनिष्पन्नानि, सर्वाणि अङ्गानि-शिरःप्रभृतीनि, यस्मिन् तत्तथाविधं सुन्दरमंगं-शरीरं यस्य स तथा;
 'ससिसोमाकारे कंते पियदंसणे'-शशिवत् सौम्याकारं, कान्तं-कमनीयमत एव प्रियं द्रष्टृणां दर्शनं-रूपं यस्य स तथा;
 अत एव 'सुरूवे'त्ति-सुरूप इति, तथा-सामदण्डभेदोपप्रदानलक्षणा या राजनीतयः, तासां सुष्ठु प्रयुक्तं-प्रयोगो व्यापारणं
 यस्य स तथा; नयानां-नैगमादीनां उक्तलक्षणनीतीनां च या विद्या-विधयः प्रक्रारास्तान् जानाति यः स तथा, पञ्चात्पदद्वय-
 स्य कर्मधारयः; तत्र परस्परौपकारप्रदर्शनगुणकीर्तनादिना शत्रोरात्मवशीकरणं साम, तथाविधपरिक्लेशे घनहरणादिको दण्डः,
 विजिगीषितशत्रुपरिवर्गस्य स्वाम्यादिस्नेहापनयनादिको भेदः, गृहीतघनप्रतिदानादिकमुपप्रदानं; नयविधयस्तु सप्त नैगमादयो
 नयाः प्रत्येकं शतभेदा, नीतिभेदास्तु सामनीतेः पञ्च, दण्डस्य त्रयः, भेदस्य उपप्रदानस्य च पञ्च कामन्दकादिप्रसिद्धा
 इति । तथा ईहा च-स्थाणुरयं पुरुषो वेत्येवं सदर्थालोचनामिमुखा मतिचेष्टा, अपोहश्च-स्थानुरेवायमित्यादिरूपो निश्चयः;

भोगाणि च-इह वल्ल्युत्सर्पणादर्थः स्थाणुधर्मा एव प्रायो घटन्ते इत्याद्यन्वयधर्मीलोचनरूपं, गवेष्णं च-इह शरीरकण्डूयना-
दयः पुरुषधर्माः प्रायो न घटन्त इति व्यतिरेकधर्मीलोचनरूपं; ईहाव्यूहमार्गणागवेष्णानि; तैरर्थशस्त्रे-अथोपायव्युत्पादग्रन्थे
कौटिल्यराज[घा]नीत्यादौ या मतिबोधस्तया विशारदः-पण्डितो यः म ईहाव्यूहमार्गणगवेष्णार्थशास्त्रमतिविशारदः ।
तथौत्पत्तिकयादिकया बुद्ध्या उपपेतो-युक्तः, तत्रौत्पत्तिकी-अदृष्टाश्रुताननुभूतार्थविषयाऽऽकस्मिकी, वैनयिकी-गुरुविनय-
लभ्यशास्त्रार्थसंस्कारजन्या, कर्मजा-कृषिवाणिज्यादिकर्मभ्यासप्रभवा; पारिणामिकी-प्रायो वयोविपाकजन्या । तथा-श्रेणि-
कस्य राज्ञः बहुषु कार्येषु च-भक्तसेवकराज्यादिदानलक्षणकृत्येषु विषयभूतेषु, तथा-कुटुम्बेषु च-स्वकीयपरकीयेषु विषयभूतेषु ये
मन्त्रादयो निश्चयान्तास्तेषु आप्रच्छनीयः, तत्र मन्त्रा-मन्त्रणानि पर्यलोचनानि, तेषु च गुह्यानीव गुह्यानि-लज्जनीयव्यव-
हारगोपितानि, तेषु च रहस्यानि-एकान्तयोग्यानि; तेषु निश्चयेषु वा-इत्थमेवेदं विधेयमित्येवंरूपनिर्णयेषु । अथवा-स्वतन्त्रेषु
कार्यादिषु षट्सु विषयेषु चकाराः समुच्चयार्थाः, आप्रच्छनीयः-सकृत् प्रतिप्रच्छनीयो द्वित्रिकृत्वः, किमिति ?-यतोऽसौ 'मेहि'-
त्ति-खलकमव्यवर्त्तिनी स्थूणा, यस्यां नियमिता गोपङ्क्तिर्धान्यं गाहयति, तद्वद्यमालम्ब्य सकलमन्त्रिमण्डलं मन्त्रणीयार्थान्
आन्यमिव विवेचयति सा मेढी; तथा-प्रमाणं-प्रत्यक्षादि, तद्वद्यः तद्दृष्टार्थानामव्यभिचारित्वेन तथैव प्रवृत्तिनिवृत्तिगोचरत्वात्
स प्रमाणं; तथा-'आधारे'-आधारस्यैव सर्वकार्येषु लोकानामुपकारित्वात्, तथा-'आलंबनं' रज्ज्वादि, तद्वदापद्रुत्तादि-
निस्तारकत्वादालम्बनं; तथा-चक्षुः-लोचनं तद्वल्लोकस्य मन्यमात्यादिविविधकार्येषु प्रवृत्तिनिवृत्तिविषयप्रदर्शकत्वाच्चक्षुरिति ।
एतदेव प्रपञ्चयति-'मेहिभूए' इत्यादि, भूतशब्द उपमार्थः, सर्वकार्येषु-मन्धिविग्रहादिषु सर्वभूमिकासु-मन्त्रअमात्यादि-

स्थानकेषु लब्धः-उपलब्धः, प्रत्ययः-प्रतीतिरविवक्षितं च यस्य स, तथा-‘विहणविचारै’ति वितीर्णो-राज्ञाऽनु-
ज्ञातो विचारः-अवकाशो यस्य विश्वसनीयत्वात् असौ वितीर्णविचारः सर्वकार्यादिभिरिति प्रकृतं; अथवा-‘विणविचारै’
विज्ञापिता राज्ञो लोकप्रयोजनानां निवेदयिता, किं बहुना ?-राज्यधुरन्ध्रिन्तकोऽपि-राज्यनिर्वाहकश्चाप्यभूत्; एतदेवाह-
श्रेणिकस्य राज्ञो राज्यं च-राष्ट्रादिसमुदायात्मकं, राष्ट्रं च-जनपदं, कोशं च-भाण्डागारं, कोष्ठागारं च-धान्यगृहं, बलं च-
हस्त्यादिसैन्यं, वाहनं च-वैसरादिकं, पुरं च-नगरं, अन्तःपुरं च-अवरोधनं, स्वयमेव-आत्मनैव समुत्प्रेक्षमाणो-निरूपयन्
समुत्प्रेक्षमाणो वा-व्यापारयन् इह च द्विवचनमाभीक्ष्ण्येऽवसेयं, ‘विहरति’-आस्ते स्म ।

तस्स णं सेणियस्स रत्तो धारिणी नामं देवी होत्था, जाव सेणियस्स रत्तो इहा जाव विहरइ ॥सूत्रम्-८॥
तए णं सा धारिणी देवी, अन्नया कयाइ तंति तारिसंगंसि, छक्कल्लमट्टमट्टसंठियखंसुगयपवरसालभं-
जियउज्जलमणिकणगरैतणभूमियंविडकजालद्धचंदणंजुहंकरकणयालिचंदसालियाविभैत्तिकलिते, सर-
सच्छाऊवलवणणरइए, बाहिरओ दूमियधट्टमट्टे, अंभितरओ पत्तसुविलिहियचित्तकम्मे, णाणाविह-
पंचवणमणिरयणकोट्टिमत्ते, पउमलयाफुल्लवल्लीवरपुष्पजातिउल्लोयचित्तियत्ते, वंदणवरकणगकलस-
सुविणिम्मियपडिपुंजियसरसपउमसोहंतदार भाए, पयरगालंबंतमणिमुत्तदामसुविरइयदारसोहे, सुगंध-

१ कयाइ अ । २ ०गंसि षट्ठमठसंठियखंसुगयप० अ । ३ रयणभूमियविडंग० अ । ४ ०णीज्जुहंकरकणनलि० अ । ५ ० भात्तिकलिये अ ।

६ ० जायि० अ ।

वरकुसुममउपयम्हलसद्योवयारे, मणहिययनिव्वुइयरे, कप्परलवंगमलयचंदनकालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्क-
धूवडज्झंतसुरभिमघमघंतगंधुडुयाभिरामे, सुगंधवरगंधिए, गंधवट्टिभूते, मणिकिरणपणासियंधकारे; किं-
बहुणा ?-जुइगुणेहिं सुरवरविमाणवेलंबियवरघए, तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि, म्वाल्लिगणवट्टिए,
उभओ विव्वोयणे, दुहओ उन्नए, मज्जेणयगंभीरे, गंगापुलिणवाल्लुयाउद्दालसालिसए, उयचियखोमहुंगुल्ल-
पट्टपडिच्छण्णे, अच्छरयमलयनयतकुसत्तल्लिबसीहकैसरपच्चुत्थए, सुविरइयरयत्ताणे, रत्तंसुयसंबुए,
सुरम्मे, आहणगरूयबूरणवणीयतुल्लफासे; पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ एणं,
महं, सत्तुस्सेहं, रययकूडसन्निहं, नहयलंसि सोमं, सोमागारं, लीलायंतं, जंभायमाणं, सुहमतिगयं;
गयं पासित्ता णं पडिबुद्धा ॥ ९ ॥

तते णं सा धारिणी देवी, अयमेयारूवं, उरालं, कल्लणं, सिवं, धन्नं, मंगलं, सस्सिरीयं, महासुमिणं;
पासित्ता णं पडिबुद्धा समाणी, हट्टदुट्ठा चित्तमाणंदिया, पीइमणा, परमसोमणस्सिया, हरिसवसविसप्पमा-
णहियया, धाराहयकलंबपुष्पगंपिव समूससियरोमकूवा, तं सुमिणं ओगिणहइ २; सियणिज्जाओ उट्टति
२; पायपीढातो पच्चोरुहइ, पच्चोरुहइत्ता; अतुरियमचवलमसंभंताए, अविलंबियाए, रायहंसमरिसीए गतीए,
जेणामेव से सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइत्ता; सेणियं रायं ताहिं इट्ठाहिं, कंताहिं, पिया-

१ ०भूयै'क । २ ०यारे. अ । ३ ०या अवदाल सां अ । ४ ०वरत्तसम० अ । ५ ०मइगं अ । ६ ०एतदन्तर्गतः पाठः अग्रतो नास्ति ।

हिं, मणुनाहिं, मणामाहिं, उरालाहिं, कल्लणाहिं, सिवाहिं, घन्नाहिं, मंगल्लाहिं, सस्मिरियाहिं, हिययग-
मणिज्जाहिं, हिययपलहायणिज्जाहिं, मियमहुररिभियगंभीरसस्मिसरीयाहिं, गिराहिं संलवमाणी २; पडिबो-
हेह, पडिबोहेत्ता सेणिएणं रत्ता अब्भुन्नाया समानी णाणामणिकणगरयणभत्तिचित्तंसि, भद्दासणंसि,
निसीयति २ त्ता; आसत्था, विसत्था, सुहासणवरगया, करयलपरिगगहिंयं मिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु,
सेणियं रायं एवं वदासी-एवं खलु अहं देवाणुप्पिया ! अज्ज तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि, सालिंगणवट्ठिए
जाव नियगवयणमहवयंतं गयं सुमिणे पामित्ता णं पडिबुद्धा, तं एयस्स णं देवाणुप्पिया ! उरालस्स
जाव सुमिणस्स के मन्ने कल्लणे फलवित्तिविसेसे भविस्सति ? ॥ सूत्रम्-१० ॥

‘धारणी नामं देवी होत्था जाव सेणियस्स रत्तो इट्ठा जाव चिहरह’-इत्यत्र द्विगोवच्छब्दकरणादेवं द्रष्टव्यम् ।
‘सुकुमालपाणिपाया, अहीणपंचेदियसरीरा, लक्खणवंजणगुणोववेया, माणुम्माणपमाणसुजायसब्बंगं-
सुंदरंगी, सस्मिसोमाकारा, कंता, पियदंसणा, सुख्खा, करतलपरिमितविलियबलियमज्झा’-करतल-
परिमितो-मुष्टिग्राह्यत्तलीको-रेखात्रयोपेतो बलितो-मध्यो-मध्यभागो यस्याः सा तथा । ‘कोसुईरयणिकर-
विमलपडिपुन्नसोमवयणा’-कौमुदीरजनीकरवत्-कार्तिकीचन्द्र इव विमलं-प्रतिपूर्णं सौम्यं च वदनं यस्याः सा, तथा-
‘कुंडलुल्लिहियगंडलेहा’-कुण्डलाभ्यामुल्लिखिता-घृष्टा गण्डलेखाः-कपोलविरचितमृगमदादिरेखा यस्याः सा । तथा-

‘सिंगारांगारचारूवेसा’-शृङ्गारस्य-रसविशेषस्यांगारमित्रांगारं, अथवा-शृङ्गारो-मण्डनभूषणाटोपः, तत्प्रधानः आकारः-
आकृतिर्यस्याः सा, तथा चारुवेषो-नेपथ्यं यस्याः सा, तथा-नतः कर्मधारयः । तथा-‘संगयगयहसियभणियविहिय-
चिलाससल्लियसंलावणिउणजुत्तोवयारकुमला’-संगता-उचिता गतहसितभणितविहितविलासा यस्याः सा, तथा-
तत्र विहितं-वेष्टितं, विलासो-नेत्रचेष्टा, तथा मह ललितेन-प्रमन्नतया ये संलापाः-परस्परभाषणलक्षणास्तेषु निपुणा या
सा, तथा-युक्ता-संगता ये उपचारा-लोकव्यवहारास्तेषु कुशला या सा, तथा-ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः । ‘पासाईया’-
चित्तप्रसादजनिका, ‘दरिसणिज्जा’-यां पश्यच्चक्षुर्न श्राम्यति, ‘अभिरूपा’-मनोज्ञरूपा, ‘पडिरूवा’-द्रष्टारं द्रष्टारं
प्रति रूपं यस्याः सा, तथा-‘सेणियस्स रत्तो इट्ठा वल्लभा कांता’-काम्यत्वात्, प्रिया-प्रेमविषयत्वात्, मणुन्ना-
सुन्दरत्वात्; ‘नामधेज्जा’-नामधेयवती प्रशस्तनामधेयवतीत्यर्थः, नाम वा धार्य-हृदि धरणीयं यस्याः सा; तथा-
‘वेसासिया’-विश्रमनीयत्वात्, ‘सम्मया’-तत्कृतकार्यस्य सम्मतत्वाद्बहुमता-बहुशो बहुभ्यो वाऽन्येभ्यः सकाशान्मता,
बहुमता, बहुमानपात्रं वा; ‘अणुमया’-विप्रियकरणस्यापि पश्चात्मता अनुमता, ‘भंडकरंडगसमाणा’-आभरणकरणड-
कसमानोपादेयत्वात्, ‘तेल्लेकेला इव सुसंगोविया’-तेल्लेकेला-सौराष्ट्रप्रसिद्धो मृन्मयस्तैलस्य भाजनविशेषः, स च
मङ्गमयाछोच(ठ)नमयाच्च सुष्ठु संगोप्यते एवं साऽपि; तथोच्यते ‘चेलपेडा इव सुसंपरिगिहीया’ वल्लमञ्जुषेवेत्यर्थः,
‘रणकरंडगोविव सुसारविया’-सुसंरक्षितेत्यर्थः, कृत इत्याह-‘मा णं सीयं, मा णं उणहं, मा णं दंसा, मा णं

मसगा, मा णं वाला, मा णं चोरा, मा णं वाइयपित्तियसंभियसन्निवाइयविचिहुरोगायंका, फुसंतुत्तिकहु;
 सेणिएणं रत्ता सद्धिं चिउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा विहरति' । माशब्दा निषेधार्थाः, णंकारा वाक्यालङ्कारार्थाः;
 अथवा-'माणं'ति-मैनामिति प्राकृतत्वात्, व्यालाः-श्वापदशुजगाः, रोमाः-कालमहाः, आतङ्काः-सधोधातिनः; इतिकहु-
 इतिकृत्वा इतिहेतोर्भोगभोगान्-अतिशयवद्भोगानिति । 'तए णं'ति-ततोऽनन्तरं, 'तंसि तारिसयंसि'ति-यदिदं वक्ष्यमाण-
 गुणं तस्मिंस्तादृशकं, यादृशमुपचितपुण्यस्कन्धानामङ्गिनामुचितं, 'वरघरए'ति-संबन्धः वासभवने इत्यर्थः; कथंभूते ?,-
 'षट्काष्टकं'-गृहस्य बाह्यालन्दकं षड्दोरुकमिति यदागमप्रसिद्धं, द्वारमित्यन्ये; स्तम्भविशेषणमिदमिन्यन्ये तथा-लष्टा-
 मनोज्ञा, मृष्टा-मसृणाः, संस्थिता-विशिष्टसंस्थानवन्तो ये स्तम्भास्तथा उद्गता-ऊर्ध्वगता स्तम्भेषु वा उद्गता-व्यवस्थिताः
 स्तम्भोद्गताः, प्रवराणां वराः-प्रवरवराः-अतिप्रधाना याः शालभञ्जिकाः-पुत्रिकास्तथा उज्ज्वलानां मणीनां-चन्द्रकान्तादीनां
 कनकस्य रत्नानां-कर्केतनादीनां या स्तूपिका-शिखरं; तथा-विटङ्कः-कपोतपाली वरणिङ्काधोवर्ती अस्तरविशेषः, जालं-
 सच्छिद्रो गवाक्षविशेषः, अर्द्धचन्द्रः-अर्द्धचन्द्राकारं सोपानं निर्यूहकं--द्वारपार्श्वविनिर्गतदारु अंतरं-अस्तरविशेष एव
 पानीयान्तरमिति स्रत्रधारैर्यद् व्यपदिश्यते निर्यूहकद्वयस्य यान्यन्तराणि तानि वा निर्यूहकान्तराणि कणकाली-अस्तर-
 विशेषैश्चन्द्रमालिका च-गृहोपरि शाला एतेषां गुहाशानां या विभक्तिः-विभजनं विविकृता तथा कलितं-युक्तं यत्तत्तथा
 तस्मिन्; 'सरसच्छवाडवडंबसरइए'ति-स्थाप्यं, कश्चित् पुनरेवं संभावितमिदं-'सरसच्छधाउवलवन्नरइए'ति-तत्र

१ अदेव ४० अ । २ ष एव तथा चन्दं अ । ३ वाऽवलवन्नरए ति अ ।

सरसेन-अच्छेन धातूपलेन-पाषाणधातुना गैरिकविशेषेणेत्यर्थः वर्णो रचितो यत्र तत्तथा, 'बाहिरओ दूमियघटमेहु'ति-
दमितं-धवलितं बृहं-कोमलपाषाणादिना अत एव मृष्टं-मसुणं यत्तत्तथा तस्मिन्, तथा अभ्यन्तरतः प्रशस्तं-स्वकीय
२ कर्मव्यापृतं शुचि-पवित्रं लिखितं चित्रकर्म यत्र तत्तथा-तस्मिन्; तथा-नानाविधानां जातिभेदेन पञ्चवर्णानां मणिरत्नानां
सत्कं कृद्धिमत्तलं-मणिभूमिका यस्मिन्स्तत्तथा तत्र, तथा-पद्मैः-पद्माकारैरेवं लताभिरशोक्लताभिः पद्मलताभिर्वा मृणालिकाभिः
पुष्पवल्लीभिः-पुष्पप्रधानाभिः पत्रवल्लीभिः, तथा-वराभिः पुष्पजातिभिः-मालतीप्रभृतिभिश्चित्रितमुल्लोकतलं-उपरितनभागो
यस्मिन् तत्तथा तत्र, इह च प्राकृतत्वेन 'उल्लोयचिच्चित्तियनले' इत्येवं विपर्ययनिर्देशो द्रष्टव्य इति; अथवा-पद्मादिभिरुल्लो-
कस्य चित्रितं तलं-अधोभागो यस्मिन्निति, तथा-बन्धन्त इति वन्दना-मङ्गल्याः, ये वरकनकस्य कलशाः, सुष्ठु-'निम्मिय'ति-
न्यस्ताः प्रतिपूजिता-चन्दनादिचर्चिताः, सरसपद्माः-सरसपुष्पस्थगनकमलाः शोभमाना द्वारभागेषु यस्य, पाठान्तरापेक्षया
चन्दनवरकनकलशैः सुन्यस्तैस्तथा प्रतिपूजितैः-पुञ्जीकृतैः सरसपद्मैः शोभमाना द्वारभागा यस्य तत्तथा तस्मिन्; तथा-
प्रतरकाणि-स्वर्णादिमया आभरणविशेषास्तत्प्रधानैर्मणिमुक्तानां दामभिः-स्रग्भिः सुष्ठु विरचिता द्वारशोभा यस्य तत्तथा
तस्मिन्, तथा-सुगन्धिवरकुसुमैर्मृदुकस्य-मृदोः पद्मलस्य च-पद्मवतः शयनस्य-तूल्यादिशयनीस्य यः उपचारः-पूजा
उपचारो वा स विद्यते यस्मिन् मण इत्यस्य मत्वर्थीयत्वात्, तत् सुगन्धिवरकुसुममृदुपद्मलशयनीयोपचारवत्तच्च, यद्
हृदयनिवृत्तिकरं च-मनःस्वास्थ्यकरं तत्तथा तस्मिन्; तथा-कर्पूरश्च लवङ्गानि च-फलविशेषाः, मलयचन्दनं च-पर्वत-

विशेषप्रभवं श्रीखण्डं, कालागुरुश्च-कृष्णागरुः, प्रवरकुन्दुरुक्षं च-चीडाभिधानो गन्धद्रव्यविशेषः, तुरुक्षं च-सिलहकं, धूपश्च-गन्धद्रव्यसंयोगज इति द्वन्द्वः, एतेषां वा संबन्धी यो धूपः, तस्य दह्यमानस्य सुरभिर्यो मधमवायमानः-अतिशयवान् गन्धः उद्धृतः-उद्धृतः-तेनाभिरामम्-अभिरमणीयं यतत्तथा तस्मिन्; तथा-सुष्ठु गन्धवराणां-प्रधानचूर्णानां गन्धो यस्मिन् अस्ति तत् सुगन्धवर्गान्धिकं तस्मिन्, तथा-गन्धवर्चिः-गन्धद्रव्यगुटिका कस्तूरिका वा गन्धस्तद्वटिका गन्धवर्चिस्तदभूते-सौरभ्या-तिशयात्तत्कल्पे, तथा-मणिकिरणप्रणाशितान्धकारे; किं बहुना वर्णकेन ?-वर्णकसर्वस्वमिदं हुत्या गुणेश्च सुरवरविमानं विडम्बयति-जयति यद्वरगृहकं तत्तथा तत्र, तथा-तस्मिन् तादृशे शयनीये सहालिङ्गनवर्च्यो-शरीरप्रमाणोपधानेन यत् त्सालिङ्गनवर्चिकं तत्र, 'उभओ विन्वोयणे'स्ति-उभयतः उभौ-शिरोऽन्तपादान्तावाश्रित्य, 'विन्वोयणे'स्ति-उपधाने यत्र तत्तथा तस्मिन्, 'दुहओ'स्ति-उभयतः उभते मध्ये नतं च तन्निम्नत्वाद्भीरं च महत्त्वाच्चतगम्भीरं, अथवा-मध्येन च भागेन तु गम्भीरे-अवनते गङ्गापुलिनवालुकायाः अवदातः-अवदलनं पादादिन्यासेऽधोगमनमित्यर्थः तेन 'सालिसए'स्ति सदृशकमतिनम्नत्वाच्चत्तथा तत्र, दृश्यते च हंसतूल्यादिष्वयं न्याय इति । तथा-'उयचिय'स्ति-परिकर्मितं यत् क्षौमं दूकूलं-कार्पासिकमतसीमयं वा वस्त्रं तस्य युगलापेक्षया यः पट्टः-एकः श्राटकः स प्रतिच्छादनम्-आच्छादनं यस्य तत्तथा तत्र, तथा-आस्तरको मलको नवतः कुशको लिम्बः सिंहकेसरश्चैते आस्तरणविशेषास्तैः प्रत्यवस्तुतम्-आच्छादितं यत्तत्तथा, इह चास्तरको लोकप्रतीत एव, मलककुशस्तौ तु रूढिगम्यौ, नवतस्तु ऊर्णविशेषमयो जीनमिति लोके यदुच्यते, लिम्बो-बालो-रभस्योर्णायुक्ता कृतिः, सिंहकेसरो-जटिलकम्बलः, तथा-सुष्ठु विरचितं शुचि वा रचितं रजस्त्राणं-आच्छादनविशेषोऽपरि-

भोगावस्थायां यस्मिन्तत्तथा तत्र, रक्तांशुकसंवृते-मशकगृहाभिधानवस्त्रावृते सुरभ्ये, तथा-आजिनकं-चर्ममयो वस्त्रविशेषः;
स च स्वभावादतिकोमलो भवति । तथा-रूतं-कर्मपक्ष्म, ब्रूसे-वनस्पतिविशेषः, नवनीतं-अक्षणं, एभिस्तुल्यः स्पर्शो
यस्य; तुलं वा-अर्कतूलं, तत्र पक्षे एतेषामिव स्पर्शो यस्य तत्तथा तत्र, पूर्वरात्रश्चासावपररात्रश्च-पूर्वरात्रापररात्रः, स एव
काललक्षणः समयः, न तु सामाचारादिलक्षणः पूर्वरात्रापररात्रकालसमयस्तत्र, मध्यरात्रे इत्यर्थः; इह चापत्वादेकरेफलोपेन-
'पुष्परत्तावरत्ते'त्युक्तं, अप[र]रात्रशब्दो वाडयमिति । सुप्तजागरा-नातिसुप्ता नातिजाग्रती, अत एवाह-'ओहीर-
माणी २'स्ति-वारं वारमीषान्निद्रां गच्छन्तीत्यर्थः; एकं महान्तं सप्तोत्सेधमित्यादिविशेषणं मुखमतिगतं गजं हृष्टा, प्रतिबुद्धेति
योगः; तत्र सप्तोत्सेधं सप्तसु-कुम्भादिषु स्थानेषून्वतं सप्तहस्तोच्छ्रितं वा 'रघयं'ति-रूप्यं, 'नहयलंसि'स्ति-नभस्तलान्मुख-
मतिगतमिति योगः । वाचनान्तरे त्वेवं दृश्यते-'जाव सीहं सुविणे पासित्ता णं पडिबुद्धा'-तत्र यावन्करणादिदं
द्रष्टव्यम् । 'एकं च णं महंतं पंडुरं धवलं ये सेयं'-एकार्थशब्दत्रयोपादानं चात्यन्तशुक्लताख्यापनार्थं, एतदेवोपमाने-
नाह-'संखउलविमलदहिघणगोखीर(विमल)फेणरयणिकरपगांसं'-शंखकुलस्येव विमलदध्न इव घनगोक्षीरस्येव
विमलफेनस्येव रजनीकरस्येव प्रकाशः-प्रभा यस्य स तथा तं, अथवा-'हाररजतखीरसागरदगरयमहासेलपंडुरतरोरु-
रमणिज्जदरिसणिज्जं'-हारादिभ्यः पाण्डुरतरो यः स तथा, इह च महाशैलो-महाहिमवान्, तथा उरुः-विस्तीर्णः,
रमणीयो-रम्योऽत एव दर्शनीय इति पदचतुष्टयस्य कर्मधारयोऽतस्तं, तथा-'धिरलट्टपउट्टपीवरसुसिलिद्धविसिद्ध-
तिक्खदाढाविडंबियमुहं'-स्थिरौ-अप्रकम्पौ, लघौ-मनोज्ञौ, प्रकोष्ठौ-कूर्पराग्रेतनभागौ यस्य स तथा; तथा-पीवराः-

स्थूलाः, सुक्ष्मिणः-अविश्वरा विशिष्टा-मनोहरास्तीक्ष्णा या दंष्ट्रास्ताभिः कृत्वा, 'विडंबियं'ति-विवृतं मुखं यस्य म तथा,
 ततः कर्मधारयस्तं; तथा- 'परिक्रमियजच्चकमलकोमलमार्हयसोहंतलट्टउट्टं'-परिक्रमिमतं-कृतपरिकर्मा, 'माह्वय'चि-
 मात्रावान् परिमित इत्यर्थः; शेषं प्रतीतं; तथा-'रत्नुपलपत्तमउयसुकुमालतालुनिष्ठालियगजीहं'-रक्तोत्पलपत्र-
 मित्र मृदुकेम्यः सुकुमारमतिकोमलं तालु च निर्मालिताग्रा-प्रसादिताग्रा जिह्वा च यस्य म तथा तं, तथा-'महुरगुलिय-
 भिसंतपिगलच्छं'-मधुगुटिकेन-क्षौद्रवत्तिरित्र, 'भिसंत'चि-दीप्यमाने पिङ्गले-कपिले अक्षिणी यम्य म तथा तं; तथा-
 'मूसागयपवरकणयतावियआवत्तायंतवट्टनडियविमलसरिसनयणं'-मूषागतं मुन्मयभाजनाविगेपस्थं यत्प्रवरकनकं
 तापितमभिधमनात्, 'आवत्तायंत'चि-आवर्त्तं कुर्वत् तद्वत् तथा वृत्ते च तर्दिते-विवृत्ते विमले च महशे च-समाने नयने
 यस्य स तथा तं; अत्र च 'वट्टनट्ट'-इत्येतावदेव पुस्तकं दृष्टं संभावनया तु वृत्ततर्दित इति व्याख्यातमिति, पाठान्तरेण तु
 'वट्टपडिपुण्णपसत्थनिद्धमहुगुलियपिगलच्छं' स्फुटश्चायं पाठः । तथा-'विसालपीवरभमरोरूपडिपुण्णविमल-
 खंधं'-विशालो-विस्तीर्णः, पीवरो-मामलः, 'अमरोरूः'-अमरा-रोमावर्चा उरवो-विस्तीर्णा यत्र स तथा, परिपूणी विमलश्च
 स्कन्धो यस्य स तथा तं; अथवा-'पडिपुण्णसुजायखंधं', तथा-'मिदुविसदसुहुमलक्खणपसत्थविच्छिन्नके-
 सरसहं'-मृद्व्यो विशदा-अविमूढाः स्रग्मा लक्षणप्रशस्ताः-प्रशस्तलक्षणा विस्तीर्णाः, कसरसटाः-स्कन्धकेशरजटा यस्य
 स तथा तं; अथवा-'निम्मलवरकेसरधरं', तथा-'जसियसुनिम्मियसुजायअप्फोडियलंगूलं'-उच्छ्रितम्-ऊर्द्धं
 नीतं सुनिर्मितं सुष्ठु भंगुरतया न्यस्तं सुजातं सद्गुणोपेततया आस्फोटितं ध्रुवि लाङ्गुलं-पुच्छं येन स तथा तं, सौम्य-

उपशान्तं सौम्याकारं-शान्ताकृतिं, 'लीलायंतं'ति-लीलां कुर्वन्तं, 'जंभायंतं'-विजृम्भमाणं शरीरवेष्टाविशेषं विदधानं; 'गगणतलाजो ओवयमाणं सीहं अभिसुहं सुहे पविसमाणं पासित्ता पडिबुद्ध'त्ति'-अयमेयारूढं'ति इमं महास्वप्नमिति संबंधः, एतदेव-वर्णितस्वरूपं रूपं यस्य स्वप्नस्य, न कविकृतमूनमधिकं वा स तथा तं; 'उरालं'ति-उदारं । प्रधानं, कल्याणं-कल्याणानां शुभसमृद्धिविशेषाणां कारणत्वात् कल्ये वा-नीरोगत्वमिति-गमयति कल्याणं तद्वेतुत्वात्, शिवम्-उपद्रवोपशमहेतुत्वात्, धन्यं धनावहत्वात्, 'मंगल्यं'-मङ्गले दुरितोपशमे साधुत्वात् सश्रीकं-सशोभनमिति, 'समाणी'त्ति-सती हृष्टतुष्टा-अत्यर्थं तुष्टा; अथवा-हृष्टा-विस्मिता, तुष्टा-तोषवती; 'चित्तमाणंदिय'त्ति-चिन्तेनानन्दिता आनन्दितं वा चित्तं यस्याः सा चित्तानन्दिता, मकारः प्राकृतत्वात्, प्रीतिर्मनसि यस्या सा प्रीतिमना; 'परमसोमणस्सिया'-परमं सौमनस्यं संजातं यस्याः सा परमसौमनस्यिता, हर्षवशेन विमर्षद्-विस्तारयायि हृदयं यस्याः सा तथा, सर्वाणि प्राय एकार्थिकान्येतानि पदानि प्रमोदप्रकर्षप्रतिपादनार्थत्वात् स्तुतिरूपत्वाच्च न दुष्टानि; आह च-"वक्ता हर्षभयादिभिराश्लिप्तमनास्तथा स्तुतन्नन्दन् । यत्पदमसकृद्ब्रूयात्तत्पुनरुक्तं न दोषाय ॥ १ ॥ इति, 'पञ्चोरुहह'त्ति-प्रत्यवरोहति, अत्वारितं-मानसौत्सुक्यभावेनाचपलं, कायतः-असंभ्रान्त्याऽस्खलन्त्या अविलम्बितया-अविच्छिन्नतया, 'राजहंससरिसीए'त्ति-राजहंसगमनसदृश्या गत्या, 'ताहि'ति-या विशिष्टगुणोपेतास्ताभिर्गीभिरिति संबन्धः; इष्टाभिः-तस्य बल्लभाभिः, कान्ताभिः-अभिलषिताभिः, सदैव तेन प्रियाभिः-अद्वेष्याभिः, सर्वेषामपि मनोज्ञाभिः-मनोरमाभिः,

१ किं विकृतं अ । २ 'क्याभावात् न च' अ । ३ 'असंभ्रातया' अ । ४ रायहं अ ।

मनःप्रियाभिश्चिन्तयापि; उदाराभिः-उदारनादवर्णोच्चारदियुक्ताभिः, कल्याणाभिः-समृद्धिकारिकाभिः-शिवभिः-गीर्दोषानु-
पटुताभिः, धन्याभिः-धनलम्बिकाभिः, मङ्गल्याभिः-मङ्गलसाधनीभिः, सश्रीकाभिः-अलङ्कारादिशोभावाङ्मिः, हृदयगमनी-
याभिः-हृदये या गच्छन्ति कोमलत्वात् सुबोधत्वाच्च तास्तथा ताभिः, हृदयप्रह्लादिकाभिः-हृदयप्रह्लादनीयाभिः, आह्लाद-
जनकाभिः; 'मितमधुररिभित्तगंभीरसश्रीकाभिः'-मिताः-वर्णपदवाक्यापेक्षया परिमिताः, मधुराः-स्वरतः, रिमिताः-स्वर-
धोलनाप्रकारवत्यः, गम्भीराः-अर्थतः शब्दतश्च, सह श्रिया-उक्तगुणलक्ष्म्या यास्तास्तथा, ततः पदपञ्चकस्य कर्मधारयस्तत-
स्ताभिः; गीर्भिः वाग्भिः, संलपन्ती-पुनः पुनर्जल्पन्तीत्यर्थः, नानामणिकनकरत्नानां भक्तिभिः-विच्छिन्तिभिश्चित्रं-विचित्रं
यच्च तथा, तत्र भद्रासनं-सिंहासने, आश्वस्ता गतिजनितश्रमापगमात्, विश्वस्ता संक्षोभाभावात् अनुत्सुका वा; 'सुहास-
णवरगय'चि-सुखेन शुभे वा आसनवरे गता-स्थिता या सा तथा, करतलाम्यां परिगृहीतः-आचः करतलपरिगृहीतस्तं
शिरस्यावर्त्त आवर्त्तनं-परिभ्रमणं यस्य स, तथा-शिरसावर्त्त इत्येके, शिरसा अप्राप्त इत्यन्ये; तमञ्जलिं मस्तके कृत्वा, एवम-
वादीत्-'किं मन्वे' इत्यादि, को मन्वे-कः कल्याणफलवृत्तिविशेषो भविष्यति?,-इह मन्वे वितर्कार्थो निपातः, 'सोच्च'चि-
श्रुत्वा श्रवणतः, निशम्य-अवधार्य हृष्टतुष्टो यावद्विसर्पद्धृदयः । तथा-वाचनान्तरे पुनरिह राजीवर्णके चेदमुपलभ्यते ॥ ९ ॥

तत्ते णं सेणिए राया, धारिणीए देवीए अंतिए एयमट्टं सोच्चा, निसम्म, हट्ठ जाव हिंयये, धाराहयनीव-
सुरभिक्कुसुमचुं(चं)बुमालइयतणुज्जससियरोमक्कुवे, तं सुमिणं उगिगण्हइत्ता; इहं पविससति २,

१ •वतीभिः अ । २ हिययंसि, अ । † एतदन्तर्गतः पाठः 'अ' प्रती नास्ति ।

अप्पणो साभाविणं, महपुब्बएणं, बुद्धिचिन्ताणेणं, तस्स सुमिणस्स अत्थोगगहं करेति २, धारणिं देवीं ताहिं जाव हिययपल्हायणिज्जाहिं, मिउमहुररिभियगंभीरसस्सिरियाहिं, वग्गहिं, अणुबूहेमाणे २; एवं वयासी-उराले णं तुमे देवाणुप्पिए !, सुमिणे दिट्ठे कल्लाणा; णं तुमे देवाणुप्पिए !, सुमिणे दिट्ठे, सिवे, मंगल्ले, सस्सिरीए; णं तुमे देवाणुप्पिए !, सुमिणे दिट्ठे, आरोगगुट्ठिदीहाउयकल्लाणमंगल्लकारए; णं तुमे देवी सुमिणे दिट्ठे, अत्थलाभो ते देवाणुप्पिए !, पुत्तलाभो ते देवा०, रज्जलाभो०, भोगसोक्खलाभो ते देवाणुप्पिए !; एवं खल्लु तुमं देवाणुप्पिए !, नवणहं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं, अद्धट्टमाण य रादिं(ई)दियाणं विइक्कताणं; अम्महं कुलकेउं, कुलदीवं, कुलपच्चयं, कुलवडिंसयं, कुलतिलकं, कुलकित्तिकरं, कुलवित्तिकरं, कुलणंदिकरं, कुलजसकरं, कुलाधारं, कुलपायवं, कुलविचद्धणकरं; सुक्कुमालपाणिपायं जाव दारयं पयाहिसि । से वि य णं दारए उम्मुक्कबालभावै, विन्नायपरिणयमेत्ते, जोच्चणगमणुपत्ते, सूरे, वीरे, विक्कंते, विच्छिन्नविपुलबलवाहणे, रज्जवत्ती राया भविस्सह; तं उराले णं तुमे देवीए !, सुमिणे दिट्ठे जाव, आरोगगुट्ठिदीहाउकल्लाणकारए, णं तुमे देवी !, सुमिणे दिट्ठेत्तिकहु सुज्जो २ अणुबूहेइ ॥ सूत्रम्-१० ॥ नत्ते णं सा धारणी देवी सेणिएणं रत्ता एवं वुत्ता समाणी, हट्टतुट्ठा जाव हियया करत्तलपरिगगहियं जाव अंजलिं कट्ठु; एवं वदासी-एवमेयं देवाणुप्पिया !, तहमेयं, अचित्तहमेयं, असंदिद्धमेयं, इच्छियमेयं दे०, पडिच्छियमेयं, इच्छियपडिच्छियमेयं,

सबे णे एसमडे, जं णं तुज्जे वदहत्तिक्कहु; तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ, पडिच्छइत्ता; सेणिएणं रत्ता अब्भ-
 पुण्णया समानी णाणामणिक्कणगरयणभत्तिचित्ताओ भदासणाओ अब्भुट्टेइ, अब्भुट्टेत्ता; जेणेव सए
 सयणिल्ले तेणेव उवागच्छइ २ ता, सयंसि सयणिल्लंसि निसीयइ, निसीयइत्ता; एवं वदासी-मा मे से
 उत्तमे, पहणे, मंगल्ले, सुमिणे; अत्तेहिं पावसुमिणेहिं पडिहमिहत्तिक्कहु, देवयगुरुजणसंबद्धाहिं, पसत्थाहिं,
 धम्मियाहिं-कहाहिं सुमिणजागरियं; पडिजागरमाणी विहरइ ॥ सूत्रम्-११ ॥

‘ धाराहयनीय(व)सुरभिक्कुसुमचंचुमालइयत्तणुअसवियरोमकूवे ’त्ति-तत्र नीयः-कदम्बः, धाराहतनीय(प)-
 सुरभिक्कुसुममिव; ‘ चंचुमालइय ’त्ति-पुलकिता तनुर्यस्य स तथा, किमुक्तं भवति ?,-‘ऊसविय’त्ति-उत्सृता रोमकूपा-
 रोम-रन्ध्राणि यस्य स तथा, तं स्वप्नमवगृह्णाति अर्थावग्रहतः, इहामनुप्रविशति-सदर्थप्रयो(पर्याय)लोचनलक्षणां, ततः
 ‘ अप्पणो ’त्ति-आत्मसंबन्धना स्वाभाविकेन-सहजेन, मतिपूर्वेण-आभिनिबोधिकप्रभवेन, बुद्धिज्ञानेन-मतिविशेषभूतो-
 त्यक्तियादिबुद्धिरूपपरिच्छेदेन, अर्थावग्रहं-स्वप्नफलनिश्चयं करोति, ततोऽवादीत् ‘उराले ण’मित्यादि; अर्थलाभ इत्यादिपु
 भविष्यतीति शेषो दृश्यः, एवं उपबृंहयन्-अनुमोदयन्; ‘एवं खल्लु’त्ति-एवंरूपदुक्तफलमाधनममर्थात् स्वमात् दारकं
 प्रजनय्यसीति संबन्धः । ‘बहुपडिपुण्णानं’त्ति-अतिपूर्णेण पड्याः मत्तमर्थत्वात्, अर्द्धमष्टमं येषु तान्यर्द्धाष्टमानि तेषु
 रात्रिन्दिवेषु-अहोरात्रेषु व्यतिक्रान्तेषु । कुलकृत्यादीन्येकादश पदानि,-तत्र केतु-चिह्नं-व्यञ्ज इत्यर्थः, केतुरिक्कतत्वात्

कुलस्य केतुः-कुलकेतुः; पाठान्तरेण-‘कुलहेतुः’-कुलकारणं, एवं दीप इव दीपः प्रकाशकत्वात्, पर्वतोऽनभिभवनीयस्थिरा-
श्रयसाधर्म्यात्; अवतंसः-शेखरः, उत्तमत्वात्तिलको-विशेषकः भूषकत्वात्; कीर्तिकरः-ख्यातिकरः, कचिद्वृत्तिकरमित्यपि
दृश्यते, इत्तिश्च-निर्वाहः; नन्दिकरो-वृद्धिकरः, यशः-सर्वदिगामिग्रसिद्धिविशेषस्तत्करः, पादयो-वृक्ष आश्रयणीयच्छा-
यत्वात्; विवर्द्धनं-विविधैः प्रकारैर्वृद्धिरेव तत्करम् । ‘विष्णायपरिणयमेत्ते’ति-विज्ञकः परिणतमात्रश्च कलादिष्विति
गम्यते, तथा-शूरो दानतोऽभ्युपेतनिर्वाहणतो वा, वीरः-संग्रामतः, विक्रान्तो भूमण्डलाक्रमणतः; विस्तीर्णे विपुले-अतिवि-
स्तीर्णे बलवाहने-सैन्यगवादिके यस्य स तथा, राज्यपती राजा स्वतन्त्र इत्यर्थः । ‘त’मिति यस्मादेवं तस्मादुदारादि-
विशेषणः स्वप्नः, ‘तुमे’ति-त्वया दृष्ट इति निगमनम् । ‘एवमेत’दिति-राजवचने प्रत्ययाविष्करणम्, एतदेव स्फुटयति-
‘तहमेयं’ति-तथैव तद्यथा भवन्तः प्रतिपादयन्ति, अनेनान्वयतस्तद्वचनसत्यतोक्ता, ‘अचित्तहमेयं’ति-अनेन व्यतिरेक-
भावतः, ‘असंदिद्धमेय’मित्यनेन संदेहाभावतः, ‘इच्छियं’ति-इष्टं ईप्सितं वा, ‘पडिच्छियं’ति-प्रतीष्टं प्रतीप्सितं वा,
अभ्युपगतमित्यर्थः; इष्टप्रतीष्टम् ईप्सितप्रतीप्सितं वा धर्मद्वययोगात्; -अत्यन्तादरख्यापनाय चैवं निर्देशः ‘इति कट्ट’चि-
इति भणित्वा, ‘उत्तमे’ति-स्वरूपतः, ‘पहाणे’ति-फलतः, एतदेवाह-‘मंगल्ले’ति-मंगले साधुः स्वप्न इति, ‘सुमिण-
जागरियं’ति-स्वप्नसंरक्षणार्थं जागरिका तां ‘प्रतिजागती’-प्रतिविदधती ॥ १०-११ ॥

तए नं सेणिए राया पच्चूसकालसमयंसि कोडुंबियपुरिसे सदावेह, सदावहत्ता; एवं वदासी-
स्विप्पामेव भो देवाणुप्पिया!, बाहिरियं उवह्माणसालं अज्ज सविसेसं, परमरम्मं, गंधोदगसित्तसुइयसंमज्जि-

ओवलित्तं, पंचवन्नसरससुरभिमुक्कपुष्पंजोवयारकलियं, कालागरूपवरकुंदुरुक्कतुक्कधूवडञ्जंतमघमघंतं-
 धुद्धयाभिरामं, सुगंधवरगंधियं, गंधवट्टिभूतं, करेह य, कारवेह य २, एवमाणत्तियं पच्चप्पिणह; तंते णं
 ते कोडुबियपुरिसा सेणिएणं रत्ता एवं वुत्ता, समाणा, हट्ठा-तुट्ठा जाव पच्चप्पिणंति; तंते णं सेणिए राया
 कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए, कुल्लप्पलकमलकोमल्लुम्मिलियंमि, अहापंडुरे पभाए, रत्तासोगपगास-
 किंसुयसुयसुहंजद्वारागबंधुजीवणपारावयचलणनयणपरहुयसुरत्तलोयजंजासुयणकुमुजलियजलणतव-
 णिज्जकलसहिंयुलयनिगररूवाइरंगरेहन्तसस्सिरीए दिवागरे, अहकमेण उदिए, तस्स दिण[कर]-कर-
 परपरावयारपारद्धंमि अंधयारे बालातवकुंक्रमेण खइयव्व जीवलोए, लोयणविसआणुआसविगसंत-
 विसदंदसियंमि लोए, कमलागरसंडबोहए, उट्ठियंमि सूर, सहस्सरस्सिमि दिणयेर, तेयसा जलंत,े,
 सयणिज्जाओ उट्ठेति २; जेणेव अट्टणसाला तेणेव उवागच्छइ २, अट्टणमालं अणुपविसति २; अणेगवा-
 यामजोगवगणवामइणमल्लुद्धकरणेहिं संते, परिस्संत; सयपगेहिं, सहस्सपगेहिं, सुगंधवरतेल्लमादि-
 एहिं, पीणणिज्जेहिं, दीवणिज्जेहिं, दप्पणिज्जेहिं, मंदणिज्जेहिं, विहणिज्जेहिं, सन्विदियगायपल्हायणिज्जेहिं;
 अब्भंगएहिं अब्भंगिए, समाणे तेल्लचम्मंसि; पडिपुणपाणिपायसुकुमालकोमलतलेहिं, पुरिसंहिं—छएहिं,
 दक्खेहिं, पट्टेहिं, कुसलेहिं, मेहावीहिं, निउणेहिं, निउणसिप्पवोवगेहिं, जियपरिस्समेहिं, अब्भंगण-

१ 'तए णं' अ । २ 'जासुमणं' अ । ३ 'परपरा' अ । ४ 'माइएहि' अ । ५ 'महणिज्जेहिं' अ । ६ पत्तट्टेहि अ ।

परिमदपुण्ड्रवलयकरणगुणनिम्माएहिं; अट्टिसुहाए, तयासुहाए, रोमसुहाए, चउन्विहाए, संबाहणाए; संबाहिए, समाणे; अवगयपरिसंभं, नरिंदे अट्टणसालाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमइत्ता; जेणेव मज्जनघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता; मज्जनघरं अणुपविसति, अणुपविसत्ता; ममंत-
(सुत्त) जालाभिरामे, विचित्तमणिरयणकोटिमत्ते, रमणिज्जे—एहाणमंडवंसि, गाणामणिरयणभित्ति-
चित्तंसि, एहाणपीढंसि, सुहनिस्से; सुहोदएहिं, पुप्फोदएहिं, गंधोदएहिं; सुहोदएहिं य पुणो पुणो कल्ला-
णगपवरमज्जनविहीए मज्जिए; तत्थ—कोउयसएहिं, बहुविहेहिं, कल्लाणगपवरमज्जणावसाणे, पम्हलसु-
कुमालगंधकासाईयलूहिंयंगे, अहतसुमहगघटूसरयणसुसंबुए, सरससुरभिगोसीमचंदणाणुलित्तगत्ते, सुइ-
मालावन्नगविलेवणे, आविद्धमणिसुवत्ते, कप्पियहारद्वहागतिमरयपालंबपलंबमाणकडिसुत्तसुकयसोहे, पि-
णद्धगेवज्जे, अंगुलेज्जगल्लियंगल्लियकयाभरणे, गाणामणिकडगतुडियंभियसुए, अहियरूवसस्सिसरीए,
कुंडलुज्जोइयाणणे, मउडदित्तसिरए, हारोत्थयसुकतरइयवच्छे, पालंबपलंबमाणसुकयपडउत्तरिज्जे, सुहि-
यापिंणलंगुलीए, गाणामणिकगणरयणविमलमहरिहनिउणोवियमिसिमिसंतविरइयसुसिलिट्ठविसिट्ठलट्ठ-
संठियपसत्थआविद्धवीरधलए; किं बंहुणा ?—कप्पेरूक्खए चेव सुअलंकियविभूस्सिए नरिंदे, सकोरिट्ठमल्ल-
दामेणं, छत्तेणं धरिज्जमाणेणं, उभओ चउचामरवालीइयंगे, मंगलजयसइकयालोए, अणेगणनायग-
वंडणायगराईसरतलवरमांडवियकोडुवियमंतिमहामंतिगणगदोवारियअमच्चेडणीइमहनगरणिमसेट्ठिसे-

णावइसत्थाहदूयसंधिवाल-सद्धिं संपरिखुडे, धवलमहामेहनिगणविब, गहगणदिपंतरिकवतारागणाण
 मज्जे खसिच्च पियदंसणे नरवई मज्जणघराओ पडिनिकवमिति, पडिनिकवमिता; जेणेव बाहिरिया
 उवट्टाणसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता, सीहासणवरगने पुरत्थाभिमुहे मन्निमन्ने । तते णं से
 सेणिए राया अप्पणो अदूरसामंते, उत्तरपुरच्छिमे दिसिभागे, अट्ट भद्दामणाईं सेयवत्थपच्चुत्थुयानिं
 सिद्धत्थमंगलोवयारकतसंतिकम्माईं रयावेइ, रयावित्ता; णाणामणिरयणमंडियं, अहियपेच्छणिज्जरूवं,
 महग्यवरपट्टणुगयं, सणहबहुभत्तिसयचित्तट्ठाणं; ईहामियउसभतुरयणरमगरविहगवालगकिंनररूसर-
 भचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्तं, सुवचियवरकणगपवरपेरंतदेसभागं, अडिभतरियं जवणियं
 अंछावेइ, अंछावइत्ता; अच्छरगमउअमसूरगउच्छइयं, धवलवत्थपच्चत्थुयं, विमिट्टं अंगसुहफासयं सुमउयं
 धारिणीए देवीए भद्दामणं रयावेइ, रयावइत्ता; कोडुंबियपुरिसे सदावेइ, सदावेत्ता; एवं वदासी-“खिप्पामेव
 भो देवाणुप्पिया !, अट्टंगमहानिमित्तसुत्तत्थपाढए, विविहसत्थकुसते, सुमिणपाढए सदावेह, सदावइत्ता;
 एयमाणत्तियं विप्पामेव पच्चप्पिणह” । नते णं ते कोडुंबियपुरिमा सेणिएणं रत्ता एवं वुत्ता समाणा हट्ट
 जाव हियया, करयलपरिगहिंयं दसनं, सिरमावत्तं, मत्थए अजल्लिकहु; एवं देवो तहत्ति आणाए, चिणएणं
 वयणं पडिसुणंति २, सेणियस्स रत्तो अंतियाओ पडिनिकवमंति २, गयगिहस्स नगरस्स मज्झमज्जेणं
 जेणेव सुमिणपाढगगिहाणि तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता; सुमिणपाढए सदावेति । तते णं ते

सुमिणपादगा सेणियस्स रत्तो कोडुंविपुुरिसेहिं सदाविया समाणा, हट्ठ २ जाव हियया पहाया कयबलि-
कम्मा जाव पायच्छित्ता, अप्पमहग्घाभरणालंक्रियसरीरा, हरियालियसिद्धत्थयकयसुद्धाणा, सत्तेहिं सत्तेहिं
गिहेहिंतो पडिनिक्खमंति २, रायगिहस्स मज्झमज्जेणं जेणेव सेणियस्स रत्तो भवणवडेंमगदुवारं तेणेव
उवागच्छंति २, एगतओ मिलयंति २; सेणियस्स रत्तो भवणवडेंमगदुवारं अणुपविसंति, अणुपवि-
सित्ता; जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला, जेणेव सेणिए राया, तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता; सेणियं
रायं जएणं विजएणं चट्ठावेंति, सेणिएणं रत्ता अच्चिय, वंदिय, पूतिय, माणिय, सक्कारिया, सम्मा-
णिया, समाणा, पत्तेयं २, पुब्बन्नत्थेसु भद्दासणेसु निसीयंति; तते णं सेणिए राया जवणियंतरियं
धारणीं देवीं ठवेह, ठवेत्ता; पुप्फफलपडिपुण्णहत्थे, परेणं विणएणं ते सुमिणपादए; एवं वदासी-एवं
खलु देवाणुप्पिया !, धारिणीदेवी अज्ज तंसि तारिसयंसि सयणिज्जंसि जाव महासुमिणं पासित्ता, णं
पडिबुद्धा, तं एयस्स णं देवाणुप्पिया !, उरालस्स जाव ससिसरीयस्स महासुमिणस्स, के मत्ते कल्लणे
फलचित्तिविसेसे भविससति !, तते णं ते सुमिणपादगा सेणियस्स रत्तो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा, णिसम्म,
हट्ठ जाव हियया, तं सुमिणं सम्मं ओगिण्हंति २, ईहं अणुपविसंति २, अन्नमन्नेण सद्धिं संचालेंति,
संचालित्ता; तस्स सुमिणस्स लद्धा, गहियट्ठा, पुच्छियट्ठा, विणिच्छियट्ठा, अभिगयट्ठा; सेणियस्स रत्तो

पुराणो सुमिणसत्थाहं उच्चारमाणो २, एवं वदामी-एवं खलु अमहं सामी !, सुमिणसत्थंसि बायालीसं
 सुमिणा, तीसं महासुमिणा, बावत्तरिं सव्वसुमिणा दिट्ठा; तत्थ णं सामी !, अरिहंतमायरो वा, चक्खवट्ठि-
 मातरो वा, अरहंतंसि वा, चक्खवट्ठिसि वा, गब्भं वक्खममाणंसि एएसिं तीसाए महासुमिणाणं, इमे चोदस
 महासुमिणे पासित्ताणं, पडिबुज्झंति; तंजहा-“ गयउसभसीहअभिसेयदामससिदिणयरं झयं कुंभं ।
 पउमसरसागरविमाणभवणरयणुच्चय सिंहिं च ॥ १ ॥ ” वासुदेवमातरो वा, वासुदेवंसि गब्भं वक्खममाणंसि,
 एएसिं चोदसणं महासुमिणाणं, अन्नतरे सत्त महासुमिणे पासित्ता, णं पडिबुज्झंति; बलदेवमातरो
 वा, बलदेवंसि गब्भं वक्खममाणंसि, एएसिं चोदसणं महासुमिणाणं, अणतरे चत्तारि महासुविणे
 पासित्ताणं पडिबुज्झंति; मंडलियमायरो वा, मंडलियंसि गब्भं वक्खममाणंसि, एएसिं चोदसणं
 महासुमिणाणं, अन्नतरं एगं महासुमिणं पासित्ताणं, पडिबुज्झंति; इमे य णं सामी !, धारणीए देवीए
 एग महासुमिणे दिट्ठे, तं उराले णं सामी !, धारणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे, जाव आरोगत्तुट्ठिदीहाउक्खला-
 णमंगल्लुक्कारे णं सामी !, धारिणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे; अत्थलाभो सामी !, सोक्खलाभो सामी !,
 भोगलाभो सामी !, पुत्तलाभो, रज्जलाभो, एवं खलु सामी !; धारिणीदेवी नवणं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं
 जाव दारग पयाहिसि, सेवि य णं दारए उम्मुक्खालभावे विन्नायपरिणयमित्ते, जोव्वणगमणुपत्ते, सुरे, वीरे,
 विक्कंते, विच्छिन्नविउलबलवाहण रज्जवती राया भविस्सह, अणगारे वा भावियप्पा; तं उराले णं सामी !

धारिणीए देवीए सुमीण विट्ठ, जाव आरोगगतुट्टिजावदिट्ठित्तिक्कहु सुज्जो २ अणुवूहंति । तते णं सेणीए राया तेसिं सुमिणपाढगाणं अंतिए एयमट्ठं सोचा, णिसम्म, हट्ठ जाव हियए करयल जाव; एवं वदासी-एवमेयं देवाणुप्पिया !, जाव जन्नं तुब्भे वदह त्ति कहु, तं सुमिणं सम्मं पडिच्छत्ति २, ते सुमिणपाढए विपुलेणं असणपाणत्ताइमसाइमेणं वत्थंगंधमल्लालंकारेण य सक्कारेत्ति, सम्माणेत्ति २, विपुलं जीवियारिहं पीतिदानं वलयत्ति २; पडिविसज्जेह । तते णं से सेणिए राया सीहासणाओ अब्भुट्ठेत्ति २, जेणेव धारिणी देवी तेणेव उवागच्छह, उवागच्छहत्ता; धारिणीदेवीं एवं वदासी-एवं खलु देवाणुप्पिए !, सुमिणसत्थंसि बायालीसं सुमिणा जाव एगं महासुमिणं जाव सुज्जो २, अणुवूहत्ति; तते णं धारिणिदेवी सेणिपस्स रत्तो अंतिए एयमट्ठं सोचा, णीसम्म, हट्ठ जाव हियया, तं सुमिणं सम्मं पडिच्छत्ति २, जेणेव सए वासघरे तेणेव उवागच्छत्ति २, ण्हाया कयवलिकम्मा जाव विपुलाहिं जाव विहरत्ति ॥ सूत्रम्-१२ ॥

‘पच्छसे’त्यादि, प्रत्युष्काललक्षणी यः समयः-अवसरः स तथा, तत्र कौटुम्बिकपुरुषान्-आदेशकारिणः, ‘सदावेइ’त्ति-शब्दं करोति-शब्दयति, ‘उपस्थानशाला’-आस्थानमण्डपः ‘गन्धोदकेने’त्यादि-गन्धोदकेन सिक्ता, शुचिका-पवित्रा, संमार्जिता-कचवरापनयनेन, उपलिप्ता-छगणादिना या सा तथा तां, इदं च विशेषणं गन्धोदकसिक्तसंमार्जितोपलिप्तशुचि-कामित्वेवं दृश्यं, सिक्ताद्यनन्तरमावित्वाच्छुचिकत्वस्य; तथा-पञ्चवर्णः सरसः सुरभिश्च मुक्तः-क्षिप्तः; पुष्पपुञ्जलक्षणी यः उपचमः-पूजा तेन कलिता या सा तथा तां, ‘काले’त्यादि-पूर्ववत्; ‘आणत्तियं पच्चप्पिणह’त्ति-आन्नसिम्-आदेश

प्रत्ययवत्-कुवां सती निवेदयत । 'कल्ल'मित्यादि, -'कल्ल'मिति-श्वः प्रादुः-प्रकाश्ये, ततः प्रकाशप्रभातायां रजन्याः 'फुल्लो-
 लप(त्प)लकमलकोमलोन्मीलितं' फुल्लं-विकसितं, तच्च तदुत्पलं च-पद्मं, फुल्लोत्पलं, तच्च कमलश्च-हरिणविशेषः; फुल्लो-
 त्पलकमलौ, तयोः कोमलम्-अकटोरमुन्मीलितं-दलानां नयनयोश्चोन्मीलनं यस्मिंस्तत्तथा तस्मिन् । अथ रजनीविभातानन्तरं
 पाण्डुरे-शुक्ले, प्रभाते-उषसि, 'रत्तासोमे'त्यादि; रक्ताशोकस्य प्रकाशः-प्रभा, स च किञ्चुकं च-पलाशपुष्पं, शुक्रमुखं च,
 गुञ्जा-फलविशेषो रक्तकृष्णस्तदर्धं, बंधुजीवकं च-बन्धूकं, पारापतः-पक्षिविशेषः, तच्चलननयने च; परश्रुतः-कोकिलः, तस्य
 सुरक्तं लोचनं च; 'जासुमिण' इति-जपा वनस्पतिविशेषः, तस्याः कुसुमं च, ज्वलितज्वलनश्च, तपनीयकलशश्च, हिङ्गुलको-
 वर्णकविशेषस्तच्चिकरश्च-राशिरिति द्वन्द्वः, तत एतेषां यद्रूपं ततोऽतिरेकेण-आधिक्येन, 'रेहंत'ति-शोभमाना स्वा स्वकीया, श्रीः-
 वर्णलक्ष्मीर्यस्य स तथा तस्मिन्, 'दिवाकरे'-आदित्ये; अथ-अनन्तरं क्रमेण-रजनीक्षयपाण्डुरप्रभातकरणलक्षणेन 'उदिते'-
 उद्गते, 'तस्स दिण[कर]परंपरावयारपरद्धंमि अंधकारे'ति-तस्य-दिवाकरस्य, दिने-दिवसे, अधिकरणभूते,
 दिनाय वा यः करपरम्परायाः-किरणप्रवाहस्यावतारः-अवतरणं तेन प्रारब्धम्-आरब्धमभिभवितुमिति गम्यते, अपराद्धं
 वा-विनाशितं दिनकरपरम्परावतारप्रारब्धं तस्मिन् सति, इह च तस्येति सापेक्षत्वेऽपि समामः; तथा-दर्शनादन्धकारे-तमसि,
 तथा-बालातप एव कुङ्कुमं तेन खचिते इव जीवलोके सति; तथा लोचनविषयस्य-दृष्टिगोचरस्य योऽणुयासोत्ति-अनुकाशो
 विकासः प्रसर इत्यर्थस्तेन विक्रसंश्चासौ वर्द्धमानो विशदश्च-स्पष्टः स चासौ दर्शितश्चेति लोचनविषयाणुकाशविशददर्शित-

नवाङ्गी-
बृ० वृ०
श्रीज्ञाता-
धर्मकथाङ्के
॥ २४ ॥

१-उत्तिष्ठ-
प्ताध्य०
प्रभातादि-
प्रसङ्ग-
वर्णनम् ।

॥ २४ ॥

स्तस्मिन्, कस्मिन्नित्याह-लोके अयमभिप्रायः-अन्धकारस्य क्रमेण हानौ लोचनविषयविकाशः क्रमेणैव भवति, स च विकसन्तं लोकं दर्शयत्येव; अंधकारसद्भावे हृष्टप्रसरणे लोकस्य संकीर्णभ्येव प्रतिभासनादिति, तथा-कमलाकरा-हृदादय-स्तेषु षण्डानि-नलिनीषण्डानि तेषां बोधको यः तस्मिन् उत्थिते-उदयानन्तरावस्थावासे 'सुरे'-आदित्ये, किंभूते ?,-सहस्ररश्मौ, तथा-'दिनकरे'-दिनकरणशीले; तेजसा उवलति सतीति । 'अट्टणसाल'ति-अट्टनशाला-व्यायामशाले-त्यर्थः, अनेकानि यानि व्यायामानि योग्या च-गुणनिका वलगनं च-उच्छलनं, व्यामर्दनं च-परस्परेण बाह्याद्यङ्गमोटनं, मल्लयुद्धं च-प्रतीतं, करणानि च-बाहुमल्लविशेषा मल्लशस्त्रप्रसिद्धानि, तैः श्रान्तः सामान्येन, परिश्रान्तो अङ्गप्रत्यङ्गापेक्षया सर्वतः; शतकृत्वो यत्पक्वं शतेन वा कार्षापणानां यत्पक्वं तच्छतपक्कमेवमितरदपि, सुगन्धिवरतेलादिभिरभ्यंगरिति योगः; आदिशब्दात् घृतकर्पूरपानीयादिग्रहः । किंभूतैः ?,—'प्रीणनीयैः'-रमरुधिरादिधातुसमताकारिभिर्हीपनीयैः-अग्निरजनैः, दर्पणीयैः-बलकरैः, मदनीयैः-मैन्मथबृंहणीयैर्मांसोपचयकारिभिः, सर्वेन्द्रियगात्रप्रह्लादनीयैः, अभ्यंगैः-स्नहनैः, अभ्यंगः क्रियते यस्य सोऽभ्यङ्कितः सन्, ततस्तैलचर्मणि-तैलाभ्यक्तस्य संवाधनाकरणाय यच्चर्म ततैलचर्म तस्मिन् संवाहिते 'समाणे'त्ति-योगः, कैरित्याह ?,-पुरुषैः, कथंभूतैः ?,-प्रतिपूर्णां पाणिपादानां सुकुमालकोमलानि-अतिकोमलानि, तलानि-अधोभागा येषां ते तथा तैः, छेकैः-अवमरुक्षौद्रिमसतिकलापण्डितैरिति च वृद्धाः, दक्षैः-कार्याणामविलम्बितकारिभिः, ग्रहैः-वाग्गिमभिरिति वृद्धव्याख्या, अथवा-ग्रहैः-अग्रगामिभिः, कुशलैः-साधुभिः, संवाधनकर्मणि मेधाविभिः-

१ लौचनxxविकारोः अ-क्षा । २ स्थाप्राप्ते अ । ३ व्यायामयो^० अ । ४ हुxxअंगमंग० अ । ५ मन्मथवधैः वृ० अ । ६ क्रियते म्म य० अ ।

अपूर्वविज्ञानग्रहणशक्तिनिष्ठैः, निपुणैः-क्रीडाकुशलैर्निपुणशिल्पोपगतैः-निपुणानि-सूक्ष्माणि यानि शिल्पानि-अङ्गमर्दना-
दीनि तान्शुभमयानि-अधिगतानि येस्ते तथा तैर्जितपरिश्रमैः, व्याख्यानन्तरं तु छेदकैः-प्रयोगबद्धैर्दक्षैः-शीघ्रकारिभिः 'पत्त-
ट्टेहि' ति-प्राप्ताथैरधिष्ठितकर्मणि निष्ठां गतैः कुशलैः-आलोचितकारिभिः, मेधाविभिः-सकृच्छ्रुतदृष्टकर्मज्ञैः, निपुणैः-उपा-
यासम्भिभिः, निपुणशिल्पोपमयैः-सूक्ष्मशिल्पममन्वितैरिति, अभ्यङ्गनपरिमर्दनोद्बलनानां करणे ये गुणास्तेषु निर्मातैः,
अस्त्रां सुसहस्रतुत्वादस्थिसुखा तथा; 'संवाहनये' ति-विश्रामणया अपगतपरिश्रमः, 'समन्त-जालाभिरामे' ति-समन्त-
न्तात्-सर्वतो जालैर्कैर्विच्छिन्निभिः छिद्रवद्गुहावयवविशेषैरभिरामो-रम्यो यः स्नानमण्डपः स तथा, पाठान्तरे 'समन्त-
जालाभिरामे' ति-तत्र समस्तैर्जालैर्भिरामो यः स तथा, पाठान्तरेण 'समुत्तजालाभिरामे'-सह मुक्ताजालैर्यो वर्तते-
ऽभिरामश्च स तथा तत्र । शुभोदकैः-पवित्रस्थानाहृतैः, गन्धोदकैः-श्रीखण्डादिभिश्च; पुष्पोदकैः-पुष्परसमिश्रैः, शुद्धोद-
कैश्च स्वामाविकैः, कथं मज्जितः १, इत्याह-'तत्र'-स्नानावसरे यानि कौतुकशतानि रक्षादीनि तैः, 'पक्ष्मले' त्यादि,-
पक्ष्मला-पक्ष्मवती, अत एव सुकुमाला गन्धप्रधाना काषायिका-कषायरक्ता शाटिका तथा लूबितमङ्गं यस्य स तथा, अहतं-
मलमृषिकादिभिरनुपद्रुतं प्रत्यग्रमित्यर्थः, सुमहार्घं दूष्यरत्नं-प्रधानवस्त्रं तेन सुसंभृतः-परिगतस्तद्वा सुष्ठु संभृतं-परिहितं येन
स तथा, शुचिनी-पवित्रे माला च-पुष्पमाला वर्णकविलेपनं च-मण्डनकारि कुङ्कुमादि विलेपनं यस्य स तथा, आविद्वानि-
परिहितानि मणिमुवर्णानि 'येन स तथा, कल्पितो-विन्यस्तो हारः-अष्टादशमरिकः, अर्द्धहारो-नवमरिकः, त्रिसरिकं च

प्रतीतमेव यस्य स तथा, प्रालम्बो-ङ्गम्बनकं प्रलम्बमानो यस्य स तथा, कटिस्त्रेण-कट्याभरणविशेषेण सुष्ठु कृता शोभा यस्य स तथा, ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः; अथवा-कल्पितहारादिभिः सुकृता शोभा यस्य स तथा, तथा पिनद्वानि-परि-
हितानि प्रैवेयकाङ्गुलीयकानि येन स तथा, तथा-ललितान्गके अन्यान्यपि ललितानि कृतानि-न्यस्तानि आभरणानि यस्य स तथा, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः; तथा-नानामणीनां कटकत्रुटिकैः-हस्तबाह्याभरणविशेषैर्बहुत्वात् स्तम्भिताविन-
स्तम्भितौ शृङ्गौ यस्य स तथा, अधिकरूपेण स श्रीकः-सशोभो यः स तथा, कुण्डलोद्योतिताननः मुकुटदीप्तिशिरस्कः हारेणा-
वस्तृतम्-आच्छादितं तेनैव सुष्ठु कृतरतिकं वक्षः-उरो यस्यासौ हारावस्तृतमुकृतरतिकवक्षाः, मुद्रिकापिङ्गलाङ्गुलीकः-मुद्रिका-
अङ्गुल्याभरणानि ताभिः पिङ्गलाः-कपिला अङ्गुलयो यस्य स तथा, प्रलम्बेन-दीर्घेण प्रलम्बमानेन च सुष्ठु कृतं पटेनो-
चरीयम्-उत्तरासङ्गो येन स तथा, नानामणिकनकरत्नैर्विमलानि महाह्रीणि-महावीणि, निपुणेन शिल्पिना; 'उचिय'त्ति-
परिकर्मितानि, 'मिसिमिसंत'त्ति-दीप्यमानानि यानि विरचितानि-निर्मितानि, सुश्लिष्टानि सुगन्धीनि विशिष्टानि-विशेष-
वन्त्यन्येभ्यो लष्टानि-मनोहराणि, संस्थितानि प्रशस्तानि च आविद्वानि-परिहितानि, वीरवलयानि येन स तथा; सुभटो
हि यदि कश्चिदन्योऽप्यस्ति वीरव्रतधारी तदाऽसौ मां विजित्य मोचयन्वेतानि वलयानीति स्पष्टयन् यानि परिदधाति तानि
वीरवलयानीत्युच्यन्ते । किं बहुना ?-वर्णितेनेति शेषः, कल्पवृक्ष इव सुष्ठु अलङ्कृतो विभूषितश्च फलपुष्पादिभिः कल्पवृक्षो,
राजा तु मुकुटादिभिरलङ्कृतो विभूषितस्तु वस्त्रादिभिरिति, सह कोरण्टकप्रधानैर्माल्यदामभिर्गन्धत्रं तेन श्रियमाणेन, कोरण्टकः-

पुष्पजातिः, तत्पुष्पाणि मालान्तेषु शोभार्थं दीयन्ते, मालायै हितानि-माल्यानि-पुष्पाणि दामानि-माला इति, चतुर्णां
 चामराणां प्रकीर्णकानां बालैर्वीजितमङ्गं यस्येति वाक्यं, मङ्गलभूतो जयशब्दः कृत आलोक-दर्शने लोकेन यस्य स तथा,
 तथा-अनेके ये गणनायकाः-प्रकृतिमहत्तराः, दण्डनायकाः-तन्त्रपालाः, राजानो-माण्डलिकाः, ईश्वराः-युवराजानो
 मतान्तरेणाणिमाद्यैश्चर्ययुक्ताः, तलवराः-परितुष्टनरपतिप्रदत्तपट्टबन्धविभूषिताः राजस्थानीयाः, माडम्बिकाः-छिन्नमड-
 म्बाधिपाः, कौटुम्बिकाः-कतिपयकुटुम्बप्रभोऽवलगकाः, मन्त्रिणः-प्रतीताः, महामन्त्रिणो-मन्त्रिमण्डलप्रधानाः,
 हस्तिसाधनोपरिका इति वृद्धाः; गणकाः-गणितज्ञाः, भाण्डागारिका इति वृद्धाः; दौवारिकाः-प्रतीहाराः राजद्वारिका वा,
 अमात्या-राज्याधिष्ठायकाः, चेटाः-पादमूलिकाः, पीठमर्दाः-आस्थाने आसनासीनसेवकाः, वयस्या इत्यर्थः; 'नगरं'-
 नगरवासिप्रकृतयो, निगमाः-कारणिकाः, श्रेष्ठिनः-श्रीदेवताध्यासितसौवर्णपट्टविभूषितोत्तमाङ्गाः, सेनापतयः-नृपति-
 निरूपिताश्चतुरङ्गसैन्यनायकाः, सार्थवाहाः-सार्थनायकाः, दूताः-अन्येषां गत्वा राजादेशनिवेदकाः, सन्धिपाला-राज्य-
 सन्धिपरक्षकाः, एषां द्वन्द्वः ततस्तैः, इह तृतीयाबहुवचनलोपो द्रष्टव्यः; सार्द्धं-सह, न केवलं तत्सहितत्वमेवापि तु तैः समिति-
 समन्तात् परिवृतः-परिकरित इति, नरपतिर्मज्जनगृहात् प्रतिनिष्क्रामतीति संबन्धः; किंभूतः?,-प्रियदर्शनः, क इव ?-
 धवलमहामेषनिर्गत इव शशी, तथा-'ससिन्धव'चि-वत्करणस्यान्यत्र संबन्धस्ततो ग्रहणदीप्यमानक्रक्षतारागणानां मध्ये
 इव वर्तमान इति । सिद्धार्थकप्रधानो यो मङ्गलोपचारस्तेन कृतं शान्तिकर्म-विघ्नोपशमकर्म येषु तानि तथा । 'णाणामणी'-
 त्यादि-यवनिकामाञ्छयतीति संबन्धः; अधिकं प्रेक्षणीयं रूपं यस्यां रूपाणि वा यस्यां सा तथा तां, महार्घां चासौ वरपत्ने-

नरवस्त्रोत्पत्तिस्थाने उद्धृता च-व्यूता तां श्लक्ष्णानि बहुभक्तिशतानि यानि चित्राणि तेषां स्थानं, तदेवाह-ईहाश्रुगाः-वृक्षाः,
कृषभाः-वृषभाः, तुरगनरमगरविहगाः प्रतीताः, व्यालाः-क्षापदसृजगाः, किन्नराः-व्यन्तरविशेषाः, रुरवो-सुगविशेषाः,
सरभाः-आटव्याः महाकायपञ्चवः, पराशरेतिपर्यायाः; चमराः-आटव्या गावः, कुञ्जराः-दन्तिनः, वनलताः-
अशोकादिलताः, पद्मलताः-पद्मिन्यः एतासां यका भक्तयो-विच्छिद्यस्तभिश्चिन्ना या सा तथा तां, सुष्ठु खचित्ता-
मण्डिता वरकनकेन प्रवरपर्यन्तानाम्-अञ्चलकर्णवर्चिलक्षणां देशभागा-अवयवा यस्यां सा तथा तां, आभ्यन्तरिकीं-
आस्थानशालाया अभ्यन्तरभागवर्तिनी-यवनिर्का-काण्डपटं, 'अंछावेह'ति-आयतां कारयति, आस्तरकेण प्रतीतेन
शुद्धकमद्वरकेण च प्रतीतेनावस्तुतं यत्तत्तथा, धवलचक्ष्णेण प्रत्यवस्तुतम्-आच्छादितं विशिष्टं-शोभनं अङ्गस्य सुखः स्पशो
कस्य तत्तथा, आष्टाङ्गम्-अष्टमेदं दिव्योत्पातान्तरिक्षादिभेदं यन्महानिमित्तं-शास्त्रविशेषः तस्य सूत्रार्थपाठका ये ते तथा
तान्, 'चिणयेण वयणं पडिसुप्पेति'ति-प्रतिश्रुण्वन्ति-अभ्युपगच्छन्ति वचनं, विनयेन किम्भूतेनेत्याह-'एव'मिति,
यथैव यूयं भणथ, तथैव 'देवो'ति; हे देव !, 'तहत्ति'ति-नान्यथा आह्वया-भवदादेशेन करिष्याम इत्येवमभ्युपगमसूचक-
पदचतुष्टयभणनरूपेणेति, जाव हिययत्ति-'हरिसवसविसप्पमाणहियया'-स्नानानन्तरं कृतं बलिकर्म येः स्वगृहदेवतानां ते,
तथा-'जाव पायच्छित्त'ति, 'कयकोउयमंगलपायच्छित्त';-तत्र कृतानि कौतुकमंगलान्येवेति प्रायश्चित्तानि
दृग्भ्रमादिविधातार्थमवश्यकरणीयत्वाद्येस्ते तथा, तत्र कौतुकानि-मणीतिलकादीनि, मंगलानि तु-सिद्धार्थकदध्यक्षतद्वाङ्म-
यदीनि, हरितालिका-द्वीपा, सिद्धार्थका अक्षताश्च कृता मूर्दनि यैस्ते, तथा-कचित् 'सिद्धतथहरियालियाकयमंगल-

मुद्राणां' एवं पाठः, स्वकेभ्य आत्सीयेभ्य इत्यर्थः । 'जएणं विजएणं वद्धावेन्ति'—जयेन विजयेन च वर्द्धस्व त्वमित्या-
चक्षत इत्यर्थः, तत्र जयः—परैनमिभूयमानता प्रतापवृद्धिश्च, विजयस्तु—परेषामभिभव इति, अर्चिताः—चर्चिताश्चन्दनादिना,
बन्दिताः—सद्गुणोत्कीर्तनेन, पूजिताः—पुष्पैर्मनिता—दृष्टिप्रणामतः, सत्कारिताः—फलवस्त्रादिदानतः, मन्मानितास्तथाविधया
प्रतिपत्त्या 'समाग'त्ति—सन्तः; 'अण्णमण्णेण सद्धि'त्ति—अन्योऽन्येन सह इत्येवं 'संचाले'त्ति—संचालयन्ति—संचार-
यन्तीति, पर्यालोचयन्तीत्यर्थः; लब्धार्थाः—स्वतः पृष्टार्थाः, परस्परतः गृहीतार्थाः, पराभिप्रायग्रहणतः, तत एव विनिश्चितार्थाः,
अत एव अभिगतार्था अवधारितार्था इत्यर्थः; 'गब्भं वक्कममाणंसि'त्ति—गर्भे 'व्युत्क्रामति'—उत्पद्यमाने, अभिषेक
इति—श्रियाः संबन्धी । विमानं यो देनलोकादवतरति तन्माता पश्यति, यस्तु नरकादुद्धृत्योत्पद्यते तन्माता भवनमिति
चतुर्दशैव स्वप्नाः; विमानभवनयोरेकतरदर्शनादिति । 'विण्णायपरिणयमेत्ते'—विज्ञातं—विज्ञानं परिणतमात्रं यस्य म तथा,
क्वचि'द्विण्णय'त्ति पाठः स च व्याख्यात एव, 'जीवियारिहं'ति—आजन्मनिर्वाहयोग्यम् ॥ १२ ॥

तत्ते णं तीसे धारिणीए देवीए दोसु मासेसु वीनिक्कंतेसु, ततिए मासे वट्टमाणे, तस्स गब्भस्स दोह-
लकालसमयंसि अयमेयारूवे अकालमेहेसु दोहले पाउब्भविट्ठा—धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ, § सपुन्नाओ
णं ताओ अम्मयाओ कयट्ठाओ णं ताओ, § कयपुन्नाओ, कयलक्खणाओ, कयविट्ठाओ, सुलद्धे णं तामिं
माणुस्सए जम्मजीवियफले, जाओ णं मेहेसु, अब्भुज्जुएसु, अब्भुज्जुएसु, अब्भुज्जुएसु, सग-

§ § एतदन्तर्गतः पाठः 'अ'प्रती नास्ति ।

ज्जिएसु, सविज्जुएसु, सफुसिएसु, सथणिएसु थंतघोतरूपपट्टअंसंखचंदकुंदसालिपिट्टरासिसमप्पभेसु, चिउ-
रहरियालभेयचंपगसनकोरंटसरिसयपउमरयसमप्पभेसु, लक्खारससरत्तकिंसुयजासुमणरत्तबंधुजीव-
गजातिहिंसुलयसरसंकुंकुमउरअससखरिहरिंदगोवगसमप्पभेसु, बरहिणनीलगुलियसुगचासपिच्छभिग-
पत्तसासगनीलुप्पलनियरनवसिसीसकुसुमणवसदलसमप्पभेसु, जंबजणभिगभेयरिट्ठगभमरावलिगवल्लगु-
लियकज्जलसमप्पभेसु, फुरंतविज्जुत्तसगज्जिएसु, वायवसविपुलगगणचवलपरिसक्किरेसु, निम्मलवरवारिधा-
रापगलियपयंडमारुयसमाहयसमोत्थरंतउवरिउवरितुरियवासं पवासिएसु, धारापहकरणिवायनिव्वाविय
मेइणितले, हरियगणकंबुए, पल्लविय पायवगणेसु, वल्लिवियाणेसु, पसरिएसु, उन्नएसु, सोभग्गमुवागएसु
नगेसु, नएसु वा, वेभारगिरिप्पवायतडकडगविमुक्केसु, उज्झरेसु; तुरियपहावियपलोद्वेफणाउलं सकलुसं
जलं वहंतीसु गिरिनदीसु, सज्जज्जुणनीवकुडयकंदलसिलिंधकलिएसु, उववणेसु मेहरसियहट्टुट्टचिट्ठिय
हरिसवसपमुक्कंठकेकारवं सुयंतसु बरहिणेसु, उउवसमयजणियतरुणसहयरिपणच्चित्तसु, नवसुरभिंसि-
लिंधकुडयकंदलकलंबंगंधद्वणिं सुयंतसु उववणेसु, परहुयरुयरिभितसंकुलेसु, उदायंतरत्तइंदगोवयथोवय-
काक्खचिलवित्तसु, ओणयत्तणमंडिएसु, दहुरपयंपिएसु, संपिंडियदरियभमरमहुकरिपहकरपरिलित्तमत्त-
छप्पयकुसुमासवलोलमधुरगुंजंतदेसभाएसु उववणेसु, परिसामियचंदसूरगहगणपणट्टनक्खत्तारगपहे
इंदाउहबद्धचिंधपट्टिसि अंबरतले, उड्डीणबलागपंतिसोभंतमेहविंदे, कारंडगचक्कवायकलहंसउत्सुयकरे संपत्ते

पाउसंसि काले; णहाया कयबलिकम्मा, कयकोउयमंगलपायच्छित्ताओ, किं ते वरपायपत्तणेउरमणिमेहल-
हाररइयकडगखुडुयविचित्तवरवलथंभिभुयाओ, कुंडलउज्जोवियाणाओ, रयणभूसियंगाओ, नासानी-
सासवायवोज्झं, चक्खुहरं, वणफरिससंजुत्तं, हयलालापेलवाहरेयं, धवलकणयव्वनियन्तकम्मं, आगास-
फलिहसरिसप्पभं, अंसुयं पवर परिहियाओ, दुग्गल्लसुकुमालउत्तरिज्जाओ सव्वोउयसुरभिकुसुमपवर-
मल्लसोभित्तसिराओ, कालागरूधूवधूवियाओ, सिरिसमाणवेसाओ, सेयणयंगंधहत्थिरयणं दुरुद्धाओ
समाणीओ; सकोरिटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं, चंदप्पभवइरवेरुलियविमलदंडसंखकुंदगरयअमय-
महिफेणपुंजसन्निगासचउचामरवालवीजितंगीओ सेणिएणं रत्ता सद्धिं, हत्थिवंधवरगएणं पिट्ठओ समणु-
गच्छमाणीओ चाउरंगिणीए सेणाए, महता हयाणीएणं, गयाणिएणं, रहाणिएणं, पायत्ताणीएणं, सव्वड्डीए
सव्वज्जुइए जाव निग्घोसणादियरवेणं; रायगिहं नगरं सिंघाडगतियचउक्कचच्चरचउम्मसुहमहापहपहेसु
आसित्तसित्तसुचियसंसज्जिओवलित्तं जाव सुगंधवरंगंधियं गंधवट्ठीभूयं अवलोएमाणीओ नागरज्जेणं,
अभिणंदिज्जमाणीओ गुच्छलयरूक्खवगुम्मवल्लिगुच्छओच्छाइयं सुरम्मं वेभारगिरिकडगपायमूलं सव्वओ
समंता आहिंढेमाणीओ २, दोहलं विणियंति; तं जइ णं अहमवि मेहेसु अब्सुवगएसु जाव दोहलं
विणिज्जामि ॥ सूत्रम्-१३ ॥

‘दोहलो पाउब्भवित्थ’चि-दोहदो-मनोरथः प्रादुर्भूतवान्, तथाहि-धनं लब्धारो घन्यास्ता या अकालमेघदोहदं

विनयन्तीति योगः; 'अम्मयाओ'ति-अम्बाः पुत्रमातरः, स्त्रिय इत्यर्थः; संपूर्णाः-परिपूर्णाः आदेयवस्तुभिः (मपुण्याः), कृतार्थाः-कृतप्रयोजनाः, कृतपुण्याः-जन्मान्तरोपाचसुकृताः; कृतलक्षणाः-कृतफलवच्छरीरलक्षणाः, कृतविभवाः-कृतमफलसंपदः, सुलब्धं तासां, मातुष्यकं-मनुष्यसंबन्धि जन्मनि भवे; जीवितफलं-जीवितव्यप्रयोजनं जन्मजीवितफलं, सापेक्षत्वेऽपि च समाप्तः छान्दमत्वात्, या मेघेषु अभ्युद्गतेषु-अङ्कुरवदुत्पन्नेषु मत्सु, एवं सर्वत्र मत्समी योज्या; अभ्युद्यतेषु-वर्द्धितं प्रवृत्तेषु, अभ्युद्यतेषु-गगनमण्डलव्यापनेनोन्नतिमत्सु, अभ्युत्थितेषु-प्रवर्षणाय कृतोद्योगेषु, सर्गजितेषु-मुक्तमहाध्वनिषु, सविद्युत्केषु-प्रतीतं, 'सफुसिएसु'ति-प्रवृत्तप्रवर्षणबिन्दुषु, सस्तनितेषु-कृतमन्दमन्दध्वनिषु, ध्मातेन-अध्वियोगेन यो धीतः-शोधितो रूप्यपट्टो-रजतपत्रकं स तथा; अङ्को-रत्नविशेषः; शङ्खचन्द्रौ-प्रतीतौ, कुन्दः-पुष्पविशेषः; शालिपिष्टराशिः-श्रीहिविशेषचूर्णपुञ्जः, एतत्समा ग्रभा येषां ते तथा तेषु, शुक्लेष्वित्यर्थः; तथा-चिकुरो-रागद्रव्यविशेष एव, हरितालो-वर्णकद्रव्यं भेदस्तदुटिकाखण्डं, चम्पकसनकोरुण्टकसर्षपग्रहणात्तत्पुष्पाणि गृह्यन्ते, पद्मरजः-प्रतीतं तत्सम-ग्रमेषु, वाचनान्तरे-"सेनस्थाने काञ्चनं सर्षपस्थाने सरिसर्गोत्ति पठ्यते" । तत्र-चिकुरादिभिः सदृशाश्च ते पद्मरजःमम-प्रभाञ्चेति विग्रहोऽस्तस्तेषु पीतेष्वित्यर्थः, तथा-लाङ्घारसेन सरसेन सरसरक्तकिङ्कुकेन जपासुमनोभिः रक्तबन्धुजीवकेन, बन्धुजीवकं हि पञ्चवर्णं भवतीति रक्तत्वेन विशिष्यते; जानिहिङ्कुलकेन-वर्णकद्रव्येण, स कृत्रिमोऽपि भवतीति जात्या विशेषितः, सरसकुङ्कुमेन,-नीरसं हि विवक्षितवर्णोपेतं न भवतीति सरसमुक्तं; तथा-उरभ्रः-ऊरणः, शशः-शशकस्तयो

रुषिदेव-रत्नेन, हस्तमौपको-वर्षासु कीटकविशेषस्तेन च समा प्रभा येषां ते तथा तेषु रक्तैष्वित्यर्थः; तथा-बर्हिणो-
 मयूराः, नीलं-रत्नविशेषः, गुलिका-वर्णकद्रव्यं शुक्रचाषयोः पक्षिविशेषयोः, पिच्छं-पत्रं, भृङ्गः-कीटविशेषस्तस्य पत्रं-
 पक्षः, सासको-बीचकनामा वृक्षविशेषः; अथवा-“सामत्ति पाठः; तत्र इयामा-प्रियङ्गुः” नीलोत्पलनिकरः-प्रतीतः;
 नवशिरीषकुसुमानि च नवशादूलं-प्रत्यग्रहरितं एतत्समप्रभेषु नीलप्रभेषु नीलवर्णैष्वित्यर्थः; तथा-जात्यं-प्रधानं,
 यदञ्जनं-सौवीरकं, भृङ्गमेदः-भृङ्गाभिधानः कीटविशेषः, विदलिताङ्गारो वा; रिष्टकं-रत्नविशेषः, अमरावली-प्रतीता,
 गवलगुलीका-महिषशृङ्गगोलिका, कज्जलं-मषी, तत्समप्रभेषु कृष्णैष्वित्यर्थः; स्फुरद्विद्युत्काश्च सगर्जिताश्च ये तेषु, तथा
 वातवशेन विपुले गगनं चपलं यथा भवत्येवं, ‘परिसक्किरेसु’ति-परिष्वक्तुं शीलं येषां ते तथा तेषु, तथा निर्मलवरवारि-
 धाराभिः प्रगलितः-क्षरितः प्रचण्डमालतसमाहतः सन्, ‘समोत्थरन्त’ति-समवस्तुर्गन्ध-महीपीठमाक्रामन् उपर्युपरि च
 सातत्येन त्वरितश्च शीघ्रो यो वर्षो-जलसमूहः स, तथा-तं प्रवृष्टेषु-वर्षितुमारब्धेषु मेघैष्विति प्रक्रमः, धाराणां ‘पहकरो’ति-
 निकरस्तस्य निपातः-पतनं तेन निर्वापितं-शीतलीकृतं यत्तत्तथा तस्मिन्, निर्वापितशब्दाच्च सप्तम्येकवचनलोपो दृश्यः,
 कस्मिन्नित्याह-मेदिनीतले-भूतले, तथा हरितकानां-ह्रस्वट्टणानां यो गणः, स एव कञ्चुको यत्राच्छादकत्वात् तत्तथा
 तत्र, ‘पल्लविय’प्ति-इह सप्तमीबहुवचनलोपो दृश्यः, ततः पल्लवितेषु पादपगणेषु तथा वल्लीवितानेषु प्रसृतेषु-जातप्रसरे-
 ष्वित्यर्थः, तथोक्ततेषु भूप्रदेशेष्विति गम्यते सौभाग्यमुपगतेषु अनवस्थितजलत्वेनाकर्मत्वात् पाठान्तरे नगेषु-पर्वतेषु,
 नदेषु वा-इदेषु, तथा वैभाराभिश्चातस्य गिरेः ये प्रपाततटाः-भृगुतटाः, कटकश्च-पर्वतैकदेशास्तेभ्यो ये, विमुक्ताः-

प्रवृत्तास्ते तथा तेषु; केषु ?-‘उज्झरेसु’ति-निज्झरेषु स्वरितप्रधावितेन यः, ‘पल्लोद’तिः-प्रवृत्तः-उत्पन्नः-फेनस्तेन आकुलं-
व्याप्तम् । ‘सकलुसं’ति-सकलुष्यं जलं वहन्तीषु गिरिनदीषु सर्ज्जिननीपकुटजानां वृक्षविशेषाणां यानि कन्दलानि-
प्ररोहाः, शिलन्धाश्च-छत्रकाणि, तैः कलितानि यानि तानि तथा तेषु उपवनेषु; तथा-मेघरसितेन हृष्टतुष्टाः-अतिहृष्टा-
श्चेष्टिताश्च-कृतवेष्टा ये ते तथा तेषु, इदं च सप्तमीलोपात्, हर्षवशात् प्रमुक्तो-मुत्कलीकृतः कण्ठो-गलो यस्मिन् स
तथा स चासौ केकारवश्च तं मुञ्चत्सु बर्हिणेषु-मयूरेषु, तथा-ऋतुवद्योन-कालविशेषबलेन यो मदस्तेन जनितं तरुण-
सहचरीभिः-युवतिमयूरीभिः सह प्रवृत्तं-प्रनर्तनं येषां ते तथा तेषु, बर्हिणेष्वित्यन्वयः, नवः सुरभिश्च यः शिलीन्ध्र-
कुटजकन्दलकदम्बलक्षणानां पुष्पाणां गन्धस्तेन या ध्राणिः-तृप्तिस्तं मुञ्चत्सु गन्धोत्कर्षतां विदधानेष्वित्यर्थः उपवनेषु-
मवनासन्नवनेषु, तथा-परभृतानां-कोकिलानां यद्भुतं-रवो रिभितं-स्वरघोलनावत्तेन संकुलानि यान्युपवनानि तानि
तथा तेषु, ‘उद्दाहृत’ति-शोभमाना रक्ता इन्द्रगोपकाः-कीटविशेषाः, स्तोफकानां-चातकानां कारुण्यप्रधानं विलपितं
च येषु तानि तथा तेषूपवनेष्वित्यन्वयः, तथा-अवनतवृणैर्मण्डितानि यानि तानि तथा तेषु, दर्दुराणां प्रकृष्टं जल्पितं येषु
तानि तथा तेषु; संपिण्डिता-मिलिताः, हस्ता-दर्पिताः, अमराणां मधुकरीणां च; ‘पहकर’ति-निकरा येषु तानि तथा,
‘परिलिन्त’ति-परिलीयमानाः संश्लिष्यन्तो मचाः षट्पदाः, कुसुमासबलोलाः-मकरन्दलम्पटाः, मधुरं-कलं, गुञ्जन्तः-
शब्दायमानाः देशभागेषु येषां तानि तथा ततः कर्मधारयः ततस्तेषु उपवनेषु; तथा-परिदयामिताः-कृष्णीकृताः सान्द्र-

मेधाच्छादनात्, पाठान्तरेण परिभ्रामिताः-कृतप्रभाभ्रंशाः, चन्द्रग्रहणां यस्मिन् प्रनष्टा च नक्षत्रतारकप्रभा यस्मिन्स्तत्तथा, तस्मिन्कम्बरतले इति योगः, इन्द्रायुधलक्षणो बद्ध इव बद्धः; चिह्नपटो-ध्वजपटो यस्मिन्स्तत्तथा तत्राम्बरतले-गगने उड्डीन-बलाकापङ्क्तिशोभमानमेववृन्देऽम्बरतले इति योगः, तथा-कारण्डकादीनां पक्षिणां मानमसरोगमनादि प्रत्यौत्सुक्यकरे, संप्राप्ते-उत्कलक्षणयोगेन समागते प्रावृषि काले; किंभूता अम्मयाओ ?-इत्याह-'णहायाओ' इत्यादि, किं ते इति किमपर-मित्यर्थः, वरौ पादप्राप्तनूपुरौ मणिमेखला-रत्नकाञ्ची हारश्च यामां तास्तथा रचितानि-न्यस्तानि, उचितानि-योग्यानि, कटकानि-प्रतीतानि, खुड्डकानि च-अङ्गुलीयकानि यामां तास्तथा विचित्रैर्वरवलैः स्तम्भिताविव स्तम्भितौ भुजौ यामां तास्तथा, ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः । तथा—'कुंडलोच्चो नितानना वरपायपत्तने उरमणिमेहलाहाररहय उचिय-कडगखुड्डय एगावलिकंठमुरय निसरय वरवलय हेमसुत्तकुंडलुच्चो वियाणणाओत्ति—पाठान्तरं तत्र वरपादप्राप्त-नूपुरमणिमेखलाहारास्तथा रचितान्युचितानि कटकानि च खुड्डकानि च एकावली च-विविन्नमणिकृता एकमरिका कण्ठ-मुरजश्च-आभरणविशेषः त्रिसरकं च वरवलयानि च हेमसुत्रकं च-संकलकं यामां तास्तथा, तथा-कुण्डलोद्योतिताननास्तनो वरपादप्राप्तनूपुरादीनां कर्मधारयः, रत्नविभूषिताङ्गयः नामानिःश्वासत्रानेनोद्यते यच्छुत्वात्तत्तथा चक्षुर्हरं दृष्ट्याक्षेप-कत्वात्, अथवा-प्रच्छादनीयाङ्गदर्शनाच्चक्षुर्हरति धरति वा निवर्तयति यद्युत्वात्तत्तथा, वर्णस्पर्शसंयुक्तं वर्णस्पर्शतिज्ञा-यीत्यर्थः; हयलालाया-अश्वलालायाः सकाशात्, 'पेलव'त्ति-पेलवत्वेन मुदुत्वलघुत्वलक्षणेनातिरेकः-अतिरिक्तत्वं यस्य

१ परिध्यामिताः अ । २ तत्र दृ व० । ३ 'न्युपचितकटकानि अ ।

तत् तथा धवलं, च तत् कनकेन स्वचित्तं-मंडितमन्तयोः-अश्वलयोः कर्म वानलक्षणं यस्य तत्तथा तच्चेति वाक्यं, आकाश-
स्फटिकस्य सदृशी प्रभा यस्य धवलत्वात्तत्तथा, अंशुकं-वस्त्रविशेषं प्रवरमिहानुस्वारलोपो दृश्यः, परिहिनाः-निवसिताः,
तुकूलं च वस्त्रं, अथवा-दुकूलो वृक्षविशेषः, तद्वल्कलाजातं दुकूलं-वस्त्रविशेष एव तत् सुकुमालसुत्तरीयम्-उपरिका-
याच्छादनं यासां तास्तथा, सर्वतुक्कुरभिक्कुसुमैः प्रवरैर्माल्यैश्च-ग्रथितकुसुमैः शोभितं शिरो यासां तास्तथा, पाठान्तरे
“सर्वतुक्कुरभिक्कुसुमैः सुरचिता प्रलम्बमाना शोभमाना कान्ता विक्रमन्ती चित्रा माला यासां तास्तथा, एवमन्यान्यपि-
पदानि बहुवचनान्तानि संस्करणीयानि; इह वर्णके बृहत्तरो वाचनाभेदः” । तथा चन्द्रप्रभवैरवैर्यविमलदण्डाः शङ्ख-
कुन्ददंकरजोऽमृतमथितफेनपुञ्जसन्निकाशाश्च ये चत्वारश्चामराः-चामराणि तद्वालैर्वीजितमङ्गं यासां तास्तथा, अयमेवार्थो
वाचनान्तरे इत्थमधीतः-‘सेयवरचामराहिं उद्भुजवमानीहिं’ २, ‘सञ्चिह्नीए’ति-छत्रादिराजचिह्नरूपया, इह याव-
त्करणादेवं द्रष्टव्यं-‘सञ्चञ्जुइए’-मर्चद्युत्या-आभरणादिसंबन्धिन्या, सर्वयुक्त्या वा-उचितेष्टवस्तुघटनालक्षणाया, ‘सर्व-
बलेन’-सर्वसैन्येन, ‘सर्वसमुदायेन’-पौरादिमीलेनेन, ‘सर्वादरेण’-सर्वोचितकृत्यकरणरूपेण, ‘सर्वविभूत्या’-सर्वसंपदा,
‘सर्वविभूषया’-समस्तशोभया, ‘सर्वसंभ्रमेण’-प्रमोदकृतौत्सुक्येन, सर्वपुष्पगन्धमाल्यालङ्कारेण, ‘सर्वतूर्यशब्द-
संनिनावेन’-तूर्यशब्दानां मीलनेन यः संगतो नितरां नादो-महान् शोषस्तेनेत्यर्थः; अल्पेष्वपि ऋद्ध्यादिषु सर्वशब्द-
प्रवृत्तिर्दिष्टा अत आह-‘महया इह्नीए, महया जुईए, जुत्तीए वा; महया बलेणं, महया समुदणं, महया वर-
तुडियजमगसमगप्यवाहणं;’-‘यमकसमकं’-युगपत् एतदेव विशेषेणाह-‘संखपणवपडहमेरिझल्लरिखरसुहिह-

दुक्कसुरवसुङ्गदुद्धिनिघोसनाइयरइवेणं'-तत्र शङ्खादीनां नितरां घोषो निर्घोषो-महाप्रयत्नोत्पादितः शब्दो नादितं-
 ध्वनिमात्रमेतद्वयलक्षणो यो खः स तथा तेन, 'सिंघाडे'त्यादि,-सिंघाडकादीनामयं विशेषः; सिंघाडकं-जलजबीजं
 फलविशेषः, तदाकृतिपथयुक्तं स्थानं सिंघाटकं; त्रियथयुक्तं स्थानं-त्रिकं, चतुष्पथयुक्तं-चतुष्कं, त्रिपथमेदि चत्वरं-चतु-
 मुखं-देवकुलादि, महापथो-राजमार्गः, पथः-पथमात्रं, तथा आसिक्तं-गन्धोदकेनेषत्सिक्तं सकृदा सिक्तं सिक्तं त्वन्यथा
 शुचिकं-पवित्रं, संमार्जितम्-अपहृतकचवरं, उपलिप्तं च गोमयादिना यत्तत्तथा यावत्करणादुपस्थानशालावर्णकः
 पूर्वोक्त एव वाच्यः, एवंभूतं नगरमवलोकयन्त्यो गुच्छा वृन्ताकीप्रभृतीनां लताः, सहकारादिलता वृक्षाः-महकारादयः,
 गुल्मा वंशीप्रभृतयः, वल्लयः-त्रपुष्यादिकाः एतासां ये, गुच्छाः-पल्लवसमूहास्तै र्यत्, 'ओच्छविं'ति-अवच्छादितं
 वैमारगिर्ये कटकाः-देशास्तेषां ये पादा-अधोभागास्तेषां यन्मूलं-समीपं तत्तथा तत्सर्वतः समन्तात्, 'आहिंङ्गन्ति'त्ति-
 आहिण्डन्ते, अनेन चैवमुक्तव्यतिकरभाजां सामान्येन स्त्रीणां प्रशंसाद्वारेणात्मविषयोऽकालमेवदोहदो धारिण्याः प्रादुरभूदि-
 त्युक्तम्, वाचनान्तरे तु-'ओलोएमानीओ २, आहिंङ्गेमानीओ २, डोहलं विणिंति'-विनयन्यपनयन्तीत्यर्थः; 'तं
 जति णं अहमवि मेहेसु अग्गुगएसु जाव डोहलं विणेज्जामि'-विनयेयमित्यर्थः, संगतश्चायं पाठ इति ॥ १३ ॥

उक्तदोहदाप्राप्तौ यत्तस्याः संपन्नं, तदाह—

तए णं सा धारिणी देवी, तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि; असंपन्नदोहला, असंपुन्नदोहला, असं-

माणियदोहला; सुक्ता, सुक्ता, निम्मंसा, ओलुगगा, ओलुगसरीरा, पमहलुडुबला, किलंता, ओमंथिय-
वयणनयणकमला, पंडुइयसुही करयलमलियन्व, चंपगमाला णित्तेया, दीणविवणवयणा, जहोचियपुष्फ-
गंधमल्लालंकारहारं अणभिलसमाणी, कीडारमणकिरियं च परिहावेमानी, दीणा, दुम्मणा, निराणंदा,
भूमिगयदिट्ठीया, ओहयमणसंक्प्पा जाक् झियायइ; तते णं तीसे धारिणीए देवीए अंगपडियारियाओ,
अडिंभतरियाओ; दासचेडीयाओ; धारिणीं देवीं ओलुगं जाव झियायमाणं पासंति, पासित्ता; एवं
बदासी-किण्णं तुमे देवाणुप्पिण्णं !, ओलुगगा, ओलुगसरीरा जाव झियायसि ?; तते णं सा धारणी देवी
ताहिं अंगपडियारियाहिं अडिंभतरियाहिं दासचेडियाहिं एवं वुत्ता समाणी नो आढाति, णो य परिया-
णाति; अणाढायमाणी, अपरियाणमाणी, तुसिणिया संचिट्ठति; तते णं ताओ अंगपडियारियाओ अडिंभ-
तरियाओ दासचेडियाओ धारिणीं देवीं दोब्बं पि तच्चं पि एवं वयासी-“किन्नं तुमे देवाणुप्पिण्णं !, ओलुगगा
ओलुगसरीरा जाव झियायसि ?” तते णं सा धारिणीदेवी ताहिं अंगपडियारियाहिं अडिंभतरियाहिं
दासचेडियाहिं दोब्बं पि तच्चं पि एवं वुत्ता समाणी णो आढाति, णो परियाणति; अणाढायमाणा, अपरि-
यायमाणा, तुसिणिया संचिट्ठति; तते णं ताओ अंगपडियारियाओ, दासचेडियाओ; धारिणीए देवीए
अणाढातिज्जमाणीओ, अपरिजाणिज्जमाणिओ, तद्देव संभंताओ समाणीओ धारणीए देवीए अंतियाओ पडि-

निक्खमंति २; जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छंति २, करतलपरिगहियं जाव कहु जणं विजणं
 वद्धावेंति, वद्धावहत्ता; एवं व०-एवं खलु मामी !, किपि अल्ल धारिणीदेवी ओलुग्गा, ओलुग्गसरीरा जाव
 अट्टझाणोवगया झियायति: तते णं से सेणिए राया, तासि अंगपाडियारियाणं अंति ए एयमंठं सोचा,
 णिसम्म, तहेव संभंते समणे भिग्घं, तुरियं, चवलं, वेहयं जेणेव धारिणीदेवी तेणेव उवागच्छइ, उवा-
 गच्छइत्ता; धारणीं देवीं ओलुग्गं ओलुग्गसरीरं जाव अट्टझाणोवगयं झियायमाणि पामइ, पासित्ता;
 एवं वदासी-“किं तुमे देवाणुप्पिए ! ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव अट्टझाणोवगया झियायमि” ? , तते
 णं सा धारणी देवी सेणिएणं रत्ता एवं वुत्ता जाव तुमिणीया संचिट्ठति, तते णं से
 सेणिए राया धारिणीं देवीं दोबं पि तंबं पि एवं वदामी-“किं तुमे देवाणुप्पिए ओलुग्गा जाव झियायमि ? ,”
 तते णं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रत्ता दोबं पि तंबं पि एवं वुत्ता समानी णो आढानि: णो पग्गिज्जानि,
 तुमिणीया संचिट्ठइ; तते णं सेणिए राया, धारणिं देविं सबहमावियं करेइ २ त्ता; एवं वयामी-किणं
 तुमं देवाणुप्पिए !, अहमेयस्स अट्टस्म अणग्गिहे सबगएए ? , ता णं तुमं ममं अयमेयस्सुवं म्मणोमाणमियं
 बुक्खं रहस्सी करेसि, तते णं सा धारिणीदेवी, मेणिएणं रत्ता सबहमाविया समानी मेणियं रायं, एवं
 वदामी-एवं खलु मामी !, मम तस्म उगल्लस्स जाव महामुमिगल्लस्स निगं ममणं वट्ठुत्तिपुत्ताणं अय-

मेयारूवे अकालमेहेसु दोहले पाउन्भूए-धन्वाओ नं ताओ अम्मयाओ कयत्थाओ नं ताओ अम्मयाओ जाव वेभारगिरिपायसूलं आहिंडमाणीओ डोहलं विणित्ति, तं जहं नं अहमवि जाव डोहलं विणिज्जामि; तते नं हं सामी !, अयमेयारूवंसि, अकालदोहलंसि, अविणिज्जमाणंसि, ओलुग्गा जाव अट्टज्झाणोवगया झियायामि; एएणं अहं कारणेणं सामी !, ओलुग्गा जाव अट्टज्झाणोवगया झियायामि, तते नं से सेणिए राया धारिणीए देवीए अंतिए एयमडं सोच्चा, णिसम्म धारिणिं देविं; एवं वदासी-मा नं तुमं देवाणुप्पिए !, ओलुग्गा जाव झियाहि, अहं नं तहा करिस्सामि, जहा नं तुब्भं अयमेवारूवस्स अकालदोहलस्स मणो-रहसंपत्ती भविस्सइ त्ति कट्ठु; धारिणीं देवीं इट्ठाहिं, कंताहिं, मणुन्नाहिं, मणामाहिं, वग्गुहिं समासासेइ २; जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता; सीहासणवरगते, पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने, धारिणीए देवीए एयं अकालदोहलं बह्महिं आएहि य, उवाएहि य, उत्पत्तियाहि य, वेणइयाहि य, कम्मियाहि य, परिणामियाहि य, चउत्तिवहहिं बुद्धीहिं अणुचित्तमाणे २; तस्स दोहलस्स आयं वा, उवायं वा, ठिइ वा, उत्पत्तिं वा, अविंदमाणे; ओहयमणसंकप्पे जाव झियायति ॥ सूत्रम्-१४ ॥ तंदाणंतरं अभए कुमारे पहाते कयबलिकम्मे जाव सन्वालंकारविभूसिए पायवंदते, पहा-रेत्थ गमणाए; तते नं से अभयकुमारे जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता; सेणियं

रायं ओहयमणसंकप्पं जाव पासइ २ त्ता, अयमेयारूवे अब्भत्थिए, चिंत्तिए, मणोगते संकप्पे, समुप्प-
 ज्जित्था;—“अन्नया य ममं सेणिए राया एज्जमाणं पासति, पासइत्ता; आढाति, परिजाणति, सक्कारेइ, सम्मा-
 णेइ, आलवति, संलवति, अद्धासणेणं उवणिमंतेति, मत्थयंसि अग्घाति; इयाणि ममं सेणिए राया णो
 आढाति, णो परियाणह, णो सक्कारेइ, णो सम्माणेइ; णो इट्ठाहिं, कंताहिं, मणुन्नाहिं, ओरालाहिं,
 वग्गहिं आलवति, संलवति, नो अद्धासणेणं उवणिमंतेति, णो मत्थयंसि अग्घाति; य किंपि ओहय-
 मणसंकप्पे झियायति; तं भवियब्ब णं एत्थ कारणेणं, तं सेयं खल्ल मे सेणियं रायं एयमट्ठं पुच्छत्तए,” एवं
 संपेहेइ २, जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ २, करयलपरिग्गहिंयं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं
 कट्ठु, जएणं विजएणं वद्धावेइ, वद्धावइत्ता; एवं वदासी—“तुब्भे णं ताओ !, अन्नया ममं एज्जमाणं पासित्ता,
 आढाह, परिजाणह जाव मत्थयंसि अग्घायह, आसणेणं उवणिमंतेह; इयाणि ताओ !, तुब्भे ममं नो
 आढाह, जाव नो आसणेणं उवणिमंतेह; किंपि ओहयमणसंकप्पा जाव झियायह, तं भवियब्बं ताओ !,
 एत्थ कारणेणं, तओ तुब्भे मम ताओ !, एयं कारणं अग्गेमाणा, असंकेमाणा, अनिण्हवेमाणा, अप्प-
 च्छाएमाणा, जहाभूतमवितहमसंदिद्धं एयमट्ठमाइक्खह; तते णं हं तस्स कारणस्स अंतगमणं गमि-
 स्सामि;” तते णं से सेणिए राया अभएणं कुमारं एवं वुत्ते समाणे, अभयकुमारं एवं वदासी—एवं खल्ल

१ संकप्पं झियायमाणं जा^० अ । २ चिंत्तिते पत्थिते म० अ ।

पुत्ता !, तव चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए, तस्स गब्भस्स दोसु मासेसु अहक्कंतेसु, तइयमासे चट्टमाणे दोहलकालसमयंसि, अयमेयारूवे दोहले पाउब्भंविता-धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ तहेव निरवसेसं भाणियन्वं जाव विणिंति, तते णं अहं पुत्ता; धारिणीए देवीए तस्स अकालदोहलस्स बहहिं आएहि ग, उवाएहिं जाव उप्पत्तिं अविंदमाणे, ओहयमणसंकप्पे जाव झियायामि तुमं आगयंमि न याणामि तं एतेणं कारणेणं अहं पुत्ता !, ओहय जाव झियामि; तते णं से अभयकुमारे सेणियस्स रत्तो अंतिए एय-मडुं सोच्चा, णिसम्म, हट्ट जाव हियए सेणियं रायं; एवं वदासी-मा णं तुब्भे ताओ !, ओहयमण० जाव झियायह, अहणं तहा करिस्सामि, जहा णं मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवस्म अकाल-दोहलस्स मणोरहसंपत्ती भविस्सइ च्चिकट्टु; सेणियं रायं, ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ; तते णं सेणिए राया अभयेणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे, हट्टतुट्टे जाव अभयकुमारं सक्कारंति, संमाणेति २; पडि-विसज्जेति ॥सूत्रम्-१५॥ तते णं से अभयकुमारे सक्कारियसम्माणिए पडिविसज्जिए समाणे सेणियस्स रत्तो अंतियाओ पडिनिकखमइ २, जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छति २, सीहासणे निसन्ने; तते णं तस्स अभयकुमारस्स अयमेयारूवे अब्भत्थिए जाव समुप्पज्जित्था-नो खलु सक्का माणुस्सएणं उवाएणं मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अकालदोहलमणोरहसंपत्तिं करेत्तए, णत्तत्थ दिन्वेणं उवाएणं; अत्थि

णं मज्झ सोहम्मकप्पवासी, पुव्वसंगतिए देवे महिद्धीए जाव महासोक्खे; तं सेयं खलु मम पोसहसालाए
 पोसहियस्स, बंभचारिस्स, उम्मुक्कमणिसुवन्नस्स, ववगयमालावन्नगविलेवणस्स, निक्खित्तसत्थमुसलस्स,
 एगस्स अबीयस्स, दब्भसंथारोवगयस्स, अट्टमभत्तं परिगिणिहत्ता, पुव्वसंगतियं देवं मणसि करेमाणस्स
 विहरित्तए; तते णं पुव्वसंगतिए देवे मम बुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवे अकालमेहेसु डोहलं
 विणेहति, एवं संपेहेति २, जेणेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छति २, पोसहसालं पमज्जति २, उच्चारपासवण-
 भूमिं पडिलेहेइ २, दब्भसंथारणं पडिलेहेइ २, दब्भसंथारणं दुरुहइ २, अट्टमभत्तं परिगिणहइ २, पोसहसा-
 लाए पोसहिए बंभयारी जाव पुव्वसंगतियं देवं मणसि करेमाणे २, चिट्ठइ; तते णं तस्स अभयकुमारस्स
 अट्टमभत्ते परिणममाणे पुव्वसंगतिअस्स देवस्स आसणं चलति, तते णं पुव्वसंगतिए सोहम्मकप्पवासी देवे
 आसणं चलियं पासति २, ओहिं पउंजति; तते णं तस्स पुव्वसंगतियस्स देवस्स अयमेयारूवे अब्भत्थिए जाव
 समुप्पजित्था-एवं खलु मम पुव्वसंगतिए जंबूदीवे २, भारहे वासे, दाहिणड्ढुभरहे वासे, रायगिहे नयरे;
 पोसहसालाए पोसहिए अभए नामं कुमारे अट्टमभत्तं परिगिणिहत्ता णं मम मणसि करेमाणे २, चिट्ठति;
 तं सेयं खलु मम अभयस्स कुमारस्स अंतिए पाउब्भवित्तए, एवं संपेहेइ २, उत्तरपुरच्छिमं दिसीभागं
 अवक्कमति २, वेउव्वियसमुघाएणं समोहणति २, संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निम्भिरति; तंजहा-रयणाणं

१, चहराणं २, वेरुलियाणं ३, लोहिह्यक्खाणं ४, मसारगल्लाणं ५, हंसगम्भाणं ६, पुलगाणं ७, सोगंधियाणं ८, जोहरसाणं ९, अंकाणं १०, अंजणाणं ११, रयणाणं १२, जायरूवाणं १३, अंजणपुलगाणं १४, फलिहाणं १५, रिट्ठाणं १६; अहाबायरं पोगगले परिसाडेइ २, अहासुहुमे पोगगले परिगिणहति, परिगिणहत्ता; अभयकुमारमणुकंपमाणे देवे पुव्वभवज्जणियनेहपीइबहुमाणजायसोगे तओ विमाणवरपुंडरीयाओ, रयणुत्तमाओ, धरणियलगमणतुरित्तसंजणित्तगमणपयारो, वाधुणित्तविमलकणगपयरगवडिंसगमउडुक्कडाडोवदंसणिज्जो, अणेगमणिकणगरतणपहकरपरिमंडितभत्तिचित्तविणिउत्तगमणजणियहरिसे पेंखोलमाणवरललितकुंडलज्जलियवयणगुणजनित्तसोमरूवे उदितोविव कोसुदीनिसाए, सणिच्छरंगारउज्जलियमज्झभागत्थे, णयणाणंदो, सरयचंदो, दिव्वोसहिपज्जल्लियदंसणाभिरामो, उउलच्छिसमत्तजायसोहे पइट्ठगंधुद्धुयाभिरामो, मेरुरिव नगवरो, विगुव्वियविचित्तवेसे दीवससुद्धानं, असंखपरिमाणानामधेज्जाणं, मज्झंकारेण वीइवयमाणो उज्जोयंतो पभाए विमलात्ते जीवलोगं, रायगिहं पुरवरं च अभयस्स य तस्स पासं उवयति दिव्वरूवधारी ॥ सूत्रम्-१६ ॥ तत्ते णं से देवे अंतलिकखपडिवत्ते दसद्धवत्ताइं, सखिखिणियाइं पवरवत्थाइं परिहिए, एक्को ताव एसो गमो; अण्णोऽवि गमो-ताए उक्किट्ठाए, तुरियाए, चवलाए, चंडाए, सीहाए, उड्डुयाए, जतिणाए, छेयाए, दिव्वाए, देवगतीए; जेणामेव जंबुदीवे २, भारहे वासे जेणामेव

दाहिणद्धभरहे, रायगिहे नगरे, पोसहसालाए, अभयए कुमारे; तेणामेव उवागच्छह २, अंतरिक्खपडिवने
दसद्धवन्नाइं सखिखणिगियाइं पवरवत्थाइं परिहिए, अभयं कुमारं; एवं वयासी-“अहन्नं देवाणुप्पिया !,
पुव्वसंगतिए सोहम्मकप्पवासी देवे महड्डिण जणं तुमं पोसहसालाए अट्टमभत्तं पगिणिहत्ता णं ममं
मणसि करेमाणे चिट्ठसि तं एस णं देवाणुप्पिया ! अहं इहं हव्वमागए, संदिसाहि णं देवाणुप्पिया !, किं
करेमि !, किं दलामि !, किं पयच्छामि !, किं वा तं हियइच्छित्तं !;” तते णं से अभए कुमारे तं पुव्वसंग-
तियं देवं अंतलिक्खपडिवनं पासह, पासित्ता, हट्टुट्ठे पोसहं पारेइ २, करयल० अंजलिं कहु एवं वयासी-
एवं खलु देवाणुप्पिया !, मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवे अकालडोहले पाउब्भूते-धन्नाओ
णं ताओ अम्मयाओ तहेव पुव्वगमेणं जाव विणिज्जामि, तन्नं तुमं देवाणुप्पि० मम चुल्लमाउयाए धारि-
णीए देवीए, अयमेयारूवं अकालडोहलं विणेहि; तते णं से देवे अभएणं कुमारेणं, एवं वुत्ते समाणे हट्ट-
तुट्ट अभयकुमारं; एवं वदासी-तुमणं देवाणुप्पिया ! सुणिब्बुयवीसत्थे अच्छाहि, अहणं तव चुल्लमा-
उयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवं डोहलं विणेमीति कहु, अभयस्स कुमारस्स अंतियाओ पडिणिक्ख-
मति २, उत्तरपुरच्छिमे णं वेभारपव्वए वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणति २, संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं
निस्सरति जाव दोब्बपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणति २, खिप्पामेव सगज्जितियं, सविज्जुयं, सफुसियं,

१ भयकुं अ । २ तए से णं० अ । ३ एव अकालडो० अ ।

तं पंचवन्नमेहणिणाओवसोहिंयं दिव्यं पाउससिरिं विउन्वेह २, जेणेव अभए कुमारं तेणामेव उवागच्छइ २, अभयं कुमारं एवं वदासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! मए तव पिथट्ठयाए सगज्जिया, सफुसिया, सविज्जुया, दिव्वा पाउससिरी विउन्विवा; तं विणेउ णं देवाणुप्पिया !, तव चुल्लमाउया धारिणीदेवी, अयमेयारूवं अकालडोहलं; तते णं से अभयकुमारं तस्स पुव्वसंगतियस्स देवस्स सोहम्मकप्पवासिस्स अंतिए एयमट्ठ सोच्चा, णिसम्म, हट्ठेतुट्ठे सयातो भवणाओ पडिनिक्खमति २, जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छति, करयल० अंजलिं कट्ठु; एवं-वदासी-एवं खलु ताओ !, मम पुव्वसंगतिएणं सोहम्मकप्पवासिणा देवेणं खिप्पामेव सगज्जिता, सविज्जुता, पंचवन्नमेहनिनाओवसोभिता, दिव्वा पाउससिरी विउन्विवा; तं विणेउ णं मम चुल्लमाउया धारिणी देवी अकालदोहलं । तते णं से सेणिए राया अभयस्स कुमारस्स अंतिए एतमट्ठं सोच्चा, णिसम्म, हट्ठेतुट्ठं कोडुंवियपुरिसे सदावेति २, सदावहता; एवं वदासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, रायगिहं नयरं, सिंघाडग-तिय-चउक्क-चच्चर० आसित्तिसित्त जाव सुगंधवरगंधियं गंधवट्ठिभूयं करेह य २, मम एतमाणत्तियं पच्चप्पिणह; तते णं ते कोडुंवियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति, तते णं से सेणिए राया दोच्चपि कोडुंवियपुरिसे २ वदासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, हयगयरहजोहपवरकलितं, चाउरंगिणिं सेन्नं सन्नाहेह, सेयणयं च गंधहत्थि परिकप्पेह, तेवि तहेव जाव पच्चप्पिणंति, तते णं से सेणिए राया जेणेव धारिणीदेवी तेणामेव उवागच्छति २, धारिणीं देवीं; एवं वदासी-एवं खलु

देवाणुप्पिए !, सगज्जिया जाव पाउससिरी पाउब्भूता, तण्णं तुमं देवाणुप्पिए !; एयं अकालदोहलं विणेहि ।
 तत्ते णं सा धारणीदेवी सेणिएणं रत्ता एवं वुत्ता समानी हट्ठुट्ठा जेणामेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छति २,
 मज्जणघरं अणुपविसति २, अंतो अंतैउरंसि पहाता कतबलिकम्मा कतकोउयसंगलपायच्छित्ता किं ते
 वरपायपत्तणेउर जाव आगासफालियसमप्पमं अंसुयं नियत्था सेयणयं गंधहत्थि दुरुढा समानी, अम-
 यमहियफेणपुंजसण्णिगासाहिं मेयचामरवालवीयणीहिं वीइज्जमानी २, संपत्थिता; तत्ते णं सेणिए राया
 पहाए कयबलिकम्मे जाव सस्सिरीए, हत्थिवंधवरगए, सकोरंटमछुदामेणं, छत्तेणं धरिज्जमाणेणं, चउचा-
 मराहिं वीइज्जमाणेणं, धारिणीदेवीं पिट्ठतो अणुगच्छति; तत्ते णं सा धारिणीदेवी, सेणिएणं रत्ता हत्थि-
 खंधवरगएणं पिट्ठतो समणुगम्ममाणमगा हयगघरहजोहकलियाए, चाउरंगिणीए मेणाए सद्धि-
 संपेरिबुए, महता भडचडगरंधंपरिखित्ता सन्धिबुद्धीए सन्धवज्जुहए जाव हुंदुभिनिग्गोमनादिनरेवणं;
 रायगिहे नगरे, सिंघाडग-तिग-चउक्क-चच्चर जाव महापहेसु, नागरजणं अभिनंदिज्जमाणा २, जेणामेव
 वेब्भारगिरिपव्वए तेणामेव उवागच्छति २; वेब्भारगिरिकडगनडपायनूले आरामेसु य, उज्जाणसु य,
 काणणेसु य, वणेसु-वणसंठेसु य, रुक्खेसु य, गुच्छेसु य, गुम्भेसु य, लयामु य, वल्लीसु य, कंदरामु य,
 दरीसु य, चुण्ढीसु य, देहेसु य, कच्छेसु य, नदीसु य, संगमसु य, विघरेनेसु य; अच्छमागी य, पंच-

माणी य, मल्लमाणी य; पत्ताणि य, पुष्पाणि य, फलाणि य, पल्लवाणि य, गिणहमाणी य, माणेमाणी य, अगघायमाणी य, परिभुंजमाणी य, परिभाएमाणी य, वेम्भारगिरिपायमूले दोहलं विणेमाणी सन्वतो समंता आहिंङति; तते णं धारिणी देवी विणीतदोहला, संपुन्नदोहला, जाया यावि होत्था; तते णं से धारिणीदेवी सेयणयगंधहत्थि दूरूढा समाणी सेणिएणं हत्थिखंधवरगएणं पिट्ठओ २, समणु-
गम्ममाणमग्गा हयगय जाव रहेणं जेणेव रायगिहे नगरे तेणेव उवागच्छइ २, रायगिहं नगरं मज्झमज्झेणं जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छति २ त्ता; विउलाइं माणुस्साइं भोगभोगाइं जाव विहरति ॥ सूत्रम्-
१७ ॥ तते णं से अभए कुमारं जेणामेव पोसहसाला, तेणामेव उवागच्छइ २; पुव्वसंगतियं देवं सक्कारेइ, सम्माणेइ २, पडिविसल्लेति २; तते णं से देवे सगल्लियं, पंचवन्नं मेहोवसोहियं दिव्वं पाउससिरिं, पडि-
साहरति २; जामेव विसिं पाउवभूए, तामेव विसिं पडिगते ॥ सूत्रम्-१८ ॥ तते णं सा धारिणीदेवी, तंसि अकालदोहलंसि विणीयंसि सम्माणियडोहला, तस्स गम्भस्स अणुकंपणट्टाए जयं चिट्ठति, जयं आसयति, जयं सुवति; आहारंपिय णं आहारेमाणी णाइटित्तं, नातिकसायं, नातिअंबिलं, नातिमहुंरं; जं तस्स गम्भस्स हियं, भियं, पत्थयं, देसे य काले य आहारं आहारेमाणी; णाहचिन्तं, णाइसोगं, णाइदेणं, णाइमोहं, णाइभयं, णाइपरितासं, भोयणच्छायणगंधमल्लालंकारेहिं तं गम्भं;

सुहंसुहेणं परिवहति ॥ सूत्रम्-१९ ॥

‘तए ण’मित्यादि, ‘अविणिज्जमाणंसि’त्ति-दोहदे अविनीयमाने-अनपनीयमाने सति, असंप्राप्तदोहदा मेघादीना-
मजातत्वात् असंर्षणदोहदाः, तेषामजातत्वेनैवासंर्षणत्वात्, अत एव असन्मानिनदोहदा तेषामननुभवनादिति; ततः शुष्का
मनस्तापेन शोणितशोणत्, ‘सुक्ख’त्ति-बुध्दुक्षाक्रान्तेव अत एव निर्मासा, ‘ओल्लुग्ग’त्ति-अवरुणा-जीर्णव कथमित्याह-
‘ओल्लुग्गं’ति अवरुणमित्र-जीर्णमिव शरीरं यस्याः सा तथा, अथवा-अवरुणा चेतसा अवरुणशरीरा तथैव प्रमलित-
दुर्बला-स्नानभोजनत्यागात्, क्लान्ता-ग्लानीभूता, ‘ओमंथिय’त्ति-अधोमुखीकृतं वदनं च नयनकमले च यया सा तथा,
पांडुकितमुखी-दीनास्येव विवर्णं वदनं यस्याः सा तथा, क्रीडा-जलक्रीडादिका, रमणमक्षादिभिः तत्क्रियां च परिहापयन्ती,
दीना-दुःस्था दुःस्थं मनो यस्याः सा तथा, यतो निरानन्दा उपहतो मनसः संकल्पः-युक्तायुक्तविवेचनं यस्याः सा तथा,
यावत्करणात् ‘करतलपल्हत्थसुही अट्टझाणोवगया स्मियाह’त्ति-आर्चव्यानं ध्यायतीति, ‘नो आढाह’त्ति-नाद्वि-
यते-नादरं करोति, नो परिजानाति-न प्रत्यभिजानाति विवित्त्वात्, ‘संभंताउ’त्ति-आकुलीभूताः, शीघ्रमित्यादीनि
चत्वार्येकार्थिकानि अतिसंभ्रमोपदर्शनार्थं, ‘जेणेवे’त्यादि, यत्र धारिणी देवी तत्रोपागच्छति, स्मोगत्य चावरुणादि-
विशेषणां धारणीं देवीं पश्यति । वाचनान्तरे तु-‘ जेणेव धारणीदेवी तेणेवेत्यतः पहारेत्थ गमणाए’ इत्येतद्दृश्यते ।
तत्र-‘ पहारेत्थ ’-संप्रधारितवान्-विकल्पितवानित्यर्थः, गमनाय-गमनार्थः, तथा-‘ तए णं से सेणिए राया जेणेव

१ ‘स्मोपागल्य’ अ ।

धारणीयेति लेणेन उवागच्छति २, पासह'त्ति-पश्यति सामान्येन ततोऽवरुणादिविशेषणां पश्यतीति; 'दोच्च'पि'त्ति-
 द्वितीयापि त्वमिति प्रस्यते, 'सवह'समवि'त्ति-अथान्-देवगुरुद्रोहिका भविष्यसि, त्वं यदि विकल्पं नाख्यासी-
 त्यादिकान् त्वामविशेषान् आविता-श्रोत्रेणोपलम्भिता अपथैर्वा आविता अपथश्चाविता अपथश्चापिता वा तां करोति ।
 'किण्वं' किण्व'मिति वा पाठो देवानुग्रहे ! एतस्यार्थस्मानहः श्रावणतापां, 'मणोमाणसियं'ति-मनसि जातं मानसिकं,
 मन्त्रस्यैव यद्वर्तते मानसिकं-दुःखं, वचनेनाप्रकाशितत्वान्मनो मानसिकं रहस्यीकरोषि-गोपयसीत्यर्थः; 'निण्व'मित्यादि,
 निषु सामेषु, 'बहुपडिपुत्ताणं'ति-ईषदनेषु 'जत्तिहमि'त्ति-यतिष्ये । 'क्वचित्करिष्यामीति' पाठः । 'अयमेया-
 रुचस'त्ति-अस्मैर्वरूपस्य, 'मणोरहसंपत्ती'ति मनोरथप्रधाना प्राप्तियथा विचिन्तितेत्यर्थः, आयैः-लाभैरीप्सितार्थहेतुना-
 मुपायः-अप्रतिहतलाभकारणैः, आयं वा उवायं वा ठियं वा-स्थितं वा क्रमं वा स्थिरहेतुदोहदानां वेप्सितार्थस्य; पाठान्तरे
 उत्पत्तिं वा तस्यैवेत्यर्थः । 'अविदमाणो'त्ति-अलभमानः, 'अयमेयारुचे'त्ति-अयमेतद्रूपः, आध्यात्मिकः-आत्माश्रयः,
 चिन्तितः-स्मरणरूपः, प्रार्थितो-लब्धुमाशंसितः, मनोगतः-अबहिः प्रकाशितः, संकल्पो-विकल्पः, 'संपहेति'त्ति-
 संप्रेष्यते-पर्यालोचयति, 'ताओ'त्ति-हे तात ! इत्यामन्त्रणं, 'एयं कारणं'ति-अपेक्षानहेतुं दोहदापूर्वैलक्षणमिति भावः-
 कारणमिति, कच्चिन्नाधीयव इति; एवं 'अग्रहमाणे'ति-अगोपायन्तः आकारसंवरण, अशङ्कमानाः-विवक्षितप्राप्तौ संदे-
 हमविदधतः. अज्ञेहत्तमाना-अनपलपन्तः, किमुक्तं भवति ?,-अप्रच्छादयन्तः यथाभूतं-यथावृत्तं अत्रितथं न त्वन्यथाभूतं,

अक्षंविमलम्-अक्षं देहं, 'एयमद्वै'ति-प्रयोजनं दोहदूरणलक्षणमिति भावः । 'अंतगमणं गमिस्सामि'ति-पारगमनं
 गमिष्यामीति, 'बुल्लमाउयाए'ति-लघुमातुः, 'पुब्बसंगइय'ति-पूर्व-पूर्वकाले संगतिः-मित्रत्वं येन सह स पूर्वसंगतिकः,
 महाद्विको-विमानपरिवारादिसंप्रपेतत्वाद्यावत्करणादिदं दृश्यं, महाद्युतिकः-शरीराभरणादिदीप्तिर्योगात्, महानुभागो-
 वैक्रियाविकरणशक्तियुक्तत्वात्, महायशः-सत्कीर्त्तिर्योगात्, महाबलः-पर्वताद्युत्पाटनसामर्थ्योपेतत्वात्, महासौख्यो-
 विशिष्टसुखयोगादिति, 'पोसहसालाए'ति-पौषधं-पर्वदिनानुष्ठानमुपवासादि तस्य शाला-गृहविशेषः-पौषधशाला तस्यां,
 पौषधिकस्य-कृतोपवासादेः व्यपगतमालावर्णकविलेपनस्य, वर्णकं-चन्दनं, तथा-निक्षिप्तं-विमुक्तं, शालं-क्षुरिकादि मुशलं
 च येन स तथा, तस्य एकस्य-आन्तरव्यक्तरागादिसहायवियोगात्, अद्वितीयस्य तथाविधपदात्यादिसहायविरहात्, 'अट्टम-
 भत्तं'ति-समयमाख्योपवासत्रयमुच्यते, 'अट्टमभत्ते परिणममाणे'ति-पूर्वभागे परिपूर्णप्राय इत्यर्थः, 'वेउन्विचयसमु-
 रवाएण'सित्यादि, वैक्रियसमुद्घातो वैक्रियकरणार्थो जीवव्यापारविशेषः, तेन समुपहन्यते-समुपहतो भवति, समुपहन्ति वा-
 क्षिपति प्रदेशानिति गम्यते, व्यापारविशेषपरिणतो भवतीति भावः; तत्स्वरूपमेवाह-'संखेज्जाइ' इत्यादि, दण्ड इव दण्डः-
 उद्धाधि आयतः शरीरबाह्यो जीवप्रदेशक्रमपुद्गलसमूहः, तत्र च विविधपुद्गलानादचे इति दर्शयन्नाह-तद्यथा-रत्नानां-कर्केत-
 नादीनां संबन्धिनः १, तथा वैराणां २, वैदूर्याणां ३, लोहिताक्षणां ४, मसारगच्छाणां ५, हंसगन्धर्वाणां ६, पुलकानां ७,
 सौमन्धिकानां ८, ज्योतीरसानां ९, अङ्कानां १०, अञ्जनानां ११, रत्नानां १२, जातरूपाणां १३, अञ्जनपुलकानां १४,
 स्फटिकानां १५, रिष्टानां १६; किमत आह-यथा चादरान्-अमारान्, यथा सूक्ष्मान्-गारान्, ततो वैक्रियं करोति;

‘अभयकुमारमणुकंपमाणे’चि-अनुकम्पयन् हा !, तस्याष्टमोपवासरूपं कष्टं वर्त्तते इति विकल्पयन्नित्यर्थः, पूर्वमवै-पूर्व-जन्मनि जनिता-जाता या खेहात्प्रीतिः-प्रियत्वं न कार्यवशादित्यर्थः, बहुमानश्च-गुणानुरागस्ताभ्यां सकाशात्, जातः शोकः-चित्तखेदो विरहसद्भावेन यस्य स पूर्वजनितस्नेहप्रीतिबहुमानजातशोकः, वाचनान्तरे-‘पूर्वभवजनितस्नेहप्रीतिबहुमानजनितशोभ’स्तत्र शोभा-पुलकादिरूपा, तस्मात्स्वकीयात् विमानवरपुण्डरीकात्, पुण्डरीकता च विमानानां मध्ये उत्तमत्वात्, ‘रयणुत्तमाड’चि रत्नोत्तमात् रचनोत्तमाद्वा; ‘धरणीतलगमनाय’-भूतलप्राप्तये, त्वरितः-शीघ्रं, संजनितः-उत्पादितो, गमनप्रचारो-गतिक्रियावृत्तिर्येन स तथा; वाचनान्तरे-‘धरणीतलगमनसंजनितमनःप्रचार’ इति प्रतीतमेव, व्याघूर्णितानि-दोलायमानानि यानि विमलानि कनकस्य, प्रतरकाणि च-प्रतरदृत्तरूपाणि आभरणानि च-कर्णपूरे मुकुटं च-मौलिः, तेषामुत्कटो य आटोपः-स्फारता तेन दर्शनीयः-आदेयदर्शनी यः स तथा, तथा-अनेकेषां मणि-कनकरत्नानां ‘पहकर’चि-निकरस्तेन परिमण्डितो-भक्तिभिश्चिरो, विनियुक्तकः-कट्वा निवेशितो, ‘मणु’चि-मकारस्य प्राकृतशैलीप्रभवत्वात्, योजुरूपो गुणः-कटिखनं तेन जनितो हर्षो यस्य स तथा, प्रेङ्खोलमानाभ्यां-दोलायमानाभ्यां वर-ललितकुण्डलाभ्यां यदुज्ज्वलितम्-उज्ज्वलीकृतं वदनं-मुखं तस्य यो गुणः-कान्तिलक्षणः तेन जनितं सौम्यं रूपं यस्य स तथा । वाचनान्तरे-पुनरेवं विशेषणत्रयं दृश्यते । “वाघुन्नियविमलकणगपरगवडेंसगपंकपमाणचललोललियपरि-लंबमाणनरमगरतुरगमुहसयविणिगगडग्गिगन्नपवरमोत्तियविरायमाणमडुक्कडाडोवदरिसणिजे”-तत्र व्याघूर्णितानि-चञ्चलानि विमलकनकप्रतरकाणि च अवतंसके च प्रकम्पमाने चललोलानि-अतिचपलानि, ललितानि-शोभा-

वन्ति, परिलम्बमानानि-प्रलम्बमानानि, नरमकरतुरगमुखशतेभ्यो-मुकुटाग्रविनिर्मिततन्मुखकृतिशतेभ्यो विनिर्गतानि-निःसृ-
 तानि, उद्दीर्णानीव-वान्तानीवोद्दीर्णानि यानि प्रवसौक्तिकानि-वस्युक्ताफलानि, तैर्विराजमानं-शोभमानं यन्मुकुटं तच्चेति
 द्रष्टव्यं, तेषां य उत्कट आटोपस्तेन दर्शनीयो यः स तथा; तथा-‘अनेगमणिकणगरयणपहकरपरिमंडियभाग-
 भत्तिचित्तविणिउत्तगमणगुणजणियपेंखोलमाणवरललितकुंडलुजालियअहियआभरणजणियसोभे’-अनेक
 मणिकनकरत्ननिकरपरिमण्डितभागे, भक्तिचित्रे-विच्छित्तिविचित्रे, विनियुक्ते-कर्णयोर्निवेशिते गमनगुणेन-गतिसामर्थ्येन
 जनिते-कृते, प्रेङ्खोलमाने-चञ्चले ये वरललितकुंडले ताभ्यामुज्ज्वलितेन-उद्दीपनेनाधिकाभ्यामाभरणाभ्यामुज्ज्वलितार्थिकैर्वाऽऽ-
 भरणैश्च कुण्डलव्यतिरिक्तैर्जनिता शोभा यस्य स तथा; तथा-‘गयजलमलविमलदंसणविरायमाणरूवे’-गतजलमलं-
 विगतमालिन्यं विमलं दर्शनम्-आकाशो यस्य स तथा, अत एव विराजमानं रूपं यस्य स तथा ततः कर्मधारयः; अयमेवो-
 पमीयते-उदित इव कौमुदीनिशार्था-कार्त्तिकर्णमास्यां शनीश्वराङ्गारकयोः-प्रतीतयोरुज्ज्वलितः-दीप्यमानः सन् यो मध्य-
 भागे तिष्ठति स तथा, नयनानन्दो-लोचनाह्लादकः शरच्चन्द्र इति, शनीश्वरांगारकवत्कुण्डले चन्द्रवच्च तस्य रूपमिति, तथा-
 ऽयमेव मेरुणोपमीयते-दिव्यौषधीनां प्रज्वलेनेव मुकुटादितेजसा उज्ज्वलितं यद्दर्शनं-रूपं तेनाभिरामो-रम्यो यः स तथा,
 ऋतुलक्ष्म्येव-सर्वतुक्कुसुमसंपदा समस्ता-सर्वा समस्तस्य वा जाता शोभा यस्य स तथा, प्रकृष्टेन गन्धेनोद्भूतेन-उद्भूतेनाभि-
 रामो यः स तथा, मेरुरिव नगवरः विद्युर्वितविचित्रवेषः सन्नसौ वर्तते इति, ‘दीवससुद्धानां’-दीपसमुद्धानां, ‘असंखपरि-
 माणानामधेज्जाणं’-असंख्यं परिमाणं नामधेयानि च येषां ते तथा तेषां, ‘मध्यकारेण’-मध्यभागेन, ‘वीह्वयमाणे’

चि-व्यतिव्रजन् गच्छन् उद्योतयन् विमलया प्रमया जीवलोकं, 'ओधयह'चि-अवपतति अवतरति, अन्तरिक्षप्रतिपन्नः-
आकाशस्थः दशार्द्धवर्णानि सकिङ्किणीकानि-शुद्धघण्टिकोपेतानि; एकस्तावदेष गमः-पाठः, अन्योऽपि-द्वितीयो गमो-
वाचनाविशेषः पुस्तकान्तरेषु दृश्यते, 'ताए'-तया उत्कृष्टया गत्या, त्वरितया-आकुलया न स्वाभाविकया, आन्तराकृत-
तोऽप्येषा भवत्यत आह-चपलया कायतोऽपि, चण्डया-रोद्रेयाऽत्युत्कर्षयोगेन, सिंहया-तदाढ्यस्थैरेण, उद्धतया-दर्पा-
तिशयेन, जयिन्या-विपक्षजेतृत्वेन, छेकया-निपुणया, दिव्यया-देवगत्या; अयं च द्वितीयो गमो जीवाभिगमसूत्र-
वृत्त्यनुसारेण लिखितः, 'किं करेमि'चि-किमहं करोमि भवदभिप्रेतं कार्यं किं वा, 'दलयामि'चि-तुभ्यं ददामि, किं वा प्रय-
च्छामि भवत्संगतायान्यस्मै, किं वा ते हृदयेऽस्मितं-मनोवाञ्छितं वर्तत इति प्रश्नः, 'सुनिव्वुयवीसत्थे'चि-सुष्ठु निर्धृतः-
स्वस्थात्मा, विश्वस्तो-विश्वासवान् निरुत्सुको वा यः स तथा, 'तातो'चि-हे तात ! । 'परिकप्पेह'चि-सन्नाहवन्तं कुरुत,
'अंतोअंतेउरंस्मि'चि-अन्तरन्तःपुरस्य, 'महया'भडचडगरवंदपरिवित्त'चि-महाभटानां यच्चटकरप्रधानं विच्छर्द्धप्रधानं
बुन्दं तेन संपरिधिप्ता, वैभारगिरेः कटतटानि-तदेकदेशतटानि पादाश्च-तदासन्नलघुष्वतास्तेषां यन्मूलं तत्र, तथा-आरामेषु
च आरामन्ति, येषु माधवीलतागृहादिषु दम्पत्या(दी)नि ते आरामास्तेषु पुष्पादिमद्बुधसंकुलानि उत्सवादौ बहुजनभोग्यानि
उद्यानानि तेषु च तथा, सामान्यबुधबुन्दद्युक्तानि नगरासन्नानि काननानि तेषु च; नगरविप्रकृष्टानि वनानि तेषु च तथा,
वनसुखेषु-च-एकजातीयबुधसमूहेषु वृक्षेषु चैकैकेषु गुच्छेषु च-वृन्ताकीप्रसृतिषु, गुल्मेषु च-वंशजालीप्रसृतिषु, लतासु-

न-सहस्ररक्तदिषु, वल्लीषु च-नागवल्यादिषु च, कन्दरासु च-गुहासु, दरीषु च-शृगालादिउत्कीर्णभूमिविशेषेषु,
 'पुंजीसु य'चि-अतात्वात्पेदकविदारिकासु ग्रथेषु च-वानरादिसम्बन्धिषु, पाठान्तरेण-हृदेषु च कक्षेषु च गहनेषु च, नदीषु
 च-स्रष्टिसु, संगमेषु च-नदीमीलकेषु च, विदरेषु च-जलस्थानविशेषेषु; 'अच्छमाणी य'चि-तिष्ठन्ती, प्रेक्षमाणा च-
 पश्यन्ती, दृश्यमाना च-स्नान्ती, 'पल्लवाणि य'चि-पल्लवान् किलयानि, 'माणेमाणी य'चि-मानयन्ती
 स्येनद्वारेण, 'विणेमाण'चि-दोहलं विनयन्ती, 'तंसि अकालदोहलंसि विणीयंसि'चि-अकालमेघदोहदे विनीते
 सति सम्मनितदोहदा पूर्णेदोहदेत्यर्थः, 'जयं चिद्वह'चि-यतनया यथा गन्धबाधा न भवति, तथा तिष्ठति ऊर्ध्वस्थानेन;
 'आसयह'चि-आस्ते आश्रयति वा आसनं स्वपिति चेति, हितं-मेघायुरादिबृद्धिकारणत्वान्निमित्तमिन्द्रियानुक्कलत्वात्,
 पथ्यमस्योक्कलान्त्वात्; 'नाहचिर्त'चि-अतीव चिन्ता यस्मिस्तदतिचिन्तं तथा, यथा न भवतीत्येवं गन्धं परिवहतीति संबन्धः;
 नक्षत्रोक्तं, नातिदेन्यं, नातिमोहं-नातिकामासक्तिं, नातिमयमेतदेव संग्रहवचनेनाह-'व्यपगते'त्यादि, तत्र भयं-भीति-
 मात्रं, परित्नासोऽकस्मात्; क्रतुषु यथायथं भज्यमानाः सुखायेति क्रतुभज्यमानसुखाः तैः ।

तते णं सा धारिणीदेवी, नवणहं मासाणं बहुपडिपुत्ताणं, अद्धमाणारान्तिदियाणं, वीतिक्खंताणं, अद्ध-
 रक्खलसमयंसि सुकुमालपाणिपादं जाव सव्वंगसुंदरं दारंगं पयाया; तएणं ताओ अंगपडियारिआओ
 धारिणीं देवीं नवणहं मासाणं जाव दारंगं पयायं पासन्ति २; सिग्घं, तुरियं, चवलं, वेतियं; जेणेव सेणिए
 राया तेणेव उवागच्छति २, सेणियं रायं जएणं विजएणं वद्धावन्ति २, करयलपरिगगहिंयं सिरसावत्तं

मत्थए अंजलिं कटु; एवं वदासी-एवं खलु देवाणुप्पिया !, धारिणीदेवी णवण्हं मासाणं जाव दारंगं पयाया; तन्नं अम्हे देवाणुप्पियाणं पियं णिवेदेमो, पियं भे भवउ; तते णं से सेणिए राया तासिं अंगपडियारियाणं अंतिए एयमंठं सोच्चा, णिसम्म, हट्टुट्ट० ताओ अंगपडियारियाओ महुरेहिं वयणेहिं विपुलेण य पुप्फगं धमल्लालंकारेणं सक्कारेति, सम्माणेति २, मत्थयधोयाओ करेति, पुत्ताणुपुत्तियं वित्तिं कप्पेति २; पडि- विसज्जेति । तते णं से सेणिए राया कोडुंबियपुरिसे सदावेति २, एवं वदासी-खिण्णामेव भो देवाणुप्पिया !, रायगिहं नगरं आसिय जाव परिगयं करेह २, चारगपरिसोहणं करेह २ त्ता, माणुम्माणवद्धणं करेह २, एतमाणत्तियं पच्चप्पिणह जाव पच्चप्पिणंति । तते णं से सेणिए राया अट्टारससेणीप्पसेणीओ सदावेति २, एवं वदासी-गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया !, रायगिहे नगरे अट्ठिंभतरवाहिरिए उस्सुक्कं, उक्करं, अभ- ढप्पवेसं, अदंडिमकुडंडिमं, अधारिमं, अधारणिज्जं, अणुद्धुयमुहंगं, अमिलायमल्लदामं, गणियावरणाडइज्ज- कलियं, अणेगतालायराणुचरितं, पमुइयपक्खीलियाभिरामं, जहारिहं ठिइवडियं, दसदिवासियं करेह २; एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह तेवि करिंति २, तहेव पच्चप्पिणंति; तए णं से सेणिए राया बाहिरियाए उवट्ठा- णसालाए, सीहासणवरगए, पुरत्थाभिमुहे, सन्निसन्ने सहएहि य, साहस्सिएहि य, सयसाहस्सेहि य जाएहिं, दाएहिं, भागेहिं दलयमाणे २, पडिच्छेमाणे २, एवं च णं विहरति; तते णं तस्स अम्मापियरो

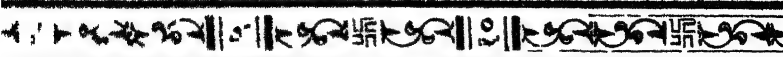
पदमे दिवसे जातकम्मं करेंति, २, बितियदिवसे जागरियं करेंति २, ततिए दिवसे चंदसूरदंसणियं करेंति २, एवामेव निव्वत्ते सुइजातकम्मकरणे संपत्ते बारसाहदिवसे विपुलं असणं, पाणं, खातिमं, सातिमं उवक्ख-
डावेंति २; मित्तणानिणियगसयणसंबंधिपरिजणं बलं च बह्वे गणणायग, दंडणायग जाव आमन्तेति;
ततो पच्छा पहाता कयबलिकम्मा, कयकोउय जाव सव्वालंकारविश्रुसिया, महतिमहालयंसि भोयण-
मंडवंसि, तं विपुलं असणं, पाणं, खाहमं, सातिमं मित्तनातिगणणायग जाव सद्धिं आसाएमाणा; विसाए-
माणा, परिभाएमाणा, परिसुंजेमाणा, एवं च णं विहरति; जिमित्तुत्तरागतावि य णं समाणा आयंता
चोक्खा परमसुइभूया, तं मित्तनातिनियगसयणसंबंधिपरितगणणायग० विपुलेणं पुप्फवत्थगंधमल्ला-
लंकारेणं, सक्कारेंति, सम्माणेंति २; एवं वदासी-जम्हा णं अम्हं इमस्स दारगस्स गढ्भत्थस्स 'चेव समा-
णस्स अकालमेहेसु डोहले पाउब्भूते, तं होउ णं अम्हं दारए मेहे नामेणं-‘मेहकुमारे’; तस्स दारगस्स,
अम्मापियरो अयमेयारूवं गोणं गुणनिप्फन्नं नाणधेज्जं करेंति । तए णं तते णं से मेहकुमारे पंचधातीपरि-
ग्गहिए, तंजहा-खीरधातीए, मंडणधातीए, कीलावणधातीए, अंकाधातीए, अन्नाहि य बहूहिं
खुज्जाहिं, चिलाइयाहिं, वामणिबड्ढिबब्बरिवड्सिजोणियपत्तहविणइसिणियाचाधोरुगिणिलासियलउ-
सियदमिलिसिहलिआरबिपुल्लिदिपक्कणिबहल्लिमहंडिसबरिपारसीहिं, णाणादेसीहिं, विदेसपरिमंडियाहिं,

इंगितचिन्तियपत्थियवियाणियाहिं, सदेसणेवत्थगहितवेसाहिं. निउणकुसलाहिं, विणीयाहिं; चेडियाचक्क-
बालवरिसधरकंजुइअमहयरगवंदपरिखित्ते हत्थाओ हत्थं संहरिज्जमाणे, अंकाओ अंकं परिमुज्जमाणे, परि-
गिज्जमाणे, चालिज्जमाणे, उवलालिज्जमाणे, रम्मंसि मणिकोट्टिमत्तलंसि परिमिज्जमाणे २; णिब्बायणिब्बा-
घाप्पंसि गिरिकंठूरमल्लीणेव चंपगपायवे सुहं सुहेणं बड्डह । तते णं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो
अप्पुप्पुव्वेणं नामकरणं च, पजेमणं च; एवं चंक्रमणगं च, चोलोवणयं च महत्ता महया इड्डीसक्कारस-
सुद्धणं करिंसु । तते णं तं मेहकुमारं अम्मापियरो सातिरेगट्टवासजातगं चेव गम्भट्टमे वासे सोहणंसि
तिट्ठिकरणमुद्धत्तंसि कलायरियस्स उवणेंति, तते णं से कलायरिए मेहं कुमारं लेहाइयाओ गणितप्पहाणाओ
सउणरुत्तपज्जवसाणाओ बावत्तरिं कलाओ सुत्तओ य, अत्थओ य, करणओ य सेहावेति, सिक्खावेति;
तं०-लेहं, गणियं, रूवं, नडं, गीयं, वाइयं, सरम(ग)यं, पोक्खरगयं, समतालं, जूयं १०; जणवायं, पासयं,
अट्ठावयं, पोरेक्कं, दगमट्टियं, अन्नविहिं, पाणविहिं, वत्थविहिं, विलेवणविहिं, सयणविहिं २०; अज्जं,
पहेलियं, मागहियं, गाहं, गीहयं, सिलेयं, हिरणज्जुत्तिं, सुवन्नज्जुत्तिं, आभरणविहिं ३०; तरुणी-
पडिकम्मं, इत्थिलक्खणं, पुरिसलक्खणं, हयलक्खणं, गयलक्खणं, गौणलक्खणं, कुक्कुडलक्खणं, छत्तल-
क्खणं, डंडलक्खणं, असिलक्खणं ४०; मणिलक्खणं, कागणिलक्खणं, वत्थुविज्जं, खंधारमाणं, नगरमाणं,
बूहं, परिवूहं, चारं, परिचारं, चक्कबूहं ५०; गरुलबूहं, जुद्धं, निजुद्धं, जुद्धातिजुद्धं, अट्टियुद्धं,

सुद्विभुदं, लयासुदं, ईसत्थं ६०; छरुपवायं, धणुन्वेयं, हिरन्नपागं, सुवन्नपागं, सुत्तखेडं, वट्खेडं,
 नालियाखेडं, पत्तच्छेजं, कढच्छेजं, सल्लीवं ७०; निज्जीवं सऊणरुयमिति ॥ सूत्रम्-२० ॥ तले णं से कलाय-
 रिए मेहं कुमारं लेहादीयाओ, गणियप्पहाणाओ, सउणरुयपज्जवसाणाओ बावत्तरिं कलाओ, सुत्तओ य,
 अत्थओ य, करणओ य, सिहावेत्ति, सिक्खावेह; सिहावेत्ता, सिक्खा अम्मापिऊणं उवणेत्ति । तते णं
 मेहस्स कुमास्स अम्मापितरो तं कलायरियं, मधुरेहिं-वयणेहिं, विपुलेणं-वत्थंगंधमल्लालंकारेणं, सक्का-
 रंत्ति, सम्मणोत्ति २ त्ता; विपुलं जीवियारिहं पीइदाणं दलयंति २ त्ता; पडिविसज्जेत्ति ॥ सूत्रम्-२१ ॥ तते णं
 से मेहे कुमारं बावत्तरिकलापंडिए, णवंगसुत्तपडिबोहिए, अट्टारसविहिप्पगारदेसीभासाविसारए, गीह-
 रई, गंधव्वन्नइकुसुले, हयजोही, गयजोही, रहजोही, बाहुजोही, बाहुप्पमही; अलं भोगसमत्थे साहसिए
 वियालच्चारी जाते यावि होत्था; तते णं तस्स मेहकुमारस्स अम्मापियरो मेहं कुमारं बावत्तरिकलापंडितं
 जाव वियालच्चारी जायं पासंति २ त्ता, अट्ट पासातवडिंसए करेंति, अब्भुगगयमुसियपहसिए विव मणिक-
 णगरयणभत्तिच्चित्ते, वाउद्धूतविजयवेजयंतीपडागाछत्ताहच्छत्तकलिए, तुंगे, गगणतलमभिलंधमाणसिहरे,
 जालंतरयणपंजरुम्मिद्धियव्व मणिकणगधूमियाए, वियसितसयपत्तंडुरीए, तिलयरयणद्धयंचंदच्चिए,
 नानामणिमयदामालंकिते, अंतो बहिं च सण्हे, तवणिज्जरुइवाल्लयापत्थरे, सुहफासे, सस्सिसीयरुव्वे,
 पाप्मादीए जाव पडिखेव, एगं च णं महं भवणं करेंति; अणेगलंभसयसन्निविट्ठं, लीलट्टियसालभंजियागं,

अबभुगयसुकयवहरवेतियातोरणंवररइयसालभंजियासुसिलिट्टविसिट्टलट्टसंठितपसत्थवेरुलियखंभनाणा-
मणिकणगरयणखचितउज्जलं, बहुसमसुविभत्तनिचियरमणिज्जभूमिभागं, ईहामिय जाव भत्तिचित्तं, खंभु-
ग्गयवयरवेइयापरिगयाभिराभं, विज्जाहरजमलजुयलजुत्तंपिव अब्बीसहस्समालणीयं, रूवगसहस्सकलियं,
भिसमाणं भिब्भिसमाणं, चक्खुल्लोयणलेसं सुहफासं, सस्सिसीयरूवं, कंचणमणिरयणथूभियागं, नाणा-
विहपंचवन्नघंटापडागपरिमंडियग्गसिरं, धवलमिरीचिकवयं, विणिम्भुयंतं, लाउल्लोइयमहिंयं जाव गंध-
वट्टिभूयं, पासादीयं दरिसणिज्जं अभिरूवं पडिरूवं ॥ सूत्रम्-२२ ॥ तते णं तस्स मेहकुमारस्स अम्मपियरो
मेहं कुमारं, सोहणंसि-तिहिकरणनक्खत्तमुट्टत्तंसि सरिसियाणं, सरिसव्वयाणं, सरित्तयाणं, सरिसला-
वन्नरूवजोव्वणगुणोव्वेयाणं; सरिसएहिंतो रायकुल्लेहिंतो आणिअल्लियाणं, पसाहणट्टंगअविहवबहुओ-
वयणमंगलसुजंपियाहिं अट्टहिं रायवरकणाहिं सद्धिं; एगदिवसेणं पाणिं गिणहविंसु । तते णं तस्स
मेहस्स अम्मपितरो इमं एतारूवं पीतिदाणं दलयइ अट्ट हिरणकोडीओ, अट्ट सुवणणकोडीओ गाहाणु-
सारेण भौवियव्व जाव पेसणकारियाओ, अन्नं च विपुलं धणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्त-
रयणसंतसारसावतेज्जं अलाहि जाव आसत्तमाओ कुलवंसाओ पक्कामं दाउं, पक्कामं भोत्तुं, पक्कामं परि-
आएउं; तते णं से मेहे कुमारं एगमेगाए भारियाए एगमेगं हिरणकोटिं दलयति, एगमेगं सुवन्नकोटिं

दलयति, जाव एगमेगं पेसणकारिं दलयति, अन्नं च विपुलं धणकणग जाव परिभाएउं दलयति; तते णं
 से मेहे कुमारे उट्पि पासातवरगते फुट्टमाणेहिं, सुहंगमतथएहिं, वरतरुणिसंपउत्तेहिं, बत्तीसइबद्धएहिं
 नाडएहिं, उवगिज्जमाणे उ० २, उवलालिज्जमाणे २, सदफरिससरुवगंधविउले माणुस्सए कामभोगे
 पच्चणुभवमाणे विहरति ॥ सूत्रम्-२३ ॥ तेणं कालेणं २, समणे भगवं महावीरे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे
 गामाणुगामं दूहज्जमाणे सुहंसुहेणं विहरमाणे, जेणामेव रायगिहे नगरे, गुणसिलए चेतिए जाव विहरति;
 तते णं से रायगिहे नगरे सिंघाडग० महया बहुज्जणसदेति वा जाव बहवे उग्गा भोगा, जाव रायगिहस्स
 नगरस्स मज्झिमज्जेणं, एगदिसि एगाभिमुहा निगगच्छति, इमं च णं मेहे कुमारे उट्पि पासातवरगते
 फुट्टमाणेहिं सुयंगमतथएहिं जाव माणुस्सए कामभोगे सुंजमाणे रायमगं च ओलोएमाणे २, एवं च णं
 विहरति । तए णं से मेहे कुमारे ते बहवे उग्गे भोगे जाव एगदिसाभिमुहे निगगच्छमाणे पासति, पासित्ता;
 कंचुइज्जपुरिसं सदावेति, एवं वदासी-किन्नं भो देवाणुप्पिया !, अज्ज रायगिहे नगरे इंदमहेति वा, खंद-
 महेति वा, एवं रुदसिववेसमणनागजक्खभूयनईतलायक्खचेतियपव्वयउज्जाणगिरिजत्ताइ वा; जओ णं
 बहवे उग्गा भोगा जाव एगदिसि एगाभिमुहा णिगगच्छति, तते णं से कंचुइज्जपुरिसे समणस्स भग०
 महावीरस्स गहियागमणपवत्तीए मेहं कुमारं, एवं वदासी-नो खलु देवाणुप्पिया !, अज्ज रायगिहे नगरे
 इंदमहेति वा, जाव गिरिजत्ताओ वा, जन्नं एए उग्गा जाव एगदिसि एगाभिमुहा निगगच्छन्ति; एवं खलु

देवानुपिषथा । समने भगवं महावीरे, आङ्गले, निम्बफले, इहमागते इह संपन्ते, इह समोमंढः इह चैव
 राषणिरे नगरे, मुष्णसिल्लं चैवः अहापटि जात्र विहगनि ॥ मृत्रम-२४ ॥
 'मत्स्ययोषाठ'पि-धौनमन्तकाः कर्गेति अपनीतयापन्ना इत्यर्थः, पौत्रानुपुत्रिकां पुत्रपौत्रादियोग्याभिनयर्थः, 'वृत्ति'-
 जीविकां कल्पयतीति । 'रायगिरं नगरं आमिय'-इह यावत्कर्णादेवं दृश्यं, 'आमियमंमज्जिओवलित्तं'-आसित्तमुद-
 कज्जलेर संयत्तकितं कवरखोघतेन उपलितं गोमयादिना, केपु ?,-'मिवाडगतिगचउक्कचचरचउमुद्दमहापहपहेसु;
 तथा-सित्तसुणयसंमहरन्धंनरावणवीहियं'-मिक्तानि जलेनात एव शुचीनि-पवित्राणि संसृष्टानि कचवरापनयनेन
 रत्नान्तराणि आपणवीथयश्च दृष्टमार्गा यसिषन् तत्तथा, 'मंचातिमंचकलिनं'-मञ्चा-मालकाः प्रेक्षणकद्रुज्जनोपवेशन-
 निमित्तं अतिमञ्चाः-तेषामप्युपरि ये तैः कलिनं, 'णाणाविहरागभूमियज्झयपडागमंडियं'-नानाविधरागैः कुसुममादि-
 भिर्मणित्वा ये ब्रह्माः सिंहगरुडादिरूपकोपलक्षितवृहत्पटरूपाः पताकाश्च तदितरास्ताभिर्मंडितं, 'लाउल्लोहयमहियं'-
 लालयं-छमणादिना भूमौ लेपनं उल्लोहयं-सेटिकादिना कुड्यादिषु घट्टनं ताभ्यां महितं-पूजितं ते एव वा महितं-पूजनं यत्र
 तज्जका, 'गोसीससरसरसचंदणदहरदिन्नपंचगुलिनलं'-गोशीर्षस्य-चन्दनविशेषस्य सरसस्य च-रक्तचन्दनविशेषस्यैव
 दर्दरेण-चपेटारूपेण दत्ता-न्यस्ताः, पञ्चाङ्गुलयस्तला-हस्तका यस्मिन् कुड्यादिषु तत्तथा, 'उवचियचंदणकलसं'-
 उपचिता-उपनिहिता, गृहान्तःकृतचतुष्केषु चन्दनकलशाः-मङ्गल्यघटाः, यत्र तत्तथा; 'चंदणघडसुकयतोरणपडिडु-
 वारचेसभागं'-चंदनघटाः सुष्ठुकृताः तोरणानि च प्रतिद्वारं द्वारस्य २, देशभागेषु यत्र तत्तथा; 'आसत्तोसत्तविपुल-

वटवगधारियमल्लदामकलाचं'-आसक्तो-भूमिलग्नः, उत्सक्तश्च-उपरिलग्नो विपुलो वृत्तो; 'वगधारिय'त्ति-प्रलम्बो
 माल्यदाम्नां-पुष्पमालानां, कलापः-समूहो यत्र तत्तथा; 'पंचवन्नसरस्ससुरभिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं'-पञ्चवर्णाः
 सरसाः सुरभयो ये युक्ताः-करप्रेरिताः पुष्पपुञ्जास्तैर्य उपचारः-पूजा भूमेः तेन कलितं, 'कालागरुपरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूव-
 डज्झंतमघमघंतगंधुदुयाभिरामं'-कुंदुरुक्कं-चीडा तुरुक्कं-सिलहं, 'सुगन्धवरगन्धियं गंधवट्टिभूयं नडनडगजल्ल-
 मल्लगमुट्टियेवेलंबगकहकहगपवगलासगआइक्खलंगलंखमंखतूणइल्लतुंबवीणियअणेगतालायरपरिगीयं'-तत्र
 नटा-नाटकानां नाटयितारः, नर्तका-ये नृत्यन्ति, अंकिला इत्येके; जल्ला-वरत्राखेलका, राज्ञः स्तोत्रपाठका इत्यन्ये; मल्लाः-
 प्रतीताः, मौष्टिका-मल्ला एव ये मुष्टिभिः प्रहरन्ति, विडम्बकाः-विदूषकाः, कथाकथकाः-प्रतीताः, प्लवका ये उत्पुवन्ते
 नद्यादिकं वा तरन्ति, लासकाः-ये रासकान् गायन्ति, जयशब्दप्रयोक्तारो वा माण्डा इत्यर्थः; आख्यायका-ये शुभाशुभमा-
 ख्यान्ति, लङ्का-वंशखेलकाः, मल्लाः-चित्रफलकहस्ता भिक्षाटाः, तूणइल्लाः-तूणाभिधानवाद्यविशेषवन्तः, तुम्बवीणका-
 वीणावादकाः, अनेके ये तालाचराः-तालाप्रदानेन प्रेक्षाकारिणः, तेषां परि-समन्ताद्रीतं-ध्वनितं यत्र तत्तथा कुरुत, स्वयं
 कारयतान्यैस्तथा चारगशोधनं कुरुत, कृत्वा च, सानोन्मानवद्धनं कुरुत; तत्र-मानं-धान्यमानं सेतिकादि, उन्मानं-तुला-
 मानं कर्षादिकं, श्रेणयः-कुम्भकारादिजातयः, प्रथेणयः-तत्प्रभेदरूपाः । 'उस्सुक्क'मित्यादि, -उच्छुल्कां-उन्मुक्तशुल्कां
 स्थितिपतितां कुरुतेति संबन्धः, शुल्कं तु विक्रेतव्यं भाण्डं प्रति राजदेयं द्रव्यं, उत्तकरां-उन्मुक्तकरां, करस्तु गवादीनां
 प्रति प्रतिवर्षं राजदेयं द्रव्यं, अविद्यमानो भटानां-राजपुरुषाणां आज्ञादायिनां प्रवेशः कुटुम्बमन्दिरेषु यस्यां सा तथा

ताममटप्रवेशं, दण्डेन निर्वृत्तं दण्डिमं, कुदण्डेन निर्वृत्तं कुदण्डिमं-राजद्रव्यं, तन्नास्ति यस्यां सा तथा तामदंडिमकुदंडिमां; तत्र-दण्डोऽपराधानुसारेण राजप्राहं द्रव्यं, कुदण्डस्तु कारणिकानां प्रज्ञाद्यपराधान्महत्त्वव्यपराधिनीऽपराधे अल्पं राजप्राहं द्रव्यम्, अविद्यमानं 'धरिमं'ति-ऋणद्रव्यं यस्यां सा तथा तां, अविद्यमानो धारणीयः-अधमर्णो यस्यां सा तथा तां; अणुछुयमुहंगे'त्ति-अनुद्धृता-आलुरुप्येण वादनार्थमुत्तिष्ठता अनुद्धृता वा-वादनार्थमेव वादैकरत्यक्ता मुदङ्गा-मर्दला यस्यां सा तथा तां, 'अ[म्मा]यमिलायमल्लदाम'न्ति-अग्लानपुण्यमालां गणिकावरैः-विलासिनीप्रधानैर्नाटकीयैः-नाटकप्रतिबद्धपात्रैः कलिता या सा तथा तां, अनेकतालाचरानुचरितां-प्रेक्षाकारिविशेषैः सेवितां प्रमुदितैः-हृष्टैः प्रक्रीडितैश्च-क्रीडितुमारब्धैर्जनैरभिरामा या सा तथा तां, 'यथाह'यथोचितां, 'स्थितिपतितां'-स्थितौ-कुलमर्यादायां पतिता-अन्तर्भूता या प्रक्रिया पुत्रजन्मोत्सवसंबन्धिनी सा स्थितिपतिता तां; वाचनान्तरे-'दसदिवसियं ठियपडिय'न्ति-दशाहिकमहिमानमित्यर्थः, कुरुत कारयत वा 'सएहि'ति-शतपरिमाणैः, 'दायेहि'ति-दानैः, वाचनान्तरे-शतिकांश्चेत्यादि; यागान्-देवपूजाः, दायान्-दानानि, भागान्-लब्धद्रव्यविभागानिति, प्रथमे दिवसे जातकर्म-प्रसवकर्म, नालच्छेदननिखननादिकं, द्वितीयदिने जागरिकां-रात्रिजागरणं, तृतीये दिवसे चन्द्रसूर्यदर्शनं उत्सवविशेष एतं हति, पाठान्तरे-तु प्रथमदिवसे स्थितिपतितां, तृतीये चन्द्रसूर्यदर्शनीकां, षष्ठे जागरिकां; 'निव्वत्ते असुइजायकम्म-करणे'त्ति-निवृत्ते-अतिक्रान्ते-अशुचीनां जातकर्मणां करणे, 'निव्वत्ते सुइजायकम्मकरणे'त्ति, वा पाठान्तरे, तत्र

निर्वृत्ते-कृते शुचीनां जातकर्मणां करणे; 'बारसाहे दिवसे'ति-द्वादशाख्ये दिवसे इत्यर्थः, अथवा-द्वादशानामह्नां समा-
 हारो द्वादशाहं तस्य दिवसो येन द्वादशाहः पूर्यते तत्र तथा, मित्राणि-सुहृदः, ज्ञातयो-मातापितृभ्रात्रादयः, निजकाः-
 स्वकीयाः पुत्रादयः, स्वजनाः-पितृव्यादयः, संबन्धिनः-श्वशुरपुत्रश्वशुरादयः, परिजनो-दासीदासादिः, बलं च-
 सैन्यं च, गणनायकादयस्तु प्रागभिहिताः, 'महंमहालङ्घि'ति-अतिमहति, आस्वादयन्तावास्वादनीयं, परिभाजयन्तौ
 अन्येभ्यो यच्छन्तौ मातापितराविति प्रक्रमः, 'जेमिय'ति-जेमितौ युक्तवन्तौ, 'भुत्तुत्तर'ति-युक्तोत्तरं-युक्तोत्तरकालं,
 'आगय'ति-आगतावुपवेशनस्थाने इति गम्यते, 'समाणे'ति-सन्तौ, किंभूतौ भूत्वेत्याह ?, आचान्तौ शुद्धोदकयोगेन
 चोक्षौ लेपसिकृथाद्यपनयनेन अत एव परमशुचिभूताविति, 'अयमेयारुखे'ति-इदमेतदूपं गौणं, कोऽर्थो ?, -गुणनिष्पन्नं
 नामधेयं-प्रशस्तं नाम मेघ इति । क्षीरधात्र्या-स्तन्यदायिन्या, मण्डनधात्र्या-मण्डकया, मज्जनधात्र्या-स्नापिकया,
 क्रीडनधात्र्या-क्रीडनकारिण्या, अङ्गधात्र्या-उत्सङ्गस्थापिकया, कुञ्जिकाभिः-चक्रजङ्घाभिः, चिलातीभिः-अनार्य-
 देशोत्पन्नाभिः, वामनाभिः-ह्रस्वशरीराभिः, वटभाभिः-महत्कोष्ठाभिः, बर्बरीभिः-बर्बरदेशसंभवाभिः, बकुसिकाभि-
 र्योनकाभिः, पल्लविकाभिः, ईसिनिकाभिः, घोरुकिनिकाभिः, लासिकाभिः, लकुसिकाभिर्द्राविडीभिः, सिंहलीभिः, आरबीभिः,
 पुलिन्द्रीभिः, पक्कणीभिः, बहलीभिः, मुलंडीभिः, शबरीभिः, पारसीभिः, 'नानादेशीभिः'-बहुविधाभिः अनार्यप्रायदेशो-
 त्पन्नाभिरित्यर्थः; विदेशः-स्वकीयदेशापेक्षया राजगृहनगरदेशस्तस्य परिमण्डिकाभिः, इङ्गितेन-नयनादिचेष्टाविशेषेण,

विन्निनं च-अपरेण हृदि म्यापितं, प्राग्निं च-अभिलषितं विज्ञानं यास्ताः तथा नाभिः, स्वदेशो यन्नेपथ्यं-परिधानादिरचना तद्वद्गृहीतो वेपो यकाभिस्नाप्तया ताभिः, निपुणानां मध्ये कुशलायास्नास्तथा ताभिः, अत एव विनीतानिर्मुक्त इति गम्यते, तथा चेटिकाचक्रवालन अर्थात् स्वदंजमंभवेन वर्षधराणां-वद्वितकरियनरुन्धनप्रयोगेण नपुंमकीकृतानामन्तःपुरमहत्कानां, 'कंचुहज्ज'ति-कंचुकिनामन्तःपुरप्रयोजननिवेदकानां प्रतीहाराणां वा, महत्तरकाणां च-अन्तःपुरकार्यचिन्तकानां वृन्देन परिशिष्टो यः स तथा, हस्ताद्वस्तं-हस्तान्तरं संहियमाणः, अङ्कादङ्कं-उत्तमङ्गादुत्तमङ्गान्तरं, परिमोज्यमानः, परिगीयमानः, तथाविधबालोचितगीतविशेषैः उपलाल्यमानः, क्रीडादिलालनया, पाठान्तरे तु 'उवण-चिज्जमाणे' २, उवगाइज्जमाणे' २, उवलालिज्जमाणे' २, अवगूहिज्जमाणे' २, आलिङ्गयमान इत्यर्थः, 'अवया-स्सिज्जमाणे' २, कथञ्चिदालिङ्गयमान एव, 'परिवंदिज्जमाणे' २, स्तूयमान इत्यर्थः, 'परिचुंबिज्जमाणे' २ इति प्रचुम्ब्यमानः, चंक्रम्यमाणः; निर्वर्ति-निर्व्याघाते, 'गिरिकन्दरे'ति-गिरिनिकुञ्जे आलीन इव चम्पकपादपः सुखंमुखेन वद्धते स्मेति, प्रचङ्क्रमणकं-अग्रणं, चूडापनयनं-गुण्डनं 'महया इह्वीसक्कारस्समुदणं'ति-महत्या ऋद्ध्या एवं सत्कारेण पूजया समुदयेन च जनानामित्यर्थः, 'अर्थेत' इति व्याख्यातः, 'करणतः'-प्रयोगतः, 'सेहावए'ति-सेधयति-निष्पादयति, शिक्षयति-अभ्यासं कारयति, 'नवंगसुत्तपडिबोहिए'ति-नवाङ्गानि द्वे द्वे श्रोत्रे नयने नासिके जिह्वैका त्वगेका मन्त्रैकं सुप्तानीव सुप्तानि-बाल्यादव्यक्तचेतनानि प्रतिबोधितानि यौवनेन व्यक्तचेतनावन्ति कृतानि यस्य स तथा, आह च व्यक्त्वाभारभाष्ये-'सोत्ताई नव सुत्ता' इत्यादि, अष्टादश विधिप्रकाराः-प्रवृत्तिप्रकाराः अष्टादशभिर्वा

१-श्री-
उन्निश्च-
प्लाध्य०
'मेवकुमार'
इति
नामस्था-
पनम् ।

॥ ४५ ॥

विधिभिः-मेदैः प्रचक्षरः-प्रवृत्तिर्यस्याः सा तथा तस्यां, देशीभाषायां-देशभेदेन वर्णविलीरूपायां, विशारदः-पण्डितो
 यः स तथा, गीतिरतिर्गर्धवे-गीते नाट्ये च कुशलः, हयेन युध्यत इति हययोधी, एवं रथयोधी, बाहुयोधी, बाहुभ्यां
 प्रमृदातीति बाहुप्रमर्दी; साहसिकत्वादिकाले चरतीति-विकालचारी । 'पासायवडिंसए'ति-अवतंसका इवावतंसकाः
 शेखराः प्रासादाश्च तेऽवतंसकाश्च प्रासादावतंसका प्रधानप्रासादा इत्यर्थः, 'अन्मुगगयमूसिय'ति-अभ्युद्गतोच्छ्रितान्
 अत्युच्चानित्यर्थः, अत्र च द्वितीयाबहुवचनलोपो दृश्यः, 'पहसिएविव'ति-प्रहसितानिव श्वेतप्रभाप्रबलपटलतया हसन्त
 इवेत्यर्थः, -तथा-मणिकनकरत्नानां भक्तिभिः-विच्छित्तिभिश्चित्रा ये ते तथा वातोद्भूता याः विजयसूचिका वैजयन्त्यभि-
 धानाः पताकाः छत्रातिच्छत्राणि च तैः कलिता ये ते तथा, ततः कर्मधारयसुतस्तान्; तुङ्गान् कथमिव ?-गगनतल-
 मभिलङ्घयच्छिखरान्, 'जालंतररणपंजरुमिह्लियव्व'ति-जालान्तेषु-मतालम्बपर्यन्तेषु जालान्तरेषु वा-जालक-
 मध्येषु रत्नानि येषां ते तथा, ततो द्वितीयाबहुवचनलोपो दृश्यः पञ्जरोन्मीलितानि च-पृथक्कृतपञ्जराणि च प्रत्यग्रच्छा-
 यानित्यर्थः; अथवा-जालान्तररत्नपञ्जरैः-तत्समुदायविशेषैरुन्मीलितानीवोन्मीलितानि चोन्मीषितलोचनानि चेत्यर्थः, मणि-
 कनकस्तूपिकानिति-प्रतीतं, विकसितानि शतपत्राणि पुण्डरीकाणि च प्रतिरूपापेक्षया साक्षाद्वा येषु ते तथा तान्, तिलकैः
 पुण्ड्रैः, रत्नैः-कर्केतनादिभिः, अर्द्धचन्द्रैः-सोपानविशेषैः, भित्तिषु वा-चन्दनादिमैयोरालेख्यैः अर्चिता ये ते तथा तान्,
 पाठान्तरेण-'तिलकरत्नार्द्धचन्द्रचित्रान्'; नानामणिमयदामालङ्कृतान् अन्तर्बहिश्च श्लक्ष्णान्-मसृणान् तपनीयस्य या
 रुचिरा वालुका तस्याः प्रस्तरः-प्रतरः प्राङ्गणेषु येषां ते तथा तान्, सुखस्पर्शान्, सश्रीकाणि-सशोभनानि रूपाणि-

रूपकाणि येषु ते तथा तान्, प्रसादीयान्-विच्छाद्वाकान्-दर्शनीयान्-यान् पश्यच्छुर्न श्राम्यति, अभिरूपान्-मनो-
ज्ञरूपान् द्रष्टारं द्रष्टारं प्रति रूपं येषां ते तथा तान् ; एकं महद्भवनमिति । अथ भवनप्रासादयोः को विशेषः ? उच्यते-
भवनमायामापेक्षया किञ्चित् न्यूनोच्छ्रायमानं भवति, प्रासादस्तु आयामाद्विगुणोच्छ्राय इति । अनेकेषु स्तम्भशतेषु संनिविष्टं
यत्तत्तथा, लीलया स्थिताः शालभञ्जिकाः-पुत्रिका यस्मिन् तत्तथा, अभ्युद्गता-सुकृता वज्रस्य वेदिका-द्वारमण्डिकोपरि
वेदिका तोरणं च यत्र तत्तथा, वराभिः रचिताभी रतिदाभिर्वा शालभञ्जिकाभिः, सुश्लिष्टाः-संबद्धाः विशिष्टा लष्टाः
संस्थिताः प्रशस्ताः वैदूर्यस्य स्तम्भा यत्र तत्तथा, नानामणिकनकरत्नैः खचितं च उज्ज्वलं च यत्तत्तथा, ततः पदत्रयस्य
कर्मधारयः, 'बहुसम'चि-अतिसमः सुविभक्तो निचितो-निबिडो रमणीयश्च भूभागो यत्र तत्तथा, ईहासृगद्वेषभतुरगनर-
मकरविहगव्यालकिन्नररुसरभचमरकुञ्जरवनलतापद्मलताभक्तिचित्रमिति यावत्करणात् दृश्यं; तथा स्तम्भोद्गतया-स्तम्भो-
परिवर्तिन्या वज्रस्य वेदिकया, परिगृहीतं-परिवेष्टितमभिरामं च यत्तत्तथा, 'विज्जाहरजमलयुलजंतजुत्तं'ति-विद्याधरयो-
र्यत् यमलं समश्रेणीकं युगलं-द्वयं तेनैव यन्त्रेण-संचरिष्णुपुरुषप्रतिमाद्वयरूपेण युक्तं यत्तत्तथा, आर्षत्वाच्चैवविधः समास इति, तथा
अर्चिषां-किरणानां सहस्रैर्मालनीयं-परिवारणीयं, 'भिसमाणं'ति-दीप्यमानं, 'भिभिःसमाणं'ति-अतिशयेन दीप्यमानं चक्षुः-
कर्तृलोकने-अवलोकने दर्शने सति लिङ्गतीव-दर्शनीयत्वातिशयात् श्लिष्यतीव यत्र तत्तथा, नानाविधाभिः पञ्चवर्णाभिर्यवण्टाप्रधा-
नपताकाभिः परिसिण्ढितमग्नशिखरं यस्य तत्तथा धवलमरीचिलक्षणं, क्वचं-कङ्कटं तत्समूहमित्यर्थः, चिनिमुञ्चन्-विक्षिपन् सदृ-
शीनां शरीरप्रमाणतो मेघकुमारोपेक्षया परस्परतो वा सहग्वयसां-समानकालकृतावस्थाविशेषाणां, सहस्रत्वाच्चैवविधोऽसदृशच्छवीनां

सहस्रैर्विषयैरूपयौवनगुणैरुपपेतानां, तत्र लावण्यं-मनोज्ञता, रूपम्-आकृतिर्यौवनं-युवता, गुणाः-प्रियभाषित्वादयः;
 तथा-प्रसाधनानि च-मण्डनानि अष्टासु चाङ्गेषु अविधवधूभिः-जीवत्पतिकनारीभिर्यदवपदनं-श्रोह्ननकं तच्च मङ्ग-
 लानि च दध्यक्षतादीनि गानविशेषो वा, सुजल्पितानि च-आशीर्वचनानीति द्वन्द्वस्तैः करणभूतैरिति; इदं चास्मै प्रीतिदानं
 दत्ते स्म, तद्यथा-अष्टौ हिरण्यकोटीः, हिरण्यं च-रूप्यं, एवं सुवर्णकोटीः, शेषं च प्रीतिदानं गाथास्तुसारेण भणितव्यं, याव-
 त्प्रेक्षणकारिकाः, गाथाश्चेह नोपलभ्यन्ते; केवलं ग्रन्थान्तरानुसारेण लिख्यन्ते-“अट्टहिरण्यसुवन्नय कोडीओ, मउडकुंडला
 हारा । अट्टट्टहार एकावली उ मुत्तावली अट्ट ॥ १ ॥ कणगावलिरयणावलिकडगजुगा तुडियजोयखोमजुगा । वडजुगपट्ट-
 जुगाइं दुक्कलजुगलाइं अट्ट(वग्ग)ट्ट ॥ २ ॥ सिरिहिरिधिइकिचीउ बुद्धी लच्छी य होंति अट्टट्ट । नंदा भदा य तला झय वय
 नाडाइं आसेव ॥ ३ ॥ हत्थी जाणा जुगा उ सीया तह संदमाणी निह्छीओ । थिह्छीइ वियडजाणा रह गामा दास दासीओ
 ॥ ४ ॥ किंकरकंचुइ मयहर वरिसधरे तिविह दीव थाले य । पाई थासग पछग कतिविय अवएड अवपक्का ॥ ५ ॥ पावीढ
 मिसिय करोडियाओ पछ्छकए य पडिसिजा । हंसईहिं विसिद्धा आसणमेया उ अट्टट्ट ॥ ६ ॥ हंसे १ कुंचे २ गरुडे ३ ओणय
 ४ पणए ५ य दीह ६ भदे ७ य । पक्खे ८ मयरे ९ पउमे १० होइ दिसासोत्थिए ११ क्कारे ॥ ७ ॥ तेह्णे कोट्टसमुग्गा
 पत्ते चोए य तगर एला य । हरियाले हिंगुलए मणोसिला सासव समुग्गे ॥ ८ ॥ खुजा विलाइ वामणि वडभीओ बन्बरी
 उ वसियाओ । जोणिय पहुवियाओ ईंसिणिया वोखुणिया य ॥ ९ ॥ लासिय लउसिय दमिणी सिंहलि तह आरबी पुलिदी
 य । पक्कणि बहणि मुरंढी सबरीओ पारसीओ य ॥ १० ॥ छत्तवरी चेडीओ चामरधरतालियंटयधरीओ । सकरोडियाधरीउ

स्वीराती पंच धात्रीओ ॥ ११ ॥ अटुंगमद्वियाओ उममदिगविगमिडियाओ य । वणययचुणय पीसिय कीलाकारी य दचमारी ॥ १२ ॥ उज्ज्वाविष उ तह नाडइल्ल कोडुंविणी महानसिणी । भंडारि अजधारि पुष्पधरी पाणीयधरी य ॥ १३ ॥ वल-
कारिय सेजाकारियाओ अंभंतरी उ बाहिरिया । पडिहारी मालारी पेसणकारी उ अट्टु ॥ १४ ॥” अत्र चार्य पाठक्रमः,
स्वरूपं च-‘अट्टु मउडे मउडपवरे अट्ट कुंडले कुंडलजोयपवरे,’ एवमौचित्येनाव्येयं, हाराद्धहारौ-अष्टादशनवसरिकौ,
एकाली-विचित्रमणिका, मुक्तावली-मुक्ताफलमयी, कनकावली-कनकमणिमयी, कटकानि-कलाचिकामरणानि, योगो-
धुमके, तुलिका-बाहुरशिका, धौम-कार्पासिकं, वटकं-त्रिसरीमयं, पट्टं-पट्टसूत्रमयं, दुक्कलं-दुक्कलामिधानवृक्षनिष्पन्नं, वलकं-
वृक्षसूत्रनिष्पन्नं, श्रीप्रभृतयः पट्ट देवताप्रतिमाः संभाव्यन्ते, नन्दादीनां लोकतोऽर्थोऽवसेयः, अन्ये त्वाहुः-नंदं-द्वितं-
ल्लेखन्ते, भद्रं-अरासनं, मूढक इति यत्प्रसिद्धं, ‘तल’त्ति-अस्यैवं पाठः, “अट्ट तले तलपवरे सवरयणामए नियगवर-
‘भणपकेल’ ते च तलदृक्षाः संभाव्यन्ते, ध्वजाः-केतयो ‘वए’-त्ति गोकुलानि दशसाहसिकेण गोव्रजेनेत्येवं दृश्यं, ‘नाडय’
त्ति-‘वत्तीसइवद्धेण नाडगेण’मिति दृश्यं, द्वाविंशद्धं-द्वाविंशत्पात्रबद्धमिति व्याख्यातारः, ‘आसे’त्ति-आसे आसपवरे
सवरयणामए सिरिधरपट्टिरुवे-श्रीगृहं भाण्डागारं, एवं हस्तिनोऽपि, यानानि-शकटादीनि, युग्यानि-गोह्यविषये प्रसिद्धानि,
उत्तमानमिद्विहस्तप्रमाणानि चतुरस्राणि वेदिकोपशोभितानि शिबिकाः-कूटाकारेणाच्छादिताः, स्यन्दमानिकाः-पुरुषप्रमाणायामा-
ज्जुपानविशेषाः, गिह्यः-हस्तिन उपरि कोह्यरूपा मानुषं गिलन्तीवेति गिह्यः, लाटानां यानि अहुपल्यानानि तान्यन्यविष-
येषु गिह्यो अभिधीयन्ते, वियडजाणत्ति-अनाच्छादितानि वाहनानि रहत्ति-संग्रामिकाः परियानिकाश्चाष्टाष्ट, तत्र-संग्रामर-

यानां कटीप्रभाणाफलकवेदिका भवन्ति, वाचनान्तरे रथानन्तरमश्वा हस्तिनश्चाभिधीयन्ते, तत्र ते वाहनभूताः ज्ञेयाः ।
 'नाम्' ति-दशकुलसाहसिको ग्रामः, ति-विहदीवत्ति-त्रिविधा दीपाः, १ अवलंबनदीपाः शृङ्गलावद्धा इत्यर्थः, २ उत्कम्पन-
 दीपाः-ऊर्ध्वपङ्कवन्तः, ३ पञ्जरदीपा-अत्रपटलादिपञ्जरयुक्ताः, त्रयोऽप्येते त्रिविधाः सुवर्णरूप्यतदुभयमयत्वादिति; एवं
 स्थालादीनि-सौवर्णादिमेदाव त्रिविधानि वाच्यानि, कहविका-कलाचिका अवएज इति-तापिकाहस्तकः; 'अवपक्क' ति-
 अवपाक्या तपिकेति संभाव्यते, भिसियाओ-आसनविशेषाः; करोटिकाधारिकाः-स्थगिकाधारिकाः, द्रवकारिकाः-परि-
 हस्तकारिकाः, शेषं रुढितोऽवसेयं; 'अन्नं चे'त्यादि, विपुलं-प्रभूतं धनं-गणिमधरिममेयपरिच्छेद्यमेदेन चतुर्विधं; कनकं
 च-सुवर्णं, रत्नाणि च-कैकेतनादीनि, स्वस्वजातिप्रधानवस्तूनि वा, मणयश्चन्द्रकान्ताद्या मौक्तिकानि च; शङ्खाश्च प्रतीता
 एवं, शिलाप्रभालानि च-विद्रुमार्गणि, अथवा-शिलाश्च-राजपट्टा, गन्धपेषणशिलाश्च, प्रवालानि च-विद्रुमाणि, रक्तस्तनानि
 च-पद्मरागादीनि एतान्येव; 'संत' ति-सत् विद्यमानं यत्सारं-प्रधानं स्वापतेयं-द्रव्यं तदन्तवन्ताविति प्रक्रमः, किंभूतं ?,-
 'अलाहि' ति-अलं-पर्याप्तं परिपूर्णं भवति, 'याच' ति-यावत्परिमाणं आसप्तमात् कुलक्षणे वंशे भवः कुलवंश्यस्तस्मात्सप्तमं
 पुरुषं यावदित्यर्थः, प्रक्रामं-अत्यर्थं दातुं-दीनादिभ्यो दाने, एवं भोक्तुं-स्वयं भोगे, परिभाजयितुं-दायादादीनां परिभाजने,
 तत्परिमाणं दत्तवन्ताविति प्रकृतं; 'उप्पि' ति-उपरि, 'फुट्टमाणेहि' सुयंगमत्थएहि'-स्फुट्टाङ्गिरातिरभसाऽऽस्फालनात्
 मृदङ्गमस्तकैः-मर्दलमुखपुटैः, 'रायगिहे नगरे सिंघाडग'-इत्यनेनलापकांशेनेदं द्रष्टव्यं-'सिंघाडगतिगचउक्कचचउ-
 म्मुहमहापहपहेसु', 'महया जणसेहेह वा' इह यावत्करणादिदं दृश्यं; 'जणसमूहेह वा, जणयोलेह वा, जणकलकलेह

वा, जणुम्मीह वा, जणुक्कलियाह वा, जणसन्निवाएह वा; बहुजनो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ एवं पन्नवेइ, एवं भासइ, एवं परूवेइ;—एवं खलु देवाणुप्पिया !, समणे ३, आइगरे, तित्थगरे जाव संपाविउकामे, पुद्वाणुपुर्वि चरमाणे, गामाणुगामं दुइअमाणे, इहभागए, इह संपत्ते, इह समोसठे, इहेव रायगिहे नगरे, गुणसिलए चेइए, अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता, संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ, तं महाफलं खलु मो देवाणुप्पिया !, तहारूवाणं अरहंताणं भगवंताणं नाम-गोयस्सवि सवणयाए, किमंग !, पुण अभिममणवंदणणंसंलगयडिपुच्छणपञ्जुवासणयाए; एगस्सवि आयरियस्स वम्मियस्स सुवयणस्स सवणयाए, किमंग !, पुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए !; तं गच्छामो णं देवाणुप्पिया !, समणं भगवं महावीरं बंदाभो, नमंसाभो, सकारेभो, सम्माणेभो, कल्लणं मंगलं देवयं वेइयं पञ्जुवासामो; एयं नो पेच्चभवे हियाए, सुहाए, खमाए, निस्सेसाए, अणुगामित्ताए भविस्सइ'त्ति कट्टु चि, 'बहवे उग्गा'—इह यावत्करणादिदं द्रष्टव्यं—उग्गपुत्ता, भोगा, भोगपुत्ता; एवं राइआ, खत्तिया, माहणा, भडा, जोहा, मल्लइ, लेच्छइ; अबे य बहवे राईसरतलवरमांडं वियकोडुं वियइब्भसेट्ठिसेणावइसत्थ-वाहण्यभियओ अप्पेगइया वंदणवत्तियं, एवं सक्कारवत्तियं, सम्माणवत्तियं, कोउहल्लवत्तियं, असुयाइं सुणिस्सामो, सुयाइं निस्संकियाइं करिस्सामो, अप्पे० मुंडे भवित्ता आगाराओ अणगारियं पवइस्सामो, अप्पे० पंचाणुवइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्सामो, अप्पेगइया जिणभत्तिरागेणं, अप्पेगइया जीयेयेयंति कट्टु, ण्हाया-कयबलिकम्मा, कयकोउयमंगलपायच्छित्ता, सिरसाकंठेमालकडा, आविद्धमणिसुवन्ना, कप्पियहारद्धहारतिसरयपालवपलंब-माणकडिपुच्चयसुकयसोभाभस्सा, पवरवत्थपरिहिया, चंदणोवल्लिच्चमायसरीरा, अप्पेगइया हयभया एवं गयरहसिवियासंद-

माणिगया, अप्येगहया पायबिहारचारिणो पुरिसवगुरापारिस्विता महया उक्किट्टिसीहणायबोलकलकलरवेणं समुहरवभूयपिव
 करेमाण्ण रायग्गिहस्स नगरस्स मज्झं मज्जेणं'ति । अस्यायमर्थः-शृङ्गाटिकादिषु यत्र महाजनशब्दादयः, तत्र बहुजनोऽन्योऽ-
 न्यसेवमाख्यातीति वाक्यार्थः; 'महया जणसेहेइ वा'ति-महान् जनशब्दः-परस्परालापारिरूपः, इकारो वाक्यालङ्कारार्थः;-
 वाशब्दः पदान्तरापेक्षया समुच्चयार्थः; अथवा-सेहेइ वचि-इह संधिप्रयोगादितिशब्दो द्रष्टव्यः, स चोपप्रदर्शने, यत्र महान्
 जनशब्द इति वा, यत्र जनव्यूह इति वा तत्समुदाय इत्यर्थः; जनबोलः-अव्यक्तवर्णो ध्वनिः, कलकलः-स एवोपलभ्यमान-
 वचनविभागः, उर्मिः-संबाधः, एवमुत्कलिका-लघुतरः समुदायः, एवं मन्निपातः-अपरापरस्थानेभ्यो जनानामेकत्र
 मीलनं तत्र, बहुजनोऽन्योऽन्यस्याख्याति सामान्येन, प्रज्ञापयति विशेषेण, एतदेवार्थद्वयं पदद्वयेनाह-भाषते प्ररूपयति चेति;
 अथवा-आख्याति सामान्यतः, प्रज्ञापयति विशेषतो, बोधयति वा भाषते व्यक्तपर्यायवचनतः प्ररूपयति उपपत्तितः; 'इह
 आगए'ति-राजगृहे, 'इह संपत्ते'ति-गुणशिलके, 'इह समोसढे'ति-साधूचित्तवग्रहे । एतदेवाह-'इहेव रायग्गिहे'
 इत्यादि, 'अहापडिरूवं'ति-यथाप्रतिरूपम्वचितं इत्यर्थः, 'त्त'मिति-तस्मात्, 'महफलं'ति-महत्फलं-अर्थो भवतीति
 गम्यं, 'तहारूचाणं'ति-तत्प्रकारस्वभावानां महाफलजननस्वभावानामित्यर्थः, 'नामगोयस्स'ति-नामनोयादृच्छिकस्याभि-
 धानकस्य गोत्रस्य-गुणनिष्पन्नस्य, 'सवणयाए'ति-श्रवणेन, 'किमङ्ग पुण'ति-किमङ्ग पुनरिति पूर्वोक्तार्थस्य विशेषबो-
 दनार्थः, अङ्गेत्यामन्त्रणे, अथवा-परिपूर्ण एवायं शब्दो विशेषणार्थ इति, अभिगमनं-अभिमुखगमनं-वन्दनं-स्तुतिः, नमस्यनं-
 प्रणमनं, प्रतिप्रच्छनं-शरीरादिवाताप्रिश्नः, पर्युपासनं-सेवा एतद्भावस्तथा तथा, तथा एकस्याप्यार्यस्य आर्यप्रणेतृकत्वात्,

आर्षिकस्य-धर्मप्रतिबद्धत्वात् वन्दामोक्षि-स्तुमो, नमस्यामः-प्रणमामः, सत्कारयामः-आदरं कुर्मो, वस्त्राद्यर्चनं वा;
सन्मानयामः-उचितप्रतिपत्तिभिः, कल्याणं-कल्याणहेतुं, मङ्गलं-दुरितोपशमहेतुं, दैवतं-दैवं, चैत्यमिव चैत्यं पर्युपासयामः-
सेवामहे, एतत् णो-अस्माकं, प्रेत्यभवे-जन्मान्तरे, हिताय पश्यान्नवत्, सुखाय-श्रमणे, क्षमाय-संगतत्वाय, निःश्रेयसाय-
मोक्षाय, आनुगाभिकत्वाय-भयपरम्परामुखानुबन्धिसुखाय भविष्यतीतिकृत्वा-इतिहेतोर्बहव उग्रा-आदिदेवावस्थापितारक्ष-
वंशजाः, उग्रपुत्राः-त एव कुमारवस्थाः, एवं भोगाः-आदिदेवैर्वावस्थापितगुरुवंशजाताः, राजन्या-भगवद्भयस्यवंशजाः,
क्षत्रियाः-सामान्यराजकुलीनाः, भटाः-शौर्यवन्तो, योधाः-तेभ्यो विशिष्टतराः; मल्लिकिनो लेच्छकिनश्च राजविशेषाः, यथा-
श्रूयन्ते वेदकराजस्याष्टादशगणराजानो नव मल्लिकिनो नव लेच्छकिन इति, लेच्छहृत्ति-वचचिद्वणिजो व्याख्याताः; लिप्सव
इति संस्कारेणेति, राजेश्वरादयः प्राग्वद्, 'अप्येगइय'ति-अप्येके केचन, 'वंदणवत्तियं'ति-वंदनप्रत्ययं वन्दनहेतोः
शिरसा कण्ठे च कृता-धृता माला यैस्ते शिरसाकण्ठेमालाकृताः, कल्पितानि हाराद्गहारित्रिरकाणि प्रालम्बश्च-प्रलम्बमानः
कटिद्वयकं च येषां ते तथा, तथाऽन्यान्यपि सुकृतशोभान्याभरणानि येषां ते तथा, ततः कर्मधारयः; चन्दनावलिप्तानि
गात्राणि, यत्र तत्तथाविधं शरीरं येषां ते तथा, पुरिसचगुरत्ति-पुरुषाणां वागुरेव वागुरा-परिकरं च महया-महता
उत्कृष्टिश्च-आनन्दमहाध्वनिः-गम्भिरध्वनिः-सिंहनादश्च, बोलश्च-वर्णव्यक्तिवर्जितो ध्वनिरेव, कलकलश्च-व्यक्तवचनः, स
पूत्र एतल्लक्षणो यो रवस्तेन समुद्ररवभूतमिव-जलधिश्चन्द्रप्राप्तमिव तन्मयमिवेत्यर्थो नगरमिति गम्यते कुर्वाणाः; 'एग-
द्विसि'ति-एकया दिशा पूर्वोत्तरलक्षणया एकाभिमुख्या-एकं भगवन्तं अभि मुखं येषां ते एकाभिमुख्या निर्गच्छन्ति, 'इमं

च णं'ति-इतश्च 'शयमणं च ओलोएमाणे एवं च णं विहरइ, तते णं से मेहे कुमारं ते बहवे उग्गे जाव एगदिसाभिमुहे निगच्छमाणे पासइ पासिचा' इत्यादि स्फुटं, इन्द्रमहः-इन्द्रोत्सवः, एवमन्यान्यपि पदानि; नवरं स्कन्दः-कार्तिकेयः, रुद्रः-प्रतीतः, शिवो-महादेवः, वैश्रमणो-यक्षराट्, नागो-भवनपतिविशेषः, यक्षो भूतश्च व्यन्तरविशेषौ, चैत्यं-सामान्येन प्रतिमा, पर्वतः-प्रतीतः, उद्यानयात्रा-उद्यानगमनं, गिरियात्रा-गिरिगमनं; 'गहियागमणपवित्तिए'ति-परिगृहीतागमनप्रवृत्ति-को गृहीतवार्त्त इत्यर्थः ॥ २४ ॥

तते णं से मेहे कंजुइज्जपुरिसस्स अंतिए ऐतमट्ठं सोचा, णिसम्म, हट्ठतुट्ठे कोण्डुबियपुरिसे सदावेति २; एवं वदासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, चाउग्घटं आसरहं जुत्तामेव उवट्ठेवह, तहत्ति उवणेंति; तते णं से मेहे ण्हते जाव सव्वालंकारविभूतिसिए, चाउग्घटं आसरहं दूरूहे समाणे, सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं, महया भडचडगरविंदपरियालसंपरिवुडे; रायणिहस्स नगरस्स मज्झं मज्झेणं निग्गच्छति २, जेणामेव गुणसिलए चेतिए, तेणामेव उवागच्छति २ ता; समणस्स भगवओ महावीरस्स छत्तातिछत्तं, पडागातिपडागं, विज्जाहरचारणे जंभए य देवे ओवयमाणे उप्पयमाणे पासति, पासित्ता; चाउग्घटाओ आसरहाओ पबोरूहति २, समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छति; तंजहा-सचित्ताणं दब्बाणं विउसरणयाए, अचित्ताणं दब्बाणं अविउसरणाए, एगसाहियउत्तरासंगकर-

गणं, चक्वुप्तासे अंजलिपगहेणं, मणसो एगत्तीकरणं, जेणामेव समणे भ० महावीरे तेणामेव उवाग-
च्छति २, समणं ३, तिव्वुत्तो आदाहिणं पदाहिणं करेति २, बंदति, णमंसह २; समणस्स ३, णच्चासन्ने
नातिदूरे; सुस्ससमाणे, नमंसमाणे अंजलियउडे, अस्मिमुहे विणएणं पज्जुवासति; तए णं समणे ३, मेह-
कुमारस्स तीसे य महतिमहालियाए परिसाए मज्झणए विचिच्चं धम्ममातिक्खति जहा जीवा बुज्झंति,
मुच्चंति, जह य संकिलिस्संति, धम्मकहा भाणियन्वा, जाव परिसा पडिगया ॥ सूत्रम्-२५ ॥

‘चाउग्घंटं आसरहं’ति-चतस्रो घण्टा अवलम्बमाना यस्मिन् स तथा, अश्वग्रधानो रथोऽश्वरथः, युक्तमेव अश्वा-
दिभिरिति, ‘दूरुद्धे’चि-आरूढः; ‘महया’ इत्यादि, महद् यत् भटानां चटकरं वृन्दं विस्तारवत्समृहस्तल्लक्षणो यः परिवा-
स्तेन संपरिबृतो यः स तथा । जम्भकदेवास्तिर्यग्लोकचारिणः, ‘ओचयमाणे’चि-अवपततो-व्योमाङ्गणादवतरतः, ‘उप्प-
घंते’चि-भूतलादुत्पततो दृष्टः, ‘सच्चित्ते’त्यादि, सच्चित्तानां द्रव्याणां पुष्पताम्बूलादीनां, ‘विउसरणयाए’चि-व्यवसरणेन-
व्युत्सर्जनेनाचिचानां द्रव्याणामलङ्कारवस्त्रादीनामव्यवसरणेन-अव्युत्सर्जनेन; क्वचिद्वियोसरणयेति पाठः, -तत्र अचेतनद्रव्या-
णां छत्रादीनां व्युत्सर्जनेन परिहारेण, उक्तं च-“अवणेह पंच ककुहाणि रायवरवसभंचिघभूयाणि । छत्तं खगोवाहण
मउडं तह चामराओ य ॥ १ ॥”चि; एका शटिका यस्मिस्तत्तथा तच्च तदुत्तरामङ्गकरणं च-उत्तरीयस्य न्यास-
विशेषस्तेन, चक्षुःस्पर्शे-दर्शने, अञ्जलिग्रहेण-हस्तजोडनेन, मनस एकत्वकरणेन, एकाग्रत्वविधानेनेति भावः; क्वचिदे-

गत्तभावेणंति पाठः, अभिगच्छतीति प्रक्रमः, 'महहमहालयाए'ति-महातिमहत्याः, धर्म-श्रुतचारित्रात्मकं आख्याति, स च यथा जीवा बध्यन्ते कर्मभिः मिथ्यात्वादिहेतुभिर्यथा घुब्यन्ते तैरेव ज्ञानाद्यासेवन्तः, यथा संकिलश्यन्ते अशुभपरिणामा भवन्ति, तथा-आख्यातीति; इहावसरे धर्मकथा उपपातिकोक्ता भणितव्या, अत्र च बहुग्रन्थ इति न लिखितः ॥२५॥

तते णं से मेहे कुमारं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा, णिसम्म, हट्टतुट्टे समणं भगवं महावीरं तिकखुत्तो आदाहिणं पदाहिणं करेति २; वंदति, नमंसह २; एवं वदासी-सदहामि णं भंते !, णिगंगं पावयणं; एवं पत्तियामि णं, रोएमि णं, अब्बुट्टेमि णं भंते ! निगंगं पावयणं; एवमेयं भंते ! तहमेयं, अवितहमेयं, ईच्छितमेयं, पडिच्छितमेयं भंते !, इच्छितपडिच्छितमेयं भंते !; से जहेव तं तुब्भे वदह जं, नवरं देवाणुप्पिया !, अम्मापियरो आपुच्छामि, तओ पच्छा सुंहे भवित्ता णं पव्वइस्सामि; अहासुहं देवाणुप्पिया !, मा पडिबंघं करेह; तते णं से मेहे कुमारं समणं ३, वंदति, नमंसति २; जेणामेव चाउगंधं आसरहे तेणामेव उवागच्छति २ त्ता, चाउगंधं आसरहे तेणामेव उवागच्छति २ त्ता, चाउगंधं रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्जेणं जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छति २ त्ता, चाउगंधं दाओ आसरहाओ पचोरूहति २, जेणामेव अम्मापियरो तेणामेव उवागच्छति २ त्ता, अम्मापिऊणं पायवडणं करेति २; एवं वदासी-एवं खलु अम्मयाओ !, मए समणस्स भगवतो महावीरस्स अंतिए

धम्मे णिसंते, से वि य मे धम्मे इच्छिते, पडिच्छिते अभिरुहए; तते णं तस्स मेहस्स अम्मपियरो एवं वदासी धम्मेसि तुमं जाया ! संपुत्तो, कयत्थो, कयलक्खणोऽसि तुमं जाया !, जन्नं तुमे समणस्स ३ अंतिए धम्मे णिसंते, से वि य ते धम्मे इच्छिते, पडिच्छिते, अभिरुहए; तते णं से मेहे कुमारे अम्मपियरो दोब्बपि तब्बपि एवं वदासी एवं खलु अम्मयातो !, मए समणस्स ३ अंतिए धम्मे निसंते, से वि य मे धम्मे० इच्छियपडिच्छिए, अभिरुहए; तं इच्छामि णं अम्मयाओ !, तुम्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे समणस्स भगवतो महावीरस्स अंतिए मुंढे भवित्ताणं आगारातो अणगारियं पव्वइत्तए, तते णं सा धारिणी देवी तमणिट्ठं, अकंतं, अप्पियं, अमणुन्नं, अमणाणं, असुयपुव्वं; फरुसं गिरं सोच्चा, णिसम्म, इमेणं एतारूवेणं मणोमाणसिएणं महयापुत्तदुक्खेणं अभिभूता समाणी सेयागयरोमकूवपगलंतविलीण-गाया, सोयभरपवेवियंगी, णित्तेया, दीणविमणवयणा, करयलमलियव्व कमलमाला, तक्खणउल्लुगदुव्व-लसरीरा, लावन्नमुन्ननिच्छायगयसिरीया, पसिडिलभूसणपडंतखुम्मियसंचुन्नियधवलवल्यपव्वभट्टउत्तरिज्जा, सुमालविकिन्नकेसहत्था, सुच्छावसणट्ठचेयगरुई, परमुनियत्तव्व चंपकलया, निव्वत्तमहिमव्व इंदलही, विमुक्कसंविबंधणा कोट्टिमतलंसि, सव्वंगेहिं धसत्ति पडिया; तते णं सा धारिणी देवी संसंभोवत्तियाए तुरियं कंचणभिगारमुहविणिगयसीयलजलविमलधाराए परिसिंचमणा, निव्वावियगायलही उक्खेवण-

१ मेहस्सकुमा० अ । २ अभिरुहति अ ।

तालवंदवीयणगजणियद्याणं सफुसिएणं अंतउरपरिजणेणं आसासिया समानी सुत्तावलिसन्निगासपव-
 ङंतअंसुधाराहिं सिचमाणी पओहरे कलुणविमणदीणा रोयमाणी, कंदमाणी, तिप्पमाणी, सोयमाणी,
 विलवमाणी मेहं कुमारं; एवं वयासी—सूत्रम्-२६ ॥

‘सदहामी’त्यादि, श्रद्धे- अस्तीत्येवं प्रतिपद्ये नैर्ग्रन्थं प्रवचनं-जैनं शासनं, एवं ‘पत्तियामि’ति-प्रत्ययं करोम्य-
 त्रेति भावः, रोचयामि-करणरुचिविषयीकरोमि-चिकीर्षामीत्यर्थः; किमुक्तं भवति ?-अभ्युत्तिष्ठामि-अभ्युपगच्छामीत्यर्थः;
 तथा-एवमेवैतत् यद्धवद्भिः प्रतिपादितं तत्तथैवेत्यर्थः, तथैव तद्यथा वस्तु किमुक्तं भवति ?-अवितथं सत्यमित्यर्थः;
 अत ‘इच्छिण्’ इत्यादि, प्राग्वत्; ‘इच्छिण्’चि-इष्टः, ‘पडिच्छिण्’चि-पुनः पुनरिष्टः भावतो वा प्रतिपन्नः, अभिरुचितः-
 स्वादुभावमिवोपगतः; ‘आगाराओ’चि-गेहात् निष्क्रम्यानगरांतां-साधुतां प्रव्रजितुं मे, ‘मणोमाणसिएणं’ति-मनसि
 भवं यन्मानसिकं, तन्मनोमानसिकं, तेन अबहिर्वृत्तिनेत्यर्थः; तथा-स्वेदागताः-आगतस्वेदा रोमकूपा येषु तानि स्वेदागत-
 रोमकूपाणि, तत एव प्रगलन्ति-क्षरन्ति, विलीनानि च-क्लिन्नानि गात्राणि यस्याः सा, तथा-श्लोकभरेण प्रवेपिताङ्गी-
 क्रम्पितगात्रा या सा तथा, निस्तेजा, दीनस्येव-विमनस इव वदनं वचनं वा यस्याः सा तथा, तत्क्षणमेव-प्रव्रजामीति
 वचनश्रवणक्षणे एव अवरुणं-म्लानं दुर्बलं च शरीरं यस्याः सा तथा, लावण्येन शून्या-लावण्यशून्या, निश्छाया-गतश्रीका
 च या सा तथेति, पदचतुष्टयस्य कर्मधारयः; दुर्बलत्वात् प्रशिथिलानि भूषणानि यस्याः सा तथा, कृशीभूतबाहुत्वात् पतन्ति-
 विगलन्ति, खुम्भिमयत्ति-भूमिपतनात् प्रदेशान्तरेषु नमितानि चूर्णितानि च-भूषणतादेव भस्मानि धवलवलयानि

यस्याः सा तथा, प्रमृष्टसुत्तरीयं च यस्याः सा तथा, ततः प्रदत्रयस्य कर्मधारयः; सुकुमारो विकीर्णः केशहस्तः-
केशपाशो यस्याः सा तथा, मूर्च्छाविशाब्धे चेतसि सति गुर्वी-अलघुशरीरा या सा तथा, परशुनिकृतेव चम्पकलता
कुड्मिलते पतितेति संबन्धः, निवृत्तमहेन्द्रयष्टिः-इन्द्रकेतुर्विद्युत्सन्धिवन्धना-शुशीकृतसन्धाना धसतीत्यनुकरणे
संसर्गं न्याकुलचित्ततया, 'उवत्तियाए'ति-अपवर्तितया क्षिप्तया त्वरितं-शीघ्रं काञ्चनमृङ्गारघुखविनिर्गता या
शीतलजलविमलधारा तथा परिषिच्यमाना निर्वापिता-शीतलीकृता गात्रयष्टिर्यस्याः सा परिषिच्यमाननिर्वीपितगात्रयष्टिः,
उत्क्षेपको-वंशदलादिमयो मुष्टिग्राह्यो दण्डमध्यभागः, तालवृन्तं-तालाभिधानबृक्षपत्रवृन्तं पत्तछोटन इत्यर्थः, तदाकारं
वा चर्ममयं वीजनकं तु-वंशादिमयमेवान्तर्ग्राह्यदण्डं एतैर्जनितो यो वातस्तेन, 'सफुसिएणं'-सोदकबिन्दुना अन्तःपुरजनेन
समाश्वासिता सती मुक्तावलीसन्निकाशा याः प्रपतन्त्योऽश्रुधारास्ताभिः सिञ्चन्ती पयोधरौ, करुणा च विमनाश्च दीना च या
सा तथा, रुदन्ती-साश्रुपातं शब्दं विदधाना, क्रदन्ती-ध्वनिविशेषेण, तेषामाना-स्वेदलालादि क्षरन्ती; शोचमाना-हृदयेन
विलपन्ती-आर्त्तस्वरेण ॥ २६ ॥

तुमं सि णं जाया !, अमहं एगे पुत्ते इहे, कंते, पिए, मणुन्ने, मणामे, थेज्जे वेसासिए, सम्मए, बहुमए,
अणुमए, भंडकरंङ्गसमाणे रयणे, रयणभूत्ते, जीवियउस्सासय, हिययाणंदंजणे, उंवरपुप्फं व दुल्लभे
सत्तणयाए, किमंग ! पुण पासणयाए !; णो खलु जाया !, अमहे इच्छामो खणमवि विप्पओगं सहित्ते,

तं सुंजाहि ताव जाया !, बिपुले माणुस्सए कामभोगे जाव ताव वयं जीवामो, तओ पच्छा अम्हेहिं काल-
गतेहिं, परिणयवए वड्डियकुलवंसंतंतुकज्जमि निरावयक्खे, समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे
भवित्ता, आगारातो अणगारियं पव्वइस्ससि । तते णं से मेहे कुमारे अम्मपिज्जहिं एवं वुत्ते समाणे
अम्मपियरो, एवं वदासी-तहेव णं तं अम्मतायो !, जहेव णं तुम्हे ममं एवं वदह तुमंसि णं जाया !, अम्हं
एगे पुत्ते तं चेव जाव निरावयक्खे समणस्स ३ जाव पव्वइस्ससि, एवं खल्ल अम्मयाओ ! माणुस्सए भवे
अधुवे, अणियए, असासए, वसणसउवदवाभिभूते, विज्जुलयाचंचले, अणिच्चे, जलबुब्बुयसमाणे, कुस-
गाजलविंदुसन्निभे, संझब्भरागसरिसे, सुविणंदंसणोवमे, सडणपडणविद्धंसणधम्ममे, पच्छा पुरं च णं
अवस्स विप्पजहणिज्जे, से केणं जाणति अम्मयाओ !, के पुंविं गमणाए !, के पच्छा गमणाए !; तं इच्छामि
णं अम्मयाओ !, तुब्भेहिं अब्भणुत्ताते समाणे समणस्स भगवतो० जाव पव्वतित्तए; तते णं तं मेहं कुमारं
अम्मपियरो एवं वदासी-इमातो ते जाया !, सरिसियाओ, सरिसत्तयाओ, सरिसव्वयाओ, सरिस-
लावन्नरुवजोव्वणुणोववेयाओ, सरिसेहिंतो रायकुलेहिंतो आणियल्लियाओ भारियाओ, तं सुंजाहि णं
जाया !, एताहिं सद्धिं बिपुले माणुस्सए कामभोगे, तओ पच्छा सुत्तभोगे समणस्स ३, जाव पव्व-
स्ससि; तते णं से मेहे कुमारे अम्मपितरं, एवं वदासी-तहेव णं अम्मयाओ !, जन्नं तुब्भे ममं; एवं
वदह-इमाओ ते जाया !, सरिसियाओ जाव समणस्स ३ पव्वइस्ससि; एवं खल्ल अम्मयाओ !, माणुस्सगा

कामभोगा असुहृ, असासया, वंतासवा, पित्तासवा, खेलासवा, सुक्कासवा, सोणियासवा, दुरुस्सासनी-
सासा, दुरुयमुत्तपुरिसपूयबहुपडिपुन्ना, उच्चारपासवणखेलजल्लसिंघाणगंवंतपित्तुकुसोणितसंभवा, अ-
धुवा, अणितिया, असासया, सडणपडणविद्धंसणधम्मा, पच्छा पुरं च णं अवस्सविप्पजहणिल्ला; से के णं
अम्मयाओ ! जाणंति के पुब्बि गमणाए ?; के पच्छा गमणाए ?; तं इच्छामि णं अम्मयाओ !, जाव पन्व-
तित्तए । तते णं तं मेहं कुमारं अम्मपित्तरो, एवं वदासी-इमे ते जाया !, अज्जयपज्जयपिउपज्जयाणए
सुबहु हिरन्ने य, सुवण्णे य, कंसे य, दूसे य, मणिमोत्तिए य, संखसिलप्पवालरत्तरयणंसंतसारसाव-
त्तिज्जे य, अलाहि जाव आसत्तमाओ कुलवंसाओ पगामं दाउं; पगामं भोत्तुं, पकामं परिभाणुं, तं अणु-
होहि ताव जाव जाया ! विपुलं माणुस्सगं इड्डिसक्कारसमुदयं, नओ पच्छा अणुभूयकल्लाणे समणस्स भगवओ
महावीरस्स अंतिए पव्वइस्ससि; तते णं से मेहे कुमारं अम्मपियरं, एवं वदासी-तहेव णं अम्मयाओ ! जणं
तं वदह इमे ते जाया !, अज्जयपज्जयपि०, जाव तओ पच्छा अणुभूयकल्लाणे पव्वइस्ससि, एवं खल्ल अम्म-
याओ ! हिरन्ने य, सुवण्णे य, जाव सावतेल्ले अगिगसाहिए, चोरसाहिए, रायसाहिए, दाइयसाहिए, म-
च्चुसाहिए; अगिगसामन्ने जाव मच्चुसामन्ने, सडणपडणविद्धंसणधम्मे; पच्छा पुरं च णं अवस्सविप्पजह-
णिल्ले, से के णं जाणइ अम्मयाओ !, के जाव गमणाए तं इच्छामि णं जाव पन्वतित्तए । तते णं तस्स
मेहस्स कुमारस्स अम्मपियरो जाहे नो संचाएइ मेहं कुमारं बहूहि विसयाणुलोमाहिं आववणाहि य,

पन्नवणाहि य, सन्नवणाहि य, चिन्नवणाहि य; आघचित्तए वा, पन्नचित्तए वा, सन्नचित्तए वा, चिन्नचित्तए वा, ताहे विसयपडिकूलाहिं संजमभउव्वेयकारियाहिं पन्नवणाहिं पन्नवेमाणा; एवं वदासी--एस णं जाया!, निगंथे पावयणे सब्बे, अणुत्तरे, केवलिए, पडिपुत्ते, पेयाउए, संसुद्धे, सल्लगतणे, सिद्धिमग्गे, सुत्तिमग्गे, निज्जाणमग्गे, निव्वानमग्गे, सब्बदूक्खप्पहीणमग्गे, अहीव एगंतदिट्ठीए, खुरो इव एगंतधाराए, लोह-
 मया इव जवा चावेयव्वा, वालुयाकवले इव निरस्साए, गंगा इव महानदी पडिसोयगमणाए, महासमुद्धो इव भूयाहिं दुत्तरे, तिव्खं चंकमियव्वं, गरुअं लंबेयव्वं, असिधारव्व संचरियव्वं, णो य खल्ल कप्पति जाया!, समणाणं निगंथाणं आहाकम्मिए वा, उद्देसिए वा, कीयगळे वा, ठवियए वा, रइयए वा, दुब्बिक्खमत्ते वा, कंतारमत्ते वा, वडलियाभत्ते वा, गिलाणभत्ते वा, मूलभोयणे वा, कंदभोयणे वा, फलभोयणे वा, बीयभोयणे वा, हरियभोयणे वा, भोत्तए वा, पायए वा; तुमं च णं जाया!, सुहससुचिए, णो चेव णं दुहससुचिए; णालं सीयं, णालं उण्हं, णालं खुहं, णालं पिवासं; णालं वाइयपित्तियसिंभिय-
 सन्निवाइयविविहे रोगायंके, उच्चावए, गामकंटए, बावीसं परीसहोवसग्गे, उदिन्ने समंमं अहियासित्तए; मुंजाहि ताव जाया!, माणुस्सए कामभोगे, ततो पच्छा सुत्तभोगी समणस्स ३, जाव पव्वतिस्ससि; तते णं से मेहे कुमारे अम्मपिज्जहिं एवं बुत्ते समणे अम्मपितरं, एवं वदासी-तहेव णं तं अम्मयाओ!, जलं तुब्बे ममं एवं वदह--“ एस णं जाया!, निगंथे पावयणे सब्बे, अणुत्तरे; पुणरवि तं चेव जाव तओ

पच्छा सुत्तभोगी समणस्स ३, जाव पव्वइस्ससि," एवं खलु अम्मयाओ !, निगङ्गे पावयणे कीवाणं, कायरारणं; कापुरिसाणं, इहलोगपडिबद्धानं, परलोगनिप्पिवासाणं, दुरणुचरे पाययजणस्स; णो चेव णं धीरस्स, निच्छियस्स (च्छया) ववसियस्स; एत्थं किं दुक्करं करणयाए !, तं इच्छामि णं अम्मयाओ !, तुब्भेहिं अउभणुच्चाए समाणे समणस्स भगवओ० जाव पव्वइत्तए ॥ सूत्रम् ॥ २७ ॥

‘जाय’ति-हे पुत्र !, इष्टः-इच्छाविषयत्वात्, कान्तः-कमनीयत्वात्, श्रियः-प्रेमनिबन्धनत्वात्, मनसा ज्ञायसे उपादेयतयेति मनोज्ञः, मनसा अम्यसे-गम्यसे इति मनोऽसः, स्थैर्यगुणयोगात् स्थैर्यो वैश्वासिको-विश्वासस्थानं संमतः, कार्यकरणे बहुमतः बहुष्वपि कार्येषु बहुवोऽनल्पतयाऽस्तोकतया मतो बहुमतः, कार्यविधानस्य पश्चादपि मतोऽनुमतः; ‘माण्डकरण्डकसमानो’-आण्डं-आभरणं, रत्नमिव रत्नं मनुष्यजातावुत्कृष्टत्वात् रत्नो वा रत्नक इत्यर्थः, रत्नभूतः-चिन्तामणिरत्नादिकल्पो, जीवितमस्माकमुच्छ्वासयसि-वर्द्धयसीति जीवितोच्छ्वासः स एव जीवितोच्छ्वासः, स एव जीवितोच्छ्वासिकः; वाचनान्तरे-तु जीवितस्सइएत्ति-जीवितस्योत्सव इव जीवितोत्सवः स एव जीवितोत्सविकः, हृदयानन्दजननः, उदुम्बरपुष्पं ह्यलभ्यं भवति; अतस्तेनोपमानं; ‘जाव ताव अम्भेहिं जीवामो’ति-इह शुद्धश्च तावद्भोगान् यावद्द्वयं जीवाम इत्येतावतैव विवक्षितस्मिदौ यत्पुनः तावत्शब्दस्योच्चारणं तद्भाषामात्रमेवेति, परिणतत्रया ‘वड्डियकुलवंसंतुक्कज्जमि’-वर्द्धिते-वृद्धिमुपागते पुत्रपौत्रादिभिः कुलवंश एव-संतान एव तंतुः दीर्घत्वसाधर्म्यात् कुलवंशतन्तुः स एव कार्य-कृत्यं तस्मिन्, ततो ‘निरव-एवस्से’ति-निरपेक्षः सकलप्रयोजनानां, ‘अधुवे’ति-न ध्रुवः स्रयोदयवत्, न प्रतिनियतकाले अवश्यंभावी, अनियतः ईश्वरा-

देरपि दरिद्रादिभावात्, अशाश्वतः-क्षणविनश्वरत्वाद्, व्यसनानि-द्युतचौर्यादीनि तच्छतैरुपद्रवैः स्वपरसंभवैः सदोपद्रवैर्वाऽ-
 भिभूतो-व्याप्तः, शटनं-कुष्ठादिना अङ्गुल्यादं, पतनं-बाह्यादेः, खङ्गच्छेदादिना विध्वंसनं-क्षयः, एते एव धर्मा यस्य स
 तथा; पश्चात्-विवक्षितकालात् परतः, 'पुरं च' चि-पूर्वतश्च, णमलंकृतौ, 'अवस्सविप्पजहणिल्लो' -अवश्यत्याज्यः। 'से के
 णं ज्ञाणह' चि-अथ को जानाति?, न कोऽपीत्यर्थः; अंबतातक !, पूर्व पित्रोः पुत्रस्य चान्योऽन्यतः गमनाय परलोके
 उत्सहते, कः पश्चाद्गमनाय तत्रैवोत्सहते इति; कः पूर्व को वा पश्चात्प्रियते इत्यर्थः। वाचनान्तरे-मेघकुमारभार्यावर्णक एव-
 सुपलभ्यते, 'इमाओ ते जायाओ विपुलकुलबालियाओ कलाकुसलसद्वकालालियसुहोइयाओ मदवगुणजुत्तनिउणविणओ-
 वयारपंडियवियक्खणाओ' -पण्डितानां मध्ये विचक्षणाः-पण्डितविचक्षणाः, अतिपण्डिता इत्यर्थः; 'मंजुलमियमहुरभणियहसि-
 यविप्पेक्खियगहविलासवट्टियविसारयाओ' -मञ्जुलं-कोमलं शब्दतः, मितं-परिमितं, मधुरं-अकटोरमर्थतो यद्भूषितं तत्तथा-
 ऽवस्थितं-विशिष्टस्थितिशेषं कण्ठचं; 'अविकलकुलसीलसालिणीओ विसुद्धकुलवंसंताणतंतुचट्ठणपगब्बुभन्नपभाविणीओ' -
 विशुद्धकुलवंश एव सन्तानतन्तुः-विस्तारवचन्तुः तद्वद्वना ये प्रकृष्टा गर्भाः-पुत्रवरगर्भस्तिषां य उद्भवः-संभवस्तद्वक्षणे यः
 प्रभावो-माहात्म्यं स विद्यते यासां ताः, तथा- 'मणोणुक्कलहियइच्छियायो' -मनोऽनुकूलाश्च तादृदयेनेप्सिताश्चेति कर्मधारयः,
 'अट्ट तुज्झगुणवट्ठहाओ' -गुणैर्वट्ठमा यास्तास्तथा, 'भज्जाओ उत्तमाओ निब्बं भावाणुरत्ता संवंगमुंदरीओ' चि, 'माणुस्सगा काम-
 भोग' चि;-इह कामभोगग्रहणेन तदाधारभूतानि स्त्रीपुरुषशरीराण्यभिप्रेतानि अशुचयः अशुचिकारणत्वात् वान्तं-वमनं, तदा-
 श्रवन्तीति वान्ताश्रवाः एवमन्यान्यपि। नवरं पिचं प्रतीतं, खेलो-निधीवनं, शुक्रं-सप्तमो घातुः, शोणितं-रक्तं, दूरुपाणि-

विरूपाणि यानि सूत्रपुरीषपूयानि तैर्बहुप्रतिपूर्णाः; उच्चारः-पुरीषं, प्रस्रवणं-सूत्रं, सिंघानो-नासिकामलः, चान्तादिकानि प्रतीतान्धेतेभ्यः संभवः-उत्पत्तिंषां ते तथा । 'इमे य ते' इत्यादि, इदं च ते आर्यकः-पितामहः, प्रार्यकः-पितुः पितामहः, पितृप्रार्यकः-पितुः प्रपितामहः, तेभ्यः सकाशादागतं यत्तत्तथा; अथवा-आर्यकप्रार्यकपितृणां यः पर्यायः परिपादिरित्यनर्थान्तरं तेनागतं यत्तत्तथा । 'अग्निस्माहि ए'त्यादि, अग्नेः स्वाभिनश्च साधारणं, 'दाइय'ति-दायादाः पुत्रादयः, एतदेव द्रव्यस्यातिपारवश्यप्रतिपादनार्थं पर्यायान्तरेणाह-'अग्निसामणो'इत्यादि, शृणुं वच्चादेरतिस्थगितस्य पतनं-वर्णादिविनाशः, विध्वंसनं च प्रकृतेरुच्छेदः धर्मो यस्य तत्तथा, 'जाहे नो संचाएति'ति-यदा न शक्नुवन्तौ, 'बहूहि विसर्'त्यादि, बह्वीभिः विषयाणां-शब्दादीनामनुलोमाः-तेषु प्रवृत्तिजनकत्वेन अनुकूला विषयानुलोमास्ताभिः, आख्यापनाभिश्च-सामान्यतः प्रतिपादनैः, प्रज्ञापनाभिश्च-विशेषतः कथनैः, संज्ञापनाभिश्च-संबोधनाभिर्विज्ञापनाभिश्च-विज्ञप्तिष्काभिश्च सप्रणयप्रार्थनैः, चकाराः-समुच्चयार्थाः, आख्यातुं वा, प्रज्ञापयितुं वा, संज्ञापयितुं वा; विज्ञापयितुं वा न शक्नुत इति प्रक्रमः । 'ताहे'ति-तदा विषयप्रतिक्लाभिः-शब्दादिविषयाणां परिभोगनिषेधकत्वेन प्रतिलोमाभिः संयमाद्भयमुद्भेग च-चलनं कुर्वन्ति यास्ताः संयमभयोद्वेगकारिकाः-संयमस्य दृक्कत्वप्रतिपादनपरास्ताभिः प्रज्ञापनाभिः प्रज्ञापयन्तौ एवमवादिष्टाम्-'निगन्धे'त्यादि, -निगन्धाः-साधवस्तेषामिदं नैर्ग्रन्थं प्रवचनमेव प्रावचनं, सद्भूयो हितं सत्यं, सद्भूतं वा; नास्मादुत्तरं-प्रधानतरं विद्यत इत्यनुत्तरं, अन्यदप्यनुत्तरं भविष्यतीत्याह-कैवलिकं-कैवलं-अद्वितीयं, केवलप्रणीतत्वाद्वा कैवलिकं; प्रतिपूर्णं-अपवर्गप्रापकगुणैर्भूतं, नयनशीलं नैयायिकं, मोक्षगमकमित्यर्थः; न्याये वा भवं-नैयायिकं, मोक्षगमकमित्यर्थः;

संशुद्धं-सामस्येन शुद्धमेकान्ताकलङ्कमित्यर्थः, शल्यानि-मायादीनि कृन्ततीति शल्यकर्तनं, सेधनं सिद्धिः-हितार्थप्राप्ति-
स्तन्मार्गः, सिद्धिमार्गः-मुक्तिमार्गः-अहितकर्मविच्युतेरुपायः, यान्ति तदिति यानं, निरुपमं यानं, निर्याणं-सिद्धिक्षेत्रं तन्मार्गो
निर्याणमार्गः, एवं निर्याणमार्गोऽपि, नवरं निर्याणं-सकलकर्मविरहजं सुखमिति, सर्वदुःखप्रक्षीणमार्गः-सकलाशर्मक्षयोपायः,
अहिरिव एकोऽन्तो-निश्चयो यस्याः सा एकान्ता सा दृष्टिः-बुद्धिर्यस्मिन्निर्ग्रन्थे प्रवचने-चारित्रपालनं प्रति तदेकान्तदृष्टिकं,
अहिपक्षे-आमिषग्रहणैकतानतालक्षणा एकान्ता-एकनिश्चया दृष्टिः-दृक् यस्य स एकान्तदृष्टिकः, क्षुरप्र इव एकधारा, द्वितीय-
धाराकल्पाया अपवादक्रियाया अभावात्; पाठान्तरेण-एकान्ता-एकविभागाश्रया धारा यस्य तत्तथा, लोहमया इव यवाः
चर्वयितव्याः प्रवचनमिति प्रक्रमः, लोहमयवचवर्णमिव दुष्करं चरणमिति भावः, वालुकाकवल इव निरास्वादं वैषयिक-
सुखास्वादनापेक्षया प्रवचनं, गङ्गेव महानदी प्रतिश्रोतसा गमनं-प्रतिश्रोतोगमनं तद्भावस्तत्ता तथा, प्रतिश्रोतोगमनेन गङ्गेव
दुस्तरं प्रवचनमनुपालयितुमिति भावः, एवं समुद्रोपमानं प्रवचनमिति, -तीक्ष्णं खड्गकुन्तादिकं चंक्रमितव्यं-आक्रमणीयं यदे-
तत्प्रवचनं तदिति, यथा-खड्गादि क्रमितुमशक्यमेवमशक्यं प्रवचनमनुपालयितुमिति भावः, गुरुकं महाशिलादिकं लम्बयि-
तव्यं-अवलम्बनीयं प्रवचनं गुरुकलम्बनमिव दुष्करं तदिति भावः, असिधारायां सञ्चरणीयमित्येवं रूपं यद्द्रवतं-नियम-
स्तदसिधाराव्रतं चरितव्यं-आसेव्यं यदेतत्प्रवचनानुपालनं तद्भदेतद्गुरुकरमित्यर्थः, कस्मादेतस्य दुष्करत्वमत उच्यते-‘नो य
कस्पृह’ त्यादि, ‘रहए व’त्ति-औद्देशिकमेदस्तच्च मोदकचूर्णादि पुनर्मोदकतया रचितं भक्तमिति गम्यते, दुर्भिक्षभक्तं यद्धि-

शुकार्थं दुर्भिक्षे संस्क्रियते, एवमन्यान्यपि; नवरं क्रान्तारं-अरण्यं, वर्दलिका-वृष्टिः, ग्लानः सन्नारोगयाय यद्दाति तद् ग्लान-
भक्तं, मूलानि-पद्मसिन्धुकाटिकादीनां कन्दाः-सूरणादयः, फलानि-आम्रफलादीनि, बीजानि-शालयादीनि, हरितं-मधुरतृण-
कटुभाण्डादि भोक्तुं वा पातुं वा नालं-न समर्थः, शीताद्याधिसोढुमिति योगः; रोगाः-कुष्ठादयः, आतङ्काः-आशुवातिनः
शूलादयः, उच्चावचान्-नानाविधान् ग्रामकण्टकान्-इन्द्रियवर्गप्रतिकूलान् 'एवं खलु अम्मयाओ !' इत्यादि-यथा
लोहचर्चणाद्युपमया दुरनुचरं-दुःखासेव्यं नैर्ग्रन्थं प्रवचनं भवद्विरुक्तमेवं-दुरनुचरमेव, केषां ?-ह्रीबानां-मन्दसंहननानां
क्रातराणां-चित्तावष्टम्भवर्जितानामत एव कापुरुषाणां-कुत्सितनराणां, विशेषणद्वयं तु कण्ठ्यं; पूर्वोक्तमेवार्थमाह-दुरनुचरं-
दुःखासेव्यं नैर्ग्रन्थं प्रवचनमिति प्रकृतं, कस्येत्याह-प्राकृतजनस्य, एतदेव व्यतिरेकेणाह-'नो चेव णं' नैव धीरस्य-साह-
सिकस्य दुरनुचरमिति प्रकृतं, एतदेव वाक्यान्तरेणाह-निश्चितं-निश्चयवद् व्यवसितं-व्यवसायः कर्म यस्य स तथा तस्य,
'एतत्'ति-अत्र नैर्ग्रन्थे प्रवचने किं दुष्करं ?,-न किञ्चित् दुरनुचरमित्यर्थः; कस्यामित्याह-'करणतायां' करणानां-
संयमव्यापाराणां भावः करणता तस्यां, संयमयोगेषु मध्ये इत्यर्थः, तत्-तस्मादिच्छाम्यम्बतात ! ॥ २७ ॥

तते णं तं मेहं कुमारं, अम्मपियरो जाहे नो संचाहंति बहूहिं विसयाणुलोमाहि य, विसयपडि-
कूलाहि य, आघवणाहि य, पन्नवणाहि य, सन्नवणाहि य, चित्तवणाहि य; आघचित्तए वा, पन्नचित्तए वा,
सन्नचित्तए वा, चित्तवित्तए वा; ताहे अकामए चेव मेहं कुमारं एवं वदासी-इच्छामो ताव जाया !,
एगदिवसमवि ते रायसिरिं पासित्तए, तते णं से मेहे कुमारं अम्मापितरमणुवत्तमाणे तुसिणीए संचि-

दृति, तते णं से सेणिए राया कोडुबिययुरिसे सदावेति २ त्ता, एवं वदासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, मेहस्स कुमारस्स महत्थं महग्घं महरिहं विउलं रायाभिसेयं उवट्ठवेह, तते णं ते कोडुबिययुरिसा जाव तेवि तहेव उवट्ठवेति; तते णं से सेणिए राया बहूहिं गणणायगदंडणायगेहि य जाव संपरिवुडे मेहं कुमारं अट्ठसएणं सोवन्नियाणं कलसाणं, एवं रूपमयाणं कलसाणं, सुवन्नरूपमयाणं कलसाणं, मणिमयाणं कलसाणं, सुवन्नमणिमयाणं, रूपमणिमयाणं, सुवन्नरूपमणिमयाणं, ओमेज्जाणं; सव्वोदएहिं, सव्वमट्ठियाहिं, सव्वपुप्फेहिं, सव्वगंघेहिं, सव्वमल्लेहिं, सव्वोसहिहि य, सिद्धत्थएहि य; सव्विड्ढीए, सव्वजुईए, सव्वबलेणं जाव दुंदुभिनिग्घोसणादितरवेणं महया २ रायाभिसेएणं अभिसिंचति २, करयल जाव कट्ठु; एवं वदासी-जय जय णंदा !, जय २ भदा !, जय णंदा० भदं ते अजियं जिणेहि, जियं पालयाहि, जियमज्जे वसाहि, अजियं जिणेहि, सत्तुपक्खं जियं च पालेहि, मित्तपक्खं जाव भरहो इव मणुयाणं; रायगिहस्स नगरस्स, अन्नेसिं च बहूणं गामागरनगरजाव सन्निवेसाणं आहेवच्चं जाव विहरादित्ति कट्ठु, जय २ सद्धं पउजंति, तते णं से मेहे राया जाते महया जाव विहरति; तते णं तस्स मेहस्स रत्तो अम्मपितरो एवं वदासी-भण जाया !, किं दलयामो, किं पयच्छामो, किं वा ते हियहच्छिए सामत्थे (मन्ते) ?; तते णं से मेहे राया अम्मपितरो एवं वदासी-इच्छामि णं अम्मयाओ !, कुत्तियावणाओ रयहरणं, पडिग्गहणं च उवणेह; कासवयं च सदावेह; तते णं से सेणिए

राया कोडुंबियपुरिसे सदावेत्ता; एवं वदासी-गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया !, सिरिघरातो
तिन्नि सयसहस्ससतिं गहाय, दोहिं सयसहस्सेहिं कुत्तिवाचनाओ रयहरणं पडिगगहं च उवणेह, सय-
सहस्सेणं कासवयं सदावेह; तते णं ते कोडुंबियपुरिसा सेणिएणं रत्ता एवं वुत्ता समाणा हेट्ट-तुट्टा सिरि-
घराओ तिन्नि सयसहस्ससतिं गहाय, कुत्तियावणातो दोहिं सयसहस्सेहिं रयहरणं पडिगगहं च उवणेति;
सयसहस्सेणं कासवयं सदावेत्ति; तते णं से कासवए तेहिं कोडुंबियपुरिसेहिं सदाविए ममाणे हेट्टे जाव
हयहियए पहाते, कंतबलिक्रम्मे, कयकोडयमंगलपायच्छित्ते, सुद्धप्पावेसतिं वत्थाइं भंगलाइं पवरपरि-
हिए, अपमहग्घाभरणांलिकितसरीरे, जेणेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छति २. सेणियं रायं करयल-
मंजलिं कट्टु; एवं वयासी-संदिसह णं देवाणुप्पिया !, जं मए करणिज्जं । तते णं से सेणिए राया कासवयं
एवं वदासी-गच्छाहि णं तुमं देवाणुप्पिया !, सुरभिणा गंधोदएणं णिके हत्थपाए पक्खालेह, सेयाए
चउप्फालाए पोत्तीए सुहं बंधेत्ता, मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे णिकखमणपाउग्गे अगकेसे कप्पेहि;
तते णं से कासवए सेणिएणं रत्ता एवं वुत्ते समाणे हट्ट जाव हियए जाव पडिसुणेति २, सुरभिणा गंधो-
दएणं हत्थ-पाए पक्खालेति २, सुद्धवत्थेणं सुहं बंधति २ त्ता, परेणं जत्तेणं मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे
णिकखमणपाउग्गे अगकेसे कप्पति; तते णं तस्स मेहस्स कुमारस्स माया महरिहेणं हंसलक्खणेणं

पडसाडएणं अगकेसे पडिच्छति २, सुरभिणा गंधोदएणं पक्खालेति २, सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चाओ
 दलयति २, सेयाए पोतीए बंधेति २, रयणसमुग्गयंसि पक्खिवति २, मंजूसाए पक्खिवति २, हारवारि-
 धारसिंदुवारच्छिन्नमुत्तावलिपगासाइं अंसुइं विणिम्भयमाणी २, रोयमाणी २, कंदमाणी २, विलवमाणी २,
 एवं वदासी-एस णं अमहं मेहस्स कुमारस्स अंबुदएसु य, उस्सवेसु य, पव्वेसु य, निहीसु य, छणेसु य,
 जजेसु य, पव्वणीसु य, अपच्छिमे दरिसणे भविस्सइत्तिकहु, उस्सीसामूले ठवेति; तते णं तस्स मेहस्स
 कुमारस्स अम्मापितरो उत्तरावक्कमणं सीहासणं रयावेंति, मेहं कुमारं दोवंपि तवंपि सेयपीयएहिं कल-
 सेहिं पहावेंति २, पम्हलसुकुमालाए गंधकासाइयाए गायान्तिं ल्हेंति २, सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायान्तिं
 अणुलंपति २, नासानीसासवायवोज्झं जाव हंसलक्खणं पडगसाडणं नियंसेंति २, हारं पिणद्धंति २,
 अद्धहारं पिणद्धंति २; एगावल्लिं, मुत्तावल्लिं, कणगावल्लिं, रयणावल्लिं, पालंबं पायपलंबं, कडगाइं, तुडिगाइं,
 केउरान्तिं, अंगयान्तिं, दसमुहियाणंतयं, कडिसुत्तयं, कुंडलान्तिं, चूडामणिं, रयणुक्कडं मउडं पिणद्धंति २; दिव्वं
 सुमणदामं पिणद्धंति २, दहुरमलयसुगंधिए गंधे पिणद्धंति; तते णं तं मेहं कुमारं गंठिमवेडिमपूरिमसं-
 घाइमेण चउव्विहेणं मल्लेणं कप्पकखगंपिव अलंकितविभूस्सियं करेंति । तते णं से सेणिए राया कोडुंबिय-
 पुरिसे सदावेति २, एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, अणेगखभसयसन्निविद्धं, लीलट्टियसाल-
 भंजियागं, ईहामिगउसंभतुरयनरमगरविहगवालगकिन्नररुहसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्तं,

घंटावलिमहुरमणहरसरं, सुभक्तदरिसणिजं, निउणोवियमिसिमिसितमणिरयणघंटियाजालपरिवित्तं, अब्भुगगयवइवेतियापरिगयाभिरांमं, विज्जाहरजमलजंतजुत्तंपिव अब्बीसहस्समालणीयं, रूवगसहस्स-
कलियं, भिसमाणं भिभिसमाणं, चक्खुलोयणलेस्सं, सुहफासं, सस्सिरीयरूवं, सिग्घं, तुरित्तं, चवलं, चेतियं, पुरिससहस्सवाहिणीं सीयं उवट्टवेह; तत्ते णं ते कोइंवियपुरिसा हट्ठ-तुट्ठा जाव उवट्टवेंति । तत्ते
णं से मेहे कुमारे सीयं दूरूहति २ त्ता, सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्न; तत्ते णं तस्स मेहस्स
कुमारस्स माया णहाता कयवलिकम्मा जाव अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा सीयं दूरूहति २, मेहस्स
कुमारस्स दाहिणे पासे भद्दासणंसि निसीयति; तत्ते णं तस्स मेहस्स कुमारस्स अंबधाती रयहरणं च
पडिग्गहगं च गहाय सीयं दूरूहति २, मेहस्स कुमारस्स वामे पासे भद्दासणंसि निसीयति । तत्ते णं
तस्स मेहस्स कुमारस्स पिट्ठतो एगा वरतरुणी सिंगारागारचारुवेसा, संगयगयहसियभणियचेट्ठियविला-
ससंलवुक्कावनिउणजुत्तोवयारकुसला, आमेलगजमलजुयलवट्ठियअब्भुन्नयपीणरतियसंठितपओहरा; हिम-
रययकुंदेदुपगासं, सकोरेटमल्लदामधवलं आयवत्तं गहाय, सलीलं ओहारेमाणी २ चिट्ठति; तत्ते णं तस्स
मेहस्स कुमारस्स दुवे वरतरुणीओ सिंगारागारचारुवेसाओ जाव कुसलाओ सीयं दूरूहति २, मेहस्स
कुमारस्स उभओ पासिं नाणामणिकणगरयणमहरिहतवणिज्जुल्लवविचित्तदंडाओ चिच्छियाओ सुहुमवर-
दीहवालाओ संखकुंदगरयअमयमहियफेण्णुजसन्निगासाओ चामराओ गहाय सलीलं ओहारेमाणीओ २

चिद्वन्ति । तते णं तस्स मेहकुमारस्स एगा वरतरुणी सिंगारा जाव कुसला सीयं जाव दूरूहति २, मेहस्स कुमारस्स पुरतो पुरत्थिमेणं चंदप्पभवइरुवैरुलियविमलदंडं तालविंदं गहाय चिद्वन्ति; तते णं तस्स मेहस्स कुमारस्स एगा वरतरुणी जाव सुरूवा सीयं दूरूहति २, मेहस्स कुमारस्स पुव्वदक्खिणेणं सेयं रययामयं विमलसलिलपुन्नं मत्तगयमहामुहाकितिसमाणं भिंगारं गहाय चिद्वन्ति । तते णं तस्स मेहस्स कुमारस्स पिपा कोडुंबियपुरिसे सदावेति २ त्ता, एवं वदासी-खिप्पामेव भो देवानुप्पिया !, सरिसयाणं, सरिसत्तयाणं, सरिक्कयाणं, एगाभरणगहितनिज्जोयाणं, कोडुंबियवरतरुणाणं सहस्सं, सदावेह जाव सदावन्ति; तए णं कोडुंबियवरतरुणपुरिसा सेणियस्स रत्तो कोडुंबियपुरिसेहिं सदाविया समाणा, हट्ठा, णहाया जाव एगाभरणगहितनिज्जोया; जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छन्ति २, सेणियं रायं एवं वदासी-संदिसह णं देवानुप्पिया !, जन्नं अम्हेहिं करणिज्जं; तते णं सेणिए तं कोडुंबियवरतरुणसहस्सं एवं वदासी-गच्छह णं देवानुप्पिया !, मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं परिवहेह; तते णं तं कोडुंबियवरतरुणसहस्सं सेणिएणं रत्ता एवं बुत्तं संतं हट्ठं तुट्ठं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणीं सीयं परिवहन्ति, तए णं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणीं सीयं दुरूहस्स समाणस्स इमे अट्ठमंगलया तप्पढमयाए पुरतो अहाणुपुब्बीए संपट्टिया, तं०-सोत्थिय, सिरिवच्छ, णंदियावत्त, वद्धमाणग, भद्दासण, कलस, मच्छ, दप्पण जाव बह्वे अत्थत्थिया जाव ताहिं इट्ठाहिं जाव अणवरयं अभिगंदता य,

अभियुगंता यः एवं वदामी-जय २ गंदा !, जय २ गंदा, जय २ महा !; भद्रं ते अजियाहं जिणाहि,
इदियाहं जियं च, पालेहि ममनधम्मं, जियविघोडविय वसाहि, नं देव !, सिद्धिमज्झं, निहणाहि राग-
दोसमल्लं, तवेणं धितियणियवद्धकच्छं, महाहि य अट्ठकम्ममत्तं द्याणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमतो, पावय,
चिन्तिभिरमणुत्तरं केवलं नाणं, गच्छ य मोक्खं परमपयं सासयं च अयलं, हंता परीमहचसु णं अभीओ
परीसहोवसगाणं, धम्मं ते अविग्गं भवउ चि कट्ठु; पुणो २, मंगलजय २, सहं पउजंति; तने णं से
मेहे कुमारं रायगिहस्स नगरस्स मज्झंमज्झेणं निगच्छति २, जेणेव गुलसिलए चेत्तिए, तेणामेव
उवागच्छति २; पुरिससहस्सवाहिणीओ सीयाओ पच्चोरुभति ॥ सूत्रम्-२८ ॥

‘महत्थं’ति-महाप्रयोजनं, महार्घं-महामूल्यं, महाहं-महापूज्यं महतां वा योग्यं; राज्याभिषेकं-राज्याभिषेकसामग्रीं
उपस्थापयत-सम्पादयत । सौवर्णादीनां कलशानामष्टौ शतानि चतुःषष्ट्यधिकानि, ‘भोमेज्जाणं’ति-भौमानां पार्थिवानामि-
त्यर्थः । सर्वोदकैः-सर्वतीर्थसंभवैः, एवं मृत्तिकाभिरिति । ‘जय जये’त्यादि, जय जय त्वं-जयं लभस्व, नन्दति नन्दयतीति
वा नन्दः-समृद्धः समृद्धिप्रापको वा तदामन्त्रणं हे नन्द !, एवं भद्र-कल्याणकारिन् !, हे जगन्नन्द !, भद्रं ते भवत्विति
शेषः; इह गमे यावत्करणादिदं दृश्यम्-“इन्दो इव देवाणं, चमरो इव असुराणं, धरणो इव नागाणं, चन्दो इव ताराणं”ति ।
‘गामागारं’-इह दण्डके यावत्करणादिदं दृश्यम्-“नगर-खेड-कब्बड-दोणमुह-मडव-पट्टण-संवाह-संभिवेसाणं ओहेवच्चं,
पोरेवच्चं, सामित्तं, भत्तितं, महत्तरगतं, आणाईसर-सेणावच्चं; कारेमाणे, पालेमाणे; महयाहयनट्टमीयत्ताइयतंतीतलतालुडिय-

घणमुहंगपडुपवाइयरवेणं विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहराहि”ति । तत्र करादिगम्यो ग्रामः, आक्रो-लत्रणाद्युत्पत्ति-
 भूमिः, अविद्यमानकरं-नगरं, धूलीप्राकारं-खेटं, कुनगरं-कर्बटं, यत्र जलस्थलमार्गभ्यां भाण्डान्यागच्छन्ति तद् द्रोणमुखं,
 यत्र योजनभ्यन्तरे सर्वतो ग्रामादि नास्ति तन्मडम्बं, पत्तनं द्विधा-जलपत्तनं च;--तत्र जलपत्तनं यत्र जलेन
 भाण्डान्यागच्छन्ति, यत्र तु स्थलेन तत् स्थलपत्तनं; यत्र पर्वतादिदुर्गे लोका धान्यानि संवहन्ति म संवाहः, सार्थादिस्थानं
 सन्निवेशः, आधिपत्यं अधिपतिकर्म रक्षेत्यर्थः, ‘पोरेवच्च’-पुरोवर्त्तित्वमेग्रस्त्वमित्यर्थः, स्वामित्वं-नायकत्वं, भर्तृत्वं-पोष-
 कत्वं, महत्तरकत्वं-उत्तमत्वं; आज्ञेश्वरस्य-आज्ञाप्रधानस्य सतः तथा सेनापतेर्मानः-आज्ञेश्वरसेनापत्यं कारयन्, अन्यैर्नि-
 युक्तैः पालयन् स्वयमेव महता-प्रधानेन; ‘अहय’ति-आलयानकप्रतिबद्धं नित्यानुबन्धं वा यन्नाट्यं च-नृत्यं, गीतं च-
 गानं; तथा-वादितानि यानि तन्त्री च-वीणा, तलौ च-हस्तौ, तालश्च-कंसिका, तुडितानि च-वादित्राणि; तथा-धनसमान-
 ध्वनिर्यौ मुदङ्गः पटुना पुरुषेण प्रवादितः स चेति द्वन्द्वः, ततस्तेषां यो स्वस्तेनेति, इति कटु-इति कृत्वा एवमभिधाय
 जय २ शब्दं प्रयुङ्क्ते श्रेणिकराज इति प्रकृतं, ततोऽसौ राजा जातः, ‘महया’-इह यावत्करणात् एवं वर्णको वाच्यः--
 “महयाहिमत्रन्तमहंतमलयमंदरमहिंदसारे, अंबंतविसुद्धदीहरायकुलवंस्पद्यए, निरंतरं रायलक्खणविग्राइयंगमंगे, बहुजण-
 बहुमाणपूहए, सब्बगुणसमिद्धे, खच्चिए, सुदिए, सुद्धाभिसित्ते”--पित्रादिभिर्मूर्द्धन्यभिषिक्तत्वात्, “माउपिउसुजाए दयपत्ते”--
 दयावानित्यर्थः, सीमंकरे मर्यादाकारित्वात्, सीमंधरे कृतमर्यादापालकत्वात् ; एवं-खेमंकरे, खेमंधरे;--क्षेमं-अनुपद्रवता

“मणुस्मिन्ने जणवयपिया”--हितत्वात्, ‘जणवयपुरोहि’--शान्तिकारित्वात्, सेउकरे--मार्गदर्शकः, केउकरे अद्भुतकार्यकारित्वात्, केतुः--चिह्नः ‘नरपवरे’--नराः प्रवराः यस्येतिकृत्वा, ‘पुरिसवरे’--पुरुषाणां मध्ये वस्त्वात्, ‘पुरिससीहे’--शूरत्वात्, ‘पुरिसआसीविसे’--ज्ञापसमर्थत्वात्, ‘पुरिमपुंडरीए’--सेव्यत्वात्, ‘पुरिसवरंगधत्थी’--प्रतिराजगजभञ्जकत्वात्, ‘अहे’--आह्वयः, ‘दिसे’--दर्पवान्, ‘विसे’--प्रतीतः; ‘विच्छिन्नविउलभवणसयणासणजाणवाहणाहं’--विस्तीर्णविपुलानि--अतिविस्तीर्णानि भवनशयनासनानि यस्य स तथा यानवाहनान्याकीर्णानि--गुणवन्ति यस्य स तथा ततः कर्मधारयः, ‘बहुधण-बहुजायरुवरयए’--बहु धनं--गणिमादिकं बहुनी च जातरूपरजते यस्य स तथा, ‘आयोगपयोगसंपउत्ते’--आयोगस्य-अर्थलाभस्य प्रयोगा-उपायाः संप्रयुक्ता-व्यापारिता येन स तथा, ‘विच्छड्डियपउरभत्तपाणे’--विच्छदिते--त्यक्ते बहुजन-भोजनदानेनावशिष्टोच्छिष्टसंभवात् संजातविच्छेद् वा नानाविधभक्तिके भक्त्याने यस्य स तथा, ‘बहुदासीदामगोमहिसग-वेलगप्पथए’--बहुदासीदासश्चासौ गोमहिषीगवेलगप्रभूतश्चेति समासः, गवेलका-उरआः, ‘पडिणुणजंतकोसकोट्टागाराउहा-गारे’--यन्त्राणि-पाषाणक्षेपयन्त्रादीनि, कोशो-भाण्डागारं, कोष्ठागारं--धान्यगृहं, आयुधागारं--प्रहरणशाला; ‘बलवं दुब्बलपच्चामित्ते’--प्रत्यभिन्नाः--प्रातिवेशिकाः, ‘ओहयकंटयं निहयकंटयं गलियकंटयं उद्धियकंटयं अकंटयं’--कण्टकाः--प्रति-स्पर्द्धिनो गोत्रजाः उपहता विनाशनेन निहताः समृद्ध्यपहारेण गलिताः मानभङ्गेन उद्धृता देशनिर्वासनेन अत एवाकण्ट-कमिति, एवं ‘उवहयसत्तु’मित्यादि, नवरं शत्रवो गोत्रजा इति, ‘ववगयदुब्बिमक्खमारिभयिप्पमुक्कं खेमं सिवं सुभिवक्खं पसंतडिबडमरं’--अन्वयव्यतिरेकाभिधानस्य शिष्टसंमतत्वात् न पुनरुक्ततादोषोऽत्र ‘रखं पसाहेमाणे विहरह’चि । ‘जाया’

इति-हे जात ! पुत्र 'किं दलयामो'ति-भवतोऽनभिमतं किं विषटयामो विनाशयाम इत्यर्थः; अथवा-भवतोऽभिमतस्यः किं दशः, तथा भवते एव किं प्रयच्छामः?, 'किं वा ते हियहच्छियसामन्थे'ति-को वा तव हृदयवाञ्छितो मन्त्र इति, 'कुत्तियावणाउ'ति देवताधिष्ठितत्वेन स्वर्गमर्त्यपाताललक्षणभूत्रितयसंभविस्तुसंपादक आपणो-हट्टः-कुत्रिकापणः तस्मात् आनीतं काश्यपकं च-नापितं शब्दितुं-आकारितुमिच्छामीति वर्तते, श्रीगुहात्-माण्डागारात्, 'निक्के'ति सर्वथा विगतमलान्, 'पोत्तियाह'ति-वस्त्रेण, 'महरिहे'त्यादि 'महरिहेण'ति-महतां योग्येन महापूजेन वा हंसस्येव लक्षणं-स्वरूपं शुक्लता हंसा वा लक्षणं-चिह्नं यस्य स तथा तेन शाटको-वस्त्रमात्रं स च पृथुलः पटोऽभिधीयत इति पटशाटकस्तेन, 'सिन्दुवारे'ति-वृक्षविशेषो निर्गुण्डीति केचित् तर्कसुमानि सिन्दुवाराणि तानि च शुक्लानि । 'एस णं'ति-एतत् दर्शनमिति योगः; णमित्यलंकारे; अशुद्धयेषु-राज्यलाभादिषु उत्सवेषु प्रियसमागमादिमहेषु ग्रसवेषु-पुत्रजन्मसु तिथिषु-मदनत्रयो-दशीप्रभृतिषु क्षणेषु-इन्द्रमहादिषु यज्ञेषु-नागादिपूजासु पर्वणीषु च कार्तिक्यादिषु अपश्चिमं-अकारस्यामङ्गलपरिहारार्थत्वात् पश्चिमं दर्शनं भविष्यति, एतत्केशदर्शनमपनीतकेशावस्थस्य मेघकुमारस्य यद्दर्शनं सर्वदर्शनपाश्चात्यं तद्भविष्यतीति भावः; अथवा न पश्चिमपश्चिमं-पौनःपुन्येन मेघकुमारस्य दर्शनमेतद्दर्शनेन भविष्यतीत्यर्थः । 'उत्तरावक्कमणं'ति-उत्तरस्यां दिश्य-पक्रमणं-अवतरणं यस्मात्तुत्तरापक्रमणं-उत्तराभिमुखं राज्यभिषेककाले पूर्वाभिमुखं तदासीदिति, 'दोच्चं पि'-द्विरपि, 'तच्चं पि'-त्रिरपि, 'ध्वेतपीतैः'-रजतसौवर्णैः, 'पायपलंबं'ति-पादौ यावद् यः प्रलम्बतेऽलङ्कारविशेषः स पादप्रलम्बः, 'नुडियाहं'ति-बाहुरक्षकाः, केशुराज्जदयोर्यद्यपि नामकोशे बाह्वाभरणतया न विशेषः तथापीहाकारभेदेन भेदो दृश्यः,

‘दशसुद्रिकानन्तकं’-इस्ताङ्गलिसंचन्धि सुद्रिकादशकं, ‘सुमणदामं’ति-पुष्पमालां पिनदृश्यतः-परिधत्तः दहरः-चीवराव-
नद्वकुण्डिकादिभाजनमुखं तेन गालितास्तत्र पक्वा वा ये, ‘मलय’चि-मलयोद्भवं श्रीखण्डं तत्संचन्धिनः सुगन्धयो-गन्धा-
स्तान् पिनदृश्यतः, हारादिस्वरूपं प्राग्वत्, ग्रन्थिमं-यद्व्यथते सूत्रादिना वेष्टिमं-यद्व्यथितं सदेष्ट्यते यथा पुष्पलम्बसूकः गेन्दुक
इत्यर्थः, पूरिमं-येन वंशशलाकामयपञ्जरकादि कूर्चादि वा पूर्यते सांयोगिकं-यत्परस्परतो नालसंघातनेन संघात्यते अलङ्कृतं-
कृतालङ्कारं, विभूषितं-जातविभूषं । ‘सद्विवेह जाव सदाविति’ ‘एगा वरतरुणी’त्यादि शृङ्गारस्यागारमिव शृङ्गारागारं अथवा-
शृङ्गारप्रधान आकारो यस्याश्चारुश्च वेषो यस्याः सा तथा, सङ्गतेषु गतादिषु निपुणा युक्तेषूपचारेषु कुशला च या सा
तथा, तत्र विलासो-नेत्रविकारो, यदाह-“ हावो मुखविकारः स्याद्भावावश्चित्तसमुद्भवः । विलासो नेत्रजो ज्ञेयो, विभ्रमो
भ्रममुद्भवः ॥ १ ॥ ” संलापो-मिथो भाषा उल्लासः-काकुवर्णनं, आह च-“अनुलापो मुहुर्भाषा, प्रलापोऽनर्थकं वचः ।
काक्का वर्णनमुल्लासः, संलापो भाषणं मिथः ॥ १ ॥ ” इति । ‘आमेलग’चि-आपीडः-शेखरः म च स्तनः-प्रस्तावाच्चुचुक-
स्तत्प्रधानौ आमेलको वा-परस्परमीषत्प्रभवद्वौ यमलौ-ममश्रेणिस्थितौ युगलौ-युगलरूपौ द्ववित्यर्थः वर्चितौ-वृत्तौ अभ्युन्नतौ-
उच्चौ पीनी-स्थूलौ रतिदौ-सुखप्रदौ संस्थितौ-विशिष्टमंस्थानवन्तौ पयोधरौ-स्तनौ यस्याः सा तथा, हिमं च रजतं च कुन्द-
खेन्दुश्चेति द्वन्द्वः, एषामिव प्रकाशो यस्य तत्तथा, सकोरेण्टानि-कोरेण्टकपुष्पगुच्छयुक्तानि मादयदामानि-पुष्पमाला यत्र
तत्तथा, वचलमातपत्रं-छत्रं, नानामणिकनकरत्नानां महार्हस्य महार्धस्य तपनीयस्य च सत्काबुज्ज्वलौ विचित्रौ दण्डौ ययोस्ते
तथा, अत्र कनकतपनीययोः को विशेषः?, उच्यते कनकं पीतं तपनीयं रक्तं इति, ‘चिल्लियाओ’चि-दीप्यमाने लीने इत्येके ।

स्रक्षमवरदीर्घवाले शङ्खकुन्ददकरजसां अमृतस्य मथितस्य सतो यः फेनपुंजस्तस्य च सन्निकाशे-सदृशे ये ते तथा, चामरे-
 चन्द्रप्रभवज्वैर्हृयविमलदण्डे, इह चन्द्रप्रभः-चन्द्रकान्तमणिः, तालवृन्तं-व्यजनविशेषः मत्तगजमहामुखस्य आकृत्या-
 आकारेण समानः-सदृशो यः स तथा तं भृङ्गारं, 'एगे' त्यादि, एकैः-सदृशः आभरणलक्ष्णो गृहीतो निर्योगः-परिकरो
 यैस्ते तथा तेषां कौटुम्बिकवरतरुणानां सहस्रमिति । 'तए णं ते कोडुंबियवरतरुणपुरिसा सद्दाविय'ति-शब्दिताः,
 'समान'ति-सन्तः, 'अट्टमंगलय'चि-अष्टावष्टाविति वीप्सायां द्विर्वचनं मङ्गलकानि-माङ्गल्यवस्तूनि, अन्ये त्वाहुः-अष्ट-
 संख्यानि अष्टमङ्गलसंज्ञानि वस्तूनीति 'तप्पहमयाए'चि तेषां विवक्षितानां मध्ये प्रथमता तत्प्रथमता तथा; 'चद्धमाणयं'ति-
 शरावं, पुरुषारूढः पुरुष इत्यन्ये, स्वस्तिकपञ्चक्रमित्यन्ये । 'दप्पण'चि-आदर्शः, इह यावत्करणादिदं
 दृश्यं-तयाणंतरं च णं पुण्णकलसभिगारा दिवा य छत्तपडागा सचामरा दंसणरइयआलोइयदरिसणिआ वाउद्धुयविजयंती य
 ऊसिया गगणतलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्विए संपट्टिया, तयाणंतरं च वैरुलियभिसंतविमलदंडं पलंबकोरेंटमच्छदाभोवसोहिंयं
 चंदमंडलनिभं विमलं आयवत्तं पवरं सीहासणं, च मणिरयणैपायपीढं सपाउयाजोयसमाउत्तं, बहुकिंकरकम्मकगपुरिसपायत्त-
 परिखित्तं, पुरओ अहाणुपुव्विए संपट्टियं; तयाणंतरं च णं बहवे लट्ठिग्गाहा, कुंतग्गाहा, चावग्गाहा, धयग्गाहा, चामरग्गाहा,
 कुमरग्गाहा, पोत्थयग्गाहा, फलयग्गाहा, पीढयग्गाहा, वीणग्गाहा, हडप्फग्गाहा, पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टिया;
 तयाणंतरं च णं बहवे दंडिणो, मुंडिणो, सिहांडिणो, पिंछिणो, हासकहा, डमकरा, चाडुकरा; कीडंता य, वायंता य, गायंता

य, नचंता य, हासंता य, सोहिता य, सार्विता य, रक्षता य, आलोयं च करेमाणा जयजयसहं च पञ्जमाणा पुरओ
अहाणुपुष्टि संपट्टिया; तयाणंतरं च णं जचाणं, तरमल्लिहायणाणं, थासगअहिलाणाणं, चामरगंडपरिमंडियकडीणं, अट्टसयं
वरतुरगाणं, पुरओ अहाणुपुष्टि संपट्टियं; तयाणंतरं च णं ईसिदन्ताणं, ईसिमत्ताणं, ईसिउच्छंगविसालधवलदंताणं, कंचण-
कोसिपविट्टदंताणं, अट्टसयं गयाणं, पुरओ अहाणुपुष्टि संपट्टियं; तयाणंतरं च णं सल्लत्ताणं, सज्झयाणं, सचंटाणं, सपडा-
गाणं, सतोरणवराणं, सनंदिघोसाणं, सखिखिणीजालपरिखित्ताणं, हेममयचित्तिणिसकणकनिज्जुत्तदारुयाणं, कालाय-
समुकयनेभिजंतकम्माणं, सुसिलिद्धवित्तमंडलधुराणं, आइणवरतुरगसंपत्ताणं, कुसलनरत्तेयसारहिमुसंपरिगहियाणं, बैचीसतो-
णपरिमंडियाणं, संककडवहंसकाणं, सचावसरपहरणावरणभरियजुद्धसजाणं, अट्टसयं रहाणं, पुरओ अहाणुपुष्टि संपट्टियं; तया-
णंतरं च णं असिसत्तिकोत्तोरमरुल्ललउडभिडिमालधणुपाणिसजं, पायत्ताणीयं, पुरओ अहाणुपुष्टि संपट्टियं; तए णं से मेहे
कुमारे हारोत्थयमुकयरइयवच्छे, कुंडलुजोइयाणणे, मउडदिच्चिसिरए, अब्भहियरायतेयलच्छीए, दिग्गमाणे सकोरेंटमल्लदोमेणं
छत्तेणं धरिज्जमाणेणं, सेयवरचामराहि उद्धुवमाणीहि, हयगयपवरजोहकलियाए, चाउरंगिणीए सेणाए समणुगम्ममाणमग्गे,
जेणेव गुणसिलए चेइए तेणेव पहारेत्थ गमणाए, तए णं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरओ महं आसा, आसधरा, उभओ पासे
नागा, नागधरा, करिवरा, पिट्टओ रहा, रहसंगेल्ली; तए णं से मेहे कुमारे अब्भभागयभिगारे, पग्गहियतालियंटे, ऊमवियसेयच्छत्ते,
पवीजियवालवियणीए, सविट्ठीए, सबजुईए, सबबलेणं, सबसमुदएणं, सवादरेणं, सबविभूसाए, सबसम्ममेणं, सबगंध-

पुष्पमह्वालंकारेणं, सवतुडियसहस्रविनाएणं, महया इट्टीए, महया जुईए, महया बलेणं, महया समुदएणं, महया वरतुडियज-
मगसमगप्पवाहएणं, संखपणवणडहमेरिस्सिछारिखरमुहिहुकुसुरवधुंगदुंदुमिनिघोसनाइयरवेणं, रायगिहस्स नगरस्स मज्झमज्झेणं
णिग्गच्छइ; तए णं तस्स मेहस्स कुमारस्स रायगिहस्स नगरस्स मज्झमज्झेणं निग्गच्छमाणस्स बहवे अत्थत्थिया, कामत्थिया,
भोगत्थिया, लाभत्थिया, कीब्बिसिया, करोडिया, कारवाहिया, संखिया, चक्किया, लंगलिया, मुहमंगलिया,* पूसमाणवा,
वट्टमाणगा; ताहिं इट्टाहिं, कंताहिं, पियाहिं, मणुआहिं, मणाआहिं, हिययगमणिआहिं वग्गूहिं'ति, अयम-
स्यार्थः तदनन्तरं च छत्रस्योपरि पताका छत्रपताका सचामरा-चामरोपशोभिता तथा, दर्शनरतिदा-दृष्टिसुखदा आलोके-दृष्टि-
विषये क्षेत्रे स्थिताऽन्युच्चतया दृश्यते या* सा आलोकदर्शनीया, ततः कर्मधारयः, अथवा-दर्शने-दृष्टिपथे मेघकुमारस्य रचिता-
धृता या आलोकदर्शनीया च या सा तथा, वातोद्धृता विजयसूचिका च या वैजयन्ती-पताकाविशेषः सा तथा, सा च ऊसिया-
उच्छ्रिताऊर्द्धीकृता पुरतः-अग्रतः यथानुपूर्वी-क्रमेण सम्प्रस्थिता-प्रचलिता, 'भिमसंत'त्ति-दीप्यमानः, मणिरत्नानां सम्बन्धि
पादपीठं यस्य सिंहासनस्य तत्तथा, स्वेन-स्वकीयेन मेघकुमारसम्बन्धना पादुकयुगेन समायुक्तं यत्तथा, बहुभिः किङ्करी-
किङ्करीणैः कर्मकरपुरुषैः पादातेन च-पदातिसमूहेन शस्त्रपाणिना परिक्षिप्तं यत्तथा 'कूय'त्ति-कुतपः, 'हडप्फो'त्ति-आभ
रणकरण्डकं, 'मुंडिणो'-मुण्डिताः, 'छिडिणो'-शिखावन्तः, 'डमरकरा'-परस्परेण कलहविधायकाः, 'चाटुकरा'-
प्रियंवदाः, 'सोहंता य'त्ति-शोभां कुर्वन्तः, 'सावंता य'त्ति-श्रावयन्तः आशीर्वचनानि रक्षन्तः न्यायं आलोकं च कुर्वन्ताः-

* * एतदन्तर्गतः पाठः अप्रतौ नास्ति ।

मेघकुमारं तत्समृद्धिं च पश्यन्तः, जात्यानां-काम्बोजादिदेशोद्भवानां तरोमलिनो-बलाधायिनो वा हायनाः-
संवत्सरा येषां ते तथा तेषां, अन्ये तु 'भायल'ति मन्यन्ते, तत्र भायला-जात्यविशेषा एवेति गमनिकैवेपा, थासका-
दर्पणाकाराः अहिलाणानि च-कविकानि येषां सन्ति ते तथा, मतुलोपाद्, 'चामरगण्डा'-चामरदण्डास्तैः परिमण्डिता कटी-
येषां ते तथा तेषां, ईषादन्तानां-मनाग् ग्राहितशिक्षाणामीपन्मत्तानां, -नातिमत्तानां, ते हि जनमुपद्रवयन्तीति, ईषत्-मना-
मुत्सङ्गः इवोत्सङ्गः-पृष्ठिदेशस्तत्र विशाला-विस्तीर्णा भवत्तदन्ताश्च येषां ते तथा तेषां, कोशो-प्रतिमा, नन्दिघोषः-तूर्यनादः,
अथवा सुनंदा-सत्समृद्धिको घोषो येषां ते तथा तेषां, मकिङ्किणि-मधुद्रघण्टिकं यज्जालं-मुक्ताफलादिमयं तेन परिक्षिप्ता ये
ते तथा तेषां, तथा हेमवतानि-हिमवत्पर्वतोद्भवानि चित्राणि तिनिसस-वृक्षविशेषस्य सम्बन्धीनि कनकनियुक्तानि-हेमख-
चितानि दारूणि-काष्ठानि येषां ते तथा तेषां, कालायसन-लोहविशेषेण सुष्ठु कृतं नमैः-गण्डमालायाः यन्त्राणां च-रथो-
पकरणविशेषाणां कर्म येषां ते तथा तेषां, सुश्लिष्टे वित्तति-वन्नदण्डवत् मण्डले द्रुते धुरौ येषां ते तथा तेषां, आङ्गीर्णा-वेगा-
दिगुणयुक्ताः ये वरतरासने संप्रयुक्ताः-योजिता येषु ते तथा तेषां, कुञ्जलनराणां मध्ये ये छेकाः-दक्षाः सारथयस्तैः
सुसंप्रगृहीता ये ते तथा तेषां, तोणति-शरभस्त्राः सह कण्टकैः-कचचैर्विशेषं वर्तन्ते ये ते तथा तेषां, सचापाः-धनुर्युक्ता ये शराः
ग्रहरणानि च-लङ्गादीनि आवरणानि च-शीर्षकादीनि तैर्धे भृता युद्धसज्जाश्च-युद्धप्रगुणाश्च ये ते तथा तेषां, 'लउड'त्ति-
लकुटाः, अस्यादिकानि पाणौ हस्ते यस्य तत्तथा तच्च तत्सज्जं च-प्रगुणं युद्धस्येति गम्यते, पादातार्ताकं-पदातिकटकं हारा-
वस्तुतं सुकृतरत्तिकं-विहितमुखं वक्षो यस्य स तथा, मुकुटदीप्तशिरस्कः, 'पहारैरथ गमयाए'-त्ति-गमनाय प्रधानास्तितान्-

संप्रधारितवान्, 'मह'चि-महान्तः अधाः, अधधराः ये अधान् धारयन्ति, नागा-हस्तिनः, नागधरा ये हस्तिनो धारयन्ति, कचिद्धरा इति पाठः; तत्राश्वा नागाश्च किंविधाः ? अधधरा अश्वप्रधानाः, एवं नागधराः, तथा रथा रथसंगिणेच्छी-रथमाला कचिद् रहसंगेच्छीति पाठः, तत्ररथसङ्गेच्छी-रथसमूहः । 'तए णं से मेहे कुमारं अन्मागसमिगारे' इत्यादिवर्णकोपसंहारवचनमिति न पुनरुक्तं, 'सविड्डीए'त्यादि, दोहदावसरे व्याख्यातं, शङ्खः-प्रतीतः, पणवो-माण्डानां पटहः, पटहस्तु प्रतीत एव, मेरी-ढकाकारा, झल्लरी-चलयाकारा, खरमुही-काहला, हुडुका-प्रतीता; महाप्रमाणो मर्दलो, मुरजः, स एव लघुमृदङ्गो; दुन्दुभिः-मेर्याकारा सङ्कटमुखी एतेषां निर्घोषो-महाध्वनो नादितं च-घण्टायामिव वादनोत्तरकालभावी स तथा तद्ध्वनिस्तल्लक्षणी यो रवस्तेन, अर्थार्थिनो-द्रव्यार्थिनः, कामार्थिनः-शब्दरूपार्थिनः, भोगार्थिनः-गन्धरसस्पर्शार्थिनः लाभार्थिनः-सामान्येन लाभेप्सवः, किंलिषिकाः-पातकफलवन्तो निःस्वान्धपङ्कवादयः, कारोटिकाः-कापालिकाः, करो-राजदेयं द्रव्यं तद्रहन्ति ये ते कारवाहिकाः, करेण वा बाधिताः-पीडिता ये ते करबाधिताः; शंखवादनशिल्पमेषामिति शाङ्खिकाः शङ्खो वा विद्यते येषां मङ्गल्यचन्दनाधारभूतः ते शाङ्खिकाः, चक्रं प्रहरणमेषामिति चाक्रिकाः-योद्धारः, चक्रं-वाजस्ति येषां ते चाक्रिकाः-कुम्भकारतैलिकादयः, चक्रं वोपदर्श्य याचन्ते ये ते चाक्रिकाः-चक्रधरा इत्यर्थः, लाङ्गलिकाः-हालिकाः, लाङ्गलं वा प्रहरणं येषां गले वा लम्बमानं सुवर्णादिमयं तदेषां ते लाङ्गलिकाः-कार्पहिकविशेषाः, मुखमङ्गलानि-चादुवचनानि ये कुर्वन्ति ते मुखमङ्गलिकाः, पुष्पमाणवा-नशाचार्या, वर्द्धमानकाः-रक्तन्धारोपितपुरुषाः, 'इडाही'त्यादि पूर्ववत्, 'जियविग्घोविय

वसाहि'—त्ति—इहैव सम्बन्धः, अपि च जितविघ्नः त्वं हे देव ! अथवा—देवानां सिद्धेश्च मध्ये वम—आस्व, 'निहणाहि'त्ति-
विनाशय रागद्वेषौ मल्लौ, केन करणभूतेनेत्याह—तपसा—अनशनादिना, किंभूतः सन् १—धृत्या—चित्तस्वास्थ्येन । 'घणियं'ति-
अत्यर्थं पाठान्तरेण बलिका—दृढा बद्धा कक्षा येन स तथा, मल्लं हि प्रतिमल्लो मुख्यादिना करणेन वल्लादिदृढबद्धकक्षः सन्नि-
हन्तीति एवमुक्तमिति, तथा मर्दय अष्टौ कर्मशत्रून् ध्यानेनोत्तमेन—शुक्लेनाप्रमत्तः सन्, तथा 'पावय'त्ति—प्राप्नुहि विततिमिरं—
अपगताज्ञानतिमिरपटलं नास्मादुस्तरमस्तीति अनुत्तरं—केवलज्ञानं, गच्छ च मोक्षं परं पदं ज्ञाश्वतमचलं चेत्येवं चकारस्य सम्ब-
न्धः, किं कृत्वा ?—हत्वा परीषद्वचसू—परीषद्वचसू, णमित्यलंकारे, अथवा—किंभूतस्त्वं ?—हन्ता—विनाशकः परीषद्वचसूनाम् ॥ २८ ॥

तते णं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो मेहं कुमारं पुरओ कट्ठु, जेणामेव समणे भगवं महावीरे,
तेणामेव उवागच्छंति २ त्ता; समणं भगवं महावीरं तिलुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेति २ त्ता, वंदंति नमं-
संति २ त्ता; एवं वदासी—एस णं देवाणुप्पिया !, मेहे कुमारं अमहं एगे पुत्ते इट्ठे, कंते जाव जीवियाउसासए,
हिययणंदिजणए, उंवरपुप्पपिच दुल्लहे सवणयाए, किमंग पुण दरिसणयाए १; से जहा नामए उप्पलेति वा,
पठमेति वा, कुसुदेति वा, पंके जाए जले संवड्ढिए, नोवल्लिप्पइ पंकरएणं, नोवल्लिप्पइ जलरएणं; एवामेव मेहे
कुमारे कामेसु जाए भोगेसु संवुड्ढे नोवल्लिप्पति, कामरएणं नोवल्लिप्पति भोगरएणं; एस णं देवाणुप्पिया !,
संसारभउव्विगे, मीए जम्मणजरमरणं, इच्छइ देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता आगाराओ

२ हिययाणंदज० अ । ३ पुप्फंवि. अ । ४ प्पए अ ।

अणगारियं पव्वतित्तए; अम्हे णं देवाणुप्पियाणं सिस्सभिव्वं दलयामो, पडिच्छंतु णं देवाणुप्पिया !, सिस्सभिव्वं; तते णं से समणे भगवं महावीरे मेहस्स कुमारस्स अम्मापिजएहि एवं वुत्ते समणे एय-मट्ठं समं पडिसुणेति, तते णं से मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ उत्तरपुरच्छिमं दिसिभागं अवक्कमति २ त्ता, सयमेव आभरणमल्लालंकारं ओसुयति; तते णं से मेहकुमारस्स माया हंस-लक्खणेणं पडसाडएणं आभरणमल्लालंकारं पडिच्छति २, हारवारिधारसिंदुवारच्छिन्नसुत्तावल्लिपगासाति अंसुणि विणिम्मयमाणी २, रोयमाणी २, कंदमाणी २, विलवमाणी २; एवं वदासी-जतियव्वं जाया ! घडि-यव्वं जाया ! परक्कमियव्वं जाया !, अस्सि च णं अट्ठे नो पमादेयव्वं, अमंहं पि णं एमेव मग्गे भवउ त्ति कट्ठु, मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो समणं भगवं महावीरं वंदंति नमंसंति २; जामेव दिसि पाउअत्ता तामव दिसि पडिगया ॥ सूत्रम्-२९ ॥

‘एगे पुत्ते’ इति-धारिण्यपेक्षया, श्रेणिकस्य बहुपुत्रत्वात्; जीवितोच्छ्वासको हृदयनंदिजनकः, उत्पलमिति वा-नीलोत्पलं पद्ममिति वा-आदित्यबोध्यं, कुमुदमिति वा-चन्द्रबोध्यम् । ‘जइयव्व’मित्यादि, प्राप्तेषु संयमयोगेषु यत्नः कार्यो हे जात !, -पुत्र !; घटितव्यं-अप्राप्तप्राप्तये घटना कार्या पराक्रमितव्यं च-पराक्रमः कार्यः, पुरुषत्वाभिमानः सिद्धफलः कर्तव्य इति भावः, किमुक्तं भवति !, -एतस्मिन्नर्थे प्रवज्यापालनलक्षणे न प्रमादयितव्यमिति ।

तते णं से मेहे कुमारे सयमेव पंचमुट्ठियं लोयं करेति २, जेणामेव समणे ३, तेणामेव उवागच्छति

२, समणं भगवं महावीरं तिखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करोति २, वंदति नमंसति २; एवं वदासी-आलित्ते णं भंते !, लोए पलित्ते णं भंते ! लोए आलित्तपलित्ते णं भंते !, लोए जराए मरणेण य, से जहाणामए केई गाहावती आगारंसि झियायमाणंसि, जे तत्थ भंडे भवति अप्पभारे मोल्लगुरूए तं गहाय आयाए एगंतं अवक्कमति एस मे णित्थारिए समणे पच्छा पुरा हियाए सुहाए खमाए णिस्सेसाए आणुगामिय-त्ताए भविस्सति एवमेव ममवि एगे आयाभंडे इट्ठे, कंते, पिए, मणुन्ने, मणामे, एस मे नित्थारिए समणे संसारवोच्छेयकरे भविस्सति; तं इच्छामि णं देवाणुप्पियाहिं सयमेव पन्वावियं, सयमेव मुंडावियं, सेहा-वियं, सिक्खावियं, सयमेव आयारगोयरविणयवेणइयचरणकरणजायामायावत्तियं, धम्ममाइक्खियं; तते णं समणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं सयमेव पन्वावेति, सयमेव आयारजाव धम्ममातिक्खइ; -एवं देवाणुप्पिया !, गंतव्वं, चिट्ठितव्वं, णिसीयव्वं, तुयट्ठियव्वं, मुंजियव्वं, भासियव्वं; एवं उट्ठाए उट्ठाए पाणेहिं, भूतेहिं, जीवेहिं, सत्तेहिं, संजमेणं संजमितव्वं, अस्सि च णं अट्ठे णो पमादेयव्वं; तते णं से मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए इमं एयारूवं धम्मियं उवएसं णिसम्म समं पडिवज्जइ, तमाणाए तह गच्छइ, तह चिट्ठइ जाव उट्ठाए उट्ठाए पाणेहिं भूतेहिं जीवेहिं सत्तेहिं संजमइ ॥ सूत्रम्-३० ॥ जं दिवसं च णं मेहे कुमारे मुंडे भवित्ता आगाराओ अणगारियं पन्वइए, तस्स णं दिवसस्स पुन्वावरणह-

१ °ओ पडिणिक्खमेति । २ ता उ° अ ।

कालसमयंसि, समणाणं निगगंधाणं अहारातिणियाए, सेज्जासंधारएसु, मेहकुमारस्स दार-
 मूले सेज्जासंधारए जाए यावि होत्था; तते णं समणा णिगगंधा पुब्बरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए, पुच्छ-
 णाए, परियट्ठणाए, धम्ममाणुजोगच्चिताए य; उच्चारस्स य पासवणस्स य अइगच्छमाणा य निगगच्छमाणा य
 अप्पेगतिया, मेहं कुमारं हत्थेहिं संघट्ठति, एवं पाएहिं सीसे पोटे कायंसि अप्पेगतिया ओलेंडति, अप्पे-
 गइया पोलेडइ, अप्पेगतिया पायरयरंणुगंडियं करेति; एवंमहालियं च णं रयणीं मेह कुमारे णो संचाएति,
 खणमवि अचिंछ निमीलित्तए; तते णं तस्स मेहस्स कुमारस्स अयमेयारूवे अब्भत्थिए जाव समुप्पजित्था
 एवं खलु अहं सेणियस्स रन्नो पुत्ते, धारिणीए देवीए अत्तए मेहे, जाव समणयाए तं जया णं अहं
 अगारमज्झे वसामि, तथा णं मम समणा णिगगंधा आढायंति, परिजाणंति, सक्कारेति; सम्माणेति, अट्ठाइ,
 हेज्जति, पसिणाति, कारणाइं, वाकरणाइं, आतिकूवंति; इट्ठाहिं, कंताहिं, वग्गहिं, आलवेति, संलवेति;
 जप्पभित्तिं च णं अहं मुंडे भविता अगाराओ अणगारियं पव्वइए, तप्पभित्तिं च णं मम समणा नो
 आढायंति, जाव नो संलवंति; अदुत्तरं च णं मम समणा णिगगंधा राओ पुब्बरत्तावरत्तकालसमयंसि
 वायणाए, पुच्छणाए जाव महालियं च णं रत्तिं नो संचाएमि, अचिंछ णिमिलोवेत्तए; तं सेयं खलु मज्झे
 कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते, समणं भगवं महावीरं आपुच्छित्ता पुणरवि आगारमज्झे
 वसित्तए त्ति कट्ठु; एवं संपेहेति २, अट्ठदुहद्ववसट्ठमाणसगए णिरयपडिरूवियं च णं तं रयणिं खवेति २,

कल्लं पाउप्पभायाए सुविमलाए रयणीए जाव तेयसा जलंते जेणेव समणे भगवं० तेणामेव उवागच्छति २,
तिखुत्तो आवाहिणं पदाहिणं करेह २, वंदह नमंसह २; जाव पज्जुवासह ॥ सूत्रम्-३१ ॥

आदीप्त-ईषद्दीप्तः प्रदीप्तः-प्रक्षेपण दीप्त आदीप्तप्रदीप्तोऽत्यन्तप्रदीप्त इति भावः, 'गाहावह'त्ति-गृहपतिः, 'क्षियाय-
माणं'त्ति-क्षयायमाने भाण्डं-पण्यं हिरण्यादि अल्पभारं, पाठान्तरे अल्पं च तत्सारं चेत्यल्पसारं मूल्यगुरुकं; 'आयाए'त्ति-
आत्मना, 'पच्छापुरा य'त्ति-पश्चादागामिनि काले पुरा च पूर्वमिदानीमेव लोके-जीवलोकं, अथवा-पश्चाच्छोके-आगामिजन्मनि
पुरालोके-इहैव जन्मनि; -पाठान्तरे-'पच्छाउरस्स'त्ति, पश्चादग्निभयोच्चरकालं; आतुरस्य-बभ्रुक्षादिभिः पीडितस्येति । 'एणे
भंडे'त्ति-एकं-अद्वितीयं भाण्डमिव भाण्डं, 'सयमेन्ने'त्यादि, -स्वयमेव प्रव्राजितं वेषदानेन आत्मानं इति गम्यते भावे वा
क्तः प्रत्ययः प्रव्राजनमित्यर्थः, मुण्डितं शिरोलोचेन सेधितं-निष्पादितं करणप्रत्युपेक्षणादिग्राहणतः, शिक्षितं सूत्रार्थग्राहणतः,
आचारो-ज्ञानादिविषयमनुष्ठानं कालाध्ययनादि गोचरो-भिक्षाटनं, विनयः-प्रतीतो, वैनयिकं-तत्फलं कर्मक्षयादि, चरणं---
व्रतादि, करणं-पिण्डविशुद्ध्यदि, यात्रा-संयमयात्रा मात्रा-तदर्थमेवाहारमात्रा, ततो इन्द्रः; तत एषामाचारादीनां वृत्तिः-
वर्त्तनं, यस्मिन्नसो आचारगोचरविनयवैनयिकचरणकरणयात्रामात्रावृत्तिकस्तं धर्म्ममाख्यातं-अभिहितं; ततः श्रमणो भगवान्
महावीरः स्वयमेव प्रव्राजयति यावत् धर्म्ममाख्याति, कथमित्याह-एवं गन्तव्यं-युगमात्रभून्यस्तदृष्टित्यर्थः, 'एवं चिट्ठि-
यच्च'त्ति-शुद्धभूमौ ऊर्द्धस्थानेन स्थातव्यं, एवं निषीदितव्यं-उपवेष्टव्यं संदंशकभूमिप्रमार्जनादिन्यायेनेत्यर्थः, एवं त्वग्वर्त्ति-
तव्यं-शयनीयं, -सामायिकाद्युच्चारणापूर्वकं शरीरप्रमार्जनां विधाय संस्तारकोत्तरपट्टयोर्बाहुपद्धानेन वामपाश्वर इत्यादिना

न्यायेनेत्यर्थः; भोक्तव्यं-वेदनादिकारणतो अङ्गारादिदोषरहितमित्यर्थः, भाषितव्यं-हितमितमधुरादिविशेषणतः, एवमुत्था-
 योत्थाय-प्रमादनिद्राव्यपोहेन विबुध्य २ प्राणादिषु विषयेषु संयमो-रक्षा तेन संयतव्यम्-संयतितव्यमिति, तत्र-“ प्राणा
 द्वित्रिचतुः प्रोक्ताः, भूतास्तु तरवः स्मृताः । जीवाः पञ्चेन्द्रिया ज्ञेयाः, शेषाः सत्त्वा उदीरिताः ॥ १ ॥ ” किं
 बहुना ?-अस्मिन् प्राणादिसंयमे न प्रमादयितव्यमुद्यम एव कार्य इत्यर्थः । प्रत्यपराह्णकालसमयो-विकालः, ‘अहाराह-
 णियाए’ति-यथारन्नाधिकतया यथाज्येष्ठमित्यर्थः, श्रुत्या-ज्ञानं, तदर्थं संस्तारकभूमयः; अथवा-श्रुत्यायां-वसतौ संस्ता-
 रकाः; वाचनायै-वाचनार्थं धर्मार्थमनुयोगस्य-व्याख्यानस्य चिन्ता धर्मानुयोगस्य वा-धर्मव्याख्यानस्य चिन्ता धर्मानु-
 योगचिन्ता तस्यै अतिगच्छन्तः प्रविशन्तो निर्गच्छन्तश्चालयादिति गम्यते, ‘ओलंडिति’ति-उल्लङ्घयति, ‘पोलंडेन्ति’चि-
 प्रकर्षेण द्वित्रिवैल्लवयंतीत्यर्थः, पादरजोलक्षणेन रेणुना पादरयाद्वा-तद्रेगात् रेणुना गुण्डितो यः स तथा तं कुर्वन्ति ।
 ‘एवं महालियं च णं रयणि’न्ति-इतिमहतीं च रजनीं यावदिति शेषः, मेघकुमारो ‘नो संचाएति’ति-न शक्नोति
 क्षणमप्यक्षि निमीलयितुं निद्राकरणायेति, आध्यात्मिकः-आत्मविषयश्चिन्तितः-स्मरणरूपः, प्रार्थितः-अभिलाषात्मकः
 मनोगतः-मनस्येव वर्तते यो न बहिः स तथा, सङ्कल्पो-विकल्पः, समुत्पन्नाः आगारमध्ये-नेहमध्ये वसामि-अधितिष्ठामि;
 पाठान्तरतो अगारमध्ये आवसामि, ‘आढंति’-आद्रियन्ते, ‘परिजानन्ति’-यदुतायमेवंविध इति, ‘सङ्कारयंति सत्कार-
 यन्ति च वद्वादिभिरभ्यर्चयन्तीत्यर्थः, ‘सन्मानयन्ति’-उचितप्रतिपत्तिकरणेन, अर्थान्-जीवादीन्, हेतून्-तद्गमकानन्वय-
 व्यतिरेकलक्षणान्, प्रश्नान्-पर्यनुयोगान्, कारणानि-उपपत्तिमात्राणि, व्याकरणानि-परेण प्रश्ने कृते उत्तराणीत्यर्थः,

आख्यसिद्धि-ईषं संलपन्ति-दुदुहदुः; 'अदुत्तरं च न'ति-अथवा परं 'एवं संपेहेह'ति-संप्रेक्षते-पर्यालोचयति, 'अदु-
दुहदुहसदृशमाणासमाए'ति-आर्चन-ध्यानविशेषेण दुःखार्च-दुःखपीडितं वशात्-विकल्पवशमुपगतं यन्मानसं, तदतः-
प्राप्तो यः स तथा, निरयप्रतिरूपिकां च-नरकमुदशीं दुःखसाधर्म्यात् तां रजनीं क्षपयति-गमयति ।

तत्ते न मेहति समणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं, एवं वदासी-से नूनं तुमं मेहा !, राओ पुन्वर-
सावरसालसमयंसि समणेहि निगंगेहि वायणाए पुच्छणाए जाव महालिं च नं राइं नो संचाएमि,
मुंत्तमवि अर्चिछ निमिलावेत्तए; तत्ते नं तुभं मेहा !, इमे एवाख्वे अब्भत्तिथए० ममुपज्जित्था-जया
नं अहं अणारमज्जे वसामि, तया नं मम समणा निगंगंथा आढायंति जाव परिघाणंति; जप्पभिंतिं च
नं मुंहे भविता आगाराओ अणगारियं पन्वयामि, तप्पभिंतिं च नं मम समणा नो आढायंति जाव
नो परिघाणंति, अदुत्तरं च नं समणा निगंगंथा राओ अप्पेगतिया वायणाए जाव पाययरेणुगुंडियं
करंति; तं सेयं खलु मम कल्लं पाउप्पभायाए समणं भगवं महावीरं आपुच्छित्ता पुणरवि आणारमज्जे
आवसित्तए त्ति कहु एवं संपेहेसि २, अदुदुहदुहसदृशमाणसे जाव रयणीं खवेसि २, जेणामेव अहं
तेणामेव हब्बमाणए !, से नूनं मेहा !, एस अत्थे समहे !, हुंता अत्थे समहे, एवं खलु मेहा !,
तुमं इओ तवे अईए भवगगहणे वेयडुगिरिपायमूले वणयरेहिं निव्वत्तियणामधेजे, सेते संखवल-
उज्जलविमलनिम्मलवह्निघणगेखीरफेणरयणियरप्पयासे, सत्तुसंसेहे, नवायए, दसपरिणाहे, सत्तंगपत्तिट्ठिए,

सोमे, समिए, सुखे; पुरतो उदगे समूसियसिरे सुहासणे, पिठओ वराहे अतियाकुच्छी, अच्छिहकुच्छी,
 अलंबकुच्छी, पलंबलंबोदराहरकरे, धणुपट्टागिइविमिट्टपुठे, अल्लीणपमाणजुत्तवदियापीवरगत्ताबरे, अल्लीण-
 पमाणजुत्तपुच्छे, पडिपुन्नसुचारुकुम्मचलणे, पंडुरसुविसुद्धनिद्धगिरुवहयविसतिणहे, छइते, सुमेरुप्पमे
 नामं हत्थिराया होता; तत्थ णं तुमं मेहा !, बहूहिं हत्थीहि य, हत्थीणियाहि य, लोदएहि
 य, लोदियाहि य, कलमेहि य, कलमियाहि य सद्धिं संपरिवुडे; हत्थिसहस्सणायए देसए पागट्ठी
 पट्टवए जूहवई वंदपरियदए, अन्नैसिं च बहूणं एकल्लणं हत्थिकलभाणं आहेवच्चं जाव विहरसि;
 तते णं तुमं मेहा !, णिच्चप्पमत्ते सइं पललिए, कंदप्परई, मोहणसीले, अवितणहे, कामभोगतिसिए,
 बहूहिं हत्थीहि य; जाव संपरिवुडे, वेयडुगिरिपायमूले गिरीसु य, दरीसु य, कुहरेसु य, कंदरासु य,
 उज्झरेसु य, निज्झरेसु य, वियरएसु य, गदासु य, पल्लवेसु य, चिल्लेसु य, कडयेसु य, कडयपल्लेसु
 य, तडीसु य, बियडीसु य, टंकेसु य, कूडेसु य, सिहरेसु य, पम्भारेसु य, मंचेसु य, मालेसु य, काण-
 नेसु य, वणेसु य, वणसंडेसु य, वणराईसु य, नदीसु य, नदीकच्छेसु य, जूहेसु य, संगमेसु य, वावीसु
 य, पोक्खरिणीसु य, दीहियासु य, गुंजालियासु य, सोरेसु य, सरंपंतियासु य, सरसरंपंतियासु य,
 वणयरएहिं दिन्नवियारे बहूहिं हत्थीहि य जाव सद्धिं संपरिवुडे, बहुविहतरूपल्लवपउरपाणियतणे निब्भए,
 निरुब्बिगगे, सुहंसुहेणं विहरसि । तते णं तुमं मेहा !, अन्नया कयाई पाउसवरिसारत्तसरयहेमंतवसंतेसु

कमेण पंचसु उज्जसु समतिक्रान्तेषु गिम्हकालसमयंसि, जेट्टामूलमासे; पायवधंससमुद्दिणं, सुक्कतणपत्तकय-
वरमारुतसंजोगदीविणं, महाभयंकरेणं, हुयवहेणं; वणदवजालासंपलित्तसु वणंतेसु धूमाउलासु दिसासु
महावायवेगेणं संघट्टिणसु, छिन्नजालेसु, आवयमाणेसु, पोल्हरुक्खेसु अंतो २ क्षियायमाणेसु, मयकुहित-
विणिचिट्ठकिमियकइमनदीवियरगजिणपणीयंतेसु वणंतेसु, भिगारकदीणकंदियरवेसु, खरफरुसअणिट्ठरिट्ठ-
वाहितविहुमगेसु दुमंसेसु, तणहावससुक्कपक्खपयडियजिम्भतालुयअसंपुडिततुंडपक्खिसंघेसु, ससंतेसु
गिम्हउम्हउणहवायखरफरुसचंडमारुयसुक्कतणपत्तकयवरवाउलिभमंतदित्तसंभंतसावयाउलमिगतणहाबद्ध-
चिणहपट्टेसु गिरिवरेसु, संवट्टिणसु, तत्थमियपसवसिरीसिवेसु अवदालियवयणविवरणिछालियगज्जीहे
महंततुंबइव पुन्नकत्ते संकुचियथोरपीवरकरे ऊसियलंगूले पीणाइयविरसरडियसंदेणं फोडयंतेव अंबरतलं
पायददरएणं कंपयंतेव मेइणितलं विणिम्मयमाणे य सीयारं सन्वतो समंता वल्लिवियाणां छिंदमाणे
रुक्खसहस्सार्तिं तत्थ सुबहूणि णोल्लायंते विणट्ठरेट्ठेव णरवरिंदे वायाइट्ठेव पोए मंडलवाएव्व परिभमंते
अभिकखणं २, लिंडणियरं पमुंचमाणे २, बहूहिं हत्थीहि य जाव सद्धिं दिंसोदिंसि विप्पलाइत्था; तत्थ णं
तुमं मेहा !, जुन्ने जराज्जरियदेहे आउरे झंझिए, पिवासिए, दुब्बले, किलेंते, नहुसुइए, मूढदिसाए, सयातो
जुहातो चित्पहूणे, वणदवजालापारद्धे उणहेण तणहाए य, छुहाए य, परंभाहए समाणे भीए, तत्थे तसिए,

उविगो, संजातभए, सन्वतो सभंता आधावमाणे, परिधावमाणे, एगं च णं महं सरं अण्णोदयं पंकबहुलं
 अतित्थेणं पाणिपपाए उइन्नो; तत्थ णं तुमं मेहा !, तीरमतिगते पाणियं असंपत्ते, अंतरा चैव सेयंसि
 विसन्ने; तत्थ ण तुम मेहा !, पाणियं पाइस्सामि त्तिकट्टु हत्थं पसारिसि, सेवि य ते हत्थे उदगं न पावति;
 तते णं तुमं मेहा !, पुणरवि कायं पच्चुद्धरिस्सामी त्तिकट्टु बलियतरायं पंकंसि खुत्ते । तते णं तुमं मेहा !,
 अन्नया कदाइ एगे चिरनिज्जेहे गयवरजुवाणए सगाओ जूहाओ करचरणदंतमुसलप्पहारेहिं विप्परद्धे
 समाणे, तं चैव महइहं पाणीयं पादेउं समोयेरति; तते णं से कलभए तुमं पासति २, तं पुव्ववेरं संसरति २,
 आसुरुत्ते रुहे, कुविए, चंडिक्किए, मिसिभिसेमाणे; जेणेव तुमं तेणेव उवागच्छति २, तुमं तिकखेहिं दंतमु-
 सलेहिं तिकखुत्तो पिट्ठतो उच्छुभति, उच्छुभित्ता; पुव्ववेरं निज्जाएति २; हट्ठुट्ठे पाणियं पियति २, जामेव
 दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए; तते णं तव मेहा !, सरीरगंसि वेयणा पाउब्भवित्था, उज्जला
 विउला तिउला कक्खवा जाव दुरहियासा पित्तज्जरपरिगयसरीरे दाहवक्कतीए यावि चिहरित्था । तते
 णं तुमं मेहा !, तं उज्जलं जाव दुरहियासं सत्तराइदियं वेयणं वेदेसि, सवीसं वाससतं परमाउं पालइत्ता,
 अट्ठवसट्ठुहेहे कालमासे कालं किंवा, इहेव जंबुदीवे भारहे वासे, दाहिणहुभरहे, गंगाए महाणदीए, दाहिणे
 कूले, विंझगिरिपायमूले, एगेणं मत्तवरगंधहत्थिणा एगाए गयवरकरेणूए कुञ्चिंसि गयकलभए जणिते;

तते णं सा गयकलभिया णवणहं मासाणं वसंतमासंभि तुमं पयाया, तते णं तुमं मेहा !, गम्भवासाओ विष्पसुके समाने गयकलभए यावि होत्था, रत्तुपलरत्तसूमालए जासुमणारत्तपरिजत्तयलक्खारससरस-
कुंकुमसंस्सग्भरागवन्ने इट्ठे णिगस्स जूहवइणो गणियायारकणेरुकोत्थहत्थी अणेगहत्थिसयसंपरिवुडे रम्मसु
गिरिकाणणेषु सुहंसुहेणं चिहरसि । तते णं तुमं मेहा !, उम्मुक्खवालभावे, जोव्वणगमणुपत्ते, जूहवइणा
कालधम्मणा संजुत्तेणं तं जूहं सयमेव पडिवज्जसि; तते णं तुमं मेहा !, -वणयेरेहिं निव्वत्तियनामधेज्जे
जाव चउदंते मेरुप्पमे, हत्थिरयणे होत्था; तत्थ णं तुमं मेहा !, सत्तेगपइट्ठिए तहेव जाव पडिरूवे, तत्थ
णं तुमं मेहा !, सत्तसइयस्स जूहस्स ओहेवच्चं जाव अभिरमेत्था; तते णं तुमं अन्नया कयाइ गिम्हकाल-
समयंसि जेढ्ढामूले वणदवजालापलित्तसु वणंतेसु सुध्माउलासु विसासु जाव मंडलवाएव्व तते णं परि-
अमंते, भीते, तत्थे जाव संजायभए बहूहिं हत्थीहि य जाव कलभियाहि य सद्धिं संपरिवुडे, सव्वतो
समंता विसोदिस्सि विष्पलाहत्था; तते णं तव मेहा !, तं वणदवं पासित्ता अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव
ससुग्गपज्जित्था-“ कहिणं मत्ते मए अयमेयारूवे अगिगसंभवे अणुभूयपुंवे !, ” तवं मेहा !, लेस्साहिं
विसुज्जमाणीहिं, अज्झवसाणेणं सोहणेणं, सुभेणं परिणामेणं, तयावरणिज्जाणं कम्ममाणं भवओवसमेणं,
ईहापूहमगणगवेसणं करेमाणस्स सन्निपुंवे जातिसरणे समुपज्जित्था; तते णं तुमं मेहा !, एयमट्ठं सम्मं

अभिसमेसि; एवं खलु मया अतीए दोबे भवग्गहणे इहेव जंबुदीवे २, भारहे वासे वियड्डुगिरिपाय-
 मूले जाव तत्थ णं महया अयमेयारूवे अग्गिसंभवे समणुभूए; तते णं तुमं मेहा !, तस्सेव दिवसस्स
 पुब्बावरणहकालसमयंसि नियएणं जूहेणं सद्धिं समन्नागए यावि होत्था; तते णं तुमं मेहा !, सत्तुस्सेहे
 जाव सन्निजाइस्सरणे चउइत्ते मेरुप्पभे नाम हत्थी होत्था, तते णं तुज्झं मेहा अयमेयारूवे अज्झत्थिए
 जाव समुप्पज्जित्था-“ तं सेयं खलु मम इयाणिं गंगाए महानदीए दाहिणिळ्ळंसि कूलंसि विंझगिरिपाय-
 मूले दवग्गिसंताणकारणट्ठा सएणं जूहेणं महालयं मंडलं घाहत्तए, त्ति कट्टु, एवं संपेहेसि २; सुहंसुहेणं
 विहरसि; तते णं तुमं मेहा !, अन्नया कदाहं पढमपाउसंसि महाबुट्टिकायंसि सन्निवइयंसि गंगाए
 महानदीए अदूरसामंते बहूहिं हत्थीहिं जाव कलभियाहि य सत्तहि य हत्थिसएहिं संपरिवुडे एगं महं
 जोयणपरिमंडलं महतिमहालयं मंडलं घाएसि, जं तत्थ नणं वा, पत्तं वा, कट्टं वा, कंटए वा, लया वा,
 वल्ली वा, खाणुं वा, रुक्खे वा, खुवे वा; तं सन्नवं त्तिखुत्तो आहुणिय एगंते एडेसि २, पाएण उट्टवेसि,
 हत्थेणं गेणहसि[२त्ता] तते णं तुमं मेहा !, तस्सेव मंडलस्स अदूरसामंते गंगाए महानदीए दाहिणिळे
 कूले विंझगिरिपायमूले, गिरीसु य जाव विहरसि; तते णं मेहा !, अन्नया कदाइ मज्झिमए वरिसारत्तंसि
 महाविट्टिकायंसि सन्निवइयंसि जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि २, दोच्चपि तच्चपि मंडलं घाएसि २,
 एवं चरिमे वासारत्तंसि महाबुट्टिकायंसि सन्निवइयमाणंसि जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि २, तच्च-

पि मंडलघायं करेसि, जं तत्थ तणं वा जाव सुहंसुहेणं विहरसि; अह मेहा !, तुमं गहंदभावंमि वट्टमाणो,
कमेणं नलिगिणवणविचहणारे हेमंते, कुंदलोद्धतुसारपउरंमि अतिक्कंते, अहिणवे गिम्हसमयंसि पत्ते,
वियट्टमाणेसु वणेसु वणकरेणुविविहदिणकयपंसुघाओ तुमं उउयकुसुमकयचामरकन्नपूरपरिमंडिया-
भिरामो मयवसविगंसंतकडतडकिलिन्नगंधमदवारिणा सुरभिजगियगंधो करेणुपरिवारिओ उउसमत्तज-
गितसोभो काले दिणयरकरपयंछे परिसोसियतरुवरसिहरभीमतरदंसणिज्जे भिगाररवंतभेरवरवे णाणा
विहपत्तकट्टतणकयवरुद्धतपहमारुयाइद्धनहयलदुमगणे वाउलियादारुणतरे तणहावसदोसदूसियभमंत-
विविहसावयसमाउले भीमदरिसणिज्जे वट्टंते दारुणंमि गिम्हे; मारुनवसपसरपसरियवियंभिएणं, अब्भ-
हियभीमभेरवरवप्पगारेणं; महुधारापडियसित्तउद्धायमाणधगधगंतसहुद्धुएणं, दित्तरसज्जुल्लिगेणं,
धूममालाउल्लेणं, सावयसयंतकरणेणं, अब्भहियवणदवेणं; जालालोवियनिरुद्धधूमंधकारभीयो आयवालो-
यमहंततुंबइयपुन्नकन्नो आकुंचियथोरपीवरकरो भयवसभयंतदित्तनयणो वेगेण महामहोव्व पवणोस्त्रियम-
हल्लरुवो जेणेव कओ ते पुरा दवगिभयभीयहियएणं अवगयतणप्पएसरुक्खो रुक्खोदेसो दवगिगंसंता-
णकारणट्ठाए जेणेव मंडले तेणेव पहरेतथ गमणाए, एक्को ताव एस गमो ! तते णं तुमं मेहा !, अन्नया
ज्जाइं कमेणं पंचसु ऊउसु समतिकंतेसु, गिम्हकालसमयंसि जेट्टामूले मासे, पायवसंधंसससुट्टिएणं जाव
संवट्टिएसु, मियपसुपक्खिसिरीसिबे दिसो दिसिं विप्पलायमाणेसु, तेहिं बह्हिं हत्थीहि य सद्धिं; जेणेव

मंडले तेणेव पहारेतथ गमणाए; तत्थ णं अण्णे बह्वे सीहा य, वग्घा य, विग्घा, दीविघा, अच्छा य, तरच्छा य, पारासरा य, सरभा य, सियाला, विराला, सुणहा, कोला, ससा, कोकंतिया, चित्ता, चिच्छला, पुब्ब-
 पविट्ठा अग्गिभयविहुया एग्घाओ बिलधम्मणे चिट्ठति; तए णं तुमं मेहा !, जेणेव से मंडले तेणेव उचा-
 गच्छसि २ त्ता, तेहिं बह्वेहिं सीहेहिं जाव चिल्लएहि य एग्घाओ बिलधम्मणे चिट्ठसि; तते णं तुमं मेहा !,
 पाएणं गत्तं कंडुइस्सामीति कट्ठु, पाए उक्खित्ते, तंसि च ण अंतरंसि अब्बेहिं बलवन्तेहिं सत्तेहिं पणोलिज्ज-
 मणे २, ससए अणुपविट्ठे । तते णं तुमं मेहा !, गायं कंडुइत्ता पुणरवि पायं पडिनिक्खमिस्सामि च्चिकट्ठु
 तं ससयं अणुपविट्ठं पाससि २; पाणाणुकंपयाए, भूयाणुकंपयाए, जीवाणुकंपयाए, सत्ताणुकंपयाए, सो पाए
 अंतरा च्चैव संघारिए, नो च्चैव णं णिक्खित्ते; तते णं तुमं मेहा !, ताए पाणाणुकंपयाए जाव सत्ताणुकंपयाए,
 संसारे परिक्कीकते, माणुस्साउए निबद्धे; तते णं से वणदवे अट्ठातिज्जातिं रातिदियाइं तं वणं झामेइं
 २, निट्ठिए, उवरए उवसंतं विज्झाए यावि होत्था; तते णं ते बह्वे सीहा य जाव चिच्छला य, तं वणदवं
 निट्ठियं जाव विज्झायं पासति २ त्ता, अग्गिभयविप्पसुक्का तण्हाए य, छुहाए य, परब्भाहया समाणा
 मंडलातो पडिनिक्खमंति २, सव्वतो समंता विप्पसरित्था, [तए णं ते बह्वे हत्थि जाव छुहाए य परब्भा-
 हया समाणा तओ मंडलाओ पडिनिक्खमंति २ दिसो दिसिं विप्पसरित्था;] तए णं तुमं मेहा !, जुत्ते
 जराज्जरियदेहे, सिट्ठिलवलितयापिणिद्धगत्ते, दुब्बले, किलंते, जुजिए, पिवासिते, अत्थामे, अबले, अपरक्कमे,

अचंकमणो वा ठाणुखंडे वेगेण विप्पसरिस्समि त्ति कट्ठु पाए पसारेमाणे, विज्जुहते विव रयतगिरि-
पन्भारे धरणितलंसि सव्वंगेहि य सन्निवइए; तते णं तव मेहा, सरीरगंसि वेयणा पाउन्भूता, उज्जला
जाव वाह्वक्कतिए यावि विहरसि; तते णं तुमं मेहा !, तं उज्जलं जाव दुरहिंयासं तिमि राइंदियाइं वेयणं
वेएमाणे विहरित्ता एगं वासंसंतं परमाउं पालहत्ता, इहेव जंबुदीवे २, भारहे चासे रायगिहे नयरे;
सेणितस्स रत्तो धारिणीए देवीए कुच्छिस्सि कुमारत्ताए पचायाए ॥ सूत्रम्-३२ ॥

‘मेहाइ’चि-हे मेघ इति, एवममिलाप्य महावीरस्तमवादीत् । ‘से णुण’मित्यादि, अथ नूनं-निश्चितं मेघ !, अस्ति
एषोऽर्थः १, ‘हंतं’ ति-क्रोमलामन्त्रणे, अस्त्येषोऽर्थं इति मेघेनोत्तरमदायि, ननचरकैः-श्वरादिभिः, ‘संखे’त्यादि,
विशेषणं प्रागिव सत्तुस्येहे-सप्तहस्तोच्छ्रितः, नवायतो-नवहस्तायतः, एवं दशहस्तप्रमाणः मध्यभागे सम्राज्ञानि-पादकर-
पुच्छलिङ्गलक्षणानि प्रतिष्ठितानि भूमौ यस्य स तथा समः-अविषममात्रः, सुसंस्थितो-विशिष्टसंस्थानः; पाठान्तरेण
सौम्यसम्मितः । तत्र सौम्यः-अरौद्राकारो नीरोगो वा; सम्मितः-प्रमाणोपेतज्ञः । पुरतः-अग्रतः उदग्रः-उच्चः समुच्छ्रित-
शिरः शुभानि सुखानि वा आसनानि-स्कन्धादीनि यस्य स तथा, पृष्ठतः-पश्चाद्भागे वराह इव-शूकर इव वराहः अवनत-
त्वात्, अजिक्काया इवोन्नतत्वात् कुक्षी यस्य स तथा, अच्छिद्रकुक्षी मांसलत्वात् अलम्बकुक्षिरपलक्षणवियोगात् पलम्बलंबो-
यसाइरकरेचि-प्रलम्बं च लम्बो च क्रमेणोदरं च-जठरमधरकरो च-ओष्ठहस्तौ यस्य स तथा; पाठान्तरे [प्र] लम्बौ लम्बो-

दरस्येव-गणपतेरिव अधरक्रौ यस्य स तथा धनुःपृष्ठाकृति-आरोपितज्यधनुराकारं विशिष्टं-प्रधानं पृष्ठं यस्य स तथा, आलीनानि-सुस्निग्धानि प्रमाणयुक्तानि, वर्तितानि-वृत्तानि, पीवरानि-उपचितानि, गात्राणि-अङ्गानि, अश्रानि, अश्रानि-वर्णितगात्रे-भ्योज्यानि अपरमागगतानि वा यस्य स तथा, अथवा आलीनादिविशेषणं गात्रं-उरः अपरश्च-पश्चाद्भासो यस्य स तथा, वाचनान्तरे विशेषणद्वयमिदं-अभ्युद्गता-उन्नता मुकुलमल्लिकेव-कोरकावस्थविचकिलकुसुमवद्वलाश्च दन्ता यस्य सोऽभ्युद्गतमुकुलमल्लिकावलदन्तः, आनामितं यच्चापं-धनुस्तस्येव ललितं-विलासो यस्याः सा, तथा च संवेच्छिता च-संवेच्छन्ती सङ्कोचिता वा अग्रमुण्डा-मुण्डाग्रं यस्य स आनामितचापललितसंवेच्छिताग्रमुण्डः, आलीनप्रमाणयुक्तपुच्छः, प्रतिपूर्णाः सुचारवः कूर्मवच्चरणा यस्य स तथा, पाण्डुराः-शुक्लाः, सुविशुद्धाः-निर्मलाः, स्निग्धाः-कान्ता निरुपहताः-स्फोटादिदोषरहिता विशतिर्नस्वा यस्य स तथा, तत्र त्वं हे मेघ !, बहुभिर्हस्त्यादिभिः साद्धै संपरिवृतः आधिपत्यं कुर्वन् विहरसीति सम्बन्धः । तत्र हस्तिनः-परिपूर्णप्रमाणाः लोट्टकाः-कुमारकावस्थाः, कलभाः-बालकावस्थाः, हस्तिमहस्रस्य नायकः-प्रधानः, न्यायक्रौ वा-देशक्रौ हितमागद्वैः प्राकर्षी-प्राकर्षको अग्रगामी, प्रस्थापक्रौ-विविधकार्येषु प्रवर्तको, यूथपतिः-तत्स्वामी, इन्द्रपरिवर्द्धकः-तद्वृद्धिकारकः, 'सहं पललि'ति-सदा प्रललितः-प्रक्रीडितः, कन्दर्परतिः-कैलिप्रियः, मोहनशीलो-निधुवनप्रियः, अविचस्रो-मोहने एवानुपरतवाञ्छः, तथा सामान्येन काममोगेऽनृषितः गिरिषु च-पर्वतेषु, दरीषु च-कन्दर-विशेषेषु, कुहरेषु च-पर्वतान्तरालेषु, कन्दरासु च-गुहासु, उज्ज्वरेषु च-उदकस्य प्रपातेषु, निर्झरेषु च-स्यन्दनेषु, विदरेषु च-

धुद्रनद्याकारेषु, नदीपुलिनस्यन्दजलगतिरूपेषु वा गर्तासु च-प्रतीतासु, पल्वलेषु-च प्रह्लादनशीलेषु, चिह्निलेषु च-चिह्निल-
ह्रस्मिन्नेषु, कटकेषु च-पर्वततटेषु, कटकपल्वलेषु-पर्वततटव्यस्थितजलाशयविशेषेषु, तटीषु च-नद्यादीनां तटेषु, पितृटीषु
च-तास्वेव विरूपासु; अथवा-वियडिशब्देन लोके अटवी उच्यते, टङ्क्रेषु च-एकदिशि छिन्नेषु पर्वतेषु, कुटङ्केषु च अधो-
विस्तीर्णेषुपरि संकीर्णेषु वृत्तपर्वतेषु, हस्त्यादिवन्धनस्थानेषु वा; शिखरेषु च-पर्वतोपरिवर्तितकूटेषु, प्रागमारेषु च-ईषदवनतयवत-
भागेषु, मञ्जेषु च-स्तम्भन्यस्तफलकमयेषु नद्यादिलङ्घनार्थेषु, मालेषु च-ध्यापदादिरक्षार्थेषु तद्विशेषेभ्येव मञ्जमालकाकारेषु, पर्वत
देशेष्वित्यन्ये; काननेषु च-क्षीपक्षस्य पुरुषपक्षस्य चैकतरस्य भोग्येषु वनविशेषेषु, अथवा-यत्परतः पर्वतोऽटवी वा भवति
तानि काननानि जीर्णवृक्षाणि वा तेषु वनेषु च-एकजातीयवृक्षेषु, वनखण्डेषु च-अनेकजातीयवृक्षेषु वनराजीषु च-एकानेक-
जातीयवृक्षाणां पङ्क्तिषु, नदीषु च-प्रतीतासु, नदीकक्षेषु च-तद्ग्रहनेषु, यूथेषु च वानरादियूथाश्रयेषु, सङ्गमेषु च-नदीमीलकेषु,
वापीषु च-चतुरसासु, पुष्करिणीषु च-चतुर्लासु, पुष्करवतीषु वा; दीर्घिकासु च-क्रजुमारिणीषु, गुंजालिकासु च-वक्रसारि-
णीषु, सरसु च-जलाशयविशेषेषु, सरःपङ्क्तििकासु च-सर्सां पद्धतिषु, सरःसरःपङ्क्तििकासु च-यासु सरःपङ्क्तिषु एकस्मात्सरसोऽ-
न्यस्मिन्नन्यस्मादन्यत्रैवं सञ्चारकपाटकेनोदकं संचरति तासु बहुविधास्तरुप्लवाः प्रचुराणि पानीयदृणानि च यस्य भोग्यतया स
तथा, निर्मयः शूरत्वात्, निरुद्भिन्नः सदैव अनुकूलविषयप्राप्तेः सुखं सुखेन-अक्रुच्छेन । 'पाउसे'त्यादि, प्रावृद्ध-आषाढश्रावणौ,
वर्षाश्रो-भाद्रपदाश्वयुजौ, शरत्-कार्तिकमार्गशीर्षौ, हेमन्तः-पौषमाघौ, वसन्तः-फाल्गुनचैत्रौ, एतेषु पञ्चसु ऋतुषु समति-
क्रान्तेषु; 'ज्येष्ठाश्लमासे'चि-ज्येष्ठमासे पादप्रवर्षणसमुत्थितेन शुष्कतृणपत्रलक्षणं कचवरं मारुतश्च तयोः संयोगेन दीप्तो

यः स तथा तेन, 'महाभयंकरेण'—अतिभयकारिणा, 'हुतवहेन'—अग्निना यो जनित इति हृदयस्थं, 'वनदवो'—वनान्निः-
तस्य ज्वालाभिः संप्रदीप्ता ये ते तथा, तेषु वनान्तेषु सत्सु; अथवा—'पायवधंसमष्टिण'—मित्यादिषु णंकाराणां वाक्यालङ्का-
रार्थत्वात्सम्यक्प्रवचनान्तता व्याख्येया, तथा—धूमाकुलासु दिक्षु, तथा महाबायुगेन संघटितेषु छिन्नज्वालेषु—नुटितज्वाला-
समूहेषु आपतत्सु—सर्वतः संपतत्सु, तथा—'पोल्लुरुक्ख्वेसु'—चि—शुषिरवृक्षेषु अन्तरन्तः—मध्ये मध्ये धमायमानेषु—दह्यमानेषु,
तथा—मृतैर्मृगादिभिः कुथिताः—कोथमुपनीता, विनष्टाः—विगतस्वभावाः, 'किमिणकहम'—चि—कृमिवत्कर्दमाः नदीनां विवर-
काणां च क्षीणपानीयाः अन्तः—पर्यन्ता येषु, क्वचित्—'किमवत्ति' पाठः, तत्र मृतैः कुथिताः विनष्टकृमिकाः कर्दमाः नदीवि-
दरकलक्षणाः क्षीणा जलक्षयात्पानीयान्ता—जलाशया येषु ते तथा, तेषु वनान्तेषु—वनविभागेषु सत्सु; तथा—भृङ्गारकाणां—
पक्षिविशेषाणां दीनः क्रन्दितरवो येषु ते तथा तेषु वनान्तेष्विवति वर्तते, तथा खरपरुषं—अतिकर्कशमनिष्टं रिष्टानां—काकानां व्या-
हृतं—अब्धितं येषु ते तथा, विदुमाणीव—प्रवालानीव लोहितानि अग्नियोगात्पल्लवयोगाद्वा अग्राणि येषां ते विदुमाग्रास्ततः
पदद्वयस्य २ कर्मधारयः, ततस्तेषु दुमाग्रेषु वृक्षोत्तमेषु सत्सु; वाचनान्तरे—खरपरुषरिष्टव्याहृतानि विविधानि दुमाग्राणि
येषु ते खरपरुषरिष्टव्याहृतविविधदुमाग्रास्तेषु वनान्तेष्विवति, तथा—तृष्णावशेन मुक्तपक्षाः—क्षुधीकृतपक्षाः प्रकटितजिह्वाता-
लुकाः असंपुटिततुण्डाश्च—असंघृतमुखाः ये पक्षिसङ्घास्ते तथा तेषु 'संसंतेसु'—चि—श्वसत्सु—श्वासं मुञ्चत्सु, तथा ग्रीष्मस्य
ऊष्मा च—उष्णता उष्णपातश्च—रविकरसन्तापः खरपरुषचण्डमारुतश्च—अतिकर्कशप्रबलवातः शुष्कतृणपत्रकचवरप्रधानवातोली
चेति द्वन्द्वः ताभिर्भ्रमन्तः—अनवस्थिता दप्ताः संत्रांता ये श्वापदाः—सिंहादयः तैराकुला ये ते तथा, मृगतृष्णा—मरीचिका

तल्लक्षणो बद्धः चिह्नपट्टो येषु ते तथा, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयोऽतस्तेषु सत्सु, गिरिवरेषु-पर्वतराजेषु, तथा-संवर्तकि-
तेषु-संजातसंवर्तकेषु अस्ता-भीता ये मुगाश्च प्रसयाश्च-आटव्यचतुष्पदविशेषाः, सरीसृपाश्च-गोधादयस्तेषु, ततश्चासौ हस्ती
अवदारितवदनविवरो निर्लालिताग्राजिह्वश्च य इति कर्मधारयः, 'महंतुंबवद्वयपुणकण्णे'-महान्तौ तुम्बकितौ भयाद-
वद्वतुम्बाकारौ कृतौ स्तब्धवित्यर्थः, पुण्यौ-व्याकुलतया शब्दग्रहणे प्रवणौ कर्णौ यस्य स तथा, संकुचितः 'धोर'चि-
स्थूलः, पीवरो-महान् करो यस्य स तथा उच्छ्रितलज्जुलः, 'पीणाइय'चि-पीनाया-मड्डा तथा निवृत्तं पैनायिकं, तद्विधं
यद्विरसं रटितं तल्लक्षणेन शब्देन स्फोटयन्निवाग्भरतलं पादददरेण-पादघातेन कम्पयन्निव 'मेदिनीतल'मित्यादि, कण्ठघ्नः
'दिसो दिसि'ति-दिक्षु चापदिक्षु च विपलायितवान्, आतुरो-व्याकुलः 'जुंजिए'चि-बुभुक्षितः, दुर्बलः-ह्रान्तो ग्लानः,
नष्टश्रुतिको-मूढदिकः, 'परब्भाहए'चि-पराम्याहतो बाधितो भीतो-जातभयः, अस्तो-जातशोभः, 'तसिए'चि-शुष्क
आनन्दरसशोषात्, उद्विग्नः-कथमितोऽनर्थान्मोक्ष्येऽहमित्यव्यवसायवान्, किमुक्तं भवति ?-संजातभयः-सर्वात्मनोत्पन्नभयः
आधावमान-ईषत् परिधावमानः-समन्तात्, 'पाणियपाए'चि-पानं पायः पानीयस्य पायः पानीयपायस्तस्मिन्, जलपा-
नायेत्यर्थः, 'सेघंसि विसन्ने'चि पङ्के निमग्नः, कायं प्रत्युद्धरिण्यामीतिकृत्वा कायमुद्धर्तुमारब्ध इति शेषः, 'बलियतराय'-
ति-गाढतरं । 'तए ण'मित्यादि, इहैवमश्वरघटना-त्वया हे मेघ !, एको गजवरयुवा करचरणदन्तमुशलग्रहारैर्विग्रालब्धो
विनाशयितुमिति गम्यते, विपराद्धो वा-हतः सन् अन्यदा कदाचित् स्वकाद्यथात् चिरं, 'निज्जहे'ति-निर्धाटितो यः स
पानीयपानाय तमेव महाह्रदं समवतरति स्मेति, 'आसुरुत्ते'चि-स्फुरितकोपलिङ्गः रुष्टः-उदितक्रोधः कुपितः-प्रवृद्धक्रोपोदयः

चाण्डिक्यतः-संज्ञातचाण्डिक्यः प्रकटितरौद्ररूप इत्यर्थः, 'मिसिमिसीमाणे'ति-क्रोधाग्निना देदीप्यमान इव, एकार्थिका
 वैते शब्दाः क्रोपप्रकर्षप्रतिपादनार्थं नानादेशजविनेयानुग्रहार्थं वा, 'उच्छुहह' -अवष्टम्भनाति विध्यतीत्यर्थः, 'निज्जाए'ति-
 निर्यातयति-समापयति, वेदना किंविधा?, -उज्ज्वला विपक्षलेशेनापि अकलङ्गिता, विपुला शरीरव्यापकत्वात्, 'क्वचित्ति-
 तुले'ति पाठस्तत्र त्रीनपि मनोवाक्कायलक्षणानर्थस्तुलयति-जयति, तुलारूढानिच वा करोतीति त्रितुला; कर्कशा-कर्कश-
 द्रव्यमिवाणिष्ट्यर्थः, प्रगाढा-प्रकर्षवती, चण्डा-रौद्रा, दुःखा-दुःखरूपान सुखेत्यर्थः किमुक्तं भवति ?-दुरधिसहा, 'दाह-
 चकंतीए'ति-दाहो व्युत्क्रान्त-उत्पन्नो यस्य स तथा स एव दाहव्युत्क्रान्तिकः 'अट्टवसट्टुहट्टे'ति-आर्तवशं-आर्तध्यान-
 वशतायतो-गतो दुःखार्त्तश्च यः स तथा, 'करणेरुए'ति-करणकायाः, 'रत्तुपल्ले'त्यादि, -रक्तोत्पलवद्रक्तः सुकुमारकश्च यः
 स तथा, जपासुमनश्च आरक्तपारिजातकश्च वृक्षविशेषौ लाक्षारसश्च सरसकुङ्कुमं च सन्ध्याभ्ररागश्चेति द्वन्द्वः, एतेषामिव वर्णो
 यस्य स तथा, 'गणियाए'ति-गणिकाकाराः-समकायाः करेणवस्तासां, 'कोत्थं'ति-उदरदेशस्तत्र हस्तो यस्य कामक्रीडा-
 परायणत्वात् स तथा, इह चेत्समासान्तो द्रष्टव्यः । 'कालधंमुण'ति-कालः-मरणं स एव धर्मो-जीवपर्यायः कालधर्मः
 'निचवत्तियनामधेज्जो'-इह थावत्करणेन यद्यपि समग्रः पूर्वोक्तो हस्तिवर्णकः सूचितस्तथापि श्वेततावर्णकवर्जो द्रष्टव्यः, इह
 रक्तस्य तस्य वर्णितत्वादत् एवाग्रे; 'सत्तुस्सेहे' इत्यादिक्रमतिदेशं वक्ष्यति, यत् पुनरिह दृश्यते; 'सत्तंणे'त्यादि-
 तद्वाचनान्तरं, वर्णकापेक्षं तु लिखितमिति । 'लेसाही'त्यादि, तेजोलेख्याद्यन्यतरलेख्यां प्राप्तस्येत्यर्थः, अध्यवसानं-मानसी

परिणतिः, परिणामो-जीवपरिणतिः, जातिस्मरणवर्णीयानि कर्मणि-मतिज्ञानवर्णीयभेदाः क्षयोपशमः-उदितानां क्षयोऽ-
उदितानां विष्कम्भितोदयत्वं, ईहा-सदृशभिमुखो वितर्क इत्यादि प्राग्वत्, संज्ञिनः पूर्वजातिः-प्राक्तनं जन्म तस्या यत्
स्मरणं तत्संज्ञिपूर्वजातिस्मरणं व्यस्तनिर्देशे तु संज्ञी पूर्वो भवो यत्र तत्संज्ञिपूर्वं, संज्ञीति च विशेषणं स्वरूपज्ञापनार्थं, न
ह्यसंज्ञिनो जातिविषयं स्मरणमुत्पद्यत इति, 'अभिसमेसि'चि-अब्रुव्यसे प्रत्यपराल्लः-अपराल्लः, 'तए ण'मित्यादिको
ग्रन्थो जातिस्मरणविशेषणमाश्रित्य वर्णितः, 'दवग्गिसंजायकारणट्ठ'चि-दवाग्नेः संजातस्य कारणस्य-भयहेतोर्निवृत्तये
इदं दवाग्निसंजातकारणार्थं, अर्थशब्दस्य निवृत्त्यर्थत्वात्; क्वचित्-'दवग्गिसंजाणकारणट्ठ'चि दृश्यते, तत्र दवाग्निसन्त्रा-
णकारणायेति व्याख्येयं; 'मंडलं घाएसि'-बृक्षाद्युपधातेन तत्करोतीत्यर्थः, 'खुवेतयति व'चि-ध्रुवो ह्रस्वशिवः शाखी,
'आहुणिय'चि-२ प्रक्रम्य चलयित्वेत्यर्थः, 'उट्ठवेसि'चि-उद्धरसि, 'एडेसि'चि-छर्दयसि, 'दोच्चंप्पि'-द्वितीयं तस्यैव
मण्डलस्य घातं, एवं तृतीयमिति; नलिनीवनविवधनकरे, इह विवधनं-विनाशः; 'हेमंते'चि-शीतकाले कुन्दाः-पुष्पजातीय
विशेषाः, लोघ्राश्च-बृक्षविशेषास्ते च शीतकाले पुष्पान्यतस्ते उद्धताः-पुष्पसमृद्ध्या उद्धरा इव यत्र स तथा, तथा-तुषारं
हिमं, तत् प्रचुरं यत्र स तथा, ततः कर्मधारयः ततस्तत्र; ग्रीष्मे-उष्णकाले विवर्तमानो-विवचन् वनेषु वनकरेणानां तामिर्वा
विविधा 'दिन्न'चि-दत्ताः कजप्रसवैः-पद्मकुसुमैर्घाताः-प्रहारा येषु यस्य वा स तथा, 'वणरेणुविविहदिन्नकयंपमुघाओ'चि-
पाठान्तरे तु वनरेणवो-वनपांशवो विविधं-अनेकधा, 'दिन्न'चि-दत्ता दिक्षात्मनि च क्रीडापरतया क्षिप्ता येन स तथा,
तथा क्रीडयैव कृताः पांशुघाता येन स तथा, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, 'तुमं'ति त्वं, तथा कुसुमैः कृतानि यानि चाम-

रवत्कर्णपूराणि तैः परिमण्डितोऽमिरामश्च यः स तथा, क्वचित्-‘उउयकुसुम’चि पाठः, तत्र ऋतुजकुसुमैरिति व्याख्येयं, तथा मदवशेन विकसन्ति कटतटानि-गण्डतटानि, क्लिन्नानि-आर्द्रीकृतानि येन तत्तथा, तच्च तद्गन्धमदवारि च तेन सुरभिजनि-तगन्धः-मनोज्ञकृतगन्धः करेणुपरिवृतः ऋतुभिः समस्ता समाप्ता वा-परिपूर्णा जनिता शोभा यस्य स तथा, काले किंभूते?,-दिनकरः करप्रचण्डो यत्र स तथा तत्र, परिशोषिताः-नीरसीकृताः तरुवराः श्रीधराः-शोभावन्तो येन परिशोषिता वा तरुवराणां श्रीः-संपद्धरायां-शुवि वा येन, पाठान्तरे-परिशोषितानि तरुवराशिखराणि येन स तथा स चासौ भीमतरदर्शनी-यश्चेति, तत्र भुङ्गाराणां-पक्षिविशेषाणां रुवतां-रवं कुर्वतां भैरवो-भीमो रवः-शब्दो यस्मिन् स तथा तत्र, नानाविधानि पत्र-काष्ठवृणकचवराण्युद्धृतानि-उत्पाटितानि येन स तथा स चासौ प्रतिमारुतश्च-प्रतिकूलवायुस्तेन आदिगन्धं-व्याप्तं नभस्तलं-व्योम ‘पटुममाणे’चि-पटुत्वादुपतापकारि यस्मिन् पाठान्तरे-उक्तविशेषणेन प्रतिमारुतेनादिगन्धं नभस्तलं द्रुमगणश्च यस्मिन् स तथा, तत्र वातोल्या-बात्यया दारुणतरो यः स तथा तत्र, तुष्णावशेन ये दोषा-वेदनादयस्तद्दोषिता-जातदोषा दूषिता वा भ्रमन्तो विविधा ये श्वापदास्तैः समाकुलो यः स तथा तत्र; भीमं यथा भवत्येवं दृश्यते यः स भीमदर्शनीयः तत्र वर्तमाने दारुणे ग्रीष्मे, केनेत्याह-मारुतवशेन यः प्रसरः-प्रसरणं तेन प्रसृतो विजृम्भितश्च-प्रबलीभूतो यः स तथा तेन, वनदवेनेति योगः, अभ्यधिकं यथा भवत्येवं भीमभैरवः-अतिभीष्मो रवप्रकारो यस्य स तथा तेन, मधुधाराया यत्पतितं-पतनं तेन सिक्त उद्भावमानः-प्रवर्द्धमानो धमधगायमानो-जाज्वल्यमानः स्पन्दोद्धतश्च-दह्यमानदारुस्पन्दप्रबलः, पाठान्तरे-शब्दोद्धतश्च यः स तथा, तेन दीप्ततरो यः सस्फुलिङ्गश्च तेन, धूममालाकुलेनेति प्रतीतं, श्वापदशतान्तकरणेन-तद्दिनाशकारिणा ज्वालाभिरालोपितः-

कृताच्छादनो निरुद्धश्च-विवक्षितदिग्गमनेन निवारितो धूमजनितान्धकाराङ्गीतश्च यः स तथा, आत्मानमेव पालयतीत्या-
त्मपालः, पाठान्तरेण-‘आयवालोय’ति-तत्र आतपालोकेन-हुतवहतापर्शनेन महान्तौ तुम्बकिञ्चौ स्तब्धतया अर्धद्व-
तुम्बाकृती संसंभ्रमौ कर्णौ यस्य स तथा, आकुञ्चितस्थूलपीवरकरः भयवशेन भजन्ती दिश इति गम्यते दीप्ते नयने यस्य
स तथा । ‘आकुञ्चियथोरपीवरकराभोयसम्बभ्यंतदित्तनयणो’ति-पाठान्तरं-तत्राभोगो-विस्तरः, सर्वा दिशो भजन्ती दीप्ते
नयने यस्येति; वेगेन महामेघ इव वातेनोदितमहारूपः, किमित्याह-येन यस्यां दिशि कृतो-विहितस्ते-त्वर पुरा-पूर्वं
दवाग्निसम्यभीतहृदयेन अपगतानि तृणानि तेषामेव च प्रदेशा-मूलादयोऽवयवा वृक्षाश्च यस्मात्सोऽपगतवृणप्रदेशवृक्षः,
कोऽसौ ?-वृक्षोद्देशः-वृक्षप्रधानो भूमेरेकदेशो रूक्षोद्देशो वा किमर्थं ?-दवाग्निसन्त्राणकारणार्थं-दवाग्निसन्त्राणहेतुरिदं
भवत्वित्येतदर्थं, तथा येनैव-यस्यामेव दिशि मण्डलं तेनैव-तत्रैव प्रधारितवान् गमनाय, कथं बहुभिर्हस्त्यादिभिः
सार्द्धमित्ययमेको गमः । यत् पुनः ‘तए णं तुमं मेहा !, अणण्या कयाइं कमेण पंचसु’ इत्यादि दृश्यते
तद्गमान्तरं मन्यामहे, तच्च एवं द्रष्टव्यं ‘दुच्चं पि मंडलघायं करेसि जाव सुहंसुहेणं विहरसि, तए णं तुमं मेहा !, अन्नया
कयाइ पंचसु उऊसु अहंकेतेसु’ इत्यादि, यावत् ‘जेणेव मण्डले तेणेव पहारेत्थ गमणाए’त्ति, सिंहादयः प्रतीता;
नवरं वृका-वरुक्षाः, द्वीपिकाः-चित्रकाः, अञ्छत्ति-रिक्षाः, तरञ्छा-लोक्प्रसिद्धाः, परासराः-शरभाः शृगालविरालशुनकाः
प्रतीताः, कोलाः-भूकराः, शशकाः-प्रतीताः, कोकान्तिका-लोमटकाः, चित्राः, चिछलगा-आरण्या जीवविशेषाः; एतेषां
मध्येऽधिकृतत्राचनायां कानिचिन्न दृश्यन्ते, अग्निभयाविडुताः-अग्निभयाभिभूता ‘एगओ’त्ति-एकतो बिलघर्मेण-बिलाचारेण

यथैकत्र बिले यावन्तो मर्कटकादयः संमान्ति तावन्तस्तिष्ठन्ति एवं तेऽपीति, ततस्त्वया हे मेघ !, गात्रेण गात्रं कण्डूयिष्ये इतिकृत्वा-इतिहेतोः पाद उत्क्षिप्तः-उत्पाटितः, तंसि च णं अंतरंसि-तस्मिन्नान्तरे पादाक्रान्तपूर्वे अन्तराले इत्यर्थः । 'पादं निक्खेचिस्सामि तिकट्ठु'-इह भुवं निरूपयन्निति शेषः, 'प्राणानुकम्पये'त्यादि पदचतुष्टयमेकार्थं दयाप्रकर्षप्रतिपादनार्थं, 'निट्ठिए'ति-निष्ठां गतः, कृतस्वकार्यो जात इत्यर्थः; उपरतोऽनालिङ्घितेन्धनाद् व्यावृत्तः उपशान्तो-ज्वालोपशमात् विख्यातोऽङ्गारधुरधुराद्यभावात्, 'वापी'ति-समुच्चये, 'जीर्ण' इत्यादि, शिथिला वलिप्रधाना या त्वक् तथा पिनद्धं गात्रं शरीरं यस्य स तथा, अस्थामा-शारीरबलविकलत्वात्, अबलः-अवष्टम्भवर्जितत्वात्, अपराक्रमो-निष्पादितस्वफलाभिमानविशेषरहितत्वात्; अचक्रमणतो वा 'ठाणुखंडे'ति-ऊर्ध्वस्थानेन स्तम्भितगात्र इत्यर्थः, 'रययागिरिपब्भारे'ति-इह प्राण-भार-ईषदवनतं खण्डं, उपमा चानेनास्य महत्तयैव, न वर्णतो, रक्तत्वात्तस्य, वाचनान्तरे तु सित एवासाविति ॥३२॥

तत्ते णं तुभं मेहा !, आणुपुब्बेणं गब्भवासाओ निक्खंते समणे उम्मुक्खालभावे जोव्वणगमणुपत्ते; मम अंतिए मुंडे भवित्ता आगाराओ अणगारियं पव्वइए; तं जति जाव तुमे मेहा !, तिरिक्खजोणियभावमुव्वणं अपडिलद्धसंमत्तरयणलंभेणं से पाणे पाणाणुकंपयाए जाव अंतरा चेव संधारिते नो चेव णं निक्खित्ते, किमंग पुण तुमं मेहा !, इयाणि चिपुलकुलसमुब्भेणं निरुव्हयसरीरदंतलद्धपंचिदिणं एवं उट्ठाणबलवीरियपुरिसगारपरक्कमसंजुत्तेणं मम अंतिए मुंडे भवित्ता आगारातो अणगारियं पव्वतिए समणे समणाणं निग्गंथाणं राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए जाव धम्माणुओगंचित्ताए य

उच्चारस्स वा पासवणस्स वा अतिगच्छमाणाण य निगच्छमाणाण य हत्थसंघट्टणाणि य पायसंघट्टणाणि य जाव रयरेणुगुण्डणाणि य नो सम्मं सहसि, खमसि, तितिकवसि; अहियासेसि । तते णं तस्स मेहस्स अण-
गारस्स समणस्स भगवतो महावीरस्स अंतिए एतमट्ठं सोच्चा, णिसम्म, सुभेहि परिणामेहि, पसत्थेहि
अब्बवसाणेहि, लेस्साहि विसुद्धमाणीहि; तयावरणिज्जाणं कम्माणं, खओवसमेणं ईहावहूहमगण-
वेसणं करेमाणस्स सन्निपुण्वे जातीसरणे समुत्पन्ने, एतमट्ठं सम्मं अभिसमेति । तते णं से मेहे कुमार-
समणेणं भगवया महावीरेणं संभारियपुण्वजातीसंभरणे दुगुणाणीयसंवेगे आणंदयंसुपुल्लमुहे हरिसव-
सेणं धाराहयकंदंबकं पिव समुस्ससितरोमकूवे समणं भगवं महावीरं वंदति, नमंसति २ ता; एवं वदासी-
अल्लप्पभिती णं भंते !, मम दो अच्छीणि मोत्तूणं अवसेसे काए समणाणं णिगंगथाणं निसट्ठे त्तिकट्ठ-
पुणरवि समणं भगवं महावीरं वंदति, नमंसति, २; एवं वदासी-इच्छामि णं भंते !, इयाणि सयमेव
दोब्बंपि सयमेव पव्वावियं सयमेव मुंडावियं जाव सयमेव आथारगोयरं जायामायावत्तिं धम्ममाति-
क्खह । तए णं समणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं सयमेव पव्वावेह जाव जायामायावत्तिं धम्ममाह-
क्खह, एवं देवाणुप्पिया !, गन्तव्वं एवं चिट्ठियव्वं, एवं णिसीयव्वं, एवं तुयट्ठियव्वं, एवं सुंजियव्वं,
भासियव्वं, उट्ठाय २, पाणाणं भूयाणं जीवाणं सत्ताणं संजमेणं संजमितव्वं; तते णं से मेहे समणस्स

भगवतो महावीरस्स अयमेयारूढं धम्मियं उवएसं समं पडिच्छति २, तह चिट्ठति जाव संजमेणं संज-
मति; तते णं से मेहे अणगारे जाए ईरियासमिए अणगारवन्नओ भणियव्वो, तते णं से मेहे अणगारे
समणस्स भगवतो महावीरस्स अंतिए एतारूढाणं थेराणं सामातियमातियाणि एक्कारस अंगारिं अहि-
ज्जति २ त्ता, बहूहिं चउत्थछट्टमदसमदुवालसेहिं मासद्धमासखमणेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरति;
तते णं स० भ० महावीरे रायणिहाओ नगराओ गुणसिलाओ चेतियाओ पडिनिक्खमति २, बहिया
जणवयविहारं विहरति ॥ सूत्रम्-३३ ॥

‘अपडिलद्धसंमत्तरयणलंभेणं’ति-अप्रतिलब्धः-असंजातः, ‘विपुलकुलसमुद्भवेण’मित्यादौ, णंकारा-वाक्यालङ्कारे,
निरुपहृतं शरीरं यस्य स तथा दान्तानि-उपशमं नीतानि प्राक्काले लब्धानि सन्ति पञ्चेन्द्रियाणि येन स तथा, ततः कर्म-
धारयः; पाठान्तरे-निरुपहृतशरीरप्राप्तश्चासौ लब्धपञ्चेन्द्रियश्चेति समासः । ‘एव’मित्युपलभ्यमानरूपैरुत्थानादिभिः संयुक्तो
यः स तथा, तत्र उत्थानं-चेष्टाविशेषः बलं-शरीरं वीर्यं-जीवप्रभवं पुरुषकारः-अभिमानविशेषः पराक्रमः-स एव साधित-
फल इति । नो सम्यक् सहसे भयाभावेन क्षमसे क्षोभोभावेन तितिक्षसे दैन्यानवलम्बनेन अध्यासयसि अविचलितकायतया,
एकार्थिकानि वैतानि पदानि तस्य मेघस्थानगारस्य जातिस्मरणं समुत्पन्नमिति सम्बन्धः, समुत्पन्ने च तत्र किमित्याह-एतमर्थ-
पूर्वोक्तं वस्तु सम्यक् ‘अभिसमेह’ति-अभिसमेति-अवगच्छतीत्यर्थः । ‘संभारियपुण्डवजाईसरणे’ति-संस्मारितं पूर्व-

जात्योः-प्राक्तनजन्मनोः सम्बन्धि सरणं-गमनं पूर्वजातिसरणं यस्य स तथा, पाठान्तरे-संस्मारितपूर्वभवः, तथा प्राक्कालापे-
क्षया द्विगुण आनीतः संवेगो यस्य स तथा, आनन्दश्रुभिः पूर्णं भूतं प्लुतमित्यर्थो मुखे यस्य स तथा 'हरिसवस'चि-अनेन
'हरिसवसविसप्पमाणहियए'ति द्रष्टव्यं, धाराहतं यत्कदम्बकं-कदम्बपुष्पं तद्वत् समुच्छित्तरोमकूपो रोमाञ्चित इत्यर्थः;
'निसट्ठे'चि-निःसृष्टो दत्तः । अनमारवर्णको वाच्यः, स चायं-ईरियासमिए, भासासमिए, एसणासमिए, आयाणभंडमत्त-
निकखेवणासमिए, उच्चारपासवणखेलसिंघाणजल्लपरिद्धावणियासमिए, मणसमिए वयसमिए; कायसमिए मणगुत्ते ३, '-मनः-
ग्रभृतीनां समितिः-सत्प्रवृत्तिः, गुप्तिस्तु-निरोधः, अत एव 'गुत्ते गुत्तिदिए गुत्तवंभयारी' ब्रह्मगुप्तिभिः; चाई-सङ्गानां वर्णे
लज्जू-रज्जुरिवावक्रव्यवहारात् लज्जालुर्वा, संयमेन लौकिकलज्जया वा, 'तवस्सी खंतिखमे' क्षान्त्या क्षमते यः स तथा; 'जिंहं-
दिए सोही'-शोधयत्यात्मपराविति शोधी, शोभी वा, 'अणिदाणे अपुस्सुए'-अल्पौत्सुक्योजुत्सुक इत्यर्थः, 'अवहिह्लेसे'-
संयमादबहिर्भूतचित्तवृत्तिः, 'सुसामण्णए इणमेव निगंथं पावयणं पुरओ तिकहु विहरह'-निर्ग्रन्थप्रवचनानुमोणेण इत्यर्थः ॥३३॥

तते णं से मेहे अणगारे अन्नया कदाइ समणं भगवं० वंदति, नमंसति २; एवं वदासी-इच्छामि णं
भंते !, तुब्भेहिं अब्भणुत्ताते समाणे मासियं भिक्खुपडिमं उवसंपज्जित्ताणं विहरित्तए, अहासुहं देवा-
णुप्पिया !, मा पडिबन्धं करेह; तते णं से मेहे समणेणं भगवया० अब्भणुत्ताते समाणे मासियं भिक्खु-
पडिमं उवसंपज्जित्ताणं विहरति, मासियं भिक्खुपडिमं अहासुत्तं, अहाकप्पं, अहामग्गं०, सम्मं काएणं
फासेति, पालेति, सोभेति, तीरेति, किट्ठेति; सम्मं काएण फासेत्ता, पालित्ता, सोभेत्ता, तीरेत्ता, किट्ठेत्ता,

पुनरवि समणं भगवं महावीरं वंदति, नमंसति २ त्ता; एवं वदासी-इच्छामि णं भंते !, तुंभेहिं अब्भ-
 णुत्ताते समाणे ॥ दोमसियं भिक्खुपडिमं उवसंपज्जिता णं विहरित्तए, अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडि-
 बन्धं करेह; जहा पढमाए अभिलावो तहा दोच्चाए, तच्चाए, पंचमाए, छम्मासियाए, सत्तमा-
 सियाए, पढमसत्तराहं दियाए, दोच्चं सत्तरातिंदियाए, तहयं सत्तरातिंदियाए, अहोरातिंदियाएवि, एगराहं-
 दियाएवि; तते णं से मेहे अणगारे बारस भिक्खुपडिमाओ सम्मं काएणं फासेत्ता, पालेत्ता, सोभेत्ता,
 तीरेत्ता, किट्ठेत्ता; ॥ पुनरवि वंदति, नमंसइ २ त्ता; एवं वदासी-इच्छामि णं भंते !, तुंभेहिं अब्भणुत्ताए
 समाणे गुणरतणसंवच्छरं तवोकम्मं उवसंपज्जिता णं विहरित्तए, अहासुहं देवाणुप्पिया !, मा पडिबन्धं
 करेह; तते णं से मेहे अणगारे पढमं मासं चउत्थं चउत्थेणं अणिकिखत्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुककुडुए
 सूराभिमुहे, आयावणभूमीए आयावेमाणे रत्तिं वीरासणेणं, अवाउडत्तेणं, दोच्चं मासं छट्ठं छट्ठेणं, तच्चं
 मासं अट्ठमं अट्ठमेणं चउत्थं मासं दसमं २ अणिकिखत्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुककुडूए, सूराभिमुहे,
 आयावणभूमीए आयावेमाणे, रत्तिं वीरासणेणं अवाउडत्तेणं; पंचमं मासं दुवालसमं २, अणिकिखत्तेणं
 तवोकम्मेणं दिया ठाणुककुडूए सूराभिमुहे, आयावणभूमीए आयावेमाणे रत्तिं वीरासणेणं अवाउ-
 डत्तेणं एवं खलु एएणं अभिलावेणं छट्ठे चोदसमं २, सत्तमे सोलसमं २, अट्ठमे अट्ठारसमं २, नवमे

५५ एतदन्तर्गतः पाठः 'अ' प्रतौ नास्ति.

वीसतिमं २, दशमे बावीसतिमं २, एकादशमे चउव्वीसतिमं २, बारसमे छउव्वीसतिमं २, तेरसमे अट्टा-
वीसतिमं २, चोदसमे तीसइमं २, पंचदसमे बत्तीसतिमं २, सोलसमे चउत्तीसतिमं अणिकिबत्तेणं तवो-
कम्मणेणं विया ठाणुककुडुएणं, सुराभिमुहे, आयावणभूमीए आयावेमाणे, रत्ति वीरासणेण य, अवा-
उउत्तेण य; तत्ते णं से मेहे अणगारे गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं अहासुत्तं जाव सम्मं काएणं फासेइ,
पालेइ, सोभेइ, तीरेइ, किइइ; अहासुत्तं, अहाकप्पं, जाव किइत्ता; समणं भगवं महावीरं वंदति, नमं-
सति २; बह्वहिं छउट्टमदसमनुवालेसेहिं, मासद्धमासखमणेहिं, विचित्तेहिं, तवोकम्ममेहिं; अप्पाणं भावे-
माणे विहरति ॥ सूत्रम्-३४ ॥

‘अहासुहं’ति-यथासुखं सुखानतिक्रमेण मा पडिबन्धं-विघातं विधेहि विवक्षितस्येति गम्यं । ‘भिकवुपडिम’ति-
अभिग्रहविशेषः, प्रथमा एकमासिकी, एवं द्वितीयाद्याः सप्तम्यन्ताः क्रमेण द्वित्रिचतुष्पञ्चदससमासमानाः; अष्टमीनवमी-
दशम्यः प्रत्येकं समाहोरात्रमानाः, एकादशी अहोरात्रमाना, द्वादशी एकरात्रमानेति, तत्र-“पडिवज्जइ एयाओ संघयणधिइजु-
ओ महासत्तो । पडिमाओ भावियप्पा सम्मं गुरुणा अनुवाओ ॥ १ ॥ गच्छेच्चिय निम्माओ जा पुवा दस भवे असंपुण्णा ।
नवमस्स तइय वत्थू दोइ जहओ सुयाहिगमो ॥ २ ॥ वोसट्टचत्तेहो उवसगसहो जहेव जिणकप्पी । एसण अभिगगहिया
मत्ते च अलेवडं तस्स ॥ ३ ॥ दुइस्सहत्थिमाइ तओ मएणं पयंपि नोसरइ । एमाइ नियमसेवी विहरइ जाडवंडिओ मासो ॥ ४ ॥”

सा० प्रतिपद्यते एताः संहननप्रतिष्ठितो महासत्त्वः । प्रतिमा भावितात्मा सम्यग् गुरुणाऽनुज्ञातः ॥ १ ॥ गच्छ एव निर्मातो यावत्पूर्वाणि दश भवन्ति ।

इत्यादिग्रन्थान्तराभिहितो विधिरासां द्रष्टव्यः। यच्चैह एकादशाङ्गविदोऽपि मेघानगरस्य प्रतिमाबुद्धानं भणितं, तत्सर्ववेदिसमुपदिष्टत्वादनवद्यमवसेयमिति; 'यथासूत्रं'-सूत्रानतिक्रमेण, 'यथा-मार्ग'-ज्ञानाद्यनतिक्रमेण क्षायोपशमिकभावानतिक्रमेण वा, कायेन न मनोरथमात्रेण; 'फासेह'त्ति-उचितकाले विधिना ग्रहणात्, 'पालयति'-असकृदुपयोगेन प्रतिजागरणात्, 'शोभयति'-पारणकदिने गुरुदत्तशेषभोजनकरणात्, शोधयति वा-अतिचारपङ्क्त्यालनात्, 'तीरयति'-पूर्णेऽपि काले स्तोककालमवस्थानात्, 'कीर्त्तयति'-पारणकदिने इदं चेदं चैतस्याः कृत्यं कृतमित्येवं कीर्त्तनात्। गुणानां-निर्जराविशेषाणां रचना-करणं, संवत्सरेण-सन्निभागवर्षेण यस्मिंस्तत्तपो गुणरचन-संवत्सरं, गुणा एव वा रत्नानि यत्र स तथा गुणरत्नः संवत्सरो यत्र तपसि तद्गुणरत्नसंवत्सरमिति, इह च त्रयोदश मासाः सप्तदश दिनैश्चैकस्वस्तपःकालः, त्रिसप्ततिश्च दिनानि पारणककाल इति; एवं चायं-"पण्णरस वीस चउवीस चैव चउवीस पण्णवीसा य। चउवीस एक्कीसा चउवीसा सत्तवीसा य॥ १॥ तीसा तेत्तीसावि य चउवीस छवीस अट्टवीसा य। तीसा बत्तीसावि य सोलस मासेसु तवदिवसा ॥ २॥ पनरसदसट्ट छप्पंच चउर पंचसु य तिण्णि तिण्णिन्ति। पंचसु दो दो य तहा सोलसमासेसु पारणगा ॥ ३॥" इह च यत्र मासे अष्टमादितपसो यावन्ति दिनानि न पूर्यन्ते, तावन्त्यग्रेतनमासादाकृष्य पूरणीयान्यधिकानि चाग्रेतनमासे क्षेप्तव्यानीति। 'चउत्थ'मित्यादि, चत्वारि भक्तानि यत्र त्यज्यन्ते तच्चतुर्थं, इयं चोप-

असंपूर्णानि, नवमस्य तृतीयं वस्तु भवति श्रुताधिगमो जघन्यः ॥ ३ ॥ व्युत्पद्यत्यक्तेदेह उपसर्गसहो यथैव जिनकल्पी। एषणाऽभिप्रहयुता भक्तं चालेपकृतस्य ॥ ३ ॥ दुष्टाश्चहस्त्यादयः (आगच्छेयुः) ततो भयेन पदमपि नापसरति। एवमादि नियमसेवी विहरति यावद्व्यङ्गिडतो मासः ॥ ४ ॥ पश्य. पृ. ७८ तमे।

वासस्य संज्ञा, एवं षष्ठादिरुपासदयादेरिति, 'अणिक्खित्तेणं' ति-अविश्रान्तेन, 'दिया टाणुक्कुट्टएणं'-दिवा-दिवसे स्थानं-आसनमुत्कुट्टकं आसनेषु पुतालगनरूपं यस्य स तथा, आतापयन्-आतापनां कुर्वन् 'वीरासणेणं' ति-सिंहासनोप-विष्टस्य शुचि न्यस्तपादस्यापनीतसिंहासनस्येव यदवस्थानं तद्वीरासनं तेन व्यवस्थित इति गम्यते । किंभूतेन अप्रावृत्तेन-अविद्यमानप्रावरणेन स एव वा अप्रावृत्तः, णंकारस्तु अलङ्कारार्थः ॥ ३४ ॥

तत्ते णं से मेहे अणगारे तेणं उरालेणं, चिपुलेणं, सस्सिसरीएणं, पयत्तेणं, पग्गहिएणं, कल्लणेणं, सिवेणं, धन्नेणं, मंगल्लेणं, उदग्गेणं, उदारएणं, उत्तमेणं, महाणुभावेणं, तवोकम्मेणं; सुक्के, सुक्खे, लुक्खे, निम्ममंसे, निस्सोणिए, किडिक्किडियाभूए, अट्टिचम्मावणद्धे, किसे धमणिसंतए जाति याचि होत्था; जीवं जीवेणं गच्छति, जीवं जीवेणं चिट्ठति; भासं भासित्ता गिलायति, भासं भासमाणे गिलायति, 'भासं भासिस्सामित्ति गिलायति; से जहा नामए इंगालसगडियाह वा, कट्टसगडियाह वा, पत्तसगडियाह वा, तिलसगडियाह वा, एरंडकट्टसगडियाह वा, उण्हे दिन्ना सुक्का समानी ससहं गच्छह, ससहं चिट्ठति; एवामेव मेहे अणगारे ससहं गच्छह, ससहं चिट्ठह; उवचिए तवेणं, अवचिते मंससोणिएणं, हुयासणे इव भासरासिपरिच्छन्ने, तवेणं तेएणं तवतेयसिरीए; अतीव अतीव उवसोभमाणे २ चिट्ठति । तेणं कालेणं, तेणं समएणं, समणे भगवं महावीरे आहगरे, तित्थगरे जाव पुब्बाणुपुब्बि चरमाणे, गमाणुगामं दुत्तिज्जमाणे, सुहंसुहेणं विहरमाणे; जेणामेव रायगिहे नगरे, जेणामेव गुणसिलए चेत्तिए, तेणामेव

उवागच्छति २ त्ता; अहापडिरुवं उगगहं उगिगणिहत्ता, संजमेणं तवसा अण्पाणं भावेमाणे विहरति;
 तते णं तस्स मेहस्स अणगारस्स राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स
 अयमेयारूवे अज्झत्थिते जाव समुपज्जित्था-एवं खल्ल अहं इमेणं उरालेणं तहेव जाव भासं भासि-
 स्सामीति गिलाभि, तं अत्थि ता मे उट्ठाणे, कम्मे, बले, वीरिए, पुरिसक्कारपरक्कमे; सद्धा धिई संवेगे तं
 जाव ता मे अत्थि उट्ठाणे कम्मे, बले, वीरिए; पुरिसगारपरक्कमे, सद्धा धिई संवेगे जाव इमे धम्मागयरिए,
 धम्मोवदेसए समणे भगवं महावीरे जिणे सुहत्थी विहरति, ताव ताव मे सेयं कल्लं पाउप्पभायाए
 रयणीए जाव तेयसा जलंते सूरे समणं ३, वंदित्ता, नमंसित्ता; समणेणं भगवता महावीरेणं
 अब्भणुत्तायस्स समाणस्स सयमेव पंच महव्वयाइं आरुहित्ता, गोयमादिए समणे निगंथे निगंथीओ
 य स्वाभेत्ता, तहारूवेहिं कडाईहिं थेरेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं २ सणियं सणियं दुरुहित्ता, सयमेव
 मेहघणसन्निगासं पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेत्ता, संलेहणाझूसणाए झूसियस्स भत्तपाणपडियाइक्खितस्स
 पाओवगयस्स कालं अणवकंखमाणस्स विहरित्तए; एवं संपेहेति २, कल्लं पाउप्पभायाए रयणी
 जाव जलंते जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छति २, समणं ३, तिक्खुत्तो आदाहिणं पदाहिणं
 करेइ २ त्ता, वंदति, नमंसति २, नच्चासन्ने नातिदूरे सुस्सूसमाणे, नमंसमाणे, अभिमुहे विणएणं
 पंजलियपुढे पज्जुवासति; मेहेत्ति समणे भगवं महावीरे मेहं अणगारं एवं वदासी-से णूं तव मेहा !

राओ पुन्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मज्जागरियं जागरमाणस्स अयमेयारूवे अज्झत्थियेत्त जाव ससु-
पज्झित्था-एवं खलु अहं इमेणं ओरालेणं जाव जेणेव अहं तेणेव हव्वमाणए, से ण मेहा अट्टे समट्टे ?,
इंता अत्थि, अहासुहं देवाणुप्पिया !, मा पडिबधं करेह; तत्ते णं से मेहे अणगारे समणेणं भगवया०
अ०भणुन्नाए समाणे हट्ठ जाव हियए उट्ठाह उट्ठाह २ त्ता, समणं २, तिकखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेह
२ त्ता, वंषइ, नमंसइ २ त्ता, सयमेव पंच महव्वयाहं आरुमेइ २ त्ता, गोयमातिसमणे निगंथे, निगं-
थीओ य खामेत्ति, खामेत्ता य, तहारूवेहिं कडाईहिं थेरेहिं सद्धिं विपुलं पव्वयं सणियं २, दुरूहति २,
सयमेव मेहघणसन्निगासं पुढविसिलापट्टयं पडिलेहति २, उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहति २, दव्वमंथा-
रंगं संथरति २, दव्वमंसंथारगं दुरूहति २, पुरत्थाभिमुहं, संपलियं कनिसत्ते; करयलपरिण्हियं सिरसा-
वत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु, एवं वदासी-नमोऽत्थु णं अरिहंताणं, भगवंताणं, जाव संपत्ताणं; णमोत्थु णं
समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपाविउकामस्स मम धम्ममारियस्स; वंदामि णं भगवंतं तत्थगयं
इहगए, पासउ मे भगवं तत्थगतं इहगतं तिकट्ठु वंदति, नमंसइ २ त्ता; एवं वदासी-पुण्ड्रविपिय णं मए
समणस्स २, अंतिए सव्वे पाणाइवाए पच्चक्खाए, सुसावाए, अदिन्नादाणे, मेहुणे, परिग्गहे, कोहे, माणे,
माया, लोभे, पेजे, दोसे, कलहे, अब्भक्खाणे, पेसुन्ने, परपरिवाए, अरतिरति, मायामोसे, मिच्छादंसणसल्ले,

पञ्चकल्पाते; इयार्णिपि णं अहं तस्सेव अंतिए सन्वं पाणातिवायं पञ्चकल्पामि जाव मिच्छादंसणसल्लं पञ्च-
 कल्पामि सन्वं असणपाणत्वादिमसात्तिमं चउव्विहं पि आहारं पञ्चकल्पामि जावज्जीवाए; जंपि य इमं सरीरं
 इट्ठं कंतं पियं जाव विविहा रोगायंका परीसहोवसग्गा फुसंती तिकट्ठु, एयंपियं णं चरमेहिं ऊसासनिस्सासेहिं
 वोसिरामि त्तिकट्ठु, संलेहणाद्धूसणाद्धूसिए भत्तपाणपडियाहक्खिए पाओवगए कालं अणवंकलमाणे विह-
 रति; तते णं ते थेरा भगवंतो मेहस्स अणगारस्स अगिलाए वेयावडियं करंति । तते णं से मेहे अणगारे
 समणस्स भगवओ महावीरस्स तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारस अंगाइं अहिज्जित्ता,
 बहुपडिपुन्नाइं दुवालस वरिसाइं सामन्नपरियागं पाउणित्ता, मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झोसेत्ता,
 सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदेत्ता, आलोतियपडिक्कते, उड्डियसल्ले, समाहिपत्ते, आणुपुब्बेणं, कालगए;
 तते णं ते थेरा भगवंतो मेहं अणगारं आणुपुब्बेणं कालगयं पासंति २, परिनिव्वाणवत्तियं काउस्सगं
 करंति २, मेहस्स आयारभंडयं गेण्हंति २, विउलाओ पव्वयाओ सणियं २, पचोरुहंति २; जेणामेव
 गुणसिलए चेइए, जेणामेव समणे भगवं महावीरे, तेणामेव उवागच्छंति २ त्ता, समणं ३, वंदंति, नमसंति
 २ त्ता; एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी मेहे णामं अणगारे पगइभइए जाव विणीते, से
 णं देवाणुप्पिएहिं अब्भणुत्ताए समाणे गोतमातिए समणे निगंगे निगंगंथीओ य खामेत्ता, अग्गेहिं सड्ढिं
 विउलं पव्वयं सणियं २, दुरूहति २, सयमेव मेघघणसन्निगासं पुढविसिलं पडुयं पडिलेहेति २,

भक्तपाणपडियाइक्खित्ते अणुपुब्बेणं कालगए, एस णं देवाणुत्पिघा मेहस्स अणगारस्स आधारभंडए ॥ सुत्रम्-३५ ॥ भंतेत्ति भगवं गोतमे समणं ३, उ वंदति नमंसति २ त्ता एवं वदासी-एवं खलु देवा-
णुत्पियाणं अंतेवासी मेहे णामं अणगारे से णं भंते !, मेहे अणगारे कालमासे कालं किच्चा, कहिं गए ?
कहिं उववन्ने ?, गोतमादि समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं-वयासी एवं खलु गोयमा !, मम
अंतेवासी मेहे णामं अणगारे पगतिभइए जाव विणीए से णं तहारूवाणं धेराणं अंतिए सामाइयमाइयाति
एक्कारस अंगतिं अहिज्जति २, बारस भिक्खुपडिमाओ, गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं काएणं, फासेत्ता जाव
किट्ठेत्ता; मए अब्भणुत्ताए समाणे गोयमाइ धेरे खामेइ २, तहारूवेहिं जाव त्रिउलं पव्वयं दुरुहति २,
दब्भसंथारगं संथरति २, दब्भसंथारोवगए सयमेव पंच महव्वए उच्चारेइ, बारस वासातिं सामण-
परिगायं पाउणित्ता, मासियाए संखेहणाए अप्पाणं झुसित्ता, सट्ठि भत्तातिं अणमणाए छेदेत्ता, आलो-
इयपडिक्कते, उद्धियसल्ले, समाहिपत्ते, कालमासे कालं किच्चा; उद्धं चंदिमसूरगहगणणक्खत्ततारारूवाणं
बहूइं जोयणाइं, बहूइं जोयणसयाइं, बहूइं जोयणसहस्साइं, बहूइं जोयणसयसहस्साइं, बहूइं जोयण-
कोडीओ, बहूइं जोयणकोडाकोडीओ; उद्धं दूरं उप्पइत्ता सोहंमी-साण-सणकुमार-माहिंद-बंभ-लं-तग-
महासुक्क-सहस्सारा-णय-पाणया-रण-च्छुते, तिणिण य अट्टारसुत्तरे गेवेज्जविमाणावाससए वीइवइत्ता,

विजए महाविमाणे देवत्ताए उववणणे; तत्थ णं अत्थेगइयाणं देवाणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पणत्ता,
तत्थ णं मेहस्सवि देवस्स तेत्तीसं सागरोवमातिं ठिती पं०; एस णं भंते !, मेहे देवे ताओ देवलोयाओ
आउक्खएणं, ठितिक्खएणं, भवक्खएणं; अणंतरं चयं चइत्ता कहिं गच्छिहिति !, कहिं उववलिहिति !;
गो० ! महाविदेहे वासे सिद्धिहिति, बुद्धिहिति, परिनिव्वाहिति, सब्बदुक्खाणमंतं काहिति ।
एवं खलु जंबू !, समणेणं भगवया महावीरेणं, आइगरेणं, तित्थगरेणं जाव संपत्तेणं अप्पोपालं भनिमित्तं
पढमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते त्तिवेमि ॥ सूत्रम्-३६ ॥ पढमं अज्झयणं समत्तं ॥

‘उरालेण’ मित्यादि, उरालेन-प्रधानेन विपुलेन-बहुदिनत्वाद्विस्तीर्णन सश्रीकेण-सशोभेन, ‘पयत्तेण’ति-गुरुणा प्रद-
त्तेन प्रयत्नवता वा प्रमादरहितेनेत्यर्थः; प्रगृहीतेन-बहुमानप्रकर्षाद्गृहीतेन, कल्याणेन-नीरोगताकरणेन, शिवेन शिवहेतुत्वात्,
धन्येन-धनावहत्वात्, मङ्गल्येन-दुरितोपशमे साधुत्वात्, उदग्रेण-तीव्रेण, उदारेण-औदार्यवता, निःस्पृहत्वातिरेकात्;
‘उत्तमेण’ति-ऊर्द्धं तमसः-अज्ञानाद्यत्तत्तथा तेन अज्ञानरहितेनेत्यर्थः, महानुभागेन-अचिन्त्यसामर्थ्येन शुष्को नीरसशरीर-
त्वात्, ‘भुक्खे’ति-बुभुक्षात्रशेन रूक्षीभूतत्वात् किटिकिटिका-निर्भासास्थिसम्बन्धी उपवेशनादिक्रियाभावी शब्दविशेषः तां
भूतः-प्राप्तो यः स तथा, अस्थीनि चर्मणाऽवनद्धानि यस्य स तथा, कुशो-दुर्बलो धमनीसन्ततः-नाडीव्याप्तो जातश्चाप्यभूत्,
‘जीवं जीवेणं गच्छति’-जीवबलेन-शरीरबलेनेत्यर्थः, ‘भासं भासित्ता’इत्यादौ कालत्रयनिर्देशः, ‘गिलायति’ति-ग्लायति
ग्लानो भवति; ‘से’इति अथार्थः, अथशब्दश्च वाक्योपक्षेपार्थः, यथा-दृष्टान्तार्थः, नामेति संभावनायां एवेति वाक्यालङ्कारे;

अङ्गाराणां मृता शकटिका-गन्त्री अङ्गारशकटिका, एवं काष्ठानां पत्राणां पर्णानां 'तिल'चि-तिलदण्डकानां एरण्डशकटिका-एरण्डकाष्ठमयी, आतपे दत्ता शुष्का सतीति विशेषणद्वयं, आर्द्रकाष्ठपत्रभृतायाः तस्या न (शब्दः) संभवति; इतिशब्द उपप्रदर्शनार्थः, वाक्शब्दा विकल्पार्थाः, सशब्दं गच्छति तिष्ठति वा, एवमेव मेघोऽनगारः सशब्दं गच्छति, सशब्दं तिष्ठति, हुताश्वन इव भस्मराशिप्रतिच्छन्नः; 'तवेणं'ति-तपोलक्षणेन तेजसा, अयमभिप्रायो-यथा भस्मच्छन्नोऽग्निर्बहिर्वृत्त्या तेजो-रहितोऽन्तर्बृत्त्या तु ज्वलति एवं मेघोऽनगारोऽपि बहिर्वृत्त्याऽप्यचितमांसादित्वास्ति तेजा अन्तर्बृत्त्या तु शुभव्यानतपसा ज्वलतीति; उक्तमेवाह-तपस्तेजःश्रिया अतीवातीव उपशोभमानः २, तिष्ठतीति । 'तं अतिथ ता मे'चि-तदेवमस्ति तावन्मे उत्थानादि न सर्वथा क्षीणं तदिति भावः, 'तं जाव ता मे'चि-तत्-तस्मात् यावन्मेऽस्ति उत्थानादि ता इति भाषाभावेण यावच्च मे धर्माचार्यः, 'सुहृत्थी'ति-पुरुषवरगन्धहस्ती शुभाः वा क्षायिकज्ञानादयोऽर्था यस्य म तथा, 'ताव ताव'चि-तावच्च तावच्चेति वस्तुद्वयापेक्षा द्विरुक्तिः, 'कडाईहिँ'ति-कृतयोग्यादिभिः, 'मेहघणसन्निगामं'ति-वनमेघसदृशं कालमित्यर्थः, 'भक्तपाणपण्डियाइक्खियस्स'चि-प्रत्याख्यातभक्तपानस्य, 'कालं'ति-मरणं, 'जेणेव इहं'ति-इहशब्दविषयं स्थानं इदमित्यर्थः; 'संपलियंकिनिसण्णे'ति-पद्मासनमन्निविष्टः, 'पेज्जे'चि-अभिवृद्धमात्रं, 'दोस्'चि-अप्रीतिमात्रं, अभ्याख्यानं-असदोषारोपणं, पैशून्यं-पिशुनकर्म, परपरिवादः-विप्रकीर्णपरदोषकथा, अरतिरती-धर्मा-धर्माङ्गेषु, मायासृषा-वेषान्तरकरणतो लोकविप्रतारणं; संलेखनां-कषायशरीरकृशतां स्पृशतीति संलेखनास्पर्शकः । पाठान्तरेण-

‘संलेहणाद्भूसूषणाद्भूसिचि-संलेखनासेवनजुष्टः इत्यर्थः । ‘मासियाए’चि-मासिकया मासपरिमाणया, ‘अप्पाणं
 झूसित्तै’चि-क्षपयित्वा षष्टिं भक्तानि, ‘अणसणाए’चि-अनश्नेन, छित्त्वा-व्यवच्छेद्य, किल दिने २ द्वे द्वे भोजने लोकः कुरुते,
 एवं च त्रिंशता दिनैः षष्टिभक्तानां परित्यक्ता भवतीति; ‘परिनिव्वाणवत्तिचि’परिनिव्वाणमुपरतिमरणमित्यर्थः, तत्प्रत्य-
 यो-निमित्तं यस्य स परिनिर्वाणप्रत्ययः मृतकपरिष्ठापनाकायोत्सर्ग इत्यर्थः, तं कायोत्सर्गं कुर्वन्ति; ‘आयारभंडगं’चि-
 आचाराय-ज्ञानादिभेदभिन्नाय भाण्डकं-उपकरणं, वर्षाकल्पादि आचारभाण्डकं, ‘पगइभदए’इत्यत्र यावत्करणादेवं दृश्यं,
 ‘पयइउवसन्ते पगइपयणुकोहमाणमायालोभे मिउमहवसंपन्ने आलीणे भदए विणीए’चि-तत्र प्रकृत्यैव-स्वभावेनैव, भद्रकः-
 अनुकूलवृत्तिः, प्रकृत्यैवोपशान्तः-उपशान्ताकारः मृदु च तन्माह्वं च मृदुमाह्वं-अत्यन्तमाह्वं इत्यर्थः; आलीनः-आश्रितो
 गुर्वननुशासनेऽपि सुभद्रक एव यः स तथा, ‘कहिं गए’चि-कस्यां गतौ गतः ?, क्व च देवलोकादौ उत्पन्नो ?, जातः ?;
 विजयविमानमनुत्तरविमानानां प्रथमं पूर्वदिग्भागवर्त्ति, तत्रोत्कृष्टादिस्थितेर्भावादाह-‘तत्थे’त्यादि, आयुःक्षयेण-आयुर्दलिक-
 निर्जरेण, स्थितिक्षयेण-आयुःकर्मणः स्थितैर्वेदनेन; भवक्षयेण-देवभवनिबन्धनभूतकर्मणां गत्यादीनां निर्जरेणेति । अनन्तरं
 देवभवसम्बन्धिधनं चयं-शरीरं ‘चहत्त’चि-त्यक्त्वा, अथवा व्यवं-व्यवनं कृत्वा सेत्स्यति । निष्ठितार्थतया विशेषतः सिद्धि-
 गमनयोग्यतया महर्दिप्राप्त्या वा मोत्स्यते केवललोकेन, मोक्षयते सकलकर्मज्ञैः, परिनिर्वास्यति-स्वस्थो भविष्यति, सकल-
 कर्मकृतविकारविरहिततया किमुक्तं भवति ?,-सर्वदुःखानामन्तं करिष्यतीति । ‘एवं खत्त्वि’त्यादि, निगमनं ‘अप्पो-
 पालंभनिमित्तं’-आप्तेन हितेन गुरुणेत्यर्थः, उपालम्भो-विनेयस्याविहितविधायिनः आप्तोपालम्भः स निमित्तं यस्य

प्रज्ञापनस्य तत्तथा । प्रथमस्य ज्ञाताध्ययनस्यायं-अनन्तरोदितः मेघकुमारचरितलक्षणोऽर्थोऽभिधेयः, प्रज्ञप्तः-अभिहितः ।
अविधिप्रवृत्तस्य शिष्यस्य गुरुणा मार्गे स्थापनाय उपालम्भो देयो, यथा भगवता दत्तो मेघकुमारागयेत्येवमर्थं प्रथम-
मध्ययनमित्यभिप्रायः । इह गाथा-महुरेहिं निउणेहिं वयणेहिं चोययंति आयरिया । सीसे कहिंचि खलिण् जह मेहमुणिं
महावीरो ॥ १ ॥

इतिशब्दः समाप्तौ, ब्रवीमीति-प्रतिपादयाम्येतदहं तीर्थकरोपदेशेन, न स्वकीयबुद्ध्या, इत्येवं गुरुवचनपारतन्त्र्यं सुधर्म-
स्वामी आत्मनो जम्बूस्वामिने प्रतिपादयति; एवमन्येनापि मुमुक्षुणा भवितव्यमित्येतदुपदर्शनेनार्थमिति ॥
ज्ञाताधर्मकथायां प्रथममुत्थिताध्ययनं ज्ञातविवरणं मेघकुमारकथानकारणं समाप्तम् ॥

२-अथ श्रीसंघाटाख्यं ज्ञाताध्ययनम् ॥

अस्य च पूर्वेण सहायं सम्बन्धः, पूर्वस्मिन्ननुचितप्रवृत्तिकस्य शिष्यस्य उपालम्भ उक्तः; इह त्वनुचितप्रवृत्तिकोचित-
प्रवृत्तिकयोरनर्थप्राप्तिपरम्पराऽभिधीयते इत्येवंसम्बन्धस्यास्येदमुपक्षेपसूत्रम्—

जति णं भंते !, समणेणं भगवया महावीरेणं पढमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते; चित्तीयस्स
णं भंते !, नायज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते !; एवं खलु जंबू !, तेणं कालेणं, तेणं समएणं, रायगिहे णामं

सा० 'मधुरेनिपुणेर्वचनैः स्थापयन्ति भाचार्याः । शिष्यं कचित् स्खलिते यथा मेघमुनिं महावीरः ॥ १ ॥

नयरे होत्था वन्नओ; तस्स णं रायगिहस्स नगरस्स बहिया उत्तरपुरच्छिमे दिसीभाए गुणसिलए नामं चेतिए होत्था वन्नओ, तस्स णं गुणसिलयस्स चेतियस्स अदूरसामंते एत्थ णं महं एगे जिणुज्जाणे यावि होत्था, विणहुदेवउले परिसडियतोरणघरे नाणविहगुच्छगुम्मलयावल्लिवच्छाहए अणेगवालसयसंकणिज्जे यावि होत्था, तस्स णं जिन्नुज्जाणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगे भगगूवए यावि होत्था, तस्स णं भगगूवस्स अदूरसामंते एत्थ णं महं एगे मालुयाकच्छए यावि होत्था, किणहे किणहोभासे जाव रम्मे महामेहनिउरंभभूते बह्वहिंरुक्खेहि य, गुच्छेहि य, गुम्मेहि य, लयाहि य, वल्लीहि य, कुसेहि य, खाणुएहि य संच्छन्ने, पलिच्छन्ने, अंतो झुसिरे बार्हिं गंभीरे अणेगवालसयसंकणिज्जे यावि होत्था ॥ सूत्रम्-३७ ॥

‘जइ णं’मित्यादि, कण्ठ्यं; ‘एवं खत्वि’त्यादि तु प्रकृताध्ययनार्थसूत्रं सुगमं चैतत्सर्वं नवरं जीर्णोद्धानं चाप्यभूत् । चापीति समुच्चये, अपिचैत्यादिवत्; विनष्टानि देवकुलानि परिसटितानि तोरणानि प्राकारद्वारदेवकुलसम्बन्धीनि गुहाणि च यत्र तत्तथा, नानाविधा ये गुच्छा-द्वन्ताकीप्रभृतयः, गुल्मा-वंशजालीप्रभृतयः, लताः-अशोकलतादयः, वल्लयः-त्रपुषी-प्रभृतयः, वृक्षाः-सहकारादयः, तैः छादितं यत्तत्तथा; अनेकैर्व्यालशैतैः-श्वापदशैतैः शङ्कनीयं-भयजनकं चाप्यभूत्, शङ्कनीयमित्येद्विशेषणसम्बन्धत्वात्क्रियावचनस्य न पुनरुक्तता, ‘मालुकाकच्छए’ति-एकास्थिफलाः वृक्षविशेषाः मालुकाः प्रज्ञापनाभिहितास्तेषां कक्षो-गहनं मालुकाकक्षः, चिर्मटिकाकच्छक इति तु जीवाभिगममचूर्णिकारः । ‘किणहे किणहो-भासे’ इह यावत्करणादिदं दृश्यं, “नीले नीलोभासे, हरिण हरिओभासे, सीए सीओभासे, निद्धे निद्धोभासे, तिब्बे तिब्बो-

भासे; किण्वे किण्वच्छाए, नीले नीलेच्छाए, हरिण हरियच्छाए, सीये सीयच्छाए, निद्धे निद्धच्छाए, तिधे तिधच्छाए; धणकडियहच्छाए'त्ति कृष्णः-कृष्णवर्णः अञ्जनवत् स्वरूपेण कृष्णवर्ण एवावभासते-द्रष्टृणां प्रतिभातीति कृष्णावभामः; किल किञ्चिद्वरतु स्वरूपेण भवत्यन्यादृशं प्रतिभासते तु सन्निधानविप्रकर्षदेः कारणादन्यादृशमिति, एवं कचिदसौ नीलो मयूरीवेव, कचिद्-हरितः शुक्रपिच्छवत्, हरितालाम इति वृद्धाः; तथा शीतः स्पर्शतः वल्ल्याद्याक्रान्तत्वादिति च वृद्धाः; खिगधो न रुक्षः तीव्रो वर्णादिगुणप्रकर्षवान् तथा कृष्णः सन् वर्णतः कृष्णच्छायः, छाया च-दीप्तिरादित्यकरावरणजनिता वेति; एवमन्यत्रापि 'धणकडियहच्छाए'त्ति-अन्योऽन्यशाखाग्रानुप्रवेशात् घननिरन्तरच्छायो रम्यो महामेषानां निक्कुरम्बः-समूहस्तद्वद् यः स महामेषनिक्कुरम्बभूतः, वाचनान्तरे त्विदमधिकं पठ्यते-'पत्तिए पुक्किए फलिए हरियगरेरिञ्जमाणे' हरितकन्धासौ रेखिजमाणेत्ति-भृशं राजमानश्च यः स तथा, "सिरीए अईव २ उवसोमेमाणे चिद्धु'त्ति श्रिया-वनलक्ष्म्या अतीव २ उपशोभमानस्तिष्ठति 'कुसेहि य'त्ति दमैः, कचिद्-'कूविएहि य'त्ति पाठः, तत्र कूपिकाभिः लिङ्गव्यत्ययात् 'खाणुएहि'न्ति-स्थाणुभिश्च, पाठान्तरेण-'खत्तएहि'त्ति-खतैर्गर्तैरित्यर्थः; अथवा-'कूविएहि'त्ति चोरगवेषकैः 'खत्तएहि'त्ति स्वातकैः क्षेत्रस्येति गम्यते चौरैरित्यर्थः, अयमभिप्रायो-गहनत्वात् तस्य तत्र चौराः प्रविशन्ति तद्रवेषणार्थमितरे चेति, संलब्धो-व्याप्तः परिच्छिन्नः-समन्तात् अन्तः-मध्ये शुषिरः सावकाशत्वात् बहिर्गभीरो दृष्टेरप्रक्रमणात् ।

तत्थ णं रायणिहे नगरे, धण्णे नामं सत्थवाहे, अट्ठे दित्ते जाव विउलभत्तपणे; तस्स णं धणस्स सत्थवाहस्स भदा नामं भारिया होत्था, सुकुमालपाणिपाया, अहीणपडिपुणपंचिदियसरीरा, लक्खण-

वंजणगुणोववेया, माणुम्माणप्पमाणपडिपुन्नसुजातसव्वंगसुंदरंगी, ससिसोमागारा, कंता, पियदंसणा,
 सुरुवा, करयलपरिमियतिवलियमज्झा, कुंडलुल्लिहियगंडेलेहा, कोमुदिरयणियरपडिपुणणसोमवयणा,
 सिंगारारारचारुवेसा जाव पडिरूवा, वंझा अवियाउरी जाणुकोप्परमाया यावि होत्था ॥ सूत्रम् ३८ ॥ तस्स
 णं धणणस्स सत्थवाहस्स पंथए नाम दासचेडे होत्था, सव्वंगसुंदरंगे मंसोवचित्ते बालकीलावणकुसले
 यावि होत्था; तत्ते णं से धणणे सत्थवाहे, रायगिहे नयरे बहूणं नगरनिगमसेट्टिसत्थवाहाणं अट्टारसण्ह य
 सेणियप्पसेणीणं बहुसु कज्जेसु य कुडुंबेसु य जाव चक्खुभूते यावि होत्था, नियगस्सवि य णं कुडुंबस्स
 बहुसु य कज्जेसु जाव चक्खुभूते यावि होत्था ॥ सूत्र ३९ ॥ तत्थ णं रायगिहे नयरे, विजए नामं तक्करे
 होत्था; पावे चंडालरूवे, भीमतररुहकम्मे, आरुसियदित्तरत्तनयणे, खरफरुसमहल्लविगयबीभत्थ(ळ्ळ)दाडिए,
 असंपुडितउट्टे, उद्धुयपइन्नलंबंतमुद्धए, भमरराहुवन्ने, निरणुक्कोसे, निरणुतावे, दारुणे, पइभए, निसंसतिए,
 निरणुकूपे, अहिक्ख एगंतदिट्ठिए, खुरेव एगंतधाराए, गिद्धेव आमिसतल्लिच्छे, अगिगमिव सव्वभक्खे,
 जलमिव सव्वगणी, उक्खं वणवंचणमायानियडिक्कडकडसाहसंपओगबहुले, चिरनगरविणट्टुडुसीलायार-
 चरित्ते; जूयपसंगी, मज्जपसंगी, भोजपसंगी, मंसपसंगी; दारुणे, हिययदारए, साहसिए, संधिच्छेयए,
 उवहिए विसंसंभघाती; आलीयगतित्थभेयलहुहत्थसंपउत्ते परस्स दव्वहरणंमि निच्चं अनुबद्धे, तिक्खवेरे;

रायगिहस्स नगरस्स बहूणि अइगमणाणि य, निगमणाणि य, दाराणि य, अवदाराणि य, छिडिओ य, खंडीओ य, नगरभिद्धमणाणि य, संवट्टणाणि य, निव्वट्टणाणि य, जूवल्लयाणि य, पाणागाराणि य, वेसणाणाणि य, तदारट्टाणाणि य, तक्करट्टाणाणि य, सिंगाडगाणि य, तियाणि य, चउ-
 ण्णाणि य, चच्चराणि य, नागघराणिय, भूयघराणि य, जक्खदेउलाणि य, सभाणि य, पवाणि य, पणिय-
 -सालाणि य, सुन्नघराणि य; आभोएमाणे २ मग्गमाणे, गवेसमाणे; बहुजणस्स छिदेसु य, विसंमेषु य,
 बिहरेसु य, वसणेसु य, अब्बुदएसु य, उस्सवेसु य, पसवेसु य, तिहीसु य, छणेसु य, जन्नेसु य, पव्व-
 -णीसु य; मत्तपमत्तस्स य, वक्खित्तस्स य, वाउलस्स य, सुहितस्स य, दुक्खियस्स विदेसत्थस्स य, विप्प-
 वसियस्स य, मग्गं च, छिदं च, विरहं च, अंतरं च मग्गमाणे, गवेसमाणे एवं च णं विहरति; बहियावि
 य णं राघगिहस्स नगरस्स आरामेसु य, उज्जाणेसु य, वावि-पोक्खरणी-दीहिया-गुंजालिया-सरेसु य,
 सरपंसिसु य, सरसरपंसियासु य, जिणुज्जाणेसु य, भग्गकूवएसु य, मालुयाकच्छएसु य, सुसाणएसु
 य, गिरिकंदरलेणउवट्टाणेसु य, बहुजणस्स छिदेसु य जाव एवं च णं विहरति ॥ सूत्रम्-४० ॥

‘अड्ढे वित्ते’-इह यावत्करणादिदं द्रष्टव्यम् । ‘विच्छिण्णविउलभक्कणसयणासणजाणवाहणाइन्ने बहुदासदासीगोमहि-
 -सगवेल्लप्यमूए बहुधणबहुजायरुवरयए आओगपओगसंपउत्ते विच्छड्डियविउलभत्तपाणे’ति-व्याख्या त्वस्य मेघकुमार-
 राजवर्णकवत् । भद्रावर्णकस्य तु धारिणीवर्णकवत्वरं । ‘करयल’ति अनेन करयलपरिमितविलियमज्ज्ञा इति दृश्यं,

‘वृक्षं’चि-अपत्यफलापेक्षया निष्फला, ‘अविद्याउरि’चि-प्रसवानन्तरमपत्यमरणेनापि फलतो वन्ध्या भवतीत्यत उच्यते-
अविद्याउरिचि-अविजननशीला अपत्यानामत एवाह-जानुकूर्परामेव माता-जननी जानुकूर्परमाता, एतान्येव शरीरां-
शभूतानि तस्याः स्तनौ स्पृशन्ति नापत्यमित्यर्थः, अथवा जानुकूर्परान्येव मात्रा-परप्रणोदे साहाय्ये समर्थ उत्सङ्गनिवेश-
नीयो वा परिकरो यस्या न पुत्रलक्षणाः सा जानुकूर्परमात्रा । ‘दासचेष्टे’चि-दासस्य-श्रुतकविशेषस्य चेष्टः-कुमारकः दास-
चेष्टः अथवा दासश्चासौ चेष्टश्चेति दासचेष्टः । ‘तक्के’ति-चौरः, ‘पापस्य’-पापकर्मकारिणः, चाण्डालस्येव रूपं-स्वभावो
यस्य स तथा, चण्डालकर्मपेक्षया भीमतराणि-रौद्राणि कर्ममणि यस्य स तथा; ‘आरुसिय’चि-आरुष्टस्येव दीप्ते-रक्ते
नयने यस्य स तथा, खरपरुषे-अतिकर्कशे महत्यौ विकृते-बीभत्से दंष्ट्रिके-उत्तरोष्ठकेशगुच्छरूपे दशनविशेषरूपे वा यस्य
स तथा, असंपुटितौ असंभृतौ वा परस्परालामौ तुच्छत्वाद्दशनदीर्घत्वाच्च ओष्ठौ यस्य स तथा उद्धृता-वायुना प्रकीर्णा लम्ब-
माना मूर्धजा यस्य स तथा, भ्रमराद्दुवर्णः कृष्ण इत्यर्थः, ‘निरनुक्रोशो’-निर्दोषो, ‘निरनुतापः’-पश्चात्तापरहितः, अत
एव ‘दारुणो’ रौद्रः, अत एव ‘प्रतिभयो’ भयजनकः; ‘निःसंशयिकः’-शौर्यातिशयादेव तत्साधयिष्याम्येवेत्येवंप्रवृत्तिकः,
पाठान्तरे-‘निसंसे’ति-दृन्-नरान् शंसति-हिनस्तीति नृशंसः निःशंसो वा-विगतश्चावः । ‘निरणुकंपे’चि-विगतप्राणि-
रक्षः निर्गता वा जनानामनुकम्पा यत्र स तथा, अहिरिव एकान्ता-ग्राह्यमेवेदं मयेत्येवमेवनिश्चया दृष्टिर्यस्य स तथा, ‘खुरेव
एगंतघाराए’चि-एकत्रान्ते-वस्तुभागेऽपहर्तव्यलक्षणे धारा परोपतापप्रधानवृत्तिलक्षणा यस्य स तथा, यथा क्षुरप्रः-एक-
धारः, मोषकलक्षणैकप्रवृत्तिक एवेति मात्रः, ‘जलमिव सव्वगाहि’चि-यथा जलं सर्वं स्वविषयापन्नमभ्यन्तरीकरोति तथाऽ-

यमपि सर्वं गृह्णातीति भावः, तथा उत्कञ्चनवञ्चनमायानिकृतिक्लृप्तकपटैः सह योऽतिसंप्रयोगो-गाढ्यं तेन बहुलः-प्रचुरो यः स तथा, तत्र ऊर्ध्वं कञ्चनं मूलयाद्यारोपणार्थं उत्कञ्चनं हीनगुणस्य गुणोत्कर्षप्रतिपादनमित्यर्थः वञ्चनं-प्रतारणं माया-परवञ्चनबुद्धिः निकृतिः-बकट्टस्या गलकर्तृकानामिवावस्थानं कूटं-कार्षापणतुलादेः परवञ्चनार्थं न्यूनाधिककरणं कपटं-नेपथ्यभाषाविर्ययकरणं एमिरुत्कञ्चनादिभिसह्यतिशयेन यः संप्रयोगो-योगस्तेन यो बहुलः स तथा, यदिवा सातिशयेन द्रव्येण कस्तूरिकादिना परस्य द्रव्यस्य संप्रयोगः सातिसंप्रयोगः, ततश्चोत्कञ्चनादिभिः सातिसंप्रयोगेण च यो बहुलः स तथा, उक्तं च सातिप्रयोगशब्दार्थीय-“सो होई साइजोगो दव्वं जं छुहिय अन्नदेव्वेसु । दोसगुणा वयणेसु य अत्थविसंवायणं कुणह ॥१॥”-चि एकीयं व्याख्यानं, व्याख्यानान्तरं पुनरेवं-उत्कोचनं उत्कोचः निकृतिः-वञ्चनप्रच्छादनार्थं कर्म सातिः-अविश्रम्भः एतत्संप्रयोगे बहुलः, शेषं तथैव; चिरं-बहुकालं यावत् नगरे नगरस्य वा विनष्टो-विप्लुतः चिरनगरविनष्टः, बहुकालीनो यो नगरविनष्टो भवति स किलात्यन्तं धूर्तो भवतीत्येवं विशेषितः, तथा दुष्टं शीलं-स्वभावः आकारः-आकृति-अरित्रं च-अनुष्ठानं यस्य स तथा ततः कर्मधारयः, धृतप्रसङ्गी-धृतासक्तः एवमितराणि, नवरं भोज्यानि-खण्डखाद्यादीनि, पुनर्दोषग्रहणं हृदयकारक इत्यस्य विशेषणार्थत्वात् पुनरुक्तं, लोकानां हृदयानि दारयति-स्फोटयतीति हृदयकारकः, पाठान्तरेण ‘जणहियाकारए’-जनहितस्याकर्तव्यार्थः, ‘साहसिकः’-अवितर्कितकारी, ‘सन्धिच्छेदकः’-क्षेत्रस्वानकः, ‘उपधिको’-माधित्वेन प्रच्छन्नकारी, ‘चिश्रम्भयाती’-विश्वासघातकः, आदीपकः-अग्निदाता, तीर्थानि-तीर्थभूतदेव-

सा० १ स भवति सातियोगो यद् द्रव्यमन्यद्रव्येषु क्षिप्त्वा । दोषगुणान् वचनेषु च अर्थविसंवादनं करोति ॥ १ ॥

गन्तुं प्रवृत्तस्य, 'मार्गं च'-पन्थानं, 'छिद्रं च'-अपद्वारं, 'विरहं च'-विजनं, अन्तरं च-अवमरमिति आरामादिपदानि ग्राह्यत् । 'सुसाणेसु य'ति-अमशानेषु, 'गिरिकन्दरेषु'-गिरिचन्द्रेषु, 'लयेनेषु'-गिरिवर्तिपाणपट्टेषु, 'उपस्थानेषु'-तथाविधमण्डपेषु बहुजनस्य छिद्रेष्वित्यादि पुनरावर्तनीयं यावद्, 'एवं च नं विहरइ'ति ।

तत्ते नं तीसे भदाए भारियाए, अन्नया कयाइं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुबजागरियं जागर-
माणीए, अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव सुमुपज्जित्था, -अहं धणणेण सत्थवाहेण सद्धिं बहूणि वासाणि
सहपरिसरसंगंघरूवाणि माणुस्सगाइं कामभोगाइं पच्चणु भवमाणी विहरामि, नो चेव नं अहं दारगं वा
दारिगं वा पयायामि; तं घन्नाओ नं ताओ अम्मयाओ जाव सुलद्धे नं माणुस्सए जम्मजीवियफले, तस्सिं
अम्मयाणं जास्सि मन्ने णियगकुच्छिसंभूयान्ति, थणदुद्धलुद्धयान्ति, महुरसमुल्लावगान्ति, मम्मणपयंपियान्ति
थणमूलककखदेस भागं अभिसरमाणान्ति, सुद्धयाइं थणयं पिवन्ति; ततो य कोमलकोमलोवमेहिं हत्थेहिं गिण्हि-
ऊणं उच्छंणे निवेसियाइं देंति, समुल्लावए पिए सुमहुरे पुणो २ मंजुलप्पभणिते; तं अहन्नं अधन्ना, अपुन्ना,
अलकखणा, अकयपुन्ना, एत्तो एगमवि न पत्ता; तं सेयं मम कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव जलंते,
अण्णं सत्थवाहं आपुच्छित्ता, धणणेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समानी सुबहुं विपुलं असणपाणखा-
तिमसातिमं उवकखडावेत्ता, सुबहुं पुण्फवत्थंगंघमल्लालंकारं गहाय बहूहिं मित्तनानिनियगसयणसंबंधि-
परिजणमहिलाहिं सद्धिं संपरिवुडा जाइं इमाइं रायगिहस्स नगरस्स बहिया णाणाणि य, भूयाणि य,

जम्बवाणि य, इंदाणि य, खंदाणि य, रुदाणि य, सेवाणि य, वेसमणाणि य; तत्थ णं बहूणं नागपडिमाणं
 य, जाव ब्रेसमणपडिमाण य, महरिहं पुष्कच्चणियं करेत्ता; जाणुपायपडियाए एवं वहत्तए-जइ णं अहं
 देवाणुप्पिया !, दारणं वा, दारिणं वा पयायामि, तो णं अहं तुब्भं जायं च दायं च, भायं च, अक्खयणिहिं
 च अणुवड्ढिमिस्सि कहु उवातियं उवाहत्तए; एवं वदासी-एवं खलु अहं देवाणुप्पिया !, तुब्भेहिं सद्धिं बहूहं
 तेणामेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता; एवं वदासी-एवं खलु अहं देवाणुप्पिया !, तुब्भेहिं सद्धिं बहूहं
 वासाति जाव देति ससुल्लावए सुमहुरे पुणो २ मंजुलप्पभणिते तण्णं अहं अहन्ना अपुन्ना अकयलक्खणा
 एत्तो एगमवि न पत्ता, तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया !, तुब्भेहिं अब्भणुन्नाता समाणी विपुलं असणं ४ जाव
 अणुवड्ढिमि उवाहयं करेत्तए, तते णं धणणे सत्थवाहे भहं भारियं एवं वदासी-ममं पि य णं खलु देवा-
 णुप्पिए !, एस चेव मणोरहे-कहं णं तुमं दारणं दारियं वा पयाएज्जसि !, भद्दाए सत्थवाहीए एयमट्ठमणु-
 जाणति, तते णं सा भद्दा सत्थवाही धणणेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाता समाणी हट्ठुट्ठ जाव हयहियया
 विपुलं असणपाणत्तातिमसातिमं उक्खल्लोवेति २ त्ता, सुबहुं पुष्पंगधवत्थमल्लालंकारं गेणहति २, सयाओ
 गिहाओ निग्गच्छति २, रायगिहं नगरं मज्झमज्जेणं निग्गच्छति २ त्ता, जेणेव पोक्खरिणी तेणेव
 उवागच्छति २, पुक्खरिणीए तीरे सुबहुं पुष्पजावमल्लालंकारं ठवेइ २, पुक्खरिणिं ओगाहइ २, जलमज्जणं
 करेति, जलकीडं करेति २; णहाया कयबल्लिकम्मा उल्लपडसाडिगा जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सहस्स-

पत्ताहं ताहं गिणहह २, पुक्खरिणीओ पवोरुहह २, तं सुबहुं पुक्खगंधमल्लं गेणहति २, जेणामेव नागघरए य जाव वेसमणघरए य, तेणेव उवागच्छति २; तत्थ णं नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण य आलोए पणामं करेह, ईसि पब्बुन्नमह २, लोमहत्थगं परासुसह २, नागपडिमाओ य जाव वेसमणपडिमाओ य लोमहत्थेणं पमज्जति, उदगधाराए अब्बुक्खेति २; पम्हलसुक्कुमालाए गंधकासाईए गायाहं त्थहेह २, महरिहं वत्थारुहणं च मल्लारुहणं च गंधारुहणं च बुन्नारुहणं च करेति २, जाव ध्रुवं डहति २; जानुपायपडिया पंजलिउडा एवं वदासी-जहं णं अहं दारगं वा दारिगं वा पयायामि, तो णं अहं जायं च जाव अणुवड्ढमि ति कट्टु उवातियं करेति २, जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवागच्छति २, विपुलं असणं ४ आसाएमाणी जाव विहरति; जिमिया जाव सुइभूया जेणेव सए गिहे तेणेव उवागया अटुत्तरं च णं भद्दा सत्थवाही चाउदसट्टुदिट्टुपुन्नमासिणीसु विपुलं असण ४ उवक्खडेति २, बहवे नागा य जाव वेसमणा य उवायमाणी जाव एवं च णं विहरति ॥ सूत्रम्-४१ ॥ तते णं सा भद्दा सत्थवाही अन्नया कयाह केणति कालंतरेणं आवन्नसत्ता जाया यावि होत्था, तते णं तीसे भद्दाए सत्थवाहीए दोसु मासेसु वीतिक्कंतेसु ततिए मासे वट्टमाणे इमेयारूवे दोहले पाउब्भूते-घन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ जाओ णं विउलं असणं ४, सुबहुयं पुक्खवत्थगंधमल्लालंकारं गहाय, मित्तनानि-नियगसयणसंबंधिपरियणमहिलियाहि य सद्धि संपरिवुद्धाओ रायगिहं नगरं मज्झमज्झेणं निगगच्छंति

२, जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छति २ पोक्खरिणीं ओगाहिति २, ण्हायाओ कयबलिकम्माओ सव्वालंकारविभ्रूसियाओ विपुलं असणं ४ आसाणमाणीओ जाव पडिभुंजमाणीओ दोहलं विणेति, एवं संपेहेति २, कल्लं जाव जलंते जेणेव धणं सत्थवाहे तेणेव उवागच्छति २; धणं सत्थवाहं एवं वदासी- एवं खल्ल देवाणुप्पिया !, मम तस्स गब्भस्स जाव विणेति तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया !, तुब्भेहिं अब्भणुन्नाता समाणी जाव विहरित्तए; अहासुहं देवाणुप्पिया !, मा पडिबंघं करेह; तते णं सा भद्दा सत्थवाही धणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी हट्टुट्ठा जाव विपुलं असणं ४ जाव ण्हाया जाव उल्लपडसाडगा जेणेव नागघरते जाव ध्रुवं दहति २, पणामं करेति, पणामं करेत्ता जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवागच्छति २; तते णं ताओ मित्तनाति जाव नगरमहिलाओ भदं सत्थवाहिं सव्वालंकारविभ्रूसितं करेति, तते णं सा भद्दा सत्थवाही ताहिं मित्तनातिनियगसयणसंबंधिपरिजणनगरमहिलियाहिं सद्धिं नं विपुलं असणं ४ जाव परिभुंजमाणी य दोहलं विणेति २, जामेव दिसिं पाउब्भूता तामेव दिसिं पडिगया; तते णं सा भद्दा सत्थवाही संपुन्नडोहला जाव तं गब्भं सुहंसुहेणं परिवहति, तते णं सा भद्दा सत्थवाही, णवणं मासाणं, बहुपडिपुन्नाणं अद्धमाण राईदियाणं, सुकुमालपाणिपादं जाव दारगं पयाया; तते णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे जातकम्मं करेति २, तेहेव जाव विपुलं असणं ४ उवक्खडावेंति २, तेहेव मित्तनाति० भोयवेत्ता, अयमेयारूवं गोत्रं गुणनिष्फन्नं नामधेज्जं करेति तम्हा

णं अम्हं इमे दारए बहूणं नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण य उवाइयलद्धे णं ते होउ णं अम्हं इमे दारए देवदिक्खनामेणं; तते णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधिज्जं करेति देवदिक्खेत्ति, तने णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो जायं च दायं च भायं च अक्खयनिहिं च अणुवहुंति ॥ सूत्रम्-४२ ॥

‘कुटुंबजागरियं जागरमाणीए’ति-कुटुम्बचिन्ताया जागरणं-निद्राक्षयः कुटुम्बजागरिका, द्वितीयायास्तृतीयार्थत्वात्, स्या ‘जाग्रत्या’-विबुध्यमानया; अथवा कुटुम्बजागरिकां, जाग्रत्याः ‘पयायामि’ति-प्रजनयामि, ‘यामि ममे’-इत्यत्र तासां सुलब्धं जन्म जीवितफलं अहं ‘मन्ये’-वितर्कयामि यासां निजककुक्षिसंभूतानीत्येवमक्षरघटना कार्या, निजकुक्षि-संभूतानि डिम्बरूपाणि इति गम्यते; स्तनदुग्धलुब्धकानि मधुरसमुल्लापकानि मननं-स्वलत्प्रजल्पितं येषां तानि तथा स्तनमूलात्क्ष्मादेशभागमभिसरन्ति-संचरन्ति स्तनजं पिबन्ति, ततश्च क्रोमलक्रमलोपमाभ्यां हस्ताभ्यां गृहीत्वा उत्सङ्गे निवेशितानि ददति समुल्लापकान् सुमधुरान्, ‘एत्तो एगमवि न पत्त’ति-इतः पूर्वं एकमपि-डिम्बकविशेषणकलापादेकमपि विशेषणं न ग्राप्ता, ‘बहिया नागघराणि ये’ इत्यादि प्रतीतं, ‘जणुपायवडिय’ति-जानुभ्यां पादपतिता जानुपादपतिता जानुनी भुवि विन्यस्य प्रणतिं गतेत्यर्थः । ‘जायं वे’त्यादि, यागं-पूजां दायं-पर्वदिवसादौ दानं भागं-लाभांशं अक्षयनिधि-अव्ययं भाण्डागारं अक्षयनिधिं वा-मूलधनं येन जीर्णीभूतदेवकुलस्योद्धारः करिष्यते अक्षीणिकां वा प्रतीतां वर्द्धयामि-पूर्वकाले अल्पं सन्तं महान्तं करोमीति भावः । ‘उववाइयं’ति-उपयाच्यते-सृग्यते स्म यत्तत् उपयाचितं-ईप्सितं वस्तु, ‘उपया-चितुं’-प्रार्थयितुं, ‘उल्लपडसाडय’ति-स्नानेनाद्रं पटशाटिकै-उत्तरीयपरिधानवस्त्रे यस्याः सा तथा, ‘आलोए’ति-दर्शने

नागादिप्रतिमानां प्रणामं करोति, ततः प्रत्युन्नमति, लोमहस्तं-प्रमार्जनीकं, 'परामृशति'-गृह्णाति; ततस्तेन ताः प्रमार्जयति 'अबुक्खेह'चि-अभिषिञ्चति वस्त्रारोपणादीनि प्रतीतानि । 'चाउइसी'त्यादौ 'उद्धिट्ठि'ति-अमावस्या 'आवन्नसत्ते'ति-आपन्नः-उत्पन्नः सत्त्वो-जीवो गर्भे यस्याः सा तथा ।

तते णं से पंथए दासचेडए देवदिन्नस्स दारगस्स बालगगाही जाए, देवदिन्नं दारयं कडीए गेणहति २, बहूहिं डिंभएहि य, डिंभगाहि य, दारएहि य, दारियाहि य; कुमारियाहि य सद्धिं संपरिवुडे अभिर-ममाणे अभिरमति । तते णं सा भदा सत्थवाही अन्नया कयाइं देवदिन्नं दारयं ण्हायं कयबलिकम्मं कयकोउयमंगलपायच्छित्तं सव्वालंकारभूसियं करोति, पंथयस्स दासचेडयस्स हत्थयंसि दलयति; तते णं से पंथए दासचेडए भदाए सत्थवाहीए हत्थाओ देवदिन्नं दारगं कडिए गिणहति २, सयातो गिहाओ पडिनिक्खमति २, बहूहिं डिंभएहि य, डिंभियाहि य जाव कुमारियाहि य सद्धिं संपरिवुडे जेणेव रायमग्गे तेणेव उवागच्छह २, देवदिन्नं दारगं एगंते ठावेति २, बहूहिं डिंभएहि य जाव कुमारियाहि य सद्धिं संपरिवुडे पमत्ते यावि होत्था विहरति; इमं च णं विजए तक्खरे रायगिहस्स नगरस्स बहूणि बाराणि य, अवदाराणि य तेहेव जाव आभोएमाणे, मग्गेमाणे, गवेसेमाणे जेणेव देवदिन्ने दारए तेणेव उवागच्छह २, देवदिन्नं दारगं सव्वालंकारविभूसियं पासति, पासित्ता; देवदिन्नस्स दारगस्स आभरणालंकारेसु

मुच्छिद्य गृह्ये गिद्धे अल्लोववन्ने पंथयं दासचेष्टं पमत्तं पासति २, दिसालोयं करोति, करोत्ता; देवदिन्नं दारगं गेण्हति २, कक्खंसि अल्लियावेति २, उत्तरिज्जेणं पिहेइ २, सिग्घं तुरियं चवत्तं चेतियं रायगिहस्स नगरस्स अवदारेणं निग्गच्छति २, जेणेव जिण्णुज्जाणे जेणेव भग्गकूवए तेणेव उवागच्छति २, देवदिन्नं दारयं जीवियाओ ववरोवेति २, आभरणालंकारं गेण्हति २, देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरगं निप्पाणं, निब्बेहं, जीवियविप्पज्जहं भग्गकूवए पक्खिवत्ति २; जेणेव मालुयाकच्छए तेणेव उवागच्छति २, मालुयाकच्छयं अणुपविसति २, निब्बले निप्फंदे तुसिणीए दिवसं खिवेमाणे चिट्ठति ॥ सूत्रम्-४३ ॥ तते णं से पंथए दासचेष्टे तओ मुहुत्तंतरस्स जेणेव देवदिन्ने दारए ठविए तेणेव उवागच्छति २, देवदिन्नं दारगं तंसि ठाणंसि अपासमाणे, रोयमाणे, कंदमाणे, विलवमाणे, देवदिन्नदारगस्स सव्वतो समंता मग्गणगवेसणं करोइ २, देवदिन्नस्स कत्थइ सुत्तिं वा, खुत्तिं वा, पउत्तिं वा अलभमाणे जेणेव सए गिहे जेणेव धण्णे सत्थवाहे तेणेव उवागच्छति २; धण्णं सत्थवाहं एवं वदासी एवं खलु सामी !, भद्दा सत्थवाही देवदिन्नं दारयं ण्हायं जाव मम हत्थंसि दलयति, ततेणं अहं देवदिन्नं दारयं कडीए गिण्हामि २, जाव मग्गणगवेसणं करेमि तं न णज्जति णं सामि !, देवदिन्ने दारए केणइ हत्ते वा, अवहिए वा, अवत्तिस्से वा, पायवडिए धण्णस्स सत्थवाहस्स एतमहं निवेदेति; तते णं से धण्णे सत्थवाहे पंथयदासचेडयस्स एतमहं सोच्चा णिसम्म तेण य महया पुत्तसोएणाभिभूते समणे परसुणियत्तेव चंगपायवे धसत्ति, धरणीयलंसि

सर्वंगेहिं सन्निवहए; तते णं से धण्णे सत्थवाहे ततो सुहुत्तंतरस्स आसत्थे पच्छागयपणे देवदिन्नस्स दारगस्स सब्वतो समंता मग्गणगवेसणं करेति, देवदिन्नस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा सुइं वा, पउत्तिं वा अलभमाणे जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ २, महत्थं पाहुडं गेण्हति २, जेणेव नगरगुत्तिया तेणेव उवागच्छति २, तं महत्थं पाहुडं उवणति, उवणत्तिता; एवं वयासी-एवं खल्ल देवाणुप्पिया !, मम पुत्ते भद्दाए भारियाए अत्तए देवदिन्ने नाम दारए, इहे जाव उंबरपुष्पेपिव दुल्लहे, सबणयाए, किमंग पुण पासणयाए ?; तते णं सा भद्दा देवदिन्नं ण्हायं सब्वालंकारविभूसियं पंथगस्स हत्थे दलाति जाव पाय-वडिए तं मम निवेदेति, तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया ! देवदिन्नदारगस्स सब्वओ समंता मग्गणगवेसणं कयं । तए णं ते नगरगोत्तिया धण्णेणं सत्थवाहेणं एवं उत्ता समाणा सन्नबद्धवम्मियकवया, उप्पीलिय-सरासणवट्ठिया जाव गहियाउहपहरणा, धण्णेणं सत्थवाहेणं सद्धिं रायणिहस्स नगरस्स बहूणि अति-गमणाणि य जाव पवासु य, मग्गणगवेसणं करेमाणा रायणिहाओ नगराओ पडिनिक्खिमंति २, जेणेव जिण्णुज्जाणे, जेणेव भग्गकूवए, तेणेव उवागच्छंति २; देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरं निप्पाणं, निच्चेडं, जीवधिप्पजडं पासंति २; हा हा अहो अकज्जमिति कट्ठु देवदिन्नं दारंगं भग्गकूवाओ उत्तारंति २ धण्णस्स सत्थवाहस्स हत्थे णं दलयंति ॥ सूत्रम्-४४ ॥

डिम्भदारककुमारकाणामल्पबहुबहुतरकालकृतो विशेषः सूच्छितो-मूढो गतविवेकचैतन्य इत्यर्थः, 'ग्रथितो'-लोभ-

तन्तुभिः संदर्भितः, 'गृद्धः' आकाङ्क्षावान् 'अभ्युपपन्नाः'-अधिकं तदेकाग्रतां गत इति, शीघ्रादीनि एकार्थिकानि शीघ्रताति-
शयख्यायनार्थानि; निष्प्राणं-उच्छ्वासादिरहितं, निश्चेष्टं-व्यापाररहितं, 'जीवविट्पजङ्गं'ति-आत्मना विप्रमुक्तं, निश्चलो-
गमनागमनादिवर्जितः, निष्पन्दो-हस्ताद्यवयवचलनरहितः, तूष्णीको-वचनरहितः, 'क्षेपयन्'-प्रेरयन्, 'श्रुति'-वार्तामात्रं,
'क्षुत्तं'-तस्यैवसंबन्धिनं शब्दं तच्चिह्नं वा, 'प्रवृत्ति'-व्यक्ततरवाचां, नीतो मित्रादिना स्वगृहे अपहृतधौरेण आक्षिप्तः-उप-
लोभितः । 'परस्तुनियत्तेऽव'ति-परशुना-कुठारेण निकृत्तः-छिन्नो यः स तथा तद्वत्, 'नगरगोत्ति'ति-नगरस्य गुप्ति-
रथां कुर्वन्तीति नगरगुप्तिकाः-आरक्षकाः, 'सन्नद्धबद्धवस्त्रिमयकवय'ति-सन्नद्धाः-संहननीभिः कृतसन्नाहाः, बद्धाः-कसा-
बन्धनेन, वर्मिताश्च-अङ्गरक्षीकृताः, शरीरारोपणेन, कवचाः-कङ्कटा यैस्ते तथा ततः कर्मधारयः; अथवा-वर्मितशब्दः
कविकाशीयत एव । 'उत्पीलियस्सरासणपट्टिया'-उत्पीडिता-आक्रान्ता गुणेन शरासनं-धनुस्तल्लक्षणा पट्टिका यैस्ते
तथा, अथवा-उत्पीडिता-बद्धा शरासनपट्टिका-बाहुपट्टिको यैस्ते तथा, दृश्यते च धनुर्धराणां बाहौ चर्मपट्टबन्ध इति, इह
स्थाने यावत्करणादिदं दृश्यं; 'पिण्डमेवेज्जा बद्धाविद्धविमलवरविधपट्टा'-पिण्डानि-परिहितानि त्रैवेयकानि-ग्रीवारक्षणि
यैस्ते तथा, बद्धो गाढीकरणेन आविद्धः-परिहितो मस्तके विमलो वरविह्वपट्टो यैस्ते तथा ततः कर्मधारयः; 'गहियाउह-
पहरणा'-गृहीतान्यायुधानि प्रहरणाय-प्रहारदानाय यैस्ते तथा; अथवाऽऽयुधप्रहरणयोः क्षेप्याक्षेप्यकृतो विशेषः ।

तते णं ते नगरगुत्तिया विजयस्स तक्करस्स पयमग्गमुगच्छमाणा जेणेव मालुयाकच्छए तेणेव
उवागच्छंति २, मालुयाकच्छयं अणुपविसंति २, विजयं तक्करं ससक्खं सहोढं सगेवेल्लं जीवग्गाहं गिण्हंति

२, अट्टिसुट्टिजाणुकोप्परपहारसंभग्गमहियगतं करेति २, अवउडाबन्धणं करेति २, देवदिन्नगस्स दारगस्स
 आभरणं गेणहंति २, विजयस्स तक्करस्स गीवाए बंधंति २, मालुयाकच्छाओ पडिनिक्खमंति २, जेणेव
 रायगिहे नगरे तेणेव उवागच्छंति २, रायगिहं नगरं अणुपविसंति २, रायगिहे नगरे सिंघाडगति-
 वउक्कच्चरमहापहपहेसु कसप्पहारे य, लयप्पहारे य, छिवापहारे य, निवाएमाणा २; छारं च, धूलिं च,
 कयवरं च, उवरिं पक्किरमाणा २; महया २ सदेणं उग्घोसेमाणा एवं वदंति-एस णं देवाणुप्पिया !, विजए
 नामं तक्करे जाव गिद्धे विव आमिसंभक्खी, बालघायए बालमारए; तं नो खलु देवाणुप्पिया !, एयस्स
 केति राया वा, रायपुत्ते वा, रायमच्चे वा, अवरज्झति एत्थेहे अप्पणो सयातिं कम्ममां अवरज्झंति त्तिक्कु
 जेणामेव चारगसाला तेणामेव उवागच्छंति २, हडिबंधणं करेति २, भत्तपाणनिरोहं करेति २, तिसंझं
 कसप्पहारे य जाव निवाएमाणा २ विहरंति; तते णं से धण्णे सत्थवाहे मित्तनातिनियगसयणसंबंधि-
 परियणेणं सद्धिं रोयमाणे जाव विलवमाणे, देवदिन्नस्स दारगस्स सरिरस्स महया इड्डीसक्कारसमुदएणं
 निहरणं करेति २, बहूइं लोतियातिं मयगकिच्चाइं करेति २, केणइ कालंतरेणं अवगयसोए जाए यावि
 होत्था । सूत्रम्-४५ ॥ तते णं से धण्णे सत्थवाहे अन्नया कयाइं लहूसयंसि रायावराहंसि संपलत्ते जाए
 यावि होत्था, तते णं ते नगरगुत्तिया धण्णं सत्थवाहं गेणहंति २, जेणेव चारगे तेणेव उवागच्छंति २,
 चारगं अणुपवेसंति २; विजएणं तक्करेणं सद्धिं एगयओ हडिबंधणं करेति । तते णं सा भद्दा भारिया कल्लं

जाव जलते विपुलं असणं ४ उवकखडेलि २, भोयणपिडए करेलि २, भोयणाइं पक्खिखचति लंछियमुद्धियं
कोरेइ २, एगं च सुरभिवारिपडिपुलं दगवारयं करेलि २, पंथयं दासचेडं सदावेति २; एवं वदासी-गच्छ णं
तुमं देवाणुप्पिया !, इमं विपुलं असणं ४ गहाय चारगसालाए धणणस्स सत्थवाहस्स उवणेहि; तते णं से
पथए भदाए सत्थवाहीए एवं बुत्ते समणे हट्टुट्टे तं भोयणपिडयं तं च सुरभिवरवारिपडिपुलं दगवारयं
गेणहति २, सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमति २, रायगिहे नगरे मज्झमज्जेणं जेणेव चारगसाला जेणेव
घन्ने सत्थवाहे तेणेव उवागच्छति २, भोयणपडियं ठावेति २, उल्लंछति २ च्चा, भायणाइं गेणहति २,
भायणाइं धोवेति २, हत्थसोयं दलयति २, धणं सत्थवाहं तेणं विपुलेणं असणं ४ परिवेसति, तते णं
से विजए तक्करे धणं सत्थवाहं एवं वदासी-तुमणं देवाणुप्पिया !, मम एयाओ विपुलातो असणं ४ संवि-
भार्गं कोरेहि; तते णं से धणणे सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वदासी-अवि याइं अहं विजया ! एयं विपुलं
असणं ४ कायाणं वा, सुणगाणं वा दलएल्ला, उक्कुहडियाए वा णं छड्डेल्ला, नो चेव णं तव पुत्तघायगस्स,
पुत्तमारगस्स, अरिस्स, वेरियस्स, पडिणीयस्स, पच्चाभित्तस्स एत्तो विपुलाओ असणं ४ संविभाणं
कोरेल्लामि; तते णं से धणणे सत्थवाहे तं विपुलं असणं ४ आहारेति २, तं पंथयं पडिविसल्लेति, तते णं से
पंथए दासचेडे तं भोयणपिडगं गिणहति २, जामेव दिसिं पाउञ्चते तामेव दिसिं पडिगए; तते णं तस्स
घणणस्स सत्थवाहस्स तं विपुलं असणं ४, आहारियस्स समाणस्स उच्चारपासवणे णं उच्चाहित्था, तते णं

से धणो सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वदासी-एहि ताव विजया ! एगंतमवक्कमामो जेणं अहं उच्चारपासवणं
 परिट्टवेमि, तते णं से चिज्जए तक्करे धणं सत्थवाहं एवं वयासी-तुब्भं देवाणुप्पिया ! विपुलं असणं ४
 आहारियस्स अत्थि उच्चारं वा पासवणे वा ममन्नं देवाणुप्पिया ! इमेहिं बहूहिं कसप्पहारेहि य जाव
 लयापहारेहि य तण्हाए य छुहाए य परंभवमाणस्स णत्थि केह उच्चारं वा पासवणे वा तं छंदेण तुमं
 देवाणुप्पिया ! एगंतं अवक्कमित्ता उच्चारपासवणं परिट्टवेति तते णं से धणो सत्थवाहे विजएणं तक्करेणं
 एवं दुत्ते समाणे तुसिणीए संचिट्ठति तते णं से धणो सत्थवाहे सुहुत्तंतरस्स बलियतराणं उच्चारपास-
 वणेणं उच्चाहिज्जमाणे विजयं तक्करं एवं वदासी-एहि ताव विजया ! जाव अवक्कमामो, तते णं से विजए
 धणं सत्थवाहं एवं वदासी-जइ णं तुमं देवाणुप्पिया ! ततो विपुलाओ असण० ४ संविभागं करेहि,
 ततोऽहं तुमेहिं सद्धिं एगंतं अवक्कमामि; ततेणं से धणो सत्थवाहे विजयं एवं वदासी-अहं तुब्भं ततो
 विपुलाओ असण० ४ संविभागं करिस्सामि, तते णं से विजए धणस्स सत्थवाहस्स एयमट्ठं पडिमुणति,
 तते णं से विजए धणेणं सद्धिं एगंतं अवक्कमेति उच्चारपासवणं परिट्टवेति, आयंते चोक्खे परमसुइभूए
 तमेव ठाणं उवसंक्कमित्ता णं विहरति; तते णं सा भदा कल्लं जाव जलंते विपुलं असणं ४ जाव परिवेसेत्ति,
 तते णं से धणो सत्थवाहे विजयस्स तक्करस्स ततो विपुलाओ असण० ४ संविभागं करेति, तते णं से
 धणो सत्थवाहे पंथयं दासचेडं विसज्जेति, तते णं से पंथए भोयणपिडयं गहाय चारगाओ पडिनिक्ख-

मति २, रायगिहं नगरं मज्झमज्जेणं जेणेव सए गेहे जेणेव भद्दा भारिया तेणेव उवागच्छइ २ ता, भदं सत्थवाहिणि एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिण ! धण्णे सत्थवाहे तव पुत्तघायगस्स जाव पच्चाभित्तस्स ताथो विपुलाथो असण० ४ संविभागं करेति ॥ सुत्रम्-४६ ॥

‘सस्वत्वं’ति-ससाश्चि ससाक्षिणोऽध्यक्षान् विधायेत्यर्थः । ‘सहोहं’ति-समोषं, ‘सवेगेज्जं’ति-सह श्रैवेयकेण-ग्रीवा-बन्धनेन यथा भवति तथा गृह्णन्ति, ‘जीवग्गाहं गिणहंति’ति-जीवतीति जीवस्तं जीवन्तं गृह्णन्ति, अस्थिमुष्टिजानुकूपरे-स्तेषु वा ये प्रहारास्तैः संभग्नं-मथितं मोटितं-जर्जरितं गात्रं-शरीरं यस्य स तथा तं कुर्वन्ति, ‘अवउडगबंघणं’ति-अवक्षोटनेन-अचमोटनेन कृकाटिकायाः बाह्वोश्च पश्चाद्भागनयनेन बन्धनं यस्य स तथा तं कुर्वन्ति, ‘कसप्पहारे य’ति-वर्धताडनानि, ‘छिव’ति-स्रक्ष्णः कषः, ‘लत्ता’-कम्भा ‘बालघातका’-प्रहारदानेन, ‘बालमारका’-प्राणवियोजनेन । ‘रायमच्चे’ति-राजामाल्यः, ‘अवरज्झइ’ति अपराध्यति अनर्थं करोति; ‘नन्नत्थ’ति-नत्वन्यत्रेत्यर्थः, वाचनान्तरे-त्विदं नाधीयत एव, स्वकानि निरुपचरितानि नोपचारेणात्मनः सम्बन्धीनि, ‘लहुस्सगंसि’ति-लघुः स्व-आत्मा स्वरूपं यस्य स लघुस्वरूपः-अल्पस्वरूपः रास्त्रि विषये अपराधो राजापराधस्तत्र ‘संपल्लस’-प्रतिपादितः पिशुनैरिति गम्यते । ‘भोयणपडिय’ति भोजनस्थालाद्याधारभूतं वंशमयं भाजनं पिटकं तत् करोति, सज्जीकरोतीत्यर्थः; पाठान्तरेण-‘भरेइ’ति पूरयति, पाठान्तरेण भोजनपिटके करोति अशनादीनि । ‘लाज्जित्तं’-रेखादिदानतो, मुद्रितं-कृतमुद्रादिमुद्रं, ‘उल्लंछेइ’ति-विगतलाञ्छनं करोति, ‘परिवेशयति’-भोजयति, ‘आचि याहं’-ति-अपिः-संभाचने, आहंति भाषायां अरेः-शत्रोर्वैरिणः-

साधुबन्धुभावस्य प्रत्यनीकस्य-प्रतिकूलवृत्तेः प्रत्यभिन्नस्य-वस्तु २ प्रति अभिन्नस्य 'धणस्य'सि-कर्मणि षष्ठी उच्चार-
प्रश्रवणं कर्तुं, णमित्यलङ्कारे 'उच्चवाहित्थ'ति-उद्गाधयति स्म; 'एहि तावे'त्यादि, आगच्छ तावदिति भाषामात्रे हे विजय !,
एकान्तं-विजनमपक्रामो-यामा, 'जेणं'ति-येनाहमुच्चारदि परिष्ठापयामीति 'छंदेणं'ति-अभिप्रायेण यथारुचीत्यर्थः ।

तते णं सा भद्दा सत्थवाही पंथयस्स दासचेडयस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा आसुरुत्ता रुद्धा जाव
मिसिभिसेमाणा धणस्स सत्थवाहस्स पओसमावज्जति, तते णं से धणणे सत्थवाहे अन्नया कयाहं मित्त-
न्यातिनियगसयणसंबंधिपरियणेणं सएण य अत्थसारेणं रायकज्जातो अप्पाणं मोयावेति २, चारगसालाओ
पडिनिक्खमति २, जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छति २, अलंकारियकम्मं करेति २, जेणेव
पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छति २, अह धोयमद्वियं जेणहति पोक्खरिणी ओगाहति २, जलमज्जणं करेति
२, णहाए कयबलिकम्मे जाव रायगिहं नगरं अणुपविसति २; रायगिहनगरस्स मज्झमज्झेणं जेणेव सए
गिहे तेणेव पधारेत्थ गमणाए । तते णं तं धणं सत्थवाहं एज्जमाणं पासित्ता रायगिहे नगरं बहवे निय-
गसेट्टिसत्थवाहपभितओ आहंति, परिजाणंति, सक्कारंति, सम्माणंति; अब्बुट्ठंति सरीरकुसलं पुच्छंति ।
तते णं से धणणे जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छति २, जाविय से तत्थ बाहिरिया परिसा भवति तं०-
दासाति वा, पेस्साति वा, भियगाह वा भाइल्लाहा वा; सेवि य णं धणं सत्थवाहं एज्जंति पासति २, पायवडियाए
खेमकुसलं पुच्छंति, जावि य से तत्थ अब्भंतरिया परिसा भवति तं०-मायाह वा, पियाह वा, भायाति

वा, भगिणीति वा; सावि य णं धणं सत्थवाहं एज्जमाणं पासति २, आसणाओ अब्भुट्ठेति २, कंठा-
कंठियं अवयासिय बाहूपमोक्खणं करेति; तते णं से धणं सत्थवाहे जेणेव भद्दा भारिया तेणेव उवाग-
च्छति, तते णं सा भद्दा धणं सत्थवाहं एज्जमाणं पासति, पासित्ता; णो आढाति, नो परियाणाति,
अणाढायमाणी, अपरिजाणमाणी, तुसिणीया परम्भुही संचिट्ठति; तते णं से धणं सत्थवाहे भद्दं
भारियं एवं वदासी-किन्नं तुब्भं देवाणुप्पिए !, न तुट्ठी वा न हरिसे वा नाणंदे वा जं मए सएणं अत्थ-
सारेणं रायकज्जातो अप्पाणं विमोत्तिए, तते णं सा भद्दा धणं सत्थवाहं एवं वदासी-कहन्नं देवाणुप्पिया,
मम तुट्ठी वा जाव आणंदे वा भविस्सति जेणं तुमं मम पुत्तघायगस्स जाव पच्चामित्तस्स ततो विपुलातो
असण० ४ संविभागं करेसि, तते णं से धणं भद्दं एवं वदासी-नो खलु देवाणुप्पिए !, धम्मोत्ति वा,
तवोत्ति वा कयपडिकइया वा, लोगजत्ताति वा, नायएति वा, घाडिएति वा, सहाएति वा, सुहितिवा
ततो विपुलातो असण० ४ संविभागे कए नन्नत्थ सरीरत्तिताए; तते णं सा भद्दा धणं सत्थवाहेणं
एवं बुत्ता समाणी हट्ठ जाव आसणातो अब्भुट्ठेति कंठाकंठिं अवयासेति खेमकुसलं पुच्छति २ ण्हाया
जाव पायच्छित्ता विपुलातिं भोगभोगां भुंजमाणी विहरति । तते णं से विजए तक्करे चारगसालाए
तेहिं बंधेहि वहेहिं कसप्पहारेहि य जाव तण्हाए य, छुहाए य, परम्भवमाणे कालमासे कालं किच्चा नर-
एसु नेरइयत्ताए उववन्ने । से णं तत्थ नेरइए जाते काले कालोभासे जाव वेयणं पच्चणुभवमाणे विहरह,

से णं ततो उच्चदृष्टिा अणादीयं अणवदगं दीहमच्छं चाउरंतसंसारकंतांरं अणुपरियद्विस्सति; एवामेव जंबू !, जे णं अमहं निगंगंथो वा, निगंगंथी वा, आयरियउवज्झायाणं अंतिए सुंढे भवित्ता, आगाराओ अण-गारियं पव्वतिए समाणे चिपुलमणिमुत्तियधणकणगरयणसारेणं लुठभति, सेविय एवं चेव ॥ सूत्रम्-४२ ॥

‘अलंकारियसह’न्ति-यस्यां नापितादिभिः शरीरसत्कारो विधीयते अलङ्कारिककर्म-नखखण्डनादि, दासा-गृहदासी-पुत्राः, प्रेक्ष्या-ये तथाविधप्रयोजनेषु नगरान्तरादिषु प्रेष्यन्ते, मृतका-ये आबालत्वात्पोषिताः, ‘भाइल्लुग’त्ति-ये माणं लाभस्य लभन्ते ते, क्षेमकुशलं-अनर्थानुद्भवानर्थप्रतिघातरूपं, कण्ठे च कण्ठे च गृहीत्वा कण्ठाकण्ठि, यद्यपि व्याकरणे शुद्धविषय एवैवंविधोऽव्ययीभाव इष्यते, तथापि-योगविभागादिभिरेतस्य साधुशब्दता दृश्येति; ‘अवयासिय’त्ति-आलि-ङ्ग्य बाष्पप्रमोक्षणं-आनन्दाश्रुजलप्रमोचनम् । ‘नायए वे’त्यादि, नायकः-साहाय्यकारी सुहृद्-मित्रम् । ‘बंधेहि य’त्ति-बन्धो पुत्रक इतिरुपदर्शने वा विकल्पे, ‘घाडिय’त्ति-सहचारी सहायः-साहाय्यकारी सुहृद्-मित्रम् । ‘बंधेहि य’त्ति-बन्धो रज्ज्वादिबन्धनं, ‘वधो’ यज्यादिताडनं, कशप्रहारादयस्तु तद्विशेषाः; ‘काले कालो भांसे’इत्यादि, कालः-कृष्णवर्णः काल एवावभासते द्रष्टृणां कालो वाऽवभासो दीप्तिर्यस्य सः कालावभासः, इह यावत्करणादिदं दृश्यं, ‘गम्भीरोमहरिसे भीमे उत्ता-सणए परमकण्ठे वण्णेणं, से णं तत्थ निब्बं भीए निब्बं तत्थे निब्बं निब्बं परमसुहसम्बद्धं नरगं’ति-तत्र गम्भीरो-महान् रोमहर्षो-भयसंभूतो रोमाश्रो यस्य यतो वा सकाशात् स तथा, किमित्येवमित्याह-‘भीमो’-भीष्मः, अत एवोत्रासका-रित्वादुत्रासकः, एतदपि कुत इत्याह-परमकृष्णो वर्णेनेति; परां-प्रकृष्टां अशुभसंबद्धां-पापकर्मणोपनीतां; ‘अणाइय’मित्यादि,

अनादिकं, 'अणवद्वर्गं'ति-अनन्तं, 'दीहमद्धं'ति दीर्घाद्धं-दीर्घकालं, दीर्घाद्धं वा-दीर्घमागं, चातुरंतं-चतुर्विमागं संसार एव कान्तारं-अरण्यं संसारकान्तारमिति । इतोऽधिकृतं ज्ञातं ज्ञापनीये योजयन्नाह-एवमेव-विजयचौरवदेव 'सारे णं'ति-सारे, णमित्यलङ्कारे, करणे तृतीया वेयं, छुभ्यते-लोभी भवति; 'सेचि एवं चेव'चि-सोऽपि प्रव्रजितो विजयवदेव नरका-दिकमुत्तरूपं प्राप्नोति ।

तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसा नामं थेरा भगवंतो जातिसंपन्ना २, जाव पुब्बाणुपुड्डिं चरमाणे जाव जेणेव रायगिहे नगरे जेणेव गुणसिलए चेतिए जाव अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिणिहत्ता, संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति; परिसा निग्गया धम्मो कहिओ, तते णं तस्स धणस्स सत्थवाहस्स बहुजणस्स अंतिए एतमहुं सोच्चा णिसम्म इमेतारूवे अज्झत्थिते जाव समुपज्जित्था-एवं खलु भगवंतो जातिसंपन्ना इहमागया इह संपत्ता तं इच्छामि णं थेरे भगवंते वंदामि नमंसामि एहाते जाव सुद्धप्पा-वेसति मङ्गल्लाहं वत्थाहं पवरपरिहिए पायविहारचारेण जेणेव गुणसिले चेतिए जेणेव थेरा भगवंतो तेणेव उवागच्छति २, वंदति, नमंसति । तते णं थेरा धणस्स विचित्तं धम्ममातिक्रवंति, तते णं से धणे सत्थवाहे धम्मं सोच्चा, एवं वदासी-सइहामि णं भंते !, निग्गंथे पावयणे जाव पव्वतिए जाव बहूणि वासाणि सामन्न-परियागं पाउणित्ता भत्तं पक्कवात्तिता मासियाए संलेहणाए सट्ठिं भत्ताहं अणसणाए छेदेइ २ त्ता, कालमासे कालं किच्चा, सोहम्मं कप्पे देवत्ताए उववन्ने; तत्थ णं अत्थेगतियाणं देवाणं चत्तारि पलिओवमाहं

ठिती पन्नत्ता, तत्थ णं धणस्स देवस्स चत्तारि पलिओवमाइं ठिती पणत्ता, से णं धण्णे देवे ताओ देवलो-
याओ आउक्खएणं, ठितीक्खएणं, भवक्खएणं; अणंतरं चयं चहत्ता महाविदेहे वासे सिद्धिहिं जाव सन्व-
दुक्खाणमंतं करेहिं ॥ सूत्रम्-४७ ॥ जहा णं जंबू !, धण्णेणं सत्थवाहेणं नो धम्मोत्ति वा जाव विजयस्स
तक्करस्स ततो विपुलाओ असण० ४ संविभागे कए नन्नत्थ सरीरसारक्खणट्ठाए; एवामेव जंबू !, जे णं
अम्महं निगंगंथे वा २, जाव पव्वतिए समाणे ववगयणहाणुम्मदणंगंघमल्लालंकारविभूसे इग्गस्स ओसालिय-
सरीरस्स नो वन्नेहेउं वा, रुवहेउं वा, विसयहेउं वा, असणं ४ आहारमाहारेति; नन्नत्थ गाणदंसणचरि-
त्ताणं बहणयाए; से णं इहलोए चेव बहूणं समणाणं, समणीणं, सावगाण य, साविगाण य, अच्चणिज्जे
जाव पज्जुवासणिज्जे भवति; परलोएवि य णं नो बहूणि हत्थच्छेयणाणि य, कन्नच्छेयणाणि य, नासा-
च्छेयणाणि य, एवं हिययउप्पायणाणि य, वसणुप्पाडणाणि य, उल्लंबणाणि य, पाविहिंति अणातीयं च
णं अणवदग्गं दीहं जाव बीतिवत्तिस्सति जहा व से धण्णे सत्थवाहे । एवं खल्ल जंबू !, समणेणं जाव
दोच्चस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्तेत्तिबेमि ॥ सूत्रम्-४८ ॥ वितीयं अज्झयणं समत्तं ॥ २ ॥

‘जहा णं’मित्यादिनाऽपि ज्ञातमेव ज्ञापनीये नियोजितं, ‘नन्नत्थ सरीरसारक्खणट्ठाए’ति-न शरीरसंरक्षणार्थादन्यत्र
तदर्थमेवेत्यर्थः ‘जहा व से धण्णे’ति-दृष्टान्तनिगमनम् । इह पुनर्विशेषयोजनाभिमामभिदधति बहुश्रुताः-इह राजगृह-
नगरस्थानीयं मनुष्यक्षेत्रं, धन्यसार्थवाहस्थानीयः साधुजीवः, विजयचौरस्थानीयं शरीरं, पुत्रस्थानीयो निरुपमनिरन्तरानन्द-

निषन्वनत्वेन संयमो, भवति ह्यसत्प्रवृत्तिकशरीरात्संयमविघातः, आमरणस्थानीयाः-शब्दादिविषयाः, तदर्थप्रवृत्तं हि शरीरं संयमविघाते प्रवर्तते, हृडिबन्धस्थानीयं जीवशरीरयोरविभागेनावस्थानं, राजस्थानीयः कर्मपरिणामः, राजपुरुषस्थानीयाः कर्मभेदाः, लघुस्वकायराधस्थानीया मनुष्यायुष्कबन्धहेतवः, मूत्रादिमलपरिस्थानीयाः प्रत्युपेक्षणादयो व्यापाराः, यतो भक्तादिदानमावे यथासौ विजयः प्रश्रवणादिव्युत्सर्जनाय न प्रवर्तितवान्, एवं शरीरमपि निरशनं प्रत्युपेक्षणादिषु न प्रवर्तते; पान्थकस्थानीयो गृध्रसाधुः, सार्थवाहीस्थानीया आचार्याः; ते हि विवक्षितसाधुं भक्तादिभिः शरीरमुपष्टम्भयन्तं साञ्चन्तरादुपश्रुत्योपालम्भयन्ति, विवक्षितसाधुर्नैव निवेदिते वेदनवैयाध्वन्यादिके भोजनकारणे परितुष्यन्ति चेति, पठ्यते च-“सर्वसाहणेसु आहारविरहिओ जं न वट्टण देहो । तम्हा धण्णोव विजयं साहू तं तेण पोसेज्जा ॥”

‘एवं खल्वित्यादि निगमनं’ इतिशब्दः समाप्तौ ब्रवीमीति पूर्ववदेवेति ॥ ज्ञाताधर्मकथायां विवरणतो द्वितीय-
मस्ययनं समाप्तमिति ।

सा० १ शिवसाधनेषु आहारविरहितो यज्ञ प्रवर्तते देहः । तस्मात् धन्य इव विजयं साधुस्तत् तेन पोषयेत् ॥ १ ॥

॥ ३-अण्डकार्यं ज्ञाताध्ययनम् ॥

अथ तृतीयमण्डकार्यमध्ययेनं, तस्य च पूर्वेण सहायं सम्बन्धः-अनन्तराध्ययने सामिष्वङ्गस्य निरभिष्वङ्गस्य च दोषगुणानभिदधता चारित्रशुद्धिविधेयतयोपदिष्टा, इह तु शङ्कितस्य निःशङ्कस्य च तानभिदधता संयमशुद्धेरेव हेतुभूता सम्यक्सवशुद्धिविधेयतयोपदिश्यते, इत्येवं संबन्धस्यास्येदमुपक्षेपसूत्रम्

*जति णं भंते !, समणेणं भगवया महावीरेणं दोच्चस्स अज्झयणस्स णायाधम्मकहाणं अयमट्ठे पन्नत्ते, तइअस्स अज्झयणस्स केअट्ठे पणत्ते !; *एवं खलु जंबू !, तेणं कालेणं २, चंपा नामं नयरी होत्था, वन्नओ; तीसे णं चंपाए नयरीए बहिया उत्तरपुरच्छिमे दिसीभाए सुभूमिभाए नामं उज्जाणे होत्था, सन्वोउय० सुरम्मे नंदणवणे इव सुहसुरभिसीयलच्छायाए समणुबद्धे, तस्स णं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उत्तरओ एगदेसंमि माळुयाकच्छए वन्नओ, तत्थ णं एगा वरमंजरी दो पुट्टे परियागते पिट्ठंडीपंडुरे निव्वणे निरुवहए भिन्नसुट्ठिप्पमाणे मज्जीअंडए पसवति२, सत्तेणं पक्खवाएणं सारक्खमाणी संगोवमाणी संविट्ठे-माणी चिहरति; तत्थ णं चंपाए नयरीए दुवे सत्थवाहदारगा परिवसंति, तं०-ज्जिनदत्तपुत्ते य सागरदत्तपुत्ते य, सहजायया सहवड्डियया सहपंसुकीलियया सहदारदरिसी अन्नमन्नमणुरत्तया अन्नमन्नमणुन्वयया अन्न-

१ ° नं व्याख्यायते त० अ । * एतदन्तर्गतः पाठः 'अ' प्रतो नास्ति । २ ° मज्जुरी. अ ।

ममच्छंदाणुवत्तया अन्नमन्नद्वियनिच्छिद्यकारया अन्नमन्नेसु गिहेसु किचाइं करणिज्जाइं पच्चणुभवमाणा विहरन्ति ॥ सूत्रम्-५०) ॥

‘जइ ण’मित्यादि, ‘एवं खल्वि’त्यादि, प्रकृताध्ययनसूत्रं च समस्तं कण्ठ्यं नवरं, ‘सब्बोउए’ति-सर्वे ऋतवो-वसन्तादयः, तत्संपाद्यकुसुमादिभावानां वनस्पतीनां समुद्भवात् यत्र तत्तथा; क्वचित्-‘सब्बोउए’ति दृश्यते, तेन च ‘सबोउयपुण्णफलसमिद्धे इत्येतत्सूचितं, अत एव सुरम्यं नन्दनवनं-मेरोहितीयवनं तद्वत् शुभा सुखा वा सुरभिः शीतला च या छाया तथा समनुबद्धं-व्याप्तं ‘दो पुट्टे’त्यादि, द्वे-द्विसंख्ये पुष्टे-उपचिते पर्यायेण-प्रसन्नकालक्रमेणागते पर्यायागते प्राकृतत्वेन यकारलोपात् परियागएत्ति भणितं, पिष्टस्य-शालिलोद्भूतस्य उण्डी-पिण्डी तद्वत् पाण्डुरे ये ते तथा, निर्वणे-व्रणकै रहिते निरुपहते-वातादिभिरनुपहते भिन्ना-मध्यशुषिरा या स्त्रिः सा प्रमाणं ययोः ते भिन्नसृष्टिप्रमाणे मयूर्या अण्डके मयूराण्डके न कुर्कुट्या अण्डके प्रसूते-जनयति, संक्षयन्ती-पालयन्ती, सङ्गोपायन्ती-स्थगयन्ती, संवेष्टयन्ती-पोषयन्ती, सहजातौ जन्मदिनस्यैकत्वात् सहवृद्धौ-समेतयोर्बुद्धिमुपगतत्वात् सहपांशुकीडितकौ समानबालभावत्वात् सहदार-दर्थिनौ समानयौवनारम्भत्वात् सहव-एकावसर एव जातकामविकारतया दारान्-स्वकीयेऽ, भार्ये तथाविधदृष्टिभिर्दृष्टवन्तौ, अथवा-सह-सहितौ सन्तौ अन्योऽन्यगृहयोर्द्वारे पश्यतः तत्प्रवेशनेनेत्येवंशीलौ यौ तौ तथा, एतच्चानन्तरोक्तं स्वरूपमन्योऽन्यानुरागे सति भवतीत्याह-अन्योऽन्यमनुरक्तौ-स्नेहवन्तौ अत एवान्योऽन्यमनुव्रजत इत्यन्योऽन्यानुव्रजौ, एवं छन्दोऽनुवर्चकौ-अभिप्रायानुवर्त्तिनौ एवं हृदयेऽभिसतकारकौ, ‘किचाइं करणीयाइं’ति-कर्त्तव्यानि यानि प्रयोजनानीत्यर्थः; अथवा-

कृत्यानि-नैस्त्यक्तानि करणीयानि-कादाचित्कानि 'प्रत्यनुभवन्तौ'-विदधानौ ।

तते णं तेसिं सत्थवाहदारगणं अन्नया कयाई एगतओ सहियाणं समुवागयाणं सन्निसन्नाणं सन्नि-
विट्ठाणं इमेयारूवे मिहोकहासमुल्लावे समुप्पज्जित्था-जन्नं देवाणुप्पिया !, अम्मं सुहं वा, दुक्खं वा,
पव्वज्जा वा, विदेसगमणं वा, समुप्पज्जति तन्नं अम्हेहिं एगयओ समेच्चा णित्थरियव्वं तिकहु अन्नमन्न-
मेयारूवं संगारं पडिसुणेंति २, सकम्मसंपउत्ता जाया यावि होत्था ॥ सुत्रम्-५१ ॥ तत्थ णं चंपाए
नयरीए देवदत्ता नामं गणिया परिवसह, अड्ढा जाव भत्तपाणा, चउसट्टिकलांपंडिया, चउसट्टिगणिया-
गुणोव्वेया, अउणत्तीसं विसेसे रममाणी एकवीसरतिगुणप्पहाणा, बत्तीसपुरिसोवयारकुसला, णवंग-
सुत्तपडिबोहिया, अट्टारसदेसीभासाविसारया, सिंगारानारचारूवेसा, संगयगयहसिय० ऊसियन्नया
सहस्सलंभा विदिन्नल्लत्तचामरबालवियणिया कन्नरीरहप्पयाया यावि होत्था, बहूणं गणियासहस्साणं
आहेव्वं जाव विहरति; तते णं तेसिं सत्थवाहदारगणं अन्नया कदाह पुव्वावरण्हकालसमयंसि जिमिय-
सुत्तुत्तरागयाणं समाणाणं आयन्ताणं चोकखाणं परमसुत्तिभूयाणं सुहासणवरगयाणं इमेयारूवे मिहो-
कहासमुल्लावे समुप्पज्जित्था, तं सेयं खल्ल अम्मं देवाणुप्पिया !, कल्लं जाव जलंते विपुलं असणं ४
उव्वक्खड्ढावेत्ता, तं विपुलं असणं ४ धूवपुप्फगंधवत्थं गहाय देवदत्ताए गणियाए सट्ठिं सुभूमिभागस्स
उज्जाणस्स उज्जाणसिरि पच्चणुभवमाणानं विहरित्तिए त्तिकहु अन्नमन्नस्स एयमट्ठं पडिसुणेंति २, कल्लं

पाउब्भूए कोडुंबियपुरिसे सदावेंति २; एवं वदासी-गच्छह णं देवानुप्पिया !, विपुलं असणं ४ उव-
क्खडेह २, तं विपुलं असणं ४ धूवपुप्फं गहाय जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे जेणेव णंदापुक्खवरिणी तेणा-
मेव उवागच्छह २, नंदापुक्खवरिणीतो अदूरसामंते धूणामंडवं आहणह २, आसितसम्मज्जितोवलितं
सुगंध जाव कलियं करेह २, अम्हे पडिवाल्लेमाणा २ चिट्ठह जाव चिट्ठंति; तए णं सत्थवाहदारगा दोब्बपि
कोडुंबियपुरिसे सदावेंति २, एवं वदासी-खिप्पामेव लहुकरणजुत्तजोतियं समखुरवालिहाणं समलिहिय-
तिक्खगसिंणहं रययामयधंदसुत्तरज्जुपवरकंचणखचियणत्थपगगहोवगहिंतेहिं नीलुप्पलकयामेलएहिं
पवरगोणज्जुवाणएहिं नाणामणिरयणकंचणधंदियाजालपरिक्खत्तं पवरलक्खणोववेयं जुत्तमेव पवहणं
उवणेह, तेऽवि तहेव उवणेंति; तते णं से सत्थवाहदारगा पहाया जाव सरिरा पवहणं दुरुहंति २, जेणेव
देवदत्ताए गणियाए गिहं तेणेव उवागच्छंति २ सा, पवहणातो पच्चोरुहति २, देवदत्ताए गणियाए गिहं
अणुपविसेंति; तते णं सा देवदत्ता गणिया सत्थवाहदारए एज्जमाणे पासति २, हट्ठ २ आसणाओ अब्भु-
ट्ठेति २, सत्तट्ठ पदातिं अणुगच्छति २, ते सत्थवाहदारए एवं वदासी-संदिसंतु णं देवानुप्पिया !, किमिहा-
गमणप्पतोयणं ?; तते णं ते सत्थवाहदारगा देवदत्तं गणियं एवं वदासी-इच्छामो णं देवानुप्पिए !, तुम्हेहिं
सद्धिं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिंरिं पच्चणुब्भवमाणा विहरित्तए, तते णं सा देवदत्ता तेसिं
सत्थवाहदारगाणं एतमट्ठं पडिसुणेति २, पहाया कयकिच्चा किं ते पवर जाव सिरिसमाणेवेसा जेणेव

सत्थवाहदारगा तेणेव समागया; तते णं ते सत्थवाहदारगा देवदत्ताए गणियाए सद्धि जाणं दुरुहति २, चंपाए नयरीए मज्झमज्जेणं जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे जेणेव नंदापुकखरिणी तेणेव उवागच्छति २, पवहणातो पबोरुहति २, नंदापोकखरिणी ओगाहति २, जलमज्जनं करेति जलकीडं करेति णहाया देवदत्ताए सद्धि पच्छुत्तरंति जेणेव थूणामंडवे तेणेव उवागच्छति २, थूणामंडवं अणुपविंसति २, सव्वालंकारविभूसिया आसत्था वीसत्था सुहासणवरगया देवदत्ताए सद्धि तं विपुलं असणं ४ धूवपुप्फगंधवत्थ आसाएमाणा, वीसाएमाणा, परिभुंजेमाणा, एवं च णं विहरंति; जिमियसुत्तरागयाविय णं समाणा देवदत्ताए सद्धि विपुलाति माणुस्सगाहं कामभोगाहं भुंजमाणा विहरंति ॥ सूत्रम्-५२ ॥

‘एगउ’चि-कचिदेकस्मिन् देशे सहितयोः-मिलितयोः समुपागतयोरेकतरस्य गृहे सम्निषण्योः-उपविष्टयोः संनिविष्टयोः-संहततया स्थिरसुखासनतया च व्यवस्थितयोर्मिथः कथा-परस्परकथा तस्यां समुच्छापो-जलपो यः स तथा समुदपद्यत, ‘समेच्च’ चि-समेत्य, पाठान्तरे-‘संहिच्च’ चि संहत्य सह संभूय, ‘संगारं’ चि-सङ्केतं, ‘पडिसुणेंति’ चि-अभ्युपगच्छतः । ‘चउसट्ठी’-त्यादि, चतुःषष्टिकलाः गीतनृत्यादिकाः स्त्रीजनोचिता वात्स्यायनप्रसिद्धाः, चतुःषष्टिगणिकागुणाः आलिङ्गनादिकानामृष्टानां क्रियाविशेषाणां प्रत्येकमष्टभेदत्वात्, एतेऽपि वात्स्यायनप्रसिद्धाः; एवं विशेषदयोऽपि, ‘नवंगसुत्तपडिबोहिय’-चि प्राग्वत् नवयौवनेति भावः । ‘संगयगयहसिय’ इत्येनेनेदं सूचितं, ‘संगयगयहसियभणियविहियविलाससल्लियसंला-

वनिउणजुचोवयारकुसला' व्याख्या त्वस्य पूर्ववत्, वाचनान्तरे-त्विदमधिकं 'सुंदरथणजघणवयणचरणनयणलावणरूचजोव्वण-
विलासकलिया' उच्छ्रितञ्चज्रा सहस्रैर्भाट्यां लाभो यस्याः सा तथा, वितीर्णानि राज्ञा छत्रचामराणि बालवीजनिका च-
चामरविशेषो यस्याः सा तथा, कर्णरथः-प्रवहणविशेषस्तेन प्रयातं-गमनं यस्याः सा तथा कर्णरथो हि क्रद्धिमतां केषां-
चिदेव भवतीति सोऽपि तस्या अस्तीत्यतिशयप्रतिपादनार्थोऽपिशब्द इति, स्थूणाप्रधानो वस्त्राच्छादितो मण्डपः स्थूणामण्डपः
'आहणह'चि-निवेशयतेति भावः, 'लघुकरणे'त्यादि, लघुकरणं गमनादिका शीघ्रक्रिया दक्षत्वमित्यर्थः तेन युक्ता ये
पुरुषास्तैर्योजितं-यन्त्रयूपादिभिः सम्बन्धितं यत्तत्तथा प्रवहणमिति सम्बन्धः, पाठान्तरेण-'लहुकरणजुत्तएहि'ति तत्र
लघुकरणेन-दक्षत्वेन युक्तौ-योजितौ यौ तौ तथा ताभ्यां, ककार इह स्वार्थिकः, गोयुवभ्यां युक्तमेव प्रवहणमुपनयतेति
सम्बन्धः, समखुरवालवानौ-समानशफपृच्छौ समे-तुल्ये लिखिते-श्लेष्णापनीतबाह्यत्वके तीक्ष्णे शृङ्गे ययोस्तौ तथा, ततः
कर्मधारयः, ताभ्यां; वाचनान्तरे-'जंबूणयमयकलावजुचपहिविसिट्टएहि' जम्बूनदमयौ-सुवर्णमयौ कलापौ-कण्ठाभरणविशेषौ
योक्त्रे च-यूपेन सह कण्ठसंयमनरज्जू प्रतिविशिष्टे ययोस्तौ च तथा ताभ्यां, रजतमयौ-रूप्यविकारौ वण्टे ययोस्तौ तथा,
सुत्ररज्जुके-कापीसिकसूत्रदवरकमय्यौ वरकनकखचिते ये नस्ते-नासिकान्यस्तरज्जुके तयोः प्रग्रहेण-रश्मिना अवगृहीतकौ-
बद्धौ यौ तथा ततः कर्मधारयोऽतः ताभ्यां, नीलोत्पलकृतापीडाभ्यां आपीडः,-शेखरः, प्रवरगोयुवभ्यां, नानामणिरत्न-
काञ्चनचण्टिकाजालेन परिक्षिप्तं प्रवरलक्ष्णोपेतं, वाचनान्तरेऽधिकमिदं 'सुजातजुगजुचउज्जुगपसत्थसुविरइयनिम्मियं'ति तत्र
सुजातं-सुजातदारुमयं युगं-यूपः युक्तं-संगतं ऋजुकं-सरलं ग्रशस्तं-शुभं सुविरचितं-सुघटितं निर्म्मितं-निवेशितं यत्र तत्तथा,

युक्तमेव-सम्बद्धमेव प्रवहणं-यानं परिदक्षगन्त्रीत्यर्थः, 'किन्ते जाव सिरी' त्यादि व्याख्यातं धारिणीवर्णके ।

तते णं ते सत्थवाहदारणा पुब्बावरणहकालसमयंसि देवदत्ताए गणियाए सद्धि थूणामंडवाओ पडिनि-
कखमंति २, हत्थसंगेल्लीए सुभूमिभागे बहूसु आलिघरएसु य, कयलीघरेसु य, लयाघरएसु य, अच्छण-
घरएसु य; पेच्छणघरएसु य, पसाहणघरएसु य, मोहणघरएसु य, सालघरएसु य, जालघरएसु य, कुसुम-
घरएसु य; उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणा विहरंति ॥ सूत्रम्-५३ ॥ तते णं ते सत्थवाहदारया जेणेव से
मालुयाकच्छए तेणेव पहरेत्य गमणाए, तते णं सा वणमऊरी ते सत्थवाहदारए एज्जमाणे पासति २ भीया
तत्था० महया २ सदेणं केकारवं विणिम्मुयमाणी २, मालुयाकच्छाओ पडिनिक्खमति २, एंगंसि रुक्ख-
मालयंसि ठिच्चा ते सत्थवाहदारए मालुयाकच्छयं च अणिमिसाए दिट्ठीए पेहमाणी २; चिट्ठति । तते णं
ते सत्थवाहदारणा अणमन्नं सद्दवेंति २, एव वदासी-जहा णं देवाणुप्पिया !, एसा वणमऊरी अम्हे एज्ज-
माणा पासित्ता भीता तत्था तसिया उच्चिग्गा पलाया महता २, सदेणं जाव अम्हे मालुयाकच्छयं च
पेच्छमाणी २, चिट्ठति तं भवियव्वमेत्थ कारणेणं तिकट्टु मालुयाकच्छयं अंतो अणुपविंसति २, तत्थ णं दो
पुट्टे परियागये जाव पासित्ता अन्नमन्नं सद्दवेंति २, एवं वदासी-सेयं ग्वल्लु देवाणुप्पिया !, अम्हे इमे वण-
मऊरीअंडए साणं जाहंमंताणं कुक्कुडियाणं अंडएसु अ पक्खिवावेत्तए, तते णं ताओ जातिमन्ताओ

कुक्कुडियाओ ताए अंडए सए य अंडए सएणं पक्खवाएणं सारक्खमाणीओ संगोवेमाणीओ विहरि-
स्संति, तते णं अम्हं एत्थं दो कीलावणगा मऊरपोयगा भविस्संति त्तिकहुअन्नमन्नस्स एतमडं पडिमुणेंति
२, सए सए दासवेडे सदावेति २; एवं वदासी-गच्छह णं तुब्भे देवाणुणुप्पिया !, इमे अंडए गहाय सगाणं
जाइमंताणं कुक्कुडीणं अंडएसु पक्खिवह जाव तेवि पक्खिवेंति, तते णं ते सत्थवाहदारगा देवदत्ताए
गणियाए सद्धिं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणा विहरित्ता तमेव जाणं दुरूढा समाणा
जेणेव चंपानयरीए जेणेव देवदत्ताए गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छंति २, देवदत्ताए गिहं अणुपविसंति
२, देवदत्ताए गणियाए विपुलं जीवियारिहं पीइदाणं दलयंति २, सक्कारेंति २, सम्माणेंति २, देवदत्ताए
गिहातो पडिनिक्खमंति २; जेणेव सयाइं २, गिहाइं तेणेव उवागच्छंति २, सकम्मसंपउत्ता जाया यावि
होत्था ॥ सूत्रम्-५४ ॥ तते णं जे से सागरदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए से णं कल्लं जाव जलेंते जेणेव से
वणमऊरीअंडए तेणेव उवागच्छति २, तंस्स मऊरीअंडयंसि संक्रिते कंखिते वित्तिगिच्छासमावन्ने भेय
समावन्ने कलुससमावन्ने किंलं ममं एत्थ किलावणमऊरीपोयए भविससति उदाहु णो भविस्सइ त्तिकहु,
तं मउरीअंडयं अभिक्खणं २, उव्वत्तंति, परियत्तेति, आसारेति, संसारेति, चाळेति, फंदेइ, घट्टेति,
खोभेति, अभिक्खणं २, कन्नमूलंसि दिट्ठियावेति; तते णं से मऊरीअंडए अभिक्खणं २, उव्वत्तिज्जमाणे
जाव दिट्ठियावेज्जमाणे पोचडे जाते यावि होत्था; तते णं से सागरदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए अन्नया कयाइ

जेणेव से मऊरअंडए तेणेव उवागच्छति २ तं मऊरीअंडयं पोच्चडेमेव पासति २, अहो णं ममं एस
 कीलावणए मऊरीपोयए ण जाए त्तिकहु ओहतमण जाव क्षियायति । एवामेव समणाउसो !, जो अम्मं
 निगंगथो वा, निगंगथी वा, आयरियउवज्झयाणं अंतिए पव्वतिए समणे पंचमहव्वएसु जाव छल्लीविनि-
 काएसु निगंगथे पावयणे संकिते जाव कलुससमावन्ने से णं इह भवे चेव बहूणं समणां बहूणं समणीणं
 सावगाणं साविगाणं हीलणिज्जे, निंदणिज्जे, खिसणिज्जे, गरहणिज्जे, परिभवणिज्जे, परलोएविय णं
 आगच्छति बहूणि दंडणाणि य जाव अणुपरियदए ॥ सूत्रम्-५५ ॥ तते णं से जिणदत्तपुत्ते जेणेव
 से मऊरीअंडए तेणेव उवागच्छति २, तंसि मऊरीअंडयंसि निस्संसंकिते, सुवत्तए णं मम एत्थ कीलावणए
 मऊरीपोयए भविस्सती त्तिकहु तं मऊरीअंडयं अभिक्खणं २, नो उव्वत्तेत्ति जाव नो दिट्ठियावेति;
 तते णं से मऊरीअंडए अणुव्वत्तिल्लमाणे जाव अट्ठियाविज्झमाणे तेणं काळेणं तेणं समएणं
 उब्भिन्ने मऊरिपोयए एत्थ जाते, तते णं से जिणदत्तपुत्ते तं मऊरपोययं पासति २ इह तुट्ठे मऊरपोसए
 सद्दवेति २, एवं वदासी-तुब्भे णं देवाणुप्पिया !, इमं मऊरपोययं बहूहिं मऊरपोसणपाउग्गेहिं दव्वेहिं
 अणुपुव्वेणं सारक्खमाणा संगेविमाणा संवेडूह नट्ठुल्लं च सिक्खावेह; तते णं ते मऊरपोसगा जिणद-
 त्तस्स पुत्तस्स एतमट्ठं पडिसुणेंति २, तं मऊरपोययं गेणहंति जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छति २, तं
 मयूरपोययं जाव नट्ठुल्लं सिक्खावेति । तते णं से मऊरपोयए उम्मुक्खबालभावे विन्नाय० जोव्वणग०

लक्ष्मणवंजण० माणुम्माणप्पमाणपडिपुत्त० पक्खपेहुणकलावे विचित्तिपिच्छे सत्तचंदए नीलकंडए नच्चण-
सीलए एगाए चप्पुडियाए कयाए समाणीए अणेगातिं नहुल्लगसयातिं केकारवसयाणि य करेमाणे विह-
रति, तते णं ते मज्जरपोसगा तं मज्जरपोयगं उम्मुक्क जाव करेमाणं पासित्ताए, तं मज्जरपोयगं गेणहंति,
जिणदत्तस्स पुत्तस्स उवणेंति, तते णं से जिणदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए मज्जरपोयगं उम्मुक्क जाव करेमाणं
पासित्ता हट्टवुट्ठे तेसिं विपुलं जीवियारिहं पीतिदानं जाव पडिविसजेह, तए णं से मज्जरपोतए जिणद-
त्तपुत्तेणं एगाए चप्पुडियाए कयाए समाणीए णंगोलाभंगसिरोधरे सेयावंगे गिणहह अवयारियपइन्नपक्खे
उक्खित्तचंदकानियकलावे केक्काइयसयाणि विमुच्चमाणे णच्चह, तते णं से जिणदत्तपुत्ते तेणं मज्जरपोयएणं
चंपाए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु सतिएहि य साहस्सिएहि य सयसाहस्सिएहि य पणिएहि य जयं
करेमाणे विहरति । एवामेव समणाउसो !, जो अम्हं निगंथो वा निगंथी वा पव्वतिए समाणे पंचसु
महव्वएसु छसु जीवनिकाएसु निगंथे पाववणे निस्संकिंते निक्कंखिए निव्वित्तिगिच्छे से णं इह भवे चेव
बहूणं समणाणं समाणीणं जाव वीतिवत्तिस्सति । एवं खलु जंबू !, समणेणं० णायाणं तच्चस्स अज्झयणस्स
अयमट्ठे पन्नतेत्ति वेमि ॥ सूत्रम्-५६ ॥ तच्चं नायज्झयणं समत्तं ॥ ३ ॥

‘हृत्थसंगेच्छीए’चि-अन्योऽन्यं हस्तावलम्बनेन, ‘आलिघरसु य कयलिघरएसु य’-आलीकदल्यौ-वनस्पतिविशेषौ,
‘लताघरएसु य’ लताः-अशोकादिलताः ‘अच्छणघरएसु य’-अच्छणंति-आसनं, ‘पेच्छणघरएसु य’-प्रेक्षणं-प्रेक्षणकं,

‘पसाहणघरएसु य’-प्रसाधनं-मण्डनं, ‘मोहणघरएसु य’-मोहनं-निधुवनं, ‘सालघरएसु य’-सालाः-शाखाः, अथवा-
शाला-वृक्षविशेषाः, ‘जालघरएसु य’-जालगृहं-जालकान्वितं, ‘कुसुमघरएसु य’-कुसुमप्रायवनस्पतिगृहेष्वित्यर्थः,
कचित्कदलीगृहादिपदानि यावच्छब्देन सूच्यन्त इति, शङ्कितः-किमिदं निष्पत्स्यते न वेत्येवं विकल्पवान् काङ्क्षितः-
तत्फलाकाङ्क्षावान् कदा निष्पत्स्यते इतो विवक्षितं फलमित्यौत्सुक्यवानित्यर्थः, विचिकित्सितः-जातेऽपीतो मयूरपोतेऽतः,
किं मम क्रीडालक्षणं फलं भविष्यति न वेत्येवं फलं प्रति शङ्कावान्; किमुक्तं भवति? -भेदसमापन्नो मतेर्द्वैधाभावं प्राप्तः
सद्भावासङ्गावविषयविकल्पव्याकुलित इति भावः, कलुषसमापन्नो-मतिमालिन्यमुपगतः, एतदेव लेशत आह-‘किन्न’मित्यादि,
उद्धर्तयति-अधोदेशस्योपरिकरणेन परिवर्तयति-तथैव पुनः स्थापनेन ‘आसारयति’-ईषत्स्वस्थानत्याजनेन, ‘संसारयति’-
पुनरीषत्स्वस्थानात् स्थानान्तरनयनेन चालयति-स्थानान्तरनयनेन स्पन्दयति-किंचिच्चलनेन, घट्टयति-हस्तस्पर्शनेन,
क्षोभयति-ईषद्भूमिमुत्कीर्य तत्प्रवेशेन, ‘कण्णमूलंसि’ति-स्वकीयकर्णसमीपे धृत्वा, ‘टिट्टियावेति’-शब्दायमानं करोति,
‘पोच्चडं’ति-असारं, हीलनीयो गुरुकुलाद्युद्धनतः निन्दनीयः कुत्सनीयो-मनसा खिसनीयो-जनमध्ये गर्हणीयः-समक्षमेव
च परिभवनीयोऽनभ्युत्थानादिभिः, मयूरपोषका ये मयूरान् पुष्पन्ति । ‘नट्टुगं’ति-नाट्यं, ‘विन्नाये’त्यादौ ‘विन्नाय-
परिणयमेतं जोषणयमपुपत्ते लक्ष्मणवंजणगुणोववेए’ इत्येवं इदं, मानेन-विष्कम्भतः उन्मानेन-बाह्यतः प्रमाणेन च-
आयामतः परिपूर्णौ पक्षौ ‘पेहुणकलाचि’ति-मयूराङ्गकलापश्च यस्य स तथा, विचित्राणि पिच्छानि शतसंख्याश्च चन्द्रका
पस्य स तथा, वाचनान्तरे विचित्राः-पिच्छेषवसक्ताः संबद्धाश्चन्द्रका यस्य स विचित्रपिच्छावसक्तचन्द्रकः नीलकण्ठको

नवाङ्गी-
५० ॥
श्रीज्ञाता-
वर्मकथाज्ञे
॥ १०२ ॥

३-श्री-
अण्डका-
५०
अध्यय-
नार्थोप-
संहारः ।

॥ १०२ ॥

नर्तनशीलकः चपुटिका-प्रतीता केकायितं-मयूराणां शब्दः एकस्यां चपुटिकायां कृतायां सत्यां 'गंगोलाभंगसिरो-
हरि'चि-लाङ्गुलाभङ्गवत्-सिंहादिपुच्छवक्त्रीकरणमिव शिरोधरा-ग्रीवा यस्य स तथा, स्वेदापक्वो-जातस्वेदः श्वेतापाङ्गो वा
सितनेत्रान्तः अवतारितौ-शरीरात्पृथुकृतौ प्रकीर्णौ-विकीर्णपिच्छौ पक्षौ यस्य स तथा, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः; उत्क्षिप्तः-
ऊर्ध्वीकृतधन्द्रकादिकः-चन्द्रक्रमश्रुतिकमयूराङ्गकविशेषोपेतधन्द्रकै रचितैर्वा कलापः-शिल्पण्डो येन स तथा, केकायितशतं-
शब्दविशेषशतं, 'पणिर्हृ'ति-पणितैः-व्यवहारैर्होदादिभिरित्यर्थः; 'एवमेवे'त्यादि उपनयवचनमिति, भवन्ति चात्र गीथाः-
'जिणवरभासियभावेसु भावसेवसेसु भावओ महमं । नो कुञ्जा संवेहं संवेहोऽणत्थहेउत्ति ॥ १ ॥ निस्संदेहत्तं पुण गुणहेउं जं तओ
तयं कज्जं । एत्थं दो सिद्धिसुया अंडयगाही उदाहरणं ॥ २ ॥ कत्थइ महदुब्बेण तविहायरियविरहओ वा वि । नेयमहण-
त्तणेणं च नाणावरणोदणं ॥ ३ ॥ हेउदाहरणासंभवे य सइ सुहु जं न बुजिञ्जा । सबन्नुमयमवितहं तहावि इह चित्तए
मइमं ॥ ४ ॥ अणुवकयपराणुगहपरायणा जं जिणा जगप्पवरा । जियरागदोसमोहा य णब्बहावाइणो तेण ॥ ५ ॥”

विवरणतः समाप्तमिदं तृतीयमध्ययनं ।

१ सा. जिनवरभाषितेषु भावेषु भावसत्येषु भावतो मतिमात् । न कुर्यात् संवेहं संवेहोऽनर्थहेतुरिति ॥ १ ॥ निस्संदेहत्वं पुनर्गुणहेतुर्यत्तन्नकत् कार्यं
अत्र द्वौ श्रेष्ठितौ अण्डकभाषिणावुदाहरणं ॥ २ ॥ कचित् मतिदौर्बल्येन तद्विधाचार्यविरहतो वापि । ज्ञेयगहनत्वेन ज्ञानावरणोदयेन च ॥ ३ ॥ हेउ-
दाहरणासंभवे च सति सुष्ठु यत्र बुभ्येत । सर्वज्ञमतवितथं तथापि इति चिन्तयेत् मतिमात् ॥ ४ ॥ अनुपकृतपराणुगहपरायणा यद् जिना जगत्प्रवराः ।
जितरागद्वेषमोहाश्च नान्यथावादिनस्तेन ॥ ५ ॥

॥ ४-श्रीकूर्माख्यं ज्ञाताध्ययनम् ॥

—३—

अथ कूर्माभिधानं चतुर्थमध्ययनं विव्रियते, अस्य चायं पूर्वैण सहाभिसम्बन्धः—अनन्तराध्ययने प्रवचनार्थेषु शङ्किता-
शङ्कितयोः प्राणिनोर्दोषगुणवृत्ताविह तु पञ्चेन्द्रियेषु गुप्तागुप्तयोस्तावेवाभिधीयते इत्येवंसम्बन्धस्यास्येदमुपक्षेपादिस्वरूपम्—

जति णं भंते !, समणेणं भगवया महावीरेणं नायाणं तच्चस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते, चउ-
त्थस्स णं नायाणं के अट्ठे पन्नत्ते !; एवं खलु जंबू !, तेणं कालेणं २, वाणारसी नामं नयरी होत्था, वन्नओ;
तीसे णं वाणारसीए नयरीए बहिंया उत्तरपुरच्छिमे दिसिभागे, गंगाए महानदीए, मयंगतीरदहे, नामं दहे
होत्था; अणुपुब्बसुजायवप्पगंभीरसीयलज्जे, [अच्छविमलसलिलपलिच्छन्ने, संछन्नपत्तपुष्फपलासे,] बउडु-
प्पलपउमकुसुयनलिणसुभगसोगंधियपुंडरीयमहापुंडरीयसयपत्तसहसपत्तेकेसरपुष्फोवचिए, पासादीए ४,
तत्थ णं बहूणं मच्छाण य कच्छभाण य गाहाण य मगराण य सुंसुमाराण य सइयाण य साहस्सियाण य
सयसाहस्सियाण य जूहाइं निब्भयाइं निरुच्चिग्गाइं सुहंसुहेणं अभिरममाणगार्तिं २ विहरंति, तस्स णं
मयंगतीरदहस्स अदूरसामंते एत्थ णं महं एगे मालुयाकच्छए होत्था वन्नओ, तत्थ णं दुवे पावसिया-
लगा परिवसंति, पाचा चंडा, रोद्धा, तल्लिच्छा, साहसिया, लोहितपाणी, आमिसत्थी, आमिसाहारा,
आमिसप्पिया, आमिसल्लोला, आमिसं गवेसमाणा, रत्तिं वियालचारिणो, दिंया पच्छन्नं चावि, चिंटंति;

तते णं नाओ मयंगतीरदहातो अन्नया कंदाहं सूरियंसि चिरत्थमियंसि लुलियाए संझाए पविरलमाणु-
संसि णिसंतपडिणिसंतंसि समाणंसि दुवे कुम्मगा आहारत्थी आहारं गवेसमाणा सणियं २, उत्तरंति;
तस्सेव मयंगतीरदहस्स परिपेरंतेणं सव्वतो समंता परिघोलेमाणा २, विट्ति कप्पेमाणा विहरंति; तय-
णंतरं च णं ते पावसियालगा आहारत्थी जाव आहारं गवेसमाणा मालुयाकच्छयाओ पडिनिक्खमंति २
सा, जेणेव मयंगतीरे दहे तेणेव उवागच्छंति तस्सेव मयंगतीरदहस्स परिपेरंतेणं परिघोलेमाणा २, विट्ति
कप्पेमाणा विहरंति; तते णं ते पावसियाला ते कुम्मए पासंति २, जेणेव ते कुम्मए तेणेव पदारेत्थ गम-
णाए, तते णं ते कुम्मगा ते पावसियालए एज्जमाणे पासंति २, भीता तत्था तसिया उब्बिग्गा संजात-
भया हत्थे य पादे य गीवाए य सएहिं २, काएहिं साहरंति २, निच्चला निष्फंदा तुसिणीया संचिट्ठंति; तते
णं ते पावसियालया जेणेव ते कुम्मगा तेणेव उवागच्छंति २ ते कुम्मगा सव्वतो समन्ता उव्वत्तेति, परि-
यत्तेति, आसारंति, संसारंति चालेंति, घट्टेति, फंटेति, खोभंति; नहेहिं आलुपंति, दंतेहि य अक्खोडेंति, नो
चेव णं संचाएति तेसि कुम्मगाणं सरीरस्स आबाहं वा, पबाहं वा, वाबाहं वा, उप्पाएत्तए छविच्छेयं वा
करेत्तए; तते णं ते पावसियालया एए कुम्मए दोबं पि तबं पि सव्वतो समंता उव्वत्तेति जाव नो चेव णं
संचाएन्ति करेत्तए, ताहे संता तंता परितंता निव्विन्ना समाणा सणियं २, पच्चोसक्कंति, एगंतमवक्कमंति,

निबला निष्फंदा तुसिणीया संचिद्वंति; तत्थ णं एगे कुम्मगे ते पावसियालए चिरंगते दूरंगए जाणित्ता
 सणियं २, एगं पायं निच्छुभति; तते णं ते पावसियाला तेणं कुम्मएणं सणियं २ एगं पायं नीणियं
 पासंति २, ताए उक्किहाए गईए सिग्घं चवलं तुरियं चंडं जतिणं वेगितं जेणेव से कुम्मए तेणेव उवाग-
 च्छंति २, तस्स णं कुम्मगस्स तं पायं नखेहिं आलुपंति, दंतेहिं अक्खोडंति, ततो पच्छा मंसं च सोणियं
 च आहरेंति २, तं कुम्मगं सब्वतो समंता उव्वतेंति जाव नो चैव णं संचाहन्ति करेत्तए ताहे दोब्बंपि
 अवक्कमंति एवं चत्तारिवि पाया जाव सणियं २, गीवं नीणेति, तते णं ते पावसियालगा तेणं कुम्मएणं
 गीवं नीणियं पासंति २, सिग्घं चवलं ४ नहेहिं दंतेहिं कवालं विहाडेंति २, तं कुम्मगं जीवियाओ वव-
 रोवेंति २ मंसं च सोणियं च आहरेंति, एवामेव समणाउसो ! जो अम्हं निगंथो वा २, आयरियउव-
 ज्झायाणं अंतिए पव्वतिए समाणे पंच(से) इदिया अगुत्ता भवंति से णं इह भवे चैव बहूणं समणाणं
 ४ हीलणिस्से परलोगेडविय णं आगच्छति बहूणं दंडणाणं जाव अणुपरियट्ठति, जहा से कुम्मए अगुत्ति-
 दिए, तते णं ते पावसियालगा जेणेव से दोच्चए कुम्मए तेणेव उवागच्छंति २ तं कुम्मगं सब्वतो
 समंता उव्वतेंति जाव दंतेहिं अक्खुडंति जाव करेत्तए, तते णं ते पावसियालगा दोब्बंपि तच्चंपि जाव
 नो संचाएन्ति तस्स कुम्मगस्स किंचि आबाहं वा विबाहं वा जाव छविच्छेयं वा करेत्तए ताहे संता
 संता परितंता निव्विन्ना समाणा जामेव दिंसि पाउब्भूता तामेव दिंसि पडिगया, तते णं से कुम्मए ते

पावसियालए चिरंगए दूरंगए जाणित्ता सणियं २ गीवं नेणेति २ दिसावलोयं केरह २ जमगसमगं चत्तारिचि पादे नीणेति २ ताए उक्किहाए कुम्मगईए वीहवयमाणे २ जेणेव मयंगतीरदहे तेणेव उवागच्छह २ मित्तनातिनियगसयणसंबंधिपरियणेणं सईद्वि अभिसमद्वागए यावि होत्था, एवामेव समणाउसो ! जो अम्हं समणो वा २ पंच से इंदियार्ति गुत्तातिं भवंति जाव जहा उ से कुम्मए गुत्तिदिए । एवं खल्ल जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेणं चउत्थस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्तेत्ति बेमि ॥ सूत्रम्-५७ ॥ चउत्थं नायज्झयणं समत्तं ॥ ४ ॥

‘जई’त्यादि, सुगमं सर्वं, नवरं ‘मयंगतीरदहे’ति-मृतगङ्गातीरदहः मृतगङ्गा यत्र देशे गङ्गाजलं व्यूहमासीदिति, ‘आनुपूर्व्येण’-परिपाद्या सुष्ठु जाता वप्राः-तटा यत्र स तथा गम्भीरं-अगाधं क्षीतलं जलं यत्र स तथा ततः पदद्वयस्य कर्मधारयाः, क्वचिदिदमधिकं दृश्यते ‘अच्छविमलसलिलपलिच्छन्ने’ प्रतीतं नवरं श्रुतत्वात्प्रतिच्छन्नाः-आच्छादितः, क्वचित्तु-‘संछन्ने’त्यादिद्वचनादिदं दृश्यं ‘संछन्नपउमपत्तमिसमुणाले’ संछन्नानि आच्छादितानि पद्मैः पत्रैश्च-पद्मिनीदलैः विशानि-पद्मिनीमूलानि मृणालानि च-नलिननालानि यत्र स तथा; क्वचिदेवं पाठाः-‘संछन्नपत्तपुष्पपलासे’ संछन्नैः पत्रैः-पद्मिनी-दलैः पुष्पपलाशैश्च-कुसुमदलैर्यः स तथा ‘बहुउप्पलकुमुयनलिणसुमगसोर्गधियपुंडरीयमहापुंडरीयसयपत्तसहस्सपत्तकेसरफुल्लो-वहए’ बहुभिरुत्पलादिभिः केसरप्रधानैः फुल्लैः-जलपुष्पैरुपचितः-समुद्रो यः स तथा, तत्रोत्पलानि नीलोत्पलादीनि कुमुदानि-चन्द्रबोध्यादीनि पुण्डरीकाणि-सितपद्मानि शेषाणि लोकरूढाऽत्रसेयानि ‘छप्पयपरिमुज्जमाणकमले अच्छविमल-

सलिलपथपुण्णे'-अच्छं च विमलं च यत्सलिलं-जलं पथं-हितं तेन पूर्णं; 'परिहृत्य भ्रमंतमच्छकच्छ भ्रमणेगस-
उणगणमिहुणपविचरिण्'-'परिहृत्य'त्ति दृष्ट्वा भ्रमन्तो मत्स्याः कच्छपाश्च यत्र स तथा अनेकानि शकुनगणानां मिथुनानि
प्रविचरितानि यत्र स तथा, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, 'पासाईण् दरिसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे' इति प्राग्वत्, 'पावे' त्यादि,
पापो पापकारित्वात् चण्डो क्रोधनत्वात् रौद्रो भीषणाकारतया तच्चद्वित्रक्षितं वस्तु लब्धुमिच्छत इति तल्लिप्प साहसिको-
साहसात् प्रवृत्तो लोहितो पाणी-अग्रिमौ पादौ ययोस्तौ तथा, लोहितपानं वा अनयोरस्तीति लोहितपानिनौ, आमिषं-मांसादि-
कमर्थयतः-प्रार्थयतो यौ तौ तथा, आमिषाहारौ-मांसादिभोजिनौ आमिषप्रियौ-वह्णभ्रमांसादिकौ आमिषलोलौ आमिषलम्पटौ
आमिषं गवेषयमाणौ सन्तौ रात्रौ-रजन्यां विकाले च-सन्ध्यायां चरत इत्येवंशीलौ यौ तौ तथा, दिवा प्रच्छन्नं चापि
तिष्ठतः । 'सूरिण्' इत्यादि, सूर्य-भास्करे 'चिरास्तमिते' अत्यन्तास्तं गते 'लुलित्तायां' अतिक्रान्तप्रायायां सन्ध्यायां
'पविरलमाणुस्संसि निसंतपडिनिसंतंसि'त्ति कोऽर्थः-प्रविरलं किल मानुषं सन्ध्याकाले यत्र तत्र देशे आसीत् तत्रापि निशा-
न्तप्रतिनिशान्ते-अत्यन्तं भ्रमणाद्विरते निशान्तेषु वा-गृहेषु प्रतिनिशान्ते-विश्रान्ते निलीने अत्यन्तजनसञ्चारविरह इत्यर्थः
'समाणंसि'त्ति सति आबाधा-ईषद्धाधां प्रबाधां-प्रकृष्टां बाधां व्याबाधां वा छविच्छेदं-शरीरच्छेदं, श्रान्तौ-शरीरतः
खिन्नौ तान्तौ-मनसा परितान्तौ-उभयतः, 'ताण् उक्किट्ठाण्'-इह एवं दृश्यं-'तुरियाण्, चवलाण्, चंडाण्, सिग्घाण्,
उड्डुयाण्, जयणाण्, छेयाण्'त्ति; तत्र उत्कृष्टा-कूर्माणां यः स्वगन्तुत्कर्षः तद्वती त्वरितत्वं, मनस औत्सुक्यात् चपलत्वं,

कायस्य चण्डत्वं, संस्मारबन्धत्वात् शीघ्रत्वं, अत एव उदुत्तत्वं अशेषशरीरावयवकम्पनात्, जयनीत्वं शेषकूर्ममगतिजेतृत्वात् छेकृत्वं मपायपरिहारनैपुण्यादिति । ज्ञातोपनयनिगमने च कण्ठये, केवलं 'आयरियउवज्जायाणं अंतिए पवइए समाणे' इत्यत्र विहरतीति शेषो द्रष्टव्यः, विशेषोपनयनमेवं कार्यं-इह कूर्मस्थानीयो साधू ऋगालस्थानीयो रागद्वेषौ, ग्रीवापञ्चमपादचतुष्टय-स्थानीयानि पञ्चेन्द्रियाणि, पादग्रीवाप्रसारणस्थानीयाः शब्दादिविषयेष्विन्द्रियप्रवृत्तयः, शृगालप्राप्तिस्थानीयो रागद्वेषोद्धनः, पादादिच्छेदकूर्ममरणस्थानीयानि रागादिजनितकर्मप्रभवानि तिर्यग्गुणरनरकजातिभवेषु नानाविधदुःखानि, पादादिगोपनस्थानीया इन्द्रियसंलीनता, शृगालाग्रहणलक्षणा रागाद्यनुत्पत्तिः, मृतगङ्गानदप्रवेशतुल्या निर्वाणप्राप्तिरिति । इह गौथा-'विसएसु इदिआइं रुंमंता रागदोसनिम्मुक्का । पावति निव्वुइसुहं कुम्मुव मयंगदहसोक्खं ॥ १ ॥ अवरं उ अणत्थपरंपरा उ पावति पापकम्मवसा । संसारसागरगया गोमाउगसियकुम्मीव ॥ २ ॥' इति ज्ञातधर्मकथायां समाप्तमिदं चतुर्थमध्ययनम् ॥ ४ ॥

॥ ५-श्रीशैलकाख्यं ज्ञाताध्ययनम् ॥

अथ पञ्चमं शैलकाख्यं ज्ञाताध्ययनं विव्रियते, अस्य च पूर्वेण सहायं सम्बन्धः-पूर्वत्रासंलीनेन्द्रियेतरयोरनर्थार्थवृत्तौ इह तु पूर्वमसंलीनेन्द्रियो भूत्वाऽपि यः पञ्चासंलीनेन्द्रियो भवति तस्यार्थप्राप्तिरभिधीयत इत्येवं सम्बन्धस्यास्येदं सूत्रं-

१. सा०-विषयेभ्य इन्द्रियाणि रुन्धन्तो रागद्वेषविमुक्ताः । प्राप्नुवन्ति निर्द्विषुलं इव ॥ १ ॥ अपरे त्वनर्थपरम्परास्तु प्राप्नुवन्ति पापकर्मवशाः । संसारसागरगता मेमायुमस्तकूर्म इव ॥ २ ॥

जति णं भंते !, समेणं भगवया महावीरेणं चउत्थस्स नायज्झणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते; पंचमस्स णं
 भंते !, नायज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते !; एवं खल्ल जंबू !, तेणं कालेणं २ बारवती नामं नयरी होत्था;
 पाईणपडीणायया, उदीणदाहिणविच्छिन्ना, नवजोयणविच्छिन्ना, दुवालसजोयणायामा, धणवइमति-
 निम्मिया, वामीयरपवरपागारणाणामणिपंचवन्नकविसीसगसोहिया, अलयापुरिसंकासा, पमुतियपक्की-
 लिया, पच्चक्खं देवलोयभूता; तीसे णं बारवतीए नयरीए बहिया उत्तरपुरच्छिमे दिसीभाए रेवतगे नाम
 नाम पव्वए होत्था, तुंगे, गगणतलमणुलिहंतसिहरे, णाणाविहगुच्छगुम्ममलयावह्लिपरिगते, हंसमिगम-
 यूरकौचसारसचक्कवायमयणसालकोइल्लुलोववेए, अणेगतडकडगविग्रउज्झरयपवायपवभारसिहरपउरे,
 अच्छरगणदेवसंधचारणविज्जाहरमिहुणसंविचिन्ने, निच्चच्छणए, दसारवरवीरपुरिसतेलोक्कवलवगाणं सोमे
 सुभगे पियदंसणे सुरूवे पासातीए ४; तस्स णं रेवयगस्स अदूरसामंते एत्थ णं णंदणवणे नामं उज्जाणे
 होत्था, सब्वोउयपुप्फलसमिद्धे रम्मे नंदणवणप्पगासे पासातीए ४; तस्स णं उज्जाणस्स बहुमज्झदेसभाए
 सुरप्पिए नामं जक्खायणे होत्था, दिव्वे वन्नओ; तत्थ णं बारवतीए नयरीए कणहे नामं वासुदेवे राया
 परिवसति, से णं तत्थ समुद्विजयपामोक्खाणं दसण्हं दसाराणं, बलदेवपामोक्खाणं, पंचण्हं महावीराणं
 उग्गसेणपामोक्खाणं, सोलसण्हं राईसहस्साणं पज्जुन्नपामोक्खाणं, अद्धाणं कुमारकोडीणं संबपामो-
 क्खाणं, सट्ठीए दुइंतसाहस्सीणं वीरसेणपामोक्खाणं, एक्कवीसाए वीरसाहस्सीणं महासेनपामोक्खाणं,

छप्यद्वाए बलवगसाहस्सीणं, रुपिणीपामोक्त्वाणं बत्तीसाए महिलासासाहस्सीणं, अणंगसेणापामोक्त्वाणं अणेगाणं गणियासाहस्सीणं, अन्नसिं च बहूणं ईसरतलवर जाव सत्थवाहपभिईणं वेयङ्गुगिरिसायरेपंतस्स य दाहिणङ्गुभरहस्स [य] बारवतीए नयरीए आहेवच्चं जाव पालेमाणे विहरति ॥ सूत्रम्-५८ ॥

‘जह ण’मित्यादि, सर्वं सुगमं, नवरं ‘धणवहमहनिम्माय’त्ति-धनपतिः-वैश्रमणस्तन्मत्या निर्मापिता-निरूपिता, अलकापुरी-वैश्रमणपुरी प्रमुदितप्रक्रीडिता तद्वासिजनानां प्रमुदितप्रक्रीडितत्वात् रैवतकः-उज्जयन्तः ‘चक्कवाग’त्ति-चक्र-वाकः, ‘मयणसाल’त्ति-मदनसारिका अनेकानि तटानि कटकाश्च-गण्डशैला यत्र स तथा; ‘चिअर’त्ति-विवराणि च अवज्जाराश्च-निर्झरविशेषाः प्रपाताश्च-भृगवः प्राग्भाराश्च-ईषदवनता गिरिदेशाः शिखराणि च-कूटानि प्रचुराणि यत्र स तथा, ततः कर्मधारयः । अप्सरोगणैः-देवसङ्घैः, चारणैः-जङ्घाचाराणादिभिः, साधुविशेषैर्विद्याधरमिथुनैश्च, ‘संविचिण्णे’-त्ति-संविचरित आसेवितो यः स तथा; ‘नित्यं’-सर्वदा, ‘क्षणा’-उत्सवा यत्रासौ नित्यक्षणिः केषामित्याह-‘दशाराः’-समुद्रविजयादयः तेषु मध्ये वरास्त एव वीरा-धीरुपुषा ये ते तथा ‘तेलोकबलवगाणं’-त्रैलोक्यादपि बलवन्तोऽतुलब-लनेमिनाथयुक्तत्वात् ये ते तथा ते च ते चेति तेषां ।

तस्स णं बारवईए नयरीए थावच्चा णामं गाहावतिणी परिवसति अट्ठा जाव अपरिभृता, तीसे णं थाव-च्चाए गाहावतिणीए पुत्ते थावच्चापुत्ते णामं सत्थवाहदारए होत्था सुकुमालपाणिपाए जाव सुरूचे, तते णं

सा थावच्चागाहावइणी तं दारयं सातिरेगअट्ठावासजाययं जाणित्ता सोहणंसि तिहि करणक्खत्तमुहुत्तंसि
 कलायरियस्स उवणेत्ति, जाव भोगसमत्थं जाणित्ता बत्तीसाए इब्भकुलबालियाणं एगदिवसेणं पाणिं
 नेणहवेत्ति बत्तीसतो दाओ जाव बत्तीसाए इब्भकुलबालियाहिं सद्धिं विपुले सदफरिसरसरुपवन्नगंधे जाव
 सुंजमाणे विहरति । तेणं काळेणं २, अरहा अरिट्ठनेमी सो चेव वण्णओ; दसधणुस्सेहे नीलुप्पलगवल-
 गुलियअयसिक्कुसुमप्पगासे, अट्ठारसहिं समणसाहस्सीहिं सद्धिं संपरिवुडे, चत्तालीसाए अज्जियासाह-
 स्सीहिं सद्धिं संपुरिवुडे; पुब्बाणुपुब्बिं चरमाणे जाव जेणेव बारवती नगरी, जेणेव रेवयगपव्वए, जेणेव
 नंदणवणे उज्जाणे, जेणेव सुरप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणे, जेणेव असोगवरपायवे, तेणेव उवागच्छह
 २, अहापडिरूवं उग्गहं ओगिणिहत्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति; परिसा निग्गया,
 धम्मो कहिओ । तते णं से कणे वासुदेवे इमीसे कहाए लद्धेहे समणे कोडुंबियपुरिसे सदावेत्ति २, एवं
 वदासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, सभाए सुहम्माए मेघोघरसियं गंभीरं महुरसदं, कोमुदितं भेरिं
 ताळेह; तते णं ते कोडुंबियपुरिसा कणेहेणं वासुदेवेणं एवं वुत्ता समाणा हट्ठ जाव मत्थए अंजलिं कट्ठु-एवं
 सामी !, तहत्ति जाव पडिसुणेत्ति २, कण्हस्स वासुदेवस्स अंतियाओ पडिनिक्खमंति २, जेणेव सहा
 सुहम्मा जेणेव कोमुदिया भेरी तेणेव उवागच्छंति तं मेघोघरसियं गंभीरं महुरसदं कोमुदितं भेरिं तालेत्ति ।
 ततो निद्धमहुरगंभीरपडिसुएणंपिब सारहएणं बलाहएणंपिब अणुरसियं भेरीए, तते णं तीसे कोमुदि-

याए भेरियाए तालियाए समानीए बारवतीए नयरीए, नवजोयणविच्छिन्नाए, दुवालसजोयणायामाए, सिंघाङगतियचउक्कचचरकंदरदरीए, विवरकुहरगिरिसिंहनगरगोउरपासातदुवारभवणदेउलपडिसुयासय-सहस्ससंकुलं सद्धं करेमाणे, बारवतिं नगरिं सद्धिंभतरबाहिरियं सब्वतो समंता से सद्धे विप्पसरित्था; तते णं बारवतीए नयरीए नवजोयणविच्छिन्नाए, बारसजोयणायामाए, समुद्धविजयपामोकवा, दसदसारा जाव गणियासहस्साहं कोमुदीयाए भेरीए सद्धं सोच्चा, णिसम्म, हट्टतुन्ना जाव ण्हाया आचिद्धवग्घारिय-मल्लदामकलावा अहतवत्थचंदणोक्किन्नागायसरीरा अप्पेगतिया ह्यगया एवं गयगया रहसीयासंदमाणीगया अप्पेगतिया पायविहारचारेणं पुरिसवग्गुरापरिखित्ता कण्हस्स वासुदेवस्स अंतियं पाउब्भवित्था । तते णं से कण्हे वासुदेवे, समुद्धविजयपामोक्खे दस दसारे जाव अंतियं पाउब्भवमाणे पासति, पासित्ता, हट्टतुद्ध जाव कोडुंबियपुरिसे सद्धावेति २; एवं वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, चाउरिंणिणीं सेणं सज्जह विजयं च गंधहत्थि उवट्टवेह, तेवि तहत्ति उवट्टवेत्ति; जाव पज्जुवासंति ॥ सूत्रम्-५९ ॥

‘वत्तीसओ दाओ’-द्वात्रिंशत्प्रासादाः, द्वात्रिंशद्विषण्यकोट्यः, द्वात्रिंशत्सुवर्णकोट्य इत्यादिको दायो-दानं वान्यो; यथा मेवकुमारस्य ‘सो च्चेव वण्णओ’ति । आइगरे, तित्थगरे इत्यादियो महावीरस्य अभिहितः । ‘गवल’ति-महिष्य-शृङ्गं गुलिका-नीली गवलस्य वा गुलिका गवलगुडिका अतसी-मालवकप्रसिद्धो धान्यविशेषः, ‘कोमुइयं’ति-उत्सववाद्यं क्वचित्साधुदायिकीमिति पाठः तत्र साधुदायिकी-जनमीलकप्रयोजना । ‘निद्धमहुरगंभीरपडिसुएणंपिव’ति-खिग्धं

मधुरं गम्भीरं प्रतिश्रुतं-प्रतिशब्दो यस्य स तथा तेनेव, केनेत्याह-‘शारदिकेन’-शरत्कालजातेन, ‘बलाहकेन’-मेघेना-
 नुरसितं-शब्दायितं मेयोः, शृङ्गाटकादीनि प्राग्वत्; गोपुरं-नगरद्वारं, प्रासादो-राजगृहं, द्वाराणि प्रतीतानि, भवनानि-
 गृहाणि, देवकुलानि-प्रतीतानि तेषु याः ‘पडिसुय’चि-प्रतिश्रुताः-प्रतिशब्दकास्तासां यानि शतसहस्राणि-लक्षास्तैः
 संकुला या सा तथा तां कुर्वन्, कामित्याह-द्वारकावतीं नगरीं; कथंभूतामित्याह-सर्द्धिभतरबाहिरियं’ति-सहाभ्यन्तरेण-
 मध्यभागेन बाहिरिकया च-प्राकाराद्बहिर्नगरदेशेन या सा तथा साम्यन्तरबाहिरिका तां, ‘से’-इति स मेरीसम्बन्धी शब्दः,
 ‘विष्पसरित्थ’चि-विप्रासरत् ‘पामोकखाई’ति-प्रमुखाः, ‘आविद्धवगघारियमल्लदामकलाव’चि-परिहितप्रलम्बपुष्प-
 मालासमूहा इत्यादिर्वर्णकः प्राग्वत् । ‘पुरिसवगगुरापरिखित्ता’-वागुरा-मुगबन्धनं वागुरेव वागुरा समुदायः ।

थावचापुत्तेवि निगणए जहा मेहे तहेव धम्मं सोच्चा, निसम्म; जेणेव थावच्चा गाहावतिणी तेणेव उवा-
 गच्छति २, पायग्गहणं करेति जहा मेहस्स तहा चेव निवेयणा जाहे नो संचाएति, विसयाणुलोमाहि य,
 विसयपडिक्खेहि य, बह्वहिं आघवणाहि य, पन्नवणाहि य, सन्नवणाहि य, विन्नवणाहि य आघवित्तए
 वा ४ ताहे अक्कामिया चेव थावच्चापुत्तदारस्स निक्खमणमणुमन्नित्था नवरं निक्खमणाभिसेयं पासामो;
 तए णं से थावच्चापुत्ते तुसिणीए संचिह्दइ, तते णं सा थावच्चा आसणाओ अब्भुट्ठेति २, महत्थं,
 महग्गं, महरिहं, रायरिहं पाहुइं गेणहति २, मित्त जाव संपरिबुडा जेणेव कणहस्स वासुदेवस्स भवणवर-
 पडिबुवारदेस माए तेणेव उवागच्छति २; पडिहारदेसिएणं मग्गेणं जेणेव कणहे वासुदेवे तेणेव उवाग-

च्छति २, करयलब्धत्वावेति २; तं महत्थं, महर्घं, महरिहं, रायरिहं पाहुडं उवणेह २; एवं वदासी-एवं
 खलु देवाणुप्पिया !, मम एगे पुत्ते थावच्चापुत्ते, नामं दारए इहे जाव से णं संसारभयउन्विगगे इच्छति
 अरहओ अरिट्ठनेमिस्स जाव पध्वतित्तए; अहणं निक्खमणसक्कारं करेमि, इच्छामि णं देवाणुप्पिया !,
 थावच्चापुत्तस्स निक्खममणस्स छत्तमउडचामराओ य विदिन्नाओ; तते णं कणहे वासुदेवे थावच्चागाहा-
 वतिणीं एवं वदासी-अच्छाहि णं तुमं देवाणुप्पिए !, सुनिब्बुया वीसत्था, अहणं सयमेव थावच्चापुत्तस्स
 दारगस्स निक्खमणसक्कारं करिस्सामि; तते णं से कणहे वासुदेवे चाउरंणिणीए सेणाए विजयं हत्थिरयणं
 दुरुद्धे समाणे जेणेव थावच्चाए गाहावतिणीए भवणे तेणेव उवागच्छति २, थावच्चापुत्तं एवं वदासी मा
 णं तुमं देवाणुप्पिया !, मुंढे भवित्ता पब्बयाहि, सुंजाहि णं देवाणुप्पिया ! विउले माणुस्सए कामभोए
 मम बाहुच्छायापरिग्गहिए; केवलं देवाणुप्पियस्स अहणो संचाएमि, वाउकायं उवरिमेणं गच्छमाणं
 निवारित्तए, अण्णे णं देवाणुप्पियस्स जे किंचिचि आबाहं वा वाबाहं वा उप्पाएति तं सव्वं निवोरमि;
 तते णं से थावच्चापुत्ते कणहेणं वासुदेवेणं एवं वुत्ते समाणे, कणहं वासुदेवं एवं वयासी-जइ णं तुमं देवा-
 णुप्पिया !, मम जीवियंतकरणं मच्चुं एल्लमाणं निवारिसि, जरं वा सरीररूवचिणासिणिं सरीरं वा अइव-
 यमार्णि निवारिसि, तते णं अहं तव बाहुच्छायापरिग्गहिए विउले माणुस्सए कामभोणे सुंजमाणे विह-
 रामि; तते णं से कणहे वासुदेवे थावच्चापुत्तेणं एवं वुत्ते समाणे थावच्चापुत्तं एवं वदासी-एए णं देवाणु-

पिप्या !, दुरतिक्रमणिज्ज्ञा णो खल्ल सक्का सुबल्लिएणावि देवेण वा, दाणवेण वा, णिवारित्तिए णन्नत्थ अप्पणो
 कम्मक्खएणं, तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया !, अन्नाणमिच्छत्तअविरहकसायसंचियस्स अत्तणो कम्मक्खयं
 करित्तिए, तत्ते णं से कण्हे वासुदेवे थावच्चापुत्तेणं एवं वुत्ते समाने कोडुंबियपुरिसे सद्दोवेति २, एवं वदामी-
 गच्छह णं देवाणुप्पिया !, बारवतीए नयरीए सिंघाडगतियगचउक्कच्चर जाव हत्थिखंधवरगया महया २,
 सदेणं उग्घोसेमाणा २, उग्घोसणं करेह-एवं खल्ल देवा० थावच्चापुत्ते संसारभउव्विग्गे भीए जम्मणम-
 रणाणं इच्छति अरहतो अरिट्ठनेमिस्स अंतिए मुंढे भवित्ता पव्वइत्तिए, तं जो खल्ल देवाणुप्पिया !, राया
 वा, जुयराया वा, देवी वा, कुमारे वा, ईसरे वा, तलवरे वा, कोडुंबिय०, मांडविय०, इन्भसेट्टिसेणावइस-
 त्थवाहे वा, थावच्चापुत्तं पव्वयंतमणुपव्वयति तस्स णं कण्हे वासुदेवे अणुजाणति, पच्छातुरस्सविय से
 मित्तनातिनियगसंबंधिपरिजणस्स जोगखेमं वट्टमाणं पडिवहति त्ति कट्टुघोसणं घोसेह जाव घोसंति, तत्ते
 णं थावच्चापुत्तस्स अणुराएणं पुरिससहस्सं निक्खमणाभिमुहं णहायं सव्वालंकारविभूसियं पत्तेयं २, पुरिस-
 सहस्सवाहिणीसु सिवियासु दुरुढं समानं मित्तणातिपरिवुडं थावच्चापुत्तस्स अंतियं पाउब्भूयं; तत्ते णं से
 कण्हे वासुदेवे पुरिससहस्समंतियं पाउब्भवमाणं पासति २, कोडुंबियपुरिसे सद्दोवेति २, एवं वदामी
 जहा मेहस्स निक्खमणाभिसेओ तहेव सेयापीएहिं ण्हावेति २, जाव अरहतो अरिट्ठनेमिस्स छत्ताइच्छत्तं
 पडगातिपडाणं पासंति २, विज्जाहरचारणे जाव पासित्ता, सीवियाओ पच्चोरुहंति; तत्ते णं से कण्हे

वासुदेवे थावचापुत्रं पुरओ काउं जेणेव अरिहा अरिट्टनेमी सव्वं तं चेव आभरणं, तंते णं से थावचा-
गाहावइणी हंसलक्खणेणं पडगसाडएणं आभरणमल्लालंकारे पडिच्छह हारवारिधारिअमुत्तावल्लिप्पणा-
सार्ति अंसुणि विणिम्मुंचमाणी २; एवं वदासी-जतियव्वं जाया !, घडियव्वं जाया !, परिक्रमियव्वं जाया !,
अस्सि च णं अट्टे णो पमादेयव्वं, जामेव दिसिं पाउच्छुता तामेव दिसिं पडिगया; तते णं से थावचापुत्तं
पुरिससहस्सेहिं सद्धिं सयमेव पंचसुट्ठियं लोयं करेति जाव पव्वतिए । तते णं से थावचापुत्ते अणगारे
जाते, ईरियासमिए भासासमिए जाव विहरति; तते णं से थावचापुत्ते अरहतो अरिट्टनेयिस्स तहास्सवाणं
थेरणं अंतिए सामाहयमाइयार्तिं चोइस पुव्वाइं अहिज्जति २, बहूहिं जाव चउत्थेणं विहरति । तते णं
अरिहा अरिट्टनेमी थावचापुत्तस्स अणगारस्स तं इव्भाइयं अणगारसहस्सं सीसत्ताए दलयति, तते णं
से थावचापुत्ते अन्नया कयाइं अरहं अरिट्टनेमिं वंदति, नमंसति २; एवं वदासी-इच्छामि णं भंते !,
तुम्हेहिं अब्भणुन्नते समाणे सहस्सेणं अणगारेणं सद्धिं बहिया जणवयविहारं विहरित्तिए; अहासुहं
देवाणुप्पिआ !, तते णं से थावचापुत्ते अणगारसहस्सेणं सद्धिं तेणं उरालेणं [उरालेणं] उग्गेणं पय-
त्तेणं पग्गहिएणं बहिया जणवयविहारं विहरति ॥ सूत्रम्-६० ॥

‘नन्नत्थ अप्पणो कम्मत्तएणं’ति-न इति यदेतन्मरणादिवारणशक्तेर्निषेधनं तदन्यत्रात्मना कृतात् आत्मनो वा
सम्बन्धिनः कर्मक्षयात्, आत्मना क्रियमाणं आत्मीयं वा कर्मक्षयं वर्जयित्वेत्यर्थः; ‘अज्ञाने’त्यादि, ‘अप्पणा अप्पणो वा

कम्मवत्खयं करित्तए'त्ति-कर्मण इह षष्ठी द्रष्टव्या; 'पच्छाउरस्से'त्यादि, पश्चाद् अस्मिन् राजादौ प्रव्रजिते सति आतुरस्यापि च द्रव्याद्यभावाद्ऽस्थस्य 'से'-तस्य तदीयस्येत्यर्थः मित्रज्ञातिनिजकृमम्बन्धिवरिजनस्य योगक्षेमवार्त्तमानीं प्रतिवहति, तत्रालब्धस्येप्सितस्य वस्तुनो लाभो योगो लब्धस्य परिपालनं क्षेमस्ताभ्यां वर्त्तमानकालभवा वार्त्तमानी वार्त्ता योगक्षेमवार्त्तमानी, तां-निर्वाहं राजा करोतीति तात्पर्यं; 'इत्तिकट्टु'-इत्तिकृत्वा इति हेतोरेवरूपाभेव वा घोषणां घोषयत-कुरुत, 'पुरिस्सहस्स'मित्यादि, इह पुरुषसहस्रं त्वानादिविशेषणं थावच्चापुत्रस्यान्तिके प्रादुर्भूतमिति सम्बन्धः। 'विज्जाहरचारणे'त्ति-इह 'जंभए य देवे वीहवयमाणे इत्यादि' द्रष्टव्यं, एवमन्यदपि मेघकुमारचरितानुसारेण पूरयित्वाऽढ्येतव्यमिति । 'ईरिया-समिण्'इत्यादि, इह यावत्करणादिदं दृश्यं, "एसणासमिण् आयाणभंडमत्तनिकखेवणासमिण्"-आदानेन-ग्रहणेन सह भाण्डमात्राया-उपकरणलक्षणपरिच्छदस्य या निक्षेपणा-मोचनं तस्यां समितः-सम्यक्प्रवृत्तिमान्, 'उच्चारपासवणखेलसिंघाण-जल्लपारिद्धावणियासमिण्'-उच्चारः-पुरीषं, प्रश्रवणं-भूत्रं, खेलो निष्ठीवनं, सिङ्गानो-नासामलः, जल्लः-शरीरमलः; 'मणसमिण्, वयसमिण्, कायसमिण्'-चित्तादीनां कुशलानां प्रवर्तक इत्यर्थः; 'मणगुत्ते, वडगुत्ते, कायगुत्ते'-चित्तादीनामशुभानां निषेधकः; अत एवाह-गुत्ते-योगापेक्षया, गुत्तिदिण्-इन्द्रियाणां विषयेष्वसप्रवृत्तिनिरोधात्, 'गुत्तबंभचारी'-वसत्यादि-नवब्रह्मचर्यगुप्तियोगात्, अकोहे ४, कथमित्याह-सन्ते-सौम्यमूर्तित्वात्, पसन्ते-कषायोदयस्य विफलीकरणात्, उपसन्ते कषायोदयामावात्, परिनिच्छुडे-स्वास्थ्यतिरेकात्, अणासवे-हिंसादिनिवृत्तेः अममे-ममेत्युल्लेखस्याभिष्वङ्गतोऽप्य-सद्भावात्, 'अकिंचणे'-निर्द्रव्यत्वात्, छिन्नगंगे-मिथ्यात्वादिभावग्रन्थिच्छेदात्, निरुवलेवे-तथाविधबंधहेत्वभावेन तथा-

विधकर्मनिपुणादानात्, एतदेवोपमानैरुच्यते--'कंसपाईव मुक्तोऽहं'--बन्धहेतुत्वेन तोयाकारस्य खेहस्याभावात्; 'संखो हव निरंजणे'--रञ्जनस्य रागस्य कर्तुमशक्यत्वात्, 'जीवो चिव अप्पडिहयगई'--सर्वत्रौचित्येनास्वलितविहारित्वात्; 'भगणमिव निरालंबणे'--देवग्रामकुलादीनामनालम्बकत्वात्, 'वायुरिव अपडिबद्धे'--क्षेत्रादौ प्रतिबन्धाभावेनौचित्येन सतत-विहारित्वात्, 'सारयसलिलं व सुद्धहियए'--श्लाथलक्षणगडुलत्ववर्जनात्, 'पुक्कवरपत्तंपिव निरुलेवे'--पद्मपत्रमिव भोगाभिलाषलेपाभावात्, 'कुम्भो हव गुत्तिदिए' कुर्मः--कच्छपः, 'खगिगविसाणं व एगजाए'--खड्गिः--आरण्यः पशुविशेषः, तस्य विषाणं--शुङ्गं तदेकं भवति, तद्भेदेकीजातो योऽसंगतः सहायत्यागेन स तथा; 'विहग हव विप्पमुक्के'--आलयाप्रतिबन्धेन, 'भारंढपक्कलीव अप्पमत्ते'--भारण्डपक्षिणो हि एकोदराः पृथग्ग्रीवा अनन्यफलमक्षिणो जीवद्वयरूपा भवन्ति, ते च सर्वदा चकितचित्ता भवन्तीति, 'कुंजरो हव सौडीरे'--कर्मशत्रुसैन्यं प्रति शूर इत्यर्थः, 'वसभो हव जायथामे'--आरोपितमहाव्रतभार-वहनं प्रति 'जातबलो निर्वाहकत्वात्, 'सीहो हव दुद्धरिसे'--दुर्द्धर्षणीयः उपसर्गमुगैः, 'मंदरो हव निप्पकंसे'--परीषदपवनैः, 'सागरो हव गंमीरे'--अतुच्छचित्तत्वात्, 'वंदो हव सोमलेसे'--शुभपरिणामत्वात्, 'सरो हव दित्तेए'--परेषां क्षोभकत्वात्, 'जच्चकंचणं व जायरुवे'--अपगतदोषलक्षणकुद्रव्यत्वेनोत्पन्नस्वभावः, 'वंसुंधरा हव सक्कासविसहो'--पृथ्वीवत् क्षीतातपाद्य-नेकविधस्पर्शक्षमः, 'सुहुयहुयासणोव तेजसा जलंते'--घृतादितर्पितवैश्वानरवत् प्रभया दीप्यमानः, 'नत्थि णं तस्स भगवंतस्स कत्थइ पडिबंधो भवइ'--नास्त्ययं पक्षो यदुत तस्य (भगवतः) प्रतिबन्धो भवति; 'से य पडिबंधे चउडिहे पणत्ते, तंजहा-दवओ ४, 'दवओ--सचिच्चचित्तमीसेसु, खेचओ--गामे वा, नगरे वा, रण्णे वा, खले वा, अंगणे वा'; खलं--धान्यमलनादिस्थ-

ण्डिलं, 'कालौ समष्ट्वां आचलियाए वा-असंख्यातसमयरूपायां, 'आणापाणूए वा'-उच्छ्वासनिश्वासकाले, श्रोत्रे वा-सप्तो-
च्छ्वासरूपे, स्त्रोत्रे वा-बहुतरोच्छ्वासरूपे, लब्धे वा-सप्तस्तोकरूपे, मुहूर्ते वा-लवसप्तसप्ततिरूपे; 'अहोस्ते वा, पक्वे वा, मासे वा,
अयणे वा' दक्षिणायनेतररूपे प्रत्येकं षण्मासप्रमाणे संवत्सरे वा, 'अन्नतरे वा दीहकालसंज्ञोए' युगादौ । 'भावओ कोहे वा
४, भये वा हासे वा हास्ये ह्वे वा', 'एवं तस्स न भवइ'-एवमनेकधा तस्य प्रतिबन्धो न भवति, 'से णं भगवं वासीचंद-
णकप्पे'-वास्यां चन्दनकस्यो यः स तथा, अपक्कारिणोऽप्युपकारकारीत्यर्थः, वासीं वा अङ्गुष्ठेदन्मप्रवृत्तां चन्दनं कल्पयति यः
स तथा, 'समतिणमणिलेहुकुं वणे समसुहुकुं वे'-समानि उपेक्षणीयतया दृष्टादीनि यस्य स तथा, 'इहलोगपरलोगडण्डिबद्धे
जीवियमरणे निरवकंखे संसारपारगामी कम्मनिग्वायणद्धाए अब्भुट्टिए एवं च णं विहरइ'ति ।

तेणं कालेणं, तेणं समएणं, सेलगपुरे नामं नगरं होत्था, सुभूमिभागे उज्जाणे, सेलए राया, पउमावती
देवी, मंडुए कुमारे जुवराया; तस्स णं सेलगस्स पंथगपामोक्खा पंच मंतिसया होत्था, उप्पत्तियाए वेणइ-
याए ४ उववेया, रज्जधुरं चित्तयंति । थावच्चापुत्ते सेलगपुरे समोसडे, राया णिगगतो धम्मकहा, धम्मं सोच्चा,
जहा णं देवाणुप्पियाणं अंतिए बह्वे उग्गा भोगा जाव चहत्ता हिरन्नं जाव पव्वइत्ता, तहा णं अहं नो
संचाएमि पव्वस्तिए, अहन्नं देवाणुप्पियाणं अंतिए पंचाणुव्वइयं जाव समणोवासए जाव अहिगयजीवाजीवे
जाव अप्पाणं भावेमाणे विहरति; पंथगपामोक्खा पंच मंतिसया समणोवासया जाया, थावच्चापुत्ते
बहिया जणवयविहारं विहरति । तेणं कालेणं २, सोगंधिया नाम नयरी होत्था, वन्नओ; नीलासोए

उज्जाने वनओ, तत्थ णं सोगंधियाए नयरीए सुदंसणे नामं नगरसेही परिवसति अहे जाव अपरिभूते । तेणं कालेणं २, सुए नामं परिन्वायए होत्था; रिउन्वेयज्जुन्वेयसामवेयअथन्वणवेयसद्धितंतकुसले, संखसमए लद्धे, पंचजमपंचनियमजुत्तं सोयमूलयं दसप्पयारं परिन्वायगधम्मं दाणधम्मं च, सोयधम्मं च, तित्थाभिसेयं च, आघवेमाणे पन्नवेमाणे धाउरत्तवत्थपरिहिए तिदंडकुडियछेत्तछल्लु(करोडिय-छण्णाल) यंजुसपचित्तयकैसरीहत्थगए परिन्वायगसहस्सेणं सद्धिं संपरिवुडे जेणेव सोगंधियानगरी, जेणेव परिन्वायगावसहे, तेणेव उवागच्छइ २; परिन्वायगावसहंसि भंडगनिकखेवं करेइ २ त्ता, संखसम-एणं अप्पाणं भावेमाणे विहरति । तते णं सोगंधियाए सिंघाडग० बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाहक्खइ-एवं खल्ल सुए परिन्वायए इह हन्वमागते जाव विहरइ, परिसा निग्गया सुदंसणो निग्गए; तते णं से सुए परिन्वायए तीसे परिसाए सुदंसणस्स य अन्नेसिं च बहूणं संखाणं परिकहेति-एवं खल्ल सुदंसणा !, अमहं सोयमूलए धम्मे पन्नत्ते सेडविय सोए दुविहे पं०, तं०-दन्वसोए य, भावसोए य; दन्वसोए य उदएणं मट्टियाए य, भावसोए दन्वेहि य मंतेहि य; जलं अमहं देवाणुप्पिया !, किंचि असुई भवति तं सन्वं सज्जो पुढवीए आलिप्पति, ततो पच्छा सुद्धेण वारिणा पक्खालिज्जति, ततो तं असुई सुई भवति; एवं खल्ल जीवा अलाभिसेयप्पणाणो अविग्घेणं सगं गच्छंति, तते णं से सुदंसणे सुयस्स अंतिए धम्मं सोच्चा

हृष्टे सुयस्स अंतियं सोयमूल्यं धम्मं गेणहति २, परिब्बायए विपुलेणं असण ४ वत्थ० पडिलाभेमाणे जाव
 विहरति । तते णं से सुए परिब्बायगे सोगंधियाओ नगरीओ निगच्छति २ त्ता, बहिया जणवयविहारं
 विहरति । तेणं कालेणं २, थावच्चापुत्तस्स समोसरणं, परिसा निगया, सुदंसणेवि णीइ, थावच्चापुत्तं
 वंदति, नमंसति २; एवं वदासी-तुम्हाणं किं मूलए धम्मे पन्नत्ते १, तते णं थावच्चापुत्ते सुदंसणेणं एवं वुत्ते
 समाणे सुदंसणं एवं वदासी-सुदंसणा !, विणयमूले धम्मे पन्नत्ते, सेविय विण० दुविहे पं०, तं०-अगार-
 विणए, अणगारविणए य; तत्थ णं जे से अगारविणए से णं पंच अणुब्बयार्तिं, सत्त सिक्खावयार्तिं,
 एक्कारस उवासगणपडिमाओ; तत्थ णं जे से अणगारविणए से णं पंच महब्बयाइ, तंजहा-सब्बातो
 पाणातिवायाओ वेरमणं, सब्बाओ सुसावायाओ वेरमणं, सब्बातो अदिच्चादाणातो वेरमणं, सब्बाओ
 मेहुणाओ वेरमणं, सब्बाओ परिग्गहाओ वेरमणं, सब्बाओ राहभोयणाओ वेरमणं जाव मिच्छा-
 दंसणसल्लाओ वेरमणं, दसविह पच्चक्खाणे चारस भिक्खुपडिमाओ, इत्थेणं दुविहेणं विणयमूलएणं
 धम्मेणं अणुपुब्बेणं अट्ठकम्मपगंठीओ खवेत्ता लोयगगपइहाणे भवंति; तते णं थावच्चापुत्ते सुदंसणं एवं
 वदासी-तुम्हे णं सुदंसणा !, किंमूलए धम्मे पन्नत्ते १, अम्हाणं देवाणुप्पिया !, सोयमूले धम्मे पन्नत्ते
 जाव सगं गच्छंति, तते णं थावच्चापुत्ते सुदंसणं एवं वदासी-सुदंसणा !, से जहा नामए केइ पुरिसे एणं
 महं रुहिरकयं वत्थं रुहिरेण चेव धोवेज्जा, तते णं सुदंसणा !, तस्स रुहिरकयस्स वत्थस्स रुहिरेण चेव

पक्खालिज्जमाणस्स अत्थि काह सोही ? , ज्जो तिण्ठे सम्भे; एवामेव सुदंसणा !, तुभं पि पाणातिवाएणं जाव मिच्छादंसणसल्लेणं नत्थि सोही जहा तस्स रुहिरकयस्स वत्थस्स रुहिरें चैव पक्खालिज्जमाणस्स नत्थि सोही; सुदंसणा !, से जहा णामए केह पुरिसे एगं महं रुहिरकयं वत्थं सज्जियात्वारें अणुलिपति २, पयणं आरुहेति २, उण्हं गाहेह २ त्ता, ततो पच्छा सुद्धेणं वारिणा धोवेज्जा; से णूं सुदंसणा !, तस्स रुहिरकयस्स वत्थस्स सज्जियात्वारें अणुलित्तस्स पयणं आरुहियस्स उण्हं गाहितस्स सुद्धेणं वारिणा पक्खालिज्जमाणस्स सोही भवति !, हंता भवह; एवामेव सुदंसणा !, अमंहं पि पाणाहवायवेरमणेणं जाव मिच्छादंसणसल्लेवरमणेणं अत्थि सोही; जहा बीयस्स रुहिरकयस्स वत्थस्स जाव सुद्धेणं वारिणा पक्खालिज्जमाणस्स अत्थि सोही; तत्थ णं से सुदंसणे संबुद्धे थावचापुत्तं वंदति, नमंसति २, एवं वदासी-इच्छामि णं भंते !, धम्मं सोच्चा जाणित्तए जाव समणोवासए जाते अहिगयजीवाजीवे जाव समुप्पज्जित्था-एवं खल्ल सुदंसणेणं सोयं धम्मं विट्पज्जहाय विणयमूले धम्मं पडिवत्ते, तं सोयं खल्ल मम सुदंसणस्स दिट्ठि वामेत्तए० पुणरवि सोयमूलए धम्मं आघचित्तए त्तिकट्ठु एवं संयेहेति २, परिव्वायगसहस्सेणं सद्धिं जेणेव सोगंधिया नगरी, जेणेव परिव्वायगावसहे, तेणेव उवागच्छति २, परिव्वायगावसहंसि भंडनिकखेवं कंसंति २, धाउरत्तवत्थपरिहिते पधिरलपरिव्वायगेणं सद्धिं संपरिवुडे परिव्वायगावसहाओ पडिनिक्खमति २, सोगंधियाए नयरीए मज्झमज्झेणं जेणेव सुदंसणस्स गिहे, जेणेव सुदंसणे, तेणेव उवाग-

ब्रूति; तत्ते णं से सुदंसणे तं सुयं एज्जमाणं पासति २, नो अब्सुहेति नो पच्छुगच्छति, णो आढाह, नो
 परियाणाह, नो वंदति, तुसिणीए, संचिट्ठति, तए णं से सुए परिब्बायए सुदंसणं अणब्बुद्धियं० पासित्ता,
 एवं वदासी-तुमं णं सुदंसणा !, अन्नदा ममं एज्जमाणं पासित्ता अब्सुहेसि जाव वंदसि इयाणि सुदंसणा !
 तुमं ममं एज्जमाणं पासित्ता जाव णो वंदसि, तं कस्स णं तुमे सुदंसणा !, इमेयारूवे विणयमूलधम्मं
 पडिवन्ने; तत्ते णं से सुदंसणे सुएणं परिब्बायएणं एवं वुत्ते समाणे आसणाओ अब्सुहेति २, करयल०
 सुयं परिब्बायणं एवं वदासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! अरहतो अरिट्ठेनेमिस्स अंतेवासी थावच्चापुत्ते नामं
 अणगारे जाव इहमागए इह चेव नीलासोए उज्जाणे बिहरति, तस्स णं अंतिए विणयमूले धम्मं पडिवन्ने;
 तत्ते णं से सुए परिब्बायए सुदंसणं एवं वदासी-तं गच्छामो णं सुदंसणा !, तव धम्मायरियस्स थावच्चा-
 पुत्तस्स अंतियं पाउब्भवामो, इमाहं च णं एयारूवाति अट्ठाहं हेऊहं पसिणाति कारणाति वागरणाति
 पुच्छामो; तं जह णं मे से इमाहं अट्ठाति जाव वागरति, तत्ते णं अहं वंदामि, नमंसामि, अहं मे से
 इमाति अट्ठाति जा नो से वाकरेति; तत्ते णं अहं एएहिं चेव अट्ठेहिं हेऊहिं निप्पट्ठपसिणवागरणं करि-
 स्सामि, तत्ते णं से सुए परिब्बायगसहस्सेणं सुदंसणेण य सेट्ठिणा सद्धिं जेणेव नीलासोए उज्जाणे जेणेव
 थावच्चापुत्ते अणगारे तेणेव उवागच्छति २ त्ता, थावच्चापुत्तं एवं वदासी-जत्ता ते भंते !, जवणिज्जं ते

अव्वाबाहं पि ते फासुयं विहारं ते !, तते णं से थावच्चापुत्ते सुएणं परिव्वायगेणं एवं वुत्ते समाणे सुयं
परिव्वायगं एवं वदासी-सुया !, जत्तावि मे जवणिज्जं पि मे अव्वाबाहं पि मे फासुयविहारं पि मे; तते णं
से सुए थावच्चापुत्तं एवं वदासी-किं भंते !, जत्ता !, सुया ! जन्नं मम णाणदंसणच्चरित्तवसंजममातिहिं
जोएहिं जोयणा से तं जत्ता, से किं तं भंते !, जवणिज्जं !, सुया !, जवणिज्जे दुविहे पं०, तं०-इंदिय-
जवणिज्जे य, नोइंदियजवणिज्जे य; से किं तं इंदियजवणिज्जं !, सुया !, जन्नं ममं सोत्तिंदियचक्खिदि-
यघाणिंदियजिडिंभदियफासिंदियाइं निरुवहयाइं वसे वट्ठंति से तं इंदियजवणिज्जं, से किं तं नोइंदिय
जवणिज्जे-! , सुया !, जन्नं !, कोहमाणमायालोभा खीणा उवसंता नो उदयंति से तं नोइंदियजवणिज्जे;
से किं तं भंते !, अव्वाबाहं !, सुया !, जन्नं मम वातियपित्तियसिंभियसन्निवाहया विविहा रोगांतंका
णो उदीरंति सेत्तं अव्वाबाहं; से किं तं भंते !, फासुयविहारं !, सुया !, जन्नं आरामेसु, उज्जाणेसु,
देवउलेसु, सभासु, पन्वासु, इत्थिपसुपंडगविवज्जियासु, वसहीसु; पाडिहारियं पीठफलंगेसज्जासंथारयं
उगिणिहत्ताणं विहरामि सेत्तं फासुयविहारं । सरिसवया ते भंते !, किं भक्खेया अभक्खेया ?; सुया !,
सरिसवया भक्खेयावि अभक्खेयावि; से केणट्ठेणं भंते !, एवं वुच्चह ?-सरिसवया भक्खेयावि अभक्खे-
यावि ?; सुया !, सरिसवया दुविहा पं०, तं०-मित्तसरिसवया, धन्नसरिसवया य; तत्थ णं जे ते
मित्तसरिसवया ते तिविहा पं०, तं०-महजायया, सहवड्डियया, सहपसुंकीलियया; ते णं समणाणं

નિગ્ગંથાણં અમ્મલેયા, તત્થ નં જે તે ધન્નસરિસવયા તે દુવિહા પં, તં-સત્થપરિણયા ય, અસત્થ-
 પરિણયા ય; તત્થ નં જે તે અસત્થપરિણયા તે સમણાણં નિગ્ગંથાણં અમ્મલેયા, તત્થ નં જે તે
 સત્થપરિણયા તે દુવિહા પં, તં-ફાસુગા ય, અફાસુગા ય; અફાસુગા પં સુયા !, નો મ્મલેયા, તત્થ નં
 જે તે ફાસુયા તે દુવિહા પં, તં-જાતિયા ય, અજાતિયા ય; તત્થ નં જે તે અજાતિયા તે અમ્મલેયા,
 તત્થ નં જે તે જાહયા તે દુવિહા પં, તં-એસણિજ્ઞા ય, એસણિજ્ઞા ય; તત્થ નં જે તે એસણિજ્ઞા તે
 નં અમ્મલેયા, તત્થ નં જે તે એસણિજ્ઞા તે દુવિહા પં, તં-લદ્ધા ય; અલદ્ધા ય; તત્થ નં જે તે અલદ્ધા
 તે અમ્મલેયા, તત્થ નં જે તે લદ્ધા તે નિગ્ગંથાણં મ્મલેયા, એણં અદ્દેણં સુયા ! એવં વુલ્લતિ-સરિસવયા
 મ્મલેયાચિ અમ્મલેયાચિ, એવં કુલત્થાચિ માણિયવ્વા, નવરિ હમં નાણતં-હત્થિકુલત્થા ય, ધન્નકુલત્થા
 ય, હત્થિકુલત્થા તિવિહા પં, તં-કુલવધુયા ય, કુલમાડયા હ ય, કુલધૂયા હ ય, ધન્નકુલત્થા તહેવ,
 એવં માસાચિ; નવરિ હમં નાણતં-માસા તિવિહા પં, તં-કાલમાસા ય, અત્થમાસા ય, ધન્નમાસા
 ય; તત્થ નં જે તે કાલમાસા તે નં દુવાલસવિહા પં, તં-જહા-સાવને જાવ આસાદે, તે નં અમ્મલેયા,
 અત્થમાસા દુવિહા-હિરન્નમાસા ય સુવણમાસા ય, તે નં અમ્મલેયા ધન્નમાસા તહેવ । એને મ્મં, દુવે
 મ્મં, અણે મ્મં, અક્ખલે મ્મં, અવ્વલે મ્મં, અવદ્દિલે મ્મં, અણેગમ્મયમાવે મ્મલેયા મ્મં ?; સુયા !
 એવે અહં, દુવેવિ અહં, જાવ અણેગમ્મયમાવમ્મલેયા અહં, સે કેણદ્દેણં મ્મં !, એવેવિ અહં જાવ સુયા !,

वन्वद्वयाए एगे अहं, नाणदंसणद्वयाए दुवेवि अहं, पएसद्वयाए अक्खएवि अहं, अव्वएवि अहं, अवट्टिएवि अहं, उवओगद्वयाए अणेगभूयभावभविएवि अहं; एत्थ णं से सुए संबुद्धे थावच्चापुत्तं वंदति, नमंससति २; एवं वदासी-इच्छामि णं भंते !, तुभे अंतिए केवलपन्नत्तं धम्मं निसामित्तए धम्मकहा भाणियव्वा, तए णं से सुए परिव्वायए थावच्चापुत्तस्स अंतिए धम्मं सोच्चा णिसम्म एवं वदासी-इच्छामि णं भंते !, परि-
व्वायगसहस्सेणं सद्धिं संपरिवुद्धे देवाणुप्पियाणं अंतिए सुंढे भवित्ता पव्वइत्ताए, अहासुहं जाव उत्तर-
पुरच्छिमे दिसीभागे तिड्डयं जाव धाउरत्ताओ य एगंते एहेति २, सयमेव सिहं उप्पाहेति २, जेणेव थावच्चापुत्ते० सुंढे भवित्ता जाव पव्वतिए सामाइयमातियाइं चोदस पुव्वार्तिं अहिज्जति; तते णं थावच्चा-
पुत्ते सुयस्स अणगारसहस्सं सीसत्ताए वियरति, तते णं थावच्चापुत्ते सोगंधियाओ नीलासोयाओ पडि-
निक्खममति २, बहिया जणवयविहारं विहरति; तते णं से थावच्चापुत्ते अणगारसहस्सेणं सद्धिं संपरिवुद्धे,
जेणेव पुंडरीए पव्वए तेणेव उवागच्छइ २, पुंडरीयं पव्वयं सणियं २ दुरूहति २, मेघघणसन्निगासं देव-
सन्निवायं पुहविसिलापद्वयं जाव पाओवगमणं णुवस्से; तते णं से थावच्चापुत्ते बहूणि वासाणि सामन्नपरि-
यागं पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए सद्धिं भत्तातिं अणसणाए जाव केवलवरनाणदंसणं समुप्पाहेत्ता,
ततो पच्छा सिद्धे जाव पहीणे ॥ सूत्रम्-६१ ॥ तते णं से सुए अन्नया कयाइं जेणेव सेलगपुरे नगरे, जेणेव
सुधूमिभागे उज्जाणे समोसरणं, परिसा निगया, सेलओ निगगच्छति; धम्मं सोच्चा, जं नवरं देवाणु-

पिया !, पंथगपामोक्खाति पंच मंतिसयाति आपुच्छामि, मण्डुयं च कुमारं रज्जे ठावेमि; ततो पच्छा
 देवाणुप्पियाणं अन्तिए मुंडे भविता आगाराओ अणगारियं पव्वयामि, अहासुहं; तते णं से सेलए राया
 सेलगपुरं नयरं अणुपविसतिर, जेणेव सए गिहे जेणेव बाहिरिया उचट्टाणसाला तेणेव उवागच्छइर,
 सीहासणं सन्निसे; तते णं से सेलए राया पंथयपामोक्खे पंच मंतिसए सदावेइ, सदावेत्ता; एवं वदासी-
 एवं खल्ल देवाणुप्पिया !, मए सुयस्स अंतिए धम्मे णिसंते सेवि य धम्मे इच्छिए, पडिच्छिए, अभिरू-
 तिए; अहं णं देवाणुप्पिया !, संसारभयउव्विगगे जाव पव्वयामि, तुब्भे णं देवाणुप्पिया किं करेह !, किं
 ववसह !, किं वा ते हियइच्छंति ?; तते णं तं पंथयपामोक्खा सेलगं रायं एवं वदासी, -जहं णं तुब्भे देवा-
 संसार जाव पव्वयह; अम्हाणं देवाणुप्पिया !, किमन्ने आहारे वा, आलंभे वा, अम्हेइविय णं देवा-
 संसारभयउव्विगगा जाव पव्वयामो, जहा देवाणुप्पिया !, अम्हं बहुसु कज्जेसु य कारणेसु य जाव तहा
 णं पव्वतियाणवि समाणाणं बहुसु जाव चक्खुभूते; तते णं से सेलगे पंथगपामोक्खे पंच मंतिसए एवं
 व-जति णं देवाणु- तुब्भे संसार जाव पव्वयह तं गच्छह णं देवा- सएसु २ कुडुबेसु जेठे पुत्ते कुडुब-
 मज्झे ठावेत्ता पुरिससहस्सवाहिणीओ सीयाओ दुरुढा समाणा मम अंतियं पाउब्भवहत्ति, तहेव पाउब्भ-
 वंति; तते णं से सेलए राया पंच मंतिसयाइं पाउब्भवमाणति पासतिर, हट्टतुट्टे कोडुवियपुरिसे सदा-
 वेतिर, एवं वदासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, मंडुयस्स कुमारस्स महत्थं जाव रायाभिसेयं उवट्ट-

वेह० अभिसिञ्चति जाव राया राया विहरति । तते णं से सेलए मंडुयं रायं आपुच्छह, तते णं से मंडुए राया कोडुंबियपुरिसे० एवं वदासी-खिप्पामेव सेलगपुरं नगरं आसित जाव गंधवदिभूतं करेह य, कारवेह य २, एवमाणत्तियं पच्चप्पिणह; तते णं से मंडुए दोब्बपि कोडुंबियपुरिसे सदावेह २, एवं वदासी-खिप्पामेव सेलगस्स रत्तो महत्थं जाव निक्खमणाभिसेयं जहेव मेहस्स तहेव णवरं पउमावतीदेवी अणकेसे पडि-च्छति सव्वेवि पडिगहं गहाय सीयं दुरुहंति, अवसेसं तहेव जाव सामातियमातियति एक्कारस्स अंगां अहिज्जति २, बहूहिं चउत्थ जाव विहरति; तए णं से सुए सेलयस्स अणगारस्स ताहं पंथयपामोक्खति पंच अणगारसयाहं सीसत्ताए वियरति, तते णं से सुए अन्नया कयाहं सेलगपुराओ नगराओ सुभूमिभा-गाओ उज्जणाओ पडिनिक्खमति २ ता, बहिया जणवयविहारं विहरति; तते णं से सुए अणगारे अन्नया कयाहं तेणं अणगारसहस्सेणं सिद्धिं संपरिबुडे, पुब्बाणुपुविं चरमाणे, गामाणुगामं विहरमाणे, जेणेव पौडरीए पव्वए जाव सिद्धे ॥ सूत्रम्-६२ ॥

एवमीयामित्यादिगुणयोगेनेति । 'पंचाणुवहयं'-इह यावत्करणात् एवं दृश्यं, 'सत्तसिक्खावहयं' दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवसित्तए; अहासुहं देवाणुप्पिया !, मा पडिबधं काहिसि । 'तए णं से सेलए राया, थावच्चापुत्तस्स अणगारस्स अंतिए पंचाणुवहयं जाव उवसंपज्जह, तए णं से सेलए राया समणोवासए जाए अभिगयजीवाजीवे' इह थावत्करणादिदं दृश्यं, 'उवल्लदुपुण्णपावे आसवसंवरनिज्जरकिरियाहिगरणबंधमोक्खकुसले'-क्रिया-कायिकयादिका, अधिकरणं-खड्गनिर्वचनादि,

एतेन च ज्ञानिनोक्ता, 'असद्देह्ये'—अविद्यमानसाहाय्यः कुतीर्थिकप्रेरितः सम्यक्त्वविवचलनं प्रति न परमाहाय्यमपेक्षते इति भावः, अत एवाह 'देवासुरनागजकखरकखसकिन्नरकिंपुरुसगरुलंगधवमहोरगाहृदि देवगणेहि निगंगंथाओ पावयणाओ अणत्तिकमणिजे' देवा-वैमानकज्योतिष्काः, शेषा भवनपतिव्यन्तरविशेषाः; गरुडाः—सुवर्णकुमाराः, एवं चैतद्यतो 'निगंगंथे पावयणे निस्संकिण्'—निःसंशयः, निक्कंखिए—मुक्तदर्शनान्तरपक्षपातो, निव्वित्तिगिच्छे—फलं प्रति निःशङ्कः, लद्धे—अर्थश्रवणतः, गहियट्टे—अर्थाविधारणेन, पुच्छियट्टे—संशये सति, अह्मियट्टे—बोधात्, विणिच्छियट्टे—ऐदम्पर्योपलम्भात्; अत एव अट्ठिम्मिजपेम्माणुरागरत्तेत्ति—अस्थीनि च ग्रसिद्धानि मिञ्जा च—तन्मध्यवर्ती धातुरस्थिमिञ्जास्ताः प्रेमानुरागेण—सर्वज्ञप्रवचनप्रीतिलक्षणकुसुम्भादिरागेण रक्ता इव रक्ता यस्य स तथा, केनोच्छेखेनेत्याह—'अयमाउसो !, निगंगंथे पावयणे अट्टे अयं परमट्टे सेसे अण्णट्टे' 'आउसो'चि—आयुष्मन्निति, पुत्रादेरामन्त्रणं शेषं—धनधान्यपुत्रदारास्यकुप्रवचनादि, उस्सियफलिहे—उच्छ्रितं स्फटिकमिव स्फटिकं—अन्तःकरणं यस्य स तथा, मौनीन्द्रप्रवचनावास्या परितुष्टमना इत्यर्थः, इति बृद्धव्याख्याः केचिच्चाहुः—उच्छ्रितः—अर्गलास्थानादपनीय ऊर्ध्वीकृतो न तिरश्चीनः कपाटपश्चाद्भागादपनीत इत्यर्थः, उत्सुतो वा—अपगतः परिधः—अर्गला गृहद्वारे यस्यासौ उत्सुतपरिधः उच्छ्रितपरिधो वा औदार्यातिरेकादतिशयदानदायित्वेन भिक्षुप्रवेशार्थमनर्गलितगृहद्वार इत्यर्थः, 'अवंगुयदुवारे'—अप्रावृत्तद्वारः कपाटादिभिर्भिक्षुकप्रवेशार्थमेव अस्थगितगृहद्वार इत्यर्थः इत्येकीयं व्याख्यानं, बृद्धानां—तु भावनावाक्यमेवं यदुत सदर्थनलोभेन कस्माच्चित्पाषण्डिकान्न विभेति शोभनमार्ग-प्रतिग्रहेणोद्घाटयित्वा शिरास्तिष्ठतीति भावः, 'चियत्तत्तेउरधरदारप्पवेसे'—चियत्तत्ति—नाप्रीतिकरः अन्तःपुरगृहे द्वाारेण प्रवेशः

शिष्टजनप्रवेशनं यस्य स तथा, अनीर्ण्यलुत्वं चास्यानेनोक्तं, अथवा-चिद्यत्तोचि-लोकानां प्रीतिकर एव अन्तःपुरे गृहद्वारे वा प्रवेशो यस्य स तथा, अतिधार्मिकतया सर्वत्रानाशङ्कनीयत्वादिति; 'बाउद्दसद्गुहिट्टपुण्णिमासिणीसु पडिपुण्णं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणे' उद्दिष्टा-अमावास्या पौषधं-आहारपौषधादिचतुरूपं 'समणे निग्गंथे फासुएणं एसणिजेणं असणपाणत्ताइमसा-इमेणं वत्थपडिग्गमहकंबलपायपुंछणेणं'-पतद्ग्रहः-पात्रं, पादप्रोज्ज्वलनं-रत्नोहरणं, 'ओसहमेसज्जेणं'-मेखजं-पथ्यं 'पाडिहारिएणं पीढफलमसेज्जासंथारएणं पडिलाभेमाणे' प्रातिहारिकेण-पुनःसमर्पणीयेन पीठः-आसनं फलकम्-अवष्टम्भाथं शय्या-वसतिः शयनं वा यत्र प्रसारितपादैः सुप्यते संस्तारको-लघुतरः, 'अहापरिगहिएहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' 'सुए पसिवायगे'त्ति-शुको-व्यासपुत्रः, क्रुवेदादयश्चत्वारो वेदाः, षष्टितन्त्रं-साङ्ख्यमतं, सांख्यसमये-साङ्ख्यसमाचारे लब्धार्थः; वाचनान्तरे तु यावत्करणादेवमिदमवगन्तव्यं, ऋग्वेदयजुर्वेदसामवेदार्थवर्णवेदानाभिहितासपञ्चमानां इतिहासः-पुराणं निर्घण्टु-बध्दानी-निर्घण्टुः-नामकोशः, 'साङ्गोपाङ्गानां'-अङ्गानि-शिक्षादीनि, उपाङ्गानि-तदुक्तप्रपञ्चनपराः प्रबन्धाः; सरहस्यानां-ऐदम्पर्ययुक्तानां, सारकः-अध्यापनद्वारेण प्रवर्तकः, स्मारको वा अन्येषां विस्मृतस्य स्मारणात्, वारकोऽष्टुद्वपाठनिषेधकः; पारगः-पारगामी, षडङ्गवित्; षष्टितन्त्रविशारदः-षष्टितन्त्रं-कापिलीयशास्त्रं, षडङ्गवेदकत्वमेव व्यनक्ति; सङ्ख्यानं-गणितस्कन्धे, 'शिक्षाकल्पे'-शिक्षायां-अक्षरस्वरूपनिरूपके शास्त्रे, कल्पे-तथाविधसमाचारप्रतिपादके, व्याकरणे-शब्दलक्षणे, छन्दसि-पद्यवचनलक्षणनिरूपके, निरुक्ते-शब्दनिरुक्तप्रतिपादके, ज्योतिषामयने-ज्योतिः शास्त्रे, अन्येषु च-ब्राह्मणकेषु शास्त्रेषु सुपरिनिष्ठित इति; वाचनान्तरं-'पञ्चयमपञ्चनियमयुक्तः', तत्र पञ्च यमाः-प्राणातिपातविरमणादयः, नियमास्तु-शौचसंतोष-

तपःस्वाध्यायेश्वरप्रणिधानानि शौचमूलकं धर्मनियममीलनाद्दशप्रकारं, धातुरक्तानि बह्वाणि प्रवराणि परिहितो यः स तथा, त्रिदण्डादीनि सप्त हस्ते गतानि यस्य स तथा, तत्र कुण्डिका-कमण्डलुः, क्वचित्काञ्चनिका करोटिका वाऽधीयेते ते च क्रमेण रुद्राश्चक्रुतमाला मुद्गाजनं चोच्यते, छण्णालकं-त्रिकाष्टिका अङ्कशो-दृक्षपल्लवच्छेदार्थः पवित्रकं-ताम्रमयमङ्गुलीयकं केसरी-वीवरखण्डं प्रमार्जनार्थं, 'संस्वारणं'ति-साङ्ख्यमतं, 'सज्जपुढवि'ति-कुमारपृथिवी । 'पयणं आरुहेइ'-पाकस्थाने नुल्लयादावापोपयति, उष्माणं-उष्णत्वं ग्राहयति, 'दिट्ठि वमिस्सए'-मतं वमयितुं, त्याजयितुमित्यर्थः । 'अट्ठाइ'ति-अर्थान् अर्यमाणत्वादधिगम्यमानत्वादित्यर्थः, प्रार्थ्यमानत्वाद्वा याच्यमानत्वादित्यर्थाः, वक्ष्यमाणयात्रायापनीयादीन्, तथा तानेष 'हेऊइ'ति-हेतून्, अन्तर्वर्त्तिन्यास्तदीयज्ञानसम्पदो गमकत्वात् ; 'पस्सिणाइ'ति-प्रश्नान् पृच्छ्यमानत्वात्, 'कारणाइ'ति-कारणानि विवक्षितार्थनिश्चयस्य जनकानि, 'वागरणाइ'ति-व्याकरणानि प्रत्युचरतया व्याक्रियमाणत्वादेवमिति, 'निप्पट्ट-पस्सिणवागरणं'ति-निर्गतानि स्पष्टानि-स्फुटानि प्रश्नव्याकरणानि-प्रश्नोत्तराणि यस्य स तथा, 'खीणा उवसंत'ति-क्षयोपशममुपगता इत्यर्थः; एतेषां च यात्रादिपदानामागमिकगम्भीरार्थत्वेनाचार्यस्य तदर्थपरिज्ञानमसम्भावयताऽपभ्रान्तार्थं प्रश्नः कृत इति, 'सरिसवय'ति-एकत्र सद्यश्चयसः-समानवयसः, अन्यत्र सर्वपाः-सिद्धार्थकाः 'कुलत्थि'ति-एकत्र कुले तिष्ठन्तीति कुलस्थाः, अन्यत्र कुलस्थाः धान्यविशेषाः; सरिसवयादिपदप्रश्नः छलप्रहणेनोपहासार्थं कृत इति । 'एगे भवं'ति-एको भवान् इति, एकत्वाभ्युपगमे आत्मनः कृते स्मरिणा श्रोत्रादिविज्ञानानामवयवानां चात्मनोजेकोतोपलब्ध्या एकत्वं दृश्यिष्यामीच्चिबुद्ध्या पर्यनुयोगः शुक्लेन कृतः, 'दुवे भवं'ति-द्वौ भवानिति च, द्वित्वाभ्युपगमे अहमित्येकत्वविशिष्टस्यार्थस्य

द्वित्वविरोधेन द्वित्वं दूषयिष्यामीतिबुद्ध्या पर्यनुयोगो विहितः, अक्षयः अव्ययः अवस्थितो भवाननेन नित्यात्मपक्षः पर्यनुयुक्तः, अनेके भूता-अतीता भावाः-सत्ताः परिणामा वा भव्याश्च-भाविनो यस्य स तथा, अनेन चातिक्रान्तभावि-सत्ताप्रश्नेन अनित्यात्मपक्षः पर्यनुयुक्तः, एकतरपरिग्रहे अन्यतरस्य दूषणायेति । तत्राचार्येण स्याद्वादस्य निखिलदोषगोचरा-तिक्रान्तत्वाच्चमवलम्ब्योत्तरमदायि-एकोऽप्यहं, कथं ?, द्रव्यार्थतया जीवद्रव्यस्यैकत्वात्, न तु प्रदेशार्थतया, तथा ह्यनेकत्वान्ममेत्यवयवादी (मश्रोत्राद्यवयवा) नामनेकत्वोपलम्भो न बाधकः, तथा कश्चित् स्वभावमाश्रित्यैकत्वसङ्ख्यावि-शिष्टिस्स्यापि पदार्थस्य स्वभावान्तरद्वयोपेक्षया द्वित्वमपि न विरुद्धमित्यत उक्तं-द्वावप्यहं ज्ञानदर्शनार्थतया, न चैकत्वमावे-मेदो न दृश्यते, एको हि देवदत्तादिपुरुषः एकदैव तत्तदपेक्षया पितृत्वपुत्रत्वभ्रातृत्वपितृव्यत्वमातुलत्वभागिनेयत्वादीननेकान्-स्वभावार्हमभूत इति, तथा प्रदेशार्थतया असङ्ख्यातान् प्रदेशानां भित्त्याक्षयः, सर्वथा प्रदेशानां क्षयाभावात्, अव्ययः क्रिय-तामपि च व्ययाभावात्, किमुक्तं भवति ?-अवस्थितो नित्यः, असङ्ख्येयप्रदेशता हि न कदाचनपि व्ययैति अतो नित्यता-भ्युपगमेऽपि न दोषः, उपयोगार्थतया-विविधविषयानुपयोगानां श्रित्य अनेकभूतभावभविक्कोऽपि, अतीतानागतयोर्हि कालयोरनेकविषयबोधानामात्मनः कथंचिदभिन्नानामुत्पादाद्विगमाद्वाऽनित्यपक्षो न दोषायेति । पुण्डरीकेण-आदिदेवगणधरेण निर्वाणत उपलक्षितः पर्वतः, तस्य तत्र प्रथमं निर्वृतत्वात् पुण्डरीकपर्वतः-शुश्रुञ्जयः ।

तत्ते णं तस्स सेलगस्स रायरिस्सिस्स तेहिं अंतेहि य, पंतेहि य, तुच्छेहि य, लहेहि य, अरसेहि य, विरसेहि य, सीएहि य, उण्हेहि य, कालात्तिकंतेहि य, पमाणाहंकेतेहि य, णिचं पाणभोयेणेहि य;

पयइसुकुमालयस्स सुहोचियस्स सरीरंगंसि वेयणा पाउब्भूता उज्जला जाव दुरहियासा कंडुय-
 दाहपित्तज्वरपरिगयसरीरे यावि विहरति; तते णं से सेलए तेणं रोयायंकेण सुक्के जाए यावि होत्था,
 तते णं सेलए अन्नया कदाहं पुब्बाणुपुब्बि चरमाणे जाव जेणेव सुभूमिभागे जाव विहरति, परिसा
 निगया, मंडुओडवि निग्गओ, सेलयं अणगारं जाव वंदति, नमं २, पज्जुवासति; तते णं से मंडुए राया
 सेलयस्स अणगारस्स सरीरयं सुक्कं जाव सव्वाबाहं सरोगं पासति २, एवं वदासी-अहं णं भंते !,
 तुब्भं अहापवित्तेहिं, तिगिच्छएहिं, अहापवित्तेणं, ओसहभेसज्जेणं, भत्तपाणेणं, तिगिच्छं आउंटावेमि;
 तुब्भे णं भंते !, मम जाणसालासु समोसरह, फासुअं एसणिज्जं पीढफलगसेज्जासंथारं ओगिणिहत्ताणं
 विहरह; तते णं से सेलए अणगारे मंडुयस्स रत्तो एयमहं तहत्ति पडिसुणेति, तते णं से मंडुए सेलयं
 वंदति, नमंसति २; जामेव दिसि पाउब्भूते तामेव दिसि पडिगए । तते णं से सेलए कल्लं जाव जलंते
 स मंडमत्तोवगणमायाए पंथयपामोक्खेहिं पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं, सेलगपुरमणुपविसति २, जेणेव
 मंडुयस्स जाणसाला तेणेव उवागच्छति २, फासुयं पीढ जाव विहरति; तते णं से मंडुए चिगिच्छए सदा-
 वेति २, एवं वदासी-तुब्भे णं देवाणुप्पिया !, सेलयस्स फासुएसणिज्जेणं जाव तेगिच्छं आउंद्देह; तते णं
 तेगिच्छया मंडुएणं रत्ता एवं बुत्ता हट्ठं सेलयस्स अहापवित्तेहिं ओसहभेसज्जभत्तपाणेहिं तेगिच्छं
 आउंद्देति, मज्जपाणयं च से उवदिमंति; तते णं तस्स सेलयस्स अहापवत्तेहिं जाव मज्जपाणेण रोगायंके

उवसन्ते होत्था हृदं महसरीरे जाते ववगयरोगायंके, तते नं से सेलए तंसि रोयायंकंसि उवसंतंसि समा-
नंसि तंसि विपुलंसि असण ४ मज्जपाणए य सुच्छिण, गढिए, गिद्धे, अज्झोववन्ने ओसन्नो ओसन्नविहारी,
एवं पास्तथे २, कुसीले २, पमत्ते, संसत्ते, उउबद्धपीढफलगसेज्जासंथारए पमत्ते यावि विहरति; नो संचा-
एति फासुएसणिज्जं पीढं पच्चप्पिणित्ता, मंडुयं च रायं आपुच्छित्ता, बहिया जाव (जणवयविहारं अब्भुज्जएण
पवत्तेण पग्गहिणएण) विहरित्तए ॥ सूत्रम्-६३ ॥ तते नं तेंसि पंथयवज्जाणं पंचणहं अणगारसयाणं अन्नया
कयाहं, एगयओ सहियाणं जाव पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मजागरियं जागरमाणाणं अयमेयारूवे
अबभत्तिणए जाव समुप्पज्जित्था-एवं खलु सेलए रायरिसी चइत्ता रज्जं जाव पव्वतिण, विपुलेणं असण ४,
मज्जपाणए सुच्छिण, नो संचाएति जाव विहरित्तए, नो खलु कप्पइ देवाणुप्पिया !, समणाणं जाव पम-
त्ताणं विहरित्तए, तं सेयं खलु देवा० अमहं कल्लं सेलयं रायरिसिं आपुच्छित्ता पाडिहारियं पीढफलगसेज्जा-
संथारगं पच्चप्पिणित्ता सेलगस्स अणगारस्स पंथयं अणगारं वेयावच्चकरं उवेत्ता बहिया अब्भुज्जएणं जाव
विहरित्तए, एवं संपेहेति २, कल्लं जेणेव सेलए आपुच्छित्ता पाडिहारियं पीढ० पच्चप्पिणंति २, पंथयं अण-
गारं वेयावच्चकरं ठावंति २, बहिया जाव विहरंति ॥ सूत्रम्-६४ ॥ तते नं से पंथए सेलयस्स सेज्जासंथार-
उच्चारपासवणखेलसंघाणमत्तओसहभेसज्जभत्तपाणएणं अगिलाए विणएणं वेयावडियं करेइ, तते नं से
सेलए अन्नया कयाहं कत्तिगचाउम्मासियंसि विपुलं असण० ४, आहारमाहारिए सुबहुं मज्जपाणयं पीए

पुढावरणहकालसमयसि सुहृत्पसुते, तते णं से पंथए कत्तिचउम्मासियंसि कयकाउस्सगणे देवसियं
 पडिक्कमणं पडिक्कते, चाउम्मासियं पडिक्कमिउं कामे सेलयं रायरिसि खामणहुयाए सीसेणं पाएसु संघट्टेहं;
 तते णं से सेलयं पंथएणं सीसेणं पाएसु संघट्टिए समाणे आसुरुते जाव मिसिमिसेमाणे उट्टेति२, एवं
 वदासी-से केस णं भो एस अप्पत्थियपत्थिए जाव परिवज्जिए जे णं ममं सुहृपसुत्तं पाएसु संघट्टेति १,
 तते णं से पंथए सेलयं एवं वुत्ते समाणे भीए तत्थे तसिए करयल० कट्ठु, एवं वदासी-अहणं भंते १,
 पंथए कयकाउस्सगणे देवसियं पडिक्कमणं पडिक्कते, चाउम्मासियं पडिक्कते, चाउम्मासियं खामेमाणे देवाणु-
 प्पियं वंदमाणे सीसेणं पाएसु संघट्टेमि, तं खमंतु णं देवाणुप्पिया १, खमन्तु मेऽवराहं तुमणं देवाणु-
 प्पिया १, णाइसुज्जो एवं करणयाए त्तिकट्ठु सेलयं अणगारं एतमट्ठं सम्मं विणएणं सुज्जो २, खाभेति; तते
 णं तस्स सेलयस्स रायरिसिस्स पंथएणं एवं वुत्तस्स अयमेयारूवे जाव समुप्पज्जित्था-एवं खलु अहं रज्जे
 व जाव ओसन्नो जाव उडबद्धपीढ० विहरामि, तं नो खलु कप्पति समणाणं णिगंगथाणं अपसत्थाणं
 जाव विहरित्तए, तं सेयं खलु मे कल्लं मंडुयं रायं आपुच्छित्ता पाडिहारियं पीढफलगसेज्जासंथारयं पच्चप्पि-
 णित्ता पंथएणं अणगारेणं सद्धि बहिया अब्बुज्जएणं जाव जणवयविहारेणं विहरित्तए, एवं संपेहेति २;
 कल्लं जाव विहरति ॥ सूत्रम्-६५ ॥ एवमेव समणाउसो १, जाव निगंगथो वा २, ओसन्ने जाव संथारए
 पमत्ते विहरति, से णं इह लोए चैव बहूणं समणाणं ४, हीलणिज्जे संसारो भाणियब्बो । तते णं ते पंथग-

बज्रा पंच अणगारसया इमीसे कहाए लड्डहा समाणा अन्नमन्नं सदावेति २, एवं वयासी-सेलए रायरिसी पंथएणं बहिया जाव विहरति, तं सेयं खलु देवा० !, अमहं सेलयं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, एवं संपे-
हेति २ त्ता, सेलयं रायं उवसंपज्जित्ताणं विहरंति ॥ सूत्रम्-६६ ॥ तत्ते णं ते सेलयपामोक्त्वा पंच अणगार-
सया बहूणि वासाणि सामन्नपरियागं पाउणित्ता जेणेव पौडरीये पव्वए तेणेव उवागच्छंति २, जहेव
थावचापुत्ते तहेव सिद्धा । एवामेव समणाउसो !, जो निगंगथो वा २, जाव विहरिस्सति एवं खलु जंबू !,
समणेणं पंचमस्स णायज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते स्ति वेमि ॥ सूत्रम्-६७ ॥ पंचमं नायज्झयणं समत्तं ॥

‘अनेहि’ इत्यादि, अन्तैः-वह्नुचणकादिभिः, प्रान्तैः-तैरेव ह्नुक्तावशेषैः, पयुषितैर्वा रुधैः-निःश्लैहैस्तुच्छैः-अल्पैः,
अरसैः-हिङ्गवादिभिरसंस्कृतैर्विरसैः-पुराणत्वाद्विगतसैः, शीतैः-शीतलैः, उष्णैः-प्रतीतैः, कालातिक्रान्तैः-तृष्णादुशुष्काकाला-
प्राप्तैः, प्रमाणातिक्रान्तैः-दुशुष्कापिपासामात्रानुचितैः चकाराः-समुच्चयार्थाः, एवंविधविशेषणान्यपि पानादीनि निष्ठुरशरीरस्य
न भवन्ति बाधायै अत आह-‘प्रकृतिसुक्लमारकस्ये’त्यादि, वेयणा पाउब्भूया इत्यस्य स्थाने रोगायंकेत्ति क्वचित्
दृश्यते, तत्र रोगाश्चासावातङ्कश्च-कुच्छूजीवितकारीति समासः, कण्डूः-कण्डूतिः, दाहः-प्रतीतस्तत्रधानेन पित्तज्वरेण
परिगतं शरीरं यस्य स तथा, ‘तेइच्छं’ति-चिकित्सा, ‘आउट्ठावेमि’चि-आवर्त्तयामि कारयामि । ‘सभंडमत्तोवगरण-
मायाए’चि-भाण्डमात्रा-पतद्ग्रहं परिच्छदश्च उपकरणं च-वर्षाकल्पदि भाण्डमात्रोपकरणं स्वं च-तदात्सीयं भाण्डमा-
त्रोपकरणं च स्वभाण्डमात्रोपकरणं तदादाय-गृहीत्वा, ‘अभ्युद्यतेन’-सोद्यमेन, ‘प्रदत्तेन’-गुरुणोपदिष्टेन ‘प्रगृहीतेन’

गुरुसकाशादङ्गीकृतेन 'विहारेण' साधु वर्त्तनेन 'विहर्त्तुं'-वर्त्तितुं, पार्श्वे-ज्ञानादीनां बहिस्तिष्ठतीति पार्श्वस्थः-गाढगलानत्वादि-
कारणं विना शय्यातराम्याहूतादिपिण्डभोजकत्वाद्यागमोक्तविशेषणः, स च सकृदनुचितकरणेनाल्पकालमपि भवति, तत उच्यते-
पार्श्वस्थानां यो विहारो-बहूनि दिनानि यावत्तथा वर्त्तनं स पार्श्वस्थविहारः, सोऽस्यास्तीति पार्श्वस्थविहारी, एवमव-
सन्नादिविशेषणान्यपि, नवरमवसक्तो-विवक्षितानुष्ठानालसः, आवश्यकस्त्वाध्यायप्रत्युपेक्षणाध्यानादीनामसम्यक्कारीत्यर्थः;
कुत्तिसतशीलः-कुशीलः-कालविनयादिभेदभिन्नानां ज्ञानदर्शनचारित्राचाराणां विराधक इत्यर्थः; प्रमत्तः-पञ्चविधप्रमा-
दयोगात्, संसक्तः कदाचित्संविग्नगुणानां कदाचित्पार्श्वस्थादिदोषाणां सम्बन्धात् गौरवत्रयसंसजनान्नेति, ऋतुबद्धेऽपि-
अवर्षाकालेऽपि पीठफलकानि शय्यासंस्तारकार्यं यस्य स तथा 'नाइसुज्जो एवं करणयाए'चि-नैवः भूयः-पुनरपि एवं-
इत्थंकरणाय प्रवर्त्तिष्ये इति शेषः; 'एवमेवे'त्यादिरुपनयः, इह गाथा-"सिंहिलियसंजमकज्जावि होइउं उज्जमंति जइ पच्छा।
संवेगाओ तो सेलउइ आराहया होति ॥ १ ॥" इति पञ्चमशैलकज्ञातविवरणं समाप्तमिति ॥

१ सा० शिथिलितसंयमकार्यं अपि भूलोबन्धन्ति यदि पश्चात् । संवेगात् तर्हि शैलक इव ते आराधका भवन्ति ॥ १ ॥

॥ ६-श्रीतुम्बकाख्यं ज्ञाताध्ययनम् ॥

पञ्चमानन्तरं षष्ठं व्याख्यायते, तस्य च पूर्वेण सहायं सम्बन्धः, अनन्तराध्ययने प्रमादवतोऽप्रमादवतश्चानर्थेतराबुक्तौ, इहापि तयोरेव तावेवोच्येते इत्येवसम्बद्धमिदम्—

जतिं नं भंते, समणेणं जाव संपत्तेणं पंचमस्स णायज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते; छट्ठस्स णं भंते !, नायज्झयणस्स समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पन्नत्ते ?; एवं खलु जंबू !, तेणं कालेणं २, रायगिहे समो-सरणं, परिसा निग्गया, तेणं कालेणं २, समणस्स जेठ्ठे अंतेवासी इंदभूती, अदूरसामंते जाव सुक्खज्झा-णोवगए विहरति; तते णं से इंदभूती जायसंहुं ० समणस्स ३, एवं वदासी--कहणं भंते !, जीवा गुरुयत्तं वा, लहुयत्तं वा हव्वमागच्छंति ?; गोयमा !, से जहा नामए केइ पुरिसे एगं, महं, सुक्कं, तुंबं; णिच्छिंहुं, निरुवहयं, दंभेहिं कुसेहिं वेढेइ २; मट्ठियालेवेणं लिपतिं, उण्हे दलयति २, सुक्कं समाणं दोब्बं पि दंभेहि य, कुसेहि य, वेढेति २, मट्ठियालेवेणं लिपति २; उण्हे सुक्कं समाणं तच्चं पि दंभेहि य, कुसेहि य, वेढेति २, मट्ठियालेवेणं लिपति; एवं खलु एणुवाएणं अंतरा वेढेमाणं, अंतरा लिपेमाणे, अंतरा सुक्खेमाणे जाव अट्ठं हिं मट्ठियालेवेहिं आलिपति, अत्थाहमतारमपोरिसियंसि उदगंसि पक्खिवेज्जा; से ण्णं गोयमा !,

१ ति २ ता० उ० अ ।

से तुंवे तेसिं अट्टण्हं मट्टियालेवेणं गुरुययाए, भारिययाए, गुरुयभारिययाए; उट्पि सलिलमतिवइत्ता अहे धरणिगलपइट्टाणे भवंति; एवामेव गोयमा !, जीवावि पाणातिवाएणं जाव मिच्छादंसणसहेणं अणुपुण्वेणं अट्टं कम्मपगडीओ समज्जिणन्ति; तासिं गुरुययाए, भारिययाए, गुरुयभारिययाए, कालमासे कालं किच्चा, धरणिगलमतिवइत्ता, अहे नरगतलपइट्टाणा भवंति; एवं खलु गोयमा !, जीवा गुरुयत्तं हव्वमागच्छंति । अहणं गोतमा !, से तुंवे तंसि पढमिल्लुगंसि, मट्टियालेवंसि, तिन्नंसि कुट्टियंसि परिसडियंसि, ईसिं धरणिगलाओ उप्पतित्ता णं चिट्ठति; ततोऽणंतरं च णं दोच्चंपि मट्टियालेवे जाव उप्पतित्ता णं चिट्ठति, एवं खलु एएणं उवाएणं, तेसु अट्टसु मट्टियालेवेसु तिन्नेसु जाव विमुक्कबंधणे, अहे धरणिगलमइवइत्ता उट्पि सलिलतलपइट्टाणे भवति; एवामेव गोयमा !, जीवा पाणातिवातेवरमणेणं जाव मिच्छादंसणसहेचेरमणेणं, अणुपुण्वेणं अट्टं कम्मपगडीओ खवेत्ता, गगणतलमुप्पइत्ता उट्पि लोयगगपट्टिटाणा भवंति; एवं खलु गोयमा !, जीवा लहुयत्तं हव्वमागच्छंति । एवं खलु जंबू !, समणेणं भगवया महावीरेणं छट्टस्स नायज्जयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते त्तिवेमि ॥ सूत्रम्-६८ ॥ छट्ठं नायज्जयणं समत्तं ॥ ६ ॥

सर्वं सुगमं, नवरं, निरुपहतं-वातादिभिः, दमः-अग्रभूतैः, कुशैः-मूलभूतैः; जात्या दर्भकुशभेद इत्यन्ये, 'अत्थाहंसि' त्ति-अस्थाने, अगाधे इत्यर्थः; पुरुषः परिमाणमस्येति पौरुषिकं, तन्निषेधादपौरुषिकं; मूलेपानां सम्बन्धात् गुरुकतया,

शुरुकतैष कुतः ?,—भारिकतया, मृष्टेयजनितभारवन्धनेति भावः, गुरुकभारिकतयेति तुम्बकधर्मद्रयस्याप्यधोमज्जनकारणता-
प्रतिपादनायोक्तं, 'उर्दिप'-उपरि, 'अहवहन्ता'-अतिपत्यातिक्रम्य, 'निबन्धि'चि-स्तिमित आद्रतां गते, ततः 'कुथिते'-
कोथय्युपगते; ततः 'परिसदिते'-पतिते इति । इह गाथे—“जहं मिउलेवालितं गरुयं तुबं अहो वयह एवं । आसवकयकम्म-
गुरु जीवा वचंति अहरगयं ॥ १ ॥” तं चेव तविमुक्कं जलोवरिं ठाइ जायलहुभावं । जह तह कम्मविमुक्का लोयगणइड्डिया
होति ॥ २ ॥” श्री षष्ठतुम्बकज्ञातविवरणं समाप्तमिति ॥ ६ ॥

॥ ७-श्रीरोहिणीज्ञाताध्ययनम् ॥

अथ सप्तमं विव्रियते, अस्य च पूर्वोण सहायं सम्बन्धः, इहानन्तराध्ययने प्राणातिपातादिमतां कर्मगुरुताभावेनेतरेषां च
लघुताभावेन अनर्थप्राप्तीतरे उक्ते, इह तु प्राणातिपातादिविरतिमञ्जरूपरिपालकानां ते उच्येते; इत्येवंसम्बद्धम्—

जति णं भंते !, समणेणं जाव संपत्तेणं छट्टस्स नायज्झयणस्स अयमेट्ठे पन्नत्ते, सत्तमस्स णं भंते !,
नायज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते ?; एवं खलु जंबू !, तेणं कालेणं २, रायगिहे नाम नयरे होत्था, सुभूमि-
भागे उज्जाणे; तत्थ णं रायगिहे नगरे धण्णे नामं सत्थवाहे परिवसति, अट्ठे०, भदा भारिया, अहीण-
पंचेदिय० जाव सुरूवा; तस्स णं धण्णस्स सत्थवाहस्स पुत्ता, भदाए भारियाए अत्तया चत्तारि सत्थवा-

सा०—१-२ यथा मृष्टेयलिप्तं गुरु तुम्बमधो व्रजति एवं । आश्रवकृतकर्मगुरुत्वा जीवा व्रजन्ति अवोगति ॥ १ ॥ तदेव तद्विमुक्कं जलोपरि तिष्ठति
जातलघुभावं । यथा तथा कर्मविमुक्ता लोकाग्रे प्रतिष्ठिता भवन्ति ॥ २ ॥

हृदारया होत्था; तंजहा-धणपाले, धणदेवे, धणगोवे, धणरक्खिण; तस्स णं धणस्स सत्थवाहस्स चउण्हं पुत्ताणं भारियाओ चत्तारि सुण्हाओ होत्था, तं०-उज्झिया, भोगवतिया, रक्खतिया, रोहिणिया; तते णं तस्स धणरस्स अन्नया कदाहं पुब्बरत्तावरत्तकालसमयंसि इमेयारूवे अब्भत्थिए जाव समुप्पज्झित्था-एवं खल्ल अहं रायगिहे वड्ढणं ईसर जाव पभिईणं सयस्स कुडुंबस्स बहूसु कज्जेसु य, करणिज्जेसु कोडुंबेसु य, मंतणेसु य, गुज्जे, रहस्से, निच्छए, ववहारेसु य; आपुच्छणिज्जे, पडिपुच्छणिज्जे मेढी; पमाणे, आहारे, आलंबणे, चक्खुमेढीभूते, कज्जवट्ठावए; तं ण णज्जति जं मए गयंसि वा, बुयंसि वा, मयंसि वा, भगंसि वा, लुगंसि वा, सडियंसि वा, पडियंसि वा, विदेसत्थंसि वा, विप्पवसियंसि वा, इमस्स कुडुंबस्स किं मन्ने आहारे वा, आलंबे वा, पडिबंधे वा भविस्सति ?; तं सेयं खल्ल मम कल्लं जाव जलंते विपुलं असणं ४, उवक्खडावेत्ता मित्तणाति०, चउण्हं सुण्हाणं कुलघरवगं आमंतेत्ता, तं मित्तणाइणिय-गसयण० य चउण्ह सुण्हाणं कुलघरवगं विपुलेणं असणं ४, धुवपुप्फवत्थंगं जाव सक्कारेत्ता सम्माणेत्ता, तस्सेव मित्तणाति० चउण्ह य सुण्हाणं कुलघरवगस्स पुरतो चउण्हं सुण्हाणं परिक्खणहुयाए पंच २, सालिअक्खए दलइत्ता; जाणामि ताव का किहं वा सारक्खेह वा, संगोवेह वा, संवेडुति वा ?; एवं संपे-हेह २, कल्लं जाव मित्तणानि०, चउण्हं सुण्हाणं कुलघरवगं आमंतेह २, विपुलं असणं ४, उवक्खडावेह; ततो पच्छा णहाए भोगणमंडवंसि सुहासण०, मित्तणाति०, चउण्ह य सुण्हाणं कुलघरवगं सदिं ते

चिपुलं असण ४, जाव सक्कारेति २, तस्सेव भित्तनाति०, चउण्ह य सुण्हाणं कुलघरवग्गस्स य पुरतो पंच सालिअक्खए गेण्हति २, जेडा सुण्हा उल्लित्तिया तं सद्दवेति २; एवं वदासी-तुमं णं पुत्ता मम हत्थाओ इमे पंच सालिअक्खए गेण्हहि २, अणुपुब्बेणं सारक्खेमाणी संगोवेमाणी विहराहि; जया णंऽहं पुत्ता !, तुमं इमे पंच सालिअक्खए जाएज्जा तथा णं तुमं मम इमे पंच सालिअक्खए पडिदिज्जाएज्जासि त्तिकट्ठु सुण्हाए हत्थे दलयति २, पडिविसज्जेति; तते णं सा उल्लिया घण्णस्स तहत्ति एयमट्ठं पडिसुणेति २, घण्णस्स सत्थवाहस्स हत्थाओ ते पंच सालिअक्खए गेण्हति २, एंगंतमवक्कमति, एंगंतमवक्कमियाए इमेयारूवे अब्भत्थिए०-एवं खलु तायाणं कोट्टागारंसि बह्वे पल्ला सालीणं पडिपुण्णा चिट्ठति, तं जया णं ममं ताओ इमे पंच सालिअक्खए जाएस्सति, तथा णं अहं पल्लंतराओ अन्ने पंच सालिअक्खए गहाय दाहामि त्तिकट्ठु एवं संपेहेइ २, तं पंच सालिअक्खए एगंते एडेति २, सकम्मसंजुत्ता जाया यावि होत्था । एवं भोगवतियाएवि, णवरं सा छोल्लेति २, अणुगिलति २, सकम्मसंजुत्ता जाया । एवं रक्खि यावि, नवरं गेण्हति २, इमेयारूवे अब्भत्थिए०-एवं खलु ममं ताओ इमस्स भित्तनाति०, चउण्ह य सुण्हाणं कुलघरवग्गस्स य पुरतो सद्दवेत्ता, एवं वदासी-तुमणं पुत्ता मम हत्थाओ जाव पडिदिज्जाएज्जासि त्तिकट्ठु मम हत्थंसि पंच सालिअक्खए दलयति, तं भवियव्वमेत्थ कारणेणं त्तिकट्ठु एवं संपेहेति २, ते पंच सालिअक्खए सुद्धे वत्थे बंधइ २, रयणकरंडियाए पक्खिवेइ २, जसीसामूले ठावेइ २ तिसंझं पडि-

जागरमाणी विहरह । तए णं से धणे सत्थवाहे तस्सेव मित्त जाव चउत्थि रोहिणीयं सुण्हं सदावेति २,
 जाव तं भविष्यव्वं एत्थ कारणेणं तं सेयं खलु मम एए पंच सालिअक्खए सारक्खेमाणीए, संगोवेमाणीए,
 संबड्डमाणीए त्तिकहु एवं संपेहेति २, कुलधरपुरिसे सदावेति २; एवं वदासी-तुब्भे णं देवाणुप्पिया !, एते
 पंच सालिअक्खए गेण्हह २, पढमपाउसंसि महावुट्टिकायंसि निवइयंसि समाणंसि खुड्डागं केयारं
 सुपरिकम्मियं करेह २ त्ता, इमे पंच सालिअक्खए वावेह २, दोच्चंपि तच्चंपि उक्खयनिहए करेह २,
 वाडिपक्खेवं करेह २, सारक्खेमाणा, संगोवेमाणा, अणुपुब्बेणं संबड्डेह; तते णं ते कोडुंबिया रोहिणीए
 एतमट्ठं पडिसुणंति, ते पंच सालिअक्खए गेण्हंति २, अणुपुब्बेणं सारक्खंति, संगोवंति, विहरंति; तए णं
 ते कोडुंबिया पढमपाउसंसि, महावुट्टिकायंसि, निवइयंसि, समाणंसि; खुड्डायं केदारं सुपरिकम्मियं करेंति
 २, ते पंच सालिअक्खए ववंति, दुच्चंपि, तच्चंपि, उक्खयनिहए करेंति २, वाडिपरिक्खेवं करेंति २, अणु-
 पुब्बेणं सारक्खेमाणा, संगोवेमाणा, संबड्डेमाणा, विहरंति; तते णं ते साली अणुपुब्बेणं सारक्खज्जमाणा,
 संगोविज्जमाणा, संबड्डिज्जमाणा, साली जाया किण्हा किण्होभासा जाव निउरंबभूया पासादीया ४; तते
 णं साली पत्तिया, वत्तिया, गब्भिया, पत्तया, आगयंगंघा, खीराइया, बद्धफला, पक्का, परियागया, सल्ल-
 हया, पत्तइया, हरियपव्वकंडा जाया यावि होत्था; तते णं ते कोडुंबिया ते सालीए पत्तिए जाव सल्लइए
 पत्तइए जाणित्ता, तिक्खेहिं, णवपज्जणएहिं, असियएहिं लुणेंति २, करयलमलिते करेंति २, पुणंति; तत्थ

णं शोकाणां सृपाणं, अकवहाणं, अशोदियाणं, छद्दुड्डायाणं, सान्दीणं मागदण पन्थण जाण; तते णं ते कोहुबिया ते साली पावपसु घटणसु पक्खिबन्ति २, उपल्लिपन्ति २, लंछियमुदिते करेति २, कोट्टागारस्स एणसेसंति ठावन्ति २, सारकवमाणा, संगोवमाणा, विहरन्ति; तते णं ते कोहुबिया दोबंमि वासारत्तंसि, पढमपाउसंसि, महाबुद्धिकायंसि, निवहयंसि; खुट्ठाणं, केयारं, सुपरिकम्मियं करेति; ते साली बन्ति, दोबंमि, तबंमि, उक्खयणिहण जाव लुण्ठेति, जाव चलणतलमलिण करेति २, पुणन्ति; तत्थ णं सालीणं बहवे कुडवा (खुरला) जाव एणदसंसि ठावन्ति २, सारकव०, संगो०, विहरन्ति; तते णं ते कोहुबिया तबंसि वासारत्तंसि महाबुद्धिकायंसि, बहवे केदारं सुपरि० जाव लुण्ठेति २, संवहन्ति २, खलयं करेति २, मल्लेति जाव बहवे कुभा जाया; तते णं ते कोहुबिया साली कोट्टागारंसि पक्खिबन्ति, जाव विहरन्ति, चउत्थे वासारत्ते बहवे कुंभसया जाया । तते णं तस्स धणसस पंचमयंसि संवच्छरंसि परिणममाणंसि पुव्वरत्तावरत्तकाल-समयंसि, इमेयारूवे अम्मत्थिए जाव ससुण्णज्जित्था;—एवं खलु मम इओ अतीते पंचमे संवच्छरे, चउण्हं सुण्हाणं परिकखणट्टयाए, ते पंच सालिअक्खता हत्थे विन्ना, तं सेयं खलु मम कल्लं जाव जल्लेते पंच सालि-अक्खए परिजाइत्तए जाव जाणामि, ताव काए किहं सारक्खिया वा, संगोविया वा, संवड्डिया जाव त्तिकट्ठु एवं संपेहेति २ कल्लं जाव जल्लेते विपुलं असण ४, मित्तनाय०, चउण्ह य सुण्हाणं कुलघर जाव

२१ पंचमयं सा ० अ ।

सम्मानिता; तस्मैव मित्त०, चउण्ह य सुण्हणं कुलघरवग्गस्स पुरओ जेढं उज्झियं सद्दोवेइ २ त्ता, एवं
वयासी-एवं खलु अहं पुत्ता !, इतो अतीते पंचमंसि संबच्छरंसि इमस्स मित्त०, चउण्ह य सुण्हणं
कुलघरवग्गस्स य पुरतो तव हत्थंसि पंच सालिअक्खए दलयामि, जया णं अहं पुत्ता !, एए पंच सालि-
अक्खए जाएज्जा तथा णं तुमं मम इमे पंच सालिअक्खए पडिदिज्जाएसि त्तिक्कट्ठं तं हत्थंसि दलयामि;
से नूणं पुत्ता !, अत्थे समेइ !, हंता अत्थि, तन्नं पुत्ता !, मम ते सालिअक्खए पडिनिज्जाएहि; तते णं सा
उज्झितिया एयमढं धणस्स पडिसुणेति २, जेणेव कोट्टागारं तेणेव उवागच्छति २, पट्ठातो पंच सालि-
अक्खए गेण्हति २, जेणेव धण्णे सत्थवाहे, तेणेव उवागच्छति २; धणं० एवं वदासी-एए णं ते पंच
सालिअक्खए त्तिक्कट्ठ, धणस्स हत्थंसि ते पंच सालिअक्खए दलयति; तते णं धण्णे उज्झियं सवहसा-
वियं करेति २, एवं वयासी किणं पुत्ता !, एए चेव पंच सालिअक्खए उदाहु अन्ने !, तते णं उज्झिया धणं
सत्थवाहं, एवं वयासी-एवं खलु तुमं तातो !, इओऽतीए पंचमे संबच्छरे इमस्स मित्त०, नाति०, चउण्ह
य कुल०, जाव चिहरामि, तते णंऽहं तुमं एतमढं पडिसुणेमि २, ते पंच सालिअक्खए गेण्हामि एगंत-
मवक्कमामि, तते णं मम इमेयारूवे अब्भत्थिए जाव ससुण्णज्जित्था-एवं खलु तायाणं कोट्टागारंसि० सक-
म्मसंजुत्ता तं णो खलु ताओ ! ते चेव पंच सालिअक्खए एए णं अन्ने, तते णं से धण्णे उज्झियाए अंतिए
एयमढं सोच्चा, णिसम्म, आसुरुत्ते जाव मिसिभिसेमाणे उज्झितियं तस्स मित्तनाति० चउण्ह य सुण्हणं

कुलधरवर्गस्स य पुरओ तस्स कुलधरस्स छारुज्झियं च, छाणुज्झियं च, कयवरुज्झियं च, समुच्छियं च, सम्मल्लिअं च, पाउवदाइं च, णहाणोवदाइं च, बाहिरपेसणकारिं ठवेति; एवामेव समणाउसो !, जो अम्हं निगंथो वा २ जाव पव्वतिते पंचं य से महव्वयाइं भवंति, से णं इह भवे चेव बहूणं समणाणं ४, जाव अणुपरियट्ठस्सइ, जहा सा उज्झिया । एवं भोगवइयावि, नवरं तस्स कंडितियं वा, कोट्टितियं च, पीसंतियं च, एवं रुच्चंतियं, रंधंतियं, परिवेसंतियं च, अब्भंतारियं च, पेसणकारिं, महाणसिणिं ठवेति; एवामेव समणाउसो !, जो अम्हं समणो पंच य से महव्वयाइं फोडियाइं भवंति, से णं इह भवे चेव बहूणं समणाणं ४, जाव हील ४, जहा व सा भोगवतिया । एवं रक्खितियावि, नवरं जेणेव वासधरे तेणेव उवागच्छइ २, मंजूसं विहाडिइ २, रयणकरंडगाओ ते पंच सालिअक्खए गेण्हति २, जेणेव धण्णे तेणेव उवा० २, पंच सालिअक्खए धणस्स हत्थे दलयति; तते णं से धण्णे रक्खितियं, एवं वदासी-किन्नं पुत्ता ते चेव ते पंच सालिअक्खया उदाहु अत्तेति !, तते णं रक्खितिया धणं एव० ते चेव ताया !, एए पंच सालिअक्खया णो अत्ते, कहन्नं पुत्ता !, एवं खलु ताओ !, तुब्भे इओ पंचमंमि जाव भवियव्वं एत्थ कारणेणं तिकट्ठु ते पंच सालिअक्खए सुद्धे वत्थे जाव तिसंझं पडिजागरमाणी य विहरामि; ततो एतेणं कारणेणं ताओ !, ते चेव ते पंच सालिअक्खए णो अत्ते, तते णं से धण्णे रक्खितियाए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा हट्ठुट्ठ तस्स कुलधरस्स हिरन्नस्स

य कंसदूषविपुलधणजावसावतेजस्स य भंडागारिणि उवेति, एवामेव समणाउसो ! जाव पंच य से
 महव्वयान्ति रक्खियान्ति भवन्ति, से णं इह भवे चेव बहूणं समणाणं ४, अच्चणिज्जे जहा जाव सा
 रक्खिया । रोहिणियावि एवं चेव, नवरं तुब्भे ताओ मम सुबहुयं सगडीसागंडं दलाहि, जेणं अहं
 तुब्भं ते पंच सालिअक्खए पडिणिज्जाएमि; तते णं से धणो रोहिणिं एवं वदासी-कहणं तुमं मम
 पुत्ता !, ते पंच सालिअक्खए, सगडसागडेणं निज्जाहस्ससि !, तते णं सा रोहिणी धणं एवं वदासी-एवं
 खलु तातो !, इओ तुब्भे पंचमे संवच्छरे इमस्स मित्त जाव बहवे कुंभसया जाया तेणेव कमेणं एवं
 खलु ताओ !, तुब्भे ते पंच सालिअक्खए सगडसागडेणं निज्जाएमि; तते णं से धणो सत्थवाहे रोहिणी-
 याए सुबहुयं सगडसागंडं दलयति, तते णं रोहिणी सुबहुं सगडसागंडं गहाय जेणेव सए कुलघरे तेणेव
 उवागच्छे, कोट्टागारे चिहाडेति २, पल्ले उडिंभदति २, सगडीसागंडं भरेति २, रायगिहं नगरं मज्झ-
 मज्झेणं जेणेव सए गिहे जेणेव धणो सत्थवाहे तेणेव उवागच्छति, तते णं रायगिहे नगरे सिंघाडग जाव
 बहुजणो अन्नमन्नं एवमात्तिकवति०-धत्ते णं देवा० !, धणो सत्थवाहे जस्स णं रोहिणिया सुणहा जीए णं
 पंच सालिअक्खए सगडसागडिएणं निज्जाएति; तते णं से धणो सत्थ० ते पंच सालिअक्खए सगडसागडेणं
 निज्जाएतिते पासति २, हट्ठ०, पडिच्छति २, तस्सेव मित्तनाति०, चउण्ह य सुण्हणं कुलघरपुरतो रोहि-

णीयं सुणहं तस्स कुलघरस्स बहुसु कज्जेसु य जाव रहस्सेसु य आपुच्छणिज्जं जाव वट्ठावितं पमाणभूयं ठावेति; एवामेव समणाउसो !, जाव पंच महब्बया संवड्डिया भवंति, से णं इह भवे चेव बह्णं समणाणं जाव वीतीवइस्सइ जहा व सा रोहिणीया । एवं खलु जंबू !, समणेणं भगवया महावीरेणं सत्तमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते त्तिबेमि ॥ सूत्रम्-६९ ॥ सत्तमं नायज्झयणं समत्तं ॥ ७ ॥

इदमपि सुगमम्, नवरं 'मए'ति-मयि, 'गयंसि'ति-गते ग्रामादौ, एवं 'व्युते'-कुतोऽप्यनाचारात् स्वपदात् पतिते 'मृते'-परायुतां गते, 'भग्ने'-वात्यादिना कुब्जबद्धत्वकरणेनासमर्थीभूते, 'लुण्गंसि व'ति-रुग्ने जीर्णतां गते, 'झटिते'-व्याधिविशेषाच्छीर्णतां गते, 'पतिते'-प्रासादादेर्मञ्चके वा ग्लानभावात्, 'विदेझास्थे' विदेशं गत्वा तत्रैव स्थिते, 'विप्रो चिते' स्वस्थानविनिर्गते देशान्तरगमनप्रवृत्ते, आधारः-आश्रयो भूरिव, आलम्बनं-वस्त्रादिकमित्र, प्रतिबन्धः-प्रमार्जनिका-शलाकादीनां लतादवरक इव कुलगृहं-पितृगृहं, तद्वर्गो मातापित्रादिः संरक्षति, अनाशनतः सङ्गोपयति, संवरणतः संवर्द्धयति, बहुत्वकरणतः; 'छोलेइ'ति-निस्तुषीकरोति, 'अणुगिलइ'ति भक्षयति, क्वचित्फोलेइत्येतदेव दृश्यते, तत्र च भक्षयतीत्यर्थः; 'पत्तिय'ति सञ्जातपत्राः, 'वत्तिय'ति व्रीहीणां पत्राणि मध्यशलाकापरिवेष्टनेन नालरूपतया वृत्तानि भवन्ति, तद्रूपतया ज्ञातवृत्तत्वाद्दर्शिताः शाखादीनां वा समतया वृत्तीभूताः सन्तो वर्पिता अभिधीयन्ते, पाठान्तरेण-'तइया व'ति-सञ्जातत्वच इत्यर्थः; गर्मिता-जातगर्भा, डोडकिता इत्यर्थः, प्रधृताः कणिशानां पत्रगर्भेभ्यो विनिर्गमात् आगतगन्धा-जातसुरभिगन्धाः आयातगन्धा वा दूरयायिगन्धा इत्यर्थः, क्षीरकिताः सजातक्षीरकाः, बद्धफलाः क्षीरस्य फलतया बन्धनत् जातफला इत्यर्थः;

पक्वाः काठिन्यमुपगताः, पर्यायागताः पर्यायगता वा सर्वनिष्पक्वतां गता इत्यर्थः, 'सल्लहपत्तय' चि-सल्लकी वृक्षविशेषस्तस्या इव पत्रकाणि दलानि कुतोऽपि साधर्म्यात् सञ्जातानि येषां ते तथेति, गमनिकैवेयं पाठान्तरेण श्रुत्यकिताः श्रुष्कपत्रतया सञ्जात-शलाकाः; पत्रकिताः सञ्जातकुत्सितकाऽल्पपत्राः, 'हरियपव्वकंड' चि हरितानि-हरितालवर्णानि, नीलानि पर्वकाण्डानि-नालानि येषां ते तथा, जाताश्चाप्यभूवन्, 'नवपज्जाणएहि' ति नवं प्रत्यग्रं, पायनं लोहकारेणातापितं कुडितं तीक्ष्णधारी-कृतं पुनस्तापितानां जले निबोलनं येषां तानि तथा तैः, 'असिएहि' ति दत्रैः, 'अव्वंडाणं' ति सकलानां, अस्फुटितानां असञ्जातराजीकानां, छड २ इत्येवमनुकरणतः क्षुपीदिना स्फुटाः-स्फुटीकृता शोधिता इत्यर्थः, स्पृष्टा वा पाठान्तरेण पूता वा ये ते तथा तेषां, 'मागहए पत्थए' चि "दो" असईओ पसई दो पसईओ उ सेइया होइ । चउसेइओ उ कुडओ चउकुडओ पत्थओ नेउ ॥ १ ॥" चि अनेन प्रमाणेन मगधदेशव्यवहृतः प्रस्थो मागधप्रस्थः, 'उपल्लिंपति' घटकमुखस्य तत्पिधानकस्य च गोमयादिना रन्ध्रं भज्जन्ति 'ल्लिंपेति' घटमुखं तत्स्थगितं च छगणादिना पुनर्मसृणीकुर्वन्ति, लाञ्छितं रेखादिना, मुद्रितं मृन्मयमुद्रादानेन तत्कुर्वन्ति, मुरलो मानविशेषः, खलकं धान्यमलनस्थण्डलं, चतुष्प्रस्थं आढकः, आढकानां षष्ठ्या जघन्यः कुम्भः अशीत्या मध्यमः शतेनोत्कृष्ट इति, 'क्षारोष्टिका' -मसपरिष्ठापिकां, 'कचवरोल्लिझकां' अवकरशोधिकां 'समुत्थिकां' प्रातर्गृहाङ्गणे जलच्छटकदायिकां, पाठान्तरेण 'संपुच्छिय' चि तत्र सम्प्रोच्छिकां पादादिद्विषिकां, 'सम्मज्जिकां' गृहस्या-न्तर्बहिश्च बहुकारिकावाहिकां, 'पादोदकदायिकां' पादशौचदायिकां स्नानोदकदायिकां प्रतीतां, बाह्यानि प्रेषणानि कर्माणि

सा० १ द्वे अस्मृती प्रसृतिः द्वे प्रसृती तु सेतिका भवति । चतुःसेतिकः कुडवश्चतुष्कुडवः प्रस्थको ज्ञेयः ॥ १ ॥

करोति या सा, 'बाहिरपेसणगरियत्ति भणिया,' 'कंडयन्तिका' 'मिति अनुकम्पिता कण्डयन्तीति-तदुल्लादीन् उदूखलादौ क्षोदयन्तीति कंडयन्तिका तां, एवं 'कुडयन्तिकां' तिलादीनां चूर्णनकारिकां, 'पेषयन्तिकां' गोधूमादीनां घ्रष्टादिना पेषणकारिकां, 'रुन्धयन्तिकां' यन्त्रके त्रीहिकोदवादीनां निस्तुषत्वकारिकां, 'रन्धयन्तिकां' ओदनस्य पाचिकां, 'परिवेषयन्तिकां' भोजनपरिवेषणकारिकां, 'परिभाजयन्तिकां' पर्वदिने स्वजनगृहेषु खण्डखाद्याद्यैः परिभाजनकारिकां महानसे नियुक्ता महानसिकी तां स्थापयति, 'सगडीसागडं'ति शकट्यश्च-गन्त्र्यः शकटानां समूहः शकटं च शकटीशकटं गडीओ गडिया यत्ति उक्तं भवति, 'दलाह'ति दत्त प्रयच्छतेत्यर्थः; 'जाणं'ति येन 'ण'मित्यलङ्कारे 'प्रतिनिर्यातयामि'-समर्पयामीति, अस्य च ज्ञातस्यैवं विशेषणोपनयनं निगदति, यथा-'जह सेट्टी तह गुरुणो जह णाहजणो तहा समणसंधो । जह वहुया तह भवा जह सालिकणा तह वयाइ ॥ १ ॥ जह सा उज्झयनासा उज्झयसाली जहत्थमभिहाणा । पेसणगारित्तणं असंखदुक्खकसणी जाया ॥ २ ॥ तह भवो जो कोई संघसमक्खं गुरुविदिन्नाइं । पडिवज्जिउं समुज्झह महवयाइं महामोहा ॥ ३ ॥ सो इह चेव भवंमी जणण धिक्कारभायणं होइ । परलोए उ दुहत्तो नाणाजोणीसु संचरइ ॥ ४ ॥ उक्तं च-'घम्मओ भट्टं' बुत्तं, 'इहेवऽहम्मो'बुत्तं "जह वा सा भोगवती जहत्थनामोवसुत्तसालिकणा । पेसणविसेसकारित्तणेण पत्ता दुहं चेव

सा०-१-१४ । यथा श्रेष्ठी तथा गुरवो यथा ज्ञातिजनस्तथा भ्रमणसंघः । यथा वक्वस्तथा भव्या यथा शालिकणास्तथा व्रतानि ॥ १ ॥ यथा सोऽज्झ-तनाम्मी उज्झितशालिर्यथाभिधाना प्रेषणकर्तृत्वेनासंखदुःखस्वनिर्जाला ॥ २ ॥ तथा भव्यो यः कोऽपि संघसमक्षं गुरुवितीर्णानि प्रतिपद्य समुज्झति महाव्रतानि महामोहात् ॥ ३ ॥ स इहैव भवे जनानां धिक्कारभाजनं भवति । परलोके तु दुःखात्तो नायायानिषु संचरति ॥ ४ ॥ (अत्रत्यं यदतिदिष्टं घम्माओ भट्टं० इहेवऽहम्मो० इति वृत्तद्वयं तदग्रसिद्धत्वात्रोच्छिष्टितुं शक्यं) । यथा वा सा भोगवती यथार्थनात्री उपभुक्तशालिकणा । प्रेषणविशेषकारित्वेन

॥ ५ ॥ तह जो महव्याहं उवभुंजह जीवियत्ति पालितो । आहाराइसु सत्तो चत्तो सिवसाहणिच्छाए ॥ ६ ॥ सो एत्थ जहिच्छाए पावह आहारमाह लिगित्ति । विउसाण नाइपुजो परलोयम्मी दुही चेव ॥ ७ ॥ जह वा रक्खियवहुया रक्खिय-
 सालीकणा जहत्थक्खा । परिजणमण्णा जाया भोगसुहाइं च संपत्ता ॥ ८ ॥ तह जो जीवो सम्मं पडिवज्जित्ता महवए पंच ।
 पालेइ निरइयारे पमायलेसंपि वज्जेतो ॥ ९ ॥ सो अप्पहिएक्करई इहलोयंमिवि विज्जहिं पणयपओ । एगंतसुही जायह परंमि
 मोक्खंपि पावेइ ॥ १० ॥ जह रोहिणी उ सुण्हा रोवियसाली जहत्थमभिहाणा । वड्डित्ता सालिकणे पत्ता सवस्ससामित्तां ॥ ११ ॥
 तह जो भवो पाविय क्याहं पालेइ अप्पणा सम्मं । अब्बेसिवि भवाणं देइ अणेगेसिं हियहेउं ॥ १२ ॥ सो इह संघपहाणो जुग-
 प्पहाणेत्ति लहइ संसहं । अप्पपरेसिं कल्लाणकारओ गोयमपहुव ॥ १३ ॥ तित्थस्स वुड्ढिकारी अक्खेवणओ कुतित्थियाईणं ।
 विउसनरसेवियकमो क्रमेण सिद्धिपि पावेइ ॥ १४ ॥”त्ति समाप्तामिदं सप्तमश्रीरोहिणीज्ञाताध्ययनम् ॥

प्राप्ता दुःखमव ॥ ५ ॥ तथा यो महाव्रतानि उपभुनक्ति नीविकेतिकृत्वा पालयन् । आहारादिषु सक्तस्तथाः शिवसाधनेच्छया ॥ ६ ॥ सोऽत्र यथेच्छं
 प्राप्नोत्याहारादि लिङ्गीति । विदुषां नातिपूज्यः परलोके दुःखेव ॥ ७ ॥ यथा वा रक्षिता वधू रक्षितकालिकणा यथायथिद्या । परिजनमान्या जाता भोग-
 सुखानि च संप्राप्ता ॥ ८ ॥ तथा यो जीवः सम्यक् प्रतिपद्य महाव्रतानि पंचैव पालयति निरतिकाराणि प्रमादलेशमपि वर्जयन् ॥ ९ ॥ स आत्महितै-
 करतिरिहलोकेऽपि विद्वत्प्रणतपादः । एकान्तसुखी जायते परस्मिन् मोक्षमपि प्राप्नोति ॥ १० ॥ यथा रोहिणी उ स्तुषा रोपितशाल्यैथार्थमिधाना वर्धयित्वा
 शालिकणान् प्राप्ता सर्वस्वत्वमित्वं ॥ ११ ॥ तथा यो भव्यो व्रतानि प्राप्य पालयति आत्मना सम्यक् । अन्येयमपि भव्यानां ददात्यनेकेषां हितहेतोः
 ॥ १२ ॥ स इह संघप्रधानो युगप्रधान इति लभते संशब्दम् । आत्मपरेषां कल्याणकारको गौतमप्रभुवत् ॥ १३ ॥ तीर्थस्य वृद्धिकारी आश्रयकः
 कुतार्थिकादीनां । विद्वन्नरसेवितक्रमः क्रमेण सिद्धिमपि प्राप्नोति ॥ १४ ॥

॥ ८-श्रीमल्लीज्ञाताध्ययनम् ॥

अथाष्टमं ज्ञातं व्याख्यायते, अस्य च पूर्वेण सहायमभिसम्बन्धः—पूर्वस्मिन् महाव्रतानां विराधनाविराधनयोरनर्थार्थी-
बुक्तौ, इह तु महाव्रतानामेवाल्पेनापि मायाशब्देन दूषितानामयथावत्स्वफलसाधकत्वमुपदर्शयते इत्यनेन सम्बन्धेन
सम्बद्धमिदम्—

जति णं भंते !, समणेणं० सत्तमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते, अट्ठमस्स णं भंते !, के अट्ठे
पणत्ते ?; एवं खलु, जंबू ! तेणं कालेणं, तेणं समएणं, इहेव जंबूदीवे दीवे, महाविदेहे वासे २, मंदरस्स
पव्वयस्स पच्चत्थिमेणं निसदस्स वासहरपव्वयस्स, उत्तरेणं सीयोयाए महाणदीए, दाहिणेणं सुहावहस्स
वक्खारपव्वतस्स, पच्चत्थिमेणं पच्चत्थिमलवणसमुदस्स, पुरच्छिमेणं एत्थ णं सलिलावती नामं विजए
पन्नत्ते; तत्थ णं सलिलावतीविजए वीयसोगा नामं रायहाणी पं०, नवजोयणविच्छिन्ना जाव पच्चक्खं
देवलोगभूया; तीसे णं वीयसोगाए रायहाणीए उत्तरपुरच्छिमे दिसिभाए इंदकुंमे नामं उज्जाणे, तत्थ णं
वीयसोगाए रायहाणीए बळे नामं राया, तस्सेव धारणीपामोक्खं देविसहस्सं उवरोधे होत्था; तते णं सा
धारिणी देवी अन्नया कदाह सीहं सुमिणे पासिन्ता णं पडिबुद्धा, जाव महब्बले नामं दारए जाए, उम्मुक्क
जाव भोगसमत्थे; तते णं तं महब्बलं अम्मपायिरो सरिसियाणं कमलसिरीपामोक्खाणं पंचण्हं रायवरक-

आसयाणं एगदिवसेणं पाणिं गेण्हवेंति, पंच पासायसया पंचसतो दातो जाव विहरति, थेरागमणं इंद-
 कुंमे उज्जाणे समोसढे, परिसा निग्गया, बलोवि निग्गओ, धम्मं सोच्चा, निसम्म जं नवरं महब्बलं कुमारं
 रज्जे ठावेति, जाव एक्कारसंगवी बहूणि वासाणि सामणपरियायं पाउणित्ता, जेणेव चारुपव्वए मासिएणं
 मत्तेणं सिद्धे; तते णं सा कमलसिरी अन्नदा सीहं सु० जाव बलभदो कुमारो जाओ, जुवराया यावि
 होत्था, तस्स णं महब्बलस्स रत्तो इमे छप्पिय बालवयंसगा रायाणो होत्था, तंजहा-अयले धरेणे धूरणे
 वसुं वेसमणे अभिचंदे सहजायया जाव संहिच्चाते गित्थरियव्वे त्तिकट्टु अन्नमन्नस्सेयमट्ठं पडिसुणेंति;
 तेणं कालेणं २, इंदकुंमे उज्जाणे थेरा समोसढा, परिसा० महब्बले णं धम्मं सोच्चा जं नवरं छप्पिय बाल-
 वयंसए आपुच्छामि बलभदं च कुमारं रज्जे ठावेमि जाव छप्पिय बालवयंसए आपुच्छति; तते णं ते
 छप्पिय० महब्बलं रायं एवं वदासी-जति णं देवाणुप्पिया !, तुब्भे पव्वयह अम्मं के अत्ते आहारे वा जाव
 पव्वयामो; तते णं से महब्बले राया ते छप्पिय० एवं०-जति णं तुब्भे मए सद्धिं जाव पव्वयह तो णं
 गच्छह, जेट्ठे पुत्ते सएहिं २, रज्जेहिं ठावेह पुरिमसहस्सवाहिणीओ सीयाओ दुरूढा जाव पाउब्भवंति;
 तते णं से महब्बले राया छप्पिय बालवयंसए पाउब्भूते पासति २, हट्ठ० कोडुबियपुरिसे० बलभदस्स
 अभिसेओ, आपुच्छति; नने णं से महब्बले जाव महया इड्डीए पव्वतिए एक्कारस अंगां बह्णि चउत्थ
 जाव भावेमाणे विहरन्ति, नने णं नेमि महब्बलपामोक्खाणं मत्तणं अणगागणं अन्नया कयाइ एग-

यओ सङ्घियाणं इमेयारूवे मिहो कहाससुल्लोवे ससुप्पज्झित्था-जणणं अम्हं देवानु० एणं तवोकम्मं उव्वसं-
पज्झित्ता णं विहरति, तण्णं अम्हेहिं सव्वेहिं तवोकम्मं उवसंपज्झित्ताणं विहरित्तए त्तिकट्ठु अण्णमणस्स
एयमट्ठं पडिसुणेंति २, बहूहिं चउत्थ जाव विहरति; तते णं से महब्बले अणगारे इमेणं कारणेणं इत्थि-
णामगोयं कम्मं निव्वत्तेसु-जति णं ते महब्बलवज्जा छ अणगारा चउत्थं उवसंपज्झित्ताणं विहरंति, ततो
से महब्बले अणगारे छट्ठं उवसंपज्झित्ता णं विहरह, जति णं ते महब्बलवज्जा अणगारा छट्ठं उवसंप-
ज्झित्ता णं विहरंति, ततो से महब्बले अणगारे अट्ठमं उवसंपज्झित्ता णं विहरति; एवं अट्ठमं तो दसमं
अह दसमं तो दुवालसं, इमेहि य णं वीसाएहि य कारणेहिं आसेवियबहुलीकएहिं तित्थयरनामगोयं
कम्मं निव्वत्तिंसु, तं०-“अरहंत १ सिद्ध २ पवयण ३ गुरु ४ थेर ५ बहुस्सुए ६ तवस्सीसुं ७ । वच्छल्लया
य तेसिं अभिक्ख पाणोवओगे य ८ ॥ १ ॥ दंसण ९ विणए १० आवस्सए य ११ सीलव्वए निरहयारं
१२ । खणलव १३ तव १४ चियाए १५ वेयावच्चे १६ समाही य १७ ॥ २ ॥ अप्पुव्वणाणगहणे १८ सुय-
भत्ती १९ पवयणे पभावणया २० । एएहिं कारणेहिं तित्थयरत्तं लहह जीओ ॥ ३ ॥”

तए णं ते महाब्बलपामोक्खा सत्त अणगारा मासियं भिक्खुपडिमं उवसंपज्झित्ताणं विहरंति जाव

सा. १ अर्हत्सिद्धप्रवचनगुरुस्थविरबहुश्रुततपस्विवत्सलता अभीक्ष्णं ज्ञानोपयोगश्च ॥ १ ॥ दर्शने विनय आवश्यकानि च शीलव्रतं निरतिचार
क्षणलवः तपः त्यागः वैयाकृत्यं समाधिश्च ॥ २ ॥ अपूर्वज्ञानग्रहण श्रुतभक्तिः प्रवचने प्रभावता एतैः कारणैः तीर्थंकरत्वं लभते जीवः ॥ ३ ॥

एगराइयं उव०, तते णं ते महब्बलपामोक्खा सत्त अणगारा खुड्ढागं सीहनिक्कीलियं तवोकम्मं उवसंपज्जि-
त्ताणं विहरंति, तं०-चउत्थं करेति २, सव्वकामगुणियं पारेति २, छट्ठं करेति २, चउत्थं करेति २, अट्ठमं
करेति २, छट्ठं करेति २, दसमं करेति २, दुवालसमं करेति २, दसमं करेति २, चाउइसमं
करेति २, दुवालसमं करेति २, सोलसमं करेति २, अट्ठारसमं करेति २, सोलसमं करेति २,
वीसइमं करेति २, अट्ठारसमं करेति २, वीसइमं करेति २, सोलसमं करेति २, अट्ठारसमं करेति २, चोइसमं
करेति २, सोलसमं करेति २, दुवालसमं करेति २, चाउइसमं करेति २, दसमं करेति २, दुवालसमं करेति २, अट्ठमं
करेति २, दसमं करेति २, छट्ठं करेति २, अट्ठमं करेति २, चउत्थं करेति २, छट्ठं करेति २, चउ० क० सव्वत्थ
सव्वकामगुणिएणं पारेति; एवं खलु एसा खुड्ढागसीहनिक्कीलियस्स तवोकम्मस्स पढमा परिवाडी छहिं
मासेहिं, सत्तहि य, अहोरत्तेहि य, अहासुत्ता जाव आरहिया भवइ; तयाणंतरं दोच्चाए परिवाडीए
चउत्थं करेति, नवरं विगइवज्जं पारेति; एवं तच्चावि परिवाडी नवरं पारणए अलेवाडं पारेति, एवं चउत्थावि
परिवाडी नवरं पारणए आयंखिलेण पारेति, तए णं ते महब्बलपामोक्खा सत्त अणगारा खुड्ढागं सीह-
निक्कीलियं तवोकम्मं दोहिं संवच्छेरहिं अट्ठावीसाए अहोरत्तेहिं अहासुत्तं जाव आणाए आराहेत्ता, जेणेव
थेरे भगवँते तेणेव उवागच्छंति २, थेरे भगवँते वंदंति नमंसंति २; एवं वयासी-इच्छामो णं भंते १, महा-
लयं सीहनिक्कीलियं तहेव जहा खुड्ढागं नवरं चोत्तीसइमाओ नियत्तए एगाए परिवाडीए कालो एगेणं

संवच्छरेणं छहिं मासेहिं, अट्टारसहि य अहोरत्तेहिं समप्पेति; संवंपि सीहनिक्खीलियं छहिं वासेहिं, दोहि य मासेहिं, बारसहि य अहोरत्तेहिं, समप्पेति; तए णं ते महब्बलपामोक्खा सत्त अणगारा महा-
लयं सीहनिक्खीलियं अहासुत्तं जाव आराहेत्ता जेणेव थेरे भगवंते तेणेव उवागच्छंति२, थेरे भगवंते
वंदंति नमंसंति२, बहूणि चउत्थ जाव विहरंति; तते णं ते महब्बलपामोक्खा सत्त अणगारा तेणं ओरा-
लेणं सुक्का सुक्खा जहा खंदओ नवरं थेरे आपुच्छत्ता चारुपव्वयं दुरुहंति २ जाव दोमासियाए संले-
हणाए सबीसं भत्तसयं चतुरासीतिं वाससयसहस्सातिं सामणणपरियागं पाउणंति२, चुलसीतिं पुव्वसय-
सहस्सातिं सव्वाउयं पालइत्ता जयंते विमाणे देवत्ताए उववत्ता ॥ सूत्रम्-७० ॥

सर्वं सुगमं, नवरं शीतोदायाः पश्चिमसमुद्रगामिन्या दक्षिणे कूले सलिलावतीति यदुक्तमिह तद् ग्रन्थान्तरे-नलिनावती-
त्युच्यते, चक्रवर्त्तिविजयं-चक्रवर्त्तिविजेतव्यं क्षेत्रखण्डं, 'इमेणं कारणेणं'ति-अनेन वक्ष्यमाणेन हेतुनाऽन्यथाप्रतिज्ञायान्यथा-
करणलक्षणेन, माघारूपत्वादस्य, माया हि स्त्रीत्वनिमित्तं तत्र श्रूयते, तस्य चैतदन्यथाभिधानान्यथाकरणं किल कुतोऽपि
मिथ्याभिमानादहं नायक एते त्वुनायकाः इह च को नायकानुनायकानां विशेषो यद्यहमुत्कृष्टतरतया न भवामीत्येवमादे-
स्ममाव्यये, 'इत्थीनामगोय'न्ति-स्त्रीनामः-स्त्रीपणिमः, स्त्रीत्वं यदुदयाङ्कवति गोत्रं-अभिधानं यस्य तत् स्त्रीनामगोत्रं,
अथवा यत् स्त्रीप्रायोग्यं नामकर्म गोत्रं च तत् स्त्रीनामगोत्रं कर्म निर्वर्त्तितवान्, तत्काले च मिथ्यात्वं सास्वादनेन वा अनुभूत-
वान्, स्त्रीनामकर्मणो मिथ्यात्वानन्तानुबन्धिप्रत्ययत्वात्; 'आसेवियचहुलीकएहिं'ति-आसेवितानि सकृत्करणात् बहुली-

कृतानि बहुशः सेवनात् यानि तैः, 'अरहन्तगाहा'-अर्हदादीनि सप्तपदानि, तत्र प्रवचनं-श्रुतज्ञानं, तदुपयोगानन्यत्वाद्वा सङ्घः गुरवो धर्मोपदेशकाः, स्वविराः-जातिश्रुतपर्यायभेदमिच्छास्तत्र जातिस्थविः षष्टिवर्षः, श्रुतस्थविः समवायधरः, पर्यायस्थविरो विंशतिवर्षपर्यायः, बहुश्रुताः परस्परपेक्षया तपस्विनः-अनशनादिविचित्रतपोयुक्ताः मामान्यसाधवो वा, इह च सप्तमी षष्ठ्यर्थे द्रष्टव्याः, ततोऽर्हत्सिद्धप्रवचनगुरुस्थविरबहुश्रुततपस्विनां वत्पलतया-त्रात्सल्येनानुरागयथावस्थितगुणो-त्कीर्त्तनानुरूपोपचारलक्षणया तीर्थकरनामकर्म बद्धवानिति सम्बन्धः, 'नेसि'ति-ये एते जगद्धन्दनीया अर्हदादयस्तेषां, अभीक्ष्णं-अनवरतं ज्ञानोपयोगे च सति तद् बध्यते इत्यष्टौ, 'दंस्ण'गाहा, दर्शनं-सम्यक्तत्वं ९, विनयो ज्ञानादिविषयः, तयोर्निरतिचारः संस्तीर्थकरत्वं बद्धवान् १०, आवश्यकं-अवश्यकर्त्तव्यं संयमव्यापारनिष्पन्नं तस्मिंश्च निरतिचारः सन्निति ११, तथा शीलानि च-उत्तरगुणा व्रतानि च-मूलगुणास्तेषु पुनर्निरतिचार इति १२, क्षणलवग्रहणं कालोपलक्षणं, क्षणलवा-दिषु संवेगभावनाध्यानासेवनतश्च निर्वर्त्तितवान् १३, तथा तपस्त्यागयोः सतो निर्वर्त्तितवान्, तत्र तपसा चतुर्थीदिना १४, त्यागेन च यतिजनोचितदानेनेति १५, तथा वैयावृत्ये सति दशविधे निर्वर्त्तितवान् १६, समाधौ च गुर्वीदीनां कार्यकरण-द्वारेण चित्तस्वास्थ्योत्पादने सति निर्वर्त्तितवान् १७, द्वितीयगाथायां नव, 'अप्युब्बगाहा'-अपूर्वज्ञानग्रहणे सति निर्वर्-त्तितवान् १८, श्रुतभक्तियुक्ता प्रवचनप्रभावना श्रुतभक्तिप्रवचनप्रभावना तथा च निर्वर्त्तितवान् श्रुतबहुमानेन १९, यथा-शक्ति मार्गदेशनादिकया च प्रवचनप्रभावनयेति भावः २०, तीर्थकरत्वकारणतायामुक्ताया हेतुविंशतेः सर्वजीवसाधारणतां दर्शयन्नाह-एतैः कारणैस्तीर्थकरत्वं अन्योऽपि लभते जीव इति, पाठान्तरे तु 'एसो'ति एष महाबलो लब्धवानिति 'जाव

एगारायं'ति-इह यावत्करणात्, 'दोमासियं तेषासियं चउम्मासियं पंचमासियं छम्मासियं सच्चमासियं पढमसत्तराहंदियं नीयसत्तराहंदियं तच्चसत्तराहंदियं अहोराहंदियं'ति द्रष्टव्यमिति, 'सीहनिक्कीलियं'ति-सिहनिक्कीलितमिव सिहनिक्कीलितं, सिहो हि विहरन् पश्चाद्भागवलोक्तयति एवं यत्र प्राक्तनं तप आवर्त्योत्तरोत्तरं तद् विधीयते तत्तपः सिहनिक्कीलितं, तच्च द्विविधं-महत् क्षुद्रकं चेति, तत्र क्षुल्लकमनुलोमगतौ चतुर्भक्तादि विंशतितमपर्यन्तं प्रतिलोमगतौ तु विंशतितमादिकं चतुर्थान्तं, उभयं मध्येऽष्टादशकोपेतं चतुर्थषष्ठादीनि तु एकैकदृष्ट्यैकोपवासादीनि, स्थापनो चेयं भवति इह चत्वारि २ चतुर्थादीनि त्रीण्यष्टादशानि द्वे विंशतितमे तदेवं चतुष्पञ्चाशदधिकं शतं तयोर्दिनानां त्रयस्त्रिंशच्च पारणकदिनानामेवमेकस्यां परिपाठ्यां षण्मासाः सप्तरात्रिन्दिवाधिका भवन्ति, प्रथमपरिपाठ्यां च पारणकं सर्वकामगुणिकं, सर्वे कामगुणाः-कमनीयपर्याया विकृत्यादयो विद्यन्ते यत्र तत्तथा, द्वितीयायां निर्विकृतं तृतीयायामलेपकारि चतुर्थ्यामायामाम्लमिति, प्रथमपरिपाटीप्रमाणं चतुर्गुणं सर्वप्रमाणं भवतीति । महासिहनिक्कीलितमप्येवमेव भवति, नवरं चतुर्थादि चतुस्त्रिंशत्पर्यन्तं प्रत्यावृत्तौ चतुस्त्रिंशदिकं चतुर्थपर्यन्तं मध्ये द्वात्रिंशोपेतं सर्वं स्वयमूहनीयं, स्थापनो चास्य 'खंदओ'त्ति-भगवत्यां द्वितीयशते इहैव वा यथा

१.

१	२	१	३	२	४	३	५	४	६	५	७	६	८	७	९
१	२	१	३	२	४	३	५	४	६	५	७	६	८	७	९

२.

१	२	१	३	२	४	३	५	४	६	५	७	६	८	७	९
१	२	१	३	२	४	३	५	४	६	५	७	६	८	७	९

१५

मेघकुमारो वर्णितस्तथा तेऽपि, नवरं 'थेर'त्ति स्कन्दको महावीरमापृष्टवानेते तु स्थविरानित्यर्थः, प्रतिदिनं द्विर्भोजनस्य प्रसिद्धत्वाद् मासद्वयोपवासे विशिष्ट्युत्तरभक्तशतविच्छेदः कृतो भवतीति, जयन्तविमानं अनुत्तरविमानपञ्चके पश्चिमादिगर्वितं ।

तत्थ णं अत्थेगत्तियाणं देवाणं बत्तीसं सागरोवमाहं ठिती, तत्थ णं महब्बलवज्जाणं छण्हं देवाणं देसुणाहं बत्तीसं सागरोवमाहं ठिती, महब्बलस्स देवस्स पडिपुन्नाहं बत्तीसं सागरोवमाहं ठिती । तत्ते णं ते महब्बलवज्जा छप्पिय देवा ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं, ठिहक्खएणं, भवक्खएणं, अणंतरं चयं चइत्ता इहेव जंबुद्वीवे २, भारहे वासे विसुद्धपिप्पित्तमातिवसेसु रायकुलेसु पत्तेयं २, कुमारत्ताए पच्चायायासी; तंजहा-पडिबुद्धी इक्खागराया, चंदच्छाए अंगराया, संखे कासिराया, रुप्पी कुणालाहिवती, अदीणसन्तू कुरुराया, जितसन्तू पंचालाहिवर्ह; तत्ते णं से महब्बले देवे तीहिं णाणेहिं समग्गे उच्चट्टाणट्टिएसु गहेसु, सोमासु दिसासु, वित्तिमिरासु, विसुद्धासु, जइत्तेसु, सउत्तेसु, पयाहिणाणुकूलंसि, भूमिसिप्पिसि, मारुतंसि, पवायंसि, निप्फन्नसस्स मंहणीयंसि कालंसि; पसुहयपक्खील्लिएसु, जणवएसु, अद्धरत्तकालसमयंसि; अस्सिणी-णक्खत्तेणं जोगसुवाणएणं जे से हेमंताणं चउत्थे मासे, अट्टमे पक्खे, फग्गुणसुद्धे तस्स णं फग्गुणसुद्धस्स चउत्थिपक्खेणं, जयंताओ विमाणाओ, बत्तीसं सागरोवमाट्ठितीयाओ अणंतरं चयं चइत्ता, इहेव जंबुद्वीवे २, भारहे वासे मिहिलाए राघहाणीए कुंभगस्स रत्तो पभावतीए देवीए कुञ्जिच्छसि आहारवक्कंतीए, सरी-रवक्कंतीए, भवक्कंतीए, गब्भत्ताए वक्कंते; तं रयणिं च णं चोइस महासुमिणा वन्नओ, भत्तारकहणं,

सुमिणपाढगपुच्छा जाव विहरति । तते णं तीसे पभावतीए देवीए तिणहं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं इमेया-
रूवे डोहले पाउवभूते-धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाओ णं जलथलयभासुरप्पभूएणं दसद्धवेन्नणं
मल्लेणं अत्थुयपच्चत्थुयंसि सयणिज्जंसि सन्निसन्नाओ सण्णिवन्नाओ य विहरंति एगं च महं सिरीदामगंडं
पाडलमल्लियंचयअसोगपुन्नागनागमरुयगदमणअणोज्जकोल्लयपउरं परमसुहफासदरिसणिज्जं महया
मंधद्वणिं सुयंतं अग्घायमाणीओ डोहलं विणेंति, तते णं तीसे पभावतीए देवीए इमेयारूवं डोहलं पाउ-
वभूतं पासित्ता, अहासन्निहिया वाणमंतरा देवा खिप्पमेव जलथलय० जाव दसद्धवन्नमल्लं कुंभगसो य
भारगसो य कुंभगस्स रत्तो भवणंसि वा० साहरंति, एगं च णं महं सिरीदामगंडं जाव सुयंतं उवणेंति,
तए णं सा पभावती देवी जलथलय जाव मल्लेणं डोहलं विणेति, तए णं सा पभावतीदेवी पसत्थडोहला
जाव विहरह, तए णं सा पभावतीदेवी नवणहं मासाणं अद्धमाणा य रत्तिदियाणं जे से हेमंताणं पढमे
मासे दोच्चे पक्खे मग्गसिरसुद्धे तस्स णं० एक्कारसीए पुव्वरत्तावरत्त० अस्मिणीनक्खत्तेणं उच्चट्टाण० जाव
पमुहयपक्कीलिणसु जणवएसु आरोयाऽऽरोयं एकूणवीसतिमं तित्थयरं पयाया ॥ सूत्रम्-७१ ॥

‘इक्खागाराय’ति-इक्ष्वाकूणां-इक्ष्वाकुवंशजानां, अथवा इक्ष्वाकुजनपदस्य राजा; स च कोशलजनपदोऽप्यभिधीयते
यत्र अयोध्या नगरीति, ‘अंगाराय’ति-अङ्गा-जनपदो यत्र काम्पिल्य (वम्पा) नगरी, एवं काशीजनपदो यत्र वाराणसी
नगरी, कुलाणा यत्र श्रावस्ती नगरी, कुरुजनपदो यत्र हस्तिनागपुरं नगरं, पाञ्चाला यत्र काम्पिल्यं नगरं, ‘उच्चट्टाणडि-

एसु'न्नि-उच्चस्थानानि ग्रहाणामादित्यादीनां मेषादीनां दशादिषु त्रिंशत्शकैवैवमवसेयानि-‘अजवृषमृगाङ्गनाकर्मनीनवणि-
जोऽशकैवनाद्युच्चाः । दश १० शिख्य ३ द्वाविंशति २८ तिथि १६ इन्द्रिय ५ त्रिघन २७ विशेष २० ॥ १ ॥’ इति,
‘सोमासु’ इत्यादि, ‘सौम्यासु’-दिग्दाहाद्युत्पातवर्जितासु, ‘वित्तिमिरासु’-तीर्थकरगर्माधानादुभावेन गतान्धकारासु,
‘विशुद्धासु’-अज्ञस्वल्त्वादिना, ‘जयिकेषु’-राजादीनां विजयकारिषु शकुनेषु यथा ‘काकानां श्रावणे द्वित्रिचतुः शब्दाः
शुभावहा’ इति, प्रदक्षिणः प्रदक्षिणावर्त्त[मान]त्वात् अनुकूलश्च यः सुरभिशीतमन्दत्वात् स तथा तत्र ‘मारुते’-वायौ
‘प्रवाते’-वातुमारब्धे निष्पन्नशस्या मेदिनी-भूर्यत्र काले, अत एव प्रमुदितप्रक्रीडितेषु-हृष्टेषु क्रीडावत्सु च जनपदेषु-विदेह-
जनपदवास्तव्येषु जनेषु, ‘हेमंताणं’ति-शीतकालमासानां मध्ये चतुर्थो मासः, अष्टमः पक्षः, कोऽप्सावित्याह-फाल्गुनस्य
शुद्धः-शुक्लः-द्वितीय इत्यर्थः, तस्य फाल्गुनशुद्धस्य पक्षस्य या चतुर्थी तिथिस्तस्याः पक्षः-पार्श्वोऽर्द्धरात्रिरिति भावः; तत्र
‘ण’मित्यलङ्कारे, वाचनान्तरे,-तु गिरिम्हाणं पदमे इत्यादि दृश्यते, तत्रापि चैत्रसितचतुर्थ्यां मार्गशीर्षसितैकादस्यां तजननदिने
नव सातिरेका मासाः अभिवर्द्धितमासकल्पनया भवन्तीति तदपि सम्भवति, अतोऽत्र तत्त्वं विशिष्टज्ञानिगम्यमिति, ‘अणन्तरं
चयं चइत्त’ ति-अव्यवहितं न्यवनं कृत्वेत्यर्थः, अथवा-अनन्तरं चयं-शरीरं देवमम्बन्धीत्यर्थः, ‘चइत्ता’-त्यक्त्वा
‘आहारे’ त्यादि, आहारापक्रान्त्या-देवाहारापरित्यागेन, भवापक्रान्त्या-देवगतित्यागेन, शरीरापक्रान्त्या-वैक्रियशरीर-
त्यागेन; अथवा-आहारव्युत्क्रान्त्या-अपूर्वाहारेत्पादेन मनुष्योचिताहारग्रहणेत्यर्थः; एवमन्यदपि पदद्वयमिति, गर्भतया
व्युत्क्रान्तः-उत्पन्नः; ‘मल्लेण’ति-मालाम्यो हितं माल्यं-कुसुमं जातावेकवचनं, ‘अन्थुयपचन्थुयंसि’चि-आस्तुते-

आच्छादिते प्रत्यवस्थते पुनः पुनराच्छादिते इत्यर्थः; शयनीये निषण्णा निवन्नाः-सुप्ताः, 'सिरिदामगण्डं'ति-श्रीदाम्नां-
शोभाषन्मालानां काण्डं-समूहः श्रीदामकाण्डं, अथवा गण्डो-दण्डः तद्वद्वचद् गण्ड एवोच्यते, श्रीदाम्नां गण्डः श्रीदामगण्डः,
पाटलाद्याः पुष्पजातयः प्रसिद्धाः, नवरं मल्लिका-विचकिलः मरुबकः-पत्रजातिविशेषः, 'अणोज्ज'ति अनवधो-निर्दोषः
कुब्जकः-शतपत्रिकाविशेषः एतानि प्रचुराणि यत्र तत्तथा, परमशुभदर्शनीयं परमसुखदर्शनीयं वा 'महया गंधद्धणिं सुयंतं'ति-
महता प्रकारेण गंधघ्राणि-सुरभिगन्धगुणं वृषिहेतुं पुद्गलसमूहं मुञ्चत् आजिग्रन्त्यः-उत्सिङ्गन्त्यः, 'कुंभगगसो य'ति-कुम्भ-
परिमाणतः 'भारगगसो य'ति-भारपरिमाणतः, 'आरोगगारोगं'ति-अनाबाधा माता अनाबाधे तीर्थकरम् ।

तेणं कालेणं २, अहोलोगवत्थन्वाओ अट्ट दिसाकुमारीओ मयहरीयाओ जहा जंबुदीवपन्नत्तीए
जम्मणं सव्वं, नवरं सिहिलाए कुंभयस्स पभावत्तीए अभिलाओ संजोएव्वो जाव नंदीसरवरे दीवे महिमा,
नया णं कुंभए राया बहूहिं भवणवति ४, नित्थयर० जाव कम्मं जाव नामकरणं, जम्हा णं अम्हे इमीए
दारियाए माउए मल्लसयणिज्जंसि डोहले विणीते तं होउ णं णामेणं मल्ली, जहा महाबले नाम जाव परि-
बद्धिया-सा वद्धती भगवती दियल्लेयचुत्ता अणेवमसिरिया । दासीदासपरिवुडा परिकिन्ना पीढमदेहिं ॥१॥
असियसिरया सुनयणा बिंबोढी धवलदंतपंतीया । वरकमलकोमलंगी फुल्लुपलंगंधनीसासा ॥ २ ॥ ”

॥ सूत्रम्-७२ ॥

तए णं सा मल्ली विदेहवरारायकन्ना उम्मुक्कबालभावा जाव ह्वेण जोव्वणेण य लावन्नेण य अतीवर

उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा जाया यावि होत्था, तते णं सा मल्ली देसूणवाससयजाया ते छप्पि रायाणो विपु-
 लेण ओहिणा आभोएमाणी२, विहरति, तं०-पडिबुद्धि जाव जियसत्तुं पंचालाहिवहं, तते णं सा मल्ली
 कोट्ठुबि० तुब्भे णं देवा० असोणवणियाए एगं महं मोहणघरं करेह, अणेगखंभसयसन्निविट्ठं, तस्स णं
 मोहणघरस्स बहुमज्झदेसभाए छ गब्भघरए करेह, तेसि णं गब्भघराणं बहुमज्झदेसभाए जालघरये
 करेह, तस्स णं जालघरयस्स बहुमज्झदेसभाए मणिपेढियं करेह२ जाव पच्चप्पिणंति, तते णं मल्ली मणिपे-
 ढियाए उवरिं अप्पणो सरिसियं सरित्तयं सरिखयं सरिसलावन्नजोव्वणगुणोव्वेयं कणगमइं मत्थयच्छिड्डुं
 पडमुप्पलप्पिहाणं पडिमं करेति२ जं विपुलं असणं ४, आहारेति; ततो मणुन्नाओ असण४, कट्ठाकल्लि
 एगमेगं पिंडं गहाय तीसे कणगमतीए मत्थयच्छिड्डुए जाव पडिमाए मत्थयंसि पक्खिवमाणी२, विहरति;
 तते णं तीसे कणगमतीए जाव मच्छयच्छिड्डुए पडिमाए एगमेगंसि पिंडे पक्खिप्पमाणे२, ततो गंधे
 पाडब्भवति; से जहा नामए अहिमडेत्ति वा जाव एत्तो अणिट्ठतराए अमणामतरए ॥ सूत्रम्-७३ ॥

‘अहोलोयवत्थव्वाओ’त्ति-गजदन्तकानामधः अधोलोकवास्तव्या अष्टौ दिक्कुमारीमहचरिकाः, इह चावसरे
 यदभिधेयं तन्महतो ग्रन्थस्य विषय इतिकृत्वा सङ्क्षेपार्थमतिदेशमाह-‘जहा जंबुदीवपन्नत्तीए जम्मणं सन्वं’ति-यथा
 जम्बूद्वीपप्रज्ञास्यां सामान्यतो जिनजन्मोक्तं तथा मल्लीतीर्थकृतो जन्मेति-जन्मवक्तव्यता सर्वा वाच्येति, नवरमिह मिथि-
 लायां नगर्था कुम्भस्य राज्ञः प्रभावत्या देव्याः इत्ययमभिलापः संयोजितव्यो, जम्बूद्वीपप्रज्ञास्यां तु नायं विद्यते इति,

किं पर्यवसानं जन्म वक्तव्यमित्याह-यावन्नन्दीश्वरे 'महिम' 'त्ति-अतिदिष्टग्रन्थश्चार्थत एवं द्रष्टव्यो; यथा अष्टौ दिक्कुमारी-महचरिकाः, भोगङ्कराप्रभृतयस्तत्समयमुपजातसिंहासनप्रकम्पाः, प्रयुक्तावधिज्ञानाः, समवसितैकोनविंशतितमतीर्थनाथजननाः, ससम्भ्रममनुष्ठितसमवायाः, समस्तजिननायकजन्मसु महामहिमविधानमस्माकं जीतमिति विहितनिश्चयाः, स्वकीयस्वकीयाभियोगिकदेवविहितदिव्यविमानारूढाः, सामानिकादिपरिकरवृताः, सर्वेष्ट्या मल्लिजिनजन्मनगरीमार्गम्य जिनजन्मभवनं यानविमानैस्त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य उत्तरपूर्वस्यां दिशि यानविमानानि चतुर्भिरङ्गुलैर्भुवमप्राप्तानि व्यवस्थाप्य जिनसमीपं जिनजन्नीसमीपं च गत्वा त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य कृतप्राञ्जलिपुटाः; इदमवादिषुः-नमोऽस्तु ते रत्नकुक्षिधारिके !, नमोऽस्तु ते जगत्परीपदायिके !, वयमधोलोकवास्तव्या दिक्कुमार्यो जिनस्य जन्ममहिमानं विधास्यामः, अतो युष्माभिर्न भेतव्यमिति अभिधाय च विहितसंवर्चवाताः जिनजन्मभवनस्य समन्ताद्योजनपरिमण्डलक्षेत्रस्य तृणपत्रकचरादेरशुचिवस्तुनोऽपनयनेन विहितशुद्ध्योजिनजन्मन्योरदूरतो जिनस्यासाधारणमणितगुणगणमागायन्त्यस्तस्थुः, एवमेवोर्ध्वलोकवास्तव्या नन्दनवनकूटनिवासिन्य इत्यर्थः, अष्टौ दिक्कुमारीमहचरिकास्तथैवागत्य विरचिताभ्रवर्दलिकाः आयोजनमानक्षेत्रं गन्धोदकवर्षं पुष्पवर्षं धूपवटीश्च कृत्वा जिनसमीपमागत्य परिगायन्त्य आसांचक्रुः, तथा पौरस्त्यरुचकवास्तव्या रुचकाभिधानस्य त्रयोदशस्य द्वीपस्य मध्य-वर्त्तिनः प्राकाराकारेण मण्डलव्यवस्थितस्योपरि पूर्वदिग्व्यवस्थितेवष्टासु कूटेषु कृतनिवासा इत्यर्थः, आगत्य तथैवादशहस्ता गायन्त्यस्तस्थुः, एवं दक्षिणरुचकवास्तव्या जिनस्य दक्षिणेन शृङ्गारहस्ताः पश्चिमरुचकवास्तव्या जिनस्य पश्चिमेन ताल-

द्रुन्तहस्ता उत्तररुचकवास्तव्याश्चामरहस्ता जिनस्य उत्तरेण, एवं चतस्रो रुचकस्य विदिग्वास्तव्या आगत्य दीपिकाहस्ता
 जिनस्य चतसृषु विदिक्षु तथैव तस्युः, मध्यमरुचकवास्तव्या रुचकद्वीपस्याभ्यन्तरार्द्धवासिन्य इत्यर्थः चतस्रस्तास्तथैवागत्य
 जिनस्य चतुरङ्गुलवर्जनाभिनालच्छेदनं च विवरखननं च नाभिनालनिधानं च विवरस्य रत्नपूरणं च तदुपरि हरितालिका-
 पीठबन्धं च पश्चिमावर्जदिक्त्रये कदलीगृहत्रयं च तन्मध्ये च तन्मध्ये चतुःशालभवनत्रयं च तन्मध्यदेशे सिंहासनत्रयं च दक्षिणे
 सिंहासने जिनजनन्योरुपवेशनं च शतपाकादितैलाभ्यङ्गनं च गन्धद्रव्योद्धर्तनं च पुष्पोदकं च पूर्वत्र पुष्पोदकगन्धोदकशुद्धो-
 दकमज्जनं च सर्वालङ्कारविभूषणं च उत्तरत्र गोशीर्षचन्दनकाष्ठैर्वह्मज्ज्वलनं चाग्निहोमं च भूतिकर्म च रक्षापोद्दलिकां च
 मणिमयपाषाणद्वयस्य जिनकर्णाभ्यर्णे प्रताडनं च भवतु भगवान् पर्वतायुरिति भजनं च पुनः समातृकजिनस्य स्वभवननयनं
 च शय्याशायनं च चक्रुः कृत्वा च गायन्त्यस्तस्थुरिति । सौधर्मकल्पे च शक्रस्य सहसा आसनं प्रचक्रम्ये अवधिं
 चासौ प्रयुयुजे तीर्थंकरजन्म चालुलोके ससंभ्रमं च सिंहासनादुत्तस्थौ पादुके च मुमोच, उत्तरासङ्गं च चकार, सप्ताष्टानि
 च पदानि जिनाभिमुखद्वयपञ्चगाम भक्तिभरनिर्भरो यथाविधि जिनं च ननाम, पुनः सिंहासनमुपविवेश हरिणे-
 गमेधीदेवं पदात्यनीकाधिपतिं शब्दयांचकार; तं चादिदेश, यथा सुधर्मायां सभायां योजनपरिमण्डलां सुधोषाभि-
 धानां घण्टां त्रिस्ताडबुद्बुदोषणां विधेहि, यथा भो भो देवा !, गच्छति शक्रो जम्बूद्वीपं तीर्थंकरजन्ममहिमानं
 कर्तुमतो यूयं सर्वसमुज्ज्या शीघ्रं शक्रस्यान्तिके प्रादुर्भवतेति, स तु तथैव चकार, तस्यां च घण्टायां ताडिताया-
 मन्यान्येकोनद्वान्निशद्वघण्टालङ्घाणि समकमेव रणरणारवं चक्रुः; उपरते च घण्टारवे घोषणामुपश्रुत्य यथादिष्टं देवाः सपदि

विदधुः, ततो पालकाभिधानाभियोगिकदेवविरचिते, लक्ष्योजनप्रमाणे, पश्चिमावर्जदिकत्रयनिवेशितोरणद्वारे, नाना-
मणिमयूलमञ्जरीरञ्जितगनमण्डले; नयनमनसामतिप्रमोददायिनि महविमानेऽधिरूढः, सामानिकादिदेवकोटीभिरनेकाभिः
परिवृतः, पुरःप्रवर्तितपूर्णकलशभृङ्गारच्छत्रपताकाचामराद्यनेकमङ्गल्यवस्तुस्तोमः, पञ्चवर्णकुडभिकासहस्रपरिमण्डितयो-
जनसहस्रोच्छ्रितमहेन्द्रध्वजप्रदर्शितमार्गो नन्दीश्वरद्वीपे दक्षिणपूर्वे रतिकरपर्वते कृतावतारो दिव्यविमानर्द्धिग्रुपसंहरन्
मिथिलां नगरीमाजगाम, विमानारूढ एव भगवतो जिनस्य जन्मभवनं त्रिः प्रदक्षिणीकृतवान्, उत्तरपूर्वस्यां दिशि
चतुर्भिरक्षुल्लैर्ध्रुवमप्राप्तं विमानमवस्थापितवान्, ततोऽवतीर्य भगवन्तं समावृक्तं दिक्कुमारीवदभिवन्द्य जिनमातरमवस्वाप्य
जिनप्रतिबिम्बं तत्सन्निधौ विधाय पञ्चधाऽऽत्मानमाधाय एकैन रूपेण कारतलपल्लवावधृतजिनः, अन्येन जिननायकोपरि-
विधृतच्छत्रः, अन्याभ्यां करचालितप्रकीर्णकः, अन्येन च करकिशलयकलितकुलिशः पुरः प्रगन्ता सुरगिरिशिखरोपरिवर्त्तिपण्ड-
कवर्नं भत्वा तद्व्यवस्थितातिपाण्डुकम्बलाभिधानशिलासिंहासने पूर्वाभिमुखो निषण्णः; एवमन्ये ईशानादयो वैमानिकेन्द्रा-
श्चमरादयो भवनपतीन्द्राः कालादयो व्यन्तरेन्द्राः चन्द्रसूर्यादयो ज्योतिष्काः सपरिचाराः मन्दरेऽत्रतेरुः; ततश्चान्युत-
देवराजो जिनाभिषेकमत्याऽऽभियोगिकदेवानादिदेश, ते चाष्टसहस्रं सौवर्णिकानां, कलशानामेवं रूप्यमयानां मणिमयानां
एवं द्विकसंयोगवर्तां त्रीण्यष्टसहस्राणि, त्रिसंयोगवतामष्टसहस्रं भोमेयकानां च, तथाऽष्टसहस्रं चन्दनकलशानां भृङ्गाराणामाद-
र्शानां स्थालानामन्येषां च विविधानामभिषेकोपयोगिनां भाजनानामष्टसहस्रं २ विचक्रुः; तैश्च कलशादिभाजनैः क्षीरोदस्य

समुद्रस्य पुष्करोदस्य च मागधादीनां च तीर्थानां गङ्गादीनां च महानदीनां पद्मादीनां महाद्रानामुदकमुत्पलादीनि मृत्तिका
च हिमवदादीनां च वर्षधराणां वर्तुलविजयाद्वानां च पर्वतानां भद्रशालादीनां च वनानां पुष्पाणि गन्धान् सर्वौषधीः
तूवरानि सिद्धार्थकान् गोक्षीर्षचन्दनं चानिन्युः, ततोऽसावच्युतदेवराजोऽनेकैः सामानिकदेवसहस्रैः सह जिनपतिमभिषिषेच,
अभिषेके च वर्त्तमाने इन्द्रादयो देवाः छत्रचामरकलशधूपकड्डच्छुकपुष्पगन्धाद्यनेकविधाभिषेकद्रव्यग्रहस्ताः, वज्रशूलाद्यने-
काशुषसम्बन्धबन्धुरपाणयः, आनन्दजललवणुतगण्डस्थलाः, ललाटपट्टघटितकरसम्पुटा जयजयारवमुखरितदिगन्तराः, प्रमोद-
मदिरामन्दमदवशविरचितविधिवेषेष्टाः, पर्युपासांचक्रिरे; तथा केचित्-चतुर्विधं वाद्यं वादयामासुः, केचिच्चतुर्विधं गेयं परिजगुः,
केचिच्चातुर्विधं नृत्तं ननृतुः, केचिच्चतुर्विधमभिनयमभिनिन्युः, केचिद्-द्वात्रिंशद्विधं नाट्याविधिमुपदर्शयामासुरिति; ततो गन्ध-
काषायिकया गात्राण्यल्लषयन्, ततश्चान्युतेन्द्रो मुकुटादिभिर्जिनमलश्चक्रार, ततो जिनपतेः पुरतो रजतमयतन्दुलैर्दर्पणादी-
न्यष्टाष्टमङ्गलकान्यालिलेख, पाटलादिबहलपरिमलकलितकुसुमनिकरं व्यकिरत्, शुभसुरभिगन्धबन्धुरं धूपं परिददाह, अष्टोत्त-
रेण वृत्तंशतेन च सन्तुष्टस्तुष्टाव-नमोऽस्तु ते सिद्ध !, बुद्ध !, नीरज !, भ्रमण !, समाहित समस्तसम !, योगिन् शल्यकर्तन !,
निर्भय !, नीरागद्वेष !, निर्भय !, निःशल्य !, निःसङ्ग !, मानपूराणागण्यगुणरत्न !, शीलसागर !, अनन्ताप्रमेयभव्यधर्मवरचतु-
रन्तचक्रवर्त्तिन् !, नमोऽस्तु तेऽर्हते, नमोऽस्तु ते भगवते इत्यभिधाय वन्दते स्म; ततो नातिदूरे स्थितः पर्युपासांचक्रे, एवं
सर्वेऽस्यभिषिषेचुः, केवलं सर्वान्ते शक्रोऽभिषिक्तवान्, तदभिषेकावसरे च ईशानः शक्रवदात्मानं पञ्चधा विधाय जिनस्यो-
त्सङ्गधरणादिक्रियामकरोत्, ततः शक्रो जिनस्य चतुर्दिशि चतुरो धवलशृङ्गमान् विचक्रार, तेषां च शृङ्गाग्रभ्योऽष्टौ तोयधारा

युगपद्विनिर्ययुः वेगेन च वियति समुत्पेतुः एकत्र च मिलन्ति स्म भगवतो मूर्धनि च निपेतुः, शेषमच्युतेन्द्रवदसावपि चकार; ततोऽसौ पुनर्विहितपञ्चकारात्मा तथैव गृहीतजिनश्चतुर्निकायदेवपरिवृतः तुर्यनिनादापूरिताम्बरतलो जिननायकं जिनजनन्याः समीपे स्थापयामास, जिनप्रतिबिम्बमवस्थापं च प्रतिसञ्चार, क्षोमयुगलं कुण्डयुगलं च तीर्थकरस्योच्छीर्षकमूले स्थापयति स्म, श्रीदामगण्डकं च नानामणिमयं जिनस्योच्छोके दृष्टिनिपातनिमित्तमतिरमणीयं निचिक्षेप, ततः शक्रो वैश्रमणमवादीत—भो देवञ्जुप्रिय !, द्वात्रिंशद्विरण्यकोटीद्वात्रिंशत्सुवर्णकोटीश्च जिनजन्मभवने यथा संहरेति, तदादेशाच्च जृम्भका देवास्तथैव चक्रुः, शक्रः पुनर्देवैर्जिनजन्मनगर्यां त्रिकादिष्वेवं घोषणं कारयामास,—यथा हन्त !, भुवनत्रास्यादिदेवाः !, शृण्वन्तु भवन्तो यथा यो जिने जिनजनन्यां वाऽशुभं मनः सम्प्रधारयति, तस्यार्जकमञ्जरीव सप्तधा मूर्द्धा स्फुटतु; ततो देवा नन्दीश्वरे महिमानं विदधुः, स्वस्थानानि च जग्गुरिति । मालायै हितं तत्र वा साध्विति मालयं—कुसुमं, तद्गतदोहदपूर्वकं जन्मत्वेनान्वर्ततः शब्दतस्तु निपातनात् मल्लीति नाम कृतं, यस्तु स्त्रीत्वेऽपि तस्यार्हजिनस्तीर्थकर इत्यादिशब्दैर्यपदेशः, सोऽर्हदादिशब्दानां बाहुल्येन पुंस्त्वेव प्रवृत्तिर्दर्शनादिति; ‘यथा महाबल’ इति भगवत्यां महाबलोऽभिहित इहैव वा यथा मेघकुमार इति, ‘सा चङ्गुए भगवती’ त्यादि गाथाद्वयं, आवश्यकनिर्गुक्तिसम्बन्धि ऋषभमहावीरवर्णकरूपं बहुविशेषण-साधर्म्यादिहाधीतं न पुनर्गाथाद्वयोक्तानि विशेषणानि सर्वाणि मल्लिजिनस्य घटन्त एव, तच्च दर्शयिष्यामः, ततः सा वर्द्धते—दृष्टिसुपगच्छति स्म भगवती ऐश्वर्यादिगुणयोगात् देवलोकान्नुत्वा अनुचरविमानावतीर्णत्वात् अनुपमश्रीका-निरुप-मानशोभा दासीदासपरिवृतेति प्रतीतं, परिकीर्णा-परिकरिता पीठमहैः—वयस्यैरिति, एतत्किल प्रायः स्त्रीणामसम्भवि,

वयस्त्रिकानामेव तासां सम्भवात्, अथवा-अलौकिकचरितत्वेन पीठमर्दसम्भवेऽपि निर्दूषणत्वेन भगवत्या नेदं विशेषणं न सम्भवति, असितशिरोजा-कालकुन्तला सुनयना-सुलोचना बिम्बोष्ठी-पद्मगोल्हाभिधानफलविशेषाकारोष्ठी धवलदन्त-पङ्क्तिः पाठान्तरेण-धवलदन्तश्रेणिका वरकमलगर्भगौरीत्येतद्विशेषणं न सम्भवति, तस्याः कमलगर्भस्य सुवर्णवर्णत्वात् भगवत्याश्च मल्ल्याः प्रियङ्गुवर्णत्वेन श्यामत्वाद्, उक्तं च-“पठमाम वासुपुजा रक्ता, ससिपुःकदंत ससिगोरा । सुवयनेमी काला, पासो मल्ली पियंगाभा ॥ १ ॥” इति, अथवा-वरकमलस्य-ग्रन्धानहरिणस्य गर्भ इव गर्भो जठरसम्भूतत्वसाधर्म्यात् वरकमलगर्भः-कस्तूरिका तद्वद् गौरी-अवदाता वरकमलगर्भगौरी श्यामवर्णत्वात्, कस्तूरिकाया इव श्यामेत्यर्थः; पाठान्तरेण वरकमलगर्भवर्णा, तत्रापि श्यामवर्णेत्यर्थः; वाचनान्तरेण-वरकमलकोमलाङ्गीत्यनवद्यमेव । फुल्लं-विकसितं, यदुत्पलं-नीलोत्पलादि तस्य यो गन्धस्तद्वन्निःश्वासो गन्धसाधर्म्याद्यस्याः सा तथा सुरभिनिःश्वासेत्यर्थः, पाठान्तरेण-‘पउसुप्पल्लुप्पल-गंधनीसास’ति-तत्र पङ्गं-शतपत्रादि गन्धद्रव्यविशेषो वा, उत्पलं-नीलोत्पलमित्यादि, उत्पलकुष्ठं च-गन्धद्रव्यविशेष इति; ‘विदेहरायवरकस’ति-विदेहा-मिथिलानगरीजनपदस्तस्या राजा कुम्भकस्तस्य वरकन्या या सा तथा ‘उक्किट्टा उक्किट्टसरीर’ति-रूपादिभिरुक्किट्टा, किमुक्तं भवति?,-उत्कृष्टशरीरेति, ‘देसूणवाससयजाय’ति-देशेन वर्षशतं जाताया यस्याः सा तथा, ‘मोहणघरयं’ति-सम्मोहोत्पादकं गृहं रतिगृहं वा, ‘गढभघरए’ति-मोहनगृहस्य गर्भ-भूतानि वासभवनीतीति केचित्, ‘जालघरंगं’ति-दार्वादिमयजालकप्रायकुल्यं यत्र मध्यव्यवस्थितं वस्तु बहिःस्थितैर्दृश्यते, ‘से जहा नामए अहिमळे इव’ति-स गन्धो यथेति दृष्टान्तोपन्यासे यादृश इत्यर्थः, नामए इत्यलङ्कारे अहिमृते-मृत-

सर्पे सर्पकलेवरस्य गन्ध इत्यर्थः, अथवा-अहिमृतं-सर्पकलेवरं तस्य यो गन्धः, सोऽप्युपचारात् तदेव; इतिरूपदर्शने वा विकल्पे, अथवा-‘सं जह’-‘सि-उदाहरणोपन्यासोपक्षेपार्थः; ‘अहिमडे इव’-‘ति-अहिमृतकस्येव अहिमृतकमिव वेति, यावत्करणादिदं दृश्यं-‘गोमडेह वा, सुणगमडेह वा, मज्जारमडेह वा, मणुस्समडेह वा, दीवियमडेह मडेह वा, मूसगमडेह वा, आसमडेह वा, हत्थिमडेह वा, सीहमडेह वा, विगमडेह वा, दीवियमडेह वा, ‘द्वीपिकः-चित्रकः, किंभूते अहिकडेवरादौ किंभूतं वा तदित्याह-‘मयकुहियविणट्टुरभिवावण्णदुब्बिगंधे’ मृतं-जीवविमुक्तमात्रं सत् यत् कुथितं-कोथमुपगतं तत् मृतकुथितमीषदुर्गन्धमित्यर्थः; तथा विनष्टं-उच्छूनत्वादिभिर्विकारैः स्वरूपादपेतं सत् यदुरभि-तीव्रतरदुष्टगन्धोपेतं तत्तथा व्यापकं-शकुनिशृगालादिभिर्मक्षणादिरूपां विभत्सामवस्थां प्राप्तं सद्यद्दुरभिगन्धं-तीव्रतमाशुभगन्धं तत्तथा, ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः; तत्र तदेव वा ‘किमिजालाउलसंसत्ते’-‘कृमिजालै-राकुलैः-व्याकुलैः आकुलं वा-सङ्कीर्णं यथा भवतीत्येवं संसक्तं-सम्बद्धं यत्र तत्तथा, तत्र तदेव वा ‘असुहविलीणविग-बिभिभच्छदरिसणिज्जे’-अशुचि-अपवित्रमस्पृश्यत्वात्, विलीनं-जुगुप्सासमुत्पादकत्वात्, विहृतं-विकारवत्त्वात्, बीभत्सं-द्रष्टुमयोग्यत्वात्, एवंभूतं दृश्यते इति दर्शनीयं, ततः कर्मधारयः; तत्र तदेव वा ‘भवेत्तारुवे सिया’-यादृशः सर्पा-दिकलेवरे गन्धो भवेत्, यादृशं वा सर्पादिकलेवरं गन्धेन भवेत्, एतद्रूपस्तद्रूपो वा स्याद्-भवेत्तस्य भक्तकवलस्य गन्ध इति सूत्रकारस्य विकल्पोल्लेखः; ‘नो इण्ठे समण्डे’-नायमर्थः समर्थः-सङ्गत इत्ययं तु तस्यैव निर्णयः; निर्णीतमेव गन्धस्वरूपमाह-‘एत्तो अणिट्टतराए च्चेव’-इतः-अहिकडेवरादिगन्धात् सकाशादनिष्टतर एव-अभिलाषस्याविषय एव

अक्रान्तरकः—अक्रमनीयतरस्वरूपः, अप्रियतरः—अप्रीत्युत्पादकत्वेन, अमनोञ्जतरकः—कथयाऽप्यनिष्टत्वात्, अमनोञ्जतरश्चिन्त-
याऽपि मनसोऽनभिगम्य इत्यर्थः ।

तेणं कालेणं २, कोसला नाम जगवए, तत्थ णं सागेए नाम नगरे, तस्स णं उत्तरपुरच्छिमे दिसीभाए,
एत्थ णं महं एगे णागघरए होत्था, दिव्वे सच्चे सच्चोवाए संनिहियपाडिहरे; तत्थ णं नगरे पडिबुद्धिनाम
इक्खागुराया परिवसति, पउमावती देवी, सुबुद्धी अमच्चे, सामदंडः; तते णं पउमावतीए अन्नया कयाहं
नागजन्नए याचि होत्था, तते णं सा पउमावती नागजन्नमुवट्ठियं जाणित्ता जेणेव पडिबुद्धिं करयलं एवं
वदासी—एवं खल्लु सामी !, मम कल्लं नागजन्नए याचि भविस्सति, तं इच्छामि णं सामी !, तुब्भेहिं अब-
णुत्ताया समाणी नागजन्नयं गमित्तए; तुब्भेऽवि णं सामी !, मम नागजन्नयंसि समोसरह; तते णं पडि-
बुद्धी पउमावतीए देवीए एयमट्ठं पडिसुणेति, तते णं पउमावती पडिबुद्धिणा रत्ता अबणुत्ताया हट्ठं,
कोडुंबियं, सदावेति २; एवं वदासी—एवं खल्लु देवाणुप्पिया !, मम कल्लं नागजणए भविस्सति, तं तुब्भे
मालागारे सदावेह २, एवं वदह—एवं खल्लु पउमावईए देवीए कल्लं नागजन्नए भविस्सह, तं तुब्भे णं
देवाणुप्पिया !, जलथलयं, दसद्धवन्नं मल्लं णागघरयंसि साहरह, एगं च णं महं सिरिदामगंडं उवणेह,
तते णं जलथलयं दसद्धवन्नेणं मल्लेणं, णाणाविहभत्तिसुविरहयं हंसमियमउरकोचसारसचक्कायमयणसा-
लकोइलक्कुलोववेयं, ईहामियजावभत्तिचित्तं, महग्गं, महरिहं, विपुलं पुप्फमंडवं विरएह; तस्स णं बहुमज्झ-

देसभाए एगं महं सिरिदामगंडं जाव गंधदुर्णिं सुयंतं उल्लोयंसि ओलंबेह २, पउमावतिं देविं पडिवाले-
माणा २, चिट्ठह; तते णं ते कोडुंबिया जाव चिट्ठति, तते णं सा पउमावती देवी कल्लं, कोडुंबिए एवं
वदासी-खिप्पामेव भो देवानुप्पिया !, सागेयं नगरं सन्निभतरबाहिरियं आसितसम्मज्जितोवलित्तं
जाव पच्चप्पिणंति, तते णं सा पउमावती दोच्चं पि कोडुंबियं, खिप्पामेव लहुकरणजुत्तं जाव जुत्ता-
मेव उवट्ठवेह; तते णं तेऽवि तहेव उवट्ठावेति, तते णं सा पउमावती अंतो अंतोउरंसि णहाया जाव
धम्मियं जाणं दूरुढा, तए णं सा पउमावई नियगपरिवालसंपरिबुडा सागेयं नगरं मज्झंमज्जेणं
णिज्जति २, जेणेव पुक्खरणी तेणेव उवागच्छति २, पुक्खरणिं ओगाहह २, जलमज्जणं जाव परमसूहभूया
उल्लपडसाडया जातिं तत्थ उप्पलतिं जाव गेण्हति २, जेणेव नागघरए तेणेव पहारेत्थ गमणाए; तते णं
पउमावतीए दासचेडीओ, बहूओ पुप्फपडलगहत्थगयाओ, धूवकडुच्छुगहत्थगयाओ, पिट्ठतो समणु-
गच्छति; तते णं पउमावती सन्विट्ठिए जेणेव नागघरे तेणेव उवागच्छति २, नागघरं अणुपविसति २,
लोमहत्थगं जाव धूवं डहति २, पडिबुद्धिं पडिवालेमाणी २, चिट्ठति; तते णं पडिबुद्धी पहाए हत्थिखंधवर-
गते सक्कोरंट जाव सेयवरचामरार्हिं हयगयरहजोहमहयाभडगचडकरपहकरेहिं साकेयनगरं ० णिगगच्छति
२, जेणेव नागघरे तेणेव उवागच्छति २, हत्थिखंधाओ पच्चोरुहति २, आलोए पणामं करेह २, पुप्फमंडवं
अणुपविसति २, पासति तं एगं महं सिरिदामगंडं; तए णं पडिबुद्धी तं सिरिदामगंडं सुहरं कालं

निरिक्खइ२, तंसि सिरिदामंगंडसि जायविम्हए सुबुद्धिं अमच्चं एवं वयासी-तुमन्नं देवाणुप्पिया !, मम
 दोषेणं बहूणि गामागर जाव सन्निवेसाहं आहिंसि बहूणि रायईसर जाव गिहातिं अणुपविससि तं
 अत्थि णं तुमे कहिंवि एरिसए सिरिदामंगंडे विट्ठुब्बे जारिसए णं इमे पउमावतीए देवीए सिरिदामंगंडे !,
 तते णं सुबुद्धी पडिबुद्धिं रायं एवं वदासी-एवं खलु सामी ! अहं अन्नया कयाहं तुब्भं दोषेणं मिहिलं
 रायहर्णि गते, तत्थ णं मए कुंभगस्स रत्तो धूयाए पउमावईए देवीए अत्तयाए मल्लीए संवच्छरपडिलेहणंसि
 दिब्बे सिरिदामंगंडे विट्ठुब्बे तस्स णं सिरिदामंगंडस्स इमे पउमावतीए सिरिदामंगंडे सयसहस्सतिमं
 कलं ण अग्घति, तते णं पडिबुद्धी सुबुद्धिं अमच्चं एवं वदासी-केरिसिया णं देवाणुप्पिया ! मल्ली विदेह-
 रायवरकन्ना जस्स णं संवच्छरपडिलेहणयंसि सिरिदामंगंडस्स पउमावतीए देवीए सिरिदामंगंडे सय-
 सहस्सतिमंपि कलं न अग्घति !, तते णं सुबुद्धी पडिबुद्धिं इक्खागुरायं एवं वदासी-विदेहरायवरकन्ना
 सुपइट्ठियकुसुन्नयचारुणा वन्नओ, तते णं पडिबुद्धी सुबुद्धिस्स अमच्चस्स अंतिए सोच्चा णिस्सम
 सिरिदामंगंडजणितहासे दूयं सदावेइ२, एवं व०-गच्छाहि णं तुमं देवाणुप्पिया ! मिहिलं रायहर्णि,
 तत्थ णं कुंभगस्स रत्तो धूयं, पभावतीए देवीए अत्तियं मल्लि, विदेहवररायकण्णं, मम भारियत्ताए
 वरेहि, जतिविय णं सा सयं रज्जसुका; तते णं से दूए पडिबुद्धिणा रत्ता एवं बुत्ते समाणे हट्ठ०, पडि-
 सुणेंति२, जेणेव सए गिहे जेणेव चाउग्घंटे आसरहे तेणेव उवागच्छति२, चाउग्घंटे आसरहं पडिक्कप्पा-

वेति२, दुरुढे जाव ह्यगयमहयाभडचङ्गरेणं साएयाओ गिगगच्छति२, जेणेव विदेहजणवए जेणेव मिहिला रायहाणी, तेणेव पहरेतथ गमणाए ॥ सूत्रम्—७४ ॥

‘नागघरए’ति-उरगप्रतिमायुक्तं चैत्यं, ‘दिङ्बे’ति-प्रधानं, ‘सच्चे’ति-तदादेशानामवितथत्वात्, ‘सच्चोवाए’ति-सत्यावपातं सफलसेवमित्यर्थः, ‘संलिहियपडिहेरे’ति-सन्निहितं-विनिवेशितं, प्रातिहार्यं-प्रतीहारकर्म तथाविधन्यन्तर-देवेन यत्र तत्तथा देवाधिष्ठितमित्यर्थः, ‘नागजणए’ति-नागपूजा, नागोत्सव इत्यर्थः, ‘सिरिदामगंड’मित्यादौ याव-त्करणत्, ‘पाडलमल्लि’ इत्यादिर्वर्णको दृश्यः, ‘दोच्चेण’ति दौत्येन द्रुतकर्मणा, ‘अत्थियाइ’ति-इह आइंशब्दो भाषायां, ‘संवच्छरपडिलेहणंगंसि’ति-जन्मदिनादारभ्य संवत्सरः प्रत्युपेक्ष्यते-एतावतिथः संवत्सरोऽद्य पूर्ण इत्येवं निरूप्यते महोत्सवपूर्वकं यत्र दिने तत्संवत्सरप्रत्युपेक्षणकं, यत्र वर्ष वर्ष प्रति सङ्ख्याज्ञानार्थं ग्रन्थिबन्धः क्रियते, यदिदानीं वर्षग्रन्थि-रिति रुढं; तस्येत्यादेरयमर्थः-मल्लीश्रीदामकाण्डस्य पद्मावतीश्रीदामकाण्डं शतसहस्रतमामपि कलां-शोभाया अंशं नार्धति-नं ग्रामोति, कूर्मोन्नतचारुचरणा इत्यादिस्त्रीवर्णको जम्बूद्वीपप्रज्ञास्यादिप्रसिद्धो मल्लीविषये अध्येतव्यः, ‘सिरिदामगंडजणि-यहासे’ति-श्रीदामकाण्डेन जनितो हर्षः-प्रमोदोऽनुरागो यस्यः स तथा, ‘अत्थिय’न्ति-आत्मजां, ‘सयं रज्जसुं’ति-स्वयं-आत्मना स्वरूपेण निरुपमचरिततयेति यावत् राज्ञं शुलकं-मूल्यं यस्याः सा तथा, राज्यप्राप्त्येत्यर्थः; तथापि दृष्टिवति सम्बन्धः, ‘चाउगंधे’ति-चतस्रो वण्टाः पृष्ठतोऽग्रतः पार्श्वतश्च यस्य स तथा अश्वयुक्तो रथोऽश्वरथः, ‘पडिकप्पावेइ’ति-सज्जयति, ‘पहारेतथ गमणाए’ति-प्रधारितवान्-विकल्पितवान् गमनाय-गमनार्थम् ।

तेषां कालेण २, अंगानाम जणवए होत्था, तत्थ णं चंपानामे णयरी होत्था, तत्थ णं चंपाए नयरीए
 बंदच्छाए अंगराया होत्था, तत्थ णं चंपाए नयरीए अरहन्नगपामोक्खा बहवे संजत्ता णावावाणियगा
 परिवसंति, अद्वा जाव अपरिभूया; तते णं से अरहन्नगे समणोवासए यावि होत्था, अहिगयजीवाजीवे
 वन्नओ; तते णं तेसिं अरहन्नगपामोक्खाणं संजुत्ताणावावाणियगणं अन्नया कयाइ एययओ सहिआणं
 इमे एयारूवे मिहो कहासंलावे सुमुप्पजित्था-सेयं खलु अमहं गणिमं, धरिमं च, मेज्जं च, पारिच्छेज्जं च,
 भंडगं गहाय लवणसमुदपोतवहणेण ओगाहित्तए त्तिकट्टु अन्नमन्नं एयमट्ठं पडिसुणेंति२, गणिमं च ४,
 गेणहंति२, सगडिसागडियं च सज्जेति२, गणिमस्स ४, भंडगस्स सगडसागडियं भरेंति२, सोहणंसि तिहि-
 करणनक्खत्तसुहुत्तंसि विपुलं असण ४, उवक्खडावेंति, मित्तणाइभोअणवैलाए भुंजावेंति जाव आपुच्छंति२,
 सगडिसागडियं जोयंति२, चंपाए नयरीए मज्झमज्झेणं जेणेव गंभीरए पोयपट्टणे तेणेव उवा०२, सगडि-
 सागडियं मोयंति२, पोयवहणं सज्जेति२; गणिमस्स य जाव चउच्चिवहस्स भंडगस्स भरेंति तंदुलाण य,
 समित्तस्स य, तेछयस्स य, गुलस्स य, घयस्स य, गोरसस्स य, उदयस्स य, उदयभायणाण य, ओसहाण
 य, भेसज्जाण य, तणस्स य, कट्टस्स य, आवरणाण य, पहरणाण य, अन्नैसिं च बहूणं पोयवहणपाउग्गाणं
 दव्वणं पोतवहणं भरेंति, सोहणंसि तिहिकरणनक्खत्तसुहुत्तंसि विपुलं असण ४, उवक्खडावेंति२, मित्तणाति
 आपुच्छंति२; जेणेव पोतट्ठाणे तेणेव उवागच्छंति । तते णं तेसिं अरहन्नग जाव वाणियगणं परियणो

जाव तारिसेहिं वगूहिं अभिणंदंता य, अभिसंशुणमाणा य; एवं वदासी-अज्ज ताय भाय माउल भाइ-
 णज्जे भगवता समुदेणं अनभिखिज्जमाणा२, चिरं जीवह भइं च भे पुणरवि लद्धे कयकज्जे अणहसमग्गे
 नियगं घरं हव्वमाणए पासामो त्तिक्कु, ताहिं सप्पिवासहिं पप्पुयाहिं दिट्ठीहिं निरीक्खमाणा मुहुत्तमेत्तं
 संचिद्धंति, तओ समाणिएसु पुक्कबलिकम्मएसु दिव्वेसु, सरसरत्तचंदणदहरपंचगुलितलेसु, अणुक्खित्तंसि
 ध्रुवंसि पूतिएसु, समुहवाएसु, संसारियासु बलयबाहासु, ऊसिएसु सिएसु, झयग्गेसु, पडुप्पवाइएसु,
 तूरसु जइएसु, सव्वसउणेसु, गहिएसु रायवरसासणेसु, महया उक्किट्ठिसीहणाय जाव रवेणं पक्खु-
 भितमहासमुहरवभूयंपिच मेइणिं करेमाणा, एगदिसिं जाव वाणियणा णावं दुरुढा; ततो पुस्समाणवो
 वक्कमुदाहु-हं भो !, सव्वेसिमवि अत्थसिद्धी उवट्ठिताइं कल्लणाइं पडिहयातिं सव्वपावाइं जुत्तो पूसो
 विजओ मुहुत्तो अयं देसकालो, ततो पुस्समाणएणं वक्के सुदाहिए हट्ठुट्ठे कुच्छिधारकन्नधारगग्गिभजसंज-
 ताणावावाणियगा वावारिंसु तं नावं पुनुच्छंगं पुणसुहिं बंधणेहिंतो मुंचंति, तते णं सा नावा विमुक्क-
 बंधणा पवणबलसमाहया उरिसयसिया विततपक्खा इव गरुडजुवइं गंगासलिलतिक्खसोयवेगेहिं संखु-
 बभमाणी२, उम्मीतरंगमालासहस्साइं समत्तिच्छमाणी२, कहवएहिं अहोरत्तेहिं लवणसमुदं अणेगातिं
 जोयणसतातिं ओगाढा; तते णं तेसिं अरहन्नगपामोक्ख्वाणं संजुत्तानावावाणियगाणं लवणसमुदं अणेगाइं
 जोयणसयाइं ओगाढाणं समाणाणं बहूतिं उप्पान्तियसतातिं पाउब्भूयाइं, तंजहा-अकाले गज्जिते, अकाले

विज्जुते, अकाले थणियसहे; अभिक्खणं२, आगासे देवताओ नच्चंति, एगं च णं महं पिसायरूवं पासंति,
 तालजंघं दिवं गयाहिं बाहाहिं, मसिंसूसगमहिसकालगं, भरियमेहवन्नं, लंबोडं, निगयगदंतं, निह्वालिय-
 जमलजुयलजीहं, आजसियवयणगंडेसं, चीणचिपिटनासियं, विगयसुगभगसुमयं, खल्लोयगदित्त-
 चक्खुराणं, उत्तासणगं, विसालवच्छं, विसालकुच्छिं, पलंबकुच्छिं, पहसियपथलियपथडियगत्तं, पणच्च-
 माणं, अप्फोडंतं, अभिवयंतं, अभिगज्जंतं बहुसो २, अट्टहासे विणिम्भुयंतं, नीलुप्पलगवलगुलियअय-
 सिक्कुसुमप्पणासं, खुरधारं असिं गहाय अभिसुहमावयमाणं पासंति । तते णं ते अरहणगवज्जा
 संजुत्ताणावावाणियणा एगं च णं महं तालपिसायं पासंति, तालजंघं दिवं गयाहिं बाहाहिं, फुट्टसिरं
 भमरणिगरवरमासरासिमहिसकालगं, भरियमेहवन्नं, सुप्पणहं, फालसरिसजीहं, लंबोडं, धवलवट्टअसि-
 लिट्ठतिक्खथिरपीणकुडिलदाढोवगूढवयणं, विक्कोसियधारासिजुयलसमसरिसतणुयंचलगलंतरसलोलव-
 वलफुरुरेतनिह्वालियगजीहं, अवयच्छियमहल्लविगयबीभत्सलालपलंतरत्ततालुयं; हिंगुलुयसगंभ-
 कंदरबिलंव अंजणगिरिस्स, अग्गिजालुग्गिलंतवयणं, आजसियअक्खचम्मउहट्ठगंडेसं, चीणचिपिडवंक-
 भगणासं, रोसागयधम्मधेमतमाहत्तनिट्ठुरवरफरुससुसिरं, ओसुगणासियपुडं, घाडुंभडरइयभीसणसुहं,
 उट्टसुहकन्नसकुलियमहंतविगयलोमसंखालगलंबंतचलियकन्नं, पिंगलदिप्पंतलोयणं, भिउडितडियनिडालं,

नरसिरमालपरिणद्धचिद्धं, विचित्तगोणससुबद्धपरिकरं, अचहोलंनपुष्पुयायंतसपविच्छुयगोधुंदरनउलसर-
डविरहयचित्तवेयच्छमालियागं, भोगाकूरकणहसस्पधमधमेतलंबतकन्नपूरं, मज्जारसियाललहयवंधं,
वित्तधुयंतधूयकयकुंतलसिरं, घंटारवेणभीमं, भयंकरं, कायरज्जणहिययफोडणं, दित्तमद्वद्दासं, विणिं-
म्मुयंतं, बसारुहिरपूयमंसमलमलिणपोबडतणुं, उत्तासगयं, विसालवच्छं पेच्छंता भिन्नणहसुहनयण-
कन्नवरवग्घचित्तकत्तीणिवसणं, सरसरुहिरगयचम्मविततज्जसवियबाहुजुयलं ताहि य खरकरुसअसिणिद्ध-
अणिट्टदित्तअसुभअप्पिय [अमणुन्न] अकंतवग्गूहि य तज्जयंतं पासंति; तं तालपिसायरूवं एज्जमाणं
पासंति२, भीया संजायभया अन्नमन्नस्स कायं समतुरंगेमाणा२, बहूणं इंदाण य, खंदाण य, रुद्धसिववे-
समणणाणाणं भूयाण य, जक्खाण य, अज्जकोट्टिकिरियाण य, बहूणि उवाहयसयाणि ओवातियमाणा २
चिद्धंति; तए णं से अरहन्नए *समणोवासए तं दिव्वं पिसायरूवं एज्जमाणं पासति२; अभीते, अतत्थे,
अचल्लिए, असंभंते, अणाउले, अणुव्विगगे, अभिन्नसुहरागणयणवग्गे, अदीणविमणमाणसे, पोयवहणस्स
एगवेसंसि वत्थेतेणं भूमिं पमज्जति२, ठाणं ठाह२, करयलओ एवं वयासि-नमोऽस्तु णं अरहंताणं जाव
संपत्ताणं; जइ णं अहं एत्तो उवसग्गतो सुंचामि, तो मे कप्पति, पारित्तए अहं णं एत्तो *उवसग्गाओ
ण सुंचामि, तो मे तहा पच्चक्खाएयव्वे त्तिक्कु सागारं भत्तं पच्चक्खाति; तते णं से पिसायरूवे जेणेव

१ ०णामाण वा । * एतदन्तर्गतः पाठः वा प्रती नस्ति ।

अरहन्नए समणोवासए तेणेव उवा० २, अरहन्नं एवं वदासी-हं भो ! अरहन्ना, अपत्थियपत्थिया जाव
 परिवज्जिया, णो खलु कप्पति तव सीलव्वयगुणधेरमणपच्चक्खाणे पोसहोववासातिं चालित्तए वा, एवं
 खोभेत्तए वा, खंडित्तए वा, भंजित्तए वा, उज्झित्तए वा, परिचइत्तए वा; तं जति णं तुमं सीलव्वयं
 जाव ण परिचयसि, तो ते अहं एयं पोतवहणं दोहिं अंगुलियाहिं गेण्हामि २, सत्तट्ठतल्पमाणमेत्तातिं
 उड्डुं वेहासं उन्निवहामि २, अंतो जलंसि णिच्छोलेमि, जेणं तुमं अट्टदुहट्ठवसेट्ठ असमाहिपत्ते अक्काले चैव
 जीवियाओ ववरोविज्जसि; तते णं से अरहन्नते समणोवासए, तं देवं मणसा चैव एवं वदासी-अहं णं
 देवाणु० !, अरहन्नए णामं समणोवासए अहिगयजीवाजीवे नो खलु अहं मक्का केणइ देवेण वा जाव
 निगंथाओ पावयणाओ चालित्तए वा, खोभेत्तए वा, विपरिणामेत्तए वा, तुमं णं जा सद्धा तं करेहि,
 त्तिकट्ठ, अभीए जाव अभिन्नसुहराणयणवन्ने, अदीणविमणमाणसे, निच्चले, निप्फंदे, तुमिणीए, धम्म-
 ज्ञाणोवगते विहरति; तए णं से दिव्वे पिसायरूवे अरहन्नं समणोवासं दोब्बं पि तब्बं पि एवं वदासी-
 हं भो अरहन्ना !० अदीणविमणमाणसे, निच्चले, निप्फंदे, तुमिणीए, धम्मज्झाणोवगए विहरति; तते णं
 से दिव्वे पिसायरूवे अरहन्नं धम्मज्झाणोवगयं पासति २, पासित्ता वलियतरां आसुक्ते तं पोयव-
 हणं दोहिं अंगुलियाहिं गिण्हति २, सत्तट्ठतलाइं जाव अरहन्नं एवं वदासी-हं भो अरहन्ना !, अप्प-
 त्थियपत्थिया णो खलु कप्पति, तव सीलव्वय तहेव जाव धम्मज्झाणोवगए विहरति; तते णं से पिसा-

यखूवे अरहन्नगं जाहे नो संचाएह निगंगथाओ० चालितए वा० ताहे उवसंते जाव निव्विन्ने तं पोयवहणं सणियं २, उवरिं जलस्स ठवेति २, तं दिव्वं पिसायखूवं पडिसाहरइ२, दिव्वं देवखूवं विउव्वहर, अंत-
लिक्खपडिवन्ने सखिखणिगाहं जाव परिहिते अरहन्नगं स० एवं वयासी-हं भो ! अरहन्नग !, धन्नोऽसि
णं तुमं देवाणुप्पिया !, जाव जीवियफले जस्स णं तव निगंगंथे पावयणे इमेयारूवा पडिवत्ती लद्धा
पत्ता अभिसमन्नागया, एवं खलु देवाणुप्पिया !, सक्के देविंदे देवराया सोहम्मे कप्पे सोहम्मवडिंसए
विमाणे सभाए सुहम्माए, बहूणं देवाणं मज्झगते, महया सदेणं आतिक्खति४, एवं खलु जंबूदीवे२, भारहे
वासे, चंपाए नयरीए, अरहन्नगं सम०, अहिगयजीवाजीवे नो खलु सक्का केणति देवेण वा, दाणवेण वा,
निगंगंथाओ पावयणाओ चालितए वा जाव विपरिणामेत्तए वा; तते णं अहं देवाणु० !, सक्कस्स णो एयमट्ठं
सदहामि०, तते णं मम इमेयारूवे अब्भत्तिथए ५, गच्छामि णं अरहन्नयस्स अंतियं पाउब्भवामि जाणामि
ताव अहं अरहन्नगं किं पियधम्मे णो पियधम्मे !, ददधम्मे नो ददधम्मे !, सीलव्वयगुणे किं चालेति जाव
परिचयति, णो परिपचयति त्तिक्कु, एवं संपेहेमि२, ओहिं पंजामि२, देवाणु० !, ओहिणा आभोएमि२,
उत्तरपुरच्छिमं२, उत्तरविउव्वियं० ताए उक्किट्ठाए जेणेव ससुद्धे जेणेव देवाणुप्पिया तेणेव उवागच्छामि२,
देवाणु० उवसगं करेमि; नो चेव णं देवाणुप्पिया भीया वा०, तं जणं सक्के देविंदे देवराया वदति, सचे
णं एसमट्ठं तं दिट्ठं णं देवाणुप्पियाणं हड्डी जुई जसे जाव परक्कमे लद्धे पत्ते अभिसमन्नागए तं खामेमि,

णं देवाणु० ! खमंतु, मरहंतु, णं देवाणुग्गिपया !, णाहमुज्जो २, एवंकरणयाए त्तिकहु पंजलिउडे पायवडिए
 एयमहं विणएणं मुज्जो २, खामेह २, अरहन्नयस्स दुवे कुंडलजुयले दलयति २, जामेव विसि पाउन्मूए
 तामेव पडिगए ॥ सूत्रम्-७५ ॥ तते णं से अरहन्नए निरुवसग्गमि त्तिकहु पडिमं पारेति, तए णं ते
 अरहन्नगपामोक्खा जाव वाणियगा दक्खिणाणुकूलेणं वाएणं जेणेव गंभीरए पोयपट्टणे तेणेव उवागच्छंति २,
 पोयं लंबंति २, सगडसागडं सज्जेति २, तं गणिमं ४, सगडि० संकामंति २, सगडी० जोएति २, जेणेव मिहिला
 तेणेव उवा० २, मिहिलाए रायहाणीए बहिया अग्गुज्जाणंसि, सगडीसगडं मोएह २, मिहिलाए रायहाणीए
 तं महत्थं, महग्गं, महरिहं, विउलं, रायरिहं पाहुडं, कुंडलजुयलं च गेणहंति २, अणुपविसंति २; जेणेव
 कुंभए तेणेव उवा० २, करयल० तं महत्थं दिव्वं कुंडलजुयलं उवणंति २; तते णं कुंभए तेमिं संजत्तगणं
 जाव पडिच्छह २, मल्लीं विदेहवररायकन्नं सदावेति २, तं दिव्वं कुंडलजुयलं मल्लीए विदेहवररायकन्नगए
 पिणद्धति २, पडिविसज्जेति; तते णं से कुंभए राया ते अरहन्नगपामोक्खे जाव वाणियगे विपुलेणं असण-
 वत्थगंध जाव उस्सुक्कं वियरति २, रायमग्गमोगाढेह आवासे वियरति, पडिविसज्जेति; तते णं अरहन्नग-
 संजत्तगा जेणेव रायमग्गमोगाढे आवासे तेणेव उवागच्छंति २, भंडववहरणं करंति २, पडिभंडं गेणहंति २,
 सगडी० भरंति जेणेव गंभीरए पोयपट्टणे तेणेव २, पोतवहणं सज्जेति २, भंडं संकामंति, दक्खिणाणु०
 जेणेव चंपा पोयट्टाणे तेणेव पोयं लंबंति २, सगडी० सज्जेति २, तं गणिमं ४, सगडी० संकामंति २, जाव

महत्थं पाहुडं दिव्वं च कुंडलजुयलं गेणहंति२, जेणेव चंदच्छाए अंगराया तेणेव उवा० तं महत्थं जाव उवणेति; तते णं चंदच्छाए अंगराया तं दिव्वं महत्थं च कुंडलजुयलं पडिच्छति२, ते अरहन्नगपामोक्खे एवं वदासी-तुब्भे णं देवा० !, बहूणि गामागार जाव आहिंइह लवणसमुदं च अभिक्खणं२, पोयवहणेहि ओगाहेह गाहह तं अत्थियाइं भे केह कहिंचि अच्छेरए दिट्ठपुब्बे !, तते णं ते अरहन्नगपामोक्खा चंदच्छायं अंगरायं, एवं वदासी-एवं खलु सामी !, अम्हे इहेव चंपाए नयरीए अरहन्नगपामोक्खा बहेवे संजत्तगा गावावाणियगा परिचसामो, तते णं अम्हे अन्नया कयाइं गणिमं च४, तहेव अहीणमत्तिरित्तं जाव कुंभगस्स रत्तो उवणेमो, तते णं से कुंभए मल्लीए विदेहरायवरकन्नाए तं दिव्वं कुंडलजुयलं पिणद्धेति२, पडिब्बिवसज्जेति; तं एस णं सामी !, अम्हेहिं कुंभरायभवणंसि मल्ली विदेहे अच्छेरए दिट्ठे तं नो खलु अन्ना कावि तारिसिया देवकन्ना वा जाव जारिसिया णं मल्लीविदेहा, तते णं चंदच्छाए तं अरहन्नगपामोक्खे सक्कारेति सम्माणेति२, पडिबसज्जेति; तते णं चंदच्छाए वाणियगजणियहासे दूतं सदावेति जाव जहविय णं सा सयं रज्जसुक्का, तते णं ते दूते हट्ठे जाव पहरेत्थ गमणाए२ ॥ सूत्रम्-७६ ॥

‘संजत्ताणावावाणियगा’-सङ्गता यात्रा-देशान्तरगमनं संयात्रा, तत्प्रधाना नौवाणिजकाः-पोतवणिजः, संयात्रानौ-वाणिजकाः, ‘अरहणगे समणोवासगे आवि होत्थ’-ति-न केवलमाढ्यादिगुणयुक्तः श्रमणोपासकश्चाप्यभूत्, ‘गणिमं चे’त्यादि, गणिमं-नालिकेरपूगीफलादि यद् गणितं सत् व्यवहारे प्रविशति, धरिमं-यत्पुलाघृतं सत् व्यवहियते,

मेयं-यत्सेतिकापण्यादिना मीयते, परिच्छेद्यं-यद् गुणतः परिच्छेद्यते-परीक्ष्यते वल्लमण्यादि, 'समियस्स य'त्ति-कणिक्का-
 याश्च, 'ओसह्माणं'त्ति-त्रिकटुकादीनां, 'भेसल्लान य'त्ति-पथ्यानामाहारविशेषाणां, अथवा-ओषधानां-एकद्रव्यरूपाणां,
 मेवजानां-द्रव्यसंयोगरूपाणां, आवरणानां-अङ्गरक्षकादीनां बोधिस्थप्रक्षराणां च; 'अल्ले'त्यादि, आर्य !, हे पितामह !, तात !-
 हे पितः !, हे भ्राता !, हे मातुल !, हे भागिनेय !, भगवता समुद्रेण अभिरक्ष्यमाणा यूयं जीवत, भद्रं च 'भे'त्ति-
 भवतां भवत्विति गम्यते, पुनरपि लब्धार्थान् कृतकार्यान् अनवान् समग्रात्, अनघत्वं-निर्दूषणतया, समग्रत्वम्-अहीनघन-
 प्रसिवारतया, निजकं गृहं 'हव्वं'ति-शीघ्रमागतान् पश्याम, इतिकृत्वा-इत्यभिधाय, 'सोमाहिं'ति-निर्विकारत्वात्,
 'निद्धाहिं'ति-सस्नेहत्वात्, 'दीहाहिं'ति-दूरं यावदवलोकनात्, 'सप्पिवासाहिं'ति-सपिपासाभिः पुनर्दर्शनाकाङ्क्षावती-
 भिर्दर्शनावृत्ताभिर्वा, 'पप्पुयाहिं'ति-प्रच्छताभिः अशुजलाद्राभिः, 'समाणिएसु'त्ति-समापितेषु दत्तेषु नावीति गम्यते,
 सरसरक्तचन्दस्य दर्दरेण-वपेटाप्रकारेण पञ्चाङ्गुलितलेषु हस्तकेष्वित्यर्थः, 'अणुकिम्बत्तसी'ति-अनूरिक्ष्मे-पश्चादुत्पाटिते
 धूपे पूजितेषु समुद्रवातेषु नौसांघात्रिकप्रक्रियया समुद्राधिपदेवपादेषु वा, 'संसारियासु वलयवाहासु'त्ति-स्थानान्तरा-
 द्बुचितस्थाननिवेशितेषु दीर्घकाष्ठलक्षणबाहुषु आवच्छेकेष्विति सम्भाव्यते, तथा उच्छिन्नेषु-ऊर्द्धीकृतेषु, मितेषु ध्वजाग्रेषु-
 पताकाग्रेषु पटुभिः पुरुषैः पटु वा यथा भवतीत्येवं प्रवादितेषु तूयेषु जयिकेषु-जयावहेषु, सर्वशकुनेषु-वायसादिषु, गृहीतेषु
 राजवरक्षासनेषु-आह्वास पट्टकेषु वा प्रक्षुभितमहासमुद्रस्वभूतमिव तदात्मकमिव तं प्रदेशमिति गम्यते; 'तओ पुस्समाणवो
 वक्कमुयाहु'त्ति-ततोऽनन्तरं मागधो मङ्गलवचनं ब्रवीति स्म इत्यर्थः; तदेवाह-मर्वेषामेव 'भे'-भवतामर्थमिद्विर्भवतु, उप-

स्थितानि कल्याणानि प्रतिहतानि सर्वपापानि-सर्वविघ्नाः, 'जुत्तो'चि-युक्तः, 'पुण्यो'-नक्षत्रविशेषः, चन्द्रमसा हहावसरे इति गम्यते; पुण्यनक्षत्रं हि यात्रायां सिद्धिकरं, यदाह-"अपि द्वादशमे चन्द्रे, पुण्यः सर्वार्थसाधन" इति, मागधेन तदुपन्यस्तं, विजयो मुहूर्त्तस्त्रिंशतो मुहूर्त्तानां मध्यात्, अयं देशकालः-एष प्रस्तावो गमनस्येति गम्यते, 'वक्त्रे उदाहिण्'चि-वाक्ये उदाहृते हृष्टतुष्टाः कर्णधारो-निर्यामकः, कुक्षिधारा-नौपाश्चनियुक्तकाः, आवेष्टकवाहकादयः गर्भे भवाः गर्भजाः-नौमध्ये उच्चावच-चक्रमकारिणः, संयात्रानौवाणिजका-भाण्डपतयः, एतेषां द्वन्द्वः; 'वावरिस्तु'चि-व्यापृतवन्तः स्वस्वव्यापारेष्विवति, ततस्तां नावं पूर्णोत्सङ्गां-विविधभाण्डमृतमध्यां पण्यमध्यां वा मध्यभागनिवेशितमङ्गल्यवस्तुत्वात् पूर्णमुखीं पुण्यमुखीं वा तथैव बन्धनेभ्यो विसर्जयन्ति-मुञ्चन्ति, पवनबलसमाहता-वातसाधुपमीयते विततपक्षेव गरुडयुवतिः गङ्गासलिलस्य तीक्ष्णाः ये श्रोतो-वायुसङ्घट्टार्थं महान् पट उच्छ्रितः क्रियते, एवं चासाधुपमीयते विततपक्षेव गरुडयुवतिः गङ्गासलिलस्य तीक्ष्णाः ये श्रोतो-वेगाः-प्रवाहवेगास्तेः सङ्क्षुभ्यती २,-प्रैर्यमाणा समुद्रं प्रतीति, ऊर्मयो-महाकल्लोलाः, तरङ्गा-ह्रस्वकल्लोलास्तेषां मालाः-समूहाः तत्सहस्राणि; 'समतिच्छमाणि'चि-समतिक्रामन्ती, 'ओगाढ'चि-प्रविष्टा, 'तालजंघ'मित्यादि, तालो-बुक्षविशेषः, स च दीर्घस्कन्धो भवति, ततस्तालवज्रङ्घ्रे यस्य तत्तथा; 'दिचंगयार्हि बाहार्हि'ति-आकाशप्राप्ताभ्यामति-दीर्घाभ्यां बाहुभ्यां युक्तमित्यर्थः, 'मसिमूसगमहिसकालगं'ति मषी-कज्जलं, मूषकः-उन्दुरविशेषः; अथवा-मषीप्रधाना मूषा-ताम्रादिधातुप्रतापनभाजनं मषीमूषा महिषश्च प्रतीत एव तद्वत्कालकं यत्तत्तथा 'भरियमेहवर्णनं'ति-जलमृतमेववर्ण-मित्यर्थः; तथा लम्बोष्ठं 'निगगयगदंतं'ति निर्गतानि मुखादग्राणि येषां ते तथा निर्गताग्रा दन्ता यस्य तत्तथा, 'निह्णालिय-

जमलजुयलजीहं'ति-निर्लीलितं-विवृतमुखान्चिःसारितं यमलं-समं युगलं-द्वयं जिह्वयोर्येन तत्तथा, 'आञ्जसियवयण-गंडदेसं'ति-आञ्जसियस्ति-प्रविष्टौ व्रदने गण्डदेशौ-कपोलभागौ यस्य तत्तथा, 'चीणचिपिडनासिचं'ति-चीना-इत्वा चिपिटा च-निम्ना नासिका यस्य तत्तथा, 'विगयसुग्गसुमयं'ति-विकृते-विकारवत्यौ, भुग्ने-भग्ने इत्यर्थः; पाठान्तरेण-
'सुग्गभग्गे'-अतीव वक्त्रे भ्रुवौ यस्य तत्तथा; 'खल्लोयगदित्तचक्खुरांगं'ति-खद्योतका-ज्योतिरिङ्गणाः, तद्वद्दीप्तश्च-
क्षुरागो-लोचनरक्तत्वं यस्य तत्तथा, उन्नासनकं-भयंकरं, विशालवक्षो-विस्तीर्णोरःस्थलं, विशालकुक्षि-विस्तीर्णोदरदेशं, एवं
प्रलम्बकुक्षिः 'पहसियपयलियपयडियगत्तं'ति-प्रहसितानि-हसितुमारब्धानि, प्रचलितानि च स्वरूपात् प्रवलिकानि वा-
प्रजातवलीकानि-प्रपतितानि च-प्रकर्षेण स्तुथीभूतानि गात्राणि यस्य तत्तथा; वाचनान्तरे-'विगयसुग्गसुमयपहसिय-
पयलियपयडियफुल्लिगखल्लोयदित्तचक्खुरांगं'ति पाठः, तत्र विकृते भग्ने भ्रुवौ प्रहसिते च प्रचलिते प्रपतिते यस्य
स्फुलिङ्गवत् खद्योतकवच्च दीप्तश्चक्षुरागश्च यस्य तत्तथा; 'पणच्चमाण'मित्यादि, विशेषणपञ्चकं प्रतीतं, 'नीलुप्पले'त्यादौ,
गवलं-महिषशृङ्गं अतसी-मालवकदेशप्रसिद्धो धान्यविशेषः, 'खुरहारं'ति-खुरस्येव धारा यस्य स तथा, तमसि-खड्गं, क्षुरो
ह्यातितीक्ष्णधारो भवत्यन्यथा केशानाममुण्डनादिति क्षुरेणोपमा खड्गधारायाः कृतेति, अभिमुखमापतत् पश्यन्ति सर्वेऽपि सांया-
त्रिकाः, तत्रार्हकवर्जा यत् कुर्वन्ति तदर्शयितुमुक्तमेव पिशाचस्वरूपं सविशेषं तेषां तद्दर्शनं चानुवदन्निदमाह-'तएण'मित्यादि,
ततस्ते अर्हकवर्जाः सांयात्रिकाः पिशाचरूपं वक्ष्यमाणविशेषणं पश्यन्ति, दृष्ट्वा च बहूनामिन्द्रादीनां बहून्पुण्याचितशता-व्यु-
पयाचितवन्तस्तिष्ठन्तीति समुदायार्थः, अथवा-'तएणं'ति 'अरहन्नगवज्जा' इत्यादि, गमान्तरं-'आगासदेवयाओ नचन्ति'

इतोऽनन्तरं द्रष्टव्यम्, अत एव वाचनान्तरे नेदुमुपलभ्यते, उपलभ्यते चैवम्-‘अभिमुहं आवयमाणं मासंति, तए णं ते अरहस्रगचज्जा नाचावाणिगया भीया’ इत्यादि, तत्र ‘तालपिसायं’ति-तालवृक्षाक्रोऽतिदीर्घत्वेन पिशाचः तालपिशाचः तं, विशेषणद्वयं प्रागिव, ‘फुट्टसिरं’ति-स्फुटितम्-अबन्धत्वेन विक्रीणं शिर इति-शिरोजातत्वात् केशा यस्य स तथा तं अमरनिकरवत् वरमाषराशिवत् महिषवच्च कालक्रो यः स तथा तं, भुतमेववर्णं तथैव, सूर्णमिव-धान्यशोधक-भाजनविशेषवत् नखा यस्य स सूर्णनखः तं, ‘फालसहशजिह्व’मिति-फालं-द्विपञ्चाशत्पलप्रमाणो लोहमयो दिव्यविशेषस्तच्च बह्विप्रतापितमिह ग्राह्यं तत्साधर्म्यं चेह जिह्वाया वर्णदीप्तिदीर्घत्वादिति, लम्बोष्ठं प्रतीतं धवलाभिर्दृष्टाभिरश्चिष्टाभिर्विश्रारुत्वेन तीक्ष्णाभिः स्थिराभिः निश्चलत्वेन पीनाभिरुपचितत्वेन कुटिलाभिश्र वक्रतया दंष्ट्राभिरवगूढं-व्याप्तं वदनं यस्य स तथा तं, विक्रोशितस्य-अपनीतकोशकस्य निरावरणस्येत्यर्थः धारास्यो-धाराप्रधानखड्गयोर्यद्युगलं-द्वितयं तेन समसदृशयौ-अत्यन्ततुल्ये तनुके-प्रतले चञ्चलं-विद्युक्तस्थैर्यं यथा भवत्यविभ्राममित्यर्थो गलन्त्यौ-रसातिलौल्यात् लालाविमुञ्चन्त्यौ रस-लोले-भक्ष्यरसलम्पटे चपले-चञ्चले पुरुषुरायमाणे-प्रक्रम्ये निलीलिते-मुखाभिष्काशिते अग्रजिह्वे-अग्रभूते जिह्वे जिह्वाग्रे इत्यर्थो येन स तथा तं, ‘अचिच्छियं’ति-प्रसारितमित्येके, अन्ये तु यकारस्यालुप्तत्वात्, ‘अवयच्छियं’-प्रसारितमुख-त्वेन दृश्यमानमित्याहुः, ‘महल्लं’ति-महत्-विकृतं-बीभत्सं लालाभिः प्रगलत् रक्तं च तालु-काकुन्दं यस्य स तथा तं, तथा हिङ्गुलेकेन-वर्णकद्रव्यविशेषेण सगर्भं कन्दरलक्षणं विलं यस्य स तथा तमिव, ‘अंजणगिरिस्स’त्ति-विभक्तिविपरिणामादञ्जनगिरि-कृष्णवर्णपर्वतविशेषं तथाऽजिज्जाला उद्विस्त वदनं यस्य स तथा तं, अथवा-‘अवच्छिद्येत्यादि

हिंमालुए' त्यादि, अग्निज्वाले' त्यादि प्रत्यंतरे च कर्मधारयेण वक्ष्यमाणवदनपदस्य विशेषणं कायं यस्य तमित्येवंरूपश्च
 वाक्यशेषो द्रष्टव्यः, तथा अग्निज्वाला उद्गिरद्वदने यस्य स तथा तं, 'आऊसिय'चि-सङ्कचितं यदक्षचर्म-जलाकर्षणको-
 शस्तद्वत् 'उद्गिर'चि अपकृष्टौ अपकर्षवन्तौ सङ्कचितौ गण्डदेशौ यस्य स तथा तं, अन्ये त्वाहुः-आमूषितानि-सङ्कटितानि
 अक्षाणि-इन्द्रियाणि च चर्म च ओष्ठौ च गण्डदेशौ च यस्य स तथा तं, चीना इस्वा 'चिचड'चि-चिपटा-निम्ना वंका-वक्रा
 मग्नेष भग्ना-अयोधनकुट्टितेवेत्यर्थो नासिका यस्य स तथा तं, रोषादागतो, 'धमधमेत'चि-प्रबलतया धमधमेतचि शब्दं
 कुर्वाणो मारुतो-वायुर्निष्ठुरो-निर्मरः, स्वरपरुषः-अत्यन्तकर्कशः, शुषिरयोः-रन्ध्रयोर्यत्र तत्तथा, तदेवंविधमवभृग्नं-वक्रं
 नासिकापुटं यस्य तथा तं, इह च पदानामन्यथा निपातः प्राकृतत्वादिति, घाताय-पुरुषादिवधाय घाटाभ्यां वा-मस्तेकावयव-
 विशेषाभ्यां उद्भूटं-विकरालं रचितमत एव भीषणं मुखं यस्य स तथा तं, ऊर्ध्वमुखे कर्णशङ्कुल्यौ-कर्णावती ययोस्तौ तथा तौ
 च महान्ति-दीर्घाणि विकृतानि लोमानि ययोस्तौ तथा तौ च, 'संखालग'चि-शङ्खवन्तौ च शङ्खयोः-अक्षिप्रत्यासन्नावयव-
 विशेषेभ्योः संलग्नौ-सम्बद्धावित्येके, लम्बमानौ च-प्रलम्बौ चलितौ-चलन्तौ कर्णौ यस्य स तथा तं, पिङ्गले-कपिले दीप्यमाने-
 भासुरे लोचने यस्य स तथा तं, मृकुटिः-कोपकृतो भ्रुविकारः सैव तडिद्-विद्युद्यस्मिस्तत्तथा तथाविध, पाठान्तरेण-भ्रूकुटितं-
 कृतभ्रूकुटि ललाटं यस्य स तथा तं, नरशिरोमालया परिणद्धं-वेष्टित चिन्हं-पिशाचकेतुर्यस्य स तथा तं, अथवा-नरशिरो
 मालया यत्परिणद्धं-परिणहनं तदेव चिन्हं यस्य स तथा तं, विचित्रैः-बहुविधैर्गोनैसैः-सरीसृपविशेषैः सुबद्धः परिकरः-
 सन्नाहो येन स तथा तं, 'अवहोलैत'चि-अवबोलयन्तो डोलायमानाः, 'फुप्फुयायन्त'चि-फूत्कुर्वन्तो ये सर्पाः वृश्चिका

गोधाः उन्दुरा नकुलाः सरटाश्च तैर्विरचिता विचित्रा-विविधरूपवती वैकेक्षेण-उचरासङ्गेन मर्कटबन्धेन स्कन्धलम्बमात्रतया वा मालिका-माला यस्य स तथा तं, भोगः-रौद्रो ययोस्तौ तथा तौ च कृष्णसर्पौ च तौ धमधमायमानौ च तावेव लम्बमाने कर्णपुरे-कर्णाभरणविशेषौ यस्य स तथा तं, मार्जारशृगालौ लगितौ-नियोजितौ स्कन्धयोर्येन स तथा तं, दीप्तं-दीप्तस्वरं यथा भवत्येवं, 'बुधुयंत' 'त्ति-घृत्कारशब्दं कुर्वाणो यो घृकः-कौशिकः स कृतो-विहितो, 'कुंतल' 'त्ति-शेखरकः क्षिरसि येन स तथा तं, घण्टानां खणं-शब्दस्तेन भीमो यः स तथा स चासौ भयङ्करश्चेति तं, कातरजनानां हृदयं स्फोटयति यः स तथा तं, दीप्तमद्भुद्गुहासं घण्टारवेण भीमादिविशेषणविशिष्टं विनिर्मुञ्चन्तं वसारुधिरपूयमांसमैर्मलिना, 'पोच्छड' 'त्ति-विलीना च तनुः-शरीरं यस्य स तथा तं, उज्जासनकं विशालवक्षसं च प्रतीते, 'पेच्छन्त' 'त्ति-प्रेक्ष्यमाणा-दृश्यमाना अभिन्ना-अखण्डा नखाश्च नखरा रोम च मुखं च नयनं च कर्णौ च यस्यां सा तथा सा चासौ वरव्याघ्रस्य चित्रा-कर्बुरा-कृत्तिश्च-चर्मेति सा तथा सैव निवसनं-परिधानं यस्य स तथा तं, सरसं-रुधिरप्रधानं यद्गजचर्म तद्विततं-विस्तारितं यत्र तत्तथा तदेवंविधं, 'ऊसवियं' 'ति-उच्छृतं-ऊर्द्ध्वीकृतं बाहुयुगलं येन स तथा तं, तामिश्च तथाविधाभिः खरपरुषा-अतिकर्कशाः अस्त्रिगधाः-स्नेहविहीना दीप्ता-उज्जलन्त्य इवोपतापहेतुत्वात् अनिष्टा-अभिलाषाविषयभूताः अशुभाः स्वरूपेण अप्रियाः अप्रीतिकरत्वेन अकान्ताश्च विस्वरत्वेन या वाचस्ताभिः त्रस्तान् कुर्वाणं-त्रस्तयन्तं तर्जयन्तं च पश्यन्ति स्म, पुनस्तचालपिशाचरूपं, 'एज्जमाणं' 'ति-नावं प्रत्यागच्छत् पश्यन्ति, 'समतुरंगेमाणे' 'त्ति-आश्लिष्यन्तः, स्कन्दः-कार्तिकेयः, रुद्रः-प्रतीतः, शिवो-महादेवः, वैश्रमणो-यक्षनायकः, नागो-भवनपतिविशेषः, भूतयक्षाः-व्यन्तरभेदाः,

आख्या-प्रशान्ता प्रसन्नरूपा, दुर्गा-क्रोडक्रिया-सैव महिषारूढरूपा, पूजाभ्युपगमपूर्वकाणि प्रार्थनानि उपयाचितान्युच्यन्ते, उपयाचितवन्तो-विदधतस्तिष्ठन्ति स्मेति, अर्हवकवर्जानामियमितिकर्तव्यतोक्ता, अधुनाऽर्हवकस्य तामाह-‘तए ण’ मित्यादि, ‘अपत्तिथयपत्तिथय’चि अपार्थितं-यत्केनापि न प्रार्थ्यते तत्प्रार्थयति यः स तथा, तदामन्त्रणं पाठान्तरेण-अप्रस्थितः सन् यः प्रस्थित इव सुसूक्ष्मस्तिथयः, स तथोच्यते, तस्यामन्त्रणं हे अप्रस्थितप्रस्थित ! यावत्करणत् ‘दुरंतपंतल-कखणे’चि-दुरन्तानि-दुष्टपर्यन्तानि, प्रान्तानि-अपसदानि लक्षणानि यस्य स तथा तस्यामन्त्रणं ‘हीणपुण्णचाउइसी’ इति हीना-असमग्रा पुण्या-पवित्रा चतुर्दशी तिथिर्यस्य जन्मनि स तथा, चतुर्दशीजातो हि किल भाग्यवान् भवतीति, आक्रोशे तदभावो दर्शित इति, ‘सिरिहिरिधीकिस्तिवज्जिय’चि-प्रतीतं, ‘तवसीलव्वए’त्यादि, तत्र शीलव्रतानि-अणुव्रतानि, गुणाः-गुणव्रतानि, विरमणानि-रागादिविरतिप्रकाराः प्रत्याख्यानानि-नमस्कारसहितादीनि, पौषधोपवासः-अष्टम्यादिषु सर्वदिनेष्ववहनं आहारशरीरसत्काराब्रह्मव्यापारपरिवर्जनमित्यर्थः, एतेषां द्वन्द्वः, ‘चालित्तए’चि-भङ्गकान्तरगृहीतान् भङ्गकान्तरेण कर्तुं शोभयितुं-एतान्येवं परिपालयाम्युतोज्जामीति शोभविषयान् कर्तुं खण्डयितुं-देशतः भङ्कतुं सर्वतः उज्जितुं सर्वस्या देशविरतेस्स्यागेन परित्यक्तुं-सम्यक्त्वंस्यापि त्यागत इति, ‘दोहिं अंगुलीहिं’ति-अङ्गुष्ठकतर्जनीभ्यां, अथवा-तर्जनीमध्यमाभ्यामिति, ‘सत्तट्टनलप्पमाणमेत्तायं’ति-तलो-हस्ततलः तालाभिधानो वाऽतिदीर्घवृक्षविशेषः स एव प्रमाणं-मानं तलप्रमाणं सप्ताष्टौ वा सप्ताष्टानि तलप्रमाणानि परिमाणं येषां ते सप्ताष्टतलप्रमाणमात्रास्तान् गगनभागान् यावदिति गम्यते, ‘उड्डु वेहासं’ति-उड्डु विहायसि-गगने, ‘उड्डिहामि’चि-नयामि, ‘जेणं तुमं’ति-येन त्वं, ‘अट्टडु-

हृदयसद्वे'ति-आर्चस्य-ध्यानविशेषस्य यो, ' दुहृद 'ति-दुर्घटः दुःस्थगो दुर्निरोधो वशः-पारतन्त्र्यं, तेन ऋतः-पीडितः
आर्तदुर्घटवशात्तः; किमुक्तं भवति ?-असमाधिप्राप्तः, 'ववरोविज्जसि'ति-व्यपरोपयिष्यसि अपेतो भविष्यसीत्यर्थः ' चालि-
स्तए'ति इह चलनमन्यथाभावत्वं, कथं ? 'त्वोभित्तए'ति-क्षोभयितुं संशयोत्पादनतः तथा, 'विपरिणामित्तए'ति-
विपरिणामयितुं विपरीताध्यवसायोत्पादनत इति, ' संते ' इत्यादौ, यावत्करणात्, ' तंते परितंते ' इति द्रष्टव्यं, तत्र श्रान्तः
श्रान्तो वा मनसा तान्तः-कायेन खेदवान् परितान्तः-सर्वतः खिन्नः निर्विण्ण-तस्मादुपसर्गकरणादुपरतः, ' लद्धे'त्यादि, तत्र
लब्धा-उपार्जनतः प्राप्ता-तत्प्राप्तेरभिसमन्वागता-सम्यगासेवनतः, ' आहक्खह' इत्यादि, आख्याति सामान्येन भाषते
विशेषतः, एतदेव द्वयं क्रमेण पर्यायशब्दाभ्यामुच्यते-प्रज्ञापयति, प्ररूपयति; ' देवेण वा दाणवे 'त्यादाविदं द्रष्टव्यमपरं,
' किन्नरेण वा किंपुरिसेण वा महोरेणेण वा गंधब्बेण वा 'ति-तत्र देवो-वैमानिको ज्योतिष्को वा, दानवो-भवन-
पतिः, शेषा व्यन्तरमेदाः, 'नो सहहामि' इत्यादि, न श्रद्धे-प्रत्ययं न करोमि, 'नो पत्तियामि' तत्र प्रीतिकं-प्रीतिं न
करोमि, न रोचयामि-अस्माकमप्येवंभूता गुणप्राप्तिर्मवत्वेवं न रुचिविषयीकरोमीति; ' पियधम्ममे 'ति धर्मप्रियो, हृदयम्मो
आपद्यपि धर्मादविचलः, यावत्करणात् ऋद्ध्यादिपदानि दृश्यानि; तत्र ' हट्ठि 'ति-गुणर्द्धिः, द्युतिः-आन्तरं तेजः, यशः-
ख्यातिः, बलं-शारीरं, वीर्यं-जीवप्रभवं, पुरुषकारः-अभिमानविशेषः, पराक्रमः-स एव निष्पादितस्त्रविषयः, लब्धादिपदानि
तथैव, 'उत्सुक्कं वियरह'ति-शुल्काभावमनुजानातीत्यर्थः, ' गामागरे 'त्यादाविदं द्रष्टव्यं-नगरखेडकब्बडमंडबंदोणमुह-
पट्टणनिगमसन्निवेशाहं' इति तत्र ग्रामो-जनपदाध्यासितः, आकरो-हिरण्यद्युत्पत्तिस्थानं, नगरं-करविरहितं, खेटं-धूली-

प्राकारं, कर्बटं-कुनगरं-मडम्बं-दूरवर्त्तिसन्निवेशान्तरं, द्रोणमुखं-जलपथस्थलपथयुक्तं, पत्तनं-जलपथस्थलपथयोरेकतरयुक्तं, निगमो वणिग्जनाधिष्ठितः, सन्निवेशः-कटकदीनामावासः; 'देवकन्नगा वे'-त्यादाविदं दृश्यं 'असुरकन्ना वा, नागकन्ना वा, जम्बकन्ना वा, गंधर्वकन्ना वा, रायकन्ना वे'ति-'वाणियगजणियहासे'ति नैगमोत्पादितमल्लीविषयानुराग इत्यर्थः॥७६॥

तेणं कालेणं २, कुणाला नाम जणवए होत्था; तत्थ णं सावत्थी नामं नगरी होत्था, तत्थ णं रूप्पी कुणालाहिवई नामं राया होत्था, तस्स णं रूप्पिस्स धुया धारिणीए देवीए, अत्तया सुबाहुनामं, दारिया होत्था; सुकुमालं रूपेण य, जोव्वणेणं लावणेण य, उक्किट्टा उक्किट्टसरीरा जाया यावि होत्था; तीसे णं सुबाहुए दारियाए अन्नदा चाउम्मासियमज्जणए जाए यावि होत्था, तते णं से रूप्पी कुणालाहिवई सुबाहुए दारियाए चाउम्मासियमज्जणयं उवट्ठियं जाणति, कोटुंबिययुरिसे सदावेति, एवं वयासी-एवं खलु देवानुप्पिया !, सुबाहुए दारियाए कल्लं चाउम्मासियमज्जणए भविस्सति, तं कल्लं तुम्भे णं रायमग्गमोगाढंसि चउक्कंसि जलथलयदसद्धवन्नमल्लं साहरेह, जाव सिरिदामगंढे ओलहन्ति; तते णं से रूप्पी कुणालाहिवती सुवन्नगारसेणिं सदावेति, एवं वयासी-खिप्पामेव भो देवानुप्पिया !, रायमग्गमोगाढंसि पुष्फमडवंसि णाणाविहपंचवत्तेहि तंतुळेहि णगरं आलिहह, तस्स बहुमज्झदेसभाए पट्टयं एएह, जाव पच्चप्पिणंति; तते णं से रूप्पी कुणालाहिवई हत्थिखंधवरगए, चाउरंगिणीए सेणाए, महया भड्डं, अंतैउरपरियाल संपरिवुडे, सुबाहुं दारियं पुरतो कहु जेणेव रायमग्गे, जेणेव पुष्फमण्डवे, तेणेव उवा-

गच्छति२, हत्थिखंधातो पञ्चोरूहति२, पुष्कमंडवं अणुपविसति२, सीहासनवरगए, पुरत्थाभिमुहे
सन्निसन्ने; तते णं ताओ अंतेउरियाओ सुबाहुं दारियं पट्टयंसि दुरूहंति२, सेयपीतएहिं कलसेहिं
पहाणेंति२, सञ्चालंकारविभूस्सियं करेंति२, पिउणो पायं वंदिउं उवणेंति; तते णं सुबाहुदारिया जेणेव
रूपी राया, तेणेव उवागच्छति२, पायगहणं करेति; तते णं से रूपी राया सुबाहुं दारियं अंके
निवेसेति२, सुबाहुए दारियाए रूवेण य जो० लाव० जाव विम्हिए वरिसधरं सदावेति२, एवं वयासी-
तुमणं देवाणुप्पिया !, मम दोचेणं बहूणि गामांगरनगरगिहाणि अणुपविससि; तं अत्थि याइं ते
कस्सह रत्तो वा, ईसरस्स वा, कहिंवि एयारिसए मज्जणए दिट्ठपुब्बे जारिसए णं इमीसे सुबा-
हुदारियाए मज्जणए !, तते णं से वरिसधरे रुप्पिं करयल० एवं व०-एवं खलु सामी !, अहं अन्नया
तु०भेणं दोचेणं मिहिलं गए तत्थ णं मए कुंभगस्स रत्तो धूयाए पभावतीए देवीए अत्तयाए मल्लीए विदे-
हरायकन्नगाए मज्जणए दिट्ठे, तस्स णं मज्जणगस्स इमे सुबाहुए दारियाए मज्जणए सयसहस्सइमंमपि कलं
न अग्घेति, तए णं से रूपी राया वरिसधरस्स अंतिए एयमंडुं सोच्चा, णिसम्म, मेसं तहेव मज्जणगज-
णितहासे दूतं सदावेति२, एवं वयासी०-जेणेव मिहिला नयरी, तेणेव पहारित्थगमणाए ३ । सूत्रम्-७७॥
तेणं काळेणं२, कासी नाम जणवए होत्था, तत्थ णं वाणारसीनाम नगरी होत्था, तत्थ णं संखे नामं कासी-
राया होत्था, तते णं तीसे मल्लीए विदेहरायवरकन्नाए अन्नया कयाइं तस्स दिव्वस्स कुंडलजुयलस्स संघी

विसंघडि ए यावि होत्था, तते णं से कुंभए राया सुवन्नगरसेणिं सद्दावेति २, एवं वदासी-तुंभे णं देवानु-
 पिया !, इमस्स दिवस्स कुंडलजुयलस्स संधिं संघाडेह, तए णं सा सुवन्नगरसेणी एतमट्टं तहत्ति पडिसुणेति
 २, तं दिव्वं कुंडलजुयलं गेणहति २, जेणेव सुवन्नगरभिसियाओ तेणेव उवागच्छति २, सुवन्नगरभिसियासु
 णिवेसेति २, बद्धहिं आएहि य जाव परिणामेमाणा इच्छंति, तस्स दिवस्स कुंडलजुयलस्स संधिं घडित्तए,
 नो वेव णं संचाएंति संघडित्तए, तते णं सा सुवन्नगरसेणी जेणेव कुंभए तेणेव उवागच्छति २, करयल०
 बद्धावेत्ता एवं वदासी-एवं खलु सामी ! अज्ज तुंभे अम्हे सद्दावेह २, जाव संधिं संघाडेत्ता एतमाणं पच्चप्पि-
 णह, तते णं अम्हे तं दिव्वं कुंडलजुयलं गेणहामो जेणेव सुवन्नगरभिसियाओ जाव नो संचाएमो संघाडि-
 त्तए, तते णं अम्हे सामी !, एयस्स दिवस्स कुंडलस्स अन्नं सरिसयं कुंडलजुयलं घडेमो, तते णं से कुंभए
 राया तीसे सुवन्नगरसेणीए अंतिए एयमट्टं सोच्चा, निसम्म, आसुरुत्ते तिवलियं भिउडीं निडाले साहट्टु; एवं
 वदासी-से केणं तुंभे कलायाणं भवह !, जे णं तुंभे इमस्स कुंडलजुयलस्स नो संचाएह, संधिं संघाडे-
 त्तए; ते सुवन्नगारे निव्विसए आणवेति; तते णं ते सुवन्नगरा कुंभेणं रणा निव्विसया आणत्ता समाणा
 जेणेव सातिं २, गिहातिं तेणेव उवा० २, सभंढमत्तोवगरणमायाओ मिहिलाए, रायहाणीए, मज्झमज्जेणं
 निक्खमंति २, विदेहस्स जणवयस्स मज्झमज्जेणं जेणेव कासी जणवए, जेणेव चाणारमी नयरी, तणेव

उवा०, अग्गुज्जाणांसि सगढीसगढं मोएन्ति२, महत्थं जाव पाहुडं गेण्हंति२ ता, वाणारसीनयरीं मज्झं-
मज्झेणं जेणेव संखे कासीराया, तेणेव उवागच्छंति२, करयल० जाव एवं अम्हे णं सामी ! मिहिलातो
नयरीओ कुंभएणं रत्ता निव्विसया, आणत्ता समाणा, इहं हव्वमागता; तं इच्छामो णं सामी !, तुब्भं
बाहुच्छायापरिग्गहिया निब्भया, निरुव्विग्गा, सुहंसुहेणं परिवसिउं; तते णं संखे कामीराया ते सुव
न्नगारे एवं वदासी-किन्ने तुब्भे देवा० ! कुंभएणं रत्ता निव्विसया आणत्ता ?, तते णं ते सुवन्नगरा संखे
एवं वदासी एवं-खलु सामी-कुंभगस्स रत्तो धूयाए पभावतीए देवीए, अत्तयाए मल्लीए, कुंडलजुयलस्स
संधी विसंघडिए; तते णं से कुंभए सुवन्नगरसेणिं सदावेति २, जाव निव्विसया आणत्ता, तं एएणं कार-
णेणं सामी !, अम्हे कुंभएणं निव्विसया आणत्ता, तते णं से संखे सुवन्नगारे एवं वदासी-केरिसिया णं
देवाणुप्पिया !, कुंभगस्स धूया पभावतीदेवीए, अत्तया मल्ली वि० तते णं ते सुवन्नगरा संखरायं एवं
वदासी-णो खलु सामी ! अन्ना काई तारिसिया देवकन्ना वा, गंधव्वकन्नगा वा, जाव जारिसिया णं मल्ली
विदेहवरारायकन्ना; तते णं से संखे कुंडलजुअलजणितहासे दूतं सदावेति जाव तहेव पहारेतथ गमणाए
॥ सूत्रम्—७८ ॥

‘भिसियाओ’ति-आसनानि, ‘तिवलियं भिउडिं निडाले साहडु’ति-त्रिवलीकां-वलित्रयोपेतां भुङ्कतीं-भूवि-
कारं संखे-अपनीयेति; ‘केणं तुब्भे कलायाणं भवह’ति-के यूयं कलादानां-सुवर्णकाराणां मध्ये भवथ ?, न केऽपी-

त्यर्थो, निर्विज्ञानत्वात्, अथवा-के यूयं सुवर्णकाराणां पुत्राद्यन्यतमा भवथ; अथवा-के यूयं कलादाः ?, न केऽपीत्यर्थः; नमित्यलङ्कारे, शेषं सुगमं ।

तेनं कालेनं २, कुरुजणवए होत्था, हत्थिणाउरे नगरे अदीणसत्तू नामं राया होत्था, जाव विहरति; तत्थ नं मिहिलाए कुंभगरस्स पुत्ते पभावतीए, अत्तए मल्लीए, अणुजायए मल्लदिन्नए नाम कुमार, जाव जुवराया यावि होत्था; तत्ते नं मल्लदिन्ने कुमारे अन्नया कोडुंबिय० सदावेति २, गच्छह नं तुम्भे मम पम-दवणंसि एगं मह चित्तसभं करेह, अणेण जाव पच्चप्पिणंति; तत्ते नं से मल्लदिन्ने चित्तगरसेणिं सदावेति २, एवं वयासी-तुम्भे नं देवा० !, चित्तसभं हावभावविलासविबोयकलिएहिं रूवेहिं चित्तेह २, जाव पच्चप्पिणह, तत्ते नं सा चित्तगरसेणी तहत्ति पडिसुणेति २, जेणेव सयाहं गिहाहं तेणेव उवा० २, तूलि-याओ वन्नए य गेणहंति २, जेणेव चित्तसभा तेणेव उवागच्छंति २ त्ता, अणुपविसंति २, भूमिभागे विर-चंति २, भूमिं सज्जेति २, चित्तसभं हावभाव जाव चित्तेउं पयत्ता यावि होत्था; तत्ते नं एगस्स चित्तग-रस्स इमेयारूवा चित्तगरलद्धी लद्धा पत्ता अभिसमन्नागया-जस्स नं दुपयस्स वा, चउपयस्स वा, अप-यस्स वा, एगदेसमवि पासति, तस्स नं देसाणुसारेणं तयाणुरूवं निव्वत्तेति, तए नं से चित्तगरदारए मल्लीए जवणिगंतरियाए जालंतरेण पायंगुट्टं पासति, तत्ते नं तस्स नं चित्तगरस्स इमेयारूवे जाव सेयं खल्लु ममं मल्लीएवि पायंगुट्टाणुसारेणं सरिसगं जाव गुणोववेयं रूवं निव्वत्तित्तए, एवं संपेहेति २, भूमि-

भागं सज्जेति २, मल्लीएवि पायंगुह्वाणसारेणं जाव निव्वत्तेति; तते णं सा चित्तगरसेणी चित्तसभं जाव हावभावे चित्तेति २, जेणेव मल्लदिन्ने कुमारे तेणेव २, जाव एतमाणत्तियं पच्चप्पिणंति, तए णं मल्लदिन्ने चित्तगरसेणिं सक्कारेह २, विपुलं जीवियारिहं पीहदाणं दळेह २, पडिविसंजेह; तए णं मल्लदिन्ने अन्नया ण्हाए अंतेउरपरियालसंपरिवुडे अम्मधार्हए सद्धि जेणेव चित्तसभा तेणेव उवा० २, चित्तसभं अणुपवि- सह २, हावभावविलासविबोयकलियाहं रूवाहं पासमाणे २, जेणेव मल्लीए विदेहवररायकन्नाए तयाणु- रूवे णिव्वत्तिए तेणेव पहोरेत्थ गमणाए; तए णं से मल्लदिन्ने कुमारे मल्लीए विदेहवररायकन्नाए तयाणुरूवं निव्वत्तियं पासति २, इमेयारूवे अब्भत्तिए जाव समुप्पज्जित्था-एस णं मल्ली विदेहवररायकन्न त्तिकहु, लज्जिए, वीडिए, विअडे, सणियं २, पच्चोसक्कह; तए णं मल्लदिन्नं अम्मधार्ह पच्चोसक्कंतं पासित्ता एवं वदासी-किन्नं तुमं पुत्ता ! लज्जिए, वीडिए, विअडे, सणियं २, पच्चोसक्कह !; तते णं से मल्लदिन्ने अम्म- धार्ति एवं वदासी-जुत्तं णं अम्मो !, मम जेट्ठाए भगिणीए गुरुदेवयभूयाए लज्जणिज्जाए मम चित्तगर- णिव्वत्तियं सभं अणुपविसित्तए !, तएणं अम्मधार्ह मल्लदिन्नं कुमारे व०-नो खलु पुत्ता !, एस मल्ली, एस णं मल्ली विदे०, चित्तगरएणं तयाणुरूवे णिव्वत्तिए; तते णं मल्लदिन्ने अम्मधार्हए एयमट्टं सोचा, आसुरुत्ते एवं वयासी-कैस णं भो चित्तयरए अपत्थियपत्थिए जाव परिवज्जिए जे णं मम जेट्ठाए भगिणीए गुरु- देवयभूयाए जाव निव्वत्तिए त्तिकहु, तं चित्तगरं वज्झं आणवेह; तए णं सा चित्तगरस्सेणी इमीसे कहाए

लद्धा समाणा जेणेव मल्लदिन्ने कुमारे, तेणेव उवागच्छइ २ ता, करयलपरिगहिं जाव वद्धावेइ २ ता
२, एवं वयासी-एवं खलु सामी !, तस्स चित्तगरस्स इमेयारूवा चित्तकरलद्धी लद्धा पत्ता, अभिसमन्नागया
जस्स णं तुपयस्स वा जाव णिव्वत्तेति तं मा णं सामी !, तुब्भे तं चित्तगरं वज्झं आणवेइ, तं तुब्भे णं
सामी !, तस्स चित्तगरस्स अन्नं तयाणुरूवं दंडं निव्वत्तेइ; तए णं से मल्लदिन्ने तस्स चित्तगरस्स संडासगं
छिंदावेइ २, निव्विसयं आणवेइ, तए णं से चित्तगरए मल्लदिन्नेणं णिव्विसए आणत्ते समणे स भंडमत्तो-
वगरणमायाए मिहिलाओ णयरीओ णिक्खमइ २, विदेहं जणवयं मज्झमज्जेणं जेणेव हत्थिणाउरे नयरे,
जेणेव कुरुजणवए जेणेव अदीणसत्तू राया, तेणेव उवा० २ ता, भंडणिकवेवं करेइ २, चित्तफलं सज्जेइ २,
मल्लीए विदेह० पायंगुट्टाणुसारेण रूवं णिव्वत्तेइ २, कक्खंतरंसि छुब्भइ २, महत्थं २ जाव पाहुडं गेणहइ २,
हत्थिणापुरं नयरं मज्झमज्जेणं, जेणेव अदीणसत्तू राया, तेणेव उवागच्छति २, तं करयल जाव वद्धावेइ २,
पाहुडं उवणेति २, एवं खलु अहं सामी !, मिहिलाओ रायहाणीओ कुंभगस्स रत्तो पुत्तेणं पभावतीए देवीए,
अत्तएणं मल्लदिन्नेणं कुमारेणं निव्विसए आणत्ते समणे इह हव्वमागए, तं इच्छामि णं सामी !, तुब्भं
बाहुच्छायापरिगहिं जाव परिवसित्तए, ततं णं से अदीणसत्तू राया तं चित्तगदारयं, एवं वदासी-किं
तुमं देवाणुप्पिया !, मल्लदिन्नेणं निव्विसए आणत्ते !, तए णं से चित्तगरदारए अदीणसत्तुरायं एवं
वयासी-एवं खलु सामी !, मल्लदिन्ने कुमारे अणया कयाई चित्तगरसेणिं सदावेइ २, एवं व०-तुब्भे णं

देवाणुपिपिया !, मम चित्तसभं तं चेव सव्वं भाणियव्वं जाव मम संडासणं छिंदावेइ२, निव्विसयं आण-
चेइ; तं एवं खलु सामी !, मल्लदिघ्नेणं कुमारेणं निव्विसए आणत्ते, तते णं अदीणसत्तू राया तं चित्तणं
एवं वदासी-से केरिसए णं देवाणुपिपिया !, तुमे मल्लीए तदाणुरूवे रूवे निव्वत्तिए !, तते णं से चित्त०
क्कखंतराओ चित्तफलं णीणत्ति२, अदीणसत्तुस उवणेइ २, एवं व०-एस णं सामी !, मल्लीए वि०
तयाणुरूवस्स रूवस्स केइ आगारभावपडोयारे निव्वत्तिए, णो खलु सक्का केणइ देवेण वा जाव मल्लीए
विदेइहरायवरक्कणगाए तयाणुरूवे रूवे निव्वत्तिए, तते णं अदीणसत्तू पडिरूवज्जणितहासे दूयं सदा-
वेत्ति२, एवं वदासी-तहेव जाव पहरेत्य गमणयाए ॥ सूत्रम्-७९ ॥

‘पमयवणंसि’त्ति-गुहोद्याने, ‘हावभावविलासविव्वोयकलिएहि’ति-हावभावादयः सामान्येन स्त्रीचेष्टाविशेषाः,
विशेषः पुनरयम्-“हावो मुखविकारः स्याद्, भावश्चित्तसमुद्भवः । विलासो नेत्रजो ज्ञेयो, विभ्रमो भ्रूममुद्भवः ॥ १ ॥” इति,
अन्धे त्वेवं विलासमाहुः-“स्थानासनगमनानां हस्तधूनेत्रकर्मणां चैव । उत्पद्यते विशेषो यः श्लिष्टोऽसौ विलासः स्यात् ॥ १ ॥”
खिन्वोक्कल्लखणं चेदस्म-इष्टानामर्थानां प्राप्तवभिमानगमसम्भूतः । स्त्रीणामनादरकृतो विन्वोको नाम विज्ञेयः ॥ १ ॥” ‘तूलि-
याउ’त्ति-सूलिका बालमयश्चित्रलेखनकूर्चिकाः, ‘तदणुरूवं रूवं’ति-दृष्ट्वा द्विपदद्युचितमाकारमिति, ‘अनेउरपरि-
यालेण’न्ति-अन्तःपुरं च परिवारश्च अन्तःपुरलक्षणो वा परिवारो यः स तथा, ताम्भ्यां तेन वा सम्परिचृतः, लज्जितो व्रीडितो
व्यर्हः इत्येते त्रयोऽपि पर्यायशब्दाः लज्जाप्रकर्षाभिधानायोक्ताः, ‘लज्जणिज्जाए’त्ति-लज्जयते यस्याः सा लज्जनीया ।

तेणं काळेणं २, पंचाले जणवए, कंफिल्ले पुरे नयरे, जियसत्तू नाम राया, पंचालाहिबई; तस्स णं जितसत्तुस्स धारिणीपामोक्खं देविसहस्सं ओरोहे होत्था, तत्थ णं मिहिलाए चोक्खा नामं परिव्वाइया, रिउब्बेव जाव परिणिट्ठिया यावि होत्था; तते णं सा चोक्खा परिव्वाइया मिहिलाए बहूणं राईसर जाव सत्थवाहपभितीणं पुरतो दाणधम्मं च, सोयधम्मं च, तित्थाभिसेयं च, आघवेमाणी, पणवेमाणी, प्रख्वेमाणी, उवदंसेमाणी, विहरति; तते णं सा चोक्खा परिव्वाइया अन्नया कयाई तिट्ठं च कुंडियं च जाम धाउरत्ताओ य गेणहइ २, परिव्वाइगावसहाओ पडिनिक्खमइ २, पविरलपरिव्वाइया सद्धिं संपुरियुडा मिहिलं रायहाणि मज्झमज्झेणं, जेणेव कुंभगस्स रत्तो भवणे, जेणेव कण्ठित्तरे, जेणेव मल्ली विदेहं, तेणेव उवागच्छइ २, उदयपरिफासियाए दब्भोवरि पच्चत्थुयाए भिसियाए निसियति २ ता, मल्लीए विदेहं पुरतो दाणधम्मं च जाव विहरति; तते णं मल्ली विदेहा चोक्खं परिव्वाइयं एवं वयासी-तुब्भे णं चोक्खे !, किंमूलए धम्मे पन्नत्ते !, तते णं सा चोक्खा परिव्वाइया मल्लिं विदेहं एवं वदासी-अम्हं णं देवाणुप्पिए ! सोयमूलए धम्मे पणवेमि, जणं अम्हं किंचि असुई भवइ, तणं उदएण य मट्ठियाए जाव अविग्घेणं सगं गच्छामो, तए णं मल्ली विदेहं चोक्खं परिव्वाइयं एवं वयासी-चोक्खा !, से जहा नामए केई पुरिसे रुहिरकयं वत्थं, रुहिरेण चैव धोवेज्जा; अत्थि णं चोक्खा !, तस्स रुहिरकयस्स वत्थस्स रुहिरेण धोव्वमाणस्स काई सोही !, नो इण्ठे समट्ठे, एवमेव चोक्खा ! तुब्भे णं पाणाइवाएणं

जाव भिक्खादंसणमल्लेणं नग्गिय काइं सोम्री. जहा व तम्म दहिंरकयस्स वन्धम्म रुद्धिरेणं येव धोव्वमाणम्म,
तए णं सा चोक्खा परिव्वाडया मल्लीए विदेहं. एवं वुत्ता समाणा मंक्रिया, कंक्रिया. विङ्गिच्छिया,
मेयसमावण्णा जाया यावि होन्था; मल्लीए णो मंचाएति. किंचिवि पामोक्खमाहक्खित्तए तुसिणीया
संविट्ठति; तते णं ते चोक्खं मल्लीए बहुओ दासचेडीओ हीलेंति, निंदंति. विंसंति, गरहंति, अप्पेगत्तिया
हेरुयालेंति, अप्पे० मुहमक्खडिया करेंति, अप्पे० वग्घाडीओ करेंति, अप्पे० तज्जमाणीओ निच्छुभंति;
तए णं सो चोक्खा मल्लीए विदेहं. दासचेडियाहिं जाव गरहज्जमाणी, हीलज्जमाणी, आसु-
रुत्ता जाव भिसिमिसेमाणी, मल्लीए विदेहरायवरकण्णाए पओसमावज्जति, भिसियं गेणहति२, कण्णं-
तेउराओ पडिनिक्खमति२, मिहिलाओ निगच्छति२, परिव्वाडयासंपरिवुडा, जेणेव पंचालजणवए,
जेणेव कंप्पिल्लपुरे, बहूणं राइसर जाव परूवेमाणी विहरति; तए णं से जियसत्तू अन्नदा कदाई अंतेउर-
परियाल सद्धिं संपरिवुडे एवं जाव विहरति, तते णं सा चोक्खा परिव्वाडयासंपरिवुडा जेणेव जितस-
त्तुस्स रण्णो भवणे, जेणेव जितसत्तू, तेणेव उवागच्छइ २ ता, अणुपविसति२, जियसत्तुं जएणं विजएणं
वद्धावेति; तते णं से जितसत्तू चोक्खं परि०, एज्जमाणं पासति २, सीहासणाओ अब्भुट्ठेति२, चोक्खं
सक्कारेति२, आसणेणं उवणिमंतेति; तते णं सा चोक्खा उदगपरिफासियाए जाव भिसियाए निविसह,
जियसत्तुं रायं रज्जे य जाव अंतेउरे य कुसलोदंतं पुच्छइ; तते णं सा चोक्खा जियसत्तुस्स रज्जे

दाणधम्मं च जाव विहरति, तते णं से जियसत्तू अप्पणो ओरोहंसि जाव विम्हिए चोक्खं एवं वदासी-
 तुमं णं देवाणुप्पिया !, बहूणि गामागर जाव अडह बहूण य रातीसर गिहातिं अणुपविससि, तं अत्थि-
 याइं ते कस्सवि रत्तो वा जाव एरिसए ओरोहे दिट्ठपुब्बे जारिसए णं इमे मह उवरोहे !; तए णं सा
 चोक्खा परिन्वाइया जियसत्तुं [एवं वदासी] ईसिं अवहसियं करेइ, [एवं वयासी-] एवं च सरिसए
 णं तुमं देवाणुप्पिया !, तस्स अगडददुदुरेस !, के णं देवाणुप्पिए !, से अगडददुदुरे !, जियसत्तू !, से
 जहा नामए अगडददुदुरे सिया, से णं तत्थ जाए तत्थेव बुद्धे अण्णं अगडं वा, तलागं वा, दहं वा, सरं
 वा, सागरं वा, अपासमाणे चवं मण्णइ-अयं चेव अगळे वा जाव सागरे वा, तए णं तं कूवं अण्णे
 सासुइए ददुदुरे हव्वमागए, तए णं से कूवददुदुरे तं सासुइददुदुरं, एवं वदासी-से केस णं तुमं देवाणु-
 प्पिया !, कत्तो वा इह हव्वमागए !, तए णं से सासुइए ददुदुरे तं कूवददुदुरं एवं वयासी-एवं खलु
 देवाणुप्पिया !, अहं सासुइए ददुदुरे, तए णं से कूवददुदुरे तं सासुइयं ददुदुरं, एवं वयासी-केमहालए णं
 देवाणुप्पिया ! से समुदे !, तए णं से सासुइए ददुदुरे तं कूवददुदुरं एवं वयासी-महालए णं देवाणुप्पिया !,
 समुदे, तए णं से ददुदुरे पाएणं लीहं कड्डेइ २, एवं वयासी-एमहालए णं देवाणुप्पिया ! से समुदे !,
 णो इण्णट्ठे समंढे, महालए णं से समुदे, तए णं से कूवददुदुरे पुरच्छिमिल्लाओ तीराओ उप्पिडित्ता णं
 गच्छइ २, एवं वयासी-एमहालए णं देवाणुप्पिया ! से समुदे !, णो इण्णट्ठे समंढे, तहेव एवामेव तुमं पि

जियसत्तू अक्षेसि बहूणं राईसर जाव सत्थवाहपभिइणं भल्लं वा, भगिणीं वा, धूयं वा, सुण्हं वा, अपासमाणे जाणेसि जारिसए मम चैव णं ओरोहे तारिसए णो अणस्स, तं एवं खलु जियसत्तू !, मिहिलाए नयरीए, कुंभगस्स धूता पभावतीए, अत्तिया मल्ली नामंति रुवेण य जुव्वणेण जाव नो न्वल्लु अण्णा काई देवकन्ना वा जारिसिया मल्ली, विदेहवररायकण्णाए छिणस्सवि पायंगुट्टस्स इमे तवोरोहे सयसहस्सतिमं पि कलं न अगघइ त्तिकहु जामेव दिसं पाउब्भूया, तामेव दिसं पडिगया; तते णं से जितसत्तू परिब्वाइयाजणितहासे दूयं सदावेति २, जाव पहारेत्थ गमणाए ६ ॥सूत्रम्—८०॥ तते णं तेसिं जियसत्तुपामोकखाणं छण्हं राईणं दूया जेणेव मिहिला, तेणेव पहारेत्थ गमणाए; तते णं छप्पिय दूतका जेणेव मिहिला तेणेव उवाग० २, मिहिलाए अगुज्जाणंसि, पत्तेयं २, खंधावारनिवेसं करेति २. मिहिलं रायहाणीं अणुपविसंति २, जेणेव कुंभए तेणेव उवा० २, पत्तेयं २, करयल० साणं २, राईणं वयणातिं निवेदेति; तते णं से कुंभए तेसिं दूयाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा, आसुरुत्ते जाव तिवलियं भिउडिं एवं वयासी-न देमि णं अहं तुब्भं मल्लीं विदेहवरकण्णं, तिकहु; ते छप्पि दूते असक्कारिय, असम्माणिय, अवदारेणं निब्बुभावेति; तते णं जितसत्तुपामोकखाणं छण्हं राईणं दूया कुंभएणं रत्ता असक्कारिया, असम्माणिया, अवदारेणं निब्बुभाविya समाना जेणेव सगा २, जाणवया जेणेव सयातिं २, णगराई जेणेव सगा २, रायाणो तेणेव उवा०, करयलपरि० एवं वयासी-एवं खलु सामी !, अम्हे जितसत्तुपामो-

कुवाणं छण्हं राईणं दूया जमगसमगं चैव जेणेव मिहिला जाव अवदारेणं निच्छुभावेति; तं न देह णं
 सामी !, कुंभए मल्ली वि०, साणं २, राईणं एयमट्टं निवेदंति; तते णं ते जियसत्तुपामोक्खा छप्पि रायाणो
 तेसि दूयाणं अंतिए एयमट्टं सोचा, निसम्म, आसुरुत्ता अणमणस्स दूयसंपेसणं करेति २, एवं वदासी-
 एवं खल्ल देवाणुप्पिया !, अम्हं छण्हं राईणं दूया जमगसमगं चैव जाव निच्छुढा, तं सेयं खल्ल देवाणु-
 प्पिया ! अम्हं कुंभगस्स जत्तं गेण्हत्तए त्तिकट्टु अणमणस्स एतमट्टं पडिसुणंति २, ण्हाया सण्णद्धा
 हत्थिखंघवरगया सकोरंटमल्लदामा जाव सेयवरचामराहिं० महयाहयणयरहपवरजोहकलियाए चाउरं-
 गिणीए सेणाए सद्धिं संपरिबुडा, मच्चिवट्टीए जाव रवंणं सएहिं २, नगरेहिंतो जाव निग्गच्छंति २, एगयओ
 मिलायंति २, जेणेव मिहिला, तेणेव पहरत्थ गमणाए; तते णं कुंभए राया इमीसे कहाए लद्धं, सभाणे,
 बलवाउयं सद्दवेति २, एवं वदासी-ग्विप्पामेव० हय जाव सेणं सत्ताहेह जाव पच्चप्पिणंति; तते णं
 कुंभए ण्हाते सण्णद्धे, हत्थिखंध०, सकोरंट०, सेयवरचामरए महया० मिहिलं मज्झमज्जेणं णिज्जानि २;
 विदेहं जणवयं मज्झमज्जेणं, जेणेव देसअंते, तेणं उवा० २, मंधावारनिवेसं करेति २, जियसत्तुपा०
 छप्पिय रायाणो पडिबालेमाणे जुज्झसल्ले पडिचिट्ठि; तते णं ते जियसत्तुपामोक्खा छप्पिय रायाणो
 जेणेव कुंभए तेणेव उवा० २, कुंभएणं रत्ता सद्धिं संपलग्गा यावि होत्था; तते णं ते जियसत्तुपामोक्खा
 छप्पि रायाणो कुंभयं रायं हयमहियपवरवीरघाहयनिवडियचिघद्धयप्पडागं किच्छप्पाणोवगयं विसो

दिसि पडिसेहिंति, तते णं से कुंभए जितसत्तुपामोकवेहिं छहिं राईहिं हयमहित जाव पडिसेहिंए
समाणे अत्थामे, अबले, अवीरिए, जाव अधारिणिज्जमि निकहु सिग्घं, तुरियं, जाव वेइयं जेणेव मिहिला,
तेणेव उवा० २, मिहिलं अनुपविसति २, मिहिलाए दुवारानिं पिहेइ २, रोहसल्लं चिट्ठति; तते णं ते
जितसत्तुपामोकत्वा छपि रायाणो जेणेव मिहिला तणेव उवागच्छंति २, मिहिलं रायहाणिं णिस्संचारं
णिरुबारं सवतो समता ओढंभित्तणं चिट्ठनि; तते णं से कुंभए मिहिलं रायहाणिं रुद्धं जाणित्ता,
अठंभंवरियाए उवट्ठाणमालाए, मीमांसणवरगए तंमि जितमत्तुपामोकत्वाणं छण्हं रत्तीणं छिहाणि य,
चिचराणि य, मम्ममाणि य, अलभमाणे बह्वहिं आणहि य, उवाणहि य, उत्पत्तियाहि य ४, बुद्धीहिं
परिणामेमाणे २, किंचि आर्यं वा, उवायं वा, अलभमाणे ओहत्तमणसंकप्पे जाव मियायति; इमं च णं
मल्लीयि० णहाया जाव बह्वहिं खुज्जाहिं परिबुद्धा, जेणेव कुंभए, तेणेव उ० २, कुंभगस्स पायग्गहणं करेति;
तते णं कुंभए मल्लि चिद्वह०, णो आढानि, नो परियाणाह, तुसिणीए संचिट्ठति; तते णं मल्ली वि० कुंभगं
एवं वयासी-तुद्धमे णं ताओ !, अण्णादा ममं एज्जमाणं जाव निवेसेह, किणं तुद्धं अज्ज ओहत्त०
स्त्रियायह !, तते णं कुंभए मल्लि, वि० एवं व०-एवं खल्ल पुत्ता !, तव कज्जे जितसत्तुपामुकवेहिं छहिं
रातीहिं दूया संपेसिया, ते णं मए असक्कारिया जाव निच्छूढा; तते णं ते जितसत्तुपामुकत्वा तेसिं दूयाणं
अंतिए एयमट्ठं सोच्चा, परिक्खविया समाणा मिहिलं रायहाणिं निस्संचारं जाव चिट्ठति, तते णं अहं

पुत्ता, तेसिं जितसत्तुपामोक्खाणं छण्हं राईणं अंतराणि अलभमाणे जाव झियामि; तते णं सा मल्ली
 वि० कुंभयं रायं, एवं वयासी-मा णं तुब्भे ताओ !, ओहयमणसंक्रप्पा जाव झियायह, तुब्भे णं ताओ !,
 तेसिं जियसत्तुपामोक्खाणं छण्हं राईणं पत्तेयं२, रहसियं दूयसंपेसे करेह; एगमेणं एवं वदह-तव देमि
 मल्लिं विदेहवरायकणं तिकट्टु संझाकालसमयंसि पविरलमणूसंसि निसंतंसि, पडिनिसंतंसि, पत्तेयं२,
 मिहिलं रायहाणिं अणुप्पवेसेह२, गब्भघरएसु अणुप्पवेसेह, मिहिलाए रायहाणीए दुवाराइं पिधेह२,
 रोहसंझे चिट्ठह; तते णं कुंभए एवं० तं चेव जाव पवेसेति, रोहसंझे चिट्ठति; तते णं ते जितसत्तुपामोक्खा
 छप्पिय रायाणो कल्लं पाउब्भूया जाव जालंतरेहिं कणगमयं मत्थयच्छिं पउमुप्पलपिहाणं पडिमं
 पासति एस णं मल्ली विदेहरायवरकण त्तिकट्टु मल्लीए विदेह० रूवे य, जोवणे य, लावणे य, मुच्छिया
 गिद्धा जाव अज्झोववणा अणिमिसाए दिट्ठीए पेहमाणा२ चिट्ठति; तते णं सा मल्ली वि० णहाया जाव
 पायच्छित्ता सन्वांकार० बहूहिं खुज्जाहिं जाव परिकिब्बत्ता, जेणेव जालघरए, जेणेव कणयपडिमा,
 तेणेव उवाग०२, तीसे कणगपडिमाए मत्थयाओ तं पउमं अबणेति, तते णं गंधे णिद्धावति, से जहा
 नामए अहिमडेति वा जाव असुभतराए चेव; तते णं ते जियसत्तुपामोक्खा तेणं असुभेणं गंधेणं
 अभिभूया समाणा सएहि२ उत्तरिज्जएहिं आसातिं पिहेति २ त्ता, परम्मुहा चिट्ठति; तते णं सा मल्ली
 वि० ते जितसत्तुपामोक्खे एवं वयासी-किणं तुब्भं देवाणुप्पिया !, सएहिं २ उत्तरिज्जहिं जावं परम्मुहा

चिह्नहः, तते नं ते जितसत्पामोक्त्वा मल्लीं वि० एवं वर्यति-एवं खलु देवाणुप्पिए !, अम्हे इमेणं असुभेणं गंधेणं अभिभूया समाणा सएहिं२ जाव चिह्नामो; तते नं मल्ली वि० ते जितसत्पामुक्त्वे० जह ता देवाणुप्पिया !, इमीसे कणग० जाव पडिमाए कल्लाकल्लि ताओ मणुणाओ असण४, एगमेगे पिंढे पक्खिण्णमाणे२, इमेयारूवे असुभे पोगलपरिणामे इमस्स पुण ओरालियसरीरस्स, खेलासवस्स, वंतास-वस्स, पित्तासवस्स, सुक्कसोणियपूयासवस्स, दूरुवसुत्तपुतियपुरीसपुण्णस्स, सडण जाव धम्मस्स केरिसए परिणामे भविस्सति !; तं मा नं तुब्भे देवाणु० माणुस्सएसु कामभोगेसु सज्जह, रज्जह, गिज्झह, सुज्झह, अज्झोववज्जह; एवं खलु देवाणु० !, तुम्हे अम्हे इमाओ तच्चे भवग्गहणे अवरविदेहवासे सलिलावतिसि विजए बीयसोगाए रायहाणीए महब्बलपामोक्त्वा सत्तवि य बालवयं-सया रायाणो होत्था, सहजाया जाव पव्वतिता; तए नं अहं देवाणुप्पिया !, इमेणं कारणेणं इत्थीनाम-गोयं कम्मं निव्वत्तेमि, जति नं तुब्भं चोत्थं उवसंपज्जित्ताणं विहरह; तते नं अहं छट्ठं उवसंपज्जित्ताणं विहरामि, सेसं तहेव सव्वं; तते नं तुब्भे देवाणुप्पिया !, कालमासे कालं किच्चा जयंते विमाणे उववणा, तत्थ नं तुब्भे देसूणातिं बत्तीसातिं सागरोवमाहं ठिती; तते नं तुब्भे ताओ देवलोयाओ अणंतरं चयं चइत्ता, इहेव जंबुदीवे २, जाव साहं २, रज्जातिं उवसंपज्जित्ताणं विहरह; तते नं अहं देवाणु० !, ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं जाव दारियत्ताए पच्चायाया;—किं थ तयं पम्हुट्ठं जं थ तथा भो जयंत पवरमि ।

बुत्था समयनिबद्धं देवा !, तं संभरह जातिं ॥ १ ॥ तते णं तेसिं जियसत्तुपामोकखाणं छण्हं रायाणं
 मल्लीए विचेहराय० अंतिए एतमट्ठं सोचा, णिसम्म, सुभेणं परिणामेणं पसत्थेणं अज्झवसाणेणं, छेसाहिं
 विसुज्झमाणीहिं तयावरणिज्जाणं, इहावूह०, जाव सण्णिज्जाइसरणे समुप्पन्नं, एयमट्ठं सम्मं अभिसमा-
 गच्छंति; तए णं मल्ली अरहा जितसत्तुपामोकखे छप्पि रायाणो समुप्पणजाइसरणे जाणित्ता, गम्भघ-
 राणं दाराइं विहाडावेति; तते णं ते जितसत्तुपामोकखा जेणेव मल्ली अरहा तेणेव उवागच्छंति २, तते
 णं महब्बलपामोकखा सत्तविद्य बालवयंसा एणयओ अभिसमन्नागया यावि होत्था, तते णं मल्लीए अर-
 हाते जितसत्तुपामोकखे छप्पिय रायाणो, एवं व०-एवं खलु अहं देवा० !, संसारभयउन्विग्गा जाव पव्व-
 यासि, तं तुब्भे णं किं करेह किं चक्कसह जाव किं मे हियसामत्थे ?, जियसत्तु० मल्लि अरहं एवं वयासी-
 जति णं तुब्भे देवा० !, संसार जाव पव्वयह अम्हे णं देवा० ! के अणे आलंबणे वा, आहारे वा, पडि-
 बंधे वा, जह चेव णं देवा० !, तुब्भे अम्हे इओ तचे भवग्गहणे बहुसु कल्लेसु य मेढी पमाणं जाव धम्म-
 धुरा होत्था, तथा चेव णं देवा० ! इणिहपि जाव भविस्सह; अम्हेविय णं देवाणु० ! संसारभउन्विग्गा
 जाव भीया जम्मणमरणाणं देवाणुप्पियाणं सद्धिं सुंढा भविता, जाव पव्वयामी; तते णं मल्ली अरहा ते
 जितसत्तुपामोकखे, एवं वयासी-जण्णं तुब्भे संसार जाव मए सद्धिं पव्वयह, तं गच्छह, णं तुब्भे देवा० !,

सएहिं २ रज्जेहिं जेट्टे पुत्ते रज्जे ठावेह २ त्ता, पुरिससहस्सवाहिणीओ सीयाओ दुरूहह दुरूढा समाणा मम अंतियं पाउअवह; तत्ते णं ते जितसत्तुपामुक्खा मल्लिस्स अरहतो एतमइं पडिसुणेंति, तत्ते णं मल्ली अरहा ते जितसत्तु० गहाय जेणेव कुंभए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छत्ता, कुंभगस्स पाएसु पाडैति; तत्ते णं कुंभए ते जितसत्तु० विपुलेणं असण ४, पुण्णवत्थगंधमल्लालंकारेणं सक्कारेति, जाव पडिविसज्जेति, तत्ते णं ते जियसत्तुपामोक्खा कुंभएणं रण्णा विसज्जिया समाणा जेणेव साइं २ रज्जातिं, जेणेव नगरातिं, तेणेव उवा० २, सगाहं रज्जातिं उवसंपज्जित्ता विहरंति; तत्ते णं मल्ली अरहा संवच्छरावसाणे निक्खमिस्सामित्ति मणं पहरेति ॥ सूत्रम्—८१ ॥

‘पामोक्खं’ति-उत्तरं आक्षेपस्य परिहार इत्यर्थः, ‘हीलंती’त्यादि, हीलयन्ति जात्याद्युद्धृष्टनतः, निन्दन्ति-मनसा कुत्सन्ति, स्विंसंति परस्परस्याग्रतः तदोषकीर्त्तनेन, गर्हन्ते-तत्समक्षमेव, ‘हरुयार्लि’ति-विकोपयन्ति मुखमर्कटिकातः अक्षयया स्वमुखवक्रताः कुर्वन्ति, ‘वग्घाडियाओ’ति-उपहासार्थांस्तविशेषाः, ‘कुसुलोदंतं’ति-कुशलत्रातां, ‘अगडदहरे-स्सिय’ति कूपमण्डूको भवेत्, ‘जमगसमगं’ति-युगपत्, ‘जत्तं गिण्हत्तए’ति-यात्रां-विग्रहार्थं गमनं ग्रहीतुं-आदातुं विधातुमित्यर्थः, ‘बलबाउयं’ति-बलव्यापृतं सैन्यव्यापारवन्तं, ‘संपलग्गे’त्यत्र-योद्धुमिति शेषः, ‘हयमहियपवरवीर-घाइयविबडियच्चिधद्धयपडागे’ति-हतः-सैन्यस्य हतत्वात्, मथितो-यानस्य निर्मथनात्, प्रवरा वीरा-भटा घातिता-विनाशिता यस्य स तथा, विपतिता चिह्नध्वजाः-चिह्नभूतगरुडसिंहधरा बलकध्वजादयः पताकाश्च हस्तिनामुपरिवर्चिन्यः

प्रबलपरबलप्रयुक्तानेकतीक्ष्णधुरप्रहारप्रकरेण दण्डादिच्छेदनाद्यस्य स तथा, ततः पदचतुष्कस्य कर्मधारयः; अथवा-हय-
मथिताः-अश्वमर्दिताः, प्रवरवीरा यस्य वातिताश्च सत्यो विपतिताश्चिह्नज्वजपताका यस्य स तथा तं, 'दिसोदिसं'ति-दिशो
दिशि सर्वत इत्यर्थः, 'पडिस्संहति'ति-आयोधनाद्विनिवर्त्तयन्ति निराकुर्वन्तीत्यर्थः, 'अधारणिज्जं'ति-अधारणीयं धारयि-
तुमशक्यं परबलमतिकृत्वा; अथवा-अधारणीयं-अयापनीयं यापना कर्तुमात्मनो न शक्यत इतिकृत्वा, 'निस्संचारं'ति-
द्वारापद्धारैः जनप्रवेशनिर्गमवर्जितं यथा भवति, 'निरुच्चारं'-प्राकारस्योर्ध्वं जनप्रवेशनिर्गमवर्जितं यथा भवति, अथवा-
उच्चारः-पुरीषं, तद्विसर्गार्थं यजनानां बहिर्निर्गमनं तदपि स एवेति तेन वर्जितं यथा भवत्येवं सर्वतो-दिक्षु समन्तात्-विदिक्षु,
'अवरुह्य'-रोधकं कृत्वा तिष्ठन्ति स्मेति, 'रहस्सिप्'ति-रहसिकान् गुप्तान्, 'दूतसंप्रेषान्'-दूतप्रेषणानि, 'पविरलमणू-
संस्सि'ति-प्रविरलाः मनुष्याः मार्गादिषु यस्मिन् सन्व्याकालसमये स तथा वस्मिन्, तथा-'निशान्तेषु'-गृहेषु, 'प्रतिनि-
आन्ता'-विश्रान्ता यस्मिन् मनुष्या इतीह द्रष्टव्यं, स तथा त्रत, अथवा-सन्व्याकालसमये सति तथा तत्रैव यः प्रविरलो
मनुष्यो-मानुषजनो मार्गेषु भवति तत्र निशान्तेषु प्रतिनिशान्ते इत्यर्थः; 'जह तावे'त्यादि, यदि तावदस्याहारपिण्डस्यायं परि-
णामः अस्य पुनरौदारिकशरीरस्य कीदृशो भविष्यतीति सम्बन्धः, इह च 'किंमंग पुण'ति-यत्कवचिद् दृश्यते, ततः 'इमस्स-
पुण'ति पठनीयं वाचनान्तरे-तथादर्शनात्; 'कल्लाकल्लि'ति-प्रतिदिनं 'खेलास्सवे'त्यादि, 'खेलं-निष्ठीवनं, तदाश्रवति-
श्ररतीति खेलाश्रवं तस्य एवं शोषण्यपि पदानि, नवरं वान्तं-वमनं पिचं-दोषविशेषः, शुक्रं-सप्तमो धातुः, शोषितं-आर्चवं

सामान्येन वा रुधिरं, 'पूयं'-परिपक्वं तदेव दूरूपौ-विरूपाबुच्छासनिःश्वासौ यस्य तत्तथा तस्य, दूरूपेण मूत्रकेण पूतिकेन वा-अशुभगन्धवता पुरीषेण पूर्णं यत्तत्तथा तस्य, तथा शटनं-अङ्गुल्यादेः कुष्ठादिना पतनं छेदनं-बाह्यादेर्विध्वंसनं च-क्षयः एते धर्माः-स्वभावा यस्य तत्तथा तस्य, 'सज्जह'-सञ्जत सङ्गं कुरुत, 'गिञ्जह'-गृध्यत गृद्धि प्राप्त-भोगेववृत्तिलक्षणां कुरुत, 'मुञ्जह'-मुह्यत मोहं-तद्दोषदर्शने मूढत्वं कुरुत, 'अञ्जोवज्जह'-अध्युपपद्यध्वं तदप्राप्तप्राप-णायाम्युपपत्ति-तदेकाग्रतालक्षणां कुरुत, 'किं थ तयं'-गाहा, 'कि'मिति प्रश्ने, 'थ' इति वाक्यालङ्कारे, 'तकत्' तत् 'पम्हुट्टं'ति विस्मृतं, 'जं'ति यत् थ इति वाक्यालङ्कारे, 'तदा'-तस्मिन् काले 'भो' इत्यामन्त्रणे, 'जयंतप्रवरं'-जयन्ताभि-धाने प्रवरं-जुत्तरविमाने, 'वुत्थ'ति-उषिता निवासं कृतवन्तः, 'समयनिबद्धं'-मनसा निबद्धसङ्केते यथा प्रतिबोधनीया वयं परस्परेणेति, समकनिबद्धां वा-सहितैर्या उपाचा जातिस्तां देवाः अनुत्तरसुराः सन्तः, 'तं'ति-त एव तां वा देव-सम्बधिनीं स्मरत जाति-जन्म यूयमिति ॥ १ ॥

तेणं कालेणं २, सक्कस्सासणं चलति, तते णं सक्के देवेदे ३, आसणं चलयं पासति २, ओहिं पउंजति २, मच्छिं अरहं ओहिणा आभोएति २, इमेयारूवे अब्भत्थिए जाव समुप्पज्जित्था-एवं खलु जुंबुदीवे २, भारह वासे, मिहिलाए, कुंभगस्स ० मल्ली अरहा निक्खमिस्सामिति मणं पहारेति, तं जीयेमेयं तीय-पच्छुप्पन्नमणागयाणं सक्काणं ३, अरहंताणं, भगवंताणं, निक्खममाणानं, इमेयारूवं अत्थसंपयाणं दलि-

१ ° स्स, तथा दु ° अ ।

त्तए; तंजहा-“ तिण्णेव य कोडिसया अट्ठासीति च होति कोडीओ । असिति च सयसहस्सा इंदा
 दलयंति अरहाणं ॥ १ ॥ एवं संपेहेति २, वेसमणं देवं सदावेति २ ता०, एवं खलु देवाणु० !, जंबुदीवे २,
 भारहे वासे जाव असीति च सयसहस्साइं दलइत्तए, तं गच्छहणं देवाणुप्पिया !, जंबु०, भारहे०; कुंभग-
 भवणंसि इमेयारूवं अत्थसंपदाणं साहराहि२, खिप्पामेव मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि; तते णं से
 वेसमणे देवे सक्केणं देविदेणं० एवं वुत्ते हट्ठे करयल जाव पडिसुणेइ२, जंभए देवे सदावेइ२, एवं वयासी-
 गच्छहणं तुब्भे देवाणु० !, जंबुदीवं दीवं, भारहं वासं, मिहिलं रायहाणि, कुंभगस्स रत्तो भवणंसि,
 तिन्नेव य कोडिसया अट्ठासीयं च कोडीओ असियं च सयसहस्साइं अयमेयारूवं अत्थसंपयाणं साह-
 रह २, मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह; तते णं ते जंभगा देवा वेसमणेणं जाव सुणेत्ता, उत्तरपुरच्छिमं
 दिसीभागं अवक्कमंति२, जाव उत्तरवेउब्बियाइं रूवाइं विइव्वंति२; ताए उक्किट्ठाए जाव वीइवयमाणा
 जेणेव जंबुदीवे २, भारहे वासे, जेणेव मिहिला रायहाणी, जेणेव कुंभगस्स रण्णो भवणे, तेणेव उवाग-
 च्छंति२, कुंभगस्स रत्तो भवणंसि, तिन्नि कोडिसया जाव साहरंति२, जेणेव वेसमणे देवे, तेणेव
 उवा०२, करयल जाव पच्चप्पिणंति; तते णं से वेसमणे देवे, जेणेव सक्के देविदे देवराया, तेणेव उवा-
 गच्छइ२, करयल जाव पच्चप्पिणत्ति; तते णं मल्ली अरहा कल्लकल्लि जाव मागहओ पायरासोत्ति
 बहूणं सणाहाण य, अणाहाण य, पंथियाण य, पडियाण य, करोडियाण य, कप्पडियाण य, एगमेणं

हिरण्यकोटिं अट्ट य अण्णारतिं सयसहस्रसतिं इमेयारुवं अत्थसंपदाणं दलयति; तए णं से कुंभए । माह-
लाए राय०, तत्थ २, तेहिं २, देसे २, बहुओ महाणससालाओ करेति; तत्थ णं बहवे मणुया दिण्णभइ-
भत्तवेयणा विपुलं असण४, उक्खवडेंति २, जे जहा आगच्छंति, तं०-पंथिया वा, पहिया वा, करोडिया
वा, कप्पडिया वा, पासंडत्था वा, गिहत्था वा, तस्स य तथा आसत्थस्स वीसत्थस्स सुहासणवरगत०
तं विपुलं असणं४, परिभाएमाणा परिवेसेमाणा विहरंति; तते णं मिहिलाए सिंघाडण जाव बहुजणो अण्ण-
मणस्स एवमातिक्खति-एवं खलु देवाणु० । कुंभगस्स रण्णो भवणंसि सव्वकामगुणियं, किमिच्छियं
विपुलं असणं४ बहूणं समणाण य जाव परिवेसिज्जति; वरवरिया घोसिज्जति किमिच्छियं दिज्जए बहुवि-
हीयं । सुरअसुरदेवदाणवनरिंदमहियाण निक्खमणे ॥ १ ॥ तते णं मल्ली अरहा संवच्छरेणं तिन्नि कोडि-
सया, अट्ठासीतिं च होति कोडीओ, असितिं च सयसहस्साहं, इमेयारुवं अत्थसंपदाणं दलयत्ता, निक्ख-
मामिन्ति मणं पहारेति ॥ सूत्रम्-८२ ॥ तेणं कालेणं २, लोगंतिया देवा, बंभलोए कप्पे, रिट्ठे विमाण-
पत्थडे सएहिं२ विमाणेहिं, सएहिं २, पासायवडिसएहिं; पत्तेयं२, चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं, तिहिं
परिसाहिं, सत्तहिं अणिएहिं, सत्तहिं अणियाहिबईहिं, सोलसहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं, अत्तेहि य
बहूहिं लोगंतिएहिं देवेहिं सद्धिं संपरिवुडा, महयाहयनट्ठीयवाइय जाव रवेणं संजमाणा विहरइ;
तंजहा-“सारस्सयमाइचा वणही वरुणा य गइतोया य । तुसिया अब्बाबाहा अगिच्चा चेव रिट्ठा य

॥ १ ॥ ” तते णं तेसिं लोयंतियाणं देवाणं पत्तेयं२, आसणातिं चलंति, तहेव जाव अरहंताणं निक्ख-
ममाणानं संबोहणं करेत्तए त्ति तं गच्छामो णं अम्हेवि मल्लिस्स अरहतो संबोहणं करेमि त्तिकट्ठु एवं
संयेहेति२, उत्तरपुरच्छिमं दिसीभायं० वेउत्त्वियसमुग्घाएणं समोहणंति २ संखिज्जाइं जोयणाइं एवं जहा
जंभगा जाव जेणेव मिहिला रायहाणी जेणेव कुंभगरस रक्षो भवणे जेणेव मल्ली अरहा तेणेव उवाग-
च्छंति२, अंतलिक्खपडिवन्ना सखिखिणियाइं जाव वत्थातिं पवर परिहिया करयल०, ताहिं इट्ठा०, एवं
वयासी-बुज्झाहि भगवं !, लोगनाहा पवत्तेहि, धम्मतित्थं जीवाणं हियसुहनिस्सेयसकरं भविससति,
त्तिकट्ठु दोबंपि तबंपि एवं वयंति२, मल्लि अरहं वंदंति, नमंसंति२, जामेव दिंसि पाउब्भुआ, तामेव
दिसिं पडिगया; तते णं मल्ली अरहा तेहिं लोगंतिएहिं देवेहिं संबोहिए समणे जेणेव अम्मापियरो तेणेव
उवा०२, करयल० इच्छामि णं अम्मयाओ !, तुभेहिं अब्भणुणाते मुंढे भविता जाव पव्वतित्तए, अहा-
सुहं देवा० !, मा पडिबंधं करेहि; तते णं कुंभए कोडुंबियपुरिसे सदावेति२, एवं वदासी-खिप्पामेव अट्ठ-
सहस्सं सोवणियाणं जाव ओमेज्जाणंति, अण्णं च महत्थं जाव तित्थयराभिसेयं उवट्ठवेह जाव उवट्ठवेति;
तेणं कालेणं २, चमरे असुरिंदे जाव अरुचुयपज्जवसाणा आगया; तते णं सक्के३, आभिओगिए देवे सदा-
वेति२, एवं वदासी-खिप्पामेव अट्ठसहस्सं सोवणियाणं जाव अण्णं च तं विउलं उवट्ठवेह जाव उवट्ठवेति,
तेवि कलसा ते चेव कलसे अणुपविट्ठा; तते णं से सक्के देविंदे देवराया कुंभराया मल्लि अरहं सीहासणंसि

पुरत्थाभिमुहं निवेसेह, अट्टसहस्सेणं सोवणिगणयाणं जाव अभिसिचंति; तते णं मल्लिस्स भगवओ अभि-
सेए वट्टमाणे, अप्पेगतिथा देवा मिहिलं च सडिभतरं बाहिं आव सव्वतो समंतां परिधावंति; तए णं
कुंभए राया दोच्चपि उत्तरावक्कमणं जाव सव्वालंकारविभूसियं करोति २, कोडुबियपुरिसे सदावेह २ ता,
एवं वयासी-खिप्पामेव मणोरमं सीयं उवट्टवेह, ते उवट्टवेंति; तते णं सक्के३, आभिओगिए०, खिप्पामेव
अणेगखंभ० जाव मणोरमं सीयं उवट्टवेह जाव सावि सीया तं चेव सीयं अणुपविट्ठा; तते णं मल्ली
अरहा सीहासणाओ अब्भुट्टेति२, जेणेव मणोरमा सीया, तेणेव उवा०२, मणोरमं सीयं अणुपयाहिणी-
करेमाणा मणोरमं सीयं दुरूहति २, सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने; तते णं कुंभए अट्टारस
सेणिप्पसेणीओ सदावेति२, एवं वदासी-तुब्भे णं देवाणुप्पिया !, पहाया जाव सव्वालंकारविभूसिया
मल्लिस्स सीयं परिवहह जाव परिवहंति; तते णं सक्के देविदे देवराया मणोरमाए दक्खिणिल्लं उवरिल्लं
बाहं गेणहति, ईसाणे उत्तरिल्लं उवरिल्लं बाहं गेणहति, चमरे दाहिणिल्लं हेट्ठिल्लं, बली उत्तरिल्लं हेट्ठिल्लं,
अवसेसा देवा जहारिहं मणोरमं सीयं परिवहंति; “ पुड्वि उक्खित्ता माणुस्सेहिं, तो हट्टरोमक्खवेहिं ।
पक्ख्वा वहंति सीयं, असुरिंदसुरिंदनागेंदा ॥ १ ॥ चलचवलकुंडलधरा सच्छंदविउत्थियाभरणधारी । देविं-
ददाणाविंदा, वहंति सीयं जिणिंदस्स ॥ २ ॥ ” तते णं मल्लिस्स अरहओ मणोरमं सीयं दुरूढस्स इमे

अदृढमंगला पुरतो, अहाणु० एवं निगमो जहा जमालिस्स, तते णं मल्लिस्स अरहतो निक्खममाणस्स
 अप्प०, देवा मिहिलं आसिय० अब्भित्तवासविहिगाहा जाव परिधावन्ति; तते णं मल्ली अरहा, जेणेव
 सहस्संबवणे उज्जाणे, जेणेव असोगवरपायवे, तेणेव उवा०, सीयाओ पच्चोरुमति२, आभरणालंकारं पभा-
 वती पडिच्छति; तते णं मल्ली अरहा सयमेव पंचमुट्ठियं लोयं करोति, तते णं सक्के देविंदे३, मल्लिस्स
 केसे पडिच्छति, खीरोदगसमुदे पक्खिवह; तते णं मल्ली अरहा णमोऽत्थु णं सिद्धाणं तिकहु सामाइय-
 चरित्तं पडिवज्जति, जं समयं च णं मल्ली अरहा चरित्तं पडिवज्जति, तं समयं च णं देवाणं माणुसाण य
 णिग्घोमे तुरियनिणायगीयवातियनिग्घोसे य सक्कस्स वयणसंदेसेणं णेलुक्के यावि होत्था, जं समयं च
 णं मल्ली अरहा सामातियं चरित्तं पडिवज्जे, तं समयं च णं मल्लिस्स अरहतो माणुसधम्माओ उत्तरिए
 मणपज्जवनाणे समुप्पन्ने, मल्ली णं अरहा जे से हेमंताणं, दोब्बे मासे, चउत्थे पल्लवे, पोससुद्धे, तस्स णं
 पोससुद्धस्स एक्कारसीपक्खेणं, पुव्वण्हकालसमयंसि, अट्टमेणं भत्तेणं अपाणएणं, अस्सिणीहिं नक्खत्तेणं
 जोगमुवागएणं, तिहिं इत्थीसएहिं अट्ठित्तारियाए परिसाए, तिहिं पुरिससएहिं बाहिरियाए परिमाए,
 सद्धिं मुंढे भवित्ता पव्वइए; मल्लिं अरहं इमे अट्ट रायकुमारा, अनुपव्वइंसु तंजहा—“ णंदे य णंदिमित्ते,
 सुमित्त बलमित्त भाणुमित्ते य । अमरवति अमरसेणे महसेणे चैव अट्टमए ॥ १ ॥ ” तए णं से भव-
 णवई४, मल्लिस्स अरहतो निक्खमणमहिमं करोति२, जेणेव नंदीसरवरे०, अट्टाहियं करोति२, जाव पडि-

गया; तते णं मल्ली अरहा जं चेव दिवसं पव्वतिए, तस्सेव दिवसस्स पुब्बा (पच्च) वरण्हकालसमयंसि, असोगवरपायवस्स अहे पुढविसिलापट्टयंसि; सुहासणवरगयस्स सुहेणं परिणामेणं पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं पसत्थाहिं लेसाहिं विसुज्झमाणीहिं तयावरणकम्मरयविकरणकरं अनुपविट्टस्स अणंते जाव केवलनानाणदंसणे समुप्पेत्ते ॥ सूत्रम्-८३ ॥

‘जाव मागहओ पायरासो’ति-मगधदेशसम्बन्धिनं प्रातराशं-प्राभातिकं भोजनकालं यावत् प्रहरद्वयादिकमित्यर्थः, ‘बहूण’मित्यादि. सनाथेभ्यः-सस्वामिकेभ्यः, अनाथेभ्यो-रङ्केभ्यः, ‘पंथियाणं’ति-पन्थानं नित्यं गच्छतीति पान्थास्त एव पान्थिक्कास्तेभ्यः, ‘पहियाणं’ति-पथि गच्छन्तीति पथिक्कास्तेभ्यः प्रहितेभ्यो वा केनापि क्वचित्-प्रेषितेभ्य इत्यर्थः, करोव्वा-कपालेन चरन्तीति करोटिक्कास्तेभ्यः, क्वचित्-‘कायकोडियाणं’ति पाठस्तत्र काचो-भासोदहनं तस्य कोटी-भागः काचकोटी तथा ये चरन्ति काचकोटिक्कास्तेभ्यः; कर्पटैश्चरन्तीति-कर्पटिकाः कापटिका वा-कपटचारिणस्तेभ्यः, ‘एगमेगं हत्थामासं’ति-वाचनान्तरे-दृश्यते, तत्र हस्तेन हिरण्यस्यामर्शः-परामर्शो ग्रहो हस्तामर्शः तत्परिमाणं हिरण्यमपि स एवोच्यते, अतस्तमेकैकमेकस्मै ददाति स्म, प्राथिकं चैतत्सम्भाव्यते ‘वरवरिया घोसिज्झ किमिच्छियं दिज्जए बहुविहीयं’ति वचनात्, अत एव ‘एगा हिरण्णकोडी’ त्याद्यपि शक्रार्पितहिरण्यदानप्रमाणमेव, यतोऽन्यदपि स्वकीयधनधान्यादिगतं दानं सम्भवतीति, ‘तत्थ तत्थ’ति-अवान्तरपुरादौ देशे देशे-श्रृङ्गाटकादौ, ‘तहिं तहिं’ति-तत्र तत्र महापथपथादीनां भागे भागे अतिबहुषु स्थानेष्विति तात्पर्यमिति, महानसमाला-रसवतीगृहाणि, ‘दिण्णमयमत्त-

वेयण'त्ति-दत्तं-वितीर्णं भृतिभक्तलक्षणं द्रव्यभोजनस्वरूपं, वेतनं-मूल्यं येभ्यस्ते तथा, 'पासंड'त्ति-लिङ्गिनः, 'सव्वकाम-
 गुणियं'त्ति-सर्वे कामगुणा-अभिलषणीयपर्याया रूपरसगन्धस्पर्शलक्षणाः सन्ति सञ्जाता वा यत्र तत् सर्वकामगुणिकं सर्व-
 कामगुणितं वा, कः किमीप्सतीत्येवमिच्छानुसारेण यदीयते तत्किमीप्सितं, बहुभ्यः श्रमणेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः सनाथेभ्य
 इत्यादि पूर्ववत्, 'सुरासुरियं'त्ति-वाचनान्तरे दृश्यते, तत्र भोजने अयं च स्रोऽयं च स्रो सुक्तां च यथेष्टमित्येवं या
 परिवेषणक्रिया सा सुरासुरिका पुटापुटिकादीनामिवात्र समासः तथा सुरासुरिकया, तृतीयार्थे चेह स्रवनिर्देशे द्वितीया द्रष्टव्येति;
 'वरवरिया'-गाहा वरस्य-इष्टार्थस्य वरणं-प्रहणं वरवरिका, वरं वृणुत वरं वृणुतेत्येवं संशब्दनं वरवरिकेति भावः;
 सुरासुरैर्देवदानवनेन्द्रैश्च महिता ये ते तथा तेषां; 'सारस्सय' गाहा, सारस्वताः१, आदित्याः२, वह्नयो३, वरुणाश्च४,
 गर्दतोयाश्च५, तुषिताः६, अन्यावाधाः७, आग्नेयाश्चे८, त्यष्टौ कृष्णराज्यवकाशान्तरस्थविमानाष्टकवासिनो रिष्टाश्चेति रिष्टा-
 ख्यविमानप्रस्तटवासिनः; क्वचित्-दशविधा एते व्याख्यायन्ते, अस्माभिस्तु स्थानाङ्गानुसारेणैवमभिहिताः; 'हट्टरोम-
 कूवेहि'त्ति-रोमाश्चितैः, 'चलचवलकुंडलघर'त्ति-चलाश्च ते चपलकुण्डलधराश्चेति विग्रहः, 'सच्छंदविउत्तिवयाभरण-
 धारि'त्ति-स्वच्छन्दाश्च ते त्रिकुर्विताभरणधारिणश्च स्वच्छन्देन वा-स्वाभिप्रायेण त्रिकुर्वितान्याभरणानि धारयन्तीति विग्रहः,
 'जहा जमालिस्स'त्ति-भगवत्यां यथा जमालेः निष्क्रमणं तथेह वाच्यमिहैव वा यथा मेघकुमारस्य, नवरं चामरधारित-
 रुधादिषु शक्रेणानारीन्द्रप्रवेशत इह विशेषः, 'आसिय० अब्भंतरा वास विहि गाहा' इति, 'अप्येगइया देवा मिहिलं राय-
 हाणि सन्निभतरबाहिरं आसियंसंमज्जियं संमहुमुहत्तंथंतरावणवीहियं करेति', 'अप्येगइया देवा मंचाइमंचकलियं करेति'त्यादि-

मैवकुमारनिष्क्रमणोक्तनगरवर्णकस्य' तथा-'अप्येगइया देवा हिरण्णवासं चासिंसु एवं सुवन्नवासं चासिंसु एवं रयणवहर-
पुष्फमल्लंगंचतुण्णआभरणवासं चासिंसु' इत्यादिवर्षसमूहस्य, तथा-'अप्येगइया देवा हिरण्णविहिं भाइंसु एवं' सुवण्णतुण्णविहिं
भाइंसु' इत्यादिविधिसमूहस्य तीर्थकरजनमाभिषेकोक्तसङ्ग्रहार्था याः क्वचित्-गाथाः सन्ति, ताः अलुअित्य सूत्रमध्येयं यावद्,
'अप्येगइया देवा आघावैति परिधावन्ती'त्येतदवसानमित्यर्थः, इदं च राजप्रश्नकृतादौ द्रष्टव्यमिति; 'निलुक्के'त्ति-
निलुकोऽन्तर्हित इत्यर्थः, 'सुद्धस्स एक्कारसीपक्खेणं'ति-शुद्धपक्षस्य या एकादशी तिथिस्तत्पक्षे तदद्वे गमित्यलङ्कारे,
'णायकुमार'त्ति-ज्ञाताः-इक्ष्वाकुवंशविशेषभूताः, तेषां कुमारः-राज्याहर्ी ज्ञातकुमाराः; 'तस्सेव दिवस्सस्स पुब्बा(पञ्च)-
वरण्हकालसमयंसि'त्ति-यत्र दिवसे दीक्षां जग्राह, तस्यैव पोषमासशुद्धैकादशीलक्षणस्य प्रत्यपराह्णकालसमये-पश्चिमे भागे
इदमेवावश्यके पूर्ववर्ति मार्गशीर्षे च श्रूयते, यदाह-'तेवीसाए णाणं उप्पन्नं जिणवराण पुव्वहे'त्ति, तथा 'मग्गसिरसुद्ध-
एक्कारसीए मल्लिस्स अस्सिणगीजोगि'त्ति तथा तत्रैवास्याहोरात्रं यावच्छब्दस्थपर्यायः श्रूयते, तदत्राभिप्रायं बहुश्रुता
विदन्तीति, 'कम्मरयचिकरणकरं'ति कर्मरजोविक्षेपणकारि अपूर्वकरणमष्टमपुणस्थानकं, अनन्तं विषयानन्तत्वात् यावत्करणा-
दिदं द्रष्टव्यं, अनुत्तरं-समस्तज्ञानप्रधानं, निर्व्याघातं-अप्रतिहतं, निरावरणं-क्षायिकं, कृत्स्नं-सर्वार्थग्राहकत्वात्, प्रतिपूर्णं-
सकलस्वांशयुक्तत्वात्, पोर्णमासीचन्द्रवत् केवलवरज्ञानदर्शनं संशुद्धं वरविशेषग्रहणं सामान्यग्रहणं चेत्यर्थः।

तेषां कालेणं२, सव्वदेवाणं आसणातिं चलंति, समोसढा, सुणंति अट्ठाहियमहा० नंदीसरं, जामेव
दिसं पाउ०, कुंभएचि निग्गच्छति । तते णं ते जितसत्तुपा०, छप्पि०, जेट्ठपुत्ते रज्जे ठावेत्ता, पुरिससहस्स-

वाहिणीयाओ दुरुढा, सव्विह्वीए जेणेव मल्ली अ० जाव पज्जुवासंति; तते णं मल्ली अ० तीसे महालि-
याए कुंभगस्स तेसिं च जियसत्तुपासुक्खाणं धम्मं कहेति, परिसा जामेव दिसिं पाउब्भूया, तामेव दिसिं
पडिगया, कुंभए समणोवासए जाते, पडिगए, पभावती य, तते णं जितसत्तू छप्पि राया धम्मं सोच्चा,
आलित्तए णं भंते ! जाव पढवइयो, चोइसपुब्बिणो अणंते केवले सिद्धा; तते णं मल्ली अरहा सहसंब-
वणाओ निक्खमति२, बहिया जणवयविहारं विहरइ; मल्लिस्स णं भिसगपामोक्खा अट्ठावीसं गणा अट्ठा-
वीसं गणहरा होत्था, मल्लिस्स णं अरहओ चत्तालीसं समणसाहस्सीओ उक्को०, बंधुमतिपामोक्खाओ
पणपणं अज्जियासाहस्सीओ उक्को०, सावयाणं एगा सतसाहस्सी चुलसीतिं सहस्सा०, सावियाणं तिन्नि
सयसाहस्सीओ पणण्हिं च, सहस्सा छस्सया चोइसपुब्बीणं, वीससया ओहिनाणीणं, बत्तीसं सया केवल-
णाणीणं, पणतीसं सया वेउडिबयाणं, अट्ठसया मणपज्जवनाणीणं, चोइससया वार्हणं, वीसं सया अणुत्तरो-
ववातियाणं; मल्लिस्स अरहओ दुविहा अंतगडभूमी होत्था, तंजहा-जुयंतकरभूमी परियायंतकरभूमी य, जाव
वीसतिमाओ पुरिसजुगाओ जुयंतकरभूमी, दुवासपरियाए अंतमकासी; मल्ली णं अरहा पणुवीसं घणू-
त्तिमुहुं उच्चत्तेणं, वण्णेणं पियंयुसमे, समचउरंससंठाणे, वज्जरिसभणारायंसंघयणे, मज्झदेसे सुहंसुहेण
विहरित्ता, जेणेव सम्मेए पव्वए, तेणेव उवागच्छइ २ ता, संमेयसेलसिहरे पाओवगमणुववण्णे, मल्लीण

य एगं वाससतं आगारवासं, पणपणं वाससहस्सातिं वाससयज्जणतिं केवलपरियागं पाउणित्ता, पण-
पणं वाससहस्साइं सव्वाउयं पालइत्ता; जे से गिम्हाणं, पढमे मासे, दोच्चे पक्खे, चित्तसुद्धे; तस्स णं
चेत्तसुद्धस्स चउत्थीए, भरणीए णक्खत्तेणं, अद्धरत्तकालसमयंसि, पंचहिं अज्जियासएहिं अङ्गिमत्तरियाए
परिसाए, पंचहिं अणगारसएहिं बाहिरियाए परिसाए, मासिएणं भत्तेणं अपाणएणं, वग्घारियपाणी
खीणे वेयणिल्ले, आउए, नामे, गोए; सिद्धे एवं परिनिव्वाणमहिमा भाणियन्वा;—जहा जंबुदीवपणत्तीए,
नंदीसरे अट्ठाहियाओ पडिगयाओ; एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेणं अट्टमस्स नायज्झयणस्स
अयमट्ठे पणत्ते त्तिवेमि ॥ सूत्रम्-८४ ॥ मल्लीणायज्झयणं संमत्तं ॥ ८ ॥

‘ अट्ठाहियामहिमं ’ ति—अष्टानामह्नां समाहारोऽष्टाहं, तदस्ति यस्यां महिमायां साऽष्टाहिका, इदं च व्युत्पत्तिमात्रं,
प्रष्टुचित्तु महिमामात्र एवेति दिवसस्य मध्ये तद्द्वयं न विरुध्यते इति; ‘ दुविहा अंतकरभूमि ’ ति—अन्तकराः—भवान्त-
कराः निर्वाणायानस्तेषां भूमि—कालान्तरभूमिः, ‘ जुयंतकरभूमी ’ ति—इह युगानि—कालमानविशेषास्तानि च क्रमवर्त्तीनि
तत्साधर्म्याद्यि क्रमवर्त्तीनो गुरुशिष्यप्रशिष्यादिरूपाः पुरुषास्तेऽपि युगानि तैः प्रमिताऽन्तकरभूमिः युगान्तकरभूमिः, ‘ परियायं-
तकरभूमी ’ ति पर्यायः—तीर्थकरस्य केवलित्वकालस्तमाश्रित्यान्तकरभूमिर्या सा तथा तत्र, ‘ जावे ’ त्यादि इह पञ्चमी द्वितीयार्थे
द्रष्टव्या ततो यावद्विशतितमं पुरुष एव युगं पुरुषयुगं विशतितमं प्रतिशिष्यं यावदित्यर्थः, युगान्तकरभूमिमल्लिजिनस्याभवत्;

मल्लिजिनादारभ्य तत्तीर्थे विश्रित्तमं पुरुषं यावत् साववः सिद्धास्ततः परं सिद्धिगमनव्यवच्छेदोऽभ्युदिति हृदयं, 'दुवासपरि-
 याए'त्ति-द्विवर्षपर्याये केवलपर्यायापेक्षया भगवति जिने सति अन्तमकार्षीत्-भवान्तमकरोत्, तत्तीर्थे साधुनीरात् काश्चिदपीति;
 'दुमासपरियाए' इति क्वचित्, क्वचिच्च-'चउमासपरियाए' इति हृदयते; 'वग्घारियपाणी'ति-प्रलम्बितशुजः, 'जहा
 जब्बुहीवपन्नत्तीए'त्ति, यथा जम्बूद्वीपग्रन्थायां ऋषभस्य निर्वाणमहिमोक्तस्थेह मल्लिजिनस्य वाच्य इत्यर्थः, स चैवमर्थतः-
 यत्र समये मल्लिरहन् कालगतो व्यतिक्रान्तः समुदघातः छिन्नजातिजराभरणबन्धनः सिद्धः, तत्र समये शक्रश्चलितासनः
 प्रत्युक्तावधिर्विज्ञातजिननिर्वाणः सपरिवारः सम्मेतशैलशिखरेऽवततार, ततोऽसौ विमना निरानन्दोऽश्रुपूर्णनयनो जिनशरीरकं
 त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य अनतिदूरासन्ने नमस्यन् पयुपास्ते स्म, एवं सर्वेऽपि वैमानिकादयो देवराजाः, ततः शक्रो देवैर्नन्दनवनात्
 आनायितगोशीर्षसरमदारुविहितचितित्रयः क्षीरसमुद्रादानीतक्षीरोदकेन जिनदेहं स्नापयामास, गोशीर्षचन्दनेनानुल्लेप, हंस-
 लक्षणं श्राटकं निवासयामास, सर्वालङ्कारविभूषितं चक्रार, शेषा देवा गणधरानगारशरीरकाण्येवं चक्रुः; शक्रस्ततो देवैस्तिष्ठः
 शिबिकाः कारयामास, तत्रैकत्रासौ जिनशरीरमारोपयामास, महद्दूर्या च चितिस्थाने नीत्वा चितिकायां स्थापयामास, शेषदेवा
 गणधरानगारशरीराणि द्वयोः शिविकयोरारोप्य चित्योः स्थापयामासुः; ततः शक्रादेशादशिकुमारा देवास्तिष्ठस्वपि चिति-
 ब्बधिकार्यं विष्कृतवन्तो वायुकुमारास्तु वायुकार्यं, शेषदेवाश्च कालागुरुप्रवरकुन्दरुक्कधूपान् घृतं मधु च कुम्भाग्रशः प्रचि-
 क्षिपुः; ततो मांसादिषु दग्धेषु मेघकुमारा देवाः क्षीरोदकेन चित्तीर्णपयामासुः, ततः शक्रो भगवतो दक्षिणमुपरितनं सक्रिय
 जग्राह, ईशानश्च वामं, चमरोऽधस्तनं दक्षिणं, बलिर्नाम, शेषा यथाऽहमङ्गोपाङ्गानि गृहीतवन्तः, ततस्तोर्थकरादिवितिशि-

तिषु महास्तूपान् चक्रुः, परिनिर्वाणमहिमानं च; ततः शक्रो नन्दीश्वरे गत्वा पूर्वस्मिन्नञ्जनकपर्वते जिनायतनमहिमानं चकार, तल्लोकपालास्तु चत्वारश्चतुर्षु पूर्वाञ्जनपार्श्ववर्त्तिषु दधिमुलपर्वतेषु सिद्धायतनमहिमानं चक्रुः; एवमीशानः उत्तरस्मिन्-स्तल्लोकपालास्तत्पार्श्ववर्त्तिदधिमुखेषु, चमरो दक्षिणाञ्जनके तल्लोकपालास्तथैव, बलिः पश्चिमेऽञ्जनके तल्लोकपालास्तथैव; ततः शक्रः स्वकीये विमाने गत्वा सुधर्मसमामध्यव्यवस्थितमाणवकामिधानस्तम्भवर्त्तिवृत्तसमुद्रकानवतार्य सिंहासने निवेश्य, तन्मध्यवर्त्तिजिनसक्थीन्यपूजत् मल्लिजिनसक्थि च तत्र प्राक्षिपद्, एवं सर्वे देवा इति; 'एव'मित्यादि निगमनम् । इह च ज्ञाते यद्यपि दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोजना ध्वरेण न दर्शिता, तथापि द्रष्टव्या, अन्यथा ज्ञातत्वालुपपत्तेः; सा च किलैवम्—“उत्पत-वसंजमबधो षगिदृफलसाहगस्सवि जियस्स । धम्मविसएवि सुहुमावि होइ माया अणत्थाय ॥ १ ॥ जह मल्लिस्स महाबल-भवंमि तित्थयरनामबंधेऽवि । तवविसय थेवमाया जाया जुवइच्चेउत्ति ॥ २ ॥” समाप्तमिदमष्टमज्ञाताध्ययनविवरणम् ।

१ सा० उग्रतपःसंयमवतः प्रकृष्टफलसाधकस्यापि जीवस्य धर्मविषयाऽपि सूक्ष्माऽपि भवति माया पुनरनर्थाय ॥ १ ॥
यथा मल्लया महाबलभवे तीर्थकरनामबन्धेऽपि तपोविषया स्तोका माया जाता युवतिभावहेतुः ॥ २ ॥

हमारा प्रकाशन—

	क. भा. पा.		क. भा. पा.
१ श्रीअक्षयनिधितपोमाहात्म्य	सेट X	१२ श्रीआनन्दचन्द्रसुधासिन्धु वि. १	४-०-०
२ हेमचन्द्रकृति कुसुमावली	१-०-०	१३ श्रीआनन्दचन्द्र सुधासिन्धु वि. २	३-०-०
३ श्रीजिनचन्द्रसुधात्म्यदिनी	सेट	१४ श्रीभगवतीसूत्राणां शास्त्र-प्रस्तावनाथी	
४ श्रीबुद्धयोगविधि	"	शास्त्र १०८ व्याख्यानो	८-१२-०
५ श्रीखिचन्द्रकान्तसुधात्म्यदिनी	"	१५ श्रीज्ञातासूत्रसटीक भा. १ सारांशसह.	८-०-०
६ श्रीवर्द्धमानतपोमाहात्म्य	३-०-०	१६ श्रीआगमोद्धारक	२-०-०
७ श्रीपद्मपतिकर्मणसूत्राणि विधिसह (कमीशन वगर) १-२-०	१-२-०	१७ श्रीज्ञातासूत्रसटीक सारांशसह. द्वि. विभाग प्रेसमां ७-०-०	
८ श्रीसिद्धहेमचन्द्र शब्दानुशासनम् (आनन्द- बोधिनी टीका) भा. १	३-०-०-०	१८ सिद्धहेमचन्द्रशब्दानुशासनम् वि. २	"
९ श्रीसिद्धिवर्चस्वरिसम्	३-०-०-०	१९ सूत्रकृतांगसूत्रसटीक भाग २	"
१० श्रीसुप्रभारूढसिरिवाल्लवटि (फक्त एकज मेकलना)	२५०१-०-०	२० श्रीसूत्रकृताङ्गसारांश	"
१ श्रीपद्माक्षकशास्त्रसारांश वि. १	३-०-०-०		

श्रीसिद्धचक्र-साहित्य-समिति

C/o संघवी चीमनलाल सवाईबंद

गलेमंदी, गोलेशेरी-सुरत.

